

ბეორგოკა

6

უცხოური წყაროები საქართველოს შესახებ

წიგნი XVIII

გეორგიკა ტ. VI

АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР

Комиссия по публикации иностранных
источников о Грузии

Институт
Востоковедение

FONTES PEREGRINI AD GEORGIAM PERTINENTES

СВЕДЕНИЯ
ВИЗАНТИЙСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ
О ГРУЗИИ

ТОМ VI

Греческие тексты с грузинским переводом издал и примечаниями снабдил
С. Г. Кау х ч и ш в и л и

GEORGICA

SCRIPTORUM BYZANTINORUM EXCERTA
AD GEORGIAM PERTINENTIA

TOMUS VI

Textam graecam cum versione iberica edidit commentariisque instruxit
Sim. Kauchtschischwili

Издательство „МЕЧНИЕРЕБА“
Тбилиси – 1966

SUMPTIBUS „MECNIEREBA“
TBILISIIS, MCMLXVI

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

საქართველოს შესახებ არსებული
უცხოური წყაროების კომისია

ადმოსავლეთმცოდნეობის
ინსტიტუტი

გეორგიკა

ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ

ტომი მეექვსე

ტექსტები ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო
სიმონ ყაუხჩიშვილმა

გამომცემლობა „მეცნიერება“
თბილისი – 1966

მთავარი რედაქცია: ი. აბულაძე, ვლ. ფუთურიძე, ს. ყაუხჩიშვილი,
გ. წერეთელი (მთ. რედაქტორი), ს. ჯიქია

ბერძნულ-რომაული წყაროების
სერიის რედაქტორი
ს ი მ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი

შინაარსი

VI ტომისა

წინასიტყვაობა	V
მიქელ პსელოსი	1
ცხოვრება და მოღვაწეობა 1. – შესავალი 9. – იბერთა ჯარი 10. – იბერიელთა საგანძურების დაცალიერება 13. – იბერიის თემი 13. – მარიამ დედოფალი და კონსტანტინე 16. – მიხეილ VII დუკა პარაპი- საკის მეუღლე 16. – მარიამის ვაჟი კონსტანტინე 17.	
მიხეილ ატალიატე	20
იბერიელთა წარმოშობა 21. – იბერიელთა მონაწილეობა ბიზანტიის ჯარში, ლიპარიტ ორბელიანი 23. – იბერიის სოფლები 26. – აბაზ- გების აჯანყება მეფის წინააღმდეგ 27. – იბერია. ხალდია. ანისი 31.	
ანნა კომნენე	33
ცხოვრება და მოღვაწეობა 33. – მარიამი შეერთო ნიკიფორე ბო- ტანიატემ 37. – მიხეილ დუკა და მისი შვილი კონსტანტინე 38. – მარიამის ვაჟი კონსტანტინე ალექსი კომნენოსის თანაკეისარია 43. – დედოფალი მარიამი და ბოტანიატე 46. – დედოფალი მარიამი და ალექსი კომნენოსი 47. – ნიკიფორე ბოტანიატეს ჩამოგდება და დე- დოფალი მარიამი 61. – მარიამ დედოფლის ვაჟი კონსტანტინე 70. – მარიამის ვაჟი კონსტანტინე და ანნა კომნენე 72. – იბერიული წარმოშობის სიაოში 73. – გრიგოლ ბაკურიანი. მისი ურთიერთო- ბა ალექსი კომნენოსთან 79. – გრიგოლ ბაკურიანი იგზავნება სკვი- თების წინააღმდეგ საბრძოლველად 85. – ალექსი კომნენოსი და მარიამის ვაჟი კონსტანტინე 88. – დედოფალ მარიამის მონაწილეო- ბა ნიკიფორე დიოგენეს შეთქმულებაში 92. – იოანე იტალიოსი 93. – პეტრიწონი 106. – ხალიბები 108. – იბერიელი მოლოზნები 110. – ხალდიის თემი. ტრაპეზუნტი 110. – ქალაქი ბაიბურთი 111. – შენიშვნები: ანნა კომნენეს ცნობები მარიამ დედოფლის შესახებ 112. – ანნა კომნენეს ცნობები იოანე იტალიოსის შესახებ 119.	
ნიკეტა ხონიატე	122
ბიზანტიელი წარჩინებულის ჩაცმულობა 123. – მუჰამედს დაპყრო- ბილი აქვს იბერია 126. – იბერიელები ბიზანტიის ჯარში ალექსი II კომნენოსის დროს 127. – იბერიელები ბიზანტიის ჯარში ისააკ კომნენოსის დროს 128. – ფაზისის სანაპიროებზე მცხოვრები იბერიე- ლები 130. – ფოთი სავაჭრო ქალაქია 132. – ბიზანტიის კეისრის ტიტული 133. – იბერია ჯვაროსანთა ომების დროს 137.	

იოანე კინამოსი	140
ცხოვრება და მოღვაწეობა 140. – შესავალიდან 142. – იბერიელები ბიზანტიის ჯარში 143. – იბერიელთა და აზაზგთა ელჩები 144. – რიზე 145. – მიხეილ გაბრა 146.	
გიორგი კოდინე	154
მარიამ დედოფალი 155. – სამეფო წადა 156.	
იოველის ქრონოგრაფია	159
მიხეილ VII დუკა, მისი მეუღლე მარიამი და მათი ვაჟი კონსტანტინე 159.	
იოანე სვილიცეს გამგრძელებელი	161
იბერია – მდიდარი ქვეყანაა 162. – მწვალეზობა იბერიაში 162. – მარიამ მართა-ყოფილი 163. – მარიამის ვაჟი კონსტანტინე 165 მიხეილ VII, მარიამი და კონსტანტინე 165. – ფარესმანე იბერი 116.	
კონსტანტინე მანასე	169
ბარდას აჯანყება და იბერები 171. – მიხეილ VII პარაპინაკი და მისი მეუღლე მარიამი 172.	
დამატებები	175
დამატება პირველი. – იოანე ზონარა (175 – 240). დამატება მეორე მიქელ ჰსელოსის ორი ტრაქტატი (241 – 263).	
საკუთარ სახელთა საძიებელი	264
Addenda et corrigenda	304
ილუსტრაციები	305

წინასიტყვაობა

წინამდებარე VI ტომში „გეორგიკისა“ შევიდა, ისევე როგორც V ტომში, XI – XII საუკუნეთა მასალა, სახელდობრ, მიქელ პსელოსის, მიხეილ ატალიატეს, ანნა კომნენეს, ნიკიტა ხონიატეს, იოანე კინამოსის, გიორგი კოდინეს და სხვათა ცნობები საქართველოს შესახებ. ამ მწერალთა შორის თავისი ცნობების სიუხვით გამოირჩევა ანნა კომნენე, რომლის „ალექსიადა“ XI – XII საუკუნეთა ბიზანტიის პოლიტიური, საერთაშორისო და საზოგადოებრივი ცხოვრების ამსახველ უაღრესად მნიშვნელოვან მატრიანეს წარმოადგენს.

ანნა კომნენე განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს მარიამ დედოფლის როლს ბიზანტიის სამეფო კარზე. საქართველოს მეფის ბაგრატ IV-ის ასული მართა, ბიზანტიაში გათხოვების შემდეგ „მარიამად“ წოდებული (ქართული წყაროების მიხედვით „მართა-ყოფილი“), XI საუკუნის სამოცდაათიანსა და ოთხმოციან წლებში ბიზანტიის სამეფო კარზე კარდინალურ სახელმწიფო საკითხებს წყვეტდა: მან სამეფო ტახტზე გამოიცვალა ორი ქმარი (მიხეილ VII დუკა, ნიკიფორე III ბოტანიატე), რომლებიც რიგრიგობით ბერებად აღკვეცა, ხოლო მესამე ქმრად გათვალისწინებული ალექსი I კომნენოსი მხოლოდ მისი, მარიამის, წყალობით ავიდა სამეფო ტახტზე; თვითონ მარიამი კი იმის ცდაში იყო, რომ სამეფო ტახტი შეენარჩუნებინა თავისი ვაჟისათვის, კონსტანტინესათვის, რომელიც ალექსის თანაკეისრად დასვა.

მარიამ დედოფლის როლს სახელმწიფო ცხოვრებაში ის ფაქტიც ადასტურებს, რომ ანნა კომნენეს გარდა იმდროინდელი და შემდეგდროინდელი სხვა ბევრი მწერალიც ეხება მარიამს (მიქელ პსელოსი, გიორგი კოდინე, იოველი, სვილიცეს გამგრძელებელი, კონსტანტინე მანასე).

მკითხველის ყურადღებას მივაქცევთ აგრეთვე მიქელ პსელოსზე, რომლის მოღვაწეობა დაკავშირებულია ბიზანტიის რენესანსულ მოძრაობასთან და, მამასადამე, ქართულ რენესანსთანაც. მიქელ პსელოსის შესწავლასთან დაკავშირებით შევხებით პსელოსის კვალს ძველქართულ მწერლობაში და, რადგან ძველქართულ ტექსტებს

შორის აღმოჩნდა ორი ტრაქტატი, რომელთაც ქართული ხელნაწერები მიქელ პსელოსს მიაკუთვნებენ, ხოლო თვით ბიზანტიურ მწერლობაში ისინი ცნობილი არ არიან, ამიტომ დამატების სახით ეს ორივე ტრაქტატი დავბეჭდეთ (იხ. გვ. 241 – 263).

დამატების სახით დავბეჭდეთ აგრეთვე განსვენებულ მ. კ ა ხ ა-ძ ი ს შრომა „იოანე ზონარა“, რის შესახებაც ვწერთ 176 გვერდზე.

ს. ყაუხჩიშვილი

თბილისი

1966 წლის 10 დეკემბერი

მიქელ პსელოსი

მიქელ პსელოსი (1018 – 1077), ერისკაცობაში კონსტანტინე, XI საუკუნის გამოჩენილი სახელმწიფო მოღვაწე, მეცნიერი და მწერალია. მისი ბიოგრაფია შეგვიძლია აღვადგინოთ მისივე თხზულებების მიხედვით და აგრეთვე იმ ცნობების მიხედვით, რომლებიც მოიპოვება XI საუკუნის მწერალთა (მაგ., ანნა კომნენეს) ნაწერებში.

1018 წელს ერთი ღარიბი კაცის ოჯახში, კონსტანტინეპოლში, დაიბადა ვაჟი კონსტანტინე. ხუთი წლისა იყო, რომ წერაკითხვის შესწავლას შეუდგა. ნათესავები მოითხოვდნენ და მამაც ეთანხმებოდა მათ, რომ პატარა კონსტანტინეს ესწავლა რამე ხელობა და მალე შესდგომოდა ფულის შოვნას, ხოლო დედის, თეოდოტას, დაჟინებით და ენერგიით პსელოსმა მიიღო კარგი განათლება: შეისწავლა რიტორიკა, ფილოსოფია, სამართლის მეცნიერება; გაიწვრთნა აგრეთვე ფილოლოგიაში, ლოგიკაში, მათემატიკასა და ასტრონომიაში. თავისი მეცნიერებით პსელოსმა იმას მიაღწია რომ გახდა უნივერსიტეტის პროფესორი და მიიღო წოდება $\sigma\upsilon\lambda\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$ („ფილოსოფოსთ-უხუცესისა“).

მეცნიერული კარიერის პარალელურად პსელოსი წარმატებით მიიწევდა წინ სახელმწიფო სამსახურშიც. ჯერ კიდევ 19 წლის იყო, რომ მდივნის (ასიკრიტის) თანამდებობა მიიღო. მალე დაინიშნა მოსამართლედ მესოპოტამიის პროვინციაში. ოთხი წლის შემდეგ კონსტანტინეპოლში გადავიდა და მსახურობდა კეისრის კანცელარიაში.

პსელოსმა მიიქცია კეისრის (კონსტანტინე მონომახოსის) ყურადღება. 25 წლის ჭაბუკი იყო, რომ პსელოსმა თავისი სიტყვებით მოხიბლა წარჩინებული მოქალაქეები, რომლებმაც მერე უქვეს იგი კეისარს და წარუდგინეს მას. კონსტანტინე მონომახოსს ძალიან მოეწონა მჭევრმეტყველი პსელოსი.

მალე პსელოსი დაინიშნა კეისრის კანცელარიის უფროსად – $\pi\rho\omega\tau\omicron\alpha\sigma\eta\kappa\rho\iota\tau\iota\varsigma$. როგორც ამ თანამდებობის პირი, იგი ხშირად

ხვდებოდა კეისარს: მისი სახელით უგზავნიდა წერილებს უცხოელ მეფეებს, ადგენდა სხვადასხვა დოკუმენტებს, რომლებსაც შემდეგ კეისარი აწერდა ხელს. ისედაც, პსელოსი ძალიან დაუახლოვდა მონომახოსს, რომელიც მას შინაურულად ექცეოდა, ოჯახში ჰყავდა როგორც „საკუთარი“. პსელოსიც არ იშურებდა სახოტბო სიტყვებს, მისთვის, მისი (ცოლისთვის (ზოია) და მისი საყვარლისათვის (სკლირენა). გულში პსელოსს სძულდა კეისარი მისი უჭკუობისათვის, მისი გარყვნილობისა და მფლანგველობისათვის.

კეისრის წყალობით პსელოსმა დიდძალი ქონება შეიძინა. ჯამაგირით ის, რასაკვირველია, ვერ გამდიდრდებოდა, მაგრამ დიდ თანამდებობას თან სდევდა კეისრის წყალობა, რომ აღარაფერი ვთქვათ შესაძლებელ ქრთამებზე.

მომდევნო კეისრების დროსაც მიქელ პსელოსი ახერხებდა თავისთვის სასარგებლო მდგომარეობის შექმნას: თეოდორა (1054 – 1056), მიხეილ VI (1056 – 1057), ისააკ I კომნენოსი (1057 – 1059), კონსტანტინე X დუკა (1059 – 1067) რომანოზ IV დიოგენე (1067 – 1071), მიხეილ VII დუკა (1071 – 1078) – ყველანი სწყალობდნენ მიქელ პსელოსს.

მიქელ პსელოსის მოღვაწეობიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი საუნივერსიტეტო მუშაობა ფილოსოფიის დარგში. მისი მუშაობა ამ დარგში საფუძველი შეიქმნა იმ დიდი მოძრაობისა, რომელსაც „ფ ი ლ ო ს ო ფ ი უ რ ი რ ე ნ ე ს ა ნ ს ი“ ეწოდება. ბიზანტიაში გამეფებული სქოლასტიკა საშუალებას არ იძლეოდა ადამიანს გაეშალა თავისუფალი მსჯელობა იმ საკითხებზე, რომლებიც საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების იმ ეტაპზე აწუხებდნენ ფილოსოფიურად განწყობილ წრეებს. და, აი, ჩნდება მიმდინარეობა, რომელიც ეძებს გზებს გამოიყვანოს აზრი სქოლასტიკური გონება-დახშულობისაგან. მიქელ პსელოსი და მთელი მისი სკოლა ამ გზას პოულობს ანტიკური სამყაროდან იქ არსებული აზრის თავისუფლების მეთოდის მოშველიებაში. თავის ლექციებზე მიქელ პსელოსი ქრისტიანული ფილოსოფიის საკითხებს უდგება არა დოგმატების რწმენის პოზიციებიდან, არამედ ამ დოგმატური დებულებების საბუთიანობის თვალსაზრისით. პსელოსის შეხედულებით „არსებობს ორი სახე ფილოსოფიისა, ერთის საგანია მიღმა სამყარო, რომელიც შესაძლებელი ცდების საზღვრების გადაღმაა; მის წყაროს წარმოადგენს მისტიკა და ინტუიცია. ეს ფილოსოფია თავის დებულებებს კი არ ამტკიცებს, არამედ მოითხოვს, რომ იგინი ირწმუნოს კაცმა. მეორე სახე ფილოსოფიისა მიზნად ისახავს

გამოიკვლიოს ყველა არსის ბუნება და ცდილობს ყველა თავისი დებულება დაამტკიცოს, ე. ი. იქცევა ისე, როგორც მათემატიკა. პსელოსი სცნობს ფილოსოფიის მხოლოდ ამ მეორე სახეობას და უარყოფს ყოველგვარ ინტუიციასა და მისტიკას, როგორც ფილოსოფიურ მეთოდს; ინტუიციასა და მისტიკას ის უთმობს ადგილს მხოლოდ ღვთისმეტყველებაში, რელიგიური აზროვნების დარგში. ამ თვალსაზრისს პსელოსი ერთგულად იცავს საკუთარ ფილოსოფიურ ნაწერებში: მათში არ არის არავითარი ინტუიცია, ის ცდილობს თავისი მკითხველი დაარწმუნოს დამტკიცებათა მეშვეობით და ძალიან ხშირად მიმართავს სილოგიზმს“.

ამგვარად, პსელოსი იმ აზრისაა, რომ ფილოსოფია, როგორც ყოველი სხვა მეცნიერება თავის მიზნად ნივთთა და საგანთა ბუნების გამოკვლევას უნდა ისახავდეს. ამიტომ მისთვისაც ისევე სავალდებულოა ზუსტი დამტკიცებები, როგორც მათემატიკისათვის, კერძოდ ყველაზე მაღლა აყენებს ის გეომეტრიულ მეთოდს. სილოგიზმსაც პსელოსი სავალდებულოდ თვლიდა ფილოსოფიისათვის. იმავე თვალსაზრისით უდგება პსელოსი ღვთისმეტყველებასაც, ხოლო აღნიშნავს მის ორმაგ ხასიათს: ღვთისმეტყველება ერთი მხრით დამტკიცებებს ემყარება, მეორე მხრით – ზემთაგონებას. რამდენადაც იგი ცდილობს თავისი მოძღვრება დამტკიცოს, ამდენად ის გვერდს ვერ აუხვევს სილოგიზმსაც. „მე – ამბობს პსელოსი – არ უგულვებლვყოფდი სილოგიზმს, რადგან მინდოდა ამკარად მეხილა უფალი და არა საიდუმლო გამონათქვამების საშუალებით. სილოგიზმების მეშვეობით დასკვნების გაკეთება არ ეწინააღმდეგება ეკლესიის მოძღვრებას, სილოგიზმები წარმოადგენენ ჭეშმარიტების იარაღს, საძიებელი საგნის მოპოვების საშუალებას“¹.

ფილოსოფიური მსჯელობის ასეთ გზას წინააღმდეგობას უწევენ კონსერვატიულად განწყობილი წრეები: უმაღლესი სამღვდელთა და კეისრის კარზე მოკალათებული რეაქციონერები.

მიქელ პსელოსი აიძულეს უკან დაეხია: მან აღიარა თავისი „შეცდომები“ და გადადგა (შემდეგ მის საქმეს განაგრძობს, როგორც ცნობილია, იოანე იტალოსი).

დიდი პოპულარობით სარგებლობდა მიქელ პსელოსის საისტორიო ნაშრომი Χρονογραφία, რომელიც შეიცავს 976 – 1077 წლე-

¹ Р. В а л ь д е н б е р г, философские взгляды Михаила Пселла: византийский сборник, М.-Л. 1945, стр. 252 – 253; შდრ. П. Б е з о б р а з о в, Византийский писатель и государственный деятель М. Пселл; М.. 1890, стр. 156.

ბის ისტორიას. პსელოსი იწყებს თავის ისტორიას იმით, რითაც ლეონ დიაკონი ათავებს, ესე იგი იოანე ჩიმისხის გარდაცვალებით (976 წ.), „ქრონოგრაფიის“ შესავალში სწერია:

«ქრონოგრაფია, შედგენილი უაღრესად ბრძენი (παισθησις) მონა-ზონის ზემთა-პატივოსანი (σπαρτικός) მიქელის მიერ: [ეს ქრონოგრაფია] მოგვითხრობს მეფეთა მოღვაწეობას: ბასილი და კონსტანტინე პორფიროგენეტებისას, მათ შემდეგ რომანოზ არგიროპოლისას, ამის შემდეგ მიხეილ პაფლაგონელისას, მის შემდეგ მისი ძმის-წულის მიხეილისას რომელსაც კესაროსის პატივი ჰქონდა (ἀπὸ κα(σαρῶς ἀρχαυτοῦ); ამათ მოსდევდნენ ორნი დანი პორფიროგენეტნი, დედოფალი ზოე და დედოფალი თეოდორა, და მათთან ერთად კონსტანტინე მონომახოსი, შემდეგ იმ ორ დათაგან ერთ-მმართველი დედოფალი თეოდორა, [ხოლო ამის შემდეგ მიხეილ მოხუცი], ამის შემდეგ კი ისააკ კომნენოსი და [თხრობა მოტანილია] ვიდრე კონსტანტინე დუკას გამეფებამდე». ამ შესავალს მოსდევს საკუთრივ „ისტორია“.

მიქელ პსელოსის „ქრონოგრაფია“, რომლის მეორე ნაწილი დაწერილია მიდგომით და არა პირუთვნელად, მაინც მნიშვნელოვანი საისტორიო წყაროა. მისი ცნობებით უხვად სარგებლობენ ნიკიფორე ვრიენიოსი, ანნა კომნენე, იოანე ზონარა და სხვები.

„ქრონოგრაფიის“ გამოცემანი. პირველი გამოცემა ეკუთვნის კ. სათას (1874). ეს გამოცემა განმეორებულია 1899 წელს: *The History of Psellus*. Edited... by Constantine Sathas. London 1899. დაწვრილებით რეცენზია ამ გამოცემაზე დაბეჭდა Ed. Kurtz-მა (BZ IX [1900], 492 – 515). რეცენზენტი უარყოფითად აფასებს კ. სათას გამოცემას (*das klägliche Machwerk von Sathas*).

1926 – 1928 წლებში ქრონოგრაფია გამოიცა ფრანგულ სერიაში *Collection byzantine*, ბერძნული ტექსტი ფრანგული თარგმანით და გამოკვლევით: Michel Psellos, *Chronographie ou Histoire d'un siècle de Byzance*. Texte établi et traduit par Émile Renauld. Paris. „Les belles lettres“. Tome I – 1926; Tome II – 1923. თუმცა ემილ რენომ თავისი ორი მონოგრაფიით (*Étude sur la langue et le style de Michel Psellos*, და *Loxique choisi de Michel Psellos*), რომლებიც 1920 წელს გამოქვეყნდა, ისევე როგორც 1905 წელს გამოქვეყნებული შრომით *Notes et observations critiques sur la Chronographie de Psellos* (*Revue des études grecques* 18, 224 – 252) და სხვა შრომებით სახელი გაითქვა როგორც პსელოსის მცოდნემ, მაგრამ „ქრონოგრაფიის“ გამოცემას სამეცნიერო პრესა უარყოფითად შეხვდა. ბერძენმა ფილოლოგმა იოანე სიკუთრიმ გამოაქვეყნა ვრცელი რეცენზია (BZ 27 [1927], 99 – 105), რომელიც ასე დაამთავრა: „ტექსტის გამოცემა სუსტია, თარგმანი არ არის სანდო. პსელოსს ბიზანტიელისათვის იშვიათი ბედნიერება ხვდა – 50 წლის მანძილზე სამი გამოცემა; მით უმეტეს სამწუხაროა, რომ არც ერთი ამ გამოცემათაგანი მეცნიერულ მოთ-

ხოვნებს არ შეეფერება. დილეტანტს მედიცინის სტუდენტს კ. სათას ჩვენ ამას ადვილად ვაპატიებთ: რენოსაგან კი ჩვენ სულ სხვანაირ გამოცემას მოველოდითო“.

ამ ბოლო ხანებში გამოქვეყნდა „ქრონოგრაფიის“ ინგლისური თარგმანი: The Chronographia of Michael Psellus. Translated from the greek by E. R. A. Sewter with an Introduction by J. N. Hussey, Leiden 1952.

მიქელ პსელოსი ქართულ მწერლობაში. მიქელ პსელოსის სახელით ძველ ქართულ ხელნაწერებში დაცულია ორი ძეგლი.

1. ერთი მათგანი არის ტრაქტატი „დღესასწაულთა“ შესახებ: «მქლ პანუპერტიმოსისა მონაზონისა ჳსელოსისა თქუმული განმარტებაჲ საიდუმლოსა საუფლოსა წმიდათა დღესასწაულთასა» (ხელნ. A – 67, გვ. 19). ეს ტრაქტატი მოიპოვება ხელნაწერში A – 67, გვ. 19 a– 29 b: ხელნაწერი XV საუკუნისად ითვლება. სიტყვა „ჳსელოსისა“, ცხადია, პალეოგრაფიულ ნიადაგზე აღმოცენებული მცდარი დაწერილობაა სიტყვისა „ფსელოსისა“ ($\Phi \rightarrow \Psi$) და, მაშასადამე, ტრაქტატი მიეწერება მიქელ პსელოსს, რომელიც ატარებდა საპატიო სახელწოდებას $\pi\alpha\nu\sigma\pi\acute{\epsilon}\rho\tau\iota\mu\omicron\varsigma$.

ეს ნაშრომი („დღესასწაულთა განმარტება“) მიქელ პსელოსის სახელით ცნობილ ნაშრომთა შორის არსად არ იხსენიება. მაგრამ რომ ის ბერძნულიდან ნათარგმნი ძეგლია და რომ ბერძნულშიც მას მიქელ პსელოსს მიაკუთვნებდნენ, ჩანს შემდეგიდან: ათონის ერთი ბერძნული ხელნაწერი (სპ. ლამბროსის კატალოგით № 3599), შეიცავს პირველ ნაწილში „დავითნს“, რომელსაც წინ უძღვის უსათაურო ($\acute{\alpha}\nu\epsilon\pi\iota\gamma\alpha\phi\omicron\nu$) თხზულება. კატალოგში მოყვანილია ამ ტრაქტატის დასაწყისი, რომელიც მთლიანად ემთხვევა ქართული ხელნაწერის პსელოსის „განმარტების“ დასაწყისს:

Σάμβατον μὲν ἔστιν ἀπὸ τῶν κακῶν ἀρχαῖα καὶ ἀποχῆ. [N]εομηνία δὲ τὸ ἀεὶ ἰεῖλεῖν τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις.

შაბათი არს ბოროტთაგან უქმება და განყენება, ხოლო ახალთთუე განახლება კეთილთა საქმეთა შინა.

სპ. ლამბროსის Catalogue-ში სხვა არაფერია მოყვანილი ამ ძეგლიდან; არც ის ჩანს, თუ რა მოცულობისაა ეს ძეგლი. მაგრამ დასაწყისის მიხედვით ამ ორ ძეგლს შორის, ბერძნულსა და ქართულს შორის, არავითარი განსხვავება არ არის. სათაური, რომელიც ქართულ თარგმანს მოეპოვება, არ შეიძლება მთარგმნელის ან გადამწერის მიერ იყოს მოგონილი: გამოთქმა „პანუპერტიმოსისა“

¹ შდრ. მისი ერთ-ერთი შრომის ზედაწერილი; *Μιχαὴλ πανουπερτίμου μοναχοῦ τῶν Ψελλῶν...* სპ. ლამბროსის Catalogue... № 3816, გვ. 401, 48 (ფ. 110α).

არც ისე ხშირად იხმარებოდა ბერძნულში, რომ ქართველს მივაწეროთ იმის ხმარება საკუთარი დასკვნის მიხედვით; ჩანს ასეთი სათაური ჰქონდა თვით ბერძნულ ტექსტს.

ამგვარად, ქართული ტექსტი ტრაქტატისა „დღესასწაულთა“ შესახებ, რომელიც A – 67 ხელნაწერშია დაცული, მიქელ პსელოსის ნაშრომად იყო ცნობილი და მისი ბერძნული დედანი მოცემული უნდა იყოს ათონის ბერძნულ ხელნაწერში № 3599.

2. მიქელ პსელოსის მეორე შრომის ქართული თარგმანი შემონახული უნდა იყოს გელათის ხელნაწერში (№ 23)¹ და თბილისის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ხელნაწერთა კოლექციაში (S – 1463)². ამ ძეგლს სათაურად უწერია:

«დიდისა ფილოსოფოსისა ფსელოსისა მოწაფეთა თვსთა მიმართ თარგმანებად სიტყუასა მას ღმრთისმეტყუელისასა მეტყუფლსა: „ვითარცა იქმნა პირმშო მრავალთა ძმათა შორის, ეგრეთვე პირმშო მკუდართაგან³ ღირს იჩინა ყოფად“.

ძეგლი ასე იწყება: „თქუნ ვიდრემე მრავალთა ძმათა შორის პირმშოებად, თუ რასა ცხად ჰყოფს სახელი ესე, გამოძწულილველთა იკითხეთ...“⁴.

როგორც გელათის № 23 ხელნაწერი ისე S – 1463, ხელნაწერთა აღწერილების მიერ დათარიღებულია XII – XIII საუკუნით, ხოლო მთელი ხელნაწერი S – 1462 აღწერილობაში დასათაურებულია: „არსენ ვაჩეს ძე. დოღმატიკონი. XII – XIII“. ასევე გელათის № 23-ს სათაურად უზის „დოღმატიკონი [XIII]“. ამგვარად, ორსავე ნუსხაში (გელათის № 23 და S – 1463) ეს ძეგლი შეტანილია არსენი იყალთოელის «დოღმატიკონში». აკად. კ. კეკელიძე ფიქრობს, რომ „ეს ტრაქტატი შემდეგ შეუტანია ვიდაცას არსენ იყალთოელის «დოღმატიკონის» ერთ-ერთ ნუსხაში, რომელიც გადაწერილია გელათის მონასტერში (№ 23, ფ. 361 – 364)“⁵. კ. კეკელიძეს არა

¹ ხელნაწერთა აღწერილობა (ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმისა), ტომი I, შედგენილი ე. ნიკოლაძის მიერ. თბ. 1953, გვ. 106 (ხელნ. № 23, ბვ. გვ. 361 v – 364 v).

² ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების კოლექციისა). ტომი II, თბ. 1961. გვ. 219, 38 (ხელნ. № 1463, გვ. 287 v – 288 r).

³ გელათის № 23: მკუდრთაგან.

⁴ იხ. კ. კეკელიძე. უცხო ავტორები ძველ ქართულ მწერლობაში: ეტიუდები V (1957), გვ. 101.

⁵ კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. 1 (1960), გვ. 292.

აქვს გათვალისწინებული, რომ იგივე ტრაქტატი მოიპოვება სხვა ნუსხაშიც (S – 1463) ¹. მართალია, არსაიდან ჩანს, რომ ეს ორი ნუსხა (XII – XIII საუკუნისა) ერთიმეორისაგან მომდინარეობდეს, მაგრამ შესაძლებელია ეს ორივე ნუსხა საერთო წყაროდან მომდინარეობდეს და რომ იმ წყაროში შემთხვევით მიაწერა კრებულის შემდგენელმა თუ ხელნაწერის გადამწერმა არსენ იყალთოელს.

ამჟამად ჩვენთვის შემდეგი საკითხია გადასაწყვეტი: მართალია თუ არა, რომ ეს შრომა მიქელ ჰსელოსის ნაწარმოებს წარმოადგენს და რომ ის არსენი იყალთოელის მიერ არის გადმოთარგმნილი? ამ საკითხის გარშემო შემდეგი მოსაზრებებია წამოყენებული:

ა) აკად. კ. კეკელიძე ფიქრობს, რომ ეს ტრაქტატი, რომელსაც სიმოკლისათვის შეიძლება ვუწოდოთ «პირმშოხსათვს», შემთხვევით არის მიჩნეული მიქელ ჰსელოსის ნაწარმოებად და რომ „ჰსელოსის შრომათა შორის, რომელნიც ამჟამად ცნობილია, ვერ ვპოულობთ“. ამავე დროს კ. კეკელიძე ფიქრობს, რომ ეს ტრაქტატი „იოანე პეტრიწის ორიგინალური ნაშრომი უნდა იყოს; ამას გვაფიქრებინებს ის გარემოება, რომ იმაში განმეორებულია მრავალი ისეთივე აზრი და დებულება, რომელიც მოცემულია იოანე პეტრიწის საკუთარ კომენტარებში და ნემესიოს ემესელის [შრომის «ბუნებისათვის კაცისა»] თარგმანში“ ².

ბ) აკად. შ. ნუცუბიძის აზრით ტრაქტატი „პირმშოხსათვს“ პირიქით, მიმართულია იოანე პეტრიწის წინააღმდეგ და „თავისი შინაარსით და საპოლემიკო მიზანდასახულობით არსენი იყალთოელის დაწერილი უნდა იყოს“ ³. „ზედწერის მიხედვით – ამბობს შ. ნუცუბიძე, ეს ტრაქტატი ვითომც მიქელ ჰსელოსს ეკუთვნოდა. საფიქრებელი იყო, რომ არსენ იყალთოელმა ეს ტრაქტატი გადმოთარგმნა ჰსელოსის ნაწერებიდან და თავის «დოღმატიკონს», ასეთივე ნათარგმნი ნაშრომების კრებულს, დაუმატა. მაგრამ მალე გამოირკვა, რომ ასეთი ნაშრომი მიქელ ჰსელოსის ნაწერთა ნუსხაშიაც კი არ აღმოჩნდა. ამან საბუთი მოგვცა გვეფიქრა, რომ აღნიშნული ნაშრომი ორიგინალურია და, ბუნებრივია, რამდენადაც

¹ თუმცა სხვა ადგილას (ქ. ლიტ. ისტ. I, 1960, გვ. 465) კ. კეკელიძე ამ ნუსხასაც (S – 1463) ასახელებს.

² კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია I (1960) გვ. 292. მაგრამ აქვე უნდა დავსძინოთ, რომ სხვა ადგილას (გვ. 464 – 465) კ. კეკელიძე მიქელ ჰსელოსს თვლის ავტორად და იოანე პეტრიწს მთარგმნელად.

³ შ. ნუცუბიძე, ქართული ფილოსოფიის ისტორია II (1958), გვ. 225.

იგი არსენის «დოღმატიკონის შემადგენლობაში აღმოჩნდა, მას ეკუთვნოდა»¹.

ამგვარად, კ. კეკელიძეც და შ. ნუცუბიძეც ფიქრობენ, რომ ტრაქტატი „პირმშოდსათჳს“ ო რ ი გ ი ნ ა ლ უ რ ი ნ ა წ ა რ მ ო ე ბ ი ა და არა ნათარგმნი, ხოლო კ. კეკელიძის აზრით ის იოანე პეტრიწის ნაშრომია, შ. ნუცუბიძის აზრით კი – არსენი იყალთოელისა. მათ, ორივეს, გამორიცხულად მიაჩნიათ, რომ ეს ტრაქტატი მიქელ პსელოსისა იყოს ქართულად გადმოთარგმნილი, ვთქვათ, არსენი იყალთოელის მიერ. იმის საბუთად, რომ ის მიქელ პსელოსს არ შეიძლება ეკუთვნოდეს, იმ გარემოებას მიიჩნევენ, რომ მიქელ პსელოსის ნაწერთა ნუსხაში ის არსად არ მოიხსენიება.

ზემოთ ჩვენ გვქონდა შემთხვევა დაგვეჩვენა, რომ ტრაქტატი „დღესასწაულთა“ შესახებ, რომელიც ქართულ ხელნაწერში მიქელ პსელოსს მიეწერება, აგრეთვე არ მოიხსენიება პსელოსის ნაშრომთა ნუსხაში, მაგრამ ეჭვმიუტანლად მტკიცდება ამ ტრაქტატის დასაწყისის თავის მიხედვით («რად შაბათი და რად ახალთთუე»), რომ ის ბერძნულიდან არის ნათარგმნი, იმ ბერძნული ძეგლიდან, რომელიც ბერძნულ ხელნაწერში უავტოროდ (ἀνεπίγραφον) არის მოყვანილი. თუ ეს გამოირკვეა, რომ ქართველ მწიგნობარს უსაბუთოდ არ მიუკუთვნებია ტრაქტატი „დღესასწაულთა“ შესახებ მიქელ პსელოსისათვის, რა საბუთით არის ყალბად გამოსაცხადებელი ქართული ძეგლის მოწმობა, რომ «პირმშოდსათჳს» არის ნაწარმოები «დიდისა ფილოსოფოსისა ფსელოსისა». რამდენადაც ეს ასეა და რამდენადაც ჯერჯერობით არც ერთი ამ ძეგლთაგანი გამოცემული არ არის, ხოლო ერთი მათგანის („დღესასწაულთა“ შესახებ) ბერძნული ტექსტის მხოლოდ დასაწყისისა ცნობილი და არა მთელი ტექსტი, რომლის შედარება ძველქართულ თარგმანთან სანათლეს შეიტანდა საქმის ვითარებაში, ამდენად, ვფიქრობთ, არ არის ჯერჯერობით ეჭვის ქვეშ დასაყენებელი ძველქართული ხელნაწერების მოწმობა, რომ ეს ო რ ი ვ ე ტ რ ა ქ ტ ა ტ ი მი ქ ე ლ პ ს ე ლ ო ს ს ე კ უ თ ვ ნ ი ს².

¹ შ. ნუცუბიძე, იქვე, გვ. 154.

² მიქელ პსელოსის ეს ორივე ტრაქტატი («დღესასწაულთა განმარტება» და «პირმშოდსათჳს») დავამზადეთ გამოსაცემად და ამ წიგნის ბოლოში ვურთავთ „დამატების“ სახით.

შესავალი

Χρονογραφία πανηθείσα τῷ πανσόφῳ μοναχῷ Μιχαήλ τῷ ὑπερτίμῳ, ἱστοροῦσα τὰς πράξεις τῶν βασιλέων, τοῦ τε Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου τῶν Πορφυρογεννήτων, τοῦ τε μετ' αὐτοῦς Ῥωμανοῦ τοῦ Ἀργυροπώλου, τοῦ μετ' ἐκείνῳ Μιχαήλ τοῦ Παφλαγόνος, τοῦ ἀπὸ καισάρων ἄρξαντος μετ' αὐτὸν ἀνεψιοῦ τούτου Μιχαήλ, τῶν ἐξῆς ὄνο ἀταδέλφων καὶ πορφυρογεννήτων τῆς τε κυρᾶς Ζωῆς καὶ τῆς κυρᾶς Θεοδώρας, τοῦ σὺν αὐταῖς Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, τῆς μονοκρατορίσσης φιατέρας τῶν ὄνο ἀδελφῶν κυρᾶς Θεοδώρας, [τοῦ μετ' ἐκείνην Μιχαήλ τοῦ Γέροντος,] τοῦ μετ' ἐκείνῳ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ ἕως τῆς ἀναρρήσεως Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα (ed. Renauld I, 1).

ქრონოგრაფია, შედგენილი უშუალოდ ბრძენი მონაზონის ზემთა-პატივოსანი მიქელის მიერ; ეს *ქრონოგრაფია* მოგვითხრობს მეფეთა მოღვაწეობას: ბასილი და კონსტანტინე პორფიროგენეტებისას, მათ შემდეგ რომანოზ არგიროპოლისას, ამის შემდეგ მიხეილ პაფლაგონელისას, მის შემდეგ მისი ძმისწულის მიხეილისას, რომელსაც კესაროსის პატივი ჰქონდა. ამათ მოსდევდნენ ორნი დანი პორფიროგენეტნი, დედოფალი ზოე და დედოფალი თეოდორა, და მათთან ერთად კონსტანტინე მონომახოსი. შემდეგ იმ ორ დათაგან ერთმმართველი დედოფალი თეოდორა. [ხოლო ამის შემდეგ მიხეილ მოხუცი], ამის შემდეგ კი ისააკ კომნენოსი და *თხრობა მოტანილია* ვიდრე კონსტანტინე დუკას გამეფებამდე ¹.

¹ აქ ჩამოთვლილი კეისრები და დედოფლები არიან:

- ბასილი II (976 – 1025)
- კონსტანტინე VIII (1025 – 1028)
- რომანოზ III არგიროსი (1028 – 1034)
- მიხეილ IV პაფლაგონელი (1034 – 1041)
- მიხეილ V (1041 – 1042)
- ზოე და თეოდორა (1042)
- კონსტანტინე IX მონომახოსი (1042 – 1055)
- თეოდორა (მარტო) (1055 – 1056)
- მიხეილ VI |სტრატოტიკი| (1056-1057)
- ისააკ I კომნენოსი (1057 – 1059)
- კონსტანტინე X დუკა (1059 – 1067).

იბერთა ჯარი

I, 10. Ὁ δὲ γε Φωκᾶς Βάρδας τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων ἐπαναζεύγυσαι, καὶ τῆς τε τροπαιοφόρου ἐτεταχῆκει πομπῆς, τοῖς τε περὶ τὸν βασιλέα συναρίθμιος ἐτύγγαγεν ὦν. Οὕτω μὲν οὖν ἡ πρώτη τυραννὶς καταλέλυσται, καὶ ὁ βασιλεὺς Βασίλειος ἀπηλλάχθαι πραγμάτων ἔδοξε· ἡ δὲ δόξασα αὕτη κατάλυσις ἀρχὴ πολλῶν ὠδύνων οὖσα ἐτύγγαγεν. Ὁ γάρ τοι Φωκᾶς πρῶτα μὲν μειζόνων ἀξιώσεις, ἔπειτα ἐλαττόνων, καὶ ἀνῆκε ὑπορρεούσας αὐτῷ τὰς ἐλπίδας ὁρῶν, ἅμα δὲ καὶ μὴ προδεδωχέναι τὴν πίστιν εἰόμενος, ἐπὶ ῥητοῖς προσβᾶσαν καὶ φυλαχθεῖσαν, σὺν τῷ κρατίστῳ μέρει τοῦ στρατοπέδου βαρυτέρων τε καὶ χυλεπωτέρων κατὰ τοῦ Βασιλείου τυραννίδα ἀνίστησι καὶ τὰ πρῶτα γένη τῶν τότε δυναμένων ἀναρτησάμενος, καὶ εἰς ἀντίπαλον μείραν ἀποκριθεὶς στρατεύμα τε Ἰβηρικὸν ἀπολεξάμενος ἐκυστῶ (ἀνδρες δὲ οὗτοι τό τε μέγεθος εἰς δέκατον πόδα ἀνεστηκότες καὶ τὴν ὄφρον σαρβῶν ἔλασσοντες), οὐκ ἔτι ἐν ὑπονοίαις, ἀλλὰ μετὰ τῆς βασιλικῆς τιμᾶς καὶ τοῦ ἐπιστήμου χρώματος τὴν τυραννικὴν στολὴν ἀμφιένυσται.

I, 15. Αἱ μὲν οὖν τάξεις εἰστέχισαν ἑκατέρωθεν, ἀπὸ μὲν τῶν

რაც შეეხება ბარდა ფოკას, ის კვლავ რომაელთა მეფეს დაუბრუნდა, მოიპოვა ჩინებული და საზეიმო მიღება და მეფის მახლობელთა რიცხვში ჩაითვალა. ამგვარად, პირველი აჯანყება ჩაიშალა და მეფე ბასილიმ გადამწყვიტა გასცლოდა საქმეებს; ხოლო ეს მოჩვენებითი ჩაშლა შეიქმნა მრავალი ტანჯვის დასაბამი. მართლაც, ფოკა ჯერ უაღრესად აღზევებული, შემდეგ კი დამცირებული, ხედავს, რომ მისი იმედები კვლავ იმსხვრევა, ამავე დროს ფიქრობს, რომ არ უღალატა რწმენამ, რომელიც გარკვეულ პირობებში მიღწეულია და დაცული, – ამიტომ ის თავისი ჯარის უძლიერესი ნაწილით აწყობს ბასილის წინააღმდეგ უფრო მწვავე და უფრო მძიმე აჯანყებას. მის შემდეგ რაც ჯერ დაიკავშირა მაშინდელ დიდებულთა გვარები, მან მტრული გეზი აიღო და თავისთვის შეკრიბა იბერიელთა ჯარი (ეს ხალხი სიმაღლით მეთავე ფუტს აღწევს და წარბებიც ქედმაღლურად აქვთ შეკუმხნილი); ეს აჯანყება საეგებოდ სავარაუდებელი კი არ იყო, არამედ ჰგულისხმობდა სამეფო გვირგვინს და ნიშნეული ფერის ტანსაცმელს ტორანისას.

ამგვარად, ორივე მხრით დადგნენ ჯარები: სანაპირო მხა-

παραλίων μερῶν ἢ βασιλικῆ, ἀπὸ δὲ τῶν ὑψηλοτέρων ἢ τυραννικῆ, καὶ πολὺ μεταξὺ τὸ μεταίχμιον.

Ὁ τοίνυν Φωκᾶς, ὡς καὶ τοὺς βασιλεῖς διατεταγμένους ἐμαυθῆσαι εἰς τὴν παράταξιν, οὐκ ἔτι [ἐν] ἀναβολαῖς τοῦ μάχεσθαι ἦν, ἀλλὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην κρίσιν τοῦ πολέμου δημοτελεῖ ἔθετο, καὶ τῇ τῆς τύχης ἑαυτὸν ἐπέτραψε πνεύματι· οὐ μὴν κατὰ σκοπὸν τοῖς περὶ αὐτὸν ἐποιεῖτο γάντεσιν· οἳ μὲν γὰρ ἀπειργον τοῦ μάχεσθαι, τῶν ἰσχυμάτων αὐτοῖς τοῦτο διασφύρασαν, ὁ δὲ ἀντεπεχειρεῖ δὴν ἀριεῖς τὴν ἡμίαν τῇ ἑπιπρῶ.

Λέγεται μὲντοι καὶ σημεῖα φανῆναί οἱ ἀπαίσια· ὡς γὰρ ἑπιπράσκατο, εὐθύς αὐτῷ διωλισθήκει ὁ ἑπιπρῶ, καὶ ἐπεὶ μετέβη εἰς ἕτερον, καὶ οὗτος βραχὺ τι προκληθὼς ταῦτ' ἐπεπόνθει· ὁ τε χρῶς αὐτῷ ἐτέτραπτο, καὶ ἀχλὺς μὲν τὴν γνώμην, δῖνα δὲ τὴν κεφαλήν διετάρρασαν.

Ὡς δὲ πρὸς οὐδὲν ἐνδοσίμως ἦν, ἀπαξ ἑαυτὸν καταστήσας εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐπειδὴ ἐνεβέβηκει τῷ μετώπῳ τῆς φάλαγγος, καὶ ἦδη που πλησίον τῆς βασιλείου ἐγεγόνει δυνάμει, πεζὴν τινα περὶ αὐτὸν συλλεξάμενος δύναιμι, Ἰβήρων τοὺς μαχηματάτους

რეზე – სამეფო ჯარი, ხოლო მადლობებზე იდგა აჯანყებულთა ჯარი; ორივეს შუა დიდი მანძილი იყო.

როდესაც ფოკამ შეიტყო, მეფის რაზმები უკვე განლაგებული არიანო, აღარ ჩასთვალა შესაძლებლად გადაედო ბრძოლის დაწყება, და გადაწყვიტა რომ ის დღე ომის დასაწყებად ხელსაყრელი იყო, და თავისი თავი მიანდო ბედის სუბთქვას. რასაკვირველია, მიზნისდა მიხედვით, ის მის გარშემო მყოფ მისნებს არ მიჰყვებოდა: ისინი მას აკვებდნენ ბრძოლისაგან, რადგან ამას მსხვერპლშეწირვები უჩვენებდნენ მათ, ხოლო მან, პირიქით, მთლად მიუშვა აღვირი ცხენს.

ამბობენ, რომ მას მაინც საბედისწერო სამისნო ნიშნები მოევლინა: რამეთუ როგორც კი ცხენზე შეჯდა, მაშინვე ცხენი მის ქვეშ გაიშლართა, და როდესაც ის მეორე ცხენს შეაჯდა, მასაც, რამდენიმე ნაბიჯის შემდეგ, იგივე ბედი ეწია: თვითონაც ფერი ეცვალა, გონებას ბინდი გადაეფარა, ხოლო თავს ბრუ დაესხა.

ის ისეთი კაცი იყო, რომ არაფრის წინაშე არ შედრკებოდა ხოლმე, რაკი ერთხელვე ბრძოლაში ჩაებმებოდა. როდესაც ის თავის ფალანგს წინ მიუძლოდა, და ახლა, როდესაც ის სამეფო ჯარის ახლოს აღმოჩნდა, მან თავის გარშემო შეაგროვა ქვეითა

φημί, ἀρτιφύεις πάντας τὸ γένειον καὶ αὐτὸ δὴ τὸ νεοτήσιον ἀποφύοντας ἄνθος, ἰσχυροὺς καὶ ἰσομέτρους ὡς περ ὑπὸ κανόνα τὸ μέγεθος, ξίφει καὶ ἰσοπλάσιμους τὴν δεξιὰν καὶ τὴν ἑρμὴν ἀνυποστάτους τυγχάνοντας, τούτους δὴ μεθ' ἑαυτοῦ ἢ ἐνὶ κινήσει συνήματι, τῆς φάλαγγος προπηδῶ, καὶ τὸν χαλινὸν ἐνδοῦς σὺν ἀλαλαγμῷ εὐμῆς τοῦ βασιλέως χωρεῖ, τῷ δεξιῷ βραχίονι μετέωρον τὴν τοῦ ξίφους ἐπέχων λαβὴν, ὡς εὐτίκα τούτω τὸν βασιλέα διαχειρισόμενος (ed. Renauld I, 9—10).

გაქანა: მარჯვენა ხელი ედო მახვილის ბუნზე, თითქოს იმისთვის, რომ დაუყოვნებლივ გაეგმირა მეფე.

[XVI თავში მოთხრობილია, რომ ფოკას იმის წინ, ბასილისთან ხელჩართულ ბრძოლაში გასვლას რომ აპირებდა, საწამლავი დაალევინეს და იგი უცბად უსულოდ დავარდა.]

I, 17. Πίπτει γοῦν ὁ τέως ἄτρωτος καὶ ἀνάλωτος, θάμα ἔλεεινὸν καὶ θαυράσιον ἄξιον. Εὐμῆς δ' οὖν ὡς εἶδον αἱ φάλαγγες ἐκατέρωθεν, ἡ μὲν εὐμῆς διαίρειναι καὶ τὸ τῆς θύμαιχμίας συνεχῆς διακρίματα, ὀπίσω τε ἔγεγόνει, καὶ φυγάδας ἅπαντες ἠφθίησαν· οἱ δὲ περὶ τὸν βασιλέα, εὐμῆς πεσόντι τῷ τυράννῳ ἐπεισπηδίσαντες, τῶν Ἰβήρων διασχεδασθέντων, πολλὰς κοπίσι διαμελίζουσι, καὶ τὴν κεφαλὴν ἐκτεμνόντες τῷ Βασιλεῖ προσάγουσιν (ed. Renauld I, 11).

ჯარი, მე ვგულისხმობ უმამაცესად მებრძოლ იბერიელებს; ყველას ახლახან ამოსვლოდა წვერი, და თვით გაფურჩქნეილ ყვავილს ჰგვანდნენ; მაღალი ტანისა იყვნენ და თანაზომიერნი, თითქოს კანონის მიხედვით მოზომილნი, შეიარაღებული იყვნენ მახვილით, რომელიც მარჯვენა ხელში ეჭირათ და შემართვით იყვნენ უძლეველნი; ესენი რომ თავისთან ჰყვანდნენ, ის მათ მართავდა ერთნაირი გეზით, ფალანგს წინ მიუძღოდა, აღვირი მიუშვა თავის ცხენს და საბრძოლო შემახილით უმაღ მეფისკენ

რომ დაეცა ის კაცი, რომელიც მანამდე უძლეველი იყო და მოუწყველელი, – ეს წარმოადგენდა საცოდავ სანახაობას, ცრემლების ღირსს. მაშინვე როგორც კი მოწინააღმდეგეთა ფალანგებმა, ორივემ, დაინახეს ეს, ერთი მაშინვე დაიქსაქსა და, რადგან საბრძოლო კავშირი დაიშალა, უკუიქცნენ, და ყველანი ლტოლვილებად გახდნენ; ხოლო მეორენი, მეფის გარშემო რომ იყვნენ მაშინვე ეცნენ დაცემულ ტირანს (*გ. ი. ფოკას*), გაფანტეს იბერიელები, თვით იგი ნა-

კუწებად აქციეს დანის რტყმით, თავი მოჰკვეთეს და მიუტანეს ბასილის.

იბერიელთა საგანძურების დაცარიელება

I, 31. Ἄπο τοῖσιν ὑπερηφάνου καὶ βασιάνου τύχης τὴν βασιλείαν καταξιβάσας, οὐ μόνον λείαν ἑαυτῷ τὴν δόδον εὐτρέπισε τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐξαγχαῖας τῶν διδομένων ἀποφράξας χρημάτων, πολυτάλαν ἑαυτῷ τὸν ἕλβον τῆς βασιλείας πεποίηκε, τὰ μὲν μὴ διδοῦς, τὰ δὲ καὶ προστιθεὶς ἕξωθεν· ἐς γὰρ μυριάδας εἴκοσι ταλάντων ἔμπλεω τὰ τῶν ἀνακτόρων ταμεῖα πεποίηκε. Τὸν δὲ λοιπὸν χρηματισμὸν τίς ἂν εὐπορήσοι τῷ λόγῳ συναγαγεῖν; ὅσα γὰρ ἐν Ἰβηρσί τε καὶ Ἀραβί, καὶ ὅσα ἀποτεθῆσάριστο εἰς Κελτούς, ὀπόσα τε ἢ Σκυθῶν εἶχε γῆ, καὶ, ἵνα συντόμως εἴπω, τὸ περίξ βαρβάρικόν, πάντα ἐς ταῦτὸ συνενηγοχῶς τοῖς βασιλικοῖς ταμεῖοις ἀπέπετο· ἀλλὰ καὶ τῶν καταστασιέντων αὐτόν, εἶτα δὴ καθ'αἰρεθέντων, τὴν ἐν χρήμασιν ἐνδαμυσίαν ἔκεισε φέρων ἀπεθησάρισσε (ed. Renauld I, 19).

ამგვარად, სახელმწიფო რომ ჩააყენა პირქუში და მოშურნე ბედის საფარ-ქვეშ, მან არა მხოლოდ შეამზადა თავისთვის მოსწორებული გზა ძალაუფლებისა, არამედ მან დახშა გამოსასვლელი კარები შემოსული თანხებისა, შექმნა თავისთვის მრავალტალანნიანი სამეფო საგანძური: ხან იქიდან არაფერს აძლევდა, ხან გარედან უმატებდა; რამეთუ მან ორას-ათას ტალანტამდე აავსო სასახლის ხაზინა. ვის შეუძლია სიტყვით აღრიცხოს დანარჩენი სიმდიდრე? მართლაც, მთელი ის სიმდიდრე, რაც იბერიელებში ი და არაბებში მოიპოვა, რაც კელტებში მოაგროვა, რაც ებადა სკვითების ქვეყანას და, მოკლედ რომ ვთქვა, მთელ ბარბაროსთა სამყაროს, ყველაფერი ერთად შეაგროვა და დასდო სამეფო სალაროებში, მაგრამ იმათი ქონებაც, რომელნიც მას აუჯანყდნენ, ხოლო შემდეგ დამარცხებულ იქმნენ, – იმათი ფულადი სიმდიდრეც იქვე მიიტანა და შეინახა.

იბერიის თემი

VI, 100. Τῷ αὐτοκράτορι Κωνσταντίνῳ ὄσω ἐγεγόνεισαν ἀδελφαί, Ἑλένη μὲν ἢ πρεσβυτέρα τὸ ὄνομα, Ἐμπρεπία δὲ ἢ μετ' ἐκείνην· τῆς μὲν οὖν Ἑλέ-

თვითმპყრობელ კონსტანტინეს¹ ჰყავდა ორი და: უფროსს ერქვა ელენე, ხოლო უმცროსს – ევპრეპია. და, აი, ელენეს ის არავითარ ყურადღების არ აქ-

¹ ეს არის კონსტანტინე IX მონომახოსი (1042 – 1054).

νης οὐδένα ἐπεποίητο λόγον, [τὴν δ' ἐτέραν]¹ οὐτε τι λαμπρὸν ἐξ ἀρχῆς κομῶσαν καὶ εἰς περιφάνειαν τύχης ἐληλυθυῖαν, φρονήματός τε πλήρη τυγχάνουσαν, καὶ γυναικῶν ἀπασῶν ὧν ἐγὼ τευθεῖσθαι σταθιροτάτην τε οὖσαν καὶ οὐσπαράγωγον, ταύτην τοιγαροῦν ἐύλαβείτο μὲν ὁ ἀδελφός, ὡς μοι εἴρηται, οὐκ ἔστεργε δὲ παραγωγόν, ἀλλ' ἐδεῖοι μάλλον ἢ περιείπεν.

უფრო ეშინოდა, ვიდრე პატივსცემდა.

Αὕτη τοιγαροῦν τῶν ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ διημαρτησιῶν ὑπερηφάνων ἐλπίδων, βουλεύσασθαι μὲν τι κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῶν ἀτοπωτάτων ἀπείχε παντάπασιν, οὐ πολλάκις δὲ τούτῳ προσήει, οὐδ' ἐθάρρει ἀδελφικῶς, ἀλλὰ καὶ εἰς ὁμιλίαν ἐκείνῳ ἑαυτὴν καταστήσασα, ὑπερηφάνως τε διελέγετο καὶ μετὰ τῆς ἀρχαίας ὀφρύος ἀπήλεγχε τε τὰ πολλὰ τοῦτον καὶ προσωνεΐδιζε, καὶ ὅποτε θυμούμενον ἴδοι, ὑπανεχώρει: καταφρονοῦσα, τὴν ἐπ' αὐτὸν ὑβρίν τοῖς χεῖλεσιν ὑποτονθορῶζουσα· καὶ ἐπειδὴ ἦδει τὸν ἀδελφὸν πρὸς τὸν ἦδη ῥηθέντα Τορνίκιον ἀστόργως πάντῃ ἢ ἀπεχθῶς ἔχοντα, τοῦτον ἐκείνη ἐδειξιόυτο καὶ φίλτατον εἶχε, καὶ θαιμὰ προσωμίλει, οὐχ οὕτως ἀσπαζομένη τὸ πρότερον.

ლებდა, თუმცე წინათ მას ის აგრერიგად არ უყვარდა.

ცევდა; რაც შეეხება მეორეს, რომელიც დასაწყისში ვერ დაიკვებდა ბრწყინვალე მდგომარეობას და არც მიაღწია ბრწყინვალე ბედამდე. იგი იყო აღსავსე, სათნოებითა, ყველა ქალთა შორის, რომლებიც მე მინახავს, ყველაზე მედგარი და ძნელად შესაცდენი, – აი ამას, მაშასადამე, როგორც ვთქვი, მისი ძმა უფრო თხილდებოდა, ხოლო კი არ უყვარდა გამორჩევით(?) არამედ

ეს ქალბატონი, მაშასადამე, ძმაზე დამყარებულ ზვიად იმედებში გაცრუებული, რასაკვირველია, სრულიად თავს იკავებს განიზრახოს თვითმპყრობელის წინააღმდეგ რამე უჯერო, მაგრამ არ მიდის მის სანახავად ხშირად, არც ენდობა მას ძმურად, არამედ, როდესაც მას ხვდება, ელაპარაკება მას ამყად და ძველებური სიამყით ბევრ რამეში არ უთმობდა მას და კიდევაც ჰკიცხავდა; და როდესაც ის მას გაჯავრებულს ნახავდა, ის აიკრიფებოდა ზიზლით და ტუჩებით ბუზლუნებდა მისი გამკიცხავი; როდესაც ის სცნობდა, რომ მისი ძმა უკვე ჩემ მიერ ხსენებულ თორნიკეს სრულიად უსიყვარულოდ ან მტრულად ეპყრობა, ის ამას სიყვარულით მიესალმებოდა და ხშირად მოინახუ -

¹ τὴν δ' ἐτέραν Sathas, τὴν δ' Renauld.

Ὁ δὲ γε βασιλεὺς ἐμεμήγει
 μὲν, βαθεῖς δὲ εἶχε περὶ τούτου
 τοὺς λογισμοὺς· οὐπω γὰρ οὐδὲ
 προφάσεις ἔσχεν ἀρκούσας εἰς
 κάκωσιν· ὅθεν ἴνα πόρρωθεν ἀπ’
 ἀλλήλων γένοιτο, ἐκείνη μὲν τέως
 ἔκρυσσε τὸ ἀπόρρητον, αὐτὸν δὲ
 τῆς Πόλεως μεμιστᾶ μετ’ εὐπρε-
 ποῦς σχήματο· τὴν γὰρ Ἰβη-
 ρικὴν ἐπιτρέψας ἀρχὴν, ἐπί-
 δοξον ὑπερορίαν τούτῳ κατεσ-
 κευάκει (ed. Renauld II, 12 – 13).

VI, 105. Ἀμέλει καὶ πρὶν ἢ
 προσπελάσαι τοῖς τείχεσι, πολλή
 τις αὐτοῖς μερίς κατὰ τὴν πο-
 ρείαν ἐθελουσίως ὀρμαῖς προσε-
 τίθετο, πληθὺς τε στρατιωτικῆ
 ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων μερῶν προ-
 σεγίνετο, καὶ τὰ μέχρι τῆς Πό-
 λεως κατάντη πάντα πρὸς τὸν
 σκοπτὸν καὶ ἐπίφορα.

ხოლო მეფე განრისხებული
 იყო, მაგრამ მის შესახებ თავს
 იკავებდა, რამეთუ არ ჰქონდა
 საკმარისი საბაზი მის წასახდე-
 ნად; ამიტომ, რათა შორს ყო-
 ფილიყვენ ერთმანეთისაგან, თა-
 ვის დას ერთხანს უმაღავდა საი-
 დუმლოებას და იგი (თორნიკე)
 კონსტანტინეპოლს მოაშორა სა-
 პატიო მიზეზით: რამეთუ მას
 იბერიის გამგებლობა მი-
 ანდო და ამით სახელოვანი გამე-
 ვება მოუწყო მას ¹.

მართლაც, სანამ ისინი ზღუ-
 დებს მიუახლოვდებოდნენ, მრავალრიცხოვანი ბრბო შეუერთდა
 მათ გზაში შემართებული აღფრ-
 თოვანებით, და მეზრძოლთა სი-
 მრავლეც შეუერთდა მათ მალ-
 ლობი ადგილებიდან, და მთელი
 მხარე ზემოდან ქვევით ვიდრე
 კონსტანტინეპოლამდე ² მათ გვე-
 მებს მხარს უჭერდა.

ასეთი იყო მათი საქმეების ვი-
 თარება, ხოლო თვითმპყრობე-

¹ ამ ნაწყვეტში ლაპარაკია იმ ლეონ თორნიკეზე, სომეხ სარდალზე, რომელმაც კონსტანტინე მონომახოსს აჯანყება მოუწყო 1047 წელს. ამ ლეონ თორნიკეს, როგორც ჩანს, მხარს უჭერდა კონსტანტინე მონომახოსის უმცროსი და დევირეპია. რასაკვირველია, კეისრის რისხვა უზომოა, მაგრამ ის თავს იკავებს და ჯერჯერობით ლეონ თორნიკეს გზავნის იბერიის მმართველად. თურა სახისაა თორნიკეს თანამდებობა, ეს კიდევ სარკვევია. ზემოთ მოყვანილ ტექსტში სწერია, რომ თორნიკეს «იბერიის გამგებლობა (ἀρχή)» მიანდო კონსტანტინემ. გ. შლომბერჟე მიქელ პსელოსის ცნობის შინაარსს რომ გადმოგვეცემს, ამბობს, რომ კონსტანტინემ თორნიკე გაგზავნა „იბერიის სტრატეგოსად“: C’est dans ce hut Qu’il l’avait nommé stratigos dans la lointainc Géorgie («ამ მიზნით მან დანიშნა იგი სტრატეგოსად შორეულ საქართველოში»: G. Schumberger, L’épopée byzantine, III [1905], p. 505) მაშასადამე, აქ ლაპარაკუნდა იყოს ე. წ. «იბერიის თემზე»: სტრატეგოსის სახელს ატარებდნენ სწორედ თემების უფროსები, მმართველები.

² ე. ი. მთელი თრაკია.

τίον περιειστήκει τὰ πράγματα· οὔτε γὰρ οἰκείον στρατεύμα, οὔτε συμμαχικὸν αὐτοῦ που συνείλεχτο, εἰ μὴ τις ὀλίγη μερίς ξενική, δόρση τις εἴωθεν ἐφέπεσθαι ταῖς βασιλείαις πομπαῖς· ὃ γέ τοι τῆς ἑώρας στρατὸς οὐδὲ κατεσκήνουν ἐφ' ἑαυτῶν ἕκαστοι, ἵνα δὴ τι καὶ κατὰ σύνθημα ταχῶς συλλεγόντες βοηθήσασιν τῷ αὐτοκράτορι κινδυνεύοντι, ἀλλ' ἐς τὰ βαρύτερα τῆς Ἰβηρίας ἐστρατοπεδεύκειςαν, ἐπιδρομὴν τινος βαρβάρου ἀνακρουόμενοι· διὰ ταῦτα ἀπολώλειςαν τῷ βασιλεῖ αἰ ἐλπίδες, καὶ τοσαῦτον μόνον ἀνέπνει, δόρσον αὐτὸν ἢ τοῦ τείχους περιβολῆ διεζώννυσεν· ὅθεν περὶ τοῦτο ἐπόνει, τὰ τε κατερραψιμῆμένα τῶν μερῶν ἀνακτῶμενος καὶ λιθοβόλοις καταπυκνῶν μηχανήμασιν (ed. Renauld II, 19).

ლის საქმეები საპირისპირო მდგომარეობაში იყო: რამეთუ არც საკუთარი ჯარი, არც მოკავშირეთა (*დაქირავებული*) ჯარი ჰყავდა შეგროვილი, თუ არ ჩავთვლით უცხოელების ერთ პატარა განაყოფს, რომელიც ჩვეულებრივ სამეფო ზეიმებს თან ახლდა; რაც შეეხება აღმოსავლეთის ჯარს, ისინი, თითოეული მათგანი, თავიანთ ქვეყანაში კი არ ბანაკობდნენ, რათა მოცემული ნიშნის მიხედვით სწრაფად შეკრებილნი დახმარებოდნენ საფრთხეში მყოფ თვითმპყრობელს, არამედ დაბანაკებული იყვნენ იბერიის სიღრმეში და ბარბაროსების იერიშებს იგერიებდნენ; ამის გამო მეფის იმედები დაღუპული იყო, და მხოლოდ იმდენად სულდგმულობდა, რამდენადაც კედლის გალავანი მას შემორტყმოდა გარშემო.

ამიტომაც იმის გარშემო ტრიალებდა მისი ზრუნვა, რომ აღედგინა დაუდევრობით დაკარგული ნაწილები და შეევსო ქვისმტყორცნელი მანქანებით.

მარიამ დედოფალი და კონსტანტინე

მიქელ ჰსელოსს თავის „ქრონოგრაფიაში“ „ცალკე თავი აქვს მიძღვნილი მიხეილ VII დუკა პარაპინაკის დახასიათებისათვის. როგორც ცნობილია, მიქელ ჰსელოსი მიხეილის აღმზრდელი იყო და იგი არ ზოგავს სიტყვებს მის შესაქებად. „ქრონოგრაფიის“ ამ ნაწილიდან ჩვენ მოგვყავს ის ადგილები, რომლებიც ეხება მიხეილის მეუღლეს მარიამს, მართა-ყოფილს (თუმცა ისტორიკოსს არ მოჰყავს მისი სახელი) და მის ვაჟს კონსტანტინეს.

მიხეილ VII დუკა პარაპინაკის მეუღლე

VII, 9. Ἄλλ' ἐπιτέμνοντα τὸν λόγον πολλαῖ με διέλαθε, τὸ

მაგრამ მე მოკლედ ვჭრი სიტყვას და ამიტომ ზევრი რამ

περὶ τὴν γυναῖκα φίλτρον, οἷον
 ἐξ ἐκείνης ἀποτέκoi παιδίον¹, τὸ
 περὶ τοῖν ἀδελφοῖν², ὡν θυμα-
 τῶν ὑποκειμένων θυμασιώτερος
 ἐκείνος γνωρίζεται. Καὶ ἓνα μὴ
 παρὰ τὸ γένος ἐπαινοῖην τὴν
 βασιλῖδα, εὐδαιμονία καὶ ἀρχαιό-
 τητι: πᾶσαν ὑπεραίρον ἀρχὴν,
 ἀρκεῖ αὐτῇ ἀντὶ πάντων τὸ ἦθος
 οἷον οὐχ ἑτέρας ἐξέως, καὶ τὸ
 εἶδος οἷον οὐχ ἑτέρας ὄψεως· εἰ
 δὲ γυναῖξὶ κόσμον ἢ σιγῇ φέρει⁴,
 κατὰ τὸν τραγῳδόν, κόσμου παν-
 τὸς αὐτῇ τιμωτέρα καθίστησθαι,
 ὅτι μηδενὶ τῶ ἄλλῳ ἢ τῶ ἀνδρὶ
 τὴν γλῶτταν ἐγνώρισεν, αὐτομά-
 τως καλλίων τυγχάνουσα ἢ ὀπό-
 τε ἀναγκαίως ἔχοι κοσμήσασθαι
 (ed. Renauld II, 177).

გამომრჩა. მაგალითად: მისი
 (ე. ი. მიხეილ დუკას) ტრფობა
 ცოლისადმი³, რომელი ტრფო-
 ბისაგანაც მას შეეძინა ბავშვი¹;
 შემდეგ მისი ორი ძმისადმი²,
 რომლებიც განსაცვიფრებელი პი-
 როვნებები იყვნენ, მაგრამ იგი
 უფრო განსაცვიფრებელი ჩანდა.
 და რომ დედოფლის ქება არ
 გამომივიდეს მისი გვარიშვილო-
 ბის გამო, რომელიც სიმდიდრი-
 თა და შთამომავლობით ყველა
 სხვა სამეფო გვარს აღემატება,
 ეყოფა მას (ე. ი. მის ქებას) ყვე-
 ლაფერში ხასიათი, რომ აღარა-
 ფერი ვთქვათ სხვა ღირსებაზე,
 მისი სახის სიმშვენიერე; თუ კი
 ქალებისთვის დუმილი სამკაუ-
 ლია, თანახმად ტრაგიკოსისა⁴,

იგი ყოველგვარ სამკაულზე უფრო უპატოვესი იყო, რადგან არავის
 სხვას, გარდა თავისი ქმრისა, ენას არ გააცნობდა, და თავისთავადაც
 უფრო ლამაზი იყო, ვიდრე მაშინ, როდესაც საჭიროება მოითხოვდა
 მოკმაზულიყო.

მარიამის ვაჟი კონსტანტინე

Κωνσταντῖνος ὁ τοῦ Δούκα τοῦ
 Μιχαήλ τοῦ βασιλέως υἱός

მეფე მიხეილ დუკას ვაჟი
 კონსტანტინე

VII, 12. Τὸν τοῦ Μιχαήλ
 τοῦ Δούκα βασιλέως υἱὸν Κων-
 σταντῖνον βρεφύλλιον ἐγὼ καὶ
 ἐν ἀγκάλαις γαλακτοτροφούμενον
 ἑωράκειν καὶ ταινίᾳ βασιλικῇ
 ἀναδεδεμένον τὴν κεφαλὴν· γρά-

მეფის მიხეილ დუკას ვაჟი
 კონსტანტინე მე მინახავს, ჯერ
 კიდევ ჩვილი ბავშვი, მისი ძიძის
 მკერდზე, თავზე მეფური ბავთი
 ჰქონდა შემოკრული; მე არა ვწერ
 მის შესახებ არც რამე სიტყვებს,

¹ იგულისხმება ვაჟი კონსტანტინე დუკა, რომელსაც მიქელ ჰსელოსი ცალკე
 პარაგრაფს უძღვნის (იხ. ქვემოთ, აქვე).

² იგულისხმებიან მიხეილ VII-ის ძმები ანდრონიკე და კონსტანტინე.

³ ე. ი. მარიამისადმი.

⁴ იგულისხმება ს ო ფ ო კ ლ ე ს „აიანტი“ ტ. 293: γύναι γύნαιξί κόσμον ἢ
 σιγῇ **φέρει** „ქალო! ქალებისთვის დუმილი სამკაულია“.

φω δὲ αὐτῷ οὔτε λόγους τινάς, οὔτε πράξεις, οὔτε γὰρ ἔπραξε τι οὔτε οὐπω ἐφθίγγετο· ἀλλὰ καὶ τὸ εἶδος καὶ τὸ ἐμφαινόμενον ἦθος, ὡς οἶόν· τε καὶ ἀπὸ τούτων [ἐμφαίνειν] τὴν ἐγκαθημένην ψυχὴν, οὐπω γὰρ οἶδα τοιοῦτον κάλλος ἐπίγειον· τὸ μὲν γὰρ πρόσωπον αὐτῷ εἰς ἀκριβῆ κύκλον ἀποτετόρνευται, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ γλαυκοὶ καὶ εὐμεγέθεις καὶ γαλήνης μεστοί, αἶ τε ὀφρύες εὐθείαι γραμμαὶ ἀτέχνως, περὶ μὲν τὴν βιάσιν τῆς ῥινόσ βραχὺ τι διεστῶσαι, περὶ δὲ τοὺς κροτάφους ἡρέμα κάμπτουςαι· ἡ δὲ ῥίς ἐλευθέρα μὲν τοὺς μυκτῆρας, ἀλλ' ἀρχομένη μὲν βραχὺ τι ἐγείρεται, προϊούσα δὲ ἐς ἄκρον ἐμφαίνει τι τοῦ γρυποῦ· τῆς τε κεφαλῆς ἡλιῶσα φριξέξανθει· καὶ τῷ χεῖλι¹ λεπτῷ τε τούτῳ, καὶ [τὸ δμμα] βλέπον ἡδὺ καὶ ἀγγέλων ἡδύτερον, καὶ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τούτου ἐμφαίνον οὔτε καταβεβλημένην οὔτε ἐπιβεβλημένην, ἀλλὰ πράειαν μὲν, φείψ δὲ διεγυγερμένην κινήματα.

ავორიაქებულს, არამედ მიძიოდველს, ღვთაებრივი ძრაობით გამბნევებულს.

არც საქმეებს, რამეთუ მას არაფერი გაუკეთებია, არც ხმა ამოულია; არამედ რაც შეეხება გარეგნობას და გამომჟღავნებულ ხასიათს, რამდენადაც ამათ მიხედვით არის შესაძლებელი მასში ჩაქსოვილი სულიერი თვისებების შემჩნევა, უნდა ვთქვა, რომ არ მიწახავს ამგვარი მიწიერი სილამაზე; მისი სახე სრულყოფილ წრედ იყო ჩამონაკვთილი; მისი მსხვილი ცისფერი თვალები სიძვიდით იყო სავსე, მისი წარბები პირდაპირ სწორ ხაზს ქმნიდნენ, ცხვირის ძირთან პატარა მანძილით იყვნენ დამორებული, ხოლო საფეთქლებთან ოდნავ მოღუნული; ცხვირი თავისუფლად ეშვებოდა ნესტოებთან, მაგრამ, დასაწყისში ოდნავ ამოზნექილი, ბოლოს რომ უახლოვდებოდა არწივისებურად კაუჭდებოდა; თავის თმა მზისებურად ბრწყინავდა; ტუჩები თხელი ჰქონდა მას, თვალი იცქირებოდა სასიამოვნოდ, ანგელოზებზე უფრო ნაზად, და სულსაც, ამის გამო, ამჟღავნებდა არც დაცემულს არც

<p>VII, 13. Τὸν μὲν οὖν Τελαμώνιον Δίαντα τιθηνούμενον ἔτι τὸν Ἡρακλέα φασὶν ἰδεῖν καὶ τῇ λεοντῇ περιβαλεῖν, ἐγὼ δὲ ἡγκαλίσάμην πολλάκις καὶ θνασθαί μου τῶν λόγων ἡδξάμην· ἐναγκαλίσσομαι δὲ καὶ ἀνθις, καὶ</p>	<p>ამბობენ, რომ აიაკს ტელამონის ძემ, ჯერ კიდევ ძუძუთაბავშვმა დაინახა ჰერაკლეს და მის ლომის ტყავში გაეხვია; ხოლო მე ხშირად მჭერია ხელში უფლისწული და მე შევკვდრებოვარ ღმერთს, რათა მას (უფლის-</p>
--	---

¹ ე. ო. ხელი

τοῦτο πλειστάκις, καὶ θναίμην
 ἀπὸ τοῦ ἐπότε εἰς ἡλικίαν ἔλθοι καὶ τὸ
 δύνασθαι λάβοι παρὰ τοῦ πατρὸς.

წელს) ჩემი სიტყვებისათვის ეს-
 მინა; მე კვლავაც ავიყვან მას ხელ-
 ში, და ხშირადაც, და გამოვიყენებ

მას, როდესაც ის ასაკში შევა და მიიღებს მამისაგან ძალაუფლებას.

‘Ο μὲν οὖν Νέστωρ ὁ Πύλιος
 μετὰ τὴν τῆς Τροίας ἄλυσιν
 ὑποτίθεται Νεοπτολέμῳ τῷ Ἀχιλ-
 λέως υἱῷ ἃ δεῖ πράττοντα ἄνδρα
 γενέσθαι δεξιόν, ἐγὼ δὲ τοσοῦτον
 αὐτῷ ὑποθείμην (ἴσως γὰρ ἐφ’
 ἡβῆς γενόμενος ὁ βασιλεὺς οὗτος
 ἀναγνώσεταιί μου τὸ σύγγραμμα),
 πρὸς παράδειγμα τὸν πατέρα
 δρᾶν, καὶ κείθεν ἑαυτὸν ἱστορεῖν
 καὶ ἰμοιωθεῖν, παιδίον, τῷ φύ-
 σαντι, καὶ γένοιο ἂν οὐ κακός·
 εἰ μὲν οὖν περαιτέρω τῆς καθῆσ-
 τώσης ἡλικίας προβήσομαι, ἔτε-
 ρόν σοι λόγον συγγράψομαι, ὁπη-
 γνῆα καὶ αὐτὸς ἀφορμὰς τοῦ
 γράφειν παράσχοις ἐμοί· εἰ δ’
 οὖν, ἀποχρῶν σοι τοῦτο τὸ γράμ-
 μα, ἑτέροις ὑπόθεσις τῶν ἐπὶ σοὶ
 συγγραμμάτων ἐσόμενον (ed. Re-
 nauld II, 178—179).

პილოსელი ნესტორი ტროა-
 დის ალების შემდეგ ურჩევდა
 ნეოპტოლემოსს, აქილევსის ძეს,
 თუ რა უნდა გააკეთოს ვაჟკაცმა,
 რომ გახდეს ყოჩაღი; ხოლო მე
 მას მხოლოდ იმას ვურჩევდი
 (იქნებ მან, ჰასაკში რომ შევა და
 მეფე გახდება, წიკითხოს ჩემი
 წიგნი), ნიმუშად აელო თავისი
 მამა და იქიდან შეეცნო თავისი
 თავი: და შენ, ყმაწვილო, მშო-
 ბელს თუ დაემსგავსები, ცუდი
 კაცი არ დარჩები; თუ მე კიდევ
 მოვესწრები შემდეგი ჰასაკის
 დადგომას, სხვა ამბავს შევთხზავ
 შენთვის, რამდენადაც შენც თვი-
 თონ მომცემ შესაძლებლობას;
 თუ არა და, ამ წერილმაც იკმა-
 როს და გახდეს საფუძველი სხვე-
 ბისათვის, რომლებიც შენზე და-
 სწერენ თხზულებებს¹.

¹ უკვე ზემოთ იყო აღნიშნული, რომ მიქელ პსელოსის „ქრონოგრაფია“, რომელიც ლეონ დიაკონის „ისტორიის“ უშუალო გაგრძელებას წარმოადგენს, შედგება ორი ნაწილისაგან. პირველი ნაწილი, რომელიც 1059 წლამდეა მოტანილი, ავტორის სიცოცხლეშივე იყო გამოქვეყნებული შვიდ ტომად, როგორც ჩანს, 1062 – 1063 წელს, და შეიცავდა ტომების მიხედვით:

I. ბასილი II (976 – 1025)	V. მიხეილ V (1041 – 1042) და თეოდორა (1042)
II. კონსტანტინე VIII (1025 – 1028)	VI. ზოე და თეოდორა (1042). კონსტანტინე IX (1042 – 1055)
III. რომანოზ III (1028 – 1034)	VII. მიხეილ VI (1056 – 1057) ისააკ კომნენოსი (1057 – 1059)
IV. მიხეილ IV (1034 – 1041)	

„ქრონოგრაფიის“ გაგრძელებას (1059 – 1078) მიქელ პსელოსი შეუდგა 1075 წელს მიხეილ VII პარაპინაკის დროს, როგორც ჩანს, თვით მიხეილის თხოვნით და ამით აიხსნება, შედარებით პირველ ნაწილთან, ავტორის არაობიექტურობა, პირმოთნეობა კეისრისადმი. ამ მეორე ნაწილში აღწერილია 1059 – 1077 წ.წ. ამბები. იხ. J. S y k u t r i s, Zum Geschichtswerk des Psellos: BZ 30 61 – 67.

მიხეილ ატალიატე

მიხეილ ატალიატე XI საუკუნის ისტორიკოსია. იგი წარმოშობით მცირეაზიელია (ქალ. Attaleia, პამფილიაში) ¹. XI საუკუნის ორმოციან წლებში კონსტანტინეპოლში დასახლდა და ვექილობას მიჰყო ხელი, დიდძალი ქონებაც შეიძინა. მალე მიიქცია მთავრობის ყურადღება და მიწვეულ იქმნა სხვადასხვა თანამდებობაზე: კონსტანტინე X დუკას (1059 – 1067) დროს სახელმწიფო საბჭოში მუშაობს და უზენაესი სასამართლოს ხელმძღვანელია; რომანოზ IV დიოგენეს (1067 – 1071) ლაშქრობებში მონაწილეობას იღებდა როგორც სამხედრო სასამართლოს ხელმძღვანელი და პატრიკიოსის პატივიც მიიღო; მიხეილ VII დუკა პარაპინაკის (1071 – 1078) და ნიკიფორე III ბოტანიატეს (1078 – 1081) დროს კიდევ უფრო მეტად იქმნა აღზევებული: მიიღო პატივი მაგისტროსისა და პროედროსისა.

მიხეილ ატალიატეს გარდაცვალების დრო უცნობია ². მისი მოღვაწეობის ბოლო ხანები 1080 წლის ამბებს ემთხვევა, მისი ნაშრომებიდან ცნობილია: 1) მიხეილ VII პარაპინაკის დავალებით 1072 წელს შედგენილი იურიდიული სახელმძღვანელო Πόνημα νομικών ἤτοι σύντομος παραγραμική 2) მის მიერ 1077 წელს დაარსებული მონასტრისა და ქსენონისათვის შედგენილი წესდება: Διάταξις ἐπί τῶν παρ στυάτων πτωχοτροφείων καὶ τῶν μισοστηρίων. 3) მიხეილ ატალიატეს მთავარი ნაწარმოებია მისი „ისტორია“, რომელშიაც აღწერილია 1034 – 1079 წლების ამბები და რომელიც მან უძღვნა ნიკიფორე ბოტანიატეს.

¹ ჯერ კიდევ სათავარაუდობდა (Μεσαιωνική Βιβλ. 1. გვ. 5¹), რომ მიხეილ ატალიატე კონსტანტინეპოლში უნდა იყოს დაბადებული, ხოლო 1965 წელს ბერძენმა მკვლევარმა ე. თ. ცოლაკიმ კვლავ დასვა საკითხი, რომ Διάταξις-ის ცნობის მიხედვით იგი, მართლაც, კონსტანტინეპოლშია დაბადებული 1030 – 1035 წ.წ. (BZ 58, 5 – 6).

² თითქოს სავარაუდებელია, რომ მას უნდა ეცხოვრა 1085 წლის მარტამდე (იხ. Tsolakis, გვ. 10).

მიხეილ ატალიატეს „ისტორია“ გამოიყენეს სკილიცეს გამგრძელებელმა, ნიკიფორე ვრიენიოსმა, ანნა კომნენემ და იოანე ზონარამ ¹.

ქვემოთ მოყვანილი ექსცერპტები ამოღებულია იმ. ბეკერის გამოცემიდან: *Michaëlis Attaliatae Historia, Opus a Wladimiro Bruneto de Presle, instituti gallici socio, inventum, descriptum, correctum. Recognovit Immanuel Bekkerus. Bonnae 1853.*

იბერიელთა წარმოშობა ²

Οἱ γὰρ Ἰβηρες ἐκ τῆς Κελτικῆς ἀνεφάνησαν γῆς. Ἡ γὰρ Ἰβηρία κυρίως καὶ αὐτὴ ἡ Κελτικὴ Ἰβηρία πρὸς τὰ δυσμικὰ μέρη τῆς Ῥώμης διάκεινται, πρὸς τὸν ἐσπέριον ὠκεανόν, ἥτις νῦν Ἰσπανία κατονομάζεται (CB 220—221).

Οἱ οὖν τὴν Ἰβηρικὴν οἰκοῦντες, ἄνδρες ἀνδρειότατοί τε ὄντες καὶ ἰσχυρῶς παλαμῶμενοι, διὰ παντὸς τοῖς Ῥωμαίοις ἀντεπολέμουν, καὶ καρτερίας ἔργα καὶ ἀρετῆς κατ' αὐτῶν ἐπεδείκνυντο· καὶ δυσχερῶς αὐτῶν οἱ Ῥωμαῖοι μεγίστη καὶ ἀνυπόιστη θάρσει καὶ ἀνεκδιηγῆτοῖς ἔρμαῖς ἐκურύευσαν, ὡς διὰ χρόνου σπονδὰς ἐπιτελεσθῆναι τούτοις καὶ ἀναμιῆσύνθεσιν ἐξ ἐπιγαμφείας καὶ μεταοικῶν πρὸς ἀλλήλους· οὐδὲ καὶ

იბერიელები კელტური ქვეყნიდან გამოჩნდნენ. რამეთუ იბერია, ნამდვილად რომ ვთქვათ, და თვით კელტ-იბერია მდებარეობენ რომის (*ე. ი. რომის იმპერიის*) დასავლეთ ნაწილებში, დასავლური ოკეანის გასწვრივ; ამ მხარეს ახლა ისპანია ეწოდება.

იბერიის მცხოვრებლები, რომლებიც უმამაცესი ვაჟკაცები არიან და მეტად მკლავ-მაგარნი, დიდი ხნის განმავლობაში რომაელთა წინააღმდეგ ომობდნენ და მათთან ბრძოლების დროს გამოაჩინეს დიდი გამძლეობა და ვაჟკაცობა; და ძლივს დაიმორჩილეს ისინი რომაელებმა უდიდესი და უძლეველი გამბედაობით და ენითუთქმელი შემართებით, ისე რომ დროთა ვითარებაში ხელშეკრულებაც დადვეს

¹ K. K r u m b a c h e r GBL' (1897), 269 – 271 (რუსულად: В. Бенешевич 37 – 39); G. M o r a v c s I k, Byzantinoturcica 1 ² (1958), 427 – 429; E. Th. T s o l a k i s, Aus dem Leben des Michael Attaliates (seine Heimatstadt, sein Geburts- und Todesjahr): BZ 53 (1965), 3 – 10.

² ეს ნაწყვეტი მოყვანილი აქვს K. Dieterich-ს: Byzantinische Quellen zur Länder- und Völkerkunde. Teil I. Leipzig 1912, 33. გვ. 49, შენიშვნა.

ὁ μέγας ἐν βασιλευσιν καὶ παναοίδιμος Κωνσταντίνος μοῖραν οὐκ ἐλαχίστην ἐκεῖθεν, ἐκ τῶν ἐσπερίων Ἰβήρων, ἀποτεμόμενος εἰς τὴν ἐφ᾽ ἂν μετόπισθεν ἐν τοῖς τῆς Ἀσσυρίας μέρεσι, καὶ ἔκτοτε τὴν κλησιν τῆς Ἰβηρίας ἢ δεξαμένη τούτους χώρα προσέλαβε. Πρότερον γὰρ Ἀσσυριοὶ καὶ τὰς τὴν ἔχουσιν τὴν χώραν, ἔπειτα Μῆδοι, μετὰ δὲ χρόνους ἰκανοὺς οἱ Ἀρμένιοι καὶ οὐκ ἂν εἴροι τις ἐπὶ τῶν ἄνω χρόνων Ἰβηρίας μνημονευομένους ἐνταῦθα ἐν παλαιαῖς ἱστορίαις, εἰ μὴ ἔξ ὀπίπερ Κωνσταντίνος τούτους ἀπὸ τῆς κατήκτισεν (CB 222, 3—18).

მათთან და ერთიმეორესაც შეერვივნენ დაქორწინებით და საურთიერთო ადგილმონაცვლებით; ამიტომ მეფეთა შორის დიდმა და ყოვლად სათნო კონსტანტინემ არა მცირედი ნაწილი იქიდან, დასავლეთის იბერიელთაგან, გამოჰყო და გადასახლა აღმოსავლეთით, ასირიის მხარეებში, და აქედან არის რომ იბერიის სახელწოდება მიიღო იმ ქვეყანამ, რომელმაც ისინი შეიხიზნა. წინათ ამ ქვეყანაში მოსახლეობდნენ ასირიელები, შემდეგ მიდიელები, დიდი ხნის შემდეგ არმენიელები. და ვერავინ იპოვის (*ცნობებს*) რომ ადრინ-

დელ ხანებში იბერიელები იხსენიებოდნენ ძველ «ისტორიებში», მხოლოდ იმ დროიდან იხსენიებიან, რაც ისინი აქ დაასახლა კონსტანტინემ¹.

¹ არ არის სწორი, თითქოს იბერია და იბერიელები მხოლოდ კონსტანტინეს დროიდან იხსენიებოდნენ ძველს საისტორიო შრომებში. სხვა რომ არაფერი ვთქვათ, საყოველთაოდ ცნობილია სტრაბონის მიერ (I საუკ.) მოცემული აღწერილობა იბერიისა.

მიხეილ ატალიატეს „ისტორიას“ მაღალი შეფასება აქვს მიცემული, როგორც საისტორიო წყაროს. უნგრელი მეცნიერი გ. მორავიკი, ჩვენი დროის ბრწყინვალე ბიზანტინისტი, წერს: „მისი შრომა ყოველ ნაბიჯზე ამჟღავნებს ავტორის სიყვარულს პატიოსნებისა და ჭეშმარიტებისადმი, (die Ehrlichkeits- und Wahrheitsliebe), რაც მას სანდო წყაროდ ხდის“ d. c. გვ. 428). ეს მართალია, მაგრამ ეს უნდა გავავრცელოთ ავტორის თანამედროვე ამბებზე, რომელთაც ის, მართლაც, დიდის რუდუნებით იკვლევს და, როგორც ამ ამბავთა თანამდებური და თანამხილველი, მიუდგომლად გადმოგვცემს. რაც შეეხება ძველ საისტორიო ფაქტებს, ამათი გადაცემის დროს ის, როგორც ჩანს, ყურმოკრული ამბებით და არა სანდო წყაროებით სარგებლობს.

კერძოდ, ზემოთ მოყვანილი ცნობა იბერიელთა შესახებ ჩვენთვის მხოლოდ იმ მხრით შეიძლება იყოს საყურადღებო, რომ გვაცნობებს XI საუკუნეში ბიზანტიის საზოგადოებაში გავრცელებულ ვერსიას ისპანიის იბერებისა და საქართველოს იბერების ნათესაობის შესახებ. იმ მსჯელობას, თითქოს კონსტანტინე დიდმა (ახ. წ. IV საუკუნეში) ისპანიიდან საქართველოში გადმოასახლა იბერიელები, არავითარი ღირებულება არა აქვს.

იბერიელთა მონაწილეობა ბიზანტიის ჯარში.
ლიპარიტ ერისთავი

Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους Ὀννοι Νεφθαλίται Περσῶν δμοροι, οὗς τῆς Περσίδος ὁ Γάγγης ἀποτειχίζει ποταμός, τέσσαρσι πρὸς τῷ ἡμίσει μιλίαις τὸ εὐρος ἀποτεινόμενος, ἐν τοῖς στενωτέροις αὐτοῦ διαβήμασι διαπεραιωθέντες τὸν ποταμόν, ἡγεμόνος αὐτοῖς ἀνερέξαντος τὴν δῶδον ἄς προειλημμένος καὶ ταπεινῆ τύχῃ συμπεποριζόμενος καὶ δουλικῆ, μετὰ τελευτῆν τοῦ κρατοῦντος δεσπότης τῆς Περσικῆς γέγονεν ἔγκρατῆς, καὶ ἀκαταμάχητον σθένος οἶον τοῖς ἐκείσε πᾶσιν ἐναποδείξαντες, πρὸς ἀνίσχοντα ἦλιον τοῖς Ἰβηρικοῖς ὄρεισι προσήγγισαν, καὶ καταδραμόντες πλειστέην ἔστην ἠδύναντο, ἀρχηγὸν τῶν Ῥωμαίων ζαγρεία εἶλον, τὴν ἀρχὴν περιεζωσμένον τῆς Συρίας, Λειχούδην ἐπικαλούμενον. Καὶ συνεχεῖς ἐκδρομας ἐπετείους τὸ ἔθνος ποιούμενον οὐκ ὀλίγα τὴν Ῥωμαϊκὴν κατέβλαπτε γῆν.

დენდა ყოველწლიურად და ამით არა მცირედი ვნება მიაყენა რომაელთა ქვეყანას.

Ἀντιπαραταττόμενοι δὲ τοῦτοις οἱ τῶν ἄκρων ἐπιστατοῦντες Ῥωμαῖοι τὴν ἦττω πως ἀπεφέροντο, τόξων ἐν εἰδότην τῶν ἐναντίων καὶ κατὰ σκοπὸν βαλλόντων οὐχ ἦκιστα, καὶ τοὺς

იმავე ხანებში ჰუნნ-ნეფთალიტებმა, სპარსთა მეზობლებმა, რომელთაც სპარსეთისაგან მდინარე განგი გამოჰყოფს, ის მდინარე, რომელიც ოთხნახევარი მილის სიგანეზეა გადაჭიმული, გადალახეს ეს მდინარე მის ვიწრო გადასასვლელებთან. გზა გაუხსნა მათ მძლოლმა, რომელიც ამის წინ იქმნა შეპყრობილი და რომელსაც საწყალობელი და მონური ხვედრი ერგო, ხოლო სპარსეთის მფლობელი ბატონის გარდაცვალების შემდეგ ძლიერი შეიქმნა. ჰუნნ-ნეფთალიტებმა ყველა იქ მყოფთ უჩვენეს უძლეველი ღონე, და აღმოსავლეთით ი ბ ე რ ი ი ს საზღვრებს მიუახლოვდნენ, შეუტყეს რამდენადაც შეეძლოთ ძლიერად და, ალყა შემოარტყეს რა სირიის სამფლობელოს, რომაელთა სარდალი ცოცხალი შეიპყრეს, რომელსაც მეტსახელად ერქვა ლიხუდე¹. ხალხი განუწყვეტელ თავდასხმებს ახ-

ამათ წინააღმდეგ დაირაზმნენ ციხე-სიმაგრეებში მდგარი რომაელები და შემთხვევით დამარცხდნენ, რადგან მოწინააღმდეგენი მშვილდის კარგი მცოდნენ იყვნენ და მიზანში ისროდნენ

¹ პატრიკოსი სტევანე ლიხუდე. об. ф. Успенский, История Византийской империи, т. III (1948), стр. 85.

ἀντιτεταγμένους ἐκδεματούντων,
ταῖς ἐκηρόλοις πλιγαις.

Διὸ καὶ ἀνενδότης κατέτρε-
χον πᾶσαν τὴν Ἰβηρικὴν, πολίχ-
νια καὶ κώμας ἀρπάζοντες καὶ
μεγίστας ἀνατρέποντες πολιτείας,
καὶ χώρας ἀναστάτους ποιούμε-
νοι. Συνηγέθη δὲ ταῦτα διὰ
τὴν τοῦ βασιλέως ὑστερον πλεο-
νεξίαν.

Στρατεύματος γὰρ ἀξιομάχου
τὴν Ἰβηρικὴν περιέποντος, καὶ
θψώνιον ἔχοντός τινος τῶν παρα-
κειμένων δημοσίων χωρῶν, ἀφεί-
λετο ταύτας ὁ βασιλεύς, καὶ πα-
ρελῶν τοσαύτην ἰσχὴν οὐ μόνον
τοὺς ἰδίους ἀπέβαλε συμμάχους,
ἀλλὰ καὶ πολεμίους αὐτοὺς ἰσχυ-
ρῶς ἐργασάμενος προσθήκην διὰ
τούτων ἀκαταμάχητον προεξένησε
τοῖς ἐναντίοις.

Ἐν μὲν γὰρ πλήθους κατὰ
βασιλικὴν γνώμην στρατιωτικοῦ
συναθροισθέντος ἐπὶ τῶν κατ'
Ἰβηρίαν ὀρίων, συνταγματάρ-
χην ἐπίσημον ἔχοντος ὅς Ἀιπα-
ρίτης ἐπινομάζετο, συμβολὴ
μεταξὺ τούτων καὶ τῶν Οὐννων
καρτερὰ γίνεται, καὶ μέχρι πολ-
λοῦ αἰ: μάχης καθισταμένης
ἰσοπλοῦς τέλος οἱ ἀντιτεταγμέ-
νοι τὸ κράτος ἠνέγκαντο, καὶ
τοὺς Ῥωμαίους νικήσαντες ζῶντα
τὸν Ἀιπαρίτην κατέσχον καὶ
πρὸς τὸν ἐπιτάκην αὐτῶν ὡς
θήραμα τὴν τῶν μεγίστων ἀπή-
γαγον.

არა ცუდად, და მოწინააღმდე-
გეებს თავზარს სცემდნენ შორს
გასროლილი ისრებით.

ამიტომ დიდი სიძმაფრით
მოარბიეს მთელი იბერია,
გამარცვეს ქალაქები და სოფლე-
ბი, მოსპვეს უდიდესი მხარეები
და ქვეყანა უდაბური გახადეს.
ეს ყველაფერი მოხდა მეფის შემ-
დეგ ხანებში, სიხარბის გამო.

მებრძოლმა ჯარმა რომ იბე-
რიის გარემოიკვია და ზოგიერთი
ახლომდებარე სახალხო ადგილე-
ბი სარჩენად გაიხადა, მეფემ ეს
ადგილები ჩამოართვა და ასეთი
დიდი ძალის გამოყენებით არა
მარტო თავისი მოკავშირეები
დაჰკარგა, არამედ თვით მტრე-
ბიც ძლიერი გახადა და მათი მეშ-
ვეობით მოწინააღმდეგეებს უცი-
ლობელი დახმარება მოუპოვა.

ერთ დღეს, მეფის გადაწყვე-
ტილებით, შეკრებილ იქმნა
იბერიის საზღვრებთან მეო-
მარი ხალხი, რომელსაც გამოჩე-
ნილი მხედართმთავარი ჰყავდა,
მასლიპარიტი ეწოდებოდა.
ჰუნებსა და ამათ შორის ძლიერი
შეტაკება მოხდა, და დიდი ხნის
შემდეგ, როდესაც თანასწორი
ბრძოლა ატყდა, ბოლოს მოწი-
ნააღმდეგეებმა მოიპოვეს გამარ-
ჯვება, და რომაელები რომ და-
ამარცხეს, ლიპარიტი ცოცხა-
ლი იგდეს ხელთ და თავიანთ
ეთნარს მიჰგვარეს როგორც
უდიდესი ნანადირევი.

Καλεῖται δ' οὗτος σουλτάνος τῆ Περσικῆ διαλέκτῳ. Ἄλλ' ὅγε τοῦτον ἰδῶν καὶ τὸ γένος τοῦτου μεμαυθῆκώς (προκατέλαβε γὰρ αὐτὸν ἢ φήμη τῆς τοῦ ἀνδρὸς γενναϊότητος), ἦρετο τοῦτον ἔπας ὃν χρηστέον αὐτῷ. Ὁ δὲ βασιλικῶς ἔφη.

ბოდა მას. ხოლო მან უპასუხა: „მეფურადო“.

Καὶ ἀτίκα τῆς δυστήνου τύχης τοῦτον ὁ σουλτάνος ἔλευθεροῖ, καὶ πάντων ὧν κατὰ τὸν πόλεμον ἀποβεβλήκει πολλαπλασίονα τὴν ἀντέκτισεν δούς, τὴν πρὸς Ῥωμαιοὺς οὕτω συνεχῶρει ἔξοδον, θασμάσας τὴν τοῦ ἀνδρὸς εὐψυχίαν καὶ τὸ τοῦ φρονήματος εὐσταθείς, καὶ φελήσας μὴ δεύτερως

ამ ეთნარხს სულტანი¹ ეწოდება სპარსულ დიალექტზე. მარამ სულტანმა რომ დაინახა ის (ე. ი. ლიპარიტი) და რომ შეიტყო მისი გვარიშვილობა (ხმები ამ ვაჟკაცის წარჩინებულობაზე მას წინასწარვე ჰქონოდა), შეეკითხა მას, თუ როგორ უნდა მოპყრო-

და სულტანმა მაშინვე განათავისუფლა იგი² საცოდავი ბედისაგან და ყველაფერი ის, რაც მან ომში დაკარგა, მრავალკეცად აღუდგინა და მისცა; ასე აპატია მან რომაელების მხარეზე გადასვლა, რადგან აკვირვებდა ამ ვაჟკაცის დიდსულოვნება და სულისკვეთების მდგრადობა და

¹ ეს არის სულტანი ტ ო დ რ უ ლ ბ ე გ ი.

² ლ ი პ ა რ ი ტ ი ს როგორც ბიზანტიური ჯარის სარდლის მონაწილეობაზე თურქთა წინააღმდეგ ბრძოლაში დაწვრილებით გადმოგვცემს გ ი ო რ გ ი კ ე დ რ ე ნ ე (იხ. გეორგიკა, ტ. V, გვ. 68 – 78). მასვე აქვს მოთხრობილი, რომ, როდესაც ლიპარიტი ტყვედ ჩაუვარდა თურქებს, ბიზანტიის კეისარი კონსტანტინე IX მონომახოსი ყოველ ზომას ხმარობდა, რომ ლიპარიტი ეხსნა ტყვეობიდან: «როდესაც მევემ [კონსტანტინემ] გაიგო ლიპარიტის დატყვევების შესახებ, – მოგვიტხოვრობს გიორგი კედრენე – სულ იმის ცდაში იყო, რომ გამოეყიდა; ამიტომ მან მვირფასი საჩუქრები და გამოსასყიდი გაუზღავნა სულტანს გიორგის (დროსოსად სახელდებულის) ხელით... და სთხოვდა ლიპარიტის განთავისუფლებას და ზავის დადებას» (გეორგიკა V, გვ. 78).

ლიპარიტის განთავისუფლება ტყვეობიდან მოხდა 1051 წელს. ეს დასტურდება სინას მთის № 38 ეტრატის ხელნაწერის ერთი მინაწერით, სადაც ვკითხულობთ:

«აწცა მეუფეო, შეიწყალე მშ ო რ ლ ი (მწერალი!) ამის წიგნისაჲ მდდელი კ ე და ი ე. ესე თვი(!) თერთმეტი წიგნი მას მოუგია ზედა მთასა საკსენებელად სულისა თვისისა. მეცა საწყალობელი კ ე ო ჯ მ ე ლ ი, სახელით ოდენ ხუცესი, უშრომელი, რომელი ამისი დაწერისა შემდგომად სამოცდაათი წლისა შემოვიწიე, ქ კ ნ ს ა ო ა... მას ჟამსა დავწერე ესე, ოდეს ლ ი პ ა რ ი ტ თ ო რ ქ თ ა გ ა უ შ უ ე ს. გვედრები არადირსი, ლოცვა ყავთ» (იხ. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი. სინის მთის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. თბ. 1947, გვ. 105; ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქ. ერის ისტორია II [1965], გვ. 147).

ამ მინაწერიდან ცხადია, რომ ლიპარიტი თურქთა ტყვეობიდან განთავისუფლებულა 1051 წელს (ქრონიკონსა სოა [281+780]=1051 წელს).

αὐτοῦ γενέσθαι: περὶ τὸ τῆς πρά-
ξεως εὐγενές καὶ ἀφιλοχρήματον.

შობილებისა და უმწიკველობის მხრით საქმიანობაში.

Τοῦτον τοῖνον ὁ τῶν Ῥω-
μαίων δεξάμενος βασιλεὺς τιμαῖς
τε δημοσίαις αὐτὸν κατελάμπρυ-
νε, καὶ δῶροις καὶ λόγοις πην-
ταχόθεν ἔχουσι τὸ λαμπρὸν κατε-
κόσμησεν, ὡς ὑπὲρ τῆς Ῥωμαϊ-
κῆς βασιλείας τὴν ψυχὴν ἀδισ-
τάκτως προέμενον (CB 43—45).

რადგან უნდოდა მასზე უფრო
დაბლა არ მდგარიყო კეთილ-

იგი, ამრიგად, რომელითა მე-
ფემ მიიღო და საჯარო პატივით
დააჯილდოვა იგი, და შეამკო
ისეთი საჩუქრებითა და სიტყვე-
ბით, რომელთაც ყველგან ჰქონ-
დათ ის ბრწყინვალება, რომელიც
არის უეჭველად რომაული სახელ-
მწიფოს სულის გამომხატველი.

იბერიის სოფლები

Ἐἰς δὲ τὸ Μαντζικιερτ τὸ κάσ-
τρον φθάσαντες πολλοὶ τῶν Ῥω-
μαίων καταφυγεῖν κατεῖχον αὐτο.
Ὡς δ' ἔ βασιλεὺς ἐπανήλθε, δι'
ἄλλης ὁδοῦ ἀφέντες τοῦτο ἐκείνοι
νυκτὸς ἐξέφυγον. Ἄφ' ὧν καὶ τι-
νες πολεμίοις περιπεπτωκότες διε-
κινδύνευσαν· οἱ δὲ ἄλλοι πρὸς τὰ
σφέτερα διεσώθησαν. Ὁ δὲ βασι-
λεὺς κατηντηκῶς εἰς Θεοδοσιούπο-
λιν μετὰ Τουρκικῆς τῆς στολῆς,
καὶ ὑποδεχθεὶς φιλοτίμως, ἡμέρας
τινάς ἐκείσε διεκατέρησε, φερα-
πευόμενος μὲν τὴν χεῖρα, συνδια-
ναπύων δὲ καὶ τὸ ἄλλο σῶμα καὶ
ἀνακτώμενος, Ῥωμαϊκὴν τε σκευὴν
ἄρτι καινίζων, καὶ τὴν ἄλλην
ἐκείσε κατασκευάζων ἐπίτευσιν...

Ἄρας ὅν ἐκεῖθεν μετὰ βασι-
λικῆς τῆς σκευῆς τε καὶ προπομι-
πῆς διῆγε: τὰς Ἰσηρικὰς κώμας,
ὀλιγοὺς πάνυ καταλαβῶν τῶν φυ-
γάδων τῆς μάχης στρατιωτῶν, οὐς
καὶ αὐτοὺς μετὰ τῶν συγγελευθε-
ρωθέντων εἶγε μεθ' ἑαυτοῦ.

ბევრი რომელი მანასკერტის
ციხესთან მივიდა თავშეფარების
მიზნით და დაიკავა იგი. როდე-
საც მეფე დაბრუნდა სხვა გზით,
მათ დასტოვეს იგი და ღამით
გაიქცნენ. ამთგან ზოგიერთები
მტერს ჩაუვარდნენ ხელში და
საფრთხეში აღმოჩნდენ; სხვებმა
კიდევ თავისიანებთან მშვიდობით
მიაღწიეს. ხოლო მეფე თეოდო-
სიუპოლში რომ მივიდა თურქუ-
ლი რაზმეულით და კეთილმეგობ-
რულად იქმნა მიღებული, რამდე-
ნიმე დღე დააყოვნა, ხელს მკურ-
ნალობდა, დანარჩენ სხეულსაც ას-
ვენებდა და აღიდგენდა, რომაულ
საჭურველსაც აახლებდა და სხვა
წარმატებისთვისაც ემზადებოდა.

იქიდან წავიდა სამეფო ძალე-
ბის თანხლებით და ი ბ ე რ ი ის
სოფლები გაიარა, ლტოლვილები,
მებრძოლი ჯარისკაცები, ძალიან
ცოტანი დახვდნენ, რომლებიც,
განთავისუფლებულბთან ერთად
თავისთან იყოლია (CB 166,9 – 23).

აბაზგების აჯანყება მეფის წინააღმდეგ

Ἐπὶ δὲ τῆς ἐώας διακυκωμένων τῶν Ἀβασγῶν καὶ ἀντιβοξούντων τῷ βασιλεῖ καὶ προφανῶς ἀνταιρόντων (ἐμάρρουν γὰρ οὐ τῷ πλήθει μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῶν ἔπλων ἰσχυροτάτοις προβλήμασιν, ὡς μὴ ἑαυτοὺς μόνον ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔππους τεθωρακισμένους καὶ ἀτρώτους πανταχόθεν περικαλύπτοντες), πάλιν αὐτὸς ὁ Βοτανειάτης πρωταγωνιστῆς καὶ πρόμαχος ἐγναρίζετο καὶ τοῦ κρατούντος ὑπέρμαχος· τοῦ γὰρ βασιλέως κατ' ἐκεῖνο τὰς Ῥωμαϊκὰς δυνάμεις ἐλάσαντος, καταπληκτικοὶ μὲν ἀγῶνες καὶ μάχαι περιφανεῖς καὶ πανημέριοι συεργάγησαν, οὐδεμιάς δὲ τούτων ὁ Βοτανειάτης ἐναπολέλειπτο, ἀλλ' ἠγανίτζετο μὲν ὡσπερ τις ἑκατοντάχειρ καὶ δεύτερος Ἡρακλῆς ἢ ὑπὲρ τὸν Ἡρακλέα ἐκείνον τοῖς ἄθλοισ ἐπιγαννύμενος¹ (οὐ γὰρ τρισκαιδέκαστον ἄθλον ἀλλ' ἑκατονταπλάσιον ἦνυσεν), ἐνθα δὲ κάμνον ἑώρατο καὶ καταπίπτον κέρας Ῥωμαϊκόν, ἐκείσε καταλαμβάνων αὐτὸς ἀνεκτάτο τὸ ἀνιῶμενον, καὶ φάρσους πληρῶν εὐτολμότερον ἐποίει καὶ νικᾶν παρεσκεύαζε.

გამზედაობით, სითამამეს შემატებდა და გამარჯვებისთვის შეამზადებდა.

Ἐὰντα οὐκ ἐπὶ μιᾶς ἐκστρατείας τῆς κατὰ τῶν Ἀβασγῶν

ხოლო როდესაც აღმოსავლეთში აიშალნენ აბაზგები, და უპირისპირდნენ მეფეს და აშკარად აღიმართნენ მის წინააღმდეგ (ისინი ეყრდნობოდნენ არა მხოლოდ სიმრავლეს, არამედ იარაღის უძლიერეს შესაძლებლობებს, ასე რომ არა მხოლოდ თავის თავს, არამედ შეჯავშნულ და წყლულგამძლე ცხენებსაც ყოველმხრიდან იფარავდნენ), თვითონ ბოტანიატეს კვლავ სცნობდნენ პირველ რიგებში მეზომლად და თვითმპყრობელის მოსარჩლედ; რამეთუ მეფე რომ იმ დროს რომაულ ჯარებს მიუძღოდა, საშინელი შეტაკებები და ბრწყინვალე და ყოველდღიური ბრძოლები ინასკვებოდა; არც ერთ მათგანს ბოტანიატე არ აკლდებოდა, არამედ იზრდოდა როგორც ას-ხელა და მეორე ჰერაკლე, ან იმ ჰერაკლეზე უფრო მეტად გამარჯვებით გახარებული (რამეთუ არა თუ მეცამეტე გამარჯვებას, არამედ ას-მაგსაც აღწევდა); სადაც კი დამაშვრლად იხილვებოდა რომაელთა ფრთა და დავარდნილად, იქვე თვითონ გაჩნდებოდა და აღადგენდა დავრდომილს, აღავსებდა

და ეს მან არა მარტო აბაზგების წინააღმდეგ მოწყობილ ამ

αὐτῷ διηγώνιστο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ δευτέρας. Δις γὰρ ὁ βασιλεὺς τοῖς Ἄβασγοῖς τὸν πόλεμον ἐπιτέθεικε. Καὶ τῇ μὲν πρώτῃ ἀπλῶς μαχησιμὸς περιέγευε καὶ ἦττα τῶν Ἄβασγῶν, οὐ παντελής δὲ καταστροφή. Τῇ δὲ¹ δευτέρᾳ σφοδρᾶς γενομένης καὶ φιλοτίμου τῆς παρατάξεως οὐδεὶς μὲν Ῥωμαίων θανάτῳ περιπέπτωκεν, ἢ ὅσον εὐαρίθμητοι καὶ τῶν ἀσῆμων τινές, τραυματίαι δὲ πολλοὶ κατεφάνησαν, τῶν δ' Ἄβασγῶν φόνος ἀπείριτος γέγονε, τῶν μὲν ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ πολέμου θανατωθέντων, τῶν δὲ ἐν τῷ φεύγειν πεσόντων.

Παντελοῦς γὰρ γενομένης αὐτῶν τροπῆς καὶ διώξεως, ἀκορέστως οἱ Ῥωμαῖοι δίκην ἀγρίων προβάτων τούτους κατέθυσον. Ὅποτε καὶ ὁ τούτων ἐθνάρχης (Γ'εὼργιος ἢ κλησις αὐτῷ) ἐπὶ λόφου ἰστάμενος καὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων καταπλαγεῖς σύνταγμα καὶ συγκίνημα, καὶ παρ' ἐλπίδας τὴν ἦτταν τῶν ἰθίων θεώμενος (ἐν χερσὶ γὰρ ἔχειν εἶδοκε: τὴν νίκην, καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν παρήνει ζωγρίαν πρὸς αὐτὸν τὸν τῶν Ῥωμαίων βασιλέα κομίσαι καὶ μὴ σιδήρῳ ταμεῖν), ἀμεταστρεπτι καὶ αὐτὸς εἰς φυγὴν ὤρμητε, ὁρομαίῳ καὶ ἀελλόποδι ἵππῳ τὴν ἑαυτοῦ πιστεύσας σωτηριώδη καταφυγῆν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ Π α γ-

ერთ ლაშქრობაში მოიხელოვნა, არამედ მეორეშიც. რამეთუ მეფემ ორჯერ გაუმართა ომი აბაზგებს და პირველ ომში მარტივად წარიმართა ბრძოლა და აბაზგების დამარცხება, ხოლო არა სრულიადი განადგურებით. მეორე ომში კი, რომელიც მძაფრი იყო და მხედრული განლაგებით ღირსშესანიშნავი, არც ერთი რომელი არ მომკვდარა (გარდა მცირეოდენი უმნიშვნელო მეომრებისა), ხოლო დაჭრილები კი ბევრნი აღმოჩნდნენ: აბაზგთა გაჟლეტა უზომო იყო; ერთნი ომის დროს შეტაკებაში დაიხოცნენ, სხვები კიდეც გაქცევის დროს დაიღუპნენ.

მათი ლტოლვა და დევნა რომ საყოველთაო გახდა, რომაელებმა გაუმადლრად, მსგავსად გარეული ცხვრებისა, ისინი დაკლეს. როდესაც მათმა ერისთავმა (მისი სახელია გ ი ო რ გ ი), ბორცვზე რომ იდგა და გაკვირვებული იყო რომაელთა სიმწყობრით და მოძრაობით და, წინააღმდეგ მოლოდინისა, თავისიანების დამარცხება დაინახა (მას ხომ ეგონა, რომ გამარჯვება ხელში ჰქონდა და თავისიანებს აქეზებდა ცოცხლად მოეგვარათ მისთვის რომაელთა მეფე და მახვილით არ გაეკვეთათ), თვითონაც უკან მოუხედავად ლტოლვას მისცა თავი, სწრაფ და ფეხმარდ ცხენს მიანდო თავისი გადასარჩენად გან-

¹ τῇ δευτέρᾳ δὲ κοῖδι.

κράτιον ἐνέχυρον θούς τῆ βα-
σιλεῖ θουλον.

კუთვნილი გაქცევა და თავისი
ვაჟი ბ ა გ რ ა ტ ი მეფეს ჩააბარა
მონა-მძევლად ¹.

Ἐντεθεν τὰ χρηστά πάντα
τοις Ῥωμαίοις κατὰ τε Ἀσίαν

ამ დროიდან ყველაფერი კარ-
გად დაუტრიალდათ რომაელებს

¹ ამ ნაწყვეტში ლაპარაკია აბაზგების აჯანყებაზე კეისრის წინააღმდეგ. ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში მიხეილ ატალიატეს ეს ცნობა გამოყენებული არა ჩანს.

მიხეილ ატალიატე გადმოგვცემს, რომ კეისარს აუჯანყდნენ ა ბ ა ზ გ ე ბ ი, მათ წინააღმდეგ გაიგზავნა ჯარი ბოტანიატეს წინამძღოლობით, იმ ბოტანიატეს, რომელიც, ისტორიკოსის დახასიათებით, უებრო სარდალი იყო; იგი არა თუ მეორე ჰერაკლე იყო (იგულისხმება მითიური გმირი, თორმეტი საგმირო საქმის შემსრულებელი), არამედ იმაზე უფრო მეტიც («არა თუ მეცამეტე გამარჯვებას, არამედ ას-მაგსაც აღწევდა»). ამ ბრძოლაში აბაზგები დამარცხდნენ. ამ ბრძოლის დროს აბაზგების „ერისთავი“ (ἐμψόχης) გიორგი სერზე იყო შემდგარი და თავზარდაცემული უქცეროდა, თუ როგორ გარბოდნენ მისიანები, თვითონაც გაიქცა. მეზრძოლებს შორის ჩამოვარდა ზავი: გიორგიმ თავისი ვაჟი ბ ა გ რ ა ტ ი მძევლად მისცა კეისარს, ამ ბრძოლით ბოტანიატემ სახელი გაითქვა, როგორც უებრო მეზრძოლა და კეისრის დიდი წყალობაც დაიმსახურა.

გასარკვევია, თუ რომელი ბრძოლა იგულისხმება, და დასადგენია აქ დასახელებული პირების ვინაობა:

ა) პირველ ყოვლისა გასარკვევია, ვის უწოდებს მიხეილ ატალიატე „ა ბ ა ზ გ ე ბ ს“. ძველი საუკუნეებისათვის Ἄβαστος არის დასავლეთ საქართველოში მოხინაძრე ერთ-ერთი ქართველი ტომი (კოლხები, ლაზები, ა ბ ა ზ გ ე ბ ი, ჰენიოხები, სანიგები...). მაგრამ რამდენადაც ამ ნაწყვეტში იხსენიება ბოტანიატე, უნდა ვიგულისხმოთ, რომ ეს არის XI საუკუნის ცნობილი მოღვაწე და სარდალი მიხეილ ბოტანიატე (კეისარ ნიკიფორე III ბოტანიატეს მამა) და, მაშასადამე, „ა ბ ა ზ გ ე ბ ს“ სახელწოდებით უნდა იგულისხმებოდნენ „ქართველები“. ხომ ცნობილია, რომ „აფხაზთა სამეფოს“ მეთაურობით გაერთიანებულ საქართველოს ბიზანტიელი ისტორიკოსები უწოდებენ „აბაზგიას“ და ამ გაერთიანებული საქართველოს მცხოვრებლების აღსანიშნავად ხშირად ხმარობენ Ἄβαστος -ს. მაშასადამე, ამ ნაწყვეტში ლაპარაკი უნდა იყოს გაერთიანებული საქართველოს აჯანყებაზე ბიზანტიელების წინააღმდეგ.

ბ) ამ ნაწყვეტში ნათქვამია, რომ აბაზგთა აჯანყება მოხდა იმ დროს, როდესაც აბაზგების „ერისთავი“ (ἐμψόχης) იყო გიორგი. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ეს „აბაზგთა ერისთავი“ არის საქართველოს მეფე გიორგი I (ბიზანტიელი ისტორიკოსები, ზოგჯერ, საქართველოს მეფეს იხსენიებენ „არქონტის“ სახელწოდებით). ამას გვაფიქრებინებს ის, რომ დამარცხებული გიორგი ბიზანტიის კეისარს დაუზავდება და მძევლად გაუგზავნის თავის შვილს ბაგრატს. ამბების ასეთ ვითარებაში ეს უნდა იყვნენ საქართველოს მეფე გიორგი I და მისი ვაჟი ბაგრატი (ე. ი. ბაგრატ IV).

ანალოგიური კონფლიქტი საქართველოსა და ბიზანტიას შორის აღწერილია მატიაწე ქართლისა“-ს ავტორის მიერ. გადმოცემულია ბასილ II-სა და გიორგი I-ს შორის მომხდარი ომი და ისტორიკოსი ამბობს:

και Εὐρώπην συνήγτησεν. Ἐντεῦθεν τῷ Βοτανειάτῃ τὸ περιβήτητον και περίλαμπρον ὄνομα και ἡ πρὸς τὰ βασιλεια φίλια περιποιεῖται και χάρις ἐπίμονος (CB 234 – 236).

აზიასა და ევროპაში, ამ დროიდან ბოტანიატეც სახელგანთქმული და ბრწყინვალე შეიქმნა და მოიხვეჭა მეფის მეგობრობა და ურყევი წყალობა.

«და ვითარ გაგრძელდა მათ შორის ბრძოლა, კუალადცა მეოტ იქმნნეს სპანი ქართველთანი და წარმოვიდეს მეოტად, მოისრნეს ურიცხუნი პირითა მახვლისათა და რომელნიმე ტყუე იქმნნეს და წარიდეს ავარი დიდძალი და განძი სამეფო, რომელი ჰქონდა თანა.

«და წარმოუდგა უკანა ბასილი მეფე, ხოლო კუალადცა იწყეს ზავად, ვითარცა პირველ; რამეთუ შიში დიდი აქუნდა საბერძნეთით განდგომისა. და ყვეს მშველობა და დაიზავნეს, და მისცა გიორგი მეფემან მძევლად ძე თჳსი ბაგრატი წელიწდისა სამისა» (ქ. ცხ. I [1955], 287, 15 – 288, 7).

„მატიანე ქართლისა“-ს ავტორის მიერ აღწერილი ეპიზოდი ბიზანტია-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან სრულიად ისეთივეა, როგორც მიხეილ ატალიატეს მიერ აღწერილი: 1) ქართველების აჯანყება კეისრის წინააღმდეგ გიორგი მეფის მეთაურობით, 2) ქართველების დამარცხება, 3) დაზავება და გიორგის მიერ მძევლად შვილის, ბაგრატის, გაგზავნა. ქართველი ისტორიკოსის მიერ მოყვანილი ეპიზოდი ეხება ბიზანტიის კეისარ ბასილ II-სა და საქართველოს მეფეს გიორგი I-ს შორის 1022 – 1023 წელს მომხდარ შეტაკებას. მაშასადამე, მიხეილ ატალიატეს მიერ გადმოცემული ეპიზოდიც იმავე ფაქტს, 1022 – 1023 წელს მომხდარ კონფლიქტს უნდა ეხებოდეს.

მიხეილ ატალიატე სხვაგანაც იხსენიებს ამ გამოჩენილ სარდალს, ბოტანიატეს. ეს არის სარდალი მიხეილ ბოტანიატე, «მამა მეფისა (ე. ი. ნიკიფორე ბოტანიატეს მამა), რომელმაც გამოიჩინა დიდი და ზეადამიანური უპირატესობა თავდაჭერისა და ვაჟკაცობისა მოწინააღმდეგეთა მიმართ» (230, 22) და «არასოდეს უნახავს ვინმეს მიხეილ ბოტანიატე, რომ ის მოქალაქეს ქედმაღლურად მოპყრობოდა».

თუ ეს ასეა და ზემოთ მოყვანილ ნაწყვეტში იგულისხმება გიორგი I-ის დროინდელი ქართველების დამარცხება, როგორღა შეიძლება ვილაპარაკოთ იმაზე, რომ მიხეილ ატალიატეს „ისტორიაში“ აღწერილია 1034 – 1079 წლების ამბები, როგორც ამას სწერენ ყველანი, ვინც კი მიხეილ ატალიატეს მოღვაწეობას ეხება (K. Krumbacher 230; Moravcsik II² 428; იხ. ზემოთ, გვ. 20).

ზემოთ აღწერილი «აშლა აბაზგებისა» ბიზანტიის წინააღმდეგ, როგორც ბიზანტიური ისე ქართული წყაროების (მიხეილ ატალიატეს და „მატიანე ქართლისა“-ს) მიხედვით მოხდა გიორგი I-ის დროს, ხოლო ცნობილია, რომ 1034 წელს გიორგი I უკვე ცოცხალი აღარ იყო: იგი უდროოდ (25 ან 29 წლისა) გარდაიცვალა 1027 წელს (ივ. ჯავახიშვილი, ქ. ერ. ისტ. II [1965], 136).

ამგვარად, მიხეილ ატალიატეს „ისტორიის ქრონოლოგიური მოცულობის შესახებ მსჯელობის დროს უნდა შესწორდეს ზემოთ მოყვანილი შეხედულება და ითქვას, რომ მიხეილ ატალიატეს „ისტორია“ 1034 წლის წინანდელ ამბებსაც შეიცავს.

იბერია. ხალდია. ანისი

Τῆς μὲν γὰρ κακίας ταῦτα ἐπίχειρα. Κατὰ μὲν τὴν ἐύσυν ἐληίζοντο πάντα καὶ διεφθείροντο. Τῆ δὲ τῶν Νεφθαλιτῶν Οὐν-γων ἦτοι τῶν Τούρκων ἐπιδρομῆ καὶ κατισχύσει, καὶ τῆ βιαία ὑποχωρήσει καὶ δείματι τῶν ἡμε-λημένων στρατιωτῶν ἐκ τοῦ Ἰω-μαϊκοῦ καταλόγου, καὶ συνεχεῖς ὑπῆρχον αἱ ἐκδρομαί.

Καὶ ἡ εὐδοαίμων χώρα τῆς Ἰβηρίας παντελῶς κατηρεί-πωτα, ἥδη προκατειργασμένη ὡς εἴπομεν. Μετελάμβανον δὲ τοῦ θειοῦ καὶ θσαι ταύτη παρέκειν-το, Μεσοποταμία τε καὶ Χαλδία, Μελιτηνὴ καὶ Κολώνεια καὶ τὰ τῷ Εὐφράτῃ συγκείμενα ποταμῷ (CB 78, 7 — 17).

Τὸ Ἄγγιον πόλις ἐστὶ μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, καὶ παντα-χόθεν τάφροις οὐ χειροποιήτοις ἀλλὰ φυσικαῖς κοιλᾶσι καὶ ἀδι-ξοδεύτοις καὶ πέτραις ἀποτόμοις συμπεριειλημμένη, καὶ ποταμῷ βαθυδίνῃ καὶ ἀβάτῳ περιεζωσμέ-νη τὸ μέρος καθ' ὅπερ ἀπορρω-γες καὶ φάραγγες ἐπιλείπουσι· καὶ βραχὺς ἐστὶ τόπος ὁ τὰς ἀμφόδους ἔχων τῆς πόλεως, καὶ οὗτος μετεώροις καὶ ἰσχυροῖς κατωχύρωται τείχεσι.

ბოროტებას, აი, ეს ზღვევა მოჰყვა. აღმოსავლეთში ყველა-ფერი დატაცებულ იქმნა და გა-ნადგურებული. ნეფთალიტ-ჰუნ-ნების, ანუ თურქების შემოტევას და მომძლავრებას, და რომაული ნაწილების უზრუნველი ჯარის-კაცების იძულებულ დახევასა და შიშს მოჰყვა გამუდმებული იერი-შები.

და იბერიის მდიდარი ქვე-ყანაც სრულიად განადგურდა. როგორც ვთქვით, იგი მანამდისაც უკვე დარბეული იყო. საფრთხე განიცადეს აგრეთვე იმ მხარეებმა, რომლებიც მას (ე. ი. იბერიას) აკრავდნენ; მესოპოტამიამ და ხალდიამ, მელიტენემ და კოლო-ნიამ და მდინარე ევფრატის გა-ყოლებით მდებარე მხარეებმა...

ანისი დიდი და მჭიდროდ დასახლებული ქალაქია; ყოველი მხრით შემოზღუდულია თხრი-ლებით, არა ხელით ნაკეთები თხრილებით, არამედ ბუნებრივი ხევებით, რომელიც ძნელად მი-სასვლელია და ციცაბო კლდეე-ბით შემოვლებული, აგრეთვე ღრმა და ძნელად გადასასვლელი მდინარით არის შემოსარტყლუ-ლი იმ ნაწილში, სადაც არ მო-იპოვება კლდეები და ხევები და მოკლეა ის ადგილი, რომელიც

ქალაქის მისადგომებს შეიცავს, და ესეც გამაგრებულია მაღალი და მტკიცე კედლებით.

Ἐκύστην ὁ τῆς ἀουδῆμου λή-
ξεως βασιλεὺς ὁ Μονομάχος ἀξιο-
μάχη πρότερον στρατιᾷ παρασ-
τήσασθαι διαγωνισάμενος οὐκ
ἠδυνήθη· συνήχαις δὲ καὶ με-
γίσταις ἐπαγγελίαις τὸν ἄρχοντα
ταύτης καταστησάμενος εὐέλπιν,
συνέπεισε μεταπέσθαι πρὸς τὰ
ἡμέτερα καὶ τὴν πόλιν θῆσθαι
Ῥωμαίοις. Καὶ ὁ μὲν μὴ δια-
ψευσθεὶς τὰς ἐλπίδας ἐν εὐπα-
θείαις καὶ ἀβρότησι· καὶ ἀντιδό-
σεισι κτήσεων καὶ ἀξιομάτων
μεγίστων τὸν βίον εἰλκεν ἐπέ-
ραστον· ἡ δὲ πόλις, χώραν τε
πολλὴν ἔχουσα καὶ πολίχνια ὑπ'
αὐτὴν, θουκιῆ κατακασμήθη ἄρ-
χῆ, πρὸς τοῖς Συριακοῖς τοῦ Τι-
βίου διακειμένη ἑσίοις, καὶ ἦν
ἡμῖν χαράκαμα μέγιστον καὶ
ἀποτροπὴ τῶν ἐκείθεν εἰσβάλλειν
μελλόντων βαρβάρων εἰς τὴν
Ἰβηρίαν.

Τὲ δὲ φειδῶλόν τοῦ κρατοῦν-
τος καὶ ταύτης τοὺς Ῥωμαίους
ἐστέρησεν· ἐπεὶ γὰρ τιτηρέσιον
καὶ ὁ ἐν ταύτῃ σατράπης ἐλάμ-
βανε, προσελθὼν τις Ἀρμένιος
Παγκράτιος οὕτω καλούμενος τῷ
βασιλεῖ, συντίθεται τούτῳ καὶ
ἐπισχναίται χωρὶς τινος ἀπολή-
ψεως τὴν τοιαύτην ἀρχὴν μετελ-
θεῖν καὶ κρείττονως συντηρῆσαι
τὸ ἄστυ, καὶ ἄση τούτῳ παρα-
πέφυκε σύγκλησις (CB 79, 14 —
80, 16).

ეს ქალაქი ნეტარხენებულმა
მეფემ მონომახოსმა ვერ შესძლო
დაემორჩილებინა, თუმცა წინათ
კარგი მებრძოლი ჯარით შეუტია:
საზავო ხელშეკრულებით და უდი-
დესი დაპირებებით ამ ქალაქის
არქონტი (მთავარი) დააიმედა და
დაარწმუნა, რომ ჩვენს მხარე-
ზე გადმოსულიყო და ქალაქიც
რომაელებისათვის ჩაებარებინა.
ესეც, იმედები რომ არ გაცრუე-
ბოდა, ტკბილ ცხოვრებას ეწე-
ოდა ფუფუნებაში, განცხრომაში
და მამულებისა და უდიდეს პა-
ტივთა დარიგებაში; ხოლო ქა-
ლაქი, რომელსაც დიდი ქვეყანა
ეპყრა და მისდამი დაქვემდება-
რებული დაბები, მიეკუთვნა დუ-
კის სახელოს და მდებარეობდა
დვინის სირიულ საზღვრებთან;
და იგი ჩვენთვის იყო უდიდესი
სიმაგრე და იმ ბარბაროსთა შე-
მოკავებული, რომლებიც იქიდან
იბერიასში შეჭრას აპირებენ.

თვითმპყრობელის დამზოგვე-
ლობამ რომაელებს ესეც (ე. ი.
იბერია?) გამოაცალა; რამეთუ,
როდესაც იქაურმა სატრაპმა
სურსათი მიიღო, მოვიდა ერთი
სომეხი ბაგრატი (ასე ეწოდე-
ბოდა მას) მეფესთან, შეუთანხმდა
მას და შეპირდა, ყოველგვარი
დაბრკოლების გარეშე, ამ სახე-
ლოს მოუპოვებდა და უკეთესად
დაიცავდა ქალაქს, და რაც კი
მას საერთო სამფლობელო მო-
ეპოვება.

ანა კომნენე

ანა კომნენე (Ἄννα Κομνηνή) არის XII საუკუნის გამოჩენილი ისტორიკოსი, რომლის საისტორიო თხზულება («ალექსიადა») წარმოადგენს ძვირფას წყაროს ბიზანტიისა და მეზობელი ქვეყნების XI – XII საუკუნის ისტორიისათვის.

ანა კომნენე იყო ალექსი I კომნენოსის ქალიშვილი; დაიბადა 1083 წელს¹. მან ბრწყინვალე განათლება მიიღო; გულმოდგინედ სწავლობდა ანტიკური პერიოდის პოეზიასა და პროზას, ისევე როგორც ისტორიასა და გეოგრაფიას. 1097 წელს ანა მისთხოვდა ნიკიფორე ვრიენიოსს, აგრეთვე დიდად განათლებულსა და წარჩინებულ დიდებულს. ანას და მისი ქმრის განათლების შესახებ, აი, რასა სწერს ისტორიკოსი იოანე ზონარა:

ნიკიფორე ვრიენიოსი, ანას «ქმარი მისდევდა მეცნიერებას, მაგრამ მისი ცოლი არა თუ იმაზე არა ნაკლებ, არამედ უფრო მეტადაც. მან მეცნიერული აღზრდა მიიღო, ლაპარაკობდა წმინდა ატიკურ დიალექტზე, მისი გონება მოწყობილი იყო უმაღლესი იდეების ჭვრეტისათვის. ნიჭი ჰქონდა მეტად მახვილი, სიბეჯითე შეუწყვეტელი; უყვარდა წიგნები და სწავლული ადამიანები, რომლებთანაც გულისყურით საუბრობდა» (იხ. იოანე ზონარა, XVIII).

ანა თვითონაც ამბობს თავისი განათლების შესახებ: «ჩემთვის უცხო არ იყო მეცნიერება, ღრმად მქონდა შესწავლილი ბერძნული ენა, დიდის მისწრაფებით ვსწავლობდი რიტორიკას, წავიკითხე არისტოტელეს „ხელოვნებანი“, პლატონის „დიალოგები“ და გონება გავიწაფე მეცნიერებათა ოთხეულით»².

¹ ანა კომნენეს ბიოგრაფიული ცნობებისთვის, რომლებიც უხვად მოიპოვება მის საისტორიო ნაშრომში, ვიყენებთ შემდეგ მიმოხილვებს: K. Krumbacher GBL¹ 274 – 279; G. Moravcsik, Byzantinoturcica I 219 – 223; Ш. Диль, Византийские портреты II. 29 – 58.

² იხ. Anna Comnena, შესავალი, თავი 1. „მეცნიერებათა ოთხეულით“ იგულისხმება quadrivium; ასტროლოგია, გეომეტრია, არითმეტიკა და მუსიკა.

ანას ქმარი ნიკიფორე ვრიენიოსი, ცნობილი სტრატეგოსის ნიკიფორე ვრიენიოსის შვილი, თვითონაც განთქმული იყო სამხედრო საქმის კარგი ცოდნით და მიიღო კესარობა და პანიპერსევასტოსობა. ალექსი I კომნენოსის გარდაცვალების (1118 წ.) შემდეგ ანას იმედი ჰქონდა, რომ თავის ქმარს მოუპოვებდა სამეფო ტახტს, მაგრამ ეს იმედი არ გაუმართლდა (ტახტზე ავიდა ანასს უმცროსი ძმა, იოანე II კომნენოსი, 1118 – 1143 წ. წ.) და სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილი ანა გამორდა საერო წრეებს და დაბინავდა მისი დედის (ირინეს) მიერ დაარსებულ „მიმადლებულის“ (τῆς Κεχαριτωμένης) მონასტერში ¹.

1138 წელს გარდაიცვალა ანას ქმარი ნიკიფორე ვრიენიოსი, რომელსაც ანა პატივს სცემდა როგორც მწერალსა და ადამიანს, როგორც სახელმძღვანელო სარდალსა და ვაჟკაცს. ანა კომნენე თავის «ალექსიადაში» ასე ახასიათებს ნიკიფორეს:

«...(ნიკიფორე ვრიენიოსმა) განიზრახა გადადგომოდა მიხიელ (დუკას) ². თუ როგორ გამოიმჯღავნდა ეს, ამაზე არ გვჭირდება ჩვენ ლაპარაკი, ვინაიდან კესარის (ნიკიფორე ვრიენიოსის) თხზულებაში ნაჩვენებია მიზეზი მისი გადადგომისა, როდესაც ის ქალაქ დირახიუმიდან დაიმრა – როგორც ძირითადი საყრდენი ადგილიდან, ნიკიფორე ვრიენიოსი მივიდა და მთელი დასავლეთი დაიმორჩილა, და თუ შემდეგ როგორ მოხდა თვით მისი შეპყრობა, ამაზე საჭიროა მოკლედ მაინც გიამბოთ. ხოლო ვისაც სურს დაწვრილებით იცოდეს ეს ამბავი, მიმართოს თვით კესარის თხზულებას.

«მისი სიტყვებით, ნიკიფორე ვრიენიოსი იყო შესანიშნავი მხედარი, წარმოშობით წარჩინებული გვარიდან იყო, გამოირჩეოდა მაღალი ტანით და კეთილმეტყველი სახით, თანამოსაკვეებს აღმატებოდა გონების გამჭრიახობით და კუნთების სიმკვრივით; ეს იყო მეფობის ღირსი კაცი და ჰქონდა სხვისი დარწმუნების ისეთი ნიჭი და პირველი შეხვედრისთანავე და დალაპარაკებისთანავე ისე ხილავდა ყველას, რომ საერთოდ ყველანი, სამხედროებიც და კერძო პირებიც მას პირველობას აკუთვნებდნენ და თვლიდნენ იმის ღირსად, რომ მთელი აღმოსავლეთისა და დასავლეთის მბრძანებელი ყოფილიყო, და, მართლაც, რომელ ქალაქშიც კი არ მივიდოდა ის, ყველანი გაშლილი ხელებით ხვდებოდნენ მას და ერთი ქალაქიდან მეორე ქალაქისაკენ აცილებდნენ ტაშისკვრით.

¹ ღვთისმშობლის სახელობის მონასტერია.

² მიხიელ VII დუკა პარაპინაკი, ბიზ. კეისარი 1071 – 1078 წლებში.

«ამ გარემოებამ შეაშფოთა ბოტანიატე... მან გადაწყვიტა ვრიენიოსის წინააღმდეგ გაეგზავნა ხელზე მყოფ ჯარით მამა-ჩემი, ალექსი კომნენოსი, რომელიც სხოლათა დომესტიკოსის (δομέστικς τών σχολών პატივში იყო ახლახან აღზევებული»¹ (Anna Comnena, I, 4).

ანა კომნენე სხვა ადგილასაც ეხება ნიკიფორე ვრიენიოსს.

ნიკიფორე დასწრულდა, «მძიმე ტკივილებისაგან მას მუცელი გაეებრა. ასეთი მძიმე სენით დაავადდა, მაგრამ მაინც დააპირა ეამბნა – თუ რა შეემთხვა, მაგრამ ტკივილებმა შეუშალეს ხელი, ნაწილობრივ კი მე არ მივეცი ამის ნება, რათა თხრობისაგან ჭრილობა არ განახლებოდა» (Anna Comnena, Praefatio, § 3; A. Reifferscheid I, 6 – 7).

«იმ დროს რომ ვიგონებ, ვგრძნობ, რომ სულს ღრუბელი ეხვევა გარს და თვალები ცრემლებით მევსება. ოჰ! რა ძვირფასი მრჩეველი დაჰკარგა რომაელთა სახელმწიფომ! როგორი გამოცდილება ჰქონდა მას შეძენილი და როგორი ნაყოფიერი იყო საქმეებში! რა განსწავლული იყო მეცნიერებაში და რა გამობრძმედილი იყო სხვადასხვანაირ სიბრძნეში – ვგულისხმობ როგორც საგარეო, ისე საშინაო (სარწმუნოებრივ) საქმეებს! რა სილაზათე უვლიდა მთელი სხეულის ნაკვეთებში! მისი ტანადობა, როგორც ზოგიერთები ფიქრობდნენ, იყო არა თუ მეფური, არამედ უფრო უკეთესი – ღვთაებრივი» (Anna Comnena, Praefatio § 4, A. Reifferscheid I, 7).

ანა კომნენეს კალამს ეკუთვნის 15 წიგნისაგან შემდგარი საისტორიო თხზულება «ალექსიადა», რომელიც წარმოადგენს ავტორის მამის, ალექსი II კომნენოსის, მეფობის ისტორიას და მოიცავს 1069 – 1118 წლების ამბებს, და, ამგვარად, იგი არის ნიკიფორე ვრიენიოსის „ისტორიის“ გაგრძელება. «ალექსიადის» წყაროებია თვით ავტორის მიერ ნახული და გაგონილი, მისი მამის ნაამბობი, წერილები და სიგელ-გუჯრები და თვით თანამედროვე სარდლებისა და დიდებულ-მოხელეთა წრეში შეკრებილი ცნობები. გარდა ამისა ანა კომნენე იყენებს ნიკიფორე ვრიენიოსის, სკილიცეს გამგრძელებლის, მიხეილ ატალიატეს და მიქელ პსელოსის საისტორიო ნაშრომებს.

¹ «სხოლათა დომესტიკოსი» – მეფის არმიის მთავარსარდალი.

ანა კომნენე ლიტერატურული და ფილოსოფიური რენესანსის ხანაში მოღვაწეობდა, ამ ხანას ახასიათებს ბიზანტიაში არქაიზაციის ტენდენციები, ანტიკურობისადმი მიზაძვა. ანა კომნენეს «ალექსიადის» შესახებ ჩვენ ვწერდით: „ანტიკური ხანის ისტორიკოსებისადმი მიზაძვა აღწევს მის «ალექსიადში»... უმაღლეს წერტილს. თუ წინათაც, მაგალითად, VI საუკუნეში, პროკოპი კესარიელი და მისი გამგრძელებლები ჰზაძვდნენ თუკიდიდეს, ეს მიზაძვა უფრო გარეგნული ხასიათისა იყო (სიტყვებისა და წინადადებების სესხება), ახლა კი ანა კომნენესთვის თუკიდიდე არის ნიმუში ისტორიოგრაფიული სტილისა, ისტორიულ პროცესთა გაგებისა და ბერძნული ეროვნული ინტერესების შეცნობისა. ატიციზმი – ანა კომნენეს იდეალია“¹.

ქვემოთ მოყვანილი მასალების დამზადების დროს ვსარგებლობდით შემდეგი გამოცემებითა და თარგმანებით:

Annae Comnenae. Alexiadis libri XV. Vol. I edidit Ludovicus Schopenus. Bonnae 1839; Vol. II ed. A. Reifferscheid. Bonnae 1888 (CB) ².

Annae Comnenae Porphyrogenitae Alexias. Ex recensione Augusti Reifferscheidii. III Lipsiae 1884.

Anne Comène, Alexiade (règne de l'empereur Alexis I Comène 1081 – 1118), texte établi et traduit par B. Leib. I – III Paris 1937 – 945.

The Alexiad of the Princess Anna Comnena. Translated by El. A. S. Dawes. London 1928.

Сокращенное сказание о делах господина царя Алексея Комнина, составленное с Божиею помощью дочерию его госпожею Анною, Порфирородною царевною, которая сама себя

¹ იხ. ჩვენი „ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია“, თბ. 1963, გვ. 273.

² ამ გამოცემას დართული აქვს: 1) პარალელური ადგილები ლათინური „ქრონიკებიდან“, 2) ახალი თარგმანი ლათინურ ენაზე; 3) Possin-ის მიერ შედგენილი ლექსიკონი; 4) Du Cange-ის კომენტარები, 5) ინდექსები (სამიეზლები ისტორიული და ენობრივი, index graecitatis), 5) ანდაზების (Proverbia) ნუსხა და ნუმიზმატიკური ტაბულები.

³ ტექსტი ამოწერილი გვქონდა Reifferscheid-ის გამოცემის მიხედვით. ხოლო Leib-ის გამოცემას შევუდარეთ შემდეგ, როდესაც ამ გამოცემამ (უკეთ, ამ გამოცემის მიკროფილმმა) ჩვენამდე მოაღწია.

называла Алексеевною. Перевод под ред. Карпова. СПб 1859 (გადათარგმნილია „ალექსიადის“ მხოლოდ 9 წიგნი).

Анна Комнена. Алексиада. Вступительная статья, перевод, комментарий Н. Н. Любарского. Москва 1965 ¹.

მარიამი შვირთო ნიკიფორე ბოტანიატემ

I,4. Ἐντεῦθεν πάλιν ἐπὶ τὴν ἐσπέραν πέμπεται παρὰ Νικηφόρου τοῦ αὐτοκράτορος ἡδὴ τὰ Ῥωμαίων σκηπτρα κατεσχηκότος κατὰ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου τὴν δύσιν βλῆν κλονοῦντος, καὶ τὸ δῖαδῆμα ἑαυτῶ περιουμένου καὶ βασιλέα Ῥωμαίων ἀνακηρύττοντος. Ἄρτι γὰρ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Δούκα τοῦ θρόνου καθαιρεθέντος καὶ ἀντιταϊνίας τε καὶ χλαμύδος ² τὸν ποδῆρη καὶ τὴν ἐπωμίδα τὴν ἀρχιερατικὴν ἐνδεδυμένου ὁ Βοτανειάτης ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου καθίσας καὶ τὴν βασιλῖδα Μαρίαν, ὡς προῖων ὁ λόγος σαφέστερον παραστήσειε, μνηστευσάμενος τὰ τῆς βασιλείας διίθυγε πράγματα. Ἄλλ' ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος τὴν δουκικὴν περιεζωσμένος ἀρχὴν Δυρραχίου ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ καὶ πρὸ τοῦ βασιλεῦσαι τὸν Νικηφόρον βασιλεῖαν τε ἤρξατο καὶ ἀποστασίαν

თვითმპყრობელმა ნიკიფორემ, რომელსაც უკვე ეპყრა რომის სახელმწიფოს სკიპტრა, ალექსი გაგზავნა დასავლეთში ნიკიფორე ვრიენიოსის წინააღმდეგ, რომელსაც მთელი დასავლეთი აფეთორიაქებინა, თავზე გვირგვინი დაუდგამს და რომაელთა მეფედ გამოცხადებინა თავი. როდესაც მიხეილ დუკა ტახტიდან გადააყენეს და, ნაცვლად სამეფო გვირგვინისა და მოწეულისა, პოდირი და არქიეპისკოპოსის სამხრე ჩიცვა, სამეფოს საქმეების მართვას შეუდგა სამეფო ტახტზე ასული ბოტანიატე, რომელმაც შეირთო, როგორც ამაზე ქვემოთ იქნება უფრო ნათლად ნათქვამი, დედოფალი მარიამი. ამა-სობაში ნიკიფორე ვრიენიოსმა, რომელიც მიხეილ მეფემ აღაზევადირახიუმის დუკად, მეფობა მოიწადინა ჯერ კიდევ ნიკიფორეს გამეფებამდე, და განიზრახა გადადგომოდა მიხეილს.

κατὰ τοῦ Μιχαὴλ ἐμελέτησε (Anna Comnena, ed. A Reifferscheid, I, 16 – 17).

¹ თარგმანები ახლავს აგრეთვე ბონნის გამოცემას (CB) ლათინურად, და Leib-ის გამოცემას ფრანგულად.

² χλαμύδος V, στέμματος F.

მიხეილ დუკა და მისი შვილი კონსტანტინე

I, 10. Ἡ δὲ Ῥωμαίων ἐχθρὸν τηλικούτων ἐφ' ἑαυτῆς εἴλκυσσε πρόφασιν δεδωκυῖα τῶν ἀπ' ἐκείνου πολέμων [τοῖς πρὸς ἡμᾶς] κῆδος ἑτερόφυλόν τε καὶ βάρβαρον καὶ τοῖς πρὸς ἡμᾶς ἀπροσάρμοστον, μᾶλλον δὲ ἀπροσεξία τοῦ τότε κρατούντος Μιχαήλ τοῦ τὰς τοῦ γένους σειρὰς πρὸς τοὺς Δούκας ἀνάπτοντος. Εἰ δὲ καὶ καθ'απτοίμην τινὸς τῶν καθ' αἰμά μοι προσηκόντων (καὶ γὰρ καὶ μοὶ τὰ πρὸς μητρὸς ἐκείθην καταρρεῖ), νεμεσάτω μηδεὶς τὴν τε γὰρ ἀλήθειαν ἐξ ἀπάντων προειλόμην ἔγγράφειν καὶ ὅσον ἐπὶ τούτῳ τὰς ἐξ ἀπάντων μέμψεις ἀνεστείλάμην. Ἐκείνος γὰρ ὁ εἰρημένος αὐτοκράτωρ ὁ Δούκας Μιχαήλ τὴν τοῦ βαρβάρου τούτου θυγατέρα εἰς τὸν ἑαυτοῦ σῖδον κατηγγυήσατο Κωνσταντῖνον, κάντεῦθην ἀνεργάγη τὰ τῶν πολεμίων. Καὶ περὶ μὲν τοῦ σιέος τοῦ βασιλέως τουτοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ περὶ αὐτὸν γαμικοῦ συναλλαγματος καὶ ὄλως τοῦ βαρβαρικοῦ κῆδους καὶ ὅθι καὶ ὄπως εἶχε κάλλους τε καὶ μεγέθους ὁ ἀνήρ καὶ ὁποῖος ἦν τὴν φύσιν

რომაელთა სახელმწიფომ თვითონ თავის თავს მოუთრია ასეთი მტერი ¹ და მისცა მას საბაზი ომისათვის ჩვენს წინააღმდეგ იმიტომ, რომ უცხოტომური და ბარბაროსული და ჩვენთვის სრულიად შეუფერებელი დანათესავება განიზრახა, უფრო კი ამაში დამნაშავეა დაუდევრობა მამინდელი მეფისა, რომელიც დუკებს უკავშირდებოდა თავისი გვარის ნათესაობის გზებით. თუ მე გავკიცხავ ვინმეს ჩემი სისხლისნათესავებიდან (მეც ხომ დედის მხრით ² იმავე გვარს ვეკუთვნი), ნურავინ გამიჯავრდება: მე ხომ ყველაფერზე უფრო უმჯობესად ჩავთვალე სიმართლე ვწერო, ხოლო რაც ამას ეხება, მე გამოვხატავ ყველას მხრით გაკიცხვას მის მიმართ. იმ ზემოხსენებულმა თვითმპყრობელმა მიხეილ დუკამ ამ ბარბაროსის ქალიშვილი დანიშნა თავის ვაჟზე, კონსტანტინეზე ³, და აქედან წარმოსდგა ომის ამბები. ამ მეფის ძის კონსტანტინეს და მის გარშემო დადებულ საქორწინო შეთანხმების შესახებ და საერთოდ განზრახული ბარბაროსული ქორწი-

¹ იგულისხმება რობერტ გვისკარი.

² ანნა კომნენეს დედა, ირინე, კესარ იოანე დუკას ვაჟის, ანდრონიკოს, ასულია.

³ ლაპარაკია კონსტანტინე პორფიროგენეტზე, რომელიც იყო შვილი კეისარ მიხეილ VII დუკა პარაპინაკისა და მარიამ მართა-ყოფილისა (ზაგრატ IV-ის ქალიშვილისა). კონსტანტინე დაიბადა 1074 წელს; ის ჯერ კიდევ ბავშვი იყო, როდესაც დანიშნეს ელენეზე, რობერტის ქალიშვილზე.

καὶ ποδαπός, κατὰ καιρὸν ἐροῦ-
μεν, ἐπειδὴν ἀπολοφυροίμην καὶ
τὰς ἐμὰς συμφορὰς μικρὸν μετὰ
τὴν τοῦ κήδους τούτου διήγησιν
καὶ τὴν ἦτταν τῆς βαρβαρικῆς
ἀπάσης δυνάμεως καὶ τὴν ἀπώ-
λειαν τῶν Νορμανόθεν τυράννων,
οὐς ἐξ ἀλογίας κατὰ τῆς τῶν
Ῥωμαίων ἐθρέψατο (Anna Com-
pene I, 10; ed. Reifferscheid
I, 35, 5—26).

დგე, რომლებიც თავისი უგუნურებით მოაქცია მიხეილმა რომაელ-
თა¹ სახელმწიფოს წინააღმდეგ.

I, 12. Ἀεὶ δὲ τι ὁ Ῥομπέρ-
τος οὗτος ἐπινοῶν τυραννικώτε-
ρον καὶ φανταζόμενος τὴν βασι-
λείαν Ῥωμαίων προφάσεως, ὡς
ἔφην, τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα
Μιχαὴλ συμπενθηρίας ἐπιδραξά-
μενος τὸν πρὸς Ῥωμαίους ἀνερ-
ρίπιζε πόλεμον. Ἐφθίμην γὰρ
εἰρηκότες, ὅτι Μιχαὴλ ὁ αὐτο-
κράτωρ οὐκ οἶδ' ὅπως τὴν τοῦ
τυράννου τούτου θυγατέρα (Ἐλέ-
νη δὲ αὕτη προσηγορεύετο) τῷ
πῶ Κωνσταντίνῳ κατηγγύησατο.

Πάλιν δὲ μεμνημένη τοῦ νεα-
νίσκου τούτου παθαίνομαι τὴν τε
ψυχὴν καὶ τοὺς λογισμοὺς συγ-
χέομαι· ἀνακόπτομαι δὲ τὴν ἀμφὶ
τοῦτον διήγησιν φυλάττουσα πάν-
τα καιρῷ τῷ προσήκοντι. Τοῦτο
δὲ μόνον οὐχ ὑπομένω μὴ λέγειν,
κἂν ἔξω τοῦ καιροῦ λέγοιμι, ὡς

ნების შესახებ და იმის შესახებ,
თუ როგორი სილამაზისა და ტა-
ნადობისა იყო ეს კაცი და თუ
როგორი ბუნებისა იყო ან სა-
დაური იყო, – თავის დროზე გი-
ამბობთ, როდესაც დავიტირებ
ჩემს საკუთარ ბედს ამ ქორწი-
ნების შესახებ თხრობის შემდეგ,
მთელი ბარბაროსული ჯარის და-
მარცხებისა და იმ ნორმანიელი
ტირანების შესახებ თხრობის შემ-

აი, ეს რობერტი მუდამ ფიქ-
რობდა უფრო მეტი ძალაუფლე-
ბა ჰქონოდა და ოცნებობდა რო-
მაელთა ტახტი მიეღო, და, რო-
გორც ვთქვი თვითმპყრობელ
მიხეილთან მძახლობას იმიზეზებ-
და და რომაელთა წინააღმდეგ
გააჩაღა ომი. ჩვენ ხომ უკვე წი-
ნათაც ვთქვით, რომ თვითმპყრო-
ბელმა მიხეილმა, – არ ვიცი რა-
ტომ – ამ ტირანის (*რობერტის*)
ქალიშვილი (ამას ელენე უწო-
დეს)² თავის ვაჟზე კონსტანტი-
ნეზე, დანიშნა.

კვლავ რომ ვიგონებ ამ ყმაწ-
ვილს, სული მემდულრება და
აზრები მერევა; ვწყვეტ, ამიტომ,
მის გარშემო თხრობას და ხელ-
საყრელი დროისათვის შევიწინააღ-
ყველაფერს. მარტო ეს არ შემი-
ძლია არ ვთქვა, თუნდაც დროის
შეუფერებლად გამომვიდეს ნა-

¹ იხ. აქვე ქვემოთ I, 12; III, 1 და სხვაგანაც.

² ელენე უწოდეს – ე. ი. მას სხვა სახელი რქმევია.

ἀγαλμα φύσεως ἦν ὁ νεανίας
ἐκεῖνος καὶ θεοῦ χειρῶν, ὡς
οὕτως εἶπειν, φιλοτίμημα. Εἰ γὰρ
καὶ μόνον ἐθαύασατό τις αὐτόν,
εἶπεν ἂν ὡς τοῦ παρ' "Ελλησι
μυθευομένου χρυσοῦ γένους ἀπορ-
ροή· οὕτως ἀμήχανον εἶχε τὸ
κάλλος. Ἐγὼ δὲ μετὰ τοσοῦτους
ἐνιαυτοὺς μεμνημένη τοῦ νεανίου
τούτου δακρύων ἐμίπλαμαι· ἐπέ-
χω δὲ ἕμωσ τὸ δάκρυον καὶ τα-
μιεύω πρὸς τοὺς ἐπικαίρους τῶν
τόπων, ἵνα μὴ τὰς μοναδίας¹
τῶν ἐμῶν ἀναμιγνύσασα ταῖς ἱστο-
ρικαῖς διηγῆσεν τὴν ἱστορίαν
συγχεύοιμι.

მოთხრობებში, თვით ისტორიაში არ შევიტანო არევ-დარევა.

Οὗτος γὰρ ὁ νεανίσκος, περὶ
οὗ κἀνταῦθα καὶ ἀλλαχόσε εἰρή-
κειμεν, προχρόνιος πρὸ ἡμῶν καὶ
πρὶν ἡμεῖς τὸν ἥλιον ἴδοιμεν,
μνηστήρ ἐγεγόνει τῆς τοῦ Ῥο-
πέртуου Ἑλένης καθαρός καὶ
ἀμόλυντος, καὶ τὰ ἔγγραφα συ-
ναλλάγματα ἐπ' αὐτῆ ἔγεγράφει-
σαν κἀν ἀτέλεστα καὶ ἐν ἐπαγ-
γελίαις μόνον, ἀτελοῦς τὴν ἡλι-
κίαν ὄντος τοῦ νεανίσκου· διεσ-
πάσθη δὲ ἅμα τῷ τῆς βασιλείας
ἐπιβῆναι τὸν βασιλέα Νικηφόρον
τὸν Βοτανειάτην. Ἄλλ' ἐξέτρα-
πόμηγ τοῦ λόγου, ἐπανελύσο-

თქვამი: როგორც ბუნების ძეგლი
ისეთი იყო ის ყმაწვილი (*კონ-
სტანტინე*) და ღვთის ნახელარი
საჩუქარი, თუ შეიძლება ასე
ითქვას; თუ კი ვინმეს დაუნახავს
მანც, იტყოდა, რომ ეს ოქროს
მოდგმის ნაშიერი არისო, რო-
გორც ეს ელინურ მითებშია მო-
თხრობილი; ასეთი უბადლო სი-
ლამაზისა იყო. ამდენი წლის შემ-
დეგაც რომ ვიგონებ იმ ყმაწ-
ვილს, ცრემლებით ვივსები: მაგ-
რამ ვიკავებ ცრემლებს და ხელ-
საყრელ შემთხვევებისთვის შევი-
ნახავ, რათა, ჩემი პირადი ჰან-
გების¹ შერევით საისტორიო

ეს ყმაწვილი, რომლის შესა-
ხებ აქაც და სხვაგანაც გვი-
თქვამს, ჩვენზე ადრე გაჩნდა
(დაიბადა) და, სანამ ჩვენ მზეს
ვიხილავდით, საქმრო გახდა რო-
ბერტის ქალიშვილის ელენესი.
ყმაწვილი სუფთა და უმწიკვლო;
წერილობითი შეთანხმებაც დაწე-
რილა მაშინვე, თუმცა უშედეგოდ
და მხოლოდ დაპირებებით; ყმაწ-
ვილი არც კი იყო სრულწლოვა-
ნი; ეს ხელშეკრულება დარღვეულ
იქმნა, როგორც კი სამეფო
ტახტზე ავიდა მეფე ნიკიფორე
ბოტანიატე. მაგრამ მე სიტყვას

¹ *μοναδία* – პიროვნული მღერა ან გალობა, აქ იგულისხმება „პირადი გოდება“, ე. ი. უკვე გარდაცვლილი კონსტანტინეს გამო; ანნა კომნენე კონსტანტინეზე იყო დანიშნული, მაგრამ კონსტანტინე გარდაიცვალა ჯერ კიდევ მაშინ, როდესაც ანნა სრულწლოვანიც არ იყო (დაახლოვებით 1091 წლის მომდევნო ხანებში).

μαι δ' ἀμφὶς ἀφ' οὐπερ ἐξέτρα-
πόμην.

Ὁ γάρ τοι Ῥομπέρτος ἐκεῖ-
νος ἐξ ἀφανοῦς πάνυ τύχης περι-
φανῆς γεγονῶς καὶ πολλὴν δύνα-
μιν ἀθροίσας περὶ αὐτὸν ἐπεβά-
λετο καὶ Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ
γενέσθαι καὶ προφάσεις εὐλόγους
δοῆθεν ἐπλάττετο τῆς πρὸς Ῥω-
μαίους δυσμενείας καὶ τῶν πολέ-
μων. Διττὸς δὲ ἐντεῦθεν φέρεται
λόγος. Ὁ μὲν γὰρ φημίζεται ἑ
καὶ διαρρεῖ καὶ μέχρι τῆς ἡμε-
τέρας ἀκοῆς ἔφθασεν, ὅτι τις
μοναχὸς Ραίικτωρ ὀνομαζόμενος
ὑπεκρίθη τὸν βασιλέα Μιχαήλ
καὶ πρὸς τὸν Ῥομπέρτον τοῦτον
καὶ συμπένθερον αὐτομολήσας
τὰς οἰκείας συμφορὰς ὠλοφύρετο.

თავის მძახალთან და შესხივლას მას საკუთარ უბედურებათა შესახებ.

Οὗτος (ესე ὄგი Μιχαήλ) γὰρ
μετὰ τὸν Διογένην τῶν σκήπτρων
Ῥωμαίων ἐπειλημμένος καὶ βρα-
χύν τινα χρόνον διαπρέψας τὴν
βασιλείαν παρελύθη μὲν τῆς ἀρ-
χῆς ὑπὸ τοῦ Βοτανειάτου ἐπανα-
στάντος αὐτῷ, τὸν δὲ τῶν μονα-
χῶν ὑπέδω βίον, μετὰ δὲ ταῦτα
τὸν ἀρχιερατικὸν ποδῆρη καὶ τὴν
κίθαριν ἠμφιέσατο, εἰ βούλει δέ,
καὶ τὴν ἐπωμίδα. Τοῦτο δὲ συνε-
βούλευσεν ὁ καῖσαρ Ἰωάννης, ὁ
πρὸς πατρὸς αὐτῷ φίλος, τὸ κοῦ-
φον εἰδῶς τοῦ τηγιαῦτα κρα-
τοῦντος καὶ μὴ τι πάθῃσι δεινό-
τερον δεδῶς.

გადავუხვიე, უნდა დავუბრუნდე
კვლავ იმ ადგილს, საიდანაც გა-
დავუხვიე.

ის რობერტი უჩინარი კაცი-
დანი, სრულიად შემთხვევით, სა-
ხელგანთქმულ კაცად იქცა, დიდ-
ძალი ჯარი შემოიკრიბა თავის
გარშემო და იმას მისდევდა, რომ
რომაელთა თვითმპყრობელი გა-
მხდარიყო, და, როგორც ჩანს,
რომაელთა წინააღმდეგ მტრო-
ბისა და ომის გასაჩაღებლად სა-
პატიო საბაბის მომიზეზებას აპი-
რებდა. ორგვარად ხსნიან ამას.
ერთნი ამბობენ (და ეს გავრცე-
ლებულია და ჩემს ყურამდეც
მოაღწია), რომ ერთი მონაზონი,
სახელად რექტორი, თავისთავს
მიხეილ მეფედ აცხადებდა და ამ
რობერტთან მივიდა როგორც

მიხეილი ხომ რომაელთა სა-
ხელმწიფოს ტახტზე ავიდა დიო-
გენეს შემდეგ, მაგრამ დიდ ხანს
არ უმეფია; ოგი ტახტიდან ჩამო-
ავდომის წინააღმდეგ აჯანყე-
ბულმა ბოტანიატემ, რის შემდე-
გაც ბერად აღიკვეცა, ხოლო
მერე არქიელის პოდირიც ჩაიცი-
ვა, გვირგვინიც დაიხურა და,
თუ გინდა, სამხრეც. ეს გადა-
წყვეტინა მას იოანე კესარმა,
ბიძამ, მამის ძმამ, რომელმაც
კარგად იცოდა მაშინდელი მმარ-
თველის სიმჩატე და ეშინოდა-
უარესი არაფერი შეემთხვეს ჩემს
ძმისწულსო.

Τούτον ὑπεκρίθη ὁ εἰρημένος μοναχὸς ἐκείνος Ῥαίκτηρ ἢ καὶ ὡς οὕτως εἰπεῖν βέκτης τῶν ἀπανταχοῦ τολμηρότατος. Πρόσεισί τε τῷ Ῥομπέρτῳ ὡς δῆθεν συμπενηθέρῳ καὶ τὰ τῆς ἀδικίας ἐκτραγῶδει, ὡς καθαιρεθείη μὲν τῶν βασιλικῶν θρόνων καὶ εἰς ἕπερ σχῆμα τοῦτον ὁρώη περιελθεῖν. Καὶ διὰ τούτων πάντων εἰς ἄμυναν ἐξεκαλείτο τὸν βάρβαρον. Τὴν γὰρ καλὴν φησι μείρακα τὴν αὐτοῦ νύμφην Ἑλένην ἀπερίστατον καταλείψαι καὶ χήραν ἄντικρυς τοῦ νυμφίου. Τὸν γὰρ σὶδὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὴν βασιλίδεα Μάριαν προσρῆναι τῷ Βοτανειάτῃ καὶ ἄκοντας διὰ τὴν τυραννίδα ἐβόα. Ταῦτα λέγων παρῶξυνέ τε τὸν θυμὸν τοῦ βαρβάρου καὶ πρὸς πόλεμον κατὰ Ῥωμαίων ἐξώπλιζε.

ვისი ნების წინააღმდეგ, ქედი მოიხარეს ბოტანიატეს ტირანობის წინაშე. ასე ეუბნებოდა ის რობერტს, რომლის რისხვა გამოიწვია და რომელიც წააქეზა რომაელთა წინააღმდეგ ომი დაეწყო.

Τοιοῦτος μὲν λόγος διαρρεῖ μου τὰς ἀκοάς, καὶ οὐκ ἔχω γε διὰ θαύματος, εἴ τινες ἀδοξότατοί τινες τοὺς ἐπὶ δόξης καὶ γένους εὐγενοὺς ὑποκρίνονται. Ἄλλος δὲ με περιβομβεῖ πιθάνωτερος λόγος ἐτέρωθεν φημιζόμενος, ὡς οὕτε μοναχὸς τις τὸν βασιλέα Μιχαὴλ ὑπεκρίνατο οὕτε τοιοῦτόν τι τὸν Ῥομπέρτον πρὸς τὸν κατὰ Ῥωμαίων ἐκίνησε πόλεμον, ἀλλ' αὐτὸς ὁ βάρβαρος πολυτροπώτατος ὢν τὰ τοιαῦτα

და იმ ზემოხსენებულმა ბერმა რექტორმა, უკეთ რომ ვთქვათ Ῥέκτες-მა, ე. ი. აჯანყებათა უსაზიზღრესმა მოთავემ, სწორედ ამ მიხეილის სახე მიიღო მოჩვენებით და გამოცხადდა რობერტთან როგორც ვითომცდა თავის მძახალთან, შესჩივლა მას ამდენი უსამართლობა მომაყენესო, ე. ი. სამეფო ტახტი წაართვეს და უნდა ჩამდგარიყო ისეთ მდგომარეობაში, რომელშიც ამჟამად ხედავს მას რობერტი. და ამიტომ სთხოვს ბარბაროსს დახმარებას. აი, ეუბნება, შენი ლამაზი ასულიც, ელენე, ჩემი ვაჟის საცოლლე, რჩება უმწყო მდგომარეობაში, თითქმის ქვრივად საქმროს უმიძისოდ. აი, ჩემი ვაჟი კონსტანტინეც და დედოფალი მარიამიც – ყვირის ის – იმით გადარჩენ, რომ, თავისი

ასეთი ამბავი მოვიდა ჩემ ყურამდე, და მე არ მიმაჩნია საკვირველებად, რომ ზოგიერთი მდაბიო პირი წარჩინებული და დიდგვარიანი კაცის სახეს ღებულობს. მაგრამ ჩემამდე მოაღწია მეორე, უფრო სარწმუნო ხმამ, სახელდობრ, რომ არავითარი ბერი არ მოსულა მიხეილ მეფის სახით და ამას არ წაუქეზებია რობერტი რომაელთა წინააღმდეგ საომრად; ყველაფერი ეს გაიძვერა ბარბაროსმა მოაწყო.

ῥαδίως ἐπλάττετο. Ἔχει γὰρ ὧδε τὰ ἐφεξῆς. Αὐτὸς μὲν, ὡς φασιν, ὁ Ῥομπέρτος ῥαδιοουργότατος ὢν καὶ τὴν κατὰ Ῥωμαίων ὠδίνων μάχην καὶ πρὸ πολλοῦ πρὸς τὸν πόλεμον παρασκευαζόμενος ἐκωλύετο... Ἐντεῦθεν τὰ πάντα δραματοურγεῖ καὶ σκηνὴν περιτίθεισιν, ὡς ὁ βασιλεὺς εἶη Μιχαήλ ὁ μοναχὸς ἐκείνος, ὡς καθαιρεθῆι τῶν θρόνων, ὡς τὴν γυναῖκα καὶ τὸν παῖδα καὶ τὰλλα πάντα πρὸς τοῦ Βοτανειάτου τυράννου ἀφαιρεθῆι, καὶ ὡς τοῦτον ἀδίκως καὶ παρὰ πάντα δίκαιον λόγον ἀντὶ τῆς ταινίας τε καὶ τοῦ διαδήματος τὸ

μοναχικόν περιέθεντο σχήμα (Anna Comnena, ed. Reifferscheid, I, p. 40, 26 – 42, 30; 43; 22 – 27).

მარიამის ვაჟი კონსტანტინე ალექსი კომნენოსის თანაკვისარია

I, 15. Καὶ ἅμα δῶπταν κατὰ τὴν Σάλερνον ἦν, πρέσβυν ἐξαποστέλλει τινὰ τῶν ἀμφ’ αὐτὸν μεγιστάνων Ῥαοὺλ ἐπονομαζόμενον πρὸς τὸν βασιλέα Βοτανειάτην ἤδη μετὰ τὸν αὐτοκράτορα Δούκαν τῶν σκήπτρων ἐπειλημμένον· ἐκαραδόκει καὶ τούτου τὰς ἀποχρίσεις. Αὐτῷ τε γὰρ ἐπέπομφει μέμψεις τινὰς καὶ προφάσεις δῆθεν εὐλόγους τοῦ προκειμένου πολέμου, ὅτι τὴν θυγατέρα μνηστευθεῖσαν τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ, ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσε, τὴν μὲν ἀπέξευξε τοῦ νυμφίου, τοῦ δὲ

ამბობენ, საქმე ასე იყო: ეს უდიდესი გაიძვერა რობერტი, რომაელთა წინააღმდეგ ომს რომ აპირებდა დიდი ხნით ადრე შეუდგა სამზადისს, თუმცა მას წინააღმდეგობას უწევდა... და გაითამაშა ეს დრამა როგორც სცენაზე, ე. ი. რომ ვითომ ის ბერი იყო მეფე მიხეილი, რომ ის ტახტიდან ჩამოაგდეს, რომ ტირანმა ბოტანიატემ წაართვა მას ცოლი (მარიამი), ვაჟი და სხვა ყველაფერი, რომ უსამართლოდ და წინააღმდეგ ყოველივე უფლებისა აიძულა სამეფო სამკაულები და გვირგვინი გაეცვალა ბერის ანაფორაზე.

როდესაც ის (ე. ი. რობერტი) სალერნოში იყო, ერთი თავისი დიდებულთაგანი, სახელად რაული, ელჩად გაგზავნა მეფე ბოტანიატესთან, რომელსაც უკვე თვითმპყრობელ მიხეილ დუკას შემდეგ ხელში ჩაეგდო სამეფო ტახტი. რობერტი მოუთმენლად ელოდა მის პასუხს. ბოტანიატესთვის მას ზოგიერთი საყვედურები შეეთვალა და მოსალოდნელი ომის თითქოს საპატიო საბაბს უყენებდა, რომ, მაგალითად, მან (ბოტანიატემ) რობერტის ქალიშვილი, რომელიც დანიშნული იყო კონსტანტინე მეფე-

τὴν βασιλείαν παρέλετο,
καὶ ὡς ἡδικηχότος πρὸς ἄμυναν
αὐτὸς εὐτρεπίζοιτο.

ტ ო ნ ე ს) ს ა მ ე ფ ო ტ ა ხ ტ ი წ ა რ თ ვ ა; ამიტომ ის, როგორც უსა-
მართლოდ მოპყრობილი, თავდაცვისათვის ემზადებოდა.

Τῷ δὲ τηνικαῦτα μεγάλῳ δο-
μεστίκῳ καὶ ἐξάρχῳ τῶν δυτι-
κῶν στρατευμάτων (οὗτος δ' ἦν
ὁ ἐμὸς πατήρ Ἀλέξιος) δῶρά τέ-
τινα ἐπεπόμφει καὶ γράμματα
φιλίαν ἐπαγγελλόμενα. Ταῦτα
καρδοσῶν ἡτρήμει τῷ Βρεντη-
σίῳ. Ἐπεὶ δὲ μήπω τῶν στρα-
τευμάτων συλληγέντων ἀπάντων
καὶ τῶν γῆων ἀπωσθεισῶν τῶν
πλειόνων εἰς θάλασσαν ἦχε Βυ-
ζαντόθεν ὁ Ῥαοῦλ καὶ μηδεμίαν
ἀπόκρισιν πρὸς τὰ μεμνημένα
ἐπενεγκῶν εἰς θυμὸν ἀνεργήπισε
πλέω τὸν βάρβαρον καὶ μάλλον
δοτι καὶ δικαιολογίας ἤπτετο πρὸς
τοῦτον τοιαύτης τῶν πρὸς τοὺς
Ῥωμαίους πολέμων ἀπαγούσης,
πρῶτα μὲν ὅτι ὁ ἐφεπόμενος
αὐτῷ μοναχὸς ὑποκριτῆς ἐστὶ
καὶ γόης ἀνὴρ καὶ ὑποδύεται τὸν
αὐτοκράτορα Μιχαὴλ καὶ ἄλλως
πλάσμα ἐστὶ τὸ κατ' αὐτόν.
Ἐκαῖνον γὰρ ἰδεῖν φησι μετὰ
τὴν ἀπὸ θρόνου καθάρσει ἐν
τῇ βασιλίδι πόλει φαῖον ἐνδεδυ-
μένον τριβώνιον καὶ ἐν μογαστη-
ρίῳ διάγοντα ἐπιμελὲς ποιησάμε-
νος τὸ αὐταῖς ὄψεσι τὸν κατα-
βεβλημένον βασιλέα θεάσασθαι.

დი და საკუთარი თვალებით დავინახე გადაყენებული მეფეო.

Ἐπειτα προσετίθει καὶ τοῦτο,
ὅ καὶ κατὰ τὴν ὑποστροφὴν συμ-

ზ ე, როგორც მოღწეული ხმებით
დასტურდებოდა, გაჰყარა მის
საქმროს, ხოლო მას (კ ო ნ ს ტ ა ნ-

მაშინდელ დასავლეთის ჯარე-
ბის დიდ დომესტიკოსსა და ექ-
სარხოსს (ასეთი კი იყო მამა-ჩემი
ალექსი) გაუგზავნა ზოგიერთი
საჩუქრები და წერილები და მე-
გობრობას სთავაზობდა. ამეების
(ე. ი. პასუხების) მოლოდინში ის
ბრინდიზიუმში აყოვნებდა. რო-
დესაც მთელი ჯარი ჯერ კიდევ
თავმოყრილი არ იყო და მეტი
წილი ხომალდებისა არ იყო გა-
ყვანილი ზღვაში, ბიზანტიონიდან
მოვიდა რაული და არავითარი
პასუხი არ მოუტანია შენათვალ-
ზე, ის ბარბაროსი (რობერტი)
ძალიან გაბრაზდა, უფრო მეტად
იმიტომ, რომ რაულმა ამას და-
ურთო რომაელების წინააღმდეგ
ომი არ არის გამართლებულიო,
ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ის მო-
ნაზონი, რომელიც მას (რობერტს)
ახლავს, არის მატყუარა და გაი-
ძვერა, და თვითმპყრობელ მიხეი-
ლის სახე მიუღიაო, და მთელი
ეს ამბავი, ამგვარად, შეთითხნი-
ლი არისო, მან თქვა – მე ვნახე
ის ტახტიდან მისი გადმოგდების
შემდეგ დედაქალაქში, შავი წა-
მოსასხამი აცვია და მონასტერში
ცხოვრობსო; კარგად დაუკვირ-

შემდეგ მან დაუმატა ისიც,
რაც მან, უკან დაბრუნების

πεπτωκός ἦκηχόει. Ὁ γὰρ ἐμὸς πατήρ τῆς βασιλείας ἐπιδραξάμενος, ὡς ἕστερον διηγῆσομαι, τὸν Βοτανειάτην τῶν βασιλείων ἐξήλασε καὶ τὸν τοῦ Δούκα υἱὸν τὸν περιφανέστατον Κωνσταντῖνον ἐκείνον ἐν τοῖς ἑφ' ἥλιον προσηγάμενος μετεδίδου¹ ἀνθὶς τῆς βασιλείας (ed. Reif. 50,31—51,30).

დროს, მომხდარი ამბების შესახებ მოისმინა. მამა-ჩემს ხელში ჩაუგდია სამეფო ტახტი¹, რის შესახებაც მე უფრო გვიან გიამბობთ, ბოტანიატე გაუძევებია სასახლიდან² და დუკას ვაჟი, მზის ქვეშ მყოფ ადამიანთაგან ყველაზე უფრო ბრწყინვალე კონსტანტინე და უზარე-

ბია და კვლავ მისთვის გაუნაწილებია სამეფო ტახტი.

¹ ლაპარაკია იმაზე, რომ 1081 წელს ალექსი კომნენოსმა (ანნას მამამ) ტახტიდან გადმოაგდო ნიკიფორე ბოტანიატე.

² ამ თავში ანნა კომნენე გადმოგვცემს იმ ამბავს, რომ 1081 წელს კვლავ გადატრიალება მოხდა ბიზანტიის სამეფო კარზე; ალექსი კომნენოსმა (რასაკვირველია, დედოფალ მარიამის დახმარებით, რაზედაც ქვემოთაა კიდევ ლაპარაკი) ტახტიდან გადმოაგდო ნიკიფორე ბოტანიატე და თვითონ გამეფდა. შემდეგ, ისტორიკოსი გვიამბობს, რომ ალექსიმ მიიწვია მიხეილ VII დუკას ვაჟი კონსტანტინე (მარიამის შვილი) და „კვლავ გადასცა მას სამეფო ტახტი“. უკანასკნელი გამონათქვამი ზოგიერთ გაუგებრობას იწვევს, სახელდობრ; 1) ალექსიმ ტახტიდან ჩამოაგდო ბოტანიატე და თვით დაჯდა ტახტზე; 2) მან მოიწვია კონსტანტინე, რომელიც მისი მამის მიხეილ VII დუკას გადაყენების შემდეგ კანონიერ მემკვიდრედ ითვლებოდა სამეფო ტახტზე ასასვლელად; 3) ცნობილია ისიც, თვით ანნა კომნენეს გადმოცემით (ალექსიადა I, 15; იხ. აქვე ზემოთ გვ. 44), რომ ბოტანიატემ ჩამოართვა სამეფო ძალაუფლება კონსტანტინეს. ამიტომ ბუნებრივია იმის თქმა, რომ ალექსიმ დაუბრუნა სამეფო ტახტი კანონიერ მემკვიდრეს, კონსტანტინეს, მაგრამ, ამავე დროს, იმავე ანნა კომნენეს ნათქვამი აქვს «მამაჩემს ხელში ჩაუგდია სამეფო ტახტი». ეს ადგილი სხვადასხვანაირად აქვთ გაგებული ანნა კომნენეს „ალექსიადის“ მთარგმნელებს.

1) Отец мой, призвав... Константина, снова передал ему царство (სასულიერო აკადემიის გამოცემა, 1859, გვ. 69).

2) ...had again given him a share in the government („კვლავ მისცა მას წილი მთავრობაში“ – E. Dewes-ის თარგმანი).

3) Призвал к себе... Константина, и сделал его своим соправителем (ლიუბარსკის თარგმ. გვ. 86).

თუ რომელი ამ გაგებათაგანი უფრო სწორია, ამას გადაწყვეტს ზმნა μετεδίδου. ზმნა μεταδίδωμι ნიშნავს „წილს დავუდებ“, „მონაწილედ გავხდები“. ასე რომ „სნოვა პერედალ ему царство“ არ იქნება მართებული. მეორე მხრით, არც „сделал его своим соправителем“ იქნება ზედმიწევნითი. ალექსიმ „თავის თანამმართველად“ კი არ გაიხადა, არამედ მას „მმართველობაში მონაწილეობა კვლავ მისცა“. ესე იგი: ტახტის კანონიერი მემკვიდრე კონსტანტინე, როდესაც მამა-მისის გადაყენების შემდეგ ნიკიფორე ბოტანიატე გახდა მეფედ, ყოფილა ამ მეფის „თანამმართველი“; ბოტანიატეს გამეფების შემდეგ მას ჩამოერთვა „თანა-

დედოფალი მარიაში და ზოტანიატე

I, 16. Δοῦξ δὲ τηγικαῦτα ἐτύγχανε παντὸς τοῦ Ἰλλυρικῶν Γεώργιος ὁ Μονομαχάτος παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Βοτανειάτου ἀποσταλείς. Καίτοι πρότερον τὴν ἀποστολὴν ἀπεπέμπετο καὶ οὐδ' ἔλως ἦν εὐπειθής πρὸς τὴν λειτουργίαν ταύτην, ἀλλ' οἷ γε βάρβαροι δοῦλοι τοῦ αὐτοκράτορος (Σκυθῆαι γὰρ ἦσαν Βοριλὸς τε καὶ Γερμανὸς) ἐνεκότην τε τῷ Μονομαχάτῳ καὶ αἰεὶ τι δεινότερον κατ' αὐτοῦ ἐννοοῦντες κατεῖπον αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα συρράφανατες, ὁπόσα γε καὶ βεβούλοιντο, καὶ τοσοῦτον ἀνέφλεξαν τὸν τοῦ βασιλέως κατ' αὐτοῦ θυμὸν, ὡς ἐπιστραφέντα ποτὲ πρὸς τὴν βασιλίδαν Μαρίαν ἐρεῖν „ἐχθρὸν τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας τὸν Μονομαχάτον τοῦτου ὑπώπτεικα“. Τοῦτο ἀκροασάμενος Ἰωάννης ὁ Ἄλανός, φίλος ἐς τὰ μάλιστα τῶν τοῦ Μονομαχάτου, γινώσκων δὲ καὶ τὴν τῶν Σκυθῶν πρὸς αὐτὸν μῆνιν καὶ

მთელი ილირიკის დუკი იყო იმ დროს გიორგი მონომახატი, რომელიც იქ გაგზავნა თვითმპყრობელმა ზოტანიატემ. ჯერ უარს ამბობდა ის ამ თანამდებობაზე და არც თუ სრული მორჩილებით ღებულობდა ამ სახალ თანამდებობას, მაგრამ თვითმპყრობელის მონები, ბარბაროსები (ესენი იყვნენ სკვითები ზორილე და გერმანე) შურით იყვნენ აღვსილი მონომახატის მიმართ, ყოველთვის საშინელ რალაცეებს იგონებდნენ მის წინააღმდეგ და თვითმპყრობელს ეუბნებოდნენ იმაზე ყველაფერს, რაც უნდოდათ; ბოლოს, ისეთი რისხვა დაუნთეს მეფეს იმის წინააღმდეგ, რომ ერთხელ მან (მეფემ, დედოფალ მარიაშს მიმართა ასეთი სიტყვებით: „ექვი მაქვს, რომ ეს მონომახატი რომაელთა ხელისუფლების მტერია. ეს სიტყვები გაიგონა იოანე ალანმა, მონომახატის საუკეთესო მეგობარმა, რომელმაც

მმართველობა“; ახლა კი ალექსი კომნენოსმა იგი კვლავ თანამმართველად დააყენა. ყველაფერი ეს ნათლად ჩანს ანნა კომნენეს მოთხრობიდანაც (იხ. ალექსიანა III, 4; ქვემოთ გვ. 71), და ოფიციალურადაც შეტანილია სიაში, რომ 1081-1090 წლებში კონსტანტინე არის ალექსი კომნენოსის თანამმართველი. იხ. Fr. Dölger, Corpus der griechischgu Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit. Reihe A: Rogesten, 2. Teil: Regesten von 1025 – 1204. München u. Berlin 1925, გვ. 24, სადაც წერია:

Alexios I. Komnenos

Mitregenten; Konstantinos Dukas (1081-ca. 1090)

Johannes Komnenos (1092 – 1118).

τὰς συχὰς κατ' αὐτοῦ εἰσηγή-
σεις ἅπαντα τὰ τε τοῦ βασιλέως
ρήματα τὰ τε τῶν Σχυθῶν πρὸς
τὸν Μονομαχάτον ἀπελθῶν ἐξη-
γεῖται¹ καὶ περὶ τοῦ συμφέροντος
βουλευσασθαι ξυμβουλεύει. Ὁ δὲ
(νουνεχῆς γὰρ ἦν) καὶ τῷ βασι-
λεῖ προσελθῶν προαρπάζει τὴν
ἐπὶ τὸ Δυρράχιον λειτουργίαν
λόγοις κολακευτικοῖς καταθέλξας
αὐτόν (Anna Comnena, ed. A Reifferscheid, I. p. 54, 16 – 55,4).

იცოდა, რომ ის სძულდათ სკვი-
თებს, რომლებსაც მასზე ხშირად
მიჰქონდათ ენა, გადასცა მას
მეფის ნათქვამი, უამბო სკვითე-
ბის ოინები და ურჩია ეზრუნა
თავის თავზე. მაშინ მონომახატმა
(ის ხომ ჭკვიანი კაცი იყო) ინა-
ხულა მეფე, გული მოუღობო მას
პირმოთნე სიტყვებით და სამსა-
ხურიც გამოსტყუა დირახიუმში.

დედოფალი მარიაში და ალექსი კომნენოსი

II, 1. Ὡς δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς
Νικηφόρος περιδέξιον τοῦτον περὶ
τὰ πολεμικὰ ἐθεάσατο, ἀκηκῶς
δὲ καὶ ὅπως περὶ τὴν ἔω συνῶν
τᾶδελφῶ Ἰσαακίῳ ὑπὲρ τὸν αὐτοῦ
χρόνον ἐν διαφόροις ἀγῶσιν ἐμπέ-
πτωκεν ἀριστεύς ἀναφανείς καὶ
ὅπως τὸν Οὐρσέλιον κατετροπώ-
σατο, διαφερόντως ἠγάπα καὶ τοῦ
Ἰσαακίου οὐκ ἔλαττον. Καὶ ἐν-
στερνιζόμενος ἄμφω τᾶδελφῶ ἰλα-
ρὸν ἐνητένιζεν, ἔστιν οὖν καὶ τῆς
αὐτῆς τραπέζης ἀξιῶν.

რე ორივე ძმას გულში იკრავდა, სიხარულით ხვდებოდა მათ, ხანდა-
ხან სუფრაზედაც კი იწვევდა.

მეფე ნიკიფორე (ბოტანიატე)
ხედავდა მის (ე. ი. მამახეშის)
სამხედრო ნიჭს და ესმოდა მისი
გმირობის შესახებ აღმოსავლეთ-
ში თავის ძმასთან, ისაკთან,
ერთად რომ იბრძოდა, ჯერ კი-
დეც ახალგაზრდა რომ იღებდა
მონაწილეობას სხვადასხვა ომში,
და მამაც მეზრდოლად გამოჩნდა,
განსაკუთრებით კი თუ როგორ
გაანადგურა მან ურსელიოსი, –
ამიტომ შეუყვარდა ის და უყვარ-
და ისაკზე ნაკლებ არა: ნიკიფო-
რე

Ἀνέφλεγε τοῦτο τὸν κατ'
αὐτῶν φθόνον καὶ μᾶλλον τῶν
εἰρημένων δύο βαρβάρων Σθλαβο-
γενῶν, τοῦ τε Βορίλου φημι καὶ
τοῦ Γερμανοῦ. Ὅρωντες γὰρ τὴν
τοῦ βασιλέως ἐς αὐτοὺς εὐμένειαν
καὶ ὅτι κατ' ἄρᾳν ταῖς τοῦ φθό-
νου τοξείαις βαλλόμενοι ἄτρωτοι
διαμένουσιν, ἐξετήγοντο.

ამან გამოიწვია მათ წინააღმ-
დეგ შური, განსაკუთრებით კი
ზემოხსენებული ბარბაროსების
მხრით, წარმოშობით სლავების,
ბორილესი და გერმანესი. ისინი
იტანჯებოდნენ, კომნენოსებისად-
მი ასეთ კეთილგანწყობას რომ ხე-
დავდნენ მეფის მხრით, და იმი-
ტომაც, რომ ვერავითარ ზიანს

¹ ἐξηγίται C, ἐξορχεῖται F (Reif.).

ვერ აყენებდნენ დრო და დრო მათ მიერ *კომნენოსების* წინააღმდეგ გასროლილი სიძულვილის ისრებით.

Τὸν γὰρ Ἀλέξιον, καὶ οὐπω τὸν ἰουλον ἐπαγνοῦντα εἶχεν, ἐν πασὶν εὐδοκίμοῦντα δρών ὁ βασιλεὺς στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῆς ἐσπέρας ἀναδείκνυσι τῷ τῶν προέδρων τετιμηκῶς ἀξιώματι. Ὅσα μὲν οὖν καὶ κατὰ τὴν ἐσπέραν οὗτος ἀνέστησε τρόπαια καὶ ὀρόσους ἀποστάτας καταγωνισάμενος ζαγρίας¹ ἤγε τῷ βασιλεῖ, ἀρχοῦντως προλέλεκται.

Ἄλλὰ ταῦτα τοῖς δούλοις² οὐκ ἤρεσκεν, ἐξέκαε δὲ μάλλον αὐτῶν ἀναφλέγοντα τὸν φθόνον. Οἱ καὶ πολλὰ μὲν ὑπετονοῦντες βυσοδομοῦντες κατ' αὐτῶν, πολλὰ δὲ καὶ κρύφια λέγοντες τῷ βασιλεῖ, τινὰ δὲ καὶ εἰς τοῦμφανές, ἄλλα δὲ δι' ἐτέρων, μεθιοθείαις τισὶ χρώμενος ἐκποδῶν τούτους γενέσθαι παντοίως ἐσπούδαζον.

Ἄποριζ γοῦν συνεχόμενοι οἱ Κομνηνοὶ θέον ἐλογίσαντο τοὺς περὶ τὴν γυναικωνίτιν ὑποποιήσασθαι καὶ δι' αὐτῶν τὴν τῆς βασιλίδος ἐπὶ πλέον εὐμένειαν ἐπισπάσασθαι. Ἐπαγωγοὶ γὰρ οἱ ἄνδρες καὶ λιθίνην καταμαλάξαι ψυχὴν δυνάμενοι καὶ παντοίως ἐπιχειρήμασι. Τοῦτο ἤδη κατέρθου ὁ Ἰσαάκιος πάλαι πρὸς αὐτῆς

ალექსი ჯერ კიდევ პირტიტველი იყო, ბოტანიატემ რომ მისი წარმატებების გამო დასავლეთის თვითმპყრობელ (ე. ო. სრულუფლებიან) სტრატეგოსად დანიშნა და პროედროსის პატივიც უბოძა. თუ რამდენი ნადავლი იგდო ხელთ ალექსიმ დასავლეთში და რამდენი მოღალატე დაამარცხა და დატყვევებული მოჰგვარა მეფეს, ამაზე საკმაოდ ვილაპარაკეთ წინათაც.

მაგრამ ეს არ მოსწონდათ იმ მონებს, მის მოძულეებს, მათ სიძულვილს მისადმი კიდევ უფრო ალვივებდა. ისინი ხან უზუმრად ბუზლუნებდნენ კომნენოსებზე, ხან საიდუმლოდ, ხანდახან აშკარადაც კი აღიზიანებდნენ მეფეს ზოგჯერ თვითონ, ზოგჯერ სხვების მეშვეობით; ყოველგვარ ღონისძიებას მიმართავდნენ ოღონდ კი დაებრკოლებინათ ისინი.

ასეთ მძიმე პირობებში რომ აღმოჩნდნენ, კომნენოსებმა საჭიროდ დაინახეს თავის მხარეზე გადაებრებინათ სასახლის ქალეზი, რათა მათი შემწეობით დედოფლის ყურადღება მოეპოვებინათ. ისინი მოხერხებული ადამიანები იყვნენ, იცოდნენ რა საშუალებებით მოელობოთ თუნდაც ქვის გული. ისაკმა მალე

¹ ζαγρίας Reif. და Epit.

² δούλοις] φθονοῦσιν C.

ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ ἐξαδέλφῃ¹ εἰς κῆδος
 προσληφθεῖς, ὁ γενναιότατος ὦν
 ἐν λόγοις καὶ πράξεσι καὶ τὰ
 πλείστα τῷ μῶ πατρὶ ἐμφερῆς.

თესავდა დედოფალს, მისი
 შვირთო ცოლად².

Ἄλλ' ἐπεὶ τὰ περὶ αὐτὸν κα-
 λῶς προκεχώρηκε, πολλὰ φροντί-
 ζων ἦν περὶ τᾶδελφοῦ, καὶ ὅσον
 ἐκεῖνος τούτῳ εἰς τὴν τοῦ κῆδους
 τότε συγγῆρετο ὑπόψῃσιν, τοσοῦτον
 οὗτος ἐσπουδάκει μῆδ' αὐτὸν τῆς
 βασιλίδος πορρωτέρῳ καθεστάναι.
 Ὅρεστην μὲν οὖν καὶ Πυλάδην
 φίλους ὄντας τοσοῦτον τὸν πρὸς
 ἀλλήλους πόθον ἔχειν φασίν, ὡς
 ἐν καιρῷ μάχης ἀμελεῖν μὲν ἐκά-
 τερον τῶν καθ' ἑαυτοῦ πολεμίων,
 ἀμύνειν δὲ τοὺς ἐπιφερομένους
 θιατέρῳ καὶ προαρπάζειν ἄτερον
 τὰς πρὸς θιάτερον ἐρχομένας τῶν
 ὀϊστῶν βολὰς τὰ στέρνα ὑπέχον-
 τα. Τοιοῦτον καὶ ἐπὶ τούτοις ἦν
 συνοραῖν. Ἄμφω γὰρ τᾶδελφῶ
 καὶ τοὺς κινδύνους προαρπάζειν
 ἐβούλοντο καὶ τὰς ἀριστείας τε
 καὶ τιμὰς καὶ ἀπλῶς τὰ γαμθὸν
 θιατέρου ἴδιον ἄτερος ἐλογίζετο
 καὶ αὖ τούναντίον. Τοσοῦτον
 τὸν πόθον πρὸς ἀλλήλους εἶχον.

Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὸν Ἰσαά-
 κιον οὕτως ἐκ θείας ὑκονόμητο

მიღწია ამას, რადგან სიტყვი-
 თაც და საქმითაც გამოირჩეოდა
 და ბევრ რამეში ჰგავდა მამა-
 ჩემს: მოახერხა და დაუნა-
 დისწული (ან ძმისწული)

თავისი საქმეები ასე კარგად
 რომ მოაგვარა, დაიწყო თავის
 ძმაზე ზრუნვა და, რამდენადაც
 ძმა დაეხმარა მას ცოლის შერ-
 თვაში, ამდენად ახლა ესეც ცდი-
 ლობდა, რომ ძმაც არ დაშორე-
 ბოდა დედოფალს. ამბობენ ორე-
 სტეს და პილადეს, მეგობრები
 რომ იყვნენ, ისე უყვარდათ ერთ-
 მანეთი, რომ ბრძოლის დროს
 არც ერთი მათგანი არ აქცევდა
 ყურადღებას მოწინააღმდეგეებს,
 არამედ მათგან იცავდა მეგობარს
 და მის წინააღმდეგ წამოსულ
 ისარს თვითონ მიუშვერდა ხოლ-
 მე მკერდს. კომბენოსებსაც იგივე
 ეტყობოდათ: თუ საფრთხე მო-
 ელოდათ, ერთმანეთს დაასწრებ-
 დნენ ხოლმე მის აცდენას; თუ
 ერთს უნდა მიეღო დამსახურე-
 ბის ნიშნები, პატივი ან საერთოდ
 რაიმე წარმატება, მეორეც თავი-
 სად თვლიდა ამას; ასევე პირი-
 ქითაც. ასე უყვარდათ იმათ ერთ-
 მანეთი.

როდესაც ღვთის განგებამ ასე
 მოაწყო ისააკის საქმეები, ცოტა

¹ ἐξαδέλφῃ] ἀδελφή v. I.
² ახნა კომბენეს უწერია ἐξαδελφή, ხოლო ვარიანტებში მოცემულია ἀδελφή.
 მართლაც, ზონარაც გადმოგვცემს, რომ ისააკის მეუღლე ირინე იყო მარიამ
 დედოფლის და.

προνοίας' οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ οἱ περὶ τὴν γυναικωνῆτιν ταῖς τοῦ Ἰσαακίου ὑποθημοσύναις παραπίθουσι τὴν βασιλίδαν υἱοθετήσασθαι τὸν Ἀλέξιον. Πείθεται τούτοις, κάπειθ' ἡ περὶ τὰ βασίλεια κατὰ τινα κυρίαν ἡμέραν καὶ ἄμφω γεγόνατον, ἡ βασιλὶς υἱοθετεῖ τὸν Ἀλέξιον κατὰ τὸν παρακολουθήσαντα περὶ τῶν τοιούτων πάλαι τύπον. Ἀνέσφηλε γοῶν τοῦ λοιποῦ τῆς πολλῆς φροντίδος ὁ μέγας τῶν ἐσπερίων στρατευμάτων δομέστικος.

Κάκτοτε θαμὰ τοῖς βασιλείαις ἄμφω φοιτῶντες καὶ τὴν ταῖς βασιλεῦσαι προσήκουσαν ἀποπληροῦντες προσκύνησιν καὶ μικρὸν ἐγκαρτεροῦντες τῇ βασιλίδι προσήρχοντο. Ταῦτα ἐπὶ πλέον τὸν κατ' αὐτῶν φθόγον ἐξέκαε. Τοῦτο δὲ διὰ πολλῶν οἱ Κομνηνοὶ βεβαιούμενοι, δεῖσαντες, ἵνα μὴ ἀμφοτέροι ταῖς πάγαις αὐτῶν ἄλόντες οὐδὲ τὸν ἐπαρήγοντα ἔχῳσι, τρόπον ἐζήτουν, δι' οὐ τὸ ἀσφαλές φεοῦ συλλαμβανομένου ἑαυτοῖς περιποιήσαντο. Πολλοὺς οὖν λογισμοὺς σύναμα τῇ μητρὶ ἀνελίξαντες καὶ πολλὰ πολλάκις διασκεψάμενοι μίαν εὖρον κατὰ ἀνθρώπον σωτηρίας ἐλπίδα. Ἡ δὲ ἦν τῇ βασιλίδι προσελθεῖν, ὀπηνίκα αἰτίαν τινὰ εὐπρόσωπον πρὸς τοῦτο σχοίεν, καὶ τὸ ἀπόρρητον ἐξεῖπεῖν. Ἐἶχον δὲ ὁμῶς ὑποβρύχιον τὴν βουλήν καὶ

ხნის შემდეგ სამეფო კარზე მოსამსახურე ქალებმა, ისაკის ჩაგონებით, დაიწყეს დედოფლის წინაშე იმაზე ზრუნვა, რომ დედოფალს ეშვილა ალექსი. დედოფალი დათანხმდა ამაზე და დანიშნულ დღეს, როდესაც ორივე მმა სამეფო სასახლეში იყო, დედოფალმა იშვილა ალექსი საამისოდ ძველითგანვე დადგენილი წესების დაცვით. ამ გარემოების წყალობით მომდევნო ხანებში დასავლეთის ჯარების დიდმა დომესტიკოსმა მრავალი უსიამოვნება აიცდინა თავიდან.

ამ დროიდან მოკიდებული ორივენი ხშირად მოდიოდნენ მეფის სასახლეში მეფე-დედოფლისათვის სათანადო პატივის მისაზღვევად, და ამის შემდეგ რჩებოდნენ დედოფალთან. ასეთმა ურთიერთობამ დიდი შური აღძრა მათ წინააღმდეგ. კომნენოსებს ეს ბევრისაგან სმენოდათ და ეშინოდათ მტრის მახეში არ გავებათ და უმწიკობაში არ ჩავარდეთო; ამიტომ ისინი ცდილობდნენ გამოენახათ რაიმე საშუალება, რომ ღვთის შეწევნით უშიშარი მდგომარეობა შეექმნათ. დედასთან მოთათბირებისა და სხვადასხვა საშუალებათა გთვალისწინების შემდეგ ისინი შეჩერდნენ ერთს, ადამიანის ხსნისათვის შესაძლებელ იმედზე. ეს იმედი იმაში გამოიხატებოდა, რომ ესარგებლათ რაიმე საპატიო საბაბით და დედოფალთან

οὐδενὶ τὸ παράπαν τὸ σκοπούμενον ἐξεκάλυπτον. Προσείχον δὲ καθάπερ οἱ θαλάττιοι, μὴ τὸ θήραμα προσοβήσωσιν. Ἀποδραῖναι μὲν γὰρ ἐμελέτων, ἐπεφύβηντο δὲ ἄρα τοῦτο πρὸς τὴν βασιλίδα εἶπειν, μὴ πως ἐκείνη φθάσῃ τῷ βασιλεῖ παραδηλώσαι τὰ κατ' αὐτοὺς καὶ ἀμφοτέρων κηδομένη καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀνδρῶν. Τούτου τοίνυν κατεγνωνκότες τοῦ σκέμματος, ἄλλοσε τρέπουσι τὴν βουλήν. Δεινοὶ γὰρ τοῖς παραπεπτωκόσι καιροῖς ἀποχρήσασθαι.

სამუალებას, რადგან კარგად ემარჯვებოდათ ხელსაყრელი გარემოებებით სარგებლობდა.

II, 2. Ἐπεὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς τεκνογονεῖν διὰ τὸ γήρας οὐκ ἐπέφυκει, δεδιῶς δὲ καὶ τὸ ἄφυκτον τῆς τοῦ θανάτου τομῆς περὶ τοῦ διαδεξιμένου διεσκοπεῖτο. Ἦν δὲ τηνικαῦτα Συναδηγὸς τις ἐξ ἀνατολῶν ὀρμώμενος, ἐκ γένους λαμπροῦ, τὸ εἶδος ὠραῖος, τὴν φρένα βαθύς, ῥωμαλέος τὴν χεῖρα, τὴν ἡλικίαν ἐς μειράκιον παραγγέλλων καὶ ἄλλως δὲ προσήκων αὐτῷ κατὰ γένος· τῶν ἄλλων μᾶλλον ἐσκέπτετο διάδοχον αὐτὸν τῆς βασιλείας καταλιπεῖν, καθάπερ τινὰ πάτριον κληρὸν τὸ κρά-

მის ულიყვნენ თავისი საიდუმლო ზრახვების გასამჟღავნებლად. ამ განზრახვას ისინი დიდის საიდუმლოებით ინახავდნენ და არავის არ უმჟღავნებდნენ, რომ მსგავსად მეზადურისა უდროოდ არ დაეფრთხოთ თავისი მსხვერპლი. ჯერ იმათ განიზრახეს გაქცევა, მაგრამ შეეშინდათ ამის თქმა დედოფლისათვის, ვაითუ მეფეს უამბოს ყველაფერი, თვით მეფეზე და ჩვენზე ზრუნვის საზაბითო. ამიტომ იმათ ხელი აიღეს ამ განზრახვაზე და მიმართეს სხვა

რადგან მეფემ, თავისი მოხუცებულობის გამო¹, შვილების ყოლის იმედი დაჰკარგა, აუცილებელი სიკვდილის მოლოდინში, შეუდგა ზრუნვას ტახტის მემკვიდრის შესახებ. იყო იმ დროს ვინმე სინადინი, წარმოშობით აღმოსავლეთის წარჩინებული გვარიდან, კაცი ლამაზი, ღრმა ჭკუისა და ძლიერი ხელის პატრონი; ის ჯერ კიდევ ახალგაზრდა იყო და, ამავე დროს, მისი (ე. ი. მეფის) ნათესავი. მეფემ მას აძლევდა უპირატესობას, სხვებთან შედარებით, და მას ვა-

¹ ბოტანიატემ მარიაში რომ შეირთო, უკვე მოხუცებული იყო. ამის შესახებ სწეროს: Cinn. I: **ἀνδρὶ πόρρω τῆς ἡλικίας ἦκοντι, καὶ ἐπὶ θυσμαις βίου γεγονότι** – „კაცი უკვე ასაკს გადასული და სიცოცხლის დასავალში მყოფი“; ხოლო ბიკიფორე ვრიენიოსს სწეროს: **ἀντὴ συνετὸς μὲν τὰ πρῶτα καὶ ἰκαινώτατος τῇ χειρὶ, γήρα δ' ἄλλως καὶ χρόνῳ κατειργασμένος.**

τος αὐτῶ διδοῦς, κακῶς βουλευ-
 ὀμενος. Ἐξὸν γὰρ αὐτῶ τὸ ἀσφα-
 λές μέχρι τέλους περιποιήσασθαι,
 ἀμα δὲ καὶ δίκαιόν τι σκοπεῖν
 τὴν αὐτοκράτορος ἐξουσίαν τῶ
 τῆς βασιλείδος υἱῶ Κων-
 σταντίνῳ καταλιπεῖν ὡς καὶ
 οἶόν τινα κληῖρον πρὸς πάπτου
 καὶ πατρὸς αὐτῶ διαφέρουσιν
 καὶ τὴν βασιλείδα μᾶλλον διὰ
 τοῦτο ἐπ' αὐτῶ φαρρεῖν καὶ τὸ
 εὐνοῦν ἐπαύξειν, λέληθεν ἑαυτὸν
 ὁ γηραιὸς ἀδικᾷ τε καὶ ἀξίμ-
 φορα διασκοπούμενος καὶ κατὰ
 τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τεκταίνων
 κακᾷ. Τοῦτων ὑποψυφισιζομένων
 ἤσθητο ἡ βασιλίς καὶ περίλυ-
 πος ἦν τὸν τοῦ παιδὸς κίνδυνον
 ὑφορωμένη. Καὶ ἦν ἀθυμοῦσα
 μέν, οὐδενὶ δὲ τὴν λύπην ἐξορ-
 χουμένη. Τοῦτο τοὺς Κορνηνοὺς
 οὐ δέλαθεν. Ἐδκαιρίαν οὖν, ἣν
 ἐζήτησαν, εὐρηκότας τῆ βασι-
 λίδι προσελθεῖν ἐβουλεύσαντο.
 Τῆς δὲ πρὸς αὐτὴν ὀμιλίας τὴν
 καταρχὴν ἡ μήτηρ τῶ Ἰσαακίῳ
 ἐπέτρεψε συμπαρόντος αὐτῶ τᾶ-
 δελφοῦ Ἀλεξίου. Τῶν δὲ προσελ-
 θόντων τῆ βασιλίδι ὁ Ἰσαακίος
 φησι πρὸς αὐτὴν „Οὐχ ὡς χθὲς
 καὶ πρότριτα ὀρωμέν σε. δέσποιν-
 α, ἔχουσαν, ἀλλ' ὡς ὑπὸ λογισ-
 μῶν ἀνεκφόρων θακνομένην καὶ
 σκεπτομένην, ὡς μὴ φαρρεῖν
 ἔχουσαν, πρὸς ὃν ἂν ἐκκαλῆσαι
 τὸ ἀπόρητον“. Ἡ δὲ τέως μὲν
 ἐκφάειν οὐκ ἤθελε, βύθιον δὲ
 τι στενάξασα „Ὁὐ χρή — φησι —

რაუდობდა თავის მემკვიდრედ
 სამეფო ტახტზე. ასეთი ბოროტი
 განზრახვა ჰქონდა – გადაეცა მის-
 თვის ძალაუფლება, თითქოს ეს
 მამა-მისის დატოვებული ქონება
 ყოფილიყო, მას შეეძლო სიკვ-
 დილამდე უზრუნველ მდგომა-
 რეობაში ყოფილიყო და ამასთა-
 ნავე სამართლიანად მოქცეული-
 ყო იმით, რომ თვითმკვრობელის
 ძალაუფლებას დ ე დ ო ფ ლ ო ს
 ვ ა უ ს, კ ო ნ ს ტ ა ნ ტ ი ნ ე ს, და-
 უტოვებდა, როგორც მის მამა-
 პაპეულ მემკვიდრეობას. ასე რომ
 მოქცეულიყო, დ ე დ ო ფ ა ლ ო ც
 მეტი ნდობით იქნებოდა მისდამი
 განწყობილი, მაგრამ მოხუცი გა-
 მოჩერჩეტდა და უსამართლო და
 უსარგებლო განზრახვა გაივლო
 გულში; ამით თვით გახდა თავის
 უბედურებათა გამომწვევი მიზე-
 ზი. ამაზე რომ ჩუმიდ ხმები დადი-
 ოდა, დ ე დ ო ფ ა ლ მ ა გაიგო და
 დამწუხრდა, რადგან ამაში დაინა-
 ხა საფრთხე თავისი ვაჟისათვის.
 ის ძალიან ნაწყენი იყო და არავის
 უმხელდა თავის მწუხარებას. მაგ-
 რამ კომნენოსებს ეს არ გამოჰპარ-
 ვიათ. იხელთეს კარგი შემთხვევა,
 რასაც ეძებდნენ, და გადაწყვი-
 ტეს დ ე დ ო ფ ა ლ თ ა ნ მისვლა.
 დედამ ურჩია ისააკს მოლაპარა-
 კებოდა დ ე დ ო ფ ა ლ ს ალექსის
 თანადასწრებით. როდესაც კომ-
 ნენოსები მივიდნენ დ ე დ ო ფ ა ლ-
 თ ა ნ, ისააკმა უთხრა მას: „ქალ-
 ბატონო! ჩვენ ვერ გხედავთ შენ
 ისეთს, როგორც გუშინ ან ამას-

τοὺς ἀλλοτρίαν οἰκονοντας ἐπερω-
τᾶν· αὐτὸ γὰρ τοῦτο ἐς λύπην
αὐτοῖς ἀξιόχρεων. Ἐμὲ δέ, φεῦ,
οἷα ἐς οἴων διεδέξατο καὶ ὀποῖά
μοι, ὡς ἔοικε, μετ' οὐ πολὺ τα-
μιεύεται“.

თვის საიდუმლოება, მხოლოდ მძიმედ ამოიხვნეშა და თქვა: „რად აძლევთ ასეთ შეკითხვებს იმათ, ვინც უცხო ქვეყანაში ცხოვრობს? მარტო ეს არის საკმარისი იმისათვის, რომ ისინი დამწუხრებული იყვნენ. მე კი, საუბედუროდ, ცვლილებები არ მაკლდება და ვინ იცის კიდევ რას უნდა ველოდე ახლო მომავალში!“

Οἱ δὲ ἀποστάντες πλείω μὲν
ρήματα οὐ προσέθεντο· ἐς γῆν
δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπερείσαντες
καὶ περιστείλαντες ἄμφω τῷ χεῖ-
ρε σύννους πρὸς μικρὸν εἰστηκε-
σαν, εἶτα τὴν συνήθη προσκύνη-
σιν ποιησάμενοι οἷκαδε ἀπήεσαν
ἀγανιώντες.

Τῆ δ' ὑστεραία πάλιν προσε-
ρησόμενοι ἦκουσιν. Ἰλαρώτερον δὲ
ἢ πρῶην τοῦτοις ἀτενίζουσαν ὄρων-
τες προσίασιν ἄμφω καὶ φασι „Σὺ
μὲν, δεσπότης, ἡμεῖς δὲ δοῦλοι
εὐνοῦσταιοι, πᾶν ὄτιον ἐτοιμῶς
ἔχοντες ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας
παθεῖν. Καὶ μὴ σε λογισμὸς τις
διαταραττέτω εἰς διψυχίαν ὄλω
εἰσάγων“. Ἐκ τούτων οὖν τῶν
λόγων τὰ πιστὰ δεδωκότες τῆ
βασιλίδι καὶ ἀπαλλάξαντες
ἑαυτοὺς ὑποψίας ἀπάσης τὸ ἀπόρ-
ρητον ἤδη συνίεσαν ὀξεῖς τε
ὄντες καὶ ἀγχίνοι καὶ δεινοὶ θη-
ρᾶσαι ἀνθρώπων ἐξ ὀλίγων ῥημά-
των βαθέως ἐγκειμένην γνῶμην
καὶ τέως ἀπόρρητον.

წინათ იყავი; რაღაც მძიმე ფიქ-
რები გაწუხებენ შენ. ნუ თუ არა-
ვინ გყავს ისეთი, რომ შეგეძლოს
დანდობა და საიდუმლოების გა-
ზიარება?“. ხოლო დედოფალს
არ სურდა გაემჟღავნებინა მათ-

[დედოფლის] ამ სიტყვე-
ბის შემდეგ კომნენოსებმა უკან და-
იხიეს და ხმა არ ამოუღიათ, ხო-
ლო თვალები დახარეს, გულხელ-
დაკრეფილები ცოტა ხანს იდგნენ
ჩაფიქრებულნი და, ჩვეულებრივი
გამოსამშვიდებელი სალამის მი-
ცემის შემდეგ, შინისაკენ გაემართ-
ნენ აფორიაქებული გრძნობებით.

ხოლო მეორე დღეს კომნენოსე-
ბი კვლავ მოვიდნენ დედოფალ-
თან სალაპარაკოდ, და, როდე-
საც შენიშნეს, რომ დედოფალი
მათ უფრო მზიარულად შეხედა,
ვიდრე წინათ, მიუახლოვდნენ
მას და უთხრეს: „შენ ხარ ჩვენი
ქალბატონი, ჩვენ კი შენი უერთ-
გულესი მსახურნი რომელნიც
მზად ვართ შენი მეუფებისთვის
ყველაფერი ავიტანოთ. დე, ნუ
გაშფოთებდეს შენ ნურავითარი
ფიქრი, დე, ნუ აღელვებდეს შენს
გულს ეჭვები!“ ამ სიტყვებით
გამოხატეს მათ თავიანთი ერთ-
გულები დედოფლისადმი
და, ამნაირად რომ მოსპეს მასში
ყოველგვარი დაეჭვება, შეიტყეს

მისი საიდუმლოება; იმათ, როგორც გამჭრიახი გონების პატრონებმა, შესძლეს მცირეოდენი სიტყვებიდან ამოეცნოთ ღრმად ჩათხრობილი და ჯერ კიდევ დასაიდუმლებული შეხედულება.

Καὶ ἀτίκτα μάλα προσετίθεντό τε τῇ βασιλίδι καὶ ἐκ πολλῶν εἵνουσ ἀτούς φανερώς καταστήσαντες καὶ πᾶν εἰς ὕπερ ἂν αὐτούς προσκαλοῖτο, ἐκθύμως ἐπαμύνειν κατεπηγγείλαντο. Συγχαίρειν τε χαιρούση καὶ λυπούμένη συνανιᾶσθαι, τοῦτο δὴ τὸ ἀποστολικόν, μάλα προθύμως συνέθεντο. Καὶ ὡς ἀμφιγευεῖς ἤξιουν τούτους λογιζέσθαι καὶ συνήθεις ἀκχεῖσθαι ὀρωμένους θῆεν καὶ αὐτῇ, τοσοῦτον ἐπειπόντες, ὡς εἴ τι παρὰ τῶν φθινοῦντων αὐτῇ τε τῇ δεσποίνῃ καὶ τῷ αὐτοκράτορι κατ' αὐτῶν εἰσηγηθεῖη, τοῦτο αὐτούς μὴ διαλανθάνοι τὸ παραυτίκα, ἵνα μὴ λάθῃσι ταῖς πάγαις τῶν ἐχθρῶν ἐμπεσοῦμενοι. Τοῦτό τε ἤξιουν καὶ θαρρεῖν ἐκέλευον, ὡς σὺν θεῷ γε φάναι τὴν δυνατὴν μετὰ προθυμίας εἰσενεγκεῖν βοήθειαν, ὡς ἑαυτῶν γε ἕνεκα μὴ ἐκπεπταχέναι τῆς βασιλείας τὸν ταύτης υἱὸν Κωνσταντίνον. Καὶ ὁἷ καὶ δι' ὄρκων ἐμπεδοῦν ἤθελον τὰ συνδόξαντα· οὐδὲ γὰρ ἐνήν διατρέβειν διὰ τοὺς ἐποφθαλμιῶντας.

ტურებთო; [თანვე დასძინეს] შეუძლებელია დაყოვნება, რადგან მოშურნენი თვალყურს გვადევნებენო.

Γῆς γε πολλῆς ἀνεκουφίσθησαν λῦπης οἱ ἄνδρες καὶ ἔξανέφερον καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε μετ' ἑλαρωτέρου προσώπου τῷ βασιλεῖ

მაშინვე, დ ე ლ ო ფ ლ ი ს მხარე დაიჭირეს და განუცხადეს, შენი ერთგული ვიქნებით ახდილად და სიტყვას გაძლევთ მონდომებით შევასრულებთ, რასაც გვიბრძანებო. მოციქულის მსგავსად მზად ვართ ვიხაროთ შენი სიხარულის დროს და თანაგრძნობით შევხვდეთ შენს მწუხარებას, ოღონდ ღირსი გაგვხადე ვითვლებოდეთ შენ თვისტომებად და მეგობრებად, [ვითვლებოდეთ] იქიდანვე წარმოშობილებად, საიდანაც შენ ხარ წარმოშობილიო. იქვე დასძინეს – მაშინვე გაგვიძინა, რასაც ამბად მოგიტანენ შენ ან მეფეს ჩვენზე, რათა მოულოდნელად არ აღმოვჩნდეთ მტრის მახეში გაბმულიო. ამას სთხოვდნენ ისინი დ ე ლ ო ფ ა ლ ს და ამხნევებდნენ და აიძულებდნენ მას ღვთის შეწევნით შეძლებისდა გვარად დაგეხმარებით, ისე რომ ყოველ ღონეს ვიხმართ, რომ შენს ვაჟს კონსტანტინეს სამეფო ტახტი არ დაეკარგოსო. იმათ სურვილი გამოთქვეს – ამ ჩვენს გადაწყვეტილებას ფიცით დავადას-

ამგვარად, კომნენოსებმა შეიმსუბუქეს თავისი სევდა და გამხნევნენ და იმ დროიდან მოკიდებული ისინი უფრო მხიარულად

διελέγοντο, ὁποδαποὶ ἐκείνοι καὶ μάλλον ἄτερος τούτων Ἄλέξιος συσκιάσαι ἀπόρρητον ἔγνωσαν καὶ βυσσοδομευομένην ἐπιβουλήν τοῖς φαινομένοις προσχήμασιν... (Anna Comnena, ed. A. Reifferscheid, I, p. 58, 15—62, 32).

II, 3. Οἱ δὲ (καὶ γὰρ ἦσαν ἔτοιμοι ψυχὴν θεραπεῦσαι κυμαινομένην βασιλείῳ ἐπὶ πορθησέσει πόλεων) ἀνήγειράν τε τὸ πεπτωκὸς τοῦ αὐτοκράτορος φρόνημα καὶ πρὸς ἐλπίδας ἀγαθὰς ἀνεθέρμηναν ῥαδίως τὴν πόλιν ἐπανασταθῆναι κατεγγυάμενοι. „Μόνον — φησὶ — τὸ σὸν κράτος ἐχέτω καλῶς· οἱ δὲ γε πολιορκηταὶ τῆς πόλεως ἐπταπλάσιον εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν ἀπολήφονται ὧν εἰργάσαντο“. Τότε μὲν οὖν ἠγάσασατο τούτους ὁ βασιλεὺς καὶ τῆς εὐχαρίας ἀπολύσας τὸ ἐξῆς τῆς ἡμέρας ἀπεριμερίμνωσ ἔσχε.

ამ სიტყვებმა ძალიან გაახარეს მეფე და მან მთელი დღე, სადილის შემდეგ, უდარდელ განცხრობაში გაატარა.

Τὸ ἀπὸ τοῦδε τοῖσιν ἐπιμελὲς ἔσχον οἱ Κομνηνοὶ τοῖς βασιλείοις προσιέναι καὶ τοὺς περὶ τὸν βασιλέα ἔτι μάλλον ἐναγκάλιζεσθαι καὶ αὐτοὺς μὲν μὴ διδόναι λαβὴν τὸ παράπαν τοῖς κατ' αὐτῶν μελετώσι μηδ' ἠντιναοῦν πρόφασιν ἀπεχθείας αὐτοῖς ὑπανοίγειν, πάντας δὲ ἀναπεῖθειν στέργειν αὐτοὺς καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτῶν φρονεῖν τε καὶ λέγειν.

სასარგებლოდ ეფიქრათ და ელაპარაკათ.

ესაუბრებოდნენ მეფეს და ორივენი, განსაკუთრებით ერთი მათგანი, ალექსი, მოხერხებულად ნიღბავდნენ თავიანთ იდუმალ აზრებს და გულის სიღრმეში მომწიფებულ განზრახვას...

3. (კვიზიკის აღებამ თურქების მიერ ძალიან დაამწუხრა მეფე, ნიკიფორე ბოტანიატე, მაგრამ) კომნენოსები შეეცადნენ სულიერად გაემხნევებინათ თვითმპყრობელი კარგი იმედებით (ისინი ხომ მზად იყვნენ ემკურნალათ ქალაქთა დარბევით ალელვებული სული მეფისა) და პირობას აძლევდნენ, ქალაქს უკან დავიბრუნებთ ადვილადო, „მხოლოდ შენი მეუფება იყოს დღეგრძელი – ეუბნებოდნენ ისინი – ქალაქის დამპყრობთ კი ერთი-შვიდად (ე. ი. ერთი-ათად) ვაზღვევინებთ იმისათვის, რაც მათ ჩაიდინესო“.

ამ დროიდან მოკიდებული კომნენოსები ხშირად მოდიოდნენ სასახლეში და კიდევ უფრო მეტად ეფერებოდნენ მეფის კარისკაცებს, რათა ბოროტგანმზრახველთათვის არავითარი საბაბი არ მიეცათ და სიძულვილი კი არ აღეძრათ მათში, არამედ, პირიქით, სიყვარული გამოეწვიათ, და შეექმნათ ისეთი ვითარება, რომ იმათ კომნენოსების

Προσημαχωντων δε τι πλεον υποποιεισθαι και την βασιλιδα Μαριαν και δλους αυτους εκεινην και βλεπειν και αναπνειν. 'Ο μεν γαρ 'Ισαακιος και το κηδος το επι τη εξαδελφη αυτης προβαλλόμενος την παρρησιαν ξυνετεινεν' ε' ο' εμους πατηρ ουχ ηττον μεν και δια την εξ αγχιστείας συγγενειαν, πλεον δε την υιοθεσιαν λαμπραν υποθεισιν των προς την βασιλιδα εισδων ποιούμενος παντάπασιν ανεμφαντος ην και τον φθόνον των πονηρευομένων αυτω συνεσκίαζεν. Ουδὲ γὰρ ἐλάνθανεν αυτον το βαρύμηγι των βαρβάρων εκεινων δούλων και το του βασιλέως κουφότατον. Και εικότως μη εκπεσειν της εκεινης ενοίας εφρόντιζον, να μη έντευθεν τοις έχθροις παρανάλωμα γένοιτο. Τα γάρ τοι κουφότατα ηδη εμμετάφορά πως και Εύριπου δικηνη ως έν παλιρροία περιπλαζόμενα.

მხდარიყვნენ. მხოლოდ ქარაფშუტა ადამიანები არიან ხოლმე ცვალებადნი და, ევროპეს მსგავსად, მერყეობენ აზრთა მდინარების დროს

II, 4. Ταυτα όρωντες οι δούλοι και όπως ου κατά σκοπόν αυτοις το πράγμα προήει ουδὲ ή των τοιούτων άνδρών άπώλεια ευχερηής αυτοις έστι της του αυτοκράτορος ές αυτούς ευμενείας έσημέραι αυξανούσης, πολλά μεν ελπόντες, πολλά δε και άπειπόντες έφ' έτέραν άτραπόν έτραπήσαν.

გარდა ამისა ისინი დიდის მეცადინეობით აძლიერებდნენ მარიამ დედოფლის კეთილგანწყობილებას მათდამი და არწმუნებდნენ მას, რომ მას შესცქერიან უპირატესად და მისით სუნთქავენ. განსაკუთრებით გაბედულად იყო მასთან ისააკი, როგორც ნათესავი, მისი დისწულის (ძმისწულის) ქმარი. ხოლო მამაჩემი, ალექსი, ნახულობდა დედოფალს, როგორც ახლო ნათესავიც და, კიდევ უფრო მეტად, როგორც მის მიერ დიდის ზემოთ ნაშვილევო, ამიტომ არავის არ უძრავდა ეჭვებს და ამით თავის ბოროტმზრახველთა სიძულვილს ლაგმავდა. მისთვის ხომ არ იყო დაფარული მისდამი იმ ბარბაროს-მონათა დიდი სიძულვილი და მეფის უკიდურესი სიმჩატე. ისედაც, არ ვარგოდა მისი (ე. ი. დედოფლის) კეთილგანწყობილება და ეკარგათ და მტრის ლუკმა გა-

ხსენებულმა მონებმა ეს რომ დაინახეს, სახელდობრ, რომ საქმე არ მიდის მათი მიზნების შესაბამისად, რომ ასეთი პირების (ე. ი. კომბენოსების) დალუპვა არც ისე ადვილი საქმეა და რომ მეფე დღითი-დღე სულ უკეთ და უკეთ ეპყრობა მათ, გადაიფიქრეს და აირჩიეს სხვა გზა.

Τίς δὲ αὕτη; Ἰν' ἐν μιᾷ νυκτὶ μετακαλεσάμενοι τούτους βουλῆς ἄτερ τοῦ κρατοῦντος ἐκποδῶν τοὺς ἄνδρας ποιήσονται τοὺς αὐτῶν ὀφθαλμοὺς ἐξορύξαντες ψευδῆ αἰτίαν ἀναπλασάμενοι. Τοῦτο τοὺς Κομνηνοὺς οὐ διέλαθε. Καὶ ἐπεὶ πολλὰ γνωσιμαχήσαντες ὑπόγυον τὸν κίνδυνον ἔγνωσαν, μίαν σωτηρίας ἐλπίδα τὴν ἀποστασίαν ἐδόχουν πρὸς ταύτην κατ' ἀνάγκην πολλὴν συνωθούμενοι. Τί γὰρ δεῖ περιμένειν τὸν ἐπενεγκόντα μύδρον τοῖς ὄμμασι καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς ἥλιον ἀποσβέσοντα;

მართლაც, რაღას უნდა ელოდე მის შემდეგ, როცა გახურებული რკინა შეეხება თვალებს და მზის შუქი ჩაგიქრება?

Ἰποβρύχιον οὖν ἐν ταῖς ψυχაῖς τὴν γνῶμην ταύτην εἶχον. Ἐπεὶ δὲ μετ' οὐ πολὺν προσετέτακτο ὁ Ἀλέξιος τινα μερίδα τῆς στρατιᾶς εἰσαγαγεῖν μέλλουσαν ἐξοπλίσεισθαι κατὰ τῶν πορθησάντων τὴν πόλιν Κυζίκου Ἀγαρηνῶν (ἔτυχε γὰρ τηνικαῦτα δομέστικος ὢν τῆς ἐσπέρας), ἀφορμῆς εὐλόγου δραξάμενος τοὺς εὐνωας πρὸς αὐτὸν ἔχοντας τῶν τοῦ στρατοῦ ἡγεμόνων μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς διὰ γραμμιάτων μετεκαλέσατο. Καὶ δὴ κινήθენტες ἅπαντες πρὸς τὴν μεγάλῃσιν ἡπείγοντο.

ბიცი ყველანი დაიძრნენ და მოაშურეს დიად ქალაქს.

Ἐν τοσοῦτῳ δὲ εἰσελθῶν τις ἐξ ὑποθήκης θιατέρου τῶν δούλων, τοῦ λεγομένου Βορίλου, ἦρετο τὸν βασιλέα, εἰ κατὰ γνῶ-

რა გზა იყო ეს? – გადაწყვიტეს ერთ ღამეს მოეწვიათ კომბენოსები მეფის ბრძანების გარეშე, გადაეყენებინათ ისინი და წაყენებული რამე ბრალდების საბაზით თვალები დაეთხარათ მათთვის, მაგრამ ეს ოინები არ გამოეპარათ კომბენოსებს. დიდი ძიების შემდეგ იმათ შეიტყვეს მოსალოდნელი საფრთხის შესახებ და მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ ხსნის ერთადერთი იმედია აჯანყებაში და უკიდურესი გაჭირებით იძულებულებმა გადაწყვიტეს ეხმარათ ეს ღონისძიება.

ამგვარად ჩაისახა მათ გულში აჯანყების ეს განზრახვა. და აი, როდესაც სულ მალე ამის შემდეგ ალექსის უბრძანეს ჯარის ერთი ნაწილი შეეიარაღებინა ქალაქ კვიზიკის გამნადგურებელ აგარიანთა წინააღმდეგ სალაშქროდ (ალექსი ხომ იმ დროს დასავლეთის დომესტიკოსი იყო), ალექსიმ ისარგებლა ამ კარგი შემთხვევით და წერილები დაუგზავნა იმ სამხედრო ნაწილების უფროსებს, რომლებიც მისდამი კარგად იყვნენ განწყობილი, და დაავალა გამოცხადებულიყვნენ მასთან თავიანთი ჯარებით; ისი-

ამ დროს ერთი კაცი, ერთ-ერთი მონის, ვორილას, ჩაგონებით, მოვიდა და ჰკითხა მეფეს – შენი ბრძანებით მოდის სამეუფო ქალაქ-

μην αὐτοῦ τὰς δυνάμεις ἀπάσας ὁ μέγας δομέστικος εἰς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν εἰσάγει. Ὁ δ' εὐθύς μετακαλεσάμενος τοῦτον ἠρώτα, εἰ ἀληθὲς ἔστι τὸ λεγόμενον. Καὶ ὁς αὐτίκα τοῦτο μὲν οὐκ ἠρνεῖτο, ὅτι στρατιά τις εἰσάγεται τῆ ἐκείνου κελύσει, πρὸς δὲ τὸ πᾶσαν ἀπανταχόθεν ἐνταυθοῖ συναθροίξασθαι πιθανῶς παρεκρούετο... Καίτοι τοῦ Βορίλου πολλὰ πρὸς τούτους τοὺς λόγους ἀνθυπενεγκόντος, ἰσχυρότερος καὶ οὕτως ἦν ὁ Ἀλέξιος καὶ ὄλαις ἐκράτει ψήφοις. Ὁ δὲ Γερμανὸς ἀπλοῦστερος ὢν οὐκ ἔπαυσε τὸν Ἀλεξίου κατέτρεχεν.

Ἐπει δὲ οὐδὲ τὰ εἰσηγηθέντα ταῦτα κατὰ τοῦ δομεστικού τὴν τοῦ βασιλείως ἐξετάραξε ψυχῆν, καιροῦ λαβόμενοι ἀδείας (ἐσπέρα δὲ ἦν) τὴν κατὰ τῶν Κομνηνῶν ἐνέδραν ἐξήρτυον... Ἐντεῦθεν οἱ ἦδη ῥηθέντες οὐκ ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τῶν Κομνηνῶν ἐμνηνῶν ἄλλ' ἐβασιλεία μὲν ὁ Βορίλος, ὡς τινες ἔφασαν, ὁ δὲ γὰρ Γερμανὸς κοινῶν ὢν αὐτῷ τοῦ σκέμματος ἐπιμελῶς σὺν αὐτῷ ἐνέδραν ἐξήρτυε. Καὶ πρὸς ἀλλήλους τὰ βουλεύόμενα διελέγοντο καὶ ὅπως ἂν αὐτοῖς κατὰ νοῦν ἀποβαίῃ τὸ πρᾶγμα· καὶ εἰς τὸν μὲν ἦδη ἐξέφερον τὸ ὑπὸ ὁδόντα τέως λαλούμενον.

წამოწყებული საქმე სისრულეში მოყვანათ თავიანთი აზრის შესაბამისად, და უკვე აშკარად დაიწყეს ახლა იმის ლაპარაკი, რასაც წინათ მხოლოდ კბილებს შუა ლაპარაკობდნენ.

ში მთელი თავისი ჯარით დიდი დომესტიკოსი, თუ არაო. მეფემ მაშინვე დაიბარა დომესტიკოსი და ჰკითხა – მართალია თუ არა ესო. მას არ უარუყვია, რომ ჯარის ერთი ნაწილი მართლაც შეიკრიბა მისი ბრძანებით, ხოლო, რომ ყოველი მხრიდან მოდის ჯარი დედა-ქალაქში – ამას ის გადაჭრით უარყოფდა... თუმცა ვორილამ ძალიან გაილაშქრა ამ სიტყვების წინააღმდეგ, მაგრამ ალექსიმ აჯობა მას და საზოგადო აზრმა ალექსის დაუჭირა მხარი. გერმანე კი როგორც უფრო მიამიტი კაცი, არც თუ ძალიან ესხმოდა თავს ალექსის.

რადგან არც ამ ამბების მიტანამ დააკლო რა დომესტიკოსს და მეფე ვერ ააღელვა, ზემოხსენებულმა მონებმა გადაწყვიტეს ეხელთათ შემთხვევა და უშიშარი დრო (ეს მოხდა საღამოთი) და დაეგოთ კომნენოსებისთვის მოფიქრებული მახე. ...ისინი ჯავრობდნენ კომნენოსებზე არა მეფის გულისთვის, არამედ იმიტომ, რომ ვორილა, როგორც ამბობდნენ, თვითონ ცდილობდა სამეფო ტახტი ჩაეგდო ხელში, ხოლო გერმანე მონაწილეობას იღებდა მის გეგმებში და ეხმარებოდა მას მახის დაგებაში. ისინი ერთმანეთს უზიარებდნენ თავიანთ აზრებს, ერთად ზრუნავდნენ, რათა

Ἦκροατό τις τῶν λεγομένων Ἄλανός τὸ γένος, μάγιστρος τῆν ἀξίαν, ἐκ πολλοῦ προσφκειωμένος τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς οἰκείοις διατελών. Τηνικαῦτα γοῦν μέσης ἐξελθὼν φυλακῆς τῆς νυκτὸς ἐκτρέχει πρὸς τοὺς Κομνηνοὺς ἀπαγγελῶν ἅπαντα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ. Τινὲς δὲ φασὶ μηδὲ τῆν βασιλίδα τῆν πρὸς τοὺς Κομνηνοὺς τοῦ μαγίστρου ἀφιξίν παντάσῃν ἡγνοηκέναι.

ბენ, რომ მაგისტროსის გაგზავნა კომნენოსებთან არ უნდა მომხდარიყო დედოფლის ნების გარეშე.

Ὁ δὲ εἰσάγει τοῦτον τῆ μητρὶ καὶ ἀδελφῷ. Ἐνωτισθέντες δὲ τῆν ἀπευκαταίαν ἐκείνην ἀγγελίαν, δέον ἐλογίσαντο τὸ τέως κρυπτόμεγον εἰς τοῦμφανὲς ἀγαγεῖν καὶ ζῆν μετῷ τῆν σφῶν σωτηρίαν περιποιήσασθαι.

Ἐπεὶ δὲ μετὰ τῆν ἐπισῶσαν ἐμεμαθῆκει τὸ στράτευμα καταλαβεῖν τῆν Ἰζουρουλὸν (πολίχνιον δὲ τοῦτο περὶ που τῆν Θράκην κείμενον), ὁ δομέστικος περὶ πρῶτην φυλακῆν τῆς νυκτὸς φοι-

ამ ლაპარაკს ყური მოჰკრა ერთმა ვინმემ, ტომით ალანმა, ხოლო წოდებით მაგისტროსმა, მეფის დიდი ხნის მახლობელმა კაცმა, რომელიც მის კარისკაცებს შორის მსახურობდა. მაშინვე, ამის შეტყობისთანავე, შუალამის დარაჯობის დროს გამოვიდა სასახლიდან და კომნენოსებთან მივიდა იმ განზრახვით, რომ ყველაფერი ეს ეამბნა დიდი დომესტიკოსისათვის. ზოგიერთები ამბობ-

აღექსიმ შეიყვანა მაგისტროსი თავის დედასთან და ძმასთან. რომ მოისმინეს მისგან ეს საშინელი ცნობა, ახლა უკვე აუცილებლად ჩათვალეს გაემხილათ ის, რასაც აქამდე მალავდნენ, და ღვთის შეწევნით ეზრუნათ თავიანთ თავის გადარჩენაზე.

დომესტიკოსმა რომ შეიტყო ერთი დღის შემდეგ, ჯარი შევა ცურულშიო (ეს არის თრაკიის საზღვარზე პატარა ქალაქი), ის ღამის პირველი დარაჯობის დროს წავიდა ბაკურიანთან¹ (ეს იყო

² „ეს ბაკურიანი – წერს დიუკანჟი – უნდა განვასხვავოთ დიდ დომესტიკოს ბაკურიანისაგან. აქ იგულისხმება გრიგოლ ბაკურიანი სევასტოსი, რომლისადმი მიწერილი თ ე ო ფ ი ლ ა ქ ტ ე ბ უ ლ გ ა რ ე ლ ი ს ორი წერილი, მე-7 და მე-25-ე. პირველი წერილის ზედწერილიდან ვტყობილობთ, რომ მისი ცოლი იყო დიდი დრუნგარის, ნიკიფორე კომნენოსის, ალექსის ძმის, ასული. დომესტიკოს ბაკურიანს, ალბათ გრიგოლის მამას, შემდგომში არა ერთხელ იხსენიებს ანნა კომნენე“. ხოლო Я. Любарский, პირიქით (და უფრო მართებულად), იმ აზრისაა, რომ ეს არის დიდი დომესტიკოსი გრიგოლ ბაკურიანისძე. თანვე აღნიშნავს, რომ ანნა კომნენე ცდება მისი წარმომავლობის შესახებ: „На самом деле Бакуриани происходил из знатного рода“ (Алексиада, 1965, გვ. 465).

τὰ πρὸς τὸν Πακουριανόν (ἀνὴρ δὲ οὗτος μικρὸς μὲν ἔην δέμας¹ κατὰ τὸν ποιητήν, πλὴν ἀλλὰ μαχητής, γένους λαμπροῦ ἐξ Ἀρμενίων ὀρμώμενος) καὶ ἀνακοινοῦται τούτῳ τὰ πάντα, τὴν μῆνιν τῶν δοῦλων, τὸν φθόνον, τὴν ἐκ πολλοῦ κατ' αὐτῶν μελέτην καὶ τὴν ἐξ ὑπογύου μελετωμένην τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν ἐκκοπήν, καὶ ὡς οὐ χρὴ ὡς ἀνδράποδα παθεῖν, ἀλλὰ θράσαντάς τι γενναῖον ἀπολέσθαι, εἰ καὶ τούτου θεήσειε· καὶ τοῦτο γὰρ ἴδιον μεγαλοψυχίας ἔλεγεν.

მხოლოდ ასე მოქცევა შეეფერება დიადი სულის პატრონთო.

Ὁ δὲ ἀπαντα διακηκοῶς καὶ συνιδὼν ὡς οὐ χρὴ μέλλειν ἐν τοῖς τοιοῦτοις, ἀλλὰ ταχέως γενναϊοτέρου ἔργου ἐφάπτεσθαι — φησιν — „Εἰ μὲν ἀγχαζούσης τῆς αὔριον ἐξέλιθης τῶν ἐνταυθοῦ, συνέψομαί σοι κἀγὼ προθύμως ἐπαγωνισόμενος. Εἰ δὲ ἐς νέωτα φυλάξεις τὸ βουλευόμενον, ἀλλ' ἐμέ γ' ἴσθι αὐτὸν ἐμὲ προσελθόντα τῷ βασιλεῖ παραυτίκα καὶ σοῦ καὶ τῶν σὺν σοὶ κατειπεῖν μηδὲ μικρὸν ἀναβασόμενον“.

მივალ მეფესთან და ვუამბობ შენ შესახებ და შენი თანამზრახველების შესახებ“.

Ὁ δὲ „Ἐπεὶ σε τῆς ἐμῆς κηδόμενον ὄρω σωτηρίας, θεοῦ δὲ τοῦτο πάντως ἔργον, οὐκ ἀπο-

კაცი, პოეტის¹ სიტყვებით რომ ვთქვათ, დაბალი ტანისა, მაგრამ მამაცი მეზრძოლი, წარმოშობით სომხის წარჩინებული გვარისა). ალექსიმ უამბო მას ყველაფერი, თუ როგორ სძულთ იმ ბოროტ მონებს კომნენოსები, შურთ და როგორი ბოროტი განზრახვები აქვთ მათ წინააღმდეგ, სახელდობრ განზრახეს და კიდევაც დააპირეს მათთვის თვალების დათხრა; თან დასძინა: შეუძლებელია ამის მოთმენა მონურად და რომ საჭიროა ვაჟკაცურად შეზრძოლება და, თუ საჭირო გახდა, თავის გაწირვაც;

იმან (ე. ი. ბაკურიანმა) ყველაფერი ეს მოისმინა და მიხვდა, რომ ამგვარ შემთხვევებში დაყოვნება დაუშვებელია და რომ ახლავე საჭიროა ამ კეთილშობილ საქმეს შეუდგნენ, და უთხრა ალექსის: „თუ ხვალ, დილით ადრე, აქედან გახვალ, მეც გამოგვები და თავგამოდებით დაგიცავ, თუ კი შენ მომავლისთვის გადასდებ შენი განზრახვის სისრულეში მოყვანას, იცოდე, მე თვითონ მაშინვე დაუყოვნებლივ

ამაზე ალექსიმ უპასუხა: „ვხედავ, რომ ზრუნავ ჩემს ხსნაზე და, რადგან მე ამაში ღვთის

¹ იგულისხმება ჰომეროსი („ილიადა“ V, 801):

Τυδεὺς τοι μικρὸς μὲν ἔην δέμας, ἀλλὰ μαχητής
„ტიდევსი ტანით პატარა იყო, მაგრამ მამაცი მეზრძოლი“

στήσομαι σου τῆς βουλῆς, πλὴν ἀλλὰ χρὴ δι' ὄρκου τὸ ἀσφαλὲς ἐκάτερον ἔχειν“. Ἐνθεν τοι καὶ πίστευς πρὸς ἀλλήλους δι' ὄρκων ἐποιησάτην, ὡς ἄρα εἰ εἰς τὸν βασιλείον θρόνον αὐτὸν ἀγάγοι θεός, ἐκείνον ἐς τὴν τοῦ δομεστίκου ἀξίαν ἀναγάγη, ἦν νῦν αὐτὸς ἐν τῷ τέως κατεῖχεν.

ხელს ვამჩნევ, არ უარყოფ შენს რჩევა-დარიგებას; მაგრამ უშიშროების უზრუნველსაყოფად საჭიროა ერთმანეთს ფიცი მივცეთ“. ამგვარად, იმათ პირობა დასდეს, რომ, თუ ღმერთი ხელს შეუწყობს და ალექსი სამეფო ტახტზე ავა, ალექსი მიანიჭებს მას (ბაკურიანს) დომესტიკოსის

პატივს, რომელიც ამჟამად თვით მას, ალექსის, აქვს.

Ἐξελεθῶν οὖν ἐκεῖθεν ὁ Κομμηνῆος Ἀλέξιος καὶ τοῦ Πακουριανοῦ ἀπαλλαγείς πρὸς ἕτερον ἄνδρα καὶ αὐτὸν ἀρειμάνιον τὸν Οὐμπερτόπουλον ἄπεισι καὶ τὸν ἴδιον ἀπαγγέλλει σκοπὸν καὶ τὴν αἰτίαν παρίστησι, καθ' ἣν διαδρᾶναι βουλόμενος εἰς συμμαχίαν καὶ αὐτὸν προσκαλεῖται. Ὁ δ'

ასე რომ დააბოლოვა ალექსი კომნენოსმა საქმე ბაკურიანთან და მას გამორდა, წავიდა მეორე მოღვაწესთან, ვაჟკაც უბერტოპულესთან, მასაც გააცნო თავისი განზრახვა, აუხსნა მიზეზი გაქცევისა და მოუწოდა ხელი შემიწყეო. მან მაშინვე განუცხადა თანხმობა.

εἰς κατενεύκει (Anna Comnene, ed. Reifferscheid, I, 64, 16 – 68,8)

ნიკიფორე ბოტანიატეს ჩამოვლება და დედოფალი მარიამი

III, 1. Οἱ δὲ Κομνηνοὶ τὰ βασιλεία καταλαβόντες παραχρημα τὸν ἐπ' ἀνεψιᾶ γαμβρὸν αὐτῶν Μιχαήλ, ὃς ἐν ὑστέροις καιροῖς λογιθέτης τῶν σεκρέτων ἐχρημάτισε, πέμπουσι πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ ἀπελθὼν μετὰ τοῦ τηρικαῦτα ἐπάρχου (ὁ Παῦλος δὲ οὗτος ἦν) εἰσαγαγὼν τὸν βασιλέα εἰς ἀκάτιόν τι μικρὸν ἀπέρχεται μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν τῆς Περιβλέπτου περιώνυμον μονήν· εἶτα τὸ μονα-

ამასობაში კომნენოსებმა, სასახლე რომ აიღეს, დაუყოვნებლივ გაგზავნეს ბოტანიატესთან თავიანთი სიძე (ბიძაშვილის [თუ მამიდაშვილის] ქმარი) მიხეილი, რომელიც შემდგომ ხანებში იყო სეკრეტონთა ლოგოთეტი. ამ მიხეილმა, მაშინდელ ეპარხოზთან ერთად (ეს იყო რადინოსი), ერთ პატარა ნავში ჩასვა მეფე და წაიყვანა ის ცნობილ პერიბლეპტის სავანეში¹, სადაც ორივენი –

¹ ეს იყო ღვთისმშობლის სახელობის მონასტერი, რომანოზ არგირის მიერ აგებული (ე. წ. რომანა).

δικὸν αὐτῷ ἀμφω προτρέπονται ἀμφιάσασθαι σχῆμα. Τοῦ δὲ ἐξ νέωτα τοῦτο ὑπεριθιμένου οὗτοι δεδιότες ἔτι ἐν συγχύσει καὶ ἀταξίᾳ τῶν πραγμάτων ὄντων, μή τι ἀπὸ τοῦ μέρους τῶν δοῦλων ἐκείνων καὶ τῶν ἐκ τοῦ Χώματος αὐθις νεωτερισθῆ, κατηγεγμένως τὴν τῶν τριχῶν ἀποκοπὴν αὐτῷ συνεβούλευον. Καὶ πείθεται τούτοις καὶ τοῦ ἀγγελικοῦ τηλικαῦτα ἀξιοῦται σχήματος.

Οἷα τὰ τῆς τύχης· ἑφῶς μὲν αἶρει· τὸν ἀνθρώπινον βίον, ὅτε ἐπιμαρτυρῶν αὐτῷ θελήσει, καὶ διαδῶμα βασιλικὸν αὐτῷ περιτίθει καὶ περιπορφύρει τὰ πέδιλα· ἐπᾶν δὲ τὰς ὀφρῦς ταύτοις ἐπισυγάξῃ, ἀντὶ τῆς πορφυρίδος καὶ τῶν στεμμάτων τὰ μέλανα ῥάκη καταμφιένυσιν. Ὁπερ δὴ καὶ τῷ βασιλεῖ Βοτανειάτῃ ξυμβέβηκεν. Ἐρωτηθεὶς δὲ παρὰ τοῦ τῶν συνήθων, εἰ εὐφόρος τὴν μεταβολὴν φέρει, φησὶν, „Ἡ τοῦ κρέως με μόνον ἀποχῆ ἀνιῶ, τῶν δ' ἄλλων ὀλίγη μοι ἢ φροντίς“.

Ἡ μέντοι βασιλεῖς Μαρία σύναμα τῷ σὺν Κωνσταντίνῳ, ὃν ἐκ τοῦ προβεβασιλευκότος Μιχαήλ ἔσχε τοῦ Δούκα, ἔτι τοῖς βασιλείοις προσέμενε δεδοικυῖα περὶ ξανθῷ Μενελάῳ¹ κατὰ τὴν ποιήσιν πρόφασιν ἀδιάκλητον τῆς καρτερίας τὴν

მიხილი და ეპარხოზი – ურჩევდნენ მეფეს ბერად აღკვეცილიყო. ბოტანიატეს უნდოდა ეს საქმე სხვა დროისათვის გადაედო, მაგრამ იმათ ეშინოდათ, ვაი თუ მაშინდელ მღელვარე და დაულაგებელ პირობებში კიდევ მოაწყონ აჯანყება იმ მონებმა და ხომატელებმაო, და დაბეჯითებით ურჩევდნენ ბოტანიატეს ბერად შემდგარიყო. მან დაუთმო მათ და აღიკვეცა ბერად.

დახე ბედისწერას! ბედი ხან ზეცაში აღაზევებს ადამიანს, როდესაც მოისურვებს, და მას გაუღიმებს, გვირგვინს დაადგამს თავზე და ფერხთ ჩააცმევს ძოწეულ წაღებს; ხან კი, როდესაც შეუბღვერს, ძოწეულისა და სამეფო სამკაულების ნაცვლად, შავ მონებში გახვევს. ასე დაემართა მეფე ბოტანიატესაც. ერთი მისი მახლობელი ადამიანი შეეკითხა, როგორ იტან ამ ფერიცვალებასო, და მან უპასუხა: „მარტო ის მაწუხებს, რომ ხორცეულს ვარ მოკლებულიო, დანარჩენს კი არაფრად ვაგდებო“.

ხოლო დედოფალი მარიამი და მისი ვაჟი კონსტანტინე, რომელიც მას ეყოლა ყოფილი მეფის მიხილ დუკასაგან, ჯერ კიდევ სასახლეში ცხოვრობდნენ; დედოფალს, პოეტის სიტყვებით რომ ვთქვათ, ქერა მენელაოსის¹

¹ „ოდისეა“ 15, 133. ξανθός Μενέλαος.

συγγένειαν ἔχουσα, καὶν τινες ὑπὸ
 φθόνου παρακεκλινημένοι ἄλλα τινὰ
 περὶ αὐτῆς ὑπετόπαζον. Προεφ-
 θιάκει γὰρ τὸν μὲν γαμβρόν, τὸν
 δὲ θετὸν υἱὸν εἰσποιήσασθαι.
 Ταῦτα δὲ ἀνέπεισεν αὐτὴν οἰκο-
 νομήσαι οὐκ αἰτία τις κατὰ τοὺς
 πολλοὺς ἐπίφογος οὐδὲ τὸ τῶν
 ἀνδρῶν ἐκείνων ἐπαγωγὸν καὶ
 εὐπρόσιτον, ἀλλὰ τὸ ἐπ' ἄλλοτ-
 ρίας εἶναι, μὴ συγγενῆ, μὴ συ-
 νήθη, μηδὲνα τὸ παράπαν ὁμόχ-
 θονα κεκτημένην. Οὐκ ἦθελεν
 οὖν ἀσυντάκτως ἐκείθεν ἐκστῆναι
 δεδοικυῖα, μὴ τι κακὸν συμβαίη
 τῷ παιδί, ἂν ἐκείθεν ἐξέλθῃ πρὸ
 τοῦ ἐχέγγυόν τι ἀσφαλείας λα-
 βεῖν, ὅποια ἐν ταῖς μεταπτώσεσι
 τῶν βασιλέων συμβαίνειν εἴθεεν.

დოდა და არ გამოდიოდა სასახლიდან, რადგან ეშინოდა, რომ
 მის ვაჟს ცუდი რამ არ შემთხვეოდა, თუ სასახლიდან გავიდოდა,
 რადგან მისი უშიშროება უზრუნველი არ იყო; ხოლო მეფეები
 რომ იცვლებიან, ასეთი საშიშროება ყოველთვის არის მოსა-
 ლოდნელი.

Ἦν γὰρ τὸ παιδίον καὶ ἄλλως
 ὠραῖον καὶ ἔτι νέον, οὕτω τὸν
 ἔβδομον χρόνον ὑπερελάσαν, καὶ
 (οὐ νέμεσις, εἰ τοὺς ἔμοῦς ἐπαι-
 νοίην ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων
 ἀναγκάζομένη φύσεως) ἦδὺ μὲν
 οὐκ ἐν λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ
 ἐν παντοίαις κινήσει: καὶ περι-
 στροφαῖς παιγνίων ἀπαράμιλλον,
 ὡς οἱ τότε παρόντες ὕστερον ἔλε-
 γον, ξανθὸν καὶ λευκὸν ὡσπερ
 γάλα, ἐρυθίματος μεστόν, ὅπου
 δέοι, καὶ ὅποιον τὰ τῶν καλῶν
 ἄρτι ἐξαστράπτοντα ῥόδα· οἱ δὲ

ბედი აწუხებდა. სასახლეში და-
 ყოვნების საპატოო საბაზად თვლი-
 და ის ნათესავურ ურთიერთო-
 ბას (თუმცა ზოგიერთები, მო-
 შურნენი, სხვა რამესაც ეჭვობდ-
 ნენ). ერთი კომენოსთაგანი, ისაა-
 კი, ხომ სიძეე გაიხადა მან, ხო-
 ლო მეორე, ალექსი, შვილობი-
 ლად ჰყავდა. ასე საქმის მოწყობა
 გააბედვინა მას არა რაიმე უმს-
 გავსო მიზეზმა, როგორც ამას
 ზოგიერთები ამტკიცებდნენ, და
 არც ამ ვაჟკაცების მიმზიდვე-
 ლობამ და მისაწვდომობამ, არა-
 მედ იმ უბრალო ამბავმა, რომ
 იგი უცხოეთში ცხოვრობდა, არ
 ჰყავდა აქ არც ნათესავი, არც
 ვინმე თანამგრძობი და არც
 ერთი თვისტომი. მას არ უნ-

კონსტანტინე ჯერ კიდევ ლა-
 მაზი პატარა ბავშვი იყო, შვი-
 დი წლისაც კი არ იქნებოდა,
 მაგრამ უკვე „გამოირჩეოდა თა-
 ვისის მიმზიდველობით (ნურა-
 ვინ დამძრახავს, რომ ასე ვა-
 ქებ ჩემიანებს; თვით საქმის
 არსებითი მხარე მათქმევინებს
 ამას), არა მარტო სიტყვა-პასუ-
 ხით, არამედ, როგორც შემდეგში
 ამბობდნენ მაშინდელი მომსწრე-
 ნი, ყოველგვარი მოძრაობით და
 ხერხებით, რომლებსაც თამაშის
 დროს იყენებენ; თმის და კანის

ὄφθαλμοὶ οὐ λευκοί, ἀλλ' ἐρα-
κος ἐροκότες καὶ λάμποντες ὑπὸ
ταῖς ὀφρύσιν ὥσπερ ἐν χρυσῇ
σφενδόνη· κἀντεῦθεν ποικίλαις
τέρψεσι· τέρπον τοὺς ὁρώντας
οὐράνιον τε καὶ οὐκ ἐπίγειον
κάλλος δοκοῦν καὶ τὸ ὄλον, εἶπεν
ἂν τις ἰδὼν, ὁποῖον, τὸν Ἑρωτα
γράφουσιν.

მაზე ნაირნაირ სიამოვნებას ჰგვრიდა მაცურებელს და ის ჰგავდა ციურ სილამაზეს და არა მიწიერს. ვინც მას დაინახავდა, უთუოდ იტყოდა, რომ ასე ხატავენ ეროსს.

Αὕτη ἡ ἀληθὴς αἰτία τῆς
εἰς τὰ βασίλεια τῆς βασιλί-
δος ἐγκαρτερίας.

Ἐγὼ γὰρ καὶ ἄλλως φύσει τὸ
λογοποιεῖν καὶ καινὰ τινα ἀνα-
πλάττειν ἀποστρέφομαι εἰδυῖα
τοῦτο σύνηθες εἶναι· τοῖς πολ-
λοῖς, καὶ μᾶλλον ὀπηγίκα ὑπὸ
φθόνου καὶ χαιρεκακίας ἀλίσ-
κοιντο, καὶ οὐ ταχὺ ταῖς διαβο-
λαῖς συμφέρομαι τῶν πολλῶν·
ἀλλὰ καὶ ἄλλοθεν τὴν ἐν τοῖς
τοιούτοις ἀσφάλειαν ἔσχον ἐκ
παιδαρίου συνανατραφεῖσα
τῆ βασιλίδι καὶ οὕτω τὸν
ἔγδοον ὑπερελάσασα χρόνον. Πολὺ
δὲ τὸ περὶ ἐμὲ φίλτρον ἔχουσα
τῶν ἀπορρήτων πάντων κεκοινώ-
νηκα. Καὶ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων
περὶ τούτων λεγόντων ἀκήκοα
καὶ πρὸς ἄλλους διαφερομένων,
τῶν μὲν οὕτως, τῶν δὲ οὕτως
ἐκλαμβανομένων τὰ τότε πραχ-
θέντα, ἐκάστου πρὸς τὴν ἰδίαν
τῆς ψυχῆς κατάστασιν καὶ ὡς
πρὸς αὐτὴν εὐνοίας ἢ μίσους

ფერთ ის იყო ქერა, რძესავით
თეთრი, დაბრაწული, სადაც სა-
ჭიროა, და ჰგავდა კვირტებიდან
ახლად გამოსულ ვარდებს. ხოლო
თვალები ღია ფერისა კი არ
ჰქონდა, არამედ შევარდნის თვა-
ლებს ჰგვანდნენ და ისე ბრწყი-
ნავდნენ წამწამებიდან, როგორც
ოქროს ბუდიდან; ასეთი სილა-

აი, ნამდვილი მიზეზი იმისა,
რომ დედოფალი მარიამი
სასახლეში აყვნებდა.

ბუნებით არ მიყვარს მე არა-
კების და ზღაპრების გამოგონე-
ბა, თუმცა ვიცი, რომ ბევრს ეს
მოსწონს, განსაკუთრებით მაშინ,
როდესაც შურითა და სიბორო-
ტით აღივსებიან ისინი, და მე
არც ისე ადვილად გავებმები
ცრუ მითქმა-მოთქმის ქსელში;
ამ სიტყვების ჭეშმარიტება სხვა
მხრივაც დასტურდება: მე ხომ
ბავშვობიდანვე, ჯერ კიდევ რვა
წლისა ძლივს ვიყავი, ვიზრდებ-
ბოდი დედოფალთან, ძა-
ლიან ვუყვარდი მას და ყველა
თავის საიდუმლოებას მიზიარებ-
და მე. ბევრი რამ მსმენია ამის
შესახებ სხვებისაგანაც, რომლე-
ბიც მაშინდელ საქმის ვითარებას
ზოგი ასე აფასებდა, ზოგი ისე,
თავისი საკუთარი გუნება-განწყო-
ბის კვალობაზე. ზოგი დედოფ-
ლისადმი მეგობრული განწყო-
ბილებით, ზოგი სიძულვილით,

είχε, καὶ οὐ πάντας τῆς αὐτῆς
 ἑώρων γνώμης· ἠγκηρόειν δὲ πολ-
 λάκις καὶ αὐτῆς διηγουμένης,
 ὅποσα ξυμβέβηκεν αὐτῇ καὶ εἰς
 οἶον φόβον καὶ μᾶλλον περὶ τοῦ
 παιδὸς ἐμπεπτώκει, ὁπηνίκα ὁ
 βασιλεὺς Νικηφόρος τὴν βασι-
 λείαν ἀπετίθειτο.

Καὶ κατὰ γε ἐμὲ κριτὴν καὶ
 τοὺς πολλοὺς τῶν ἀρίστων καὶ
 ἀληθείας ἐπιμελουμένων ὁ τοῦ
 παιδὸς πόθος αὐτὴν ἐν τοῖς βασι-
 λείοις πρὸς ὀλίγον τῷ τότε κατέ-
 σχηκεν. Ἄλλὰ τὰ μὲν περὶ τῆς
 βασιλίδος Μαρίας τοσαῦτα· ὁ δὲ
 γε τέως τῶν σκήπτρων θραξάμε-
 νος Ἀλέξιος ὁ ἐμὸς πατήρ εἰσω
 τῶν βασιλείων γενόμενος τὴν μὲν
 ἰδίαν σύνευγον πεντεκαιδέκατον
 ἔτος ἄγουσαν σὺν ταῖς ἀδελφαῖς
 καὶ τῇ μητρὶ καὶ καίσαρι τῷ
 πρὸς πατρός αὐτῆς πάπῳ ἐν τῷ
 κάτω καταλελοίπει παλατίῳ.

Οὕτω γὰρ ἔφθασε καλεῖσθαι
 ἀπὸ τῆς τοῦ τόπου θέσεως τὴν
 ἐπωνυμίαν λαχόν. Αὐτὸς δὲ μετὰ
 τῶν ἀδελφῶν καὶ τῆς μητρὸς
 καὶ τῶν ἐξ ἀγχιστείας προσηκόν-
 των αὐτῷ γαμβρῶν εἰς τὸ ὑπερ-
 κείμενον παλάτιον ἀνεισιν, ὃ καὶ
 Βουκολέων ἐπονομάζεται ἐξ αἰτίας
 τοιαύτης. Καὶ γὰρ ἀγχοῦ τῶν τού-
 του τειχῶν λιμὴν δι' ἐγχορήγου
 καὶ μαρμάρων πάλαι τῶν χρόνων
 ἠκοδόμητο, ὅπου ὁ λίθινος λέων

III, 2. Πολλοὶ μὲν οὖν, ὡς
 ἄνωθεν εἴρηται, τὴν τῆς βασιλίδος

და მე ვხედავდი, რომ ამ მხრივ
 ყველანი ერთი აზრისანი არ
 იყვნენ. ხშირად მსმენია, რომ
 დედოფალს თვითონაც უთქ-
 ვამს, თურა გადახდა მას თავს
 და რა დიდი შიში გადაიტანა,
 უპირატესად ვაჟის გამო, როდე-
 საც ნიკიფორემ უარი თქვა სა-
 მეფო ტახტზე.

ამგვარად, როგორც ჩემი აზ-
 რით ისე ბევრი რჩეული და სი-
 მართლის მოყვარული ადამიანის
 აზრით, მარიამმა მოკლე ხნით
 დააყოვნა მამინ სასახლეში ვაჟის
 სიყვარულის გამო. აი, მას ვამბობ
 მე მარიამ დედოფლის შე-
 სახებ. რაც შეეხება მამა-ჩემს,
 ალექსის, რომელმაც მიიღო თუ
 არა სკიპტრა, სასახლეში შე-
 სვლისთანავე თავისი მეუღლე,
 რომელიც მამინ თხუთმეტი წლი-
 სა იყო, მისი დები, დედა და
 კესარი, მისი პაპა მამის მხრით,
 დასტოვა ქვედა პალატებში.

ასე ეწოდა მას ადგილმდებარე-
 რეობის გამო. ხოლო თვითონ
 ძმებით და დედით და მახლობ-
 ლებ-მოყვრებითურთ ავიდა ზედა
 პალატში, რომელსაც ბუკოლეო-
 ნი ეწოდება შემდეგი მიზეზის
 გამო. მის კედლების მახლობლად
 ძველ ხანებში აუგიათ ნავსად-
 გური დულაბითა დი მარმარი-
 ლოთი, სადაც დგას ქანდაკება:
 ქვის ლომი ხარს აღრჩობს.

ζαγραῖ τόν βούν

ამგვარად, ბევრნი, როგორც
 ზემოთ ვთქვი, ექვის თვალით

περὶ τὰ βασιλεία καρτερίαν ὑπο-
 πτεύοντες ὑπετονθόρουζον, ὡς εἰς
 κήδος ταύτην ἀγαγέσθαι μέλλει
 ὁ νῦν τῆς βασιλείας ἐπιδραξάμε-
 νος. Οἱ δὲ Δοῦκαι οὐδὲν μὲν τε-
 τοιοῦτον ἐνενοῦν (οὐ γὰρ συνε-
 φέροντο ταῖς τυχούσαις ἐννοίαις),
 ἀλλὰ τὴν τῆς μητρὸς τῶν Κομ-
 νηνῶν ἀπροφάσιστον κατ' αὐτῶν
 μῆνιν ἐκ μακροῦ γινώσκοντες πε-
 ριδεεῖς ἦσαν ὑποπτεύοντες αὐτήν,
 ὡς καὶ πολλὰκις διηγουμένων
 ἀκήκοα.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Παλαιολόγος
 Γεώργιος μετὰ τοῦ στόλου φθιά-
 σας τῆς εὐφημίας ἐξήρχεν, οἱ
 περὶ τοὺς Κομνηνοὺς προκύπτον-
 τες ἀνωθὲν κατεσίγαζον, μὴ τὴν
 Εἰρήνην τῷ Ἀλεξίῳ κἀν τῇ
 εὐφημίᾳ συνάψαντας κοινῶς εὐφη-
 μεῖν. Ὁ δ' ἐμβριμησάμενος κάτ-
 ωθεν αὐτοῖς φησιν· «οὐ δι' ὑμᾶς
 τὸν τοσοῦτον ἀγῶνα ἀνεῦσάμην
 αὐτός, ἀλλὰ δι' ἣν φατε Εἰρή-
 νην». Ἄμα δὲ καὶ τοῖς ναυτι-
 κοῖς παρεκελεύετο Εἰρήνην σὺν
 τῷ Ἀλεξίῳ ἀνευφημεῖν. Ταῦτα
 ταῖς μὲν ψυχαῖς τῶν Δουκῶν
 πολὺν ἐνέβραλε θόρουβον, τοῖς δὲ
 γε μωμοσκόποις λοιδορίας ἔλη
 κατὰ τῆς βασιλείδος Μαρίας ἐγέ-
 νετο. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀλέξιος
 μὴδ' ἐν τῇ τοιοῦτόν τι βαλλόμε-
 νος (καὶ πῶς γάρ;), ἀλλὰ τὴν
 τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν παρα-
 λαβὼν, ἀνὴρ ἐν πᾶσι δραστήριος,

უყურებდნენ დედოფლის და-
 რჩენას სასახლეში, ჩურჩულით
 ამბობდნენ, ახლანდელ ტახტის
 მპყრობელსაც განზრახული აქვს,
 როგორც ჩანს, მარიამის ცო-
 ლად შერთვაო. მხოლოდ დუკები
 არაფერს ამის მსგავსს არ ფიქ-
 რობდნენ (რადგან ჩვეული არ
 იყვნენ ფუჭი გეგმები ედგინათ);
 დუკებმა კარგად იცოდნენ იმთა-
 ვითვე, რომ კომნენოსების დედას
 სძულდა ისინი; ამიტომაც იყო,
 რომ მას ეჭვით უყურებდნენ და
 ფრთხილობდნენ კიდევ.

გიორგი პალეოლოგიც, რო-
 დესაც მოვიდა ფლოტით და ზეი-
 მით მიესალმა მეფეს, დაინახა,
 რომ კომნენოსების ზურგს უკან
 მდგომნი უბრძანებდნენ დუმილს,
 რომ ყოველ შემთხვევაში საზეი-
 მო მისალმების დროს ალექსის-
 თან ერთად არ მიელოცათ ირი-
 ნესთვისაც. ის რისხვისაგან აენტო
 და დაბლა მდგომმა უთხრა მათ:
 „თქვენი გულისთვის კი არ ვი-
 წვალე ამდენი, არამედ იმისთვის,
 ვისაც თქვენ ირინეს ეძახითო“,
 და მაშინვე უბრძანა საზღვაო
 ძალებს ალექსისთან ერთად ირი-
 ნესაც მისალმებოდნენ. ამან ძა-
 ლიან შეაშფოთა დუკები, ხოლო
 ქორიკანებს მასალა მიეცათ მ-
 რიამ დედოფალი ეძაგები-
 ნათ. ხოლო მეფეს ალექსის აზრა-
 დაც არ გაუვლია ასეთი რამ (ან
 როგორ შეიძლებოდა ეს?). ჩაიბა-
 რა თუ არა რომაელთა მართვა,

εὐθύς τῶν ὄλων πραγμάτων γίνε-
ται καί, ὡς ἂν εἶπη τις, ὡς ἀπὸ
κέντρου τῶν ἀπάντων κατάρ-
χεται...

‘Ο δὲ καῖσαρ Ἰωάννης ὁ Δού-
κας βουλόμενος τάχιον τὴν βασι-
λίδα Μαρίαν ἀποσκευάσασθαι καὶ
τῶν βασιλείων ἀπελάσαι ὑποφίας
τε τοὺς πολλοὺς ἀπαλλάξαι ψευ-
δοῦς ἔνθεν μὲν τὸν πατριάρχην
Κοσμάν παντοίως ὑπεποιεῖτο
ἀξιῶν τὰ ὑπὲρ αὐτῶν φρονεῖν
καὶ τοῖς λόγοις τῆς τῶν Κομνη-
νῶν μητρὸς μηδαμῶς ὑπέκλειν,
ἐκείθεν δὲ τῇ βασιλίδι Μαρία
νουεχῶς ὑπετίθετο ἔγγραφόν τι
τοῦ αὐτοκράτορος ἐξαιτησαμένην
αὐτῆς τε χάριν καὶ τῆς τοῦ παι-
δὸς ἀσφαλείας οὕτως ἐκείθεν
ὑποχωρήσαι Πάτροκλον πρόφασιν
ταῦτ’ ἐσχηκώς. Ἐφθασε γὰρ
ἀντιλαβέσθαι ταύτης, δπηνίκα ὁ
βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ Δούκας τῆς
βασιλείας ἐξέστη, καὶ τῷ μετ’
αὐτὸν βεβασίλευκῶτι Νικηφόρῳ
τῷ Βοτανειάτῃ συμβουλευσασθαι
συναφθῆναι ταῦτη πρὸς γάμου
κοινωνίαν, ὅτι ἐξ ἄλλοδαπῆς ἐστι
καὶ συγγενῶν ὄχλος οὐ προσῆν
αὐτῇ, δι’ ὧν ὁ βασιλεὺς ὄχλοῖτο,
περὶ τε τοῦ γένους καὶ τῆς τοῦ
σώματος ὥρας ἀπαγγέλλων πολλὰ
καὶ πολλάκις ἐπαινῶν αὐτήν.

მარიამი უცხოელია და გარს არ ახვევია ნათესავების ხროვა, რო-
მელთა გამო მეფეს შეიძლება ჰქონდეს სხვადასხვა უსიამოვნება;
ამავე დროს უქებდა გვარიშვილობას და დიდ ქებას ასხამდა მისი
ხორციელ სილამაზეს.

მან, როგორც უაღრესად საქ-
მიანმა კაცმა, მაშინვე ხელი მო-
ჰკიდა საქმეებს, ასე ვთქვათ, ნამდ-
ვილად და არსებოდა...

ხოლო კესარი იოანე დუკა
ცდილობდა რაც შეიძლება მალე
განთავისუფლებულიყო დედო-
ფალ მარიამისაგან და გა-
ეძევებინა ის სასახლიდან, რათა
ამ გზით მოესპო ყალბი ეჭვები,
რომლებსაც ბევრნი ატარებდნენ.
ამ მიზნით ის, ერთი მხრით, ყო-
ველნაირად ელაქუცებოდა პატ-
რიარქ კოზმას, ცდილობდა იგი
თანამზრახველად ჰყოლოდა, და
არაფრით არ დაეთმო კომბენოსე-
ბის დედის ლაპარაკისთვის, ხოლო
მეორე მხრით დაჯერებით არწმუ-
ნებდა მარიამ დედოფალს,
რათა მას მეფისათვის ეთხოვა
სიგელი მისი და მისი ვაჟის
უშიშროების უზრუნველსაყოფად,
და გასცლოდა სასახლეს, და ამ-
გვარად ის იმეორებდა პატროკ-
ლეს შემთხვევას. საქმე ის არის,
რომ იოანე დუკა დედოფალზე
ზრუნავდა ჯერ კიდევ იმ დროი-
დან, როდესაც მეფე მიხილ
დუკა გადადგა, და მის შემდეგ
გამეფებულ ნიკიფორე ბოტა-
ნიატეს, ურჩევდა ცოლად
შეერთო იგი (მარიამი); ამას
ის იმით უსაბუთებდა, რომ

Καὶ γὰρ ἦν εὐμήκης μὲν τὴν ἡλικίαν καθάπερ¹ κυπάριστος, λευκὴ δὲ τὸ σῆμα ὡσεὶ χιών, πρόσωπον νέκλον μὲν οὐκ ἀπαρτίζον, τὸ δὲ χρῶμα δι' ὄλου ἀνθος ἴρινον ἢ ῥόδον ἀντικρυς. Τὰς δὲ τῶν ὀμμάτων ἀγὰς τίς ἀνθρώπων ἐξείποι; ὄφρῆς ὑπερανεστηκυῖα καὶ πυρσὴ, βλέμμα χαροπόν. Ζωγράφου μὲν οὖν χεῖρ τὰ τῶν ἀνθρώπων πολλάκις ἐμιμήσατο χρώματα, ἐπόσα ὤραι φέρειν εἰσῆσαι, τὸ δὲ τῆς βασιλίδος κάλλος καὶ ἡ ἐπιλάμπουσα αὐτῇ χάρις καὶ τὸ τῶν ἡθῶν ἐπαγωγόν τε καὶ εὐχαρί· ὑπὲρ λόγον καὶ τέχνην ἐφαίνετο· οὐκ Ἀπελλῆς, οὐ Φειδίας οὐδὲ τις τῶν ἀγαλματοποιῶν τοιοῦτόν ποτε παρήγαγεν ἀγαλμα. Καὶ ὁ μὲν τῆς Γοργῆς κεφαλὴ λίθους ἐξ ἀνθρώπων τοὺς δρώντας ἐποίει, ὡς λέγεται. τὴν δὲ ἰδῶν ἄν τις βαδίζουσαν ἢ αἴφνης ὑπαντιάσας ἐκεχγῆναι τε καὶ ἐπὶ ταύτου σήματος, ἐφ' ᾧ ἔτυχεν ὄν, ἴστατο ἐννεός, ὡς ἀφηγήσθαι τῆνικαῦτα δοκεῖν καὶ ψυχὴν καὶ διάνοιαν. Ἀναλογίαν γὰρ τοιαύτην μελῶν καὶ μερῶν, τοῦ ὄλου πρὸς τὰ μέρη καὶ τούτων πρὸς τὸ ὄλον, οὐδεὶς οὐδέπω τοιαύτην ἐν ἀνθρώπου σώματι ἐθεάσατο· ἀγαλμα ἔμψυχον καὶ ἀνθρώποις φιλοκάλοις ἐράσμιον. Ἰμερος γὰρ ἀντι-

მართლაც, მარიამი იყო მა-
ღალი და ტანადი, როგორც კვი-
პაროსი, თეთრი როგორც თოვ-
ლი, პირისახე ჰქონდა არც თუ
ძალიან მრგვალი, მაგრამ გაზაფ-
ხულის ვარდივით გაფურჩქვნი-
ლი ალისფრად. ახლა თვალების
ბრწყინვალეობას აღარ იკითხავ?
ვინ შესძლებს ამის აღწერას? წამ-
წამები გრძელი და განსაცვიფ-
რებელი, თვალები ცისფერი.
მხატვრის ხელი ხშირად გადმო-
გვემს ხოლმე იმ ყვავილების
ნაირფერობას, რომლებითაც გვა-
საჩუქრებს წლის სხვადასხვა დრო;
მაგრამ დ ე დ ო ფ ლ ი ს სილამაზე
და მისი მომაჯადოებელი მიმ-
ზიდველობა, მისი ზნის სანდო-
მიანობა – ყველაფერი ეს აღემა-
ტება ფერწერას და ხელოვნებას,
არც აპელესს, არც ფიდიასს,
არც რომელსამე სხვა მოქანდა-
კეს არ დაუტოვებია ამის მსგავ-
სი რამ ქანდაკება (ე. ი. ისეთი
ნაწარმოები, რომელიც შეიძლება
შეედაროს მარიამის სილამაზეს).
ამბობენ გორგონას თავი ქვე-
ბად აქცევდა ხოლმე იმ კაცებს,
ვინც მას შეხედავდა; ხოლო ვინც
შემთხვევით დაინახავდა დ ე დ ო-
ფ ა ლ ს, ის რომ სეირნობდა, ან
უცაბედად შეხვდებოდა მას სად-
მე, საზღვარი არ ჰქონდა მის
განცვიფრებას, ის გაქვავებული
რჩებოდა იმავე მდგომარეობაში,

¹ καθάπερ ἢ cod.

κρυσ ἦν σωματῶνεις οἶον εἰς ῥομელშიც შეხვდა მას, თითქოს
 τόνδε τὸν περιγίειον κόσμον. წართმეოდა სულიც და გონებაც.
 ასეთი თანაზომიერება ასოთა და ნაკვთთა, ასეთი შეხამება მთელისა
 ნაწილებთან და ნაწილებისა მთელთან, მართლაც რომ არავის
 არასდროს არ უნახავს ადამიანის სხეულში. ეს იყო ცოცხალი ქან-
 დაკება, რომელიც ხიბლავდა მშვენიერების მოყვარულთ. ეს იყო
 თვით იმეროსი ¹, რომელსაც ხორცი შეუსხამს ამ ჩვენს დედამიწაზე.

Τούτοις οὖν ὁ καῖσαρ συγ-
 χρησάμενος τότε τὴν βασιλέως
 καταμαλάττει καὶ χειροὔται ψυ-
 χήν, κὰν πολλοὶ αὐτῷ συνεβού-
 λευον τὴν βασιλίδα ἀγαγέσθαι
 Εὐδοκίαν...

‘Ο μέντοι καῖσαρ Ἰωάννης
 παντοίως αὐτὸν μετελθὼν πέρας
 δέδωκε τῇ βουλῇ πείσας συναφ-
 θῆναι τῇ βασιλίδι Μαρίᾳ,
 καθὼς ὁ λόγος σαφέστερον φθά-
 σας ἐδήλωσε, κἀντεῦθεν παρρη-
 σίαν πολλὴν ἔσχῆκει πρὸς αὐτήν.
 Ἐπεὶ δ’ ἔν τισιν ἡμέραις ταῦτ’
 ἐτελεῖτο, μὴ βουλομένων τῶν
 Κομνηνῶν ἀθρόον τῶν βασιλείων
 αὐτὴν ἀπελάσαι, ἅτε πολλῶν
 αὐτῆς εὐεργετημάτων τυχόντων
 παρ’ ἔθλον τὸν τῆς βασιλείας
 αὐτῆς χρόνον, οὐχ ἦττον δὲ καὶ
 δι’ ἦν πρὸς αὐτὴν ἔσχον συνή-
 θειαν τῇ προφάσει τῆς ἐξ ἀμφο-
 τέρων τῶν μερῶν ξυμπεσοῦσης
 συγγενείας, πολλοὶ ἐκ πολλῶν
 συνείροντο λόγοι νοημάτων διαφό-
 ρων ἐξαγγελτικοί, τῶν μὲν ἄλλως
 ἐκλαμβανομένων τὰ πραττόμενα,
 τῶν δὲ ἐτέρως, ἄς ἕκαστος

კესარმა ისარგებლა მარიამის
 ამ თვისებებით და მეფის გული
 მოათვინიერა, თუმცა ზევრნი
 ურჩევდნინ მას ცოლად შეერთო
 დედოფალი ევდოკია ²...

ამგვარად, კესარმა იოანემ
 მოახერხა საქმის დაბოლოება და
 დაარწმუნა ბოტანიატე ჯვარი
 დაეწერა მარიამ დედო-
 ფალზე, როგორც ეს ნათლად
 არის ნაჩვენები წინა წიგნში, და
 ამის გამო მასთან (ე. ი. მარიამ-
 თაბ) გულახდილ ურთიერთობაში
 იყო. ახლა კი უკვე რამდენიმე
 დღე გავიდა და კომნენოსები არ
 აპირებდნენ მის გასახლებას სასახ-
 ლიდან, ნაწილობრივ იმ დიდი
 კეთილი საქმეების გამო, რომ-
 ლებიც მარიამმა გააკეთა თავისი
 მეფობის დროს, მაგრამ აგრეთვე
 კომნენოსების ახლო ურთიერთო-
 ბის გამო დედოფალთან, რაც
 გამოიხატებოდა მათ ორმხრივ
 ნათესაურ კავშირში დედო-
 ფალთან. აქედან წარმოიშვა
 ის მითქმა-მოთქმა რომლის
 დროს სხვადასხვა აზრები ვრცელ-

¹ იგივეა რაც ეროსი.

² ეს არის ევდოკია დალასენი, მეფე კონსტანტინე დუკას ქვრივი.

εὐνοίας ἢ μίσους εἶχε τὰ πρὸς αὐτὴν τῶν εἰσθιόντων ἐκ προαιρέσεως καὶ μὴ ὥς ἔχουσι κρίνειν τὰ πράγματα (Anna Comnena, ed. A. Reifferscheid, I, 93,1—99,1).

კითხებს თვითნებურად სჭირდნენ და არა ისე, როგორც იყო საქმის ნამდვილი ვითარება.

მარიამ დედოფლის ვაჟი კონსტანტინე

III, 4. Ἐπεὶ δὲ ὁ τῆς βασιλίδος Μαρίας υἱὸς Κωνσταντῖνος ὁ πορφυρογέννητος μετὰ τὴν παράλυσιν τῆς βασιλείας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ τοῦ Δούκα τὰ ἐρσιρὰ μὲν ἔκῳν ἀπεδύσατο πέδιλα, τὰ δὲ κοινὰ καὶ μέλανα ὑπεδύσατο, Νικηφόρος ὁ Βοτανειάτης ὁ μετὰ τὸν Δούκαν καὶ πατέρα τοῦ Κωνσταντίνου τῶν σκήπτρων ἐπειλημμένος τὰ μὲν μέλανα ἐκείνον ἀποβαλεῖν διαρίσατο, ἐκ ποικίλων δὲ σηρικῶν ὑφασμάτων ὑποδήματα προσέτατε περιδείσθαι ὡσπερ τὸν νεανίσκον ἐπαισχυνόμενος καὶ τοῦ κάλλους ἴσου καὶ τοῦ γένους ἀγάμενος. Τὸ μὲν γὰρ κόκκινον διόλου ἀπαστρέπτειν αὐτῷ τῶν πεδίων ὅσον ἐφθόνει, τὸ δὲ τινας τόπους ἐκ τῶν ὑφασμάτων ἀνθεῖν τὸ κόκκινον ὑπεδίδου.

Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου ἀνάρρησιν ἡ βασίλισ Μαρία καὶ μήτηρ ἐκείνου ταῖς ὑποθημοσύναις πεισθεῖσα τοῦ καίσαρος ἔγγραφον πίστιν ἤτήσατο

დებოდა; ზოგი ასე ხსნიდა მოვლენებს, ზოგი ისე, იმისდა მიხედვით თუ როგორ ეპყრობოდნენ მარიამს, კეთილგანწყობილად თუ სიძულვილით, ვინაიდან სა-

რაც შეეხება მარიამ დედოფლის ვაჟს პორფიროგენეტ კონსტანტინეს, მისი მამის მიხეილ დუკას ტახტიდან გადადგომის შემდეგ მან თავისი ნებით გაიხიდა წითელი წაღები და ჩაცვა უბრალო შავი წაღები. ნიკიფორე ბოტანიატემ კონსტანტინეს მამის, მიხეილ დუკას, შემდეგ ტახტი რომ მიიღო, თუმცა მაშინვე უბრძანა გაეხადა შავი წაღები და ჩაცვა ფერადი აბრეშუმის ქსოვილისაგან შეკერილები, რადგან პატივს სცემდა ამ ახალგაზრდა ჭაბუკს და აფასებდა როგორც მის სილამაზეს, ისე გვარიშვილობას, მაგრამ მაინც შურით უყურებდა, რომ კონსტანტინეს წაღებს მოწეულის აღმური ასდიოდა, და მხოლოდ იმის ნება მისცა, რომ წაღები მარტო ალაგ-ალაგ ყოფილიყო წითლად შეფერადებული.

ხოლო ალექსი კომნენოსი რომ გამეფდა, დედოფალმა მარიამმა, კონსტანტინეს დედამ, იოანე კესარის შთაგონებით მმართველ მფევე ალექსის და სთხო-

δι' ἔρμηρῶν βεβαιωθησομένην γραμμάτων καὶ σφραγίδος χρυσῆς παρὰ τὸν αὐτοκράτορος, ὥστε μὴ μόνον ἀσινῆς σὺν τῷ σὺν διατηρηθῆναι, ἀλλὰ καὶ συμβασιλεύειν αὐτῷ ἀκακίον τὰ τε ἔρμηρὰ ὑποδιδυσκόμενον καὶ στεφφοροῦντα καὶ ὡς βασιλέα σὺν αὐτῷ ἀναγορευόμενον.

წითელ წალებს, თავზე გვირგვინს დაიდგამდა და, ალექსისტან

ერთან, მასაც უწოდებდნენ მეფეს.
 Καὶ οὐκ ἠστόχησε τῆς αἰτήσεως, ἀλλὰ λαμβάνει χρυσόβουλλον λόγον βεβαιούμενον τὰ αὐτῆς θελήματα ἅπαντα. Τηνικαῦτα καὶ ἂν ἐπεδιδύσκατο ἐκ σηρικῶν ὑφασμάτων περιελόντες τῶν διόλου ἔρμηρῶν ὑποδημάτων τούτων μεταδιδόσασιν καὶ ταῖς δωρεαῖς καὶ χρυσοβούλλοις λόγοις δεύτερος τοῦ λοιποῦ συνυπογράφων ἦν διὰ κινναβάρεως τῷ βασιλεῖ Ἀλεξίῳ καὶ ταῖς προπομπαῖς μετὰ τῆς βασιλικῆς τιάρας συνεπόμηνος. Ὡς δὲ τινες ἔφασαν, καὶ πρὸ τῆς ἀποστασίας τὰς περὶ τούτου συνθήκας εἶχεν ἡ βασιλίς, ἔν' οὕτω τὰ κατὰ τὸν σὺν αὐτῆς γίνοντο.

Ὅντω γοῦν τῶν βασιλείων ἐκείνη ἐξέρχεται μετὰ προπομπῆς ἀξίας ἐν τοῖς κατὰ τὴν μονὴν τοῦ μεγάλου μάρτυρος Γεωργίου παρὰ τοῦ ἀποβησιακότος Κωνσταντίνου βασιλέως τοῦ Μονομάχου οἰκοδομηθεῖσιν οἰκίμασι κατὰ σκηνώσουςα (Μάγγανα ταῦτα

ვა თვითმპყრობელს მიეცა მისთვის (მარიამისთვის) წითელი მელნით დამოწმებული და ოქროს ბეჭედ-დასმული წერილობითი დადასტურება იმისა, რომ მას და მის ვაჟს არა თუ ხელს არ ახლებდნენ, არამედ უკანასკნელი, გარდა ამისა, ალექსისტანთველიც იქნებოდა, ჩაიცვამდა

ამ თხოვნაზე მას უარი არ უთხრეს: მარიამმა მიიღო ოქრობეჭედი, რომლითაც ყველა მისი სურვილები დადასტურებულ იქმნა. ასე რომ კონსტანტინეს გახადეს მაშინ აბრეშუმის წალები, რომლებიც აქამდე ეცვა, ჩააცვეს მთლიანად წითლები, თუმცა სამეფო სიგელებსა და ოქრობეჭედებში ხელს აწერდა წითელი მელნით ალექსი მეფის შემდეგ და საზეიმო გამოსვლების დროს სამეფო თავსაბურავით შემკული მას მიჰყვებოდა უკან. ამბობენ, რომ მარიამ დედოფალმა, ჯერ კიდევ კომნენოსების აჯანყების წინ დაადებინა ალექსისტანს პირობა და მოითხოვა რომ მის ვაჟს ასე მოჰყვებოდნენ.

ამის შემდეგ მარიამი საპატრიარქოს თანხლებით გამოდის სასახლიდან, რათა დასახლდეს სამეფო პალატებში მახლობლად მთავარმოწამის გიორგის სავანისა, რომელიც მეფემ კონსტანტინემ მონომახმა ააგო და რომელსაც მდამოუყრად მან განაწოდებდა.

ἡ κοινή εἰσέτι κικλήσκει διάλεκτος) Ἰσαακίου συνεφεπομένου τῆς τοῦ σεβαστοκράτορος.

III, 5. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν βασιλίδ᾽ Μαρίαν οὕτω παρὰ τῶν

Κομνηνῶν ὠκονόμητο (Anna Comnena, ed. A Reifferscheid, p. 104,11 – 105,16).

ამ სავანეში მიაცილა იგი სევასტოკრატორმა ისააკმა.

ასე მოეპყრნენ კომნენოსები მარიამ დედოფალს.

მარიამის ვაჟი კონსტანტინე და ანნა

VI, 8. Ἀνατρεχέτω δ' αὐμὶς ὁ λόγος πρὸς τὰ ἐξ αὐτῆς μοι ξυμπεσόντα γενέσεως.

Πάντων γὰρ τῶν συνήθων ἐπὶ τοῖς νεογνοῖς τῶν βασιλέων παῖσι δαψιλέστερον τελεσθέντων, ὡς λέγεται, εὐφημιῶν δηλαδὴ καὶ ὄψεων καὶ φιλοτιμημάτων παρεχομένων τοῖς λογάσι τῆς συγχλήτου καὶ τοῦ στρατοῦ, πλεον ἢ περ ποτέ ἔχαιρον, ἐσίριτων, ἐπαιάνιζον ἅπαντες καὶ μᾶλλον οἱ τῆ βασιλίδ᾽ καὶ αἶμα προσήκοντες οὐκ εἶχον ἢ φῶν ὅ τι καὶ γένοιτο. Μετρητῶν δὲ τινῶν παρελθουσῶν ἡμερῶν στέφους κάμῃ ἀξιῶσιν οἱ γονεῖς καὶ βασιλικῶν διαδήματος. Ἐπεὶ δὲ Κωνσταντίνου τοῦ υἱοῦ τοῦ προβεβασιλευκότης Μιχαὴλ τοῦ Δούκα, περὶ οὗ πολλὰ καὶ ὁ λόγος ἐμνήσθη, συμβασιλεύοντος ἔτι τῷ αὐτοκράτορι καὶ ἐμῷ πατρὶ καὶ τὰς ὄψεων δ' ἐρῶντων συνυπογράφοντος τούτου καὶ τὰς προπομπὰς μετὰ τὰς αὐτῶν συνεπομένου καὶ τὰς εὐφημίαις δευτέρου εὐφημουμένου ἀγῶν εὐφημεῖσθαι ἔμελ-

ვთქვით ახლა იმის შესახებ, თუ რა მოხდა ჩემი დაბადების დროს.

როდესაც შესაძლებელი ბრწყინვალეობით შეასრულეს ყველაფერი, რაც ახალდაბადებული უფლისწულების მიმართ სრულდება ხოლმე, ესე იგი სენატისა და ჯარის წარმომადგენლები მოვიდნენ მოსალოცად და მოიტანეს საჩუქრები და სხვადასხვა საპატიო ნიშნები, მაშინ ყველანი მიეცნენ სიხარულს, უფრო მეტად, ვიდრე სხვა დროს ხდებოდა, ცეკვავდნენ და მღეროდნენ; განსაკუთრებით კი დედოფლის (ე. ი. ირინეს) სისხლის ნათესავებმა არ იცოდნენ რა ექნათ სიამოვნებისაგან. რამდენიმე დღე რომ გავიდა, მშობლებმა მომიძღვნეს გვირგვინი და სამეფო დიადემა. ხოლო რადგან წინანდელი მეფის მიხეილ დუკას ვაჟი კონსტანტინე, რომელსაც ზემოთ ხშირად ვიხსენიებ, მეფის, მამაჩემის, თანამმართველად ითვლებოდა და მასთან ერთად წითელი მელნით აწერდა ხელს სიგელებს,

λον, Κωνσταντῖνον καὶ Ἄνναν ἐν ταύτῃ ἔξεφώνουν ἐν τοῖς τῆς εὐφημίας καιροῖς οἱ τῆς εὐφημίας προεξάρχοντες. Καὶ τοῦτο δὴ μέχρι καιρῶν ἰκανῶν ἐτελεῖτο, ὡς γέ μοι τῶν συγγενῶν καὶ ἑμῶν γεννητόρων ἐν ὑστέροις πολλάκις διηγουμένων ἀκήκοα (Anna Comnena, ed. A. Reifferscheid I, 203, 35—204, 12).

და ახნა. ეს, როგორც მე გამიგონია ჩემი ნათესავებისა და მშობლებისაგან, შემდეგაც კარგა დიდ ხანს სრულდებოდა.

საზეიმო გამოსვლების დროსაც მას ახლდა ტიარით თავზე და წარმოთქმებშიც მეორე ადგილას იხსენიებოდა (*შევის შემდეგ*), ამიტომ იმათ, ვისაც ეს წარმოთქმები ეხებოდა საზეიმო შემთხვევებში, ბრძანება გაცევს, რომ მეც ვყოფილიყავი მოხსენებული ამ წარმოთქმების დროს და წარმოეთქვათ: კონსტანტინე

იბერიული წარმოშობის სიაოში

VI, 9. Ὁ μέντοι αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος τῶν παραλίων τῆς Βιθυνίας καὶ αὐτῆς Βοσπόρου καὶ τῶν ἀνωτέρω χωρῶν τοὺς Τούρκους ἀπελάσας μετὰ τοῦ Σολυμᾶ εἰς εἰρηνικὰς ἔληλθύθει σπονδὰς, καθὼς ὁ λόγος ἀνωτέρω φθάσας ἐδήλωσε, καὶ οὕτως πρὸς τὸ Ἰλλυρικὸν τὰς ἡγίας στρέψας τὸν τε Ῥομπέρτον καὶ τὸν αὐτοῦ υἱὸν Βαῖμοῦντον πολλὰ μογήσας κατὰ κράτος ἤττησε καὶ μεγίστης συμφορᾶς τὰ κατὰ τὴν ἐσπέραν ἐρρύσατο.

Κἀκεῖθεν ἐπανελθὼν αὖθις τοὺς ὑπὸ τὸν Ἀπελχασήμ Τούρκους οὐ τὴν ἕω ἀπλῶς κατατρέχοντας εὔρεν, ἀλλὰ μέχρις αὐτῆς Προποντίδος καὶ τῶν παραλίων ταύτη χωρίων κατεληλυθότας.

მიწაწყალი თვით პროპონტიდამდე და მის მომიჯნავე ზღვისპირა მხარეები.

თურქები რომ გარეკა ბითონის სანაპიროებიდან, თვით ბოსფორიდან და ზემოთ მდებარე ქვეყნებიდან, თვითმპყრობელმა ალექსიმ საზავო ხელშეკრულება დასდო, როგორც ზემოთ ითქვა, სულეიმანთან; მერე, გაემართა ილირიკში და დიდი ვაი-ვაგლახით დაამარცხა რობერტი და მისი ვაჟი ბოემუნდი და, ამგვარად, იხსნა დასავლეთი უკიდურესი უბედურებისაგან.

იქიდან რომ დაბრუნდა, შემდეგი ამბავი დახვდა: თურქებს, აპელხასიმის მეთაურობით, განეახლებინათ თავიანთი თავდასხმები და დაერბიათ არა მარტო აღმოსავლეთი, არამედ მთელი

“Ὅπως μὲν οὖν ὁ Ἄμῆρ Σολυ-
μας τῆς Νικαίας ἐξελθὼν τουτο-
νὸν Ἀπελχασῆμ φρουρὸν αὐτῆς
καταλέλοιπεν, ὁ δὲ Πουζάνος πα-
ρὰ τοῦ Περσῶν σουλτάν πρὸς
τὴν Ἀσίαν ἐξεπέμφθη καὶ παρὰ
τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ σουλτάν Του-
τούση ἠττηθεὶς ἀνηρέθη καὶ τὸν
Τουτούσην μετὰ τὸ τὸν Πουζάνον
ἠττησά: οἱ ἀνεψιαθεὶς αὐτοῦ ἀπέ-
πνιξαν, ἀρκτέον ἦδη διηγείσθαι.

შვილებმა – აი, ამის შესახებ უნდა დავიწყო თხრობა.

Ἄνῆρ τις ἐξ Ἀρμενίας ὀρμώ-
μενος Φιλάρετος τὴν ἐπωνυμίαν,
περίβλεπτος ἐπ’ ἀνδρεία καὶ φρο-
νήσει, εἰς τὴν τοῦ ὁμοεστικαίου
ἀξίαν παρὰ τοῦ προβεβασιλευκό-
τος Ῥωμανοῦ τοῦ Διογένους ἀνε-
νεχθεὶς καὶ τὰ συμβάντα τῷ
Διογένει: θεασάμενος καὶ τὴν τῶν
ὀρμμάτων αὐτοῦ στέρησιν βεβαιω-
θεὶς διαφερόντως τοῦτον ποθῶν
οὐκ ἔφερεν, ἀλλ’ ἀποστασίαν με-
λετήσας τὴν Ἀντιόχου ἐξουσίαν
ἐαυτῷ περιεποιήσατο. Καθ’ ἐκασ-
την δὲ τῶν Τούρκων ληξομένων
τὰ πέριξ, ἐπεὶ μὴ ἀνεῖς τούτω
ἐδίδοτο, ἐσκέφατο προσελθεῖν
τοῖς Τούρκοις καὶ περιτμηθῆναι,
ὡς ἔθιμος αὐτοῖς. Ὁ δὲ σὺνδὸς αὐτοῦ
ἐνέχευτο τοῦτον σφόδρα τῆς πα-

თუ როგორ დასტოვა სულეი-
მან ამირამ ნიკეა და ის აპელ-
ხასიმი¹ ჩააყენა მისი ციხის დასა-
ცავად, თუ როგორ იქმნა ბუზა-
ნი², რომელიც სპარსთა სულტ-
ნის მიერ აზიაში იყო გაგზავნი-
ლი, სულტნის ძმის ტუტუმის³
მიერ დამარცხებული და მოკლუ-
ლი, და თვით ტუტუმში მის მიერ
ბუზანის დამარცხების შემდეგ თუ
როგორ მოახრჩვეს მისმა ბიძა-

იყო ერთი კაცი, წარმოშო-
ბით არმენიიდან, სახელად ფი-
ლარეტოსი⁴, განთქმული ვაჟკა-
ცობითა და ჭკუით, და იგი დო-
მესტიკოსის პატივში იქმნა აღზე-
ვებული ამისწინანდელი მეფის
რომანოზ დიოგენეს მიერ; მან
თავისი თვალთ ნახა, რაც შეემ-
თხვა დიოგენეს და, მისი თვალე-
ლების დათხრა რომ შეიტყო,
ვერ აიტანა ეს (განსაკუთრებუ-
ლად უყვარდა დიოგენე) და გა-
ნიზრახა აჯანყება და ხელთ იგდო
ანტიოქოზის ქალაქის მფლობე-
ლობა, რადგან თურქები გამუდ-
მებით არბევდნენ გარშემო მდე-
ბარე მიდამოებს და მას (ფილა-
რეტოსს) მოსვენება არ ჰქონდა,
მან გადაწყვიტა თურქებს მიჰკედ-

¹ თურქი ამირა აბულ-ყასიმი.

² ბუზანი (პუზანოს) – თურქი ამირა, ედესის მმართველი.

³ ტუტუმში – ალფ-არსლანის ვაჟი, მელიქშას ძმა, სელჯუკთა ამირა სირიაში (1079 – 1095 წ.წ.).

⁴ ბარამ ფილარეტოსი, (Βραχάμιος Φ.), კურაპალატი, რომანოზ IV დიოგე-
ნეს (1067 – 1071 წ.წ.) სარდალი, რომელმაც არ სცნო მიხეილ VII დუკა პარაპი-
ნაკი (1071 – 1078 წ.წ.) და მიითვისა ედესა, ანტიოქია, მომფსუესტია და სხვ.

ραλόγου ἀνακόπτων ὁρμῆς, ἀλλ' οὐκ εἰσηκούσθη τὰ λόγῳ συμβουλεύων. Περὶλυπος τοίνυν γενόμενος δι' ἡμερῶν ὀκτὼ καταλαμβάνει τὴν Νίκαιαν καὶ προσελθὼν τῷ Ἀμῆρ Σολυμᾶ διεγείρει τοῦτον εἰς πολιορκίαν τῆς Ἀντιοχείας τὴν τοῦ σουλτανικίου τῆν Νικαῦτα περιβεβλημένον ἀξίαν καὶ πρὸς τὸν πόλεμον τὸν κατὰ τοῦ πατρὸς παροξύνει. Πείθεται τούτοις ὁ Σολυμᾶς, ἐν δὲ τῷ πρὸς τὴν Ἀντιόχειαν μέλλειν ἀπέρχεσθαι τὸν μὲν Ἀπελχασῆμ κατέλιπε φύλακα τῆς Νικαίας ὑπερέχοντα πάντων τῶν ἡγεμόνων ἡγεμόνα τοῦτον κατονομάσας· ἐκεῖνος δὲ συνεφεπόμενον ἔχων καὶ τὸν τοῦ Φιλαρέτου υἱὸν διὰ δώδεκα νυκτῶν διὰ τὸ ἀνύποπτον (τὰς γὰρ ἡμέρας ἡρέμει) καταλαμβάνει τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐξ ἐφόδου ταύτην κατέσχεν.

ჩავიდა ანტიოქიაში (დღისით ის არ იძვროდა ადგილიდან) და პირველი იერიშისთანავე აიღო იგი ¹.

Ἐν τούτοις δὲ καὶ ὁ Χαρτικῆς λαθραίως συλᾶ τὴν Σινώπην χρυσίον ἱκανὸν καὶ χρήματα τῶν βασιλικῶν ταμείων κείθι ἐναποκείμενα μεμαθηκώς. Ὁ δὲ Τουτουσῆς τοῦ μεγάλου σουλτᾶν ἀδελφός, τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Μεσοποταμίας πάσης καὶ τοῦ Χάλεπ καὶ μέχρι αὐτοῦ Βαγδᾶ ἐξουσιάζων καὶ τῆς Ἀντιοχείας ἀντιποιοῦμενος, ἐπεὶ τὸν Ἀμῆρ

ლებოდა და წინადაცვეთაც შეესრულებინა, როგორც ეს მათში მიღებულია. ხოლო მისი ვაჟი დაბეჯითებით მოითხოვდა მისგან და ამ უგუნური სწრაფვისაგან აკავებდა, მაგრამ არ უსმინა მის კარგ რჩევას, ძალიან დამწუხრებული ამის გამო ის გაემგზავრა და რვა დღეში ჩავიდა ნიკეაში, მივიდა სულეიმან ამირასთან და მას აქეზებდა ანტიოქიისათვის ალყა შემოეოტყა (სულეიმანს მამინ მიელო სულტნის პატივი) და მოუწოდებდა ომი დაეწყო მისი მამის წინააღმდეგ. სულეიმანი დაეთანხმა ამაზე, ხოლო ანტიოქიის წინააღმდეგ რომ დააპირა გამგზავრება, აზულ-ყასიმი დასტოვა ნიკეის მცველად და მას მიაკუთვნა ყველა სარდალთა უფროსის სახელწოდება, ხოლო თვითონ თან წაიყვანა ფილარეტოსის ვაჟი და თორმეტ დამეში

ამ დროს ხარატიკე ფარულად არბევდა სინოპს, რადგან გაეგო, რომ იქ ინახებოდა სამეფო საჭურჭლეთა დიდძალი ოქრო და ფული. დიდი სულტნის ძმამ ტუტუმმა, რომელსაც ეპყრა იერუსალიმი, მთელი მესოპოტამია და ალაბი და მთელი ქვეყნები ვიდრე ბაღდადამდე და ანტიოქიის მითვისება სურდა, როდესაც დაინახა, რომ სულეიმან ამირას ალვირი აეხსნა

¹ ეს უნდა მომხდარიყო 1084 წელს.

Σολυμῶν ἀφηνιάζοντα ἔβλεπε καὶ τὴν τῆς Ἀντιοχείας ἀρχὴν ἑαυτῶ ἤδη περιποιούμενον, σὺν ὄλοις δυνάμεσιν ἐν μεταίχμιῳ τοῦ Χάλεπ καὶ τῆς Ἀντιοχείας καταλαμβάνει. Συνητηκός δ' αὐτῶ τοῦ Ἀμῆρ Σολυμᾶ πόλεμος εὐθύς ἀναρρήγγυται μέγας, καὶ ἀγγεμάχου τῆς μάχης γενοῦσας νῶτα οἱ τοῦ Σολυμᾶ ὑποσχόντες προτροπὰδην ἔφειγον. Πολλὰ δὲ τούτους φαρσύνων ὁ Σολυμᾶς, ἐπεὶ τῆς φουγῆς ἀποσχέσθαι: οὐκ ἔπειθεν, ὑπὲρ κεφαλῆς τὸν κίνδυνον ἐφιστάμενον ἄλλων παρεκκλίνας ἐν ἀκινδύνῳ τάχα ἐδόκει καθίστασθαι: καὶ κατὰ γῆς τὴν ἀσπίδα τεθεικώς ἐπ' αὐτῆ προσομιήσας ἐκάθητο. Ἄλλ' οὐ διελάθε τοὺς ὁμοφύλους. Προσεληλυθότες γὰρ αὐτῶ τινες τῶν σατραπῶν ἔλεγον τὸν θεῖον αὐτοῦ¹ Τουτοῦσση μεταπέμπεσθαι αὐτόν. Ὁ δὲ ἀγένευεν ὑφορώμενος τὸν ἐξ αὐτοῦ κίνδυνον. Ἐγκειμένων δὲ τῶν σατραπῶν, ἐπεὶ οὐ πρὸς ἰσχύος αὐτῶ ἀντικαθίστασθαι ἦν οἶα μόνῳ ὄντι, τοῦ κοῦλεοῦ τὸ ξίφος σπασάμενος κατὰ τῶν ἰδίων ὡσεὶ σπλάγγων διαμπερὲς τὸ ξίφος ἐλάσας καὶ κακῶς κακῶς ἀπώλετο. Παρακρήμα γούν οἱ σωθέντες τῶν τοῦ Ἀμῆρ Σολυμᾶ δυνάμεων προσηροῦσιν: τῶ Τουτοῦσση.

რებიდან ვინც კი გადარჩნენ, ტუტუმის მხარეზე გადავიდნენ მაშინვე.

(*ე. ო. აკანყებულოყო*) და ანტიოქიის საგამგეო უკვე ხელში ჩაეგდო, თვითონ მთელი ძალებით დაიძრა და ალაბსა და ანტიოქიას შუა დაბანაკდა. მას რომ შეხვდა სულეიმან ამირა, მაშინვე დიდი ომი გაჩაღდა, და როდესაც ხელჩართული ბრძოლა დაიწყო, სულეიმანის ჯარებმა ზურგი უჩვენეს და უკანმოუხედავად გაიქცნენ. თუმცა სულეიმანი ბევრს ეცადა ისინი გაემხნეებინა, მაგრამ რადგანაც მან ვერ შესძლო გაქცეულები შეეკავებინა, და დაინახა მის თავზე წამოდგარი ხიფათი, განზე გადგა და მის მიერ უხიფათოდ მიჩნეულ ადგილას დადგა, მიწაზე დადგა ფარი და მასზე დაემუშა და დაჯდა. მაგრამ ის შეუმჩნეველი არ დარჩათ თვისტომთ. მიუახლოვდნენ მას ზოგიერთი სატრაპები და უთხრეს – ბიძა შენი ტუტუმი გიბარებსო. ხოლო მან უარი თქვა ამაზე: მან განჭვრიტა მოსალოდნელი საფრთხე. სატრაპები რომ აღარ მოეშვენენ, ხოლო მას ძალა აღარ შესწევდა წინააღმდეგობა გაეწია, რადგან მარტოდ-მარტო იყო, ქარქაშიდან ამოიღო მახვილი, საკუთარ მუცელში შეიჭო; მახვილი გამჭოლ გავიდა და ბოროტი კაცი ასე ბოროტად დაიღუპა². სულეიმან ამირას ჯა-

¹ მკვლევართა მიერ აღნიშნულია, რომ ანნა კომნენე ცდებდა: ტატუმი არ ყოფილა სულეიმანის ნათესავი.

² ეს მოხდა 1086 წელს (ზოგიერთების აზრით 1085 წ.).

Ὁ δὲ μέγας σουλτάν ταῦτα μεμαθηκῶς καὶ δεδιῶς τὸν Του-
τούσην ἰσχυροποιούμενον ἤδη
ἀπέστειλε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα
τὸν Σιαοὺς μὴνύσας αὐτῷ περὶ
κῆδους καὶ ὑποσχόμενος, ἔάν
τοῦτο γένηται, ἀναστellaί μὲν
τοὺς Τούρκους τῶν τῆς παραλίας
μερῶν καὶ παραδοῦναι αἱ τὰ κάστ-
ρα καὶ δλοφύχως βοηθεῖν. Τοῦ-
τον θεασάμενος ὁ βασιλεὺς καὶ
τὰς τοῦ σουλτάν γραφὰς ὑπανα-
γνοὺς περὶ μὲν τοῦ κῆδους οὐδέ-
να λόγον ἐπεποίητο, τὸν δὲ
Σιαοὺς νουεχητῆ ἄνδρα θεασά-
μενος ἐπυνηθάνετο, πόθεν τε ὤρ-
μηται καὶ τίνες αἱ τοῦτου γονεῖς.
Τοῦ δὲ μητρὸθεν μὲν ἐξ Ἰβή-
ρων εἶναι λέγοντος, τὸν δὲ τοῦ-
του πατέρα Τούρκον ἀνομολο-
γοῦντος πολλὴν ὁ αὐτοκράτωρ
πραγματεῖαν ἐπεποίητο, ὥστε τοῦ
θείου βαπτίσματος τοῦτον τυχεῖν.
Συνέθετο πρὸς τοῦτο ὁ Σιαοὺς
καὶ πίστει ἐδεδώκει τῷ αὐτο-
κράτορι, ὥστε μὴ παλινოსτῆσαι
τοῦ θείου φωτίσματος τυχῶν.
Καὶ ἐπεὶ ἐντεταλμένον ἦν αὐτῷ
δι' ἐγγράφου προστάξεως σουλτα-
τικῆς, ἔν' εἴπερ ὁ βασιλεὺς πρὸς
τὸ τελέσαι τὸ μετ' αὐτοῦ κῆδος
προθυμηθεῖη, ἅπαντας τοὺς τὰς
παραλίας πόλεις κατασχόντας
σατράπκας ἀπελάσῃ ἐκεῖθεν τὸ
περὶ τούτων διαλαμπάνον σουλτα-
νικὸν γράμμα ὑποδεικνύς αὐτοῖς,
ταύτη τῇ γραφῇ συγχρήσασθαι
ὁ βασιλεὺς τῷ Σιαοὺς ὑπέθετο,

დიდმა სულტანმა ეს რომ
შეიტყო, რადგან მას ეშინოდა
ტუტუშის გამლიერებისა, მაშინ-
ვე გაგზავნა თვითმპყრობელთან
ს ი ა ო შ ი და წინადადებას ამ-
ლევდა მას დანათესავებოდა და
ჰპირდებოდა: თუ ეს მოხდება,
ავყრი თურქებს სანაპირო მხა-
რებიდან და შენ გადმოგცემ
ციხე-სიმაგრეებს და ყოველმხრივ
დაგეხმარებო. ეს (ე. ო. სიაოში)
რომ იხილა მეფემ და სულტანის
წერილიც წაიკითხა, დანათესა-
ვების შესახებ სიტყვაც არ და-
უძრავს, ხოლო რომ დაინახა,
რომ ს ი ა ო შ ი გონიერი კაცი
ყოფილა, ჰკითხა – სადაური ხარ
და ვინ არიან შენი მშობლებიო.
დედით ი ბ ე რ ი ე ლ ი ვარო –
უპასუხა მან, – ხოლო მამა ჩემი
თურქიაო, აღიარა მან. მაშინ
თვითმპყრობელმა დიდი მოლაპა-
რაკება გამართა მასთან, რათა
მას ღვთაებრივი ნათლობა მი-
ეღო. ს ი ა ო შ ი დათანხმდა ამა-
ზე და ფიცი მისცა თვითმპყრო-
ბელს, რომ, ღვთაებრივ ნათლო-
ბას რომ მიიღებდა, უკან აღარ
გაბრუნდებოდა, და რადგან მას
დავალებული ჰქონდა სულტანის
წერილობით განკარგულებით, რა-
თა, თუ მეფე დათანხმდებოდა
მას დანათესავება განეხორციე-
ლებინა, ყველა სანაპირო ქალაქ-
თა მფლობელი სატრაპები გაეძე-
ვებინა იქიდან და საბუთად ეჩვე-
ნებინა მათთვის სულტანის საგან-
გებო წერილი; მეფემ ურჩია

καὶ ἐπὶ τούτους ἐκείθεν ἀπελάσειε τὰς σουλτανικὰς ὑποδεικνύων γραφὰς, αὐθις πρὸς τὴν βασιλεῦσσαν ἐπαναστρέψαι.

Ὁ δὲ μάλα προθύμως τὴν Σινώπην πρότερον καταλαβὼν καὶ τὰς σουλτανικὰς ἐπιστολὰς ὑποδείξας τῇ Χαρατικῇ ἐκείθεν αὐτὸν ἀπήλασε μὴδ' ἄχρις ἐνὸς ὄβολου τῶν βασιλικῶν ὑποκρατήσαντα χρημάτων. Γίνεται δὲ τὸ τοιοῦτον. Ἐν τῇ τῆς Σινώπης ἐξέρχασθαι αὐτὸν κατεάξας τὸ ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραμάμου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου τέμενος δαίμονι καθάπερ τινὶ ἀλάστορι ἐκ θείας προνοίας παραδοθεὶς ἐκεῖτο ἀφρίζων καὶ οὕτως ἐκείθεν δαίμονων ἐξεληλύθει. Τὴν μέντοι κυρίαν τῆς Σινώπης ὁ Σιαοὺς Κωνσταντίνῳ τῷ Δαλασσηγῷ ἀγέθητο ἐπ' αὐτῷ παρὰ τοῦ βασιλέως ἀποσταλέντι κἀμ' οὕτως τὰς ἄλλας πόλεις περὶ τῶν καὶ τὰς σουλτανικὰς τοῖς σατραπαῖς ὑποδεικνύων γραφὰς ἐκείθεν ἐξήλαυε παραδιδόντες πρὸς τοὺς τοῦ αὐτοκράτορος σατραπάς. Ταῦτα οὖν ὁ Σιαοὺς διαπραξάμενος ὑποστρέφει πρὸς αὐτὸν κἀντεῦθεν τοῦ θείου βαπτίσματος τετυχηκῶς καὶ πολλῶν ὀφθαλμῶν ἐπαπολάσας δούξ' Ἀγγιᾶλου προχερίζεται (Anna Comnena, VI, 9; ed. Reifferscheid, I, 205, 21--208, 18).

ს ი ა ო შ ს ესარგებლა ამ წერილით და, როდესაც ის გააძვევებდა იმათ იქიდან სულტნის წერილების ჩვენების შემდეგ, კვლავ სამეფო ქალაქში დაბრუნებულიყო.

ის (ე. ო. ს ი ა ო შ ი) დიდის მონდომებით ჯერ სინოპში გაემგზავრა და სულტნის ეპისტოლეები უჩვენა ხარატიკის, რომელიც იქიდან გააძვეა ისე, რომ სამეფო ფულიდან ერთი ობოლიც კი არ გაატანინა. ასეთი რამეც კი მოხდა. სინოპიდან რომ გამოდიოდა ხარატიკი, მან ჩირქი მოსცხო ყოვლად უბიწო ჩვენი დედოფლის, ღვთისმშობლის ტაძარს და თითქოს რაღაც დამსჯელი დემონის მიერ, ღვთიური განგებით, შეპყრობილი დავარდა პირზე დუჟებ-მორეული: ასე გონება-წართმეული გამოვიდა ის იქიდან, ხოლო ძალაუფლება სინოპში ს ი ა ო შ მ ა გადასცა კონსტანტინე დალასენოსს, რომელიც მეფის მიერ იყო გაგზავნილი ამ მიზნით, და შემდეგ ასევე სხვა ქალაქებიც შემოიარა სიანოშმა, უჩვენებდა სატრაპებს სულტანის წერილებს და, იმათ რომ იქიდან გააძვევებდა, გადასცემდა ხოლმე ამ ქალაქებს თვითმპყრობელის სატრაპებს. ყველაფერი ეს რომ მოიმოქმედა ს ი ა ო შ მ ა, ის დაბრუნდა მასთან (ე. ო. თვითმპყრობელთან), მიიღო ღვთიური ნათლობა და დიდძალი საჩუქრების მიღების შემდეგ ანხილის დუქსად დაინიშნა.

VI, 12. Τὴν δὲ τοῦ Σιαοῦς ὑποστροφὴν ὁ σουλτὰν ἀπεκδεχόμενος, ἐπεὶ ἑώρα τοῦτον ἐμβραδύνοντα, μεμαθῆκοι δὲ καὶ τὰ κατ' αὐτόν, ὡς τὸν Χαρατικὴν μετὰ τρόπου τῆς Σινώπης ἀπήλασεν, ὡς τετυχῆκει τοῦ θείου βαπτίσματος καὶ κατὰ τὴν ἐσπέραν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπεστάλη τὴν δουκιῆν ἐξουσίαν Ἄγχιάλου περιζωσάμενος, ἠγιᾶτο καὶ ἤσχαλλε. Δεῖν σὺν ἐλογίσατο τὸν Πουζάνον ἀνθὺς μετὰ δυνάμεων κατὰ τοῦ Ἀπελχαστῆ ἀποστεῖλαι, ἅμα δὲ καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα γραφὴν περὶ τοῦ αὐτοῦ κήδους διαλαμβάνουσαν αὐτῷ ἐγχειρίσαι (Anna Comnena, ed. Reifferscheid, I, 215, 28 — 216, 6).

ს ი ა ო შ ი ს დაბრუნებას რომ ელოდა სულტანი და დაინახა, რომ ის იგვიანებდა, შეიტყო მთელი მისი ამბები, სახელდობრ, რომ მას ხარატიკე მოხერხებით გაუძევებია სინოპიდან, რომ მას ღვთიური ნათლობა მიუღია და, თვითმპყრობელის მიერ ანხილის დუქსის პატივში აღზევებული, დასავლეთში ყოფილა გაგზავნილი, – ყველაფერი ეს რომ შეიტყო, ეწყინა და დამწუხრდა. გადაწყვიტა, რომ საჭირო იყო ბუზანეს გაგზავნა ჯარით აბულ-ყასიმის წინააღმდეგ; ამავე დროს გადაწყვიტა გაეტანებინა მისთვის წერილი თვითმპყრობელთან იმ დანათესავების შესახებ თხოვნის შემცველი¹.

გრეგოლ ბაკურიანი. მისი ურთიერთობა ალექსი კომნენოსთან

IV, 4. Μεμαθῆκώς δὲ τὰ κατὰ τὸν Ῥομπέρτον ὁ αὐτοκράτωρ παραχρῆμα διὰ γραφῆς τῷ Πα-

როდესაც თვითმპყრობელმა შეიტყო რობერტის ამბები, მან მაშინვე წერილობით აცნობა ბ ა -

¹ ს ი ა ო შ ი, ზოგიერთი მკვლევარის აზრით, საკუთარი სახელი კი არაა, არამედ საზოგადო, და „ე ლ ჩ ს“ უნდა ნიშნავდესო. ასე აქვს გაგებული ეს სიტყვა სიბთ იზნ ალ-ჯაუზის. ანნა კომნენეც ხშირად საკუთარ სახელად ხმარობს საზოგადო სახელსო – წერს ი. ლიუბარსკი თავის შენიშვნებში (იხ. გვ. 523, შენ. 678). ქართულ თარგმანში ბერძნული Σιαοῦს ჩვენ ვიხმარეთ „ს ი ა ო შ ი“ (რუსულად ხმარობენ „Чауш“), რადგან ვივარაუდეთ, რომ ეს იგივე სახელი უნდა იყოს, რომელიც მიკუთვნებული აქვს შაჰნამეს პერსონაჟს, გოლიათს. ასე, „ისტორიათა და აზმათა“ ავტორთან ვკითხულობთ:

«ალექსანდრე და ქაიხოსრო მპყრობელთა შორის; აქილევ, სამზსონ და ნებროთ გმირთა შორის; სპანდიარ, თაჰამთა და ს ი ა ო შ გოლიათთა შორის; სოლომონ, სოკრატ და პლატონ ბრძენთა შორის» (ქ. ცხ. II (1959), გვ. 3, 15):

«და თვთ მეფე ალექსანდრეს სუითა და ს ი ა ო შ ი ს (v. I. სიოშის) მოყმობითა... (ქ. ცხ. II (1959), გვ. 9, 10).

κουριανῶ¹ τὴν αὐτοῦ ἀκάρτεκτον ἄρμὴν παρίστησι καὶ ὅπως τὸν Αὐλῶνα κατέλαβε, μὴ πεφροντικῶς ὁλως τῶν ξυμπεσόντων αὐτῷ θεινῶν κατ' ἡπειρόν τε καὶ θάλατταν μήτε τῆς ἡττης ἐκείνης, ἦν ἐκ πρώτης, ὃ φασιν, ἀφεταιρίας ἐπεπόνθει, καὶ ὡς χρῆ μὴ μέλλειν, ἀλλὰ θάπτον τὰς θυνάμεις ἐπισυναγαγόντα ἐνωθῆναι οἱ. Ταῦτα μὲν οὖν πρὸς τὸν Πακουριανόν· αὐτὸς δὲ παρασίχα τῆς Κωνσταντίνου ἔξεισιν εἰς μῆνα Αὐγούστου τῆς τετάρτης ἐπινομήσεως³ τὸν Ἰσαάκιον εἰς τὴν μεγαλόπολιν καταλιπών, ἐφ' ᾧ τὰ κατὰ τὴν πόλιν ἐδράζεσθαι, καὶ εἰ πού τις λόγος ἀπάχθοντες ἐξ ἐχθρῶν ἐξακούοντο, ὅποια εἴωθεν, αὐτὸν διασκεδάζειν τε καὶ φρούρειν τὰ βασιλεια καὶ τὴν πόλιν, ἅμα καὶ τὸ τῶν γυναικῶν φιλοπενθῆς ἀνακτώμενον. Τὸ δὲ γε εἰς τὴν μητέρα ἦκον οὐδεμιᾶς, ὡς οἶμαι, βροθείας ἐδείτο ῥωμαλεωτάτης κακίσταμένης ἐκείνης καὶ ἄλλως μεταχειρίσασθαι τὰ πράγματα δεξιωτάτης.

Τοιγαροῦν τὸ γράμμα δὲ Πακουριανός ἀνετίξας τηνικαῦτα ὑποστράτηγον προχειρίζεται Νικό-

კურიანს¹ მისი(რობერტის) შეუჩერებელი იერიში და რომ მან ავლონი² აიღო და სრულიად არ აშფოთებს თავს დამტყდარი საშინელი ამბები ხმელეთითა და ზღვით, არც ის დამარცხება, რომელიც მან, როგორც იტყვიან, პირველ თარჯთანვე განიცადა, და რომ დაყოვნება აღარ შეიძლება; სასწრაფოდ თავი მოუყარე ჯარებს და მე შემეიერთდიო. აი, ეს მისწერა ბაკურიანს; თვითონ კი მაშინვე გავიდა კონსტანტინეპოლიდან, აგვისტოს თვეში მეოთხე ინდიქტიონისა, ხოლო დედაქალაქში დასტოვა ისააკი, რათა მას მოეწყო ქალაქის საქმეებისათვის და, თუ რამე ხმები, ცუდი ხმები, მტრების მხრიდან დაირხეოდა, როგორც ეს ჩვეულებრივ ხდება, მას უნდა გაეფანტა, დაეცვა სასახლე და ქალაქი, ამავე დროს დაეწყნარებინა ქალების სევდა-წუწუნი. რაც შეეხებოდა დედას, ის, ვფიქრობ, არავითარ დახმარებას არ საჭიროებდა, რადგან იგი ძალიან ყოჩაღად იდგა და, საერთოდ, ძალიან მარჯვედ აგვარებდა საქმეებს.

ამრიგად ბაკურიანმა რომ წაიკითხა მეფის წერილი, მაშინვე ქვესარდლად დანიშნა

¹ ალექსი კომნენოსი ახლა უკვე კეისარია, ამ თავში აღწერილი ამბები ეკუთვნის 1081 წლის ივლისს. გრიგოლ ბაკურიანისა და ალექსი კომნენოსის ურთიერთობაზე ალექსის გამეფებამდე იხ. ზემოთ II, 4.

² ე. ი. Valona.

³ შესახებ სიტყვისა ἐπινέμησις იხ. ქვემოთ გვ. 108.

λαον τὸν Βρανᾶν, ἄνδρα γενναῖον καὶ πολλὴν περὶ τὰ πολεμικὰ ἐμπειρίαν ἔχοντα, Ὁ δὲ μετὰ τοῦ ὀπλιτικοῦ παντὸς καὶ τῶν τῆς μείζονος τύχης τῆς Ὁρεστιάδος σπουδαίως ἔξεισιν ἐνωθῆναι τῷ βασιλεῖ ἐπειγόμενος (Anna Comnena, IV, 4; ed. Reifferscheid, I, 137, 1—22).

Ἐφθιακῶς δὲ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ εὐθύς εἰς πολέμου σχῆμα τὸ ὀπλιτικὸν ἅπαν κατέστησεν ἡγεμόνας τῶν λογάδων ἐπιστήσας ἄνδρας γενναιοτάτους, παρακλευσάμενος οὕτω τῆς ὀδοιπορίας ἔχουσιν, οὐπερ ὁ τόπος αὐτοῖς τοῦτο δίδωσιν, ἵνα τὸ σχῆμα τῆς παρατάξεως διαγόντες καὶ τὸν ἴδιον ἕκαστος γνωρίσας τόπον ἐν τῷ καιρῷ τῆς μάχης ἀσύγχυτοι μένωσι καὶ μὴ ῥαδίως μεταφείροιντο καὶ ὡς ἔτυχεν.

არეულიყვებენ ერთმანეთში, როგორც ეს ხდება ხოლმე.

Ἐξήρχε μὲν οὖν τοῦ τῶν ἔξκουβιτῶν τάγματος Κωνσταντῖνος ὁ Ὄπος, τῶν Μακεδόνων ὁ Ἀντίοχος, τῶν Θεταλῶν δὲ Ἀλέξανδρος ὁ Καβασίλας, ὁ δὲ γε Τατίχιος καὶ μέγας τῷ τότε πρῶτος τῶν περὶ τὴν Ἀχρῖδῶ οἰκούντων Ταύρκων ἡγεμόνευε, γενναϊότατος ὢν καὶ ἀκατάπληκτος ἐν μάχαις, οὐκ ἐλευθέρας μὲν ὢν τύχης ἐκ προγόνων· καὶ γὰρ ὁ πατήρ αὐτοῦ Σαρακηνὸς ὢν ἐκ προνομῆς περιῆλθε τῷ πρὸς πατρὸς ἐμῷ πάππῳ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ. Τῶν δὲ γε Μαν-

ნიკოლოზ ვრანა, კაცი მამაცი და საომარ საქმეებში დიდი გამოცდილების მქონე. ხოლო თვითონ მთელი თავისი ჰოპლიტებით და დიდგვარიანებით დაუყოვნებლივ გავიდა ორესტიადიდან, რათა სასწრაფოდ შეერთებოდა მეფეს.

თვითმპყრობელმა ზომები მიიღო და მაშინვე საომრად დააწყო მთელი თავისი ჰოპლიტები, და განაყოფთა სარდლებად დააყენა უმამაცესი ვაჟკაცები, და უბრძანა მათ ისე ევლოთ სალაშქრო გზაზე, რომ, სადაც კი ადგილი მათ ამას შეაძლებინებდა, სამხედრო წყობის სახე დაეცვათ, რომ თითოეულს თავისი ადგილი სცოდნოდა და ბრძოლის დროს შეურევლად დარჩენილიყვნენ, რომ ადვილად არ

ექსკუვიტების რაზმეულს მეთაურობდა კონსტანტინე ოპოსი, მაკედონელებისას ანტიოქოზი, ხოლო თესალიელებისას – ალექსანდრე კავასილა; ახრიდის გარშემო მცხოვრებ თურქთა რაზმეულს წინამძღოლობდა ტატიკიოსი, რომელიც მაშინ დიდ პრიმიკერიოსად იყო, კაცი უმამაცესი და ბრძოლებში უძლეველი, თუმცა იყო არა თავისუფალი წინაპრთა შთამომავალი. მისი მამა იყო სარკინოზი და იგი ერთი თავდასხმის დროს ხელში ჩაუვარდა ჩემს პაპას (მამის

χαίων πρὸς τοῖς ὀκτακοσίοις εἰς
 διαχίλιους ποσομένων ἡγεμόνες
 ἦσαν ὁ Ξαντᾶς καὶ Κουλέων, τῆς
 αὐτῆς αἰρέσεως καὶ οὗτοι (იქვე,
 ed. Reifferscheid. I, 137, 22 —
 138, 9).

[შემდეგ აღწერილია, თუ როგორ ემზადება რობერტი და რა გეგმებს სახავს. ალექსი კომნენოსმა ზედმიწევნით შეიტყო მოწინააღმდეგის გეგმები და თვითონაც შეცვალა ძველი გეგმა].

IV, 6. Τούτων ὁ αὐτοκρά-
 τωρ αἰσθόμενος, δεινὸς ὢν τὸ
 συνοῖσον ἐν ὀξείᾳ ἐρηγέειναι ῥοπῇ,
 μεθαρμοσάμενος ἕαυτὸν πρὸς τὸ
 ξυμπεσὸν αὐτοῦ που κατὰ τὸ
 πρανὲς παρὰ τὴν θάλασσαν τὰς
 παρατάξεις κατέστησε καὶ διελὼν
 τὰ στρατεύματα τοὺς μὲν ἐπὶ
 τὰς σκητὰς τοῦ Ῥομπέρτου ἀπερ-
 χομένους βαρβάρους τῆς ὀρμῆς
 οὐκ ἀνέκοψε, τοὺς δὲ ἐπὶ τῶν
 ὤμων τὰ ἑτερόκοπα φέροντας
 ξίφη παρακατασχὼν μετὰ τοῦ
 σφῶν ἀρχηγοῦ τοῦ Ναμπίτου
 ἀποβάντας τῶν ἱππῶν ἔμπροσθεν
 ἐκ μικροῦ διαστήματος προπο-
 ρεύεσθαι στοιχηθὸν ἐπέτρεψε·
 τοῦτο δὲ γένος ἀσπιδηφόρον ξύμ-
 παντες. Τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ στρα-
 τεύματος εἰς φάλαγγας διελὼν
 αὐτὸς μὲν τὸ μεσαίτατον εἶχε
 τῆς παρατάξεως, δεξιόθεν δὲ καὶ
 ἕξ εὐωνύμου φαλαγγάρχας τὸν
 καίσαρα Νικηφόρον τὸν Μελισση-
 γὸν¹ ἐπέστησε καὶ τὸν καλοῦμενον

მხრით) იოანე კომნენოსს. ხოლო მანიქეველებს, რომელთა რიცხვი დაახლოვებით ორი ათას რვაასს შეადგენდა, წინამძღოლობდნენ ქსანტასი და კულეონი, რომლებიც იმავე მწვალელობას ეკუთვნოდნენ.

ეს რომ თვითმპყრობელმა შეიტყო, რადგან ის მწვავე შემთხვევაში მოხერხებულად პოულობდა ხოლმე შესაფერის გამოსავალს, ახლაც შეუფარდა თავისი გეგმა შექმნილ ვითარებას და რაზმები მოათავსა ციცაბო ქედზე, ზღვის ახლო; მან დაჰყო ჯარი: ერთნი, რობერტის ბანაკისკენ მიმავალი ბარბაროსები, არ შეაკავა შეტევისაგან ხოლო მეორენი, რომლებიც მხრებზე ორპირა მახვილებს ატარებდნენ, მოიტოვა მათ წინამძღოლ ნაბიტესთან ერთად და უბრძანა ჩამომხდარიყვნენ ცხენებიდან და წინ ევლოთ ცოტა მოშორებით ჩამწკვრივებულთ ერთიმეორის უკან. ამ ჯურის მებრძოლნი ყველანი ფარიანები არიან. დანარჩენი ჯარი კი ფალანგებად დაჰყო; თვითონ წყობის ყველაზე უფრო შუა ნაწილი აიღო, მარჯვენა და მარცხენა ფალანგებზე დააყენა ფალანგარხებად კესარი

¹ ნ ი კ ი ვ ო რ ე მ ე ლ ო ს ე ნ ი – წარჩინებული გვარის წარმომადგენელი; მას ცოლად ჰყავდა ალექსი კომნენოსის დაჲ ევდოკია. 1079 წელს მან მოაწყო აჯან-

Πακουριανὸν καὶ μέγαν δομῆστικον (Anna Comnena IV, 6; რ ი ა ნ ი, „დიდ დომესტიკოსად“¹ Reifferscheid I, 144, 12—26). ნიკიფორე მელისენი და ბ ა კ უ-
რომ იწოდებოდა.

[ალექსი კომნენოსი განაგრძობს საომარი ოპერაციებისათვის მზადებას რობერტ გვისკარის წინააღმდეგ]

ყება ნიკიფორე ბოტანიატეს წინააღმდეგ და სამეფო ტახტის მიღებას ლამობდა, ხოლო 1081 წელს რომ ალექსი კომნენოსმა ჩაიგდო ხელში სამეფო ტახტი, ნიკიფორე მელისენმა მიზანშეწონილად ჩასთვალა მორიგებოდა თავის ცოლის ძმას და კიდევაც მიიღო მისგან „კ ე ს ა რ ი ს“ პატივი.

¹ უცნაურად არის აქ მოყვანილი გრიგოლ ბაკურიანის სახელი და მისი თანამდებობა: **ἴδὼν καλοῦμένον Πακουριανὸν καὶ μέγαν δομῆστικον**. ამ გამოთქმის გაგებას რომ მხოლოდ სიტყვათა დალაგების მიხედვით მივუდგეთ, ასე გადაითარგმნება: „(სარდლად დააყენა) ეგრეთწოდებული ბაკურიანი და დიდი დომესტიკოსი“, რაც, რასაკვირველია, იმ გამოთქმის ნამდვილ აზრს არ გამოხატავს. „ბაკურიანს“ არ სჭირდება „ეგრეთწოდებული“: ეს სარდალი, რომელსაც ეკავა დიდი თანამდებობა „დასავლეთის დიდი დომესტიკოსისა“ (ტიპიკონშივე სწერია: «დასავლეთის დიდი დომესტიკოსის უფალ გრიგოლ ბაკურიანის მიერ» – იხ. გეორგიკა V, გვ. 99) კარგად ცნობილი პიროვნება იყო, მას მეფე ალექსი კომნენოსი დიდის პატივისცემით ეპყრობოდა და ალექსის ქალიშვილი ანნა ეგრე უცნაურად არ იტყოდა „ეგრეთწოდებული ბაკურიანო“.

ამ გამოთქმას სხვადასხვა თარგმანები ასე გადმოგვცემენ:

1) Командование поручил кесарю Никифору Мелиссину и великому domestiку Бакуриани (Я. Любарский, 33. 150, „ეგრეთწოდებული“ გამოტოვებულია);

2) поставил начальниками Никифора Мелиссинского и великого Доместика, по имени Пакуриана (СПБ 1859; გვ. 201 სასულიერო აკადემიის გამოცემა).

3) ...Caesar Nicephorus Melissenus and Pacurianus, called the „Great Domestic“ (E. Dawes, 1928, გვ. 108: „კესარი ნიკიფორე მელისენი და ბაკურიანი, რომელსაც ეწოდებოდა „დიდი დომესტიკოსი“.

თუ გადავხედავთ ყველა იმ ცნობას, რომელიც კი მოიპოვება ანნა კომნენეს „ისტორიაში“, დავინახავთ, რომ ამ „ისტორიის“ II და IV წიგნებში გრიგოლ ბაკურიანი უტიტულოდ იხსენიება, ის ჯერ კიდევ არ არის დომესტიკოსი; ეს თანამდებობა უჭირავს თვით ალექსი კომნენოსს. II, 4-ში ისტორიკოსი ამბობს: ალექსი კომნენოსმა და გრიგოლ ბაკურიანმა «პირობა დასდეს, რომ თუ ღმერთი ხელს შეუწყობს და ალექსი სამეფო ტახტზე ავა, ალექსი მიანიჭებს ბაკურიანს დომესტიკოსის პატივს, რომელიც ამჟამად თვით მას, ალექსის, აქვს». და პირველად აქ, IV, 6-ში არის ბაკურიანი მოხსენებული „დიდ დომესტიკოსად“. ასე რომ ამ ადგილის გაგებაში უპირატესობა უნდა მიეცეს Elizabeth Dawes-ს და გადართარგმნოთ: «და ბაკურიანი, დიდი დომესტიკოსი რომ ეწოდებოდა». და, მაშასადამე, καλοῦμένον უნდა მიეკუთვნოს არა **Πακουριανόν**-ს, არამედ μέγαν δομῆστικον-ს.

Υ', 3. Ὁ δὲ γε αὐτοκράτωρ τοὺς νεήλυδας (συνέρρεον γὰρ ἱκανοὶ περισωθέντα τοῦτον μεμαθηκότες) ἐπιμελῶς ἐξεπαίδευσεν, ὅπως ἰππεύειν χρῆ εὐοχώτατα καὶ τοξεύειν εὐστοχώτατα, ὀπλιτεύειν τε καὶ ἐνεδρεύειν ἐπικαιρότατα. Ἐπετόμφει δὲ ἀνδρῶν καὶ πρὸς τὸν ῥήγα Ἀλαμανίας πρέσβεις, ὧν προεξήρχεν ὁ Μηθύμνης καλούμενος, καὶ διὰ γραφῆς ἐπὶ πλεόν ἐρεθίζει μὴ μέλλειν ἔτι, ἀλλὰ τὰς αὐτοῦ ἀναλαβόμενον δυνάμεις τάχιον τὴν Λογγιβάρδιαν καταλαβεῖν κατὰ τὰς συκευμένας συνθήκας, ἐφ' ἧ ἀπασχολῆσαι τὸν Ῥομπέρτον, ἔν' οὕτως ἀδείας τυχῶν στρατεύματα ἀνδρῶν καὶ ξενικὰς δυνάμεις συλλέξῃται καὶ οὕτω τοῦτον τοῦ Ἰλλυრიκοῦ ἀπελάσῃ, πολλὰς τῷ Ἀλαμανίας ῥηγὶ ἑμολογήσας τὰς χάριτας, εἰ οὕτως ποιήσεις, καὶ τὸ ὑποσχεθὲν αὐτῷ διὰ τῶν παρ' αὐτοῦ σταλέντων πρέσβων κῆδος ἐκπληρωσάμενος.

ალამანიის მეფეს ბევრ წყალობას აღუთქვამდა და არწმუნებდა, თუ ის ამას შესარულეობდა, მისთვის გაგზავნილი ელჩების პირით მიცემულ დაპირებას ქორწინების შესახებ სისრულეში მოიყვანდა.

Ταῦτα οἰκονομήσας τὸν Πακοῦριανὸν μέγαν δομέστικον αὐτοῦ που καταλιπὼν αὐτὸς πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἐπανέρχεται, ἐφ' ἧ καὶ ξενικὰς ἀπανταχόθεν συλλέξασθαι δυνάμεις καὶ ἄλλα τινὰ οἰκονομῆσαι τῷ καιρῷ καὶ τοῖς ξυμπεσοῦσι πράγμασι συμβαλλόμενα. Οἱ δὲ Μανιχαῖοι, ὅ

თვითმპყრობელი შეუდგა დიდის მზრუნველობით ახალწვეულთა გაწვრთნას (საკმაოდ ბევრმა მოიყარა მასთან თავი, როგორც კი შეიტყეს, რომ იგი გადარჩენილიყო); საჭირო იყო მტკიცედ მჯდარიყვნენ ცხენზე, მიზანში სროლა ესწავლათ, ბრძოლაში გაწვრთნილიყვნენ და მოხერხებულ ადგილას ჩასაფრებოდნენ მტერს. მან კვლავ გაუგზავნა ალამანიის (ე. ი. გერმანიის) მეფეს ელჩები, რომელთაც მეთაურობდა მეთიმნე, და წერილობით აქეზებდა მას – ძალიან ნულარ იგვიანებ, წამოიყვანე შენი ჯარი და სასწრაფოდ მოდი ლონგიბარდიაში, თანახმად დადებული ხელშეკრულებისაო; ამით ალექსის უნდოდა რობერტის ყურადღება მიექცია, რათა ამგვარად მას, ალექსის, შესაძლებლობა მისცემოდა კვლავ ჯარი შეეკრიბა, უცხო რაზმებიც შეეგროვებინა და ამნაირად გაემეგვებინა რობერტი ილირიიდან; ამავე დროს

ეს რომ ყველაფერი მოაგვარა, დიდი დომესტიკოსი ბაკურიანი დასტოვა იქ და თვითონ სამეფო ქალაქში დაბრუნდა, რათა უცხოელთა რაზმებიც ყოველგნით შეეკრიბა და სხვა რამეებიც მოეგვარებინა დროისა და გარემოებების შესაფერისად. ხოლო მანიქველნი ქსანტასი და

τε Ξαντᾶς καὶ ὁ Κουλέων, μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦς ὡς εἰς δύο πρὸς τῆ ἡμισείᾳ χιλιάδας ποσομένων ἀσυντάκτως οἴκαδε ἐπανέρχονται. Καὶ πολλάκις μετακαλούμενοι παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὑπισχνούντο μὲν ἐληλυθῆναι, ὑπερετίθειντο δὲ τὴν ἔλευσιν. Ὁ δὲ ἐπέκειτο καὶ δωρεὰς αὐτοῖς καὶ τιμὰς -διὰ γραφῶν ὑπισχνούμενος, καὶ οὐδ' οὕτως πρὸς αὐτὸν ἐληλυθῆσαν (Anna Comnena, V, 8; ed. Reiferscheid I, 160, 4—28).

კულეონი თავიანთი ჯარით, დაახლოვებით ორნახევარი ათასი კაცის რაოდენობით, უწესრიგოდ გაბრუნდნენ შინ. და ისინი რამდენჯერმე იქმნენ დაბარებული თვითმპყრობელის მიერ, ჰპირდებოდნენ მოვალეთო, მაგრამ მოსვლას კი აყოვნებდნენ. ის კი მაინც არ იშლიდა, წერილებს უგზავნიდა და საჩუქრებსა და პატივს ჰპირდებოდა, მაგრამ ისინი მაინც არ მოსულან მასთან,

**გრიგოლ ბაკურიანი იგზავნება სკვითების წინააღმდეგ
საბრძოლველად**

VI, 14. Γένος τι Σκυθικὸν παρὰ τῶν Σαυροματῶν καὶ ἑκάστην σκυλευόμενοι ἀπάραντες τῶν οἴκοι κατῆλθον πρὸς τὸν Δάνουβιν. Ὡς δὲ πρὸς ἀνάγκης ἦν αὐτοῖς μετὰ τῶν κατὰ τὸν Δάνουβιν οἰκούντων σπείσασθαι, τούτου συνδόξαντος πᾶσιν εἰς ἑμίλιαν ἦλθον μετὰ τῶν ἐκκρίτων, τοῦ τε Τατοῦ¹ καὶ Χαλῆ ὀνομαζομένου καὶ τοῦ Σεσθιάβου καὶ τοῦ Σατζᾶ (χρῆ γὰρ καὶ τῆς ἐπωνυμίας μεμνήσθαι τῶν κατ' αὐτοὺς ἀρίστων ἀνδρῶν, εἰ καὶ τὸ σῶμα τῆς ἱστορίας τούτοις καταμιαίνεται), τοῦ μὲν τὴν Δρίστραν κατέχοντος, τῶν δὲ τὴν Βιτζίναν καὶ τᾶλλα. Σπείσάμενοι γοῦν μετ' αὐτῶν ἀδεῶς τοῦ λοιποῦ διαπε-

ერთი სკვითური ტომი, რომელსაც სავრომატები გამუდმებით არბევდნენ, აიყარა თავისი ადგილებიდან და ჩავიდა დანუბის ნაპირებზე. რადგან აუცილებელი იყო მათთვის მოლაპარაკებოდნენ დანუბის გასწვრივ მოსახლე ხალხებს, შეთანხმდნენ ყველასთან და მოლაპარაკება დაიწყო მათ მეტაურებთან, სახელდობრ ტატუშთან, რომელსაც ხალიც ეწოდებოდა, სესთლავთან და საჯასთან (საჭიროა მათი, ამ საუკეთესო ვაჟკაცების სახელების მოხსენიება, თუმცა ჩემი ისტორიის სხეულს მათი ხსენებით ჩირქი ეცხება); პირველი მათგანი დრისტრას ფლობდა, სხვები კი ვიჯინას და სხვას.

¹ Τατού+τοῦ codd.

ρῶντες τὸν Δάνουβιν ἐλήζοντο τὴν παρακειμένην χώραν, ὡς καὶ πολίχινιά τινα κατασχεῖν. Κάντευσθεν ἐκεχειρίαν τινὰ σχόντες ἀροτριῶντες ἔσπερον κέγχρους τε καὶ πυρούς.

ტა რომ შვიდობა ჩამოაგდეს, დაიწყეს ხვნა და შვრიისა და პურის თესვა.

Ὁ δὲ Τραυλὸς ἐκεῖνος Μανιχαῖος μετὰ τῶν συνεφεπομένων αὐτῷ καὶ οἱ τὸ κατὰ τὴν ἀκρολοφίαν τῆς Βελιατόβης πολίχinion κατασχόντες ἑμόφρονες, περὶ ὧν ὁ λόγος φθάσας πλατύτερον ἐδίδαξε, τὰ κατὰ τοὺς Σκύθας μεμαθηκότες δὲ πάλαι ᾤδινον εἰς φῶς ἐξήγαγον καὶ κατασχόντες τὰς τραχείας ὁδοὺς καὶ στενωποὺς μετεκαλοῦντο τοὺς Σκύθας. Κάντευσθεν τὴν ἅπασαν Ῥωμαίων ἐλήζοντο χώραν. Γένος γὰρ οἱ Μανιχαῖοι φύσει μαχιμώτατον καὶ αἵμασιν ἀνθρώπων λαφύσσειν καθάπερ εἰ κύνες ἀεὶ λμειρόμενον.

რომაული ქვეყნის რბევა. მანიქველთა მოდგმა ხომ ბუნებით ძალიან კარგი მეომარია, და ისინი მუდამ იმის მსურველნი არიან, ძალელების მსგავსად, რომ ადამიანთა სისხლით გაძლენ.

Ταῦτα δὲ βασιλεὺς Ἀλέξιος μεμαθηκῶς παρακελεύεται τῷ δομestίκῳ τῆς ἐσπέρας Πακουριανῷ γινώσκων αὐτὸν ἰκανώτατον οἰκονομῆσαι στράτευμα καὶ κατὰ φάλαγγα στήσαι καὶ παράταξιν διαμηχανήσασθαι ποικιλώτατον σὺν αὐτῷ τῷ Βρανᾷ (ἀνήρ δὲ καὶ οὗτος μαχιμώτατος) τὰς δυνάμεις ἀναλαβόμενον κατ' αὐτῶν ἀπελθεῖν. Καταλαβὼν δὲ

იმათ დადევს მათთან ხელშეკრულება და ამის შემდეგ თავისუფლად გადალახეს დანუბი და დაიწყეს მეზობლად მდებარე ქვეყნის რბევა და ზოგიერთი დაბეზიც იგდეს ხელში. შემდეგ, ცო-

ხლო ის ზემოხსენებული ტრავლე, მანიქველი, თავის მხლებლებთან ერთად, და მისი ის თანამოაზრენი, რომელთაც ველიატოვის ბორცვზე დაბა ეკყრათ და რომელთა შესახებ სიტყვამ მოიტანა და დაწვრილებით უკვე გიამბეთ, როგორც კი მათ შეიტყეს სკვითების მიერ ჩადენილი საქმეები, მაშინვე შეუდგნენ სინათლეზე იმის გამოტანას (ე. ი. სისრულეში მოყვანას), რასაც დიდი ხანია გულში ატარებდნენ, და დაიკავეს ციცაბო გზები და ვიწრობები, მოიწვიეს სკვითები და დაიწყეს მთელი

ეს რომ შეიტყო მეფე ალექსიმ, უბრძანა დასავლეთის დომესტიკოსს ბაკურიანს, რომელსაც ის იცნობდა როგორც ძალიან ნიჭიერ კაცს ჯარის მომზადებაში, მის დაწყობაში ფალანგ-ფალანგ, და ძალიან მოხერხებულს საბრძოლო წყობის გამოგონებაში, – უბრძანა მას თან წაეყვანა ვრანა (ესეც აგრეთვე ძალიან მამაცი მებრძოლი) და

τοὺς Σκύθας διελθόντας τοὺς στενωποὺς καὶ τῆς Βελιατῶβης ἔνθεν τὸν χάρακα πηξαμένους, πλήθος ἀναρτίμυτον τούτους θεασάμενος, πρὸς τὸν μετ' αὐτῶν εὐθύς ἀπενάρκησε πόλεμον βέλτιον νομίζων τὰς ἰδίας τὸ παρὸν ἀμαχητὶ διασῶσαι δυνάμεις ἢ τὸν μετὰ τῶν Σκυθῶν ἀναδησάμενον πόλεμον καὶ ἡττηθῆντα πολλοὺς ἀπολωλεκέναι. Ἄλλὰ τῇ Βρανᾷ φιλοκινδυνοτάτῃ τε καὶ θρασεὶ ὄντι ταῦτα οὐκ ἤρεσκεν. Ὁ δὲ δομέστικος, ἵνα μὴ δειλίας ὑποψία τις κατ' αὐτοῦ ἀναβαλλομένου τὸν πόλεμον δοίῃ, ἐνεδίδουται ὅρμαις τοῦ Βρανᾶ καὶ θεωρήξασθαι τε ἀπασὶ κελεύσας καὶ πολέμου σχῆμα διατυπώσας κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐχώρησε τὸ μεσαίτατον αὐτὸς διέπων τῆς φάλαγγος. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲ τὸ πολλοστὸν τοῦ πλήθους τῶν ἀντιτεταγμένων τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔσφιξε στρατεύμα, ἐκ μόνης ὀφειᾶς περιδεεῖς ἐγεγόνευσαν ἀπαντες. Προσβαλόντες ὁ δὲ ὅμως τοῖς Σκύθαις ἀναιροῦνται μὲν πολλοὶ ἐν τῇ μάχεσθαι, πίπτει δὲ καιρίαν πληγὴς ὁ Βρανᾶς. Ὁ δὲ γε δομέστικος ἐκθύμως μαχόμενος καὶ σφοδρὰς τὰς κατὰ τῶν ἐναντίων ἱππασίας ποιοῦμενος φηγῶ προσκεκρουκῶς ἀφήρηται παρακρήμα τὴν ψυχὴν. Τὸ δὲ ἐπίλοιπον τοῦ στρατοῦ ἄλλος ἄλλαχού διεσπάρησαν.

მთელი ძალით გამართულიყო მათ (ე. ო. სკვითების) წინააღმდეგ. ის (ბაკურიანი) სკვითებს შეეყარა მაშინ, როდესაც ისინი ვიწრობებში გასულიყვნენ და ველიატოვის იქით დაბანაკებულიყვნენ¹. მან რომ დაინახა მათი უამრავი რაოდენობა, მათთან ბრძოლაზე მაშინ ხელი აიღო, რადგან უმჯობესად ჩათვალა თავისი ჯარები ამჟამად უბრძოლველად დაეცვა, ვიდრე სკვითებს შეებოდა, დამარცხებულიყო და ბევრი მეზრძოლი დახოცვოდა. მაგრამ ეს არ მოეწონა ვრანას: ის თავზეხელაღებული იყო და გამბედავი, ხოლო დომესტიკოსი, რათა მის წინააღმდეგ რამე ექვი არ დაბადებულიყო, რომ ის სილაჩრით ომის გადადებას აპირებდა, მიჰყვა ვრანას შემართებითს მოთხოვნებს და უბრძანა ყველას შეჯავშნულიყვნენ. საბრძოლო სქემა დასახა და სკვითების წინააღმდეგ გაემართა; შუა ფალანგის შუა ნაწილი თვითონ დააწყო. რადგან მოწინააღმდეგეთა ჯარის უმცირეს ნაწილსაც არ უდრიდა რომაული ჯარი, მარტო ერთი დანახვითაც შიშის ზარი დაეცა ყველას. მაინც შეუტოვებს სკვითებს და ბევრნი ამ ბრძოლაში მოისრნენ, დაეცა აგრეთვე სასიკვდილოდ დაჭრილი ვრანაც. ხოლო დომესტიკოსი გამამაგებით იბრძოდა, მტრის წინა-

¹ სიტყვა-სიტყვით „მესერი ჩაერჭოთ“ (τὸν χάρακα πηξαμένους).

აღმდეგ ძლიერი მხედრული შემართვების დროს მუხას დაეჯახა და იქვე სული დალია. დანარჩენი ჯარი დაიფანტა, ზოგი სად და ზოგი სად.

Ταὐτ' οὖν μεμαθηκῶς ὁ αὐτοκράτωρ ἐπένθει μὲν τοὺς πεπτωκότας ἅπαντας ἰδίᾳ καὶ καθ' ἕκαστον καὶ ὁμοῦ· ἐπὶ δὲ τῷ τοῦ ὁμοσεπίκου θανάτῳ μᾶλλον στενάζων κρουνοὺς ἤφιει θακρύνων. Ἐφίλει γὰρ ἐξόχως τὸν ἄνδρα καὶ πρὸ τῆς ἀναρρήσεως (Anna Comnena VI, 14; ed. Reifferscheid, I, 222, 21—224, 8).

ეს რომ შეიტყო თვითმპყრობელმა, დაიტირა დაღუპულები, ყველანი ცალ-ცალკე და ერთად. ხოლო დომესტიკოსის სიკვდილის გამო განსაკუთრებით სწუხდა და ცრემლებს ღვრიდა. ვინაიდან ძალიან უყვარდა ეს კაცი ჯერ კიდევ მისი (*ალექსის*) მეფედ გამოცხადებამდე.

ალექსი კომნენოსი და მარიამის ვაჟი კონსტანტინე

IX, 5. Ἐν τοῖς μέρεσιν οὖν γενόμενος τῶν Σερρῶν¹, ἐπεὶ ὁ Πορφυρογέννητος Κωνσταντῖνος ὁ Δουκῆς συνεπόμενος τῷ αὐτοκράτορι, ἤτειτο εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν καταλῦσαι ἐπιτερπῆ ὄντα καὶ ὑδάσι ψυχροῖς καὶ ποτίμοις κατάρρυστον καὶ ἀποκρῶντα οἰκήματα ἔχοντα πρὸς τὴν βασιλείᾳς ὑποδοχὴν (Πεντήκοστις τοῦτῳ τὸ ὄνομα), ὁ βασιλεὺς ὑπέιζας τῷ τούτου φελημάτι αὐτοῦ που κατέλυσεν. Ἄλλ' οὐδὲ τῇ μετ' αὐτὴν βουλομένῳ ἐξελεῖν ὁ Πορφυρογέννητος συνεχῶρει· ἤξιου δὲ μᾶλλον ἐγκρατεῖσθαι· καὶ ἔτι ἐφ'

სერის მიდამოებში რომ იყო, კონსტანტინე დუკა პორფიროგენეტმა, რომელიც თვითმპყრობელ ალექსის თან ახლდა, სთხოვა მას ჩემს აგარაკზე დავისვენოთო; სასიამოვნო ადგილია, კარგი ცივი სასმელი წყალი ჩამოჩუხჩუხებს და მეფის მისაღებად საჭირო ოთახებიც აქვსო (ამ ადგილს პენტეგოსტი ეწოდება). მეფეც დაჰყვა მის ამ სურვილს და შეისვენა იქ. მაგრამ მომდევნო დღესაც, ალექსიმ რომ წასვლა დააპირა, პორფიროგენეტმა არ გაუშვა; სთხოვა ცოტა მომაგრდი, რათა მოსულიერდე

¹ არის მაკედონიის ქალაქი და არა თრაკიისა, როგორც წერს ი. ლიუზარსკი (გვ. 549, შენიშვნა 897), და მდებარეობს მდ. სტრიმონის მახლობლად (P a p e, Eigennamen s. v. Σέρραι), როგორც ჩანს, იმავე სექტორში, რომელშიც ფილიპოპოლია. მ მხრივ საგულისხმოა, რომ კონსტანტინე დუკას დედის, მ ა რ ი ა მ ი ს, მამულებიც ამავე სექტორში არის მითითებული (იხ. ზემოთ გვ. 89 და ქვემოთ გვ. 106 – 107).

ἢ ἀνακτῆσασθαί τε ἑαυτὸν τῆς ὀδοιπορίας καὶ τὸ σῶμα τοῦ κونيρτοῦ καθ᾽ ἅραι λουσάμενον. **Εὐτρέπιστο** γὰρ αὐτῷ ἦδη καὶ τὰ πρὸς εὐωχίαν θαψιλῆ. Ὁ δὲ καὶ αὐθις τῷ τοῦ Πορφυρογεννήτου ὑπειξε θελήματι. Ὡς δὲ λουσάμενον καὶ τοῦ βαλανείου ἐξεληλυθότα τοῦτον μεμαθήκοι: **Νικηφόρος ὁ Διογένης** πάλαι τυραννίων, ἐπιτηρῶν δὲ εἴ που καὶ αὐτόχειρ δυνήθη τούτου γενέσθαι, περιζωσάμενος τὸν ἀκινάκην εἰσήει ὡς δῆθεν ἐκ θήρας ἐπανίων κατὰ τὸ σύνγηθες. Τοῦτον οὖν ὁ **Τατίκιος** θεασάμενος καὶ πάλαι γινώσκων τὸ παρ' αὐτοῦ μελετώμενον ἀπώσατο ἐπειπών· „**ὼς τί ἀσυντάκτως οὕτως καὶ ξιφήρης εἰσέρχῃ; καιρὸς βαλανείου καὶ οὐχι ὀδοιπορίας οὐδὲ θήρας ἢ μάχης ἐστίν**“. Ὁ δὲ τοῦ σκοποῦ διημαρτηκῶς ὑπεχώρησεν.

Ἵπολαβῶν δὲ ὡς ἦδη ἐπέγνυσται (θεινὸς γὰρ ἔλεγχος ἢ συνείδησις) δρασμῷ τῆν ἑαυτοῦ σωτηρίαν πραγματεύσασθαι ἐβουλεύετο καὶ εἰς τοὺς ἐν Χριστουπόλει ἀγροὺς τῆς βασιλίδος **Μαρίας** ἢ εἰς τὸν **Πέρνικον** ἢ τὸν **Πετριζὸν** προσχωρήσαι κάκειθεν αὐθις πρὸς τὰ συμπίπτοντα τὰ κατ' αὐτὸν εὖ διαθέσθαι. Προεφ-

მგზავრობისაგან და აბანოში ტანს ჭუჭყი მოაშოროო. მას უკვე მოემზადებინა მისთვის მდიდრული ნაღიმი. ალექსი კვლავაც დაჰყვა პორფიროგენეტის სურვილს. როდესაც ალექსიმ იბანავა და აბანოდან გამოვიდა და ეს შეიტყო ნიკიფორე დიოგენემ ¹, რომელიც დიდი ხანია გაბატონებას ლამობდა და უთვალთვალებდა, თუ სადმე შესძლებდა საკუთარი ხელით მის მოსპობას, შემოირტყა მახვილი და შევიდა სახლში, თითქოს ნადირობიდან დაბრუნებულიყო ჩვეულებისამებრ. ეს რომ დაინახა ტატიკიმ, რომელმაც წინათაც იცოდა მისი ამ განზრახვის შესახებ, გააგდო ის და თან მიაძახა: „რატომ შემოსულხარ ასე არეულდარეულად, ისიც მახვილშემორტყმული? ხომ აბანოს დროა და არა ხეტიალისა, ნადირობისა, ან ბრძოლისა“. ისიც მიზნის მიუღწევლად აიკრიფა და წავიდა.

რადგან მიხვდა, რომ გაუგეს მისი ოიხები (ვიხიიდან საშიხელი მამხილებელია სინიდიისი), გადაწყვიტა გაქცევიით ეხსნა თავი და გადასულიყო დედოფალ მ ა რ ი ა მ ი ს ქრისტეპოლისის მამულებში, ან პერნიკში, ან პეტრიწონში, და იქიდან კვლავ გარემოებათა შესაბამისად მოეგვარებინა თავისი საქმეები დედოფალ მა-

¹ ნიკიფორე დიოგენე იყო რომანოზ IV დიოგენეს (1067 – 1071) და ევდოკიას შვილი. ევდოკიას ჰყავდა უფროსი ვაჟი მიხეილი, შემდეგში კეისარი მიხეილ VII პარაპინაკი (1071 – 1078), კონსტანტინე X დუკასაგან (1059 – 1067).

θάκει γὰρ ἡ βασίλισ Μαρία τοῦτον προσλαβέσθαι ἀδελφὸν ὄντα μητρόθεν τοῦ προβεβασιλευκότος ἀνδρὸς αὐτῆς Μιχαὴλ τοῦ Δούκα, καὶ τὰ ἐς πατέρα διήλαττον.

Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς τριταῖος ἐκείθεν ἐξεῖσι· τὸν δὲ Κωνσταντῖνον αὐτοῦ που καταλελοιπεί βασιῶν χάριν δεδιῶς τὸ ἀπαλὸν καὶ ἀσύνηθες τοῦ νεανίου τότε πρώτως τῆς ἐνεγκαμένης πρὸς ἐκστρατεῖαν ἐξεληλυθότος. Ἦν γὰρ μονογενῆς τῆ μητρὶ. Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ σφόδρα τοῦ νεανίσκου κηδόμενος πάσης ἀνέσεως συνεχῶρει ἐπαπολαύειν αὐτὸν σὺν τῆ βασιλίδι μητρὶ, ἅμα δὲ καὶ ὡς ἴδιον ἀπαρτὶ τέκνον ἐξόχως φιλῶν τοῦτον (Anna Comnena, IX, 5; ed. Reifferscheid II, 41, 3—42, 7).

IX, 7. Ὁ μὲν οὖν αὐτοκράτωρ τοῖς λογισμοῖς ἀνατρέχων, ἐξ ὀπίω τὴν κατ' ἑαυτοῦ τοῦ Διογένους μελετῆν ἐπέγνωνεν, καὶ ὅπως ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοῦ ἀναρρίσεως ἀμφοῖν ἐχρήσατο τοῖν ἀδελφοῖν ἐπόσης τε φιλοφροσύνης καὶ κηδεμονίας ἐπὶ τοσοῦτοις ἔτεσιν αὐτούς ἡξίου, καὶ οὐδὲν τούτων τὴν τοῦ Νικηφόρου γνῶμην ἐπὶ τὸ βέλτιον μετηλλοίωσεν, εἰς ἀμηχανίαν ἐνέπιπτε. Ταῦτ' οὖν ὁ βασιλεὺς ἀναλογιζόμενος πάντα καὶ ὅπως

რიამს დაუახლოვებია იგი, როგორც თავისი მეუღლის, ყოფილი მეფის მიხეილ დუკას ძმა დედის მხრივ, თუმცა სხვადასხვა მამისაგან იყვნენ ¹.

მეფე ალექსი მესამე დღეს გავიდა იქიდან; კონსტანტინე კი იქ დასტოვა დასასვენებლად: უფროთხილდებოდა ყმაწვილს, ნაზი და მიუჩვეველი იყო, მაშინ პირველად გამოსულიყო სალაშქროდ; ის ხომ დედის-ერთა იყო. და თვითმპყრობელი ალექსი ძალიან ზრუნავდა ყმაწვილზე და ყოველგვარი შეღავათის მინიჭებაზე თანხმდებოდა მისთვისაც და მისი დედისთვის, დედოფალ მარიამისთვის, და უყვარდა ის განსაკუთრებულად სწორედ როგორც საკუთარი შვილი.

თვითმპყრობელი ალექსი იმის გამოანგარიშებას შეუდგა, თუ რა დროიდან იცის მან დიოგენეს გეგმებზე მის (ალექსის) წინააღმდეგ, მოიგონა თავისი ტახტზე ასვლის დროიდანვე ორივე ძმას ² როგორ სიყვარულით და მზრუნველობით ეპყრობოდა და მთელი რიგი წლების მანძილზე მათ პატივს სცემდა, მაგრამ ნიკიფორეს აზრთა მსვლელობა უკეთესობისაკენ ვერ შესცვალა; ამის გამო ის დიდ საგონებელში ჩავარდა. ყველაფერ ამაზე ფიქ-

¹ იხ. ზემოთ გვ.89, შენიშვნა.

² ორივე ძმა – ნიკიფორე დიოგენე და ლეონი (იხ. ანნა კომნენე IX, 6).

μετὰ τὸ σφαλῆναι αὐμὶς εἰσῆει, ὅπως ἀπώσθη παρὰ τοῦ Ἰατικίου, καὶ γνοῦς ὡς τὸ φονουργὸν σιδηρίον θήγων κατ' αὐτοῦ αἵμασιν ἀγαιτίοις σπεύδει χράναι τὰς χεῖρας καὶ ὁ τέως ἐφεδρέων καὶ νυκτὸς ἐπιτηρῶν τὸν φόνον τελέσαι ἀπαρακαλύπτως τοῦτον ἦδη ἐπισπεύδει, πολλοῖς ἐκυμαίνετο, λογισμοῖς. Ἦθελε μὲν οὖν οὐδαμῶς τὸν Διογένην μετελεύσεσθαι δι' ὃν πρὸς αὐτὸν ἐγκάρδιον ἐκέκτητο πόθον ἐξόχως τὸν ἄνδρα φιλῶν· ἀπαξᾶπλῶς δὲ ἄπαντα συνελῶν ὅπη τε προβήσεται τὸ δεινὸν ἐγνοῶν, ἐπεὶ τὸν περὶ ψυχῆς κίνδυνον αὐτῷ ἐφιστάμενον ἔγνω, πλήττεται τὴν καρδίαν. Καὶ εἰς ἐν τὸ πᾶν συναγαγὼν δεῖν ἔκριεν κατασχεῖν τὸν Νικηφόρον.

წინა, თუ რა საფრთხე დასდგომოდა მის სულს, გული შეეკუმშა. ყველაფერი ეს რომ შეაჯამა, იმ დასკვნამდე მოვიდა, რომ საჭირო იყო ნიკიფორეს შეპყრობა.

Ἐκείνος δὲ τὸν μελετώμενον ἐπισπεύδων ὄρασμον καὶ βουλόμενος νυκτὸς τῆς πρὸς Χριστοῦπολιν φερούσης ἄψασθαι ἐσπέρας ἀποστείλας εἰς τὸν Πορφυρογέννητον Κωνσταντῖνον τὸν δοθέντα αὐτῷ παρὰ τοῦ βασιλέως ταχυδρόμον ἵππον ἤτεῖτο ἀποχαρίσασθαι αὐτῷ. Ὁ δὲ ἀνένευσέ λέγων μὴ δύνασθαι ὄμρον τοιοῦτον αὐτῷμερον τοῦ βασιλέως ἀποποιήσασθαι (Anna Comnena IX, 7; ed. Reifferscheid II, 44, 21 — 45, 14).

რობდა მეფე, ფიქრობდა იმაზე, რომ იმ მარცხის შემდეგ როგორ კვლავ მოვიდა მასთან, და როგორ ჰკრა მას ხელი ტატიკიმ; და მან კარგად იცოდა, რომ ის ლესავს მის მოსაკლავ მახვილს და აპირებს უდანაშაულო სისხლში ამოისვაროს ხელეუბნი, ჩასაფრებულა ღამით, უდარაჯებს მას და ჩქარობს მკვლელობა შეასრულოს ახდილად; მეფე დელავდა მრავალნაირი ფიქრების გამო. მას არავითარ შემთხვევაში არ უნდოდა დიოგენეს გამოჰკიდებოდა, რადგან მისდამი გულითადი გრძნობა ჰქონდა და ძალიან უყვარდა ეს კაცი. საერთოდ, ყველაფერს რომ თავი მოუყარა, ალექსი მიხვდა სადამდე შეიძლება ეს საშინელება გაიზარდოს და, როდესაც გაითვალის-

ნიკიფორე ჩქარობს გაქცევის განზრახული გეგმა სისრულეში მოიყვანოს და მოინდომა იმავე ღამეს ქრისტეპოლისკენ წასულიყო; ამ მიზნით მან საღამოს კაცი გაგზავნა კონსტანტინეპოლში და შეუთვალა მას, მეფისაგან ნაჩუქარი ფეხმარდი ცხენი მათხოვეო. მან უარი შემოუთვალა და თან დასძინა: არ შემიძლია მეფის ასეთი საჩუქარი დღესვე გამოგიგზავნოო.

**დედოფალ მარიამის მონაწილეობა ნიკიფორე
დიოგენეს შეთქმულებაში**

[სცადეს ნიკიფორე დიოგენე გამოეტყუებინათ, მაგრამ ვერაფერს გახდნენ. მაშინ ერთ-ერთმა მოხელემ, მუზაკემ, სცადა დიოგენე ეწამებინა და დიოგენეც ყველაფერში გამოტყდა. მისი ჩვენებები ჩასწერა მეფის მდივანმა გრიგოლ კამატეროსმა].

IX, 8. Καὶ ὁ Διογένης ἀπαν-
τα ἀπαγγέλλων οὐδὲ τὸν φόνον
παρεσιῶπα.

Ἄναλαβόμενος δὲ πρῶτας ὁ
Μουζάκης τὰς τε ἐγγράφους αὐ-
τοῦ ἑμολογίας καὶ ἄς ἀναζητή-
σας εἶρε παρὰ τινων πρὸς αὐτὸν
πεμπομένης γραφάς, δι' ὧν ἐφαι-
νετο καὶ ἡ βασιλεῖς Μαρίας
τὴν μὲν ἀποστασίαν τοῦ Διογέ-
νους εἰδέναι, τὸν δὲ φόνον μηδα-
μῶς συγχωρεῖν ἀλλὰ καὶ μετ' ἐπι-
μελείας ἀπείργειν αὐτὸν οὐκ ἀπὸ
τοῦ φόνου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ
αὐτῆς ψιλῆς ἔγνοιᾶς, κομίζει τῷ
βασιλεῖ. Ὁ δὲ ταύτας ὑπανα-
γνοῦς καὶ πλείονας τῶν ὑποπτει-
ομένων ἐγγεγραμμένους εἰρηκῶς
καὶ τούτους ἐκκρίτους ἀπαντας
ἐν ἀμηχανίᾳ ἦν.

სახელები, და ესენი ყველანი წარჩინებული პირები იყვნენ; ამიტომ
ის სასოწარკვეთილებაში ჩავარდა.

Ὁ μὲν οὖν αὐτοκράτωρ τὰ
τῆς βασιλείδος Μαρίας
ἀνέκφορα μένειν ἠβούλετο. Καὶ
μέντοι καὶ διετήρησε τὸν ἀγνο-
οῦντα ὑποκριθεὶς δι' ἦν πρὸς
αὐτὴν εἶχε πίστιν καὶ ἑμολογίαν
καὶ πρὸς τοῦ τὰ τῆς βασιλείας
ἀναδέξασθαί σκηπτρα. Διεδίδωτο
δὲ πανταχοῦ τὴν τοῦ Διογένους

და დიოგენემაც ყველაფერი
უამბო, განზრახული მოკვლის
ამბავიც არ დაუმალავს.

დილით ადრე მუზაკემ თან
წაიღო დიოგენეს დაკითხვის ჩა-
ნაწერები და წერილები, სხვადა-
სხვა პირებისაგან გამოგზავნილი,
რომლებიც იპოვა მან და საიდა-
ნაც ჩანდა, რომ დედოფალმა
მარიამმა იცოდა დიოგენეს
შეთქმულების შესახებ, ხოლო
არასგზით არ თანხმდებოდა მეფე
მოეკლათ და დიდის მონდობე-
ბით ურჩევდა მას თავი შეეკავე-
ბინა არა მარტო მკვლელობის-
გან, არამედ თვით უაზრო გეგ-
მის შესრულებისაგან – ყველა ეს
მასალა მოუტანა მან მეფეს. ეს
წერილები რომ ჩაიკითხა, იქ იპო-
ვა ალექსიმ ბევრი ეჭვიმითანილის

თვითმზერობელმა მოინდომა
დედოფალ მარიამის საქ-
მეები დაეტოვებინა გაუმჟღავნე-
ბელი. აცხადებდა არაფერი ვი-
ციო, რადგან მარიამის მიმართ
დიდი რწმენა და ნდობა ჰქონდა
ჯერ კიდევ სანამ სამეფო ტახტს
მიიღებდა. ყველგან ავრცელებდ-
ნენ ხმებს, რომ დიოგენეს გეგმა

βουλὴν παρὰ τοῦ Πορφυρο-
γεννήτου Κωνσταντίνου
τοῦ βασιλέως καὶ υἱοῦ αὐτῆς δια-
μηνυθῆναι τῷ βασιλεῖ, ἂν ἄλλως
εἶχε τὸ πρᾶγμα. Ἐξ αὐτῶν γὰρ
τῶν ἐξυπηρετουμένων τῷ Διογένει
τὰ τῆς βουλῆς ἡρέμα διεπορθμύε-
το (Reifferscheid II, 48, 9—31).

მეფეს შეატყობინა მარიაშის
ვაჟმა, მეფე კონსტანტინე
პორფიროგენეტმა, ნამდ-
ვილად კი საქმის ვითარება სხვა-
გვარი იყო. შეთქმულების ამბები
თანდათან ხდებოდა ცნობილი
თვით დიოგენეს თანამზრახველ-
თა წყალობით.

თანე იტალოსი

V, 8. Καταλαβὼν δὲ ταύτην
καὶ ἐν συγχύσει τὰ κατὰ τὴν
ἐκκλησίαν εὐρῶν οὐδὲ πρὸς βρα-
χύν τινα χρόνον ἀνέσεως ἔτυχεν.
Ἄλλ' ὁποῖος ἐκεῖνος ἀποστολικὸς
ὢν, ἐπεὶ κυμαινομένην τοῖς τοῦ
Ἰταλοῦ² δόγμασι τὴν ἐκκλησίαν
εὔρε, ἂν καὶ κατὰ τοῦ Βρυεν-
νίου ἐβουλεύετο (Κελτὸς δὲ οὗτος
τὴν Καστορίαν κατασχών, ὡς
εἴρηται), ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἡμέ-
λει τοῦ δόγματος.

იქ¹ რომ ჩავიდა *ალექსი* და
არეული ნახა საეკლესიო საქმეები,
მოკლე ხნითაც კი არ შეუსვენია.
ის როგორც მოციქული ისეთი
იყო და, როდესაც დაინახა, რომ
ეკლესიის იტალოსის დოგმატე-
ბის წყალობით დელავდა, თუმცა
ბრიენიუსის³ წინააღმდეგ აპი-
რებდა გალაშქრებას (ეს ის კელ-
ტია, რომელმაც, როგორც ითქვა,
კასტორია დაიკავა), მაგრამ მაინც
დოგმატის საკითხიც უყურადღე-
ბოდ არ დასტოვა.

Ἐπὶ τούτοις γὰρ καὶ τὰ κατὰ
τὸν Ἰταλὸν ἐβλάστησαν μεγάλως
τὴν ἐκκλησίαν συνταράττοντα.
Οὗτος δὲ ὁ Ἰταλὸς (θεῖ γὰρ τὰ
αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς διηγῆσασ-
θαι) ὠρμητο μὲν ἐξ Ἰταλίας καὶ
ἐν τῇ Σικελίᾳ ἐφ' ἰκανὸν διέτρι-
ψε· νῆσος δὲ αὕτη ἀγχοῦ τῆς
Ἰταλίας διακειμένη. Οἱ γὰρ Σικε-

ამ ხანებში აღმოცენდა და
გავრცელდა იტალოსის მოძღვრე-
ბა, რომელმაც ძალიან შეაშფო-
თა ეკლესია. ეს იტალოსი (საჭი-
როა თვით დასაწყისიდანვე გად-
მოგვეთ მისი ამბები) წარმოშო-
ბით იტალიიდან იყო და სიცი-
ლიაში გაატარა კარგა დიდი
ხანი: ეს კუნძული იტალიის მახ-

¹ ე. ი. კონსტანტინეპოლში. ² Ἰταλικοῦ CG.

³ ეს იყო წარჩინებული ლათინი, რომელსაც მთავარსარდლის თანამდებობა
ეკავა.

⁴ τὰ κατὰ τὸν Ἰταλὸν περὶ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἰταλικοῦ ἐβλά-

στησαν G. ხაზგასმული სიტყვები („იტალიელთა მწვალებლობის შესახებ“) წარ-
მოადგენენ მთელი თავის სათაურს, რომელიც G-ხელნაწერის გადამწერს შეცდო-
მით შიგ ტექსტში ჩაურთავს, იხ. CB I (1839), გვ. 256.

λοι ἀποστάντες τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς καὶ εἰς πόλεμον κατ' αὐτῶν καὶ μάχας ἀπονευσκότες τοὺς Ἴταλοὺς εἰς συμμαχίαν προὐκαλέσαντο, μεθ' ὧν καὶ ὁ τοῦ Ἴταλοῦ πατήρ ἦν ἔχων καὶ τὸν παῖδα μεθ' ἑαυτοῦ, κὰν μὴ στρατεύσιμον εἶχε τὴν ἡλικίαν, συνεφερόμενον τούτῳ καὶ συμπαρασκαίροντα καὶ τὰ πολεμικά, οἷα τὰ τῶν Ἴταλῶν, παιδευόμενον. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα τῆς ἡλικίας οὕτως εἶχε τῷ Ἴταλῷ καὶ ἡ πρώτη τοιαύτη καταβολὴ τῆς παιδείσεως. Ἐπει δὲ ὁ κλεινὸς ἐκεῖνος Γεώργιος ὁ Μανιάκης τοῦ Μονομάχου τὰ σκήπτρα τῆς Ῥωμαίων διέποντος τυραννήσας τὴν Σικελίαν κατέσχε, μόλις ἐκείθεν ὁ τοῦ Ἴταλοῦ πατήρ καὶ τὸν παῖδα ἐπιφερόμενος πέφευγε. Καὶ εἰς Δογγιβαρδίαν φυγάδες ἄμφω κατήχθησαν ἔτι ὑπὸ Ῥωμαίους τελοῦσαν.

და ორივე ლტოლვილი ჩავიდა ლონგიბარდიაში, რომელიც ჯერ კიდევ რომაელებს ეკუთვნოდათ.

Ἐκείθεν δὲ οὗτος ὁ Ἴταλός, οὐκ οἶδ' ἕπως, τὴν Κωνσταντίου κατέλαβε παιδείας ἀπάσης καὶ τέχνης λογικῆς οὐκ ἐνδεῶς ἔχουσιν. Καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορίας Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς τοῦ Μονομάχου βασιλείας ὁ λόγος, εἰ καὶ τοῖς πλείοσιν ἔρραθύμητο, ἀλλ' οὖν γε πάλιν οὐ καταδεδυκῶς ἀνέλαμψε καὶ ἀνέθορε καὶ διὰ σπουδῆς τοῖς φιλο-

ლობლად მდებარეობს, სიცილიელები გადაუდგნენ რომაელთა სახელმწიფოს და დააპირეს მათ წინააღმდეგ ომი და ბრძოლები გაეჩალებინათ, და მოკავშირეებად მოუხმეს იტალიელებს, რომელთა შორის იყო აგრეთვე იტალოსის მამა; მას თან ჰყავდა შვილიც, რომელიც, თუმცა მას ჯერ არ ჰქონდა სამხედრო ასაკი, მაგრამ მაინც მამას ახლდა თან, კვიცივით ხტოდა და ასე იწვრთნებოდა, როგორც ეს იტალიელებშია მიღებული, საომარ საქმეებში. ასეთი იყო იტალოსის ყრმობის პირველი წლები, ასეთი იყო მისი სწავლა-აღზრდის პირველი საფუძველი. ხოლო როდესაც იმ სახელგანთქმულმა გიორგი მანიაკემ, რომაელთა მეფედ მონომახოსის ყოფნის დროს, აჯანყება მოაწყო და სიცილია დაიკავა, იტალოსის მამა თავისი შვილითურთ ძლივს გაიქცა იქიდან.

იქიდან ეს იტალოსი, არ ვიცით როგორ მოხდა ეს, კონსტანტინეპოლში ჩამოვიდა, რომელსაც არაფერი აკლდა ყოველგვარი განათლებისა და სიტყვიერებითი ხელოვნების საქმეში. ბასილი პორფიროგენეტის მეფობიდან დაწყებული ვიდრე თვით მონომახოსის მეფობამდე მეცნიერება, თუმცა მეტწილად დამცირებული და უგულვებელყოფილი იყო, მაგრამ მთლად კი კვლავ

λόγους ἐγένετο ἐπὶ τῶν χρόνων Ἀλέξιου τοῦ αὐτοκράτορος, τὰ πρὸ τούτου χλιδῶντων τῶν πλειόνων καὶ παιζόντων ἀνθρώπων καὶ ὀρυγίαις καὶ ἄλλοις αἰσχίσι παιγνίοις ἐνασχολουμένων διὰ τὴν χλιδὴν, λόγον δὲ καὶ παίδευσιν ἅπασαν τεχνικὴν ἐν παρέργῳ τιθεμένων.

ბოლო მეცნიერებას და განათლებას, თამორისოდ თვლიდნენ.

Ὅπως οὖν τοὺς ἐνταῦθα ἔχοντας ὁ Ἴταλὸς εὐρηκῶς καὶ ἀνδράσιν ἑμιλήσας σχολαστικοῖς καὶ ἀμειλίχοις καὶ τὸ ἦθος ἀγρίοις (ἦσαν γὰρ τότε καὶ τινες περὶ τὴν βασιλεύουσαν τοιοῦτοι) παιδείας τοῖνυν ἐξ ἐκείνων λογικῆς μετασχῶν καὶ Μιχαήλ ἐκείνῳ τῷ Ψελλῷ ἐν ἑστέρω προσομίλησεν, ὅς οὐ πάνυ τι παρὰ διδασκάλοις σοφοῖς ἐφοίτησε, διὰ φύσεως δὲ δεξιότηता καὶ νοδὸς δξότηता, τυχῶν μέντοι καὶ θεοῦ ἀρωγοῦ πρὸς τούτοις διὰ τὴν τῆς μητρὸς φερμοτάτην ἰκεσίαν ἐπαγρυπνούσης συχνῶς τῷ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κύρου τῆς θεοτόκου σεπτῷ εἰκονίσματι καὶ φερμοῖς τοῖς δάκρυσιν ὑπὲρ τοῦ παιδὸς ἐκκαλουμένης, εἰς ἄχρον σοφίας ἀπάσης ἐλλητικῶς καὶ τὰ Ἑλλήνων καὶ Χαλδαίων ἀκριβασάμενος γέγονε τοῖς τότε χρόνοις περιβόητος ἐν σοφίᾳ. Τούτῳ γοῦν ὁ Ἴταλὸς προσομίλησας ἐν ἀπαιδέυτῳ ἦθει καὶ βαρβαρικῷ οὐκ ἠδύνατο φιλοσοφίας εἰς βᾶθρος

გაბრწყინდა და აღზევდა და ფილოლოგოსთა მეცადინეობის საგნად იქცა თვითმპყრობელ ალექსის დროს; ამ დრომდე კი მეტი წილი ადამიანებისა ფუფუნებაში ცხოვრობდა და გართობებს ეძლეოდა, მისდევდნენ მწყერზე ნადირობას და სხვა სამარცხვინო გართობებს ფუფუნების გამო, ყოველგვარ ხელოვნებას სასხვა-

აი, ასეთი ხალხი დახვდა იტალოსს იქ, და ტრიალებდა სწავლულ კაცებში, რომლებიც ამავე დროს იყვნენ ტლანქი და ზნით ველურნი (იყვნენ ხომ ასეთებიც დედაქალაქში); მათგან ეზიარა ის სიტყვიერებითს განათლებას და უფრო გვიან დაუახლოვდა იმ მიქელ პსელოსს, რომელსაც ბევრი არ უვლია ბრძენ მასწავლებლებთან, მაგრამ, ბუნებრივი სიმარჯვისა და გამჭრიახი გონების წყალობით, აგრეთვე ღმერთის შემწეობით, გარდა ამისა იმის წყალობით, რომ დედა-მისი უმხურვალესი ვედრებით (ისე რომ მისმა თვალებმა რული არ იცოდა) მიმართავდა ხშირად კიროსის ტაძარში დასვენებულ ღვთისმობლის წმინდა ხატს და ცხარე ცრემლებით გამოსთხოვდა მას წყალობას თავისი შვილისათვის, – აი, ყველაფერ ამის წყალობით მან მიაღწია ყოველმხრივი სიბრძნის მწვერვალს: ელინთა და ქალდეველთა მოძღვრებას ზედმიწევნით დაეუფლა და მა-

ἐλθεῖν διδασκάλων βλας μῆδ' ἐν
τῷ μανθάνειν ἀνεχόμενος, φρά-
σους ὡν μεστὸς καὶ ἀπονοίας
βαρβαρικῆς πάντων τε καμυπερ-
τερεῖν καὶ πρὸ τοῦ μαθεῖν οἰόμενος
καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Ψελλὸν ἐκ
πρώτης ἀφετηρίας ἀντετάξατο.

დროს სრულიად ვერ იტანდა მასწავლებლებს, რადგან აღსავსე იყო თავხედობით და ბარბაროსული უგუნურებით და იმ აზრისა იყო, რომ ყველაზე მაღლა იდგა ჯერ კიდევ სწავლის დაწყებამდე, და სწავლის პირველი ზღურბლიდანვე პსელოსს დაუწყო წინააღმდეგობის გაწევა.

Ἐμβαθύνας δὲ τῆ διαλεκτικῆ
καθημερινοῦς φισρῖβους ἐν παν-
δήμοις συνελθούσας ἐποιοῖτο σο-
φιστικὰς συνείρων ἐρεσχελίας καὶ
πᾶν εἴ τι τοιοῦτον προτιθεῖς καὶ
αὐθις ὑπέχων λόγον τοιοῦτότρο-
πον. Τοῦτον προσηταιρίσατο καὶ
ὁ τηγικαῦτα βασιλεύων Μιχαήλ
ὁ Δούκας καὶ οἱ τοῦτου ἀδελφοί·
καὶ δευτέρου μὲν λόγου τοῦτον
πρὸς τὸν Ψελλὸν ἐτίθειντο, ὅμως
δὲ περιείχοντό τε αὐτοῦ καὶ ἐν
λογικαῖς συνεχρῶντο ἀμίλλαις·
ἦσαν γὰρ φιλοσογῶτατοι οἱ Δοῦ-
κα· καὶ οἱ τοῦ αὐτοκράτορος
ἀδελφοί καὶ αὐτὸς δὴ ὁ βασι-
λεύς Μιχαήλ.

მკვრობელის ძმები და თვით მიხეილ მეფეც.

Ὁ δὲ Ἴταλὸς φερμὸν ἀεὶ καὶ
μανικὸν πρὸς τὸν Ψελλὸν ἔβλεπε,
κἂν ἐκαίνος ὡς ἀετὸς τῶν τοῦ
Ἴταλοῦ ἐρεσχελίων ὑπερίπτατο.
Τί τὸ μετὰ ταῦτα; ἐσφάδαζε τὰ
τῶν Λατίνων τε καὶ Ἴταλῶν

შინდელი დროისათვის სახელი გაითქვა თავისი სიბრძნით. აი, ამასთან გააბა ურთიერთობა იტალოსმა, მაგრამ თავისი უზრდელი და ბარბაროსული ხასიათის გამო ვერ შესძლო ფილოსოფიის სიღრმეს ჩასწვდომოდა; სწავლის

ის ღრმად შეიჭრა დიალექტიკაში და ყოველდღიურ არევ-დარევას იწვევდა შეგროვებულ ხალხში იმით, რომ სოფისტიკურ აბდა-უბდას თხზავდა და ყველაფერს, რაც კი რამეს ასეთს წამოაყენებდა, მაშინვე მიუყენებდა ამნაირსავე დასაბუთებას. მას მეგობრობდა მაშინდელი მეფე მიხეილ დუკა¹ და მისი ძმები. მართალია, მას, შედარებით პსელოსთან, მეორე ადგილას აყენებდნენ, მაგრამ მაინც ძალიან უყვარდათ იგი და იყენებდნენ მას სიტყვიერი პაექრობის შემთხვევებში; დუკები ხომ უაღრესად განათლებული იყვნენ, თვით-

იტალოსი მუდამ ანთებული და აღზნებული უყურებდა პსელოსს, როდესაც ის როგორც არწივი დააფრინდებოდა ხოლმე იტალოსის აბდა-უბდას. რა მოხდა ამის შემდეგ? ლათინთა და

¹ მიხეილ VII დუკა პარაპინაკი (1071 – 1078), მარიამ მართა-ყოფილის ქმარი.

κατὰ Ῥωμαίων καὶ ἡ τῆς Λογ-
 γισαρχίας ἄλλης ἑμοῦ καὶ Ἰτα-
 λίας ἐμελετᾶτο κατάσχεσις. Καὶ
 ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος τὸν Ἰταλὸν
 ὡς οἰκτεῖον δῆθεν καὶ ἄνδρα ἀγα-
 θὸν καὶ τὰ τῶν Ἰταλῶν ἐπιστά-
 μενον εἰς Ἐπίδαμνον² ἀπέστειλε.
 Καὶ ἵνα συντέμω τὸν λόγον, ὡς
 κάκει ἐφωρᾶτο καταπροδιδοὺς τὰ
 ἡμέτερα καὶ ἀπεστέλλετο ὁ μέλ-
 λων αὐτὸν μετακινεῖν ἐκεῖθεν,
 τούτου αἰσθόμενος φυγὰς εἰς
 Ῥώμην ᾤχετο.

Εἶθ' ὁποῖος ἐκεῖνος μεταμ-
 ληθεὶς πρὸς τὸν βασιλέα παρα-
 κλήσει χρησάμενος κατὰ κέλευσιν
 ἐκείνου τὴν Κωνσταντίνου κατέ-
 λαβε τὴν μονὴν τὴν οὕτω καλου-
 μένην Πηγγὴν ἐνδιαίτημα λαβῶν
 καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων
 τεσσαράκοντα.

Ἐνθα καὶ τοῦ Ψελλοῦ μετα-
 χωρήσαντος Βυζαντόθεν μετὰ τὴν
 ἀπόκαρσιν αὐτὸς φιλοσοφίας ἀπά-
 σης προέστη διδάσκαλος, ὑπατος
 τῶν φιλοσόφων χρηματίσας, καὶ
 τὰς τε Ἀριστοτελικὰς βίβλους
 καὶ τὰς Πλατωνικὰς ἐξηγεῖσθαι
 ἐσπούδαξε.

იტალიელთა ზრახვები წარიმარ-
 თა რომაელთა წინააღმდეგ¹ და
 ისინი მთელი ლონგიბარდიის
 დაპყრობას ცდილობდნენ. და იმ
 მეფემ იტალოსი გაგზავნა ეპი-
 დამნოსში როგორც, ალბათ, ში-
 ნაური კაცი და პატიოსანი და
 იტალიელთა საქმეების მცოდნე.
 და მოკლედ რომ მოეჭრა სიტყვა,
 როდესაც იქ შენიშნულ იქმნა
 როგორც ჩვენი საქმის მოღალა-
 ტე, გაგზავნა კაცი, რათა იგი
 იქიდან გაემევეებინა; ეს რომ შე-
 იტყო, იგი რომში გაიქცა.

შემდეგ მან, აქაო და არაფე-
 რიაო, მოინანია და სთხოვა მეფეს
 და მისი ნებართვით კონსტანტი-
 ნეს ქალაქში ჩავიდა და საცხოვ-
 რებლად მიიღო ეგრეთწოდებუ-
 ლი „პიგის“ მონასტერი და ორ-
 მოცი წმინდანის სახელობის ეკ-
 ლესია.

შემდეგ, როდესაც პსელოსი
 ბიზანტიონიდან გადასახლდა ბე-
 რად აღკვეცის შემდეგ, ის (*ე. ი.*
იტალოსი) სათავეში ჩაადგა რო-
 გორც მთელი ფილოსოფიის მას-
 წავლებელი და მიიღო წოდება
 «ფილოსოფოსთა იპატოსისა», და
 არისტოტელეს და პლატონის
 წიგნთა მთარგმანებლობას მის-
 დევდა.

¹ აქ იგულისხმება ნორმანების მიერ იტალიის დაპყრობა 1071 წელს.

² ეპი დ ა მ ნ ი – ძველი ბერძნული კოლონია ილირიაში. იგი III საუკუნეში (ძვ. წ.) დაიპყრეს რომაელებმა და უწოდეს დ ი რ ა ქ ი უ მ ი. ანნა კომნენე ერთ ადგილას (I, 16) ამბობს: «...ქალაქი ეპიდამნი, რომელსაც, აწ დამკვიდრებული ჩვეულების მიხედვით, ვუწოდებთ *სიდრაცით-სა*».

Καὶ ἦν μὲν τῷ δόξαι πολυμαθέστατος, δεινὸς δὲ μάλλον εἶπερ τις ἄλλος διερευνησασθαι τῶν ἀνθρώπων τὴν δεινοτάτην περιπατητικὴν καὶ ταύτης πλέον τὴν διαλεκτικὴν.

Πρὸς δὲ τὰς ἄλλας τέχνας τῶν λόγων οὐ πάνυ τι εὐφυῶς εἶχεν, ἀλλὰ περὶ τε τὴν γραμματικὴν ἐχώλευε τέχνην καὶ τοῦ ῥητορικοῦ νέκταρος οὐκ ἐγεύσατο· οὐδὲ ἐκεῖθεν ὁ λόγος τούτου ἐφήρμοστο καὶ εἰς κάλλος ἀπέξεστο. Ἐνθεν τοι καὶ τοῦ χαρακτῆρος εἶχε στρυφνῶς καὶ τὸ πᾶν ἐμπεριβόλως. Καὶ συννεύκει ὁ λόγος αὐτῷ τὰς ὁφρῆς, καὶ διόλου ἀπέπνει ὀριμύτητος. Διαλεκτικῶν δὲ ἐφόδων ἐμεμέστωτο τούτῳ τὸ ξύγγραμμα, καὶ ἡ γλώττα τῶν ἐπιχειρημάτων ἐπεφόρητο τῷ διαλεγόμενῳ ἐν ταῖς ὁμιλίαις μάλλον ἢ ταῖς γραφαῖς.

Οὕτως εἶχεν ἰσχυρῶς πρὸς τὰς διαλέξεις καὶ τοσοῦτον ἄφυκτος ἦν, ὥς τὸν ἀποκρινόμενον αὐτομάτως συνενεχθῆναι πρὸς τὴν σιγὴν καὶ εἰς ἀμηχανίαν ἐλθεῖν. Ἐκατέρωθεν γὰρ τῆς

და იყო იგი, არსებული შეხედულებით, უადრესად განათლებული, და უფრო მეტად, ვიდრე სხვა ვინმე ადამიანთაგან, დახელოვნებული იყო პერიპატოელთა ურთულეს საკითხებში, და ამაზე უფრო მეტად დიალექტიკაში.

ხოლო სიტყვიერების სხვა ხელოვნებებში იგი არც თუ ძალიან ნიჭიერი იყო, ხოლო გრამატიკულ ხელოვნებაში კოჭლობდა¹ და რიტორიკის ნექტარიც არ ეგემა; ამიტომაც იყო, რომ მისი სიტყვა შეწყობილი არ იყო და არც ლამაზად ჩამონაკვთილი, ამიტომ აღნაგობითაც (*ეს სიტყვა*) იყო ტლანქი და მთლად შელამაზებული. სიტყვა მას წარბებს შეუკრავდა ხოლმე და მთლიანად სუნთქავდა კვიმატიანობით, თავისი ნაწერი მას ავსებული ჰქონდა და დიალექტიკური საბუთებით, და ენა ეპიქირემების გროვით იყო აჭრელებული, უფრო მეტად საუბრის დროს, ვიდრე ნაწერებში.

იმდენად ძლიერი იყო პაექრობაში და იმზომამდე მიუხებელი, რომ მოპასუხე თავისთავად ამჯობინებდა დუმილს და უსამველო მდგომარეობაში ვარდებოდა, რამეთუ ყოველი მხრიდან

¹ ამ შემთხვევაში რომ ანნა კომნენე მართალია, ჩანს იოანე იტალოსის ერთი წერილიდან, რომლითაც იგი მიმართავს „აზაზე გრამატიკოსს“ (იგულისხმება იოანე პეტრიწი) და სთხოვს მას ზოგი გრამატიკული საკითხის გარკვევას. იხ. Н. М а р р. Иоанн Петрицкий. გვ. 108; ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია, თბ, 1963, გვ. 263 – 264.

ἔρωτήσεως βόθρον ὤρυττε καὶ εἰς φρέαρ ἀποριῶν ἐνέβαλλε τὸν προσδιαλεγόμενον. Οὕτως ἐμπειρῶς εἶχε τῆς διαλεκτικῆς ὁ ἀνὴρ καὶ ταῖς ἐπαλήθαις ἐπερωτήσεις κατέπνιγε τοὺς διαλεγόμενους συγγέων αὐτῶν καὶ συνταράττων τὸν νοῦν. Καὶ οὐκ ἦν τὸν ἀπαξ αὐτῷ συντυχόντα τοὺς λαβυρίνθους τούτου διελεῖν.

Ἄμαυσότατος δὲ ἄλλως ἦν, καὶ θυμὸς αὐτοῦ κατεκράτει καὶ ἦντινα προσεκτῆσατο ἀρετὴν ἀπὸ τοῦ λόγου, κατέλυε καὶ ἠφάνιζεν ὁ θυμὸς. Διελέγετο γὰρ καὶ ἔπεσε καὶ χερσὶν ὁ ἀνὴρ καὶ τὸν προσδιαλεγόμενον οὐκ ἠφίει πρὸς ἀπορίαν ὅπως ἐλεῖν οὐδ' αὐταρκῆς ἦν αὐτῷ τὸ ἐπιγράψαι τοῦ ἀντικειμένου τὸ στόμα καὶ σιγῆν αὐτοῦ καταψηφιεῖσθαι, ἀλλ' εὐθὺς ἢ χεῖρ κατὰ τε τοῦ πώγωνος καὶ τῶν τριχῶν προσεφήλλετο καὶ ὕβρις εὐθὺς ξυνεπὸδιζεν ὕβριν· καὶ ἀκάθεκτος ἦν ὁ ἀνθρωπος καὶ τὰς χεῖρας ὁμοῦ καὶ τὴν γλῶτταν. Τοῦτο δὲ μόνον ἀφιλόσοφον εἶχεν, ὅτι μετὰ τὴν πληγὴν κατελίμπανε τοῦτον ὁ θυμὸς καὶ τὸ δάκρυον κατελάμβανε καὶ εἰς λαμπρὸν μετάμελον ἤρχετο.

Εἰ δὲ τῷ φίλον καὶ περὶ τῆς ὀφείας αὐτοῦ μαθεῖν, μεγάλη μὲν αὐτοῦ ἢ κεφαλῆ, τὸ μέτωπον προπετέστατον, τὸ πρόσωπον ἐμ-

თხრიდა შეკითხვების ორმოს და სიძნელეთა ჭაში აგდებდა მოსაუბრეს. ამრიგად, ეს კაცი დახელოვნებული იყო დიალექტიკაში და განუწყვეტელი შეკითხვებით ახრჩობდა მოპაექრეებს: აბნევდა მათ და გონებას ურყევდა. ვინც მას ერთხელ შეხვდებოდა, ვერ შეძლებდა მისი ლაბირინთების გავლას.

საერთოდ, ის ძალიან გაუთლელი იყო და ვნებათ-ღელვა შეიპყრობდა ხოლმე; და რომელი სათნოებაც მას მეცნიერებით შეუმენია, ვნებათ-ღელვას იგი დაუმლოა და გაუქარწყლებია. ეს კაცი კამათობდა სიტყვებითაც და ხელებითაც და მოსაუბრეს აღარ აცლიდა მთლიანად ჩავარდნილიყო გაჭირებულ მდგომარეობაში; არ კმარობდა, რომ მოწინააღმდეგეს პირს დაუყოფდა ხოლმე და მას დუმილს მიუსჯიდა; მაშინვე მისი ხელი ეცემოდა წვერსა და თმებს და ერთ თავხედობას მეორე თავხედობა სდევდა თან; ეს კაცი თავშეუკავებელი იყო, როგორც ხელების ისე ენის მხრით, მხოლოდ ის ჰქონდა მას არა ფილოსოფოსური, რომ გარტყმის შემდეგ ვნებათ-ღელვა მას დაუცხრებოდა, ცრემლად იღვრებოდა და აშკარა სინანულში ვარდებოდა.

თუ ვინმე სასურველად მიიხნევს შეიტყოს მისი გარეგნობის შესახებ, ვიტყვი, რომ დიდი თავი ჰქონდა, შუბლი ძალიან წინ წა-

φανές και ὁ μυκτῆρ ἐλεσόμερον
 τε και ἀνετον ἀπέπνει τὸν ἀέρα
 και περιφερῆς ὁ πώγων, τὰ στέρ-
 να εὐρύς¹ και εὐπαγῆς¹ τὰ μέ-
 λη τοῦ σώματος τῆν δὲ τῆς ἡλι-
 κίας ἀναδρομῆν τῶν εὐμηχεστέ-
 ρων ἦπτων, τῆν δὲ φωνῆν τοιοῦ-
 τος, οἷος ἂν ἀπὸ τῶν Λατίνων
 ἔληλυθῶς νεανίας εἰς τῆν ἡμε-
 δαπῆν γῆν τὰ Ἑλλήνων μὲν ἐκ-
 μάθοι, οὐ πάνυ δὲ καθαριεῖσι τι
 τῆν φωνῆν, ἀλλ' ἔστιν οὐ και
 κολοβωτέρας ἐκφέρει τὰς συλλα-
 βάς. Ἄλλ' οὔτε τὸ τοῦ στόματος
 οὐκ εὐαγές οὔτε τὸ εἰς ἄκρον
 ἄφωνον ἐλάνθανε τοὺς πολλοὺς,
 τοῖς δὲ ῥητορικωτέροις ἀγροικί-
 ζων κατελαμβάνετο. Ἐνθεν τοι
 και τὰ συγγράμματα τούτου συν-
 ἔσφιγχο μὲν ἀπανταχόθεν τοῖς
 διαλεκτικοῖς τόποις, ἀσυνταξίας
 δὲ κακίαν και σολοικισμὸν² σπο-
 ράδην ὀιερωμένον παντάπασιν
 οὐκ ἐξέφευγεν.

ლებით, მაგრამ ის თავიდან ვერ იცდენდა უმწყობრობის ცთომი-
 ლებას და სოლექციზმებს, რომლებიც აქა-იქ ნამდვილად იყო გაფან-
 ტული.

**V, 9. Οὗτος τοίνυν προκαθή-
 μενος φιλοσοφίας³ ἀπάσης και**

მოწეული, ნათელი სახე; ნესტო-
 ები თავისუფლად და ფართოდ
 ისუნთქავდნენ ჰაერს; წვერი მო-
 მრგვალებული ჰქონდა, გულ-
 მკერდი ფართო და სხეულის
 ნაკვთები მტკიცედ შეკრული;
 ტანით მაღლებზე უფრო დაბალი
 იყო; გამოთქმით ისეთი იყო,
 როგორც შეიძლება იყოს კაცი,
 რომელიც ლათინთაგან ჩვენს ქვე-
 ყანაში მოვიდა ყმაწვილობაში და
 მერე ისწავლა ელინთა ენა; არც
 თუ წმინდა ბერძნულ ენაზე ლა-
 პარაკობდა; ზოგჯერ მარცვლებს
 დამახინჯებულად გამოთქვამდა.
 არც მეტყველების არა-უზადობა
 და არც სიტყვათა დაბოლოების
 უხმოდ გამოთქმა გამოეპარებოდა
 უმრავლესობას, ხოლო რიტორი-
 კაში გამოცდილებს მისი ენა
 გლახურად ესახებოდათ. ამიტომ
 მისი (ე. ი. იტალოსის) თხზულე-
 ბები მართლა შეკრული იყო
 ყველგან დიალექტიკური ადგი-

ამრიგად, ეს (ე. ი. იტალოსი)
 იყო მეთაური ზოგადი ფილოსო-

¹ სიტყვა-სიტყვით სწერია: გულმკერდით ფართო იყო, ხოლო სხეულის ნაკვ-
 თებით – ჩასკვნილი (ე. ი. მხარბეჭიანი).

² Σολοικισμός – სოლექციზმი ანუ ლათინური გამოთქმით ყველა თანამედ-
 როვე ენაში მიღებული სოლექციზმი (soloecismus) ეწოდება გრამატიკულად
 უსწორო ფორმების ხმარებას სიტყვებში; ერთგვარად ენათესავება „ბარბარიზმს“.
 წარმოსდგება ბერძნული სიტყვისაგან σολοικος („ცუდად მოლაპარაკე“, „შეცდო-
 მებით მოლაპარაკე“).

³ Προκαθήμενος φιλοσοφίας იგივეა რაც ἡπατος τῶν φιλοσόφων. სიტყვა,
ἡπατος, რომელიც მომდინარეობს ὑπέρ-საგან (ან ὑπέρ-ისაგან), ნიშნავს „უმაღ-
 ლესს“, „უზენაესს“ და რომაულ პერიოდში ამით აღინიშნებოდა consul.

συρρεούσης εις αὐτὸν τῆς νεότη-
τος (καὶ γὰρ τὰ τε Πρόκλου καὶ
Πλάτωνος καὶ τὰ φιλοσόφων ἀμ-
φοῖν Πορφυρίου τε καὶ Ἰαμβλί-
χου ἀνεκάλυπτε τούτοις δόγματα
καὶ μάλιστα τὰς Ἀριστοτέλους
τέχνας καὶ τὴν ὡς ὄργανου πα-
ρεχομένην χρείαν ὑφηγεῖτο τοῖς
ἐθέλουσι πραγματεῖαν καὶ ταύτη
μᾶλλον ἐνηβρύνετο καὶ ἐνησχό-
λητο) οὐ πάνυ τι τοὺς μανθάνον-
τας ὠφελῆσαι ἐξίσχυσε τὸν θυ-
μὸν καὶ τὴν ἄλλην τοῦ ἡθους
ἀκαταστασίαν κωλύμεν ἔχων.

ლებდა მისი ვნებათ-ღელვა და ხასიათის სხვა დაუდგრომლობა.

Καὶ ἔρα μοι τοὺς τούτου μα-
θητὰς, τὸν Σολομώντα Ἰωάννην
καὶ τινὰς Ἰασίτας καὶ Σερβλίας
καὶ ἄλλους τάχα περὶ τὴν μά-
θησιν ἐσπουδακότας· ὧν τοὺς
πλείους θὰ μὰ φοιτῶντας πρὸς τὰ
βασίλεια καὶ αὐτὴ ἐθεασάμην
ὑστερον τεχνικὸν μηδὲν τι κατὰ
ἀκρίβειαν εἰδῶτας, σχηματιζομέ-
νους δὲ τὸν διαλεκτικὸν κινήσε-
σιν ἀτάκτοις καὶ μορίων παρα-
φύροις τισὶ μεταφοραῖς, ὑγιᾶς δὲ
οὐδὲν ἐπισταμένους προβαλλομέ-
νους τὰς ἰδέας, ἦδη δὲ καὶ τὰς
μετεμψυχώσεις συνεσκιασμένως
πως καὶ ἄλλα τινὰ ὁμοιότροπα
καὶ παραπλησίως τούτοις ἀλλό-
κοτα. Καὶ τις γὰρ λόγου μετέ-
χων οὐ παρῆν τοῦ ἱεροῦ ζεύγους
τοσοῦτον περὶ τὴν τῶν θείων

ფიისა და მასთან თავს იყრიდა
ახალგაზრდობა; რამეთუ ის მათ
უმარტავდა პროკლეს და პლა-
ტონის, აგრეთვე ორივე ფილო-
სოფოსის პორფიროსისა და იამ-
ბლიხოსის მოძღვრებას, და უპი-
რატესად უთარგმანებდა მსურ-
ველებს არისტოტელეს შრომებს
და «ორგანონის» სარგებლობას;
უფრო მეტად ამით მოჰქონდა
მას თავი და ამას იკვლევდა; მაგ-
რამ მაინც-და-მაინც ბევრი ვერა-
ფერის შველა შესძლო მოწაფეე-
ბისათვის, რადგან ამას აზრკო-

აბა, დამიხედე მის მოწაფეებს,
იოანე სოლომონს და ვინღაც
იასიტებს, სერვლებსა და სხვებს¹,
რომლებიც, ჩანს, სწავლაში ბე-
ჯითნი ყოფილან. ამათგან ბევრ-
ნი ხშირად მოსულან სასახლეში
და მე თვით, შემდეგ ხანებში,
მინახავს ისინი და იმათ არაფე-
რი მეცნიერული ზედმიწევნით
არ იცოდნენ, თავიანთ დიალექტი-
კოსობას წარმოსახავდნენ ხოლ-
მე უწესრიგო მოძრაობებით და
სხეულის ნაკვთთა რაღაც გიჟური
გრეხით; არავითარი საღი ცოდ-
ნა არ ჰქონდათ, წამოისროდნენ
ხოლმე იდეებს და ბუნდოვანად
მსჯელობდნენ მეტემფსიხოზზე
(სულთა გადასახლებაზე) და სხვა
ამგვარსა და დაახლოებით ამნაირ
უცნაურობაზე. ვინ არ მოდიოდა

¹ აქ ჩამოთვლილ პირთა შესახებ, რომლებსაც არავითარი კვალი არ დაუტო-
ვებიათ ფილოსოფიის ისტორიაში, იხილე საკუთარ სახელთა საძიებელში.

λόγων ἐξερεύνησιν διὰ πάσης
 νυκτὸς καὶ ἡμέρας διαπονουμέ-
 νων; τοὺς ἐμούςς φημι τοκέας καὶ
 βασιλείς. Ἄλλὰ τι μικρὸν παρα-
 δηγήσομαι· δίδωσι γάρ μοι τοῦτο
 νόμος ῥητορικός.

მშობლებსა და მეფე-დედოფალს. მაგრამ ცოტა რამეს გაიმზობთ
 ამაზე: რიტორიკის კანონი ამის ნებას მადლევს მე.

Μέμνημαι τῆς μητρὸς καὶ
 βασιλίδος πολλάκις ἀρίστου προ-
 κειμένου βίβλον ἐν χεροῖν φερού-
 σης καὶ τοὺς λόγους διερεινωμέ-
 νης τῶν δογματιστῶν ἀγίων πα-
 τέρων, μάλιστα δὲ τοῦ φιλοσόφου
 Μαξίμου καὶ μάρτυρος. Ἐσοῦδά-
 κει γὰρ οὐ τοσοῦτον περὶ τὰς
 φυσικὰς συζητήσεις, ὅποσον περὶ
 τὰ δόγματα τῆν ὄντως σοφίαν
 καρποῦσθαι βουλομένη. Καὶ μοι
 πολλάκις θαυμαῶζειν ἐπήει καὶ
 θαυμάζουσα ἔφηγ ποτὲ πρὸς
 αὐτὴν „πῶς αὐτόθεν πρὸς τοσοῦ-
 τον ὑψὸς ἀπέβλεψας; ἐγὼγε τρέ-
 μω καὶ οὐδ’ ἄκροις ὡσὶν ἀπο-
 τολμῶ τούτων ἐπαῖειν. Τὸ γὰρ
 πάνυ θεωρητικὸν τε καὶ νοερὸν
 τοῦ ἀνδρός, ὡς φασιν, ἱλιγγον
 παρέχεται τοῖς ἀναγινώσκουσιν“. Ἡ δὲ
 μειδιάσασα ἔφη· „ἐπαινε-
 τὴν οἶδα τῆν δεξιάν ταύτην·
 καὶ οὐδ’ αὐτὴ ἀτρέμας ταῖς βίβ-
 λοις ταύταις πρόσειμι. Ἄλλ’
 ἔμω ἀποσπᾶσθαι τούτων οὐ δύ-
 ναμαι. Σὺ δὲ μοι μικρὸν ἀνάμει-
 νον καὶ ταῖς ἄλλαις ἐγκύψασα

სასახლეში მეცნიერებასთან და-
 კავშირებულ პირთაგან, როდე-
 საც წმინდა ცოლ-ქმარი¹ ამდე-
 ნად იღწვოდნენ, მთელი დღე და
 ღამე, საღმრთო წერილთა შესა-
 სწავლად? მე ვგულისხმობ ჩემ

მაგონდება დედა-ჩემი, დედო-
 ფალი, ხშირად სასაუბროდ რომ
 იჯდა და ხელში წიგნი ეჭირა
 და სწავლობდა წმინდა დოგმა-
 ტისტი მამების მოძღვრებას, გან-
 საკუთრებით კი ფილოსოფოსისა
 და მოწამის მაქსიმეს მოძღვრე-
 ბას. ის იმდენად საბუნებისმეტყ-
 ველო საკითხებისათვის კი არ
 გულმოდგინეობდა, რამდენადაც
 სურდა დოგმატების გაცნობით
 ჭეშმარიტი სიბრძნის ნაყოფნი
 მოეწყვიტა. და მე ხშირად გამ-
 კვირვებია მისი საქმე და ერთ-
 ხელ განცვიფრებულმა ვუთხარი
 მას: „როგორ ახერხებ და აქედან
 იმ სიმაღლეს შესცქერი? მე ვკან-
 კალებ და ყურის წვერებითაც
 ვერ ვბედავ ვისმინო ასეთი რა-
 მები; როგორც ამბობენ, ამ კა-
 ცის (ე. ო. ოტალონის) მჭვრეტე-
 ლობა და მგონიერობა ყველა
 იმას, ვინც მას ჰკითხულობს,
 თავბრუს ასხამს“. ხოლო მან
 ღიმილით მითხრა: „საქებია, ვი-
 ცი მე, შენი ასეთი მოშიშობა;
 თვითონ მეც ასეთი წიგნებს დამ-

¹ იგულისამებთან ანნას დედა და მამა, ალექსი კომბენოსი და დედოფალი ირინე.

βίβλοις πρότερον και τῆς τούτων ἄπογεύσῃ ἡδύτητος“.

შვიდებით ვერ ვუახლოვდები. მაგრამ მაინც არ შემოდლია მათ მოვწყდე. შენ კი ცოტა დამიცადე, და ჯერ სხვა წიგნებში ჩაიჭვრიტე და მერე ამათგან იგემე სიამოვნება“.

*Ἐπρωσέ μου τὴν καρδίαν ἡ τῶν ῥηθέντων μνήμη και ὥσπερ εἰς πέλαγος ἄλλων διηγημάτων ἐμπέπτωκα. Ἄλλὰ με θεσμός ἱστορίας ἀπείργει· ἐνθεν τοι και πρὸς τὰ κατὰ τὸν Ἴταλὸν ἀνατρεχέτω ὁ λόγος.

Ἐν τούτοις οὖν τοῖς ἀνωθεν ῥηθείσιν αὐτοῦ μαθηταῖς ἀκμάζων ὁ Ἴταλὸς πᾶσι καταφρονητικῶς προσεφέρετο τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνοήτων πρὸς ἀνταρσίας ἀνακινῶν και τυράννους ἐκ τῶν οἰκείων μαθητῶν οὐκ ὀλίγους ἀποκαθιστάς. Καὶ εἶχον πολλοὺς προφέρειν, εἰ μὴ ὁ χρόνος με τὴν μνήμην ἀφείλετο. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἦσαν πρὸ τοῦ ἀναχθῆναι τὸν ἐμὸν πατέρα εἰς τὴν τῆς βασιλείας περιωπῆν· ἐπεὶ δὲ τὰ ὠδὲ παιδείας ἀπάσης εὗρεν ἐνδεῶς ἔχοντα και τέχνης λογιკῆς τοῦ λόγου πόρρω που ἀπελαθέντος, αὐτός, εἰ που¹ σπινθῆρές τινες ἦσαν τούτου ὑπὸ σποδῖᾳ χρυπτόμενοι, ἀναχωννύειν ἠπειλέγετο και [τοὺς] ὅσοι περὶ τὰ μαθήματα ἐπιρρεπῶς εἶχον (ἦσαν γάρ τινες και οὗτοι βραχεῖς, και οὗτοι μέχρι τῶν Ἀριστοτελικῶν ἐστηκότες προθύρων¹), τούτους

გული დამიწყულა ამ სიტყვების მოგონებამ და მე როგორც ზღვაში ისე გადავეშვი სხვა მოთხრობების მზობით. მაგრამ მე მზლუდავს ისტორიის კანონები; ამიტომ, დე ისევე იტალოსის საკითხს დაუბრუნდეს მოთხრობა.

მაშასადამე, ასეთ ზემოთ მოხსენებულ თავის მოწაფეებში რომ ყვავოდა, იტალოსი ყველას ზიზლით ეპყრობოდა და ბევრნი უგუნურთაგან აღძრა ასაჯანყებლად, და ტირანებიც საკუთარი მოწაფეების რიცხვიდან ცოტანი არ წარმოშვა. ბევრის დასახელება შემემლო, რომ ჟამთა ვითარებას არ ამოეშალა ისინი ჩემი მეხსიერებიდან. მაგრამ ყველაფერი ეს იყო, სანამ მამა-ჩემი ავიდოდა სამეფო ტახტზე. რადგან მას აღზრდის მთელი საქმეები დახვდა ასეთ ნაკლულევან მდგომარეობაში და რადგან მეცნიერებაც ძალიან შორს იყო გაძევებული, მან თვითონ, თუ კი სადმე მისი რამე ნაპერწკლები ფარულად შენახულიყო ნაცრის ქვეშ, საჩქაროდ მიიღო ზომები, რომ მოეგროვებინა ეს ნაპერწკლები და ვისაც კი მეცნიერებისადმი მიდრეკილება ჰქონდა (რა-

¹ εἰ που — პროθύρων] აქ ანნა კომბენე იმეორებს თითქმის სიტყვა-სიტყვით მიქელ პსელოსის სიტყვებს; პსელოსი წერს: ...*...εἰ που σπινθῆρές τινες*

πρὸς μάθησιν ὀτρύνων οὐκ ἐνε-
δίδου, προηγείσθαι δὲ τὴν τῶν
θείων βίβλων μελέτην τῆς Ἑλλη-
νικῆς παιδείας ἐπέτρπε.

ლად აქეზებდა სწავლისათვის, ხოლო ურჩევდა შედარებით ელი-
ბურ განათლებასთან საღვთო წიგნების შესწავლისათვის მიეცათ
უპირატესობა.

Τὸν δὲ Ἴταλὸν εὐρηκῶς θορύ-
βων τὰ πάντα μεστὰ ποιούμενον
καὶ πολλοὺς ἐξαπατῶντα τῷ σε-
βαστοκράτορι Ἰσαακίῳ τὴν τοῦ-
του δοκιμασίαν ἀνέθετο· ἀγὴρ δὲ
οὗτος φιλολογώτατος καὶ μεγα-
λεπήβολώτατος. Καὶ ὃς οὕτως
ἔχοντα τὸν ἄνδρα εὐρηκῶς δημο-
σίᾳ ἤλεγξε παραστήσας εἰς μέ-
σον εἰς ὅσον οὕτως τῇ ἐκκλησίᾳ πα-
ρέπεμψε κατὰ κέλευσιν τὰδελ-
φοῦ καὶ βασιλέως. Ἐπεὶ δὲ τὴν
ἑσώτου ἀπαιδευσίαν κρύπτειν οὐχ
οἶός τε ἦν, κάκεισε ἔκφυλα τῆς
ἐκκλησίας δόγματα ἐξηρεῦξάτο
καὶ εἰς μέσους τοὺς τῆς ἐκκλη-
σίας λογάδας κωμῶδῶν οὐκ ἐπαύ-
ετο καὶ ἄλλα τινὰ ποιῶν ἡθους
ἀπαιδεύτου καὶ βαρβαρικοῦ προ-
έδρου ὄντος τῆς ἐκκλησίας τηνι-
κάυτα Εὐστρατίου τοῦ Γαριδᾶ·
ὃς τοῦτον παρακατέσχε περὶ τὰς
οἰκοδομὰς τῆς μεγάλης ἐκκλη-

მეთუ იყვნენ ზოგიერთი ასეთე-
ბიც, მცირედნი, და ესენიც მხო-
ლოდ არისტოტელესეულ წინა-
კართან იდგნენ), მათ დაუცხრომ-

მან (ქ. ი. ალექსი კომენენოსმა)
დაინახა, რომ იტალოსი ყველა-
ფერს აკეთებს არევ-დარევით და
ბევრსაც ატყუებს, ამიტომ მან
დაავალა სევასტოკრატორ ისაა-
კის მისი (იტალოსის) გამოცდა-
გამოკვლევა; ეს კაცი იყო ძალიან
განათლებული და უაღრესად გა-
მობრძმედილი. იმნაც (ქ. ი.
ისაკმა) გამოიკვლია, რომ ეს
კაცი მართლა ასეთი ყოფილა,
საჯაროდ ამხილა ის საგანგებოდ
მოწვეულ კრებაზე და შემდეგ
ასე გადასცა იგი ეკლესიას თა-
ვისი ძმის, მეფის, ბრძანებით.
რადგან მას თავისი უმეცრების
დამალვა არ შეეძლო, იქაც ეკლე-
სიისათვის უცხო დოგმატების
აღმონთხევა დაიწყო და არ იშ-
ლიდა ეკლესიის მესვეურთა წრე-
ში [ეკლესიის დოგმატების] მასხა-
რად აგდებას, და სხვა რამეებ-
საც სჩადიოდა უზრდელი და ბარ-

σοφίας ὑπὸ ἀποδιᾶ παρεκρύπτοντο, ἀνεχάνυσε («თუ კი სიბრძნის რამე ნაპერ-
წკლები ფერფლის ქვეშ ფარულად ინახებოდა, მან გააცხოველა») ...*ἄσοι περὶ τὰ
μαθήματα ἐσπουδάκασιν* («ვინც კი მეცნიერებისათვის იმეცადინა») ... *Βραχεῖς
γὰρ ὁ τηνικάυτα χρόνος λογίους παρέτρεφε, καὶ τοὺτους μέχρι τῶν Ἀριστο-
τελικῶν ἐστηκότας προθύρων* («მამინდელმა დრომ მცირეოდენი მეცნიერი აღ-
ზარდა, და ესენიც არისტოტელესეულ წინაკართან იდგნენ»). იხ. M i c h e l P S e l -
l o s, Chronographie ou Histoire d'un siècle de Byzance (976 – 1077).

Tomc I. Texte établi et traduit par Émile R e n a u l d. Paris 1926, p. 33;

Я. Л ю б а р с к и й, Алексиада, стр. 513, прим. 588.

σίαις, ὡς ἵνα τάχα πρὸς τὸ κρείττον μεταποιήση. Ἄλλὰ μικροὺς θᾶπτον ἂν αὐτὸς τῆς ἐκείνου μετέσχε κακίας ἢ μετέδωκε κρείττονος γνώσεως, κατὰ τὸ φάμενον, καὶ ὁ Ἰταλὸς τὸν Γαριδᾶν ὄλον ἑαυτοῦ ἐποίησατο.

ცოტა უფრო ადრე იგი თვითონვე ეზიარა იტალოსის ბოროტებას, ვიდრე ის მოაქცია უკეთეს მოძღვრებაზე და, როგორც ამბობენ, იტალოსმა მთლად თავისკენ მოაქცია გარიდა.

Τί τὸ ἐντεῦθεν; ὁ δῆμος ἄπας τῆς Κωνσταντίνου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν συγκεκίνητο τὸν Ἰταλὸν ἀναζητοῦντες. Καὶ τάχα ἂν ἄφ' ὕψους εἰς μέσον τῆς ἐκκλησίας ἔρριπτο, εἰ μὴ λαθῶν ἐκείνος εἰς τὸν ὄροφον τουτουῖ τοῦ θεοῦ τεμένους ἀνελθῶν ἔν τινι φωλεῖν ἑαυτὸν συνεκάλυψε.

᾿Ως δὲ τὰ παρ' ἐκείνου κακῶς δογματισθέντα πολλοῖς τῶν περὶ τὰ ἀνάκτορα ἐθρυσλείτο καὶ μεγαστᾶνες οὐκ ὀλίγοι διεφθάρησαν ὑπὸ τῶν φθοροποιῶν τούτων δογμάτων καὶ μεγάλως ἢ τοῦ βασιλέως ψυχῇ διὰ τοῦτο ἐδάκνετο, εἰς ἑνδεκά τινα κεφάλαια τὰ δογματισθέντα κακῶς παρὰ τοῦ Ἰταλοῦ συνεκεφαλαιώσαντο καὶ τῷ βασιλεῖ ἐξἀπέστειλαν. ᾿Ο δὲ αὐτοκράτωρ αὐτὰ ταῦτα τὰ κεφάλαια τὸν Ἰταλὸν ἀναθεματίσαι ἐπ' ἄμβωνος ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἐκέλευσεν ἀνακεκαλυμμένη τῇ κεφαλῇ τοῦ πλήθους ἄπαντος ἀκρωμένους καὶ ἐπιλέγοντος αὐτοῖς τὸ ἀνάθεμα.

ბაროსული ხასიათის გამო, ეკლესიის მაშინდელი მეთაურის ევსტატი გარიდას დროს; ამან იგი (იტალოსი) დააკავა და იყოლია დიდი ეკლესიის შენობაში, თითქოს იმ მიზნით, რომ მალე უკეთესობისაკენ შეეცვალა იგი. მაგრამ

რა მოხდა ამის შემდეგ? კონსტანტინეპოლის მთელი ხალხი აღელვებული მივიდა ეკლესიასთან და იტალოსის გადმოცემას მოითხოვდა, და მალე სიმაღლიდან შუა ეკლესიაში ჩამოაგდებდნენ, რომ იგი ფარულად ამ ღვთის ტაძრის სახურავზე არ ასულიყო და იქ სადღაც სოროში არ დამალულიყო.

რადგან მის მიერ ბოროტად ქადაგებული დოგმატები სამეფო კარზე მყოფთაგან ბევრს მოედო და დიდებულნი, არა მცირედნი, ირყენებოდნენ ამ ბილწი დოგმატებით და ამის გამო მეფის სული იტანჯებოდა, თერთმეტ თავად იქმნა იტალოსის ბოროტი დოგმატები ჩამოყალიბებული და გაეგზავნა მეფეს. ხოლო თვითმპყრობელმა უბრძანა იტალოსს ეს თავები დაეკრულა დიდ ეკლესიაში საქადაგოდან: მთელ ხალხს უნდა მოესმინა ქუდმოხდილს და თითოეული ამ თავის მოსმენის შემდეგ ეთქვა: «ახათემა» (ქ. ი. წყვეული იყოს).

Ὡς οὖν ἐγένετο ταῦτα καὶ ὁ Ἰταλὸς ἀκάθεκτος ἦν καὶ πάλιν ἐν πολλοῖς τὰ τοιαῦτα ἔλεγεν ἀναφανδὸν καὶ παραινόμενος παρὰ τοῦ βασιλέως ἄτακτόν τι καὶ βαρβαρικὸν ἀπεπήδα, ἀνεθεματίσθη καὶ αὐτός, κἄν ἐς ἕστερον ἀμύεις ἐκείνου μεταμεληθέντος μετρώτερος καὶ ὁ τοῦτου γέγονεν ἀναθεματισμός.

იხანია, მისი შეჩვენება უფრო ლმობიერი გახდა.

Καὶ τὰ μὲν δόγματα ἀπεντεῖνεν ἀναθεματίζεται, τὸ δὲ ἐκείνου ὄνομα πλαγίως πως καὶ ὑποκεχυμένως καὶ οὐδὲ τοῖς πολλοῖς γνωρίμας ὑπάγεται τῷ ἐκκλησιαστικῷ ἀναθέματι.

Καὶ γὰρ οὗτος ἐν ἕστέροις καιροῖς μετεβέβλητο περὶ τὸ δόγμα καὶ ἐφ' οἷς ποτε πεπλάνητο μεταμεμέλητο. Ἦρνεῖτο δὲ καὶ τὰς μετεψυχώσεις καὶ τὸ ὑβρίζειν τὰς σεπτὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων καὶ τὸν περὶ τῶν ἰδεῶν λόγον μεθερμηγεύειν πως πρὸς τὸ ἑρμῆδοξον ἔσπευδε καὶ δῆλος ἦν καὶ αὐτὸς καταγινώσκων ἑαυτοῦ ἐφ' οἷς πρῶην τοῦ εὐθέως μετετέτραπτο (Anna Comnena,

V, 8 – 9; ed. Reifferscheid I 177 – 184).

მართალია, ეს ასეც მოხდა, მაგრამ იტალოსს მაინც თავშეუკავებლად ეჭირა თავი და კვლავ მრავალთა თანადასწრებით იმასვე ამბობდა ახდილად და მეფის მოთხოვნა-დარიგებას უწესოდ და ბარბაროსულად უკუაქცევდა; ამიტომ თვით იგი (*ე. ი. იტალოსი*) იქმნა შეჩვენებული, თუმცა უფრო გვიან, როდესაც მან კვლავ მო-

მას აქეთ ეს დოგმატები დაკრულვილია, ხოლო იმისი სახელი რაღაც შემოვლით და ფარულად და არც ყველასათვის შესაცნობად ექვემდებარება საეკლესიო დაკრულვას.

შემდეგ ხანებში მან შეიცვალა თავისი დოგმატები და ნაწილობდა, რომ ცდებოდა. იგი ხელს იღებდა მოძღვრებაზე სულთა გადასახლების შესახებ და წმინდათა-წმინდა ხატების შებილწვაზე; მოძღვრებაც იდეების შესახებ შეცვალა და მართლმადიდებლობას შეუფარდა და ცხადი იყო, რომ თვითონაც ჰგმობდა იმას, რომ წინათ გადაუხვია სწორ გზას.

პეტრიწონი

XIV, 8. Οὕτω ἐνιαυτὸς εἰς παρεληλυῖται καὶ λογοποιουμένην ἀκηχοῦς ἀμύεις [περὶ] τῶν Κομάων διὰ τοῦ Ἰατροῦ διαπεραίσωιν

ერთი წელიწადი არც კი გასულიყო, რომ მას (*ე. ი. ალექსისი*) კვლავ მოესმა გავრცელებული ხმები კომანთა მიერ ისტ-

βγδός ἤδη ἐπινεμήσεως¹ ἐφισταμένης ἀρχομένου φθινοπώρου κατὰ μῆνα Νοέμβριον ἕξεισι τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ τὰς δυνάμεις ἀπάσας μεταπεμψάμενος κατατίθησι τούτους εἰς τε Φιλιππούπολιν καὶ εἰς τὸν λεγόμενον Πετριτζὸν καὶ Τριάδιτζαν καὶ εἰς τὸ θέμα τοῦ Νίσου μέχρι καὶ τῆς παρίστρας Βουρανιτζόβης ἐπισκήψας πολλὴν τε περὶ τοὺς ἔππους αὐτῶν ἐνδείχυσθαι ἐπιμέλειαν, ὥστε πίονας γεγονότας ἐν καιρῷ μάχης δύνασθαι φέρειν τοὺς ἐπιβάτας, αὐτὸς δὲ κατὰ τὴν Φιλιππούπολιν ἐνδιατρίβει. Πόλις δὲ αὕτη περὶ τὴν τῆς Θράκης μεσόγειαν (Anna Comnena, XIV, 8; ed. Reifferscheid II, 256, 1—12).

როსის გადალახვის შესახებ. ამიტომ იგი უკვე დამდგარი მერვე ინდიქტიონის ნოემბრის თვეში, შემოდგომის დასაწყისში, დედაქალაქიდან გავიდა, მთელი ჯარი დაიბარა და ჩააყენა ის ფილიპუპოლისში და ეგრეთწოდებულ პეტრიქოსში და ტრიადიწაში, ნისის თემში ვიდრე მეზობელ ვურანიწოვამდე, და ბრძანება გასცა, რომ დიდი ზრუნვა გამოეჩინთ თავიანთ ცხენებზე, რათა ისინი მოსუქებულიყვნენ და ბრძოლის დროს შესძლებოდათ მხედრების ტარება, ხოლო თვითონ ფილიპუპოლისში იმყოფებოდა. ეს ქალაქი მოთავსებულია შუაგულ თრაკიაში².

¹ ეს სიტყვა ნიშნავს, საზოგადოდ, „განაწილებას“, „გავრცელებას“ (ἐπ. πῦρος „ცეცხლის „გავრცელება“, „ცეცხლი მოედო“). ხოლო სპეციალურ წელთაღრიცხვულ ტერმინოლოგიაში ის უდრის „ინდიქტიონს“ (იხ. W. K ü b i t s c h e k, Grundriss der antiken Zeitrechnung, München 1928, S. 106; „I n d i c t i o n... griech. ἰνδικτιών, ἰνδικτος, ἐπιπέμησις“. მერვე ინდიქტიონი ხვდება 1114 წელს (იხ. იქვე, გვ. 107, ტაბულა).

² ამ ნაწყევტში მოხსენებული **Πετριτζός (acc. Πετριτζόν)** არის ჩვენი მკითხველისათვის კარგად ცნობილი „პეტრიქონი“, სადაც იყო გრიგოლ ბაკურიანისძის მიერ 1083 წელს დაარსებული მონასტერი და სემინარია. იგივე „პეტრიქოს“ იხსენიება მეორე ადგილასაც (იხ. ზემოთ IX, 5). ხოლო უნდა ვთქვათ შემდეგი: ზოგიერთ ხელნაწერში ნაცვლად იმისა, რომ ეწეროს **Πετριτζός**, სწერია **Πετριτζός**. ტექსტის ახალ გამომცემელთა (Reifferscheid, Leib) მიერ დადგენილია, რომ აქ უნდა ეწეროს **Πετριჯός**. მართლაც, ზემოთ მოყვანილი ცნობის მიხედვით **Πετριჯός** მდებარეობს ფილიპუპოლის მახლობლად («მთელი ჯარი დაიბარა და ჩააყენა ის ფილიპუპოლისში და ეგრეთწოდებულ პეტრიქოსში...»).

ყურადღებას იპყრობს ის გარემოებაც, რომ „ალექსიადის“ IX, 5-ში მოხსენიებული „პეტრიქოს“ უკავშირდება დედოფალ მარიამს. სახელდობრ იქ ნათქვამია: ალექსი კომნენოსის წინააღმდეგ ბოროტი განზრახვის დამგეგმავს ნიკოფორე დიოგენეს (რომელიც იყო მიხეილ VII-ის, მარიამის პირველი ქმრის ძმა, დედის მხრით) გეგმა რომ ჩაეფუძა, მან „გადაწყვიტა გაქცევით ეხსნა თავი

ხალიბები

XIV, 8. Ἡβουλόμην οὖν τὸ δόγμα τῶν Μανιχαίων ἐπιδραμεῖν καὶ συνεσπειραμένως ἀναπτύξαι, προσέτι σπουδάσαι [τε] τὴν ἀνατροπὴν τῶν ἀθεωτάτων δογμάτων τούτων. Ἄλλ' ἄμα μὲν εἶδυσια, ὅτι πᾶσίν ἐστι καταγέλαστος ἢ τῶν Μανιχαίων ἀίρεσις, ἄμα δὲ καὶ πρὸς τὴν ἱστορίαν ἐπισπεύδουσα παρήμυ τὸς κατὰ τούτων ἐλέγχους. Καὶ ἄλλως δὲ οὐ τὸς τῆς ἡμετέρας ἀσκήσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν οἶδα τὸν καθ' ἡμῶν λελυτηκότα

მინდოდა მანიქეველთა მოძღვრებას შევხებოდი და მოკლედ დამეხასიათებინა ეს მოძღვრება, ამასთანავე მეცადნა მათი უღვთო დოგმატები დამერღვია. მაგრამ ერთი მხრით რადგან ვიცი, რომ მანიქეველთა მწვალებლობა სასაცილოდ მიაჩნია ყველას, მეორე მხრით რადგან მე ვისწრაფი თხოვლობა განვაგრძო, მე გამოვტოვებ მათ წინააღმდეგ საბუთების მოტანას. და, საზოგადოდ, არა მხოლოდ ჩვენი წრის ხალხი, არამედ – ვიცი – თვით პორფი-

და გადასულიყო დედოფალ მარიამის ქრისტეპოლისის მამულებში, ან პერნიკში, ან პეტრიწონში, და იქიდან კვლავ მოეგვარებინა თავისი საქმეები. დედოფალ მარიამს დაუახლოვებია იგი, როგორც თავისი მეუღლის, ყოფილი მეფის მიხეილ დუკას ძმა დედის მხრით. თუმცა სხვადასხვა მამისაგან იყვნენ» (იხ. ზემოთ, გვ. 89 – 90). როგორც ჩანს, მარიამ დედოფალს (საქართველოს მეფის ბაგრატ IV-ის ასულს) მამულები ჰქონია პეტრიწონში. „ალექსიადის“ IX, 5-ში აღწერილია 1094 წლის ამბები, ხოლო ჩვენ ვიცით, რომ პეტრიწონში ქართული მონასტერი და სემინარია დააფუძნა გრიგოლ ბაკურიანისძემ 1083 წლის მახლობელ ხანებში.

თუ რა კავშირი შეიძლება ჰქონდეს პეტრიწონში მარიამ-მართაყოფილის კუთვნილ მამულს იქ არსებულ ქართულ კერასთან, ამას მომავალი კვლევა-ძიება გაარკვევს, როდესაც დამატებითი მასალები იქნება გამოვლენილი პეტრიწონში 1083 წლამდე არსებული ვითარების შესახებ: იყო აქ მანამდე რაიმე დაწესებულება, რომელიც გრიგოლ ბაკურიანმა განაახლა, თუ პირველად აქ ქართული კერა ჩნდება 1083 წელს?

შენიშვნა: ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში პირველმა პროფ. ალ. ცაგარელმა გახადა ცნობილი, რომ «ფილიპოპოლიდან 30 ვერსტის მოშორებით, ქალ. სტანიშაკის სამხრეთით ნახევარი საათის სავალ გზაზე არის ნანგრევები საშუალო საუკუნეებში ცნობილი სავაჭრო-სამრეწველო ქალაქის პეტრიწონისა, *Πετριζός* (სლავურად *Петрич*)» (А. Ц а г а р е л и, Сведения о памятниках грузинской письменности, том. I, выпуск третий. СПб 1894, стр. XII). მაგრამ სცდება ალ. ცაგარელი, თითქოს ანნა კომნენეს თავის საისტორიო თხზულებაში ჰქონდეს მოთხრობილი ძმათა ბაკურიანისძეთა მიერ პეტრიწონის მონასტრის (*Παναγία τῆς Πετριτζουτισσης*) დაარსების შესახებ. ასეთი ცნობა ანნას „ალექსიადში“ არ მოიპოვება.

Πορφύριον ἐν πλείοσι κεφαλαίοις εἰς ἀτοπίαν πολλήν συνωμήσαντα τὸ τῶν Μανιχαίων φλύαρον δόγμα ἐπιστημονικώτατα περὶ τῶν δύο ἀρχῶν ἐπισκεψάμενον, εἰ καὶ ἡ μοναρχία τούτου εἰς τὴν Ἰλατωνικήν ἐνάδα ἦ καὶ τὸ ἐν τοῖς ἀναγινώσκοντας ἀναγκάζει συνάγειν...

Ἄλλὰ τούτους δὴ τοὺς ἀπὸ Μάνεντος καὶ Παύλου καὶ Ἰωάννου, τῶν τῆς Καλλινίκης¹, ἀγριωτέρους ὄντας τὰς γνώμας καὶ ὤμους καὶ μέχρις αἵματος διακινδυνεύοντας ὃ ἐν βασιλευσιν ἐκείνους θαυμάσιος Ἰωάννης ὁ Τζιμισκῆς πολέμῳ νικήσας ἐξανδραποδισάμενος ἐκ τῆς Ἀσίας ἐκείθεν ἀπὸ τῶν Χαλύβων καὶ τῶν Ἀρμενιῶν τότε εἰς τὴν Θράκην μετήγεχε καὶ τὰ περὶ τὴν Φιλιππούπολιν ἀβλίζεσθαι κατηγάκασεν, ἅμα μὲν τῶν ἐρουμενοτάτων πόλεων καὶ φρουρίων, ἃ κατεῖχον τυραννιδῶντες, ἀπαγαγῶν, ἅμα δὲ καὶ φύλακας ἐπιστήσας ἀσφαλεστάτους τῶν Σκυθικῶν ἐκείνων διεχδρομῶν, ἃς

რიოსი, ჩვენ წინააღმდეგ ცოფებს რომ ყრის, თავისი შრომის ბევრ ადგილას დიდ შეუსაბამობაზე მიუთითებს და მანიქეველთა სულელურ მოძღვრებას ორი საწყისის შესახებ უაღრესი მეცნიერულობით იხილავს, თუმცა მისი «ერთსაწყისობა» აიძულებს მკითხველებს მივიდნენ პლატონისებურ «ერთობამდე» ან «ერთამდე»...

სწორედ ესენი, მ ა ნ ი ს და ქალბატონ კალინიკეს¹ შვილების, პავლეს და იოანეს მიმდევრები, რომელნიც იყვნენ უხეში აზრების მატარებელნი, ველურები და სისხლის მღვრელები, ომში დაამარცხა მეფეთა შორის საკვირველმა იოანე ჩიმისხიმ, დაატყვევა ისინი და გადაიყვანა აზიიდან, ხ ა ლ ი ბ ე ბ ი ს მხრიდან და არმენიაკთა ადგილებიდან თრაკიაში და ძალით დააბინავა ფილიპუპოლის მიდამოებში, ერთი მხრით რადგან უნდოდა მოემორებინა ისინი გამაგრებული ქალაქებიდან და ციხეებიდან, რომლებიც ეპყრათ მათ მტარვალურად, ხოლო მეორე მხრით იმიტომ, რომ უნდოდა გამოეყენე-

¹ კალინიკე იყო მანის მიმდევარი ქალი, რომლის ორი ვაჟის, პავლეს და იოანეს სახელები, გავრცელებული ვერსიის მიხედვით, საფუძვლად უდევს „პ ა ვ ლ ი კ ი ა ნ თ ა“ სახელწოდებას, რომელთა მოძღვრება ძალიან ენათესავება მანიქეველთა მოძღვრებას. ანნა კომნენე ამავე თავში წერს: ფილიპოპოლს «უბედურება დაატყდა, სხვათა შორის, იმითაც, რომ იქ ბევრი უღვთო კაცი ცხოვრობდა. ეს ქალაქი გაენაწილებიათ არმენიელებს, ეგრეთწოდებულ ბოგომილებს (Βογόμυλοι)... და ღვთით-დაწყველილ პავლიკიანებს, რომელნიც წარმოადგენდნენ მანიქეველობის განშტოებას და რომელნიც წარმომდგარნი არიან პავლესა და იოანესაგან, როგორც ამას გვეუბნება თვით მათი სახელი» („ალექსიადა“, XIV, 8: Reifferscheid II, 6 – 11).

ὑποσύχνας ὑπὸ βαρβάρων τὰπι
Θράκης ἐπεπόνθει χωρία (Anna
Comnena XIV, 8; Reifferscheid
II 257—258).

ბინა ისინი უზრუნველსაყოფად
სკვითთა იმ თავდასხმების შემ-
თხვევაში, რომლებსაც ძალიან
ხშირად განიცდიდნენ ბარბარო-
სებისაგან თრაკიის სოფლები.

იბერიელი მოლოზნები

XV, 7. Ἐφ' δὲ ναφ̄ τοῦ μεγα-
λοκήρυκος Παύλου κλήρος μέγας
κατείλετο καὶ πολὺς καὶ φώτων
δαψίλεια. Καὶ παραγενόμενος εἰς
τουτοῖν τὸν νεὼν ἰδοὺς ἂν χοροὺς
ἐκατέρωθεν ἀντάδοντας¹. Κατέ-
ταξε γὰρ τῷ τῶν ἀποστόλων νεφ̄
ἄδοντας καὶ ἄδουσας κατὰ τὸν
Σολομώντα. Ἐπιμελὲς γὰρ καὶ
τὸ τῶν διακονισῶν πεποίηκεν
ἔργον. Πολλήν δὲ φροντίδα καὶ
τῶν ἐπιξενουμένων Ἰβηρίδων
μοναχῶν ἐπεποίητο μύραν ἐκ μύ-
ρας ἀμειβουσῶν τὸ πρότερον, ἐπὶ
εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἐπιδημή-
σαιεν· ἀλλὰ καὶ ταύταις ἡ κηδε-
μονία τοῦμοῦ πατρὸς ἀνεδείματο
φροντιστήριον μέγιστον τὰς τε
τροφὰς καὶ τὰς προσηκούσας
ἐσθῆτας διοικονομησαμένου (Anna
Comnena XV, 7; Reifferscheid
II, 293, 5—15).

დიდი მქადაგებლის პავლეს
ტაძრისათვის შერჩეულია დიდ-
ძალი და მრავალრიცხოვანი
მღვდლობა და უხვი განათება.
ამ ტაძარში რომ შედიხარ, დაი-
ნახავ გუნდებს, რომლებიც ორ-
მხრივ გალობენ¹, რამეთუ მან
(*ალექსიძე*) დაუწესა მოციქულთა
ტაძარს მგალობელი კაცები და
მგალობელი ქალები მსგავსად
სოლომონისა. იგი ძალიან ზრუ-
ნავდა დედათ-დიაკონებზე. აგრე-
თვე დიდი ზრუნვა გამოიჩინა იქ
დაბინავებულ იბერიელი მო-
ლოზნების მიმართ, რომლებიც
წინათ კარი-კარ დადიოდნენ სა-
მათხოვროდ, როდესაც კონსტან-
ტინეპოლში დასახლდნენ. ხოლო
მათ მიმართ გამოჩენილი მამაჩე-
მის მზრუნველობით აიგო დიდი
მონასტერი, სადაც მათ სმა-ჭამა
და ჩაცმა-დახურვა უზრუნველი
ჰქონდათ.

ხალდიის თემი. ტრაპეზუნტი

VIII, 9. Οὐς μέχρι δὲ τούτου
τὰ κατὰ τὸν αὐτοκράτορα ἔστη.

ხოლო ამაზე² არ შეჩერდა
თვითმპყრობელის წინააღმდეგ

¹ ამას ეწოდება ანტიფონური გალობა.

² ამის წინ (VIII, 8) ლაპარაკი იყო იმაზე, რომ ალექსი კომნენოსის წინა-
აღმდეგ მოქმედება განიზრახა მისმა ძმისშვილმა იოანემ. ეს შეთქმულება მხილე-
ბულ იქმნა.

Ἄλλ' ἐπεὶ Θεόδωρος ὁ Γαβραῶς ἐνδημήσας ἦν ἐν τῇ βασιλευσούσῃ, γινώσκων τὸ τοῦτου ὀμβριμοεργὸν καὶ περὶ τὰς πράξεις ὄξυ βουλό-
μενος τοῦτον ἀπελάσαι τῆς πό-
λεως δοῦκα Τραπεζοῦντος προ-
βάλλετο πάλαι ταύτην ἀπὸ τῶν
Τούρκων ἀφελόμενον. Ὁρμητο
μὲν γὰρ οὗτος ἐκ Χαλδίας
καὶ τῶν ἀνωτέρω μερῶν, στρα-
τιώτης δὲ περιφανῆς γενόμενος
ἐπὶ τε φρονήσει καὶ ἀνδρείᾳ
ὑπερέχων ἀπάντων, μικροῦ καὶ
μηδέποτε ἔργου ἀφάμενος καὶ
ἀτυχήσας, ἀλλὰ πάντων ἀεὶ τῶν
πολεμίων κρατῶν καὶ αὐτὴν δὴ
τὴν Τραπεζοῦντα ἔλῶν καὶ ὡς ἴδιον
λάχος ἔασυτῷ ἀποκληρωσάμενος
ἄμαχος ἦν (Reiff. 23, 15—25).

მიმართული მოქმედება. რადგან თეოდორე გავრა (გაბრა) სამეუ-
ფო ქალაქში ცხოვრობდა, ხოლო
ალექსიმ იცოდა, რომ იგი თავ-
ზეხელაღებული იყო და საქმიანობაში ფიცხი, მოისურვა მისი მოშორება დედაქალაქიდან და დანიშნა ის ტრაპეზუნტის დუკად (ეს ქალაქი წინათ თვით გავრამ წართვა თურქებს). ეს გავრა წარმოშობით ხ ა ლ დ ი ი დ ა ნ ი ცო, მისი ზემო მხარეებიდან, ხოლო თავისი გონიერებით და მამაცობით ყველას სჯობდა და ამიტომ დაიმსახურა გამოჩენილი მეომრის სახელი: მცირე საქმესაც რომ მიეკარებოდა, არასოდეს არ გაუცუდებია, არამედ მუდამ ყველა მოწინააღმდეგეს სძლევდა

ხოლმე და, თვით ტრაპეზუნტი რომ აიღო და როგორც საკუთარი წილხვედრილი მიითვისა, უძლეველი გახდა ¹.

ქალაქი ბაიბურთი

XI, 6. Ὁ δὲ γε ἀρχιστράτης Ἰσμαήλ μεμαθηκῶς περὶ τοῦ ἀντοκράτορος, ὅτι τῆς Κωνσταν-

როდესაც სატრაპთუხუცესმა ისმაილმა ² შეიტყო თვითმპყრობელის შესახებ, რომ მას კონ-

¹ ამ ნაწყვეტში მოხსენებული გა ბ რ ა (გავრა), როგორც აქვეა ნათქვამი, ხ ა ლ დ ი ი ს თ ე მ ი დ ა ნ ი ცო წარმოშობით, და, ალბათ, საფიქრებელია, რომ ამიტომაც გახდა ის ტ რ ა პ ე უ ნ ტ ი ს დ უ კ ა. მასზე, თეოდორე გაბრაზე, და მის შვილებზე, სხვაგანაც ბევრგან ლაპარაკობს ანნა კომნენე (VIII, 9; IX, 1; XI, 6, XIII 7; XIV, 3), რომ ის ხალდიის თემის წარჩინებული და შეძლებული წინაპრების შთამომავალი იყო. პ ა პ ა დ ო კ უ ლ ო - კ ე რ ა მ ე ვ ს ი შენიშნავს, რომ ძველი ხალდიის ტერიტორიაზე და რუსეთში, მარიუპოლისა და ღურზუფის რაიონში, სადაც ბერძენთა მოსახლეობა ცოტა არ იყო, ძალიან გავრცელებულია გვარი „გავრა“ და „გავრადასი“-ო (იხ. Любарский, გვ. 545). ჩვენის მხრით შეგვეძლო დაგვემატებინა, რომ, ვინაიდან ხალდიის თემი, თავისი ცენტრით ტრაპეზუნტში, ადგილობრივი მოსახლეობის, ქართველი ტომების (ლაზ-ჭანების) ორბიტში შემოდიოდა, არ არის უგულვებელსაყოფი ისიც, რომ დასავლეთ საქართველოში გვარი „გაბრიაძე“ („გაბრიძიძე“) ფრიად გავრცელებულია.

² ის მ ა ი ლ ი - ხვარასნის სულტნის შვილია.

τίνου ἐξεληλυθῶς πολλήν μὲν ἀνδροκτασίαν πεποικῶς, πολλάς δὲ καὶ κωμοπόλεις ἐν τῷ θιέρχουσθαι: παντελῶς ἐριπώσας πολλήν τε λείαν καὶ δορυαλῶτους ἀναλαβόμενος ἐπαναζεύγυσσι πρὸς τὴν βασιλεύουσαν μηδὲν ἔργον αὐτῷ καταλειπῶς, ὡς τῆς ἄγρας ἀπέγνα, ἐν ἀμηγάνοις καθίστατο καὶ ἐφ' ἑτέραν τραπόμενος τὸ Παῖπερτ πολιορκῆσαι ἐπέγνων, ὅπερ πρὸ μικροῦ κατασχῶν εἶχεν ὁ περίκλυτος ἐκεῖνος Γαβρᾶς Θεόδωρος, καὶ καταλαβῶν τὸν ἀγχοῦ τούτου ῥέοντα ποταμὸν ἅπαν ἐκεῖ τὸ στρατιωτικὸν κατέθιετο. Τοῦτο μεμαθηκῶς ὁ Γαβρᾶς διεσχοπεῖτο νυκτὸς ἐπεισπεσεῖν αὐτῷ (Anna Comnena XI, 6; Reifferscheid II, 121, 16—27).

იტყო გაბრამ, განიზრახა ღამით დასხმოდა თავს.

სტანტინეპოლიდან გამოსვლის შემდეგ დიდი კაცთჟლეტა ჩაუდენია, ბევრი დაბა-სოფელიც გზაზე სრულიად დაურბევია, აგრეთვე დიდძალი ნადავლი და ტყვე ჩაუგდია ხელში და ბრუნდება სამეფო ქალაქისკენ ისე, რომ მისთვის, *ისმაილისთვის*, ადარაფერი დაუტოვებია, და, მაშასადამე, მას, *ისმაილს*, ხელიდან გაუსხლტა ნანადირევი, და გაჭირებულ მდგომარეობაში ჩავარდა, იგი მიუბრუნდა მეორე მხარეს და გადაწყვიტა ალყა შემოერტყა ბაიბურთისათვის, რომელიც ამასწინათ ხელში ჩაუგდია ცნობილ თეოდორე გაბრას. როდესაც ისმაილი მიუახლოვდა ბაიბურთის მახლობლად ჩამომავალ მდინარეს, მთელი ჯარი იქ დააბანაკა. ეს რომ შე-

შენიშვნები

I

ანნა კომნენეს ცნობები მარიამ დედოფლის შესახებ

ზემოთ დაბეჭდილი ნაწყვეტები ანნა კომნენეს «ალექსიადიდან» მრავალ საგულისხმო საკითხს აღძრავს იმ საკითხთა რიგიდან, რომლებიც ეხება ბიზანტიისა და საქართველოს ურთიერთობას XI საუკუნეში. ამ მხრივ განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს მარიამ დედოფლის როლი ბიზანტიის სამეფო კარზე.

ბაგრატ IV-ის ასული მართა მისთხოვდა ბიზანტიის კეისარს მთხოლო VII დუკა პარაკინაკს (1071 – 1078 წ. წ) და ბიზანტიაში მას ეწოდება მარიამი.

1078 წლის 3 აპრილს კონსტანტინეპოლი დაიკავა ნიკიფორე ბოტანიატემ და მიხეილ VII იძულებული იყო გადამდგარიყო და სტუდიის მონასტერში ბერად აღკვეცილიყო.

ნიკიფორე III ბოტანიატემ პოლიტიკური მოსაზრებებით, თუმცა მიხეილ დუკა ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო, ცოლად შეირთო მართა-ყოფილი მარიამი, რომელსაც მიხეილ დუკასაგან ჰყავდა ვაჟი კონსტანტინე.

დედოფალი მარიამი იმაზე ოცნებობდა, რომ ნიკიფორე ბოტანიატეს შემდეგ ტახტზე აეყვანა თავისი ვაჟი კონსტანტინე. ნიკიფორე ბოტანიატეს მახეს უგებენ ძმები კომნენოსები (ალექსი და ისააკი), რომლებიც, ამ მიზნით, კავშირს აბამენ მარიამ დედოფალთან. ალექსი კომნენოსი ჰპირდებოდა მარიამს, რომ, თუ ის ტახტზე ავიდოდა, ხელს შეუწყობდა იმას, რომ მარიამის ვაჟი კონსტანტინე ყოფილიყო თანაკეისარი, და მარიამსაც არ მოაკლდებოდა დიდება და პატივი როგორც დედოფალს.

ყველაფერი ეს თავთავის ალაგას მოთხოვნილი აქვს ანნა კომნენეს თავის «ალექსიადამი» (იხ. ამ წიგნის ბოლოში „სამიებელი“). გარდა ამისა მასალების მიხედვით ბევრი სხვა დეტალიც ირკვევა, მაგალითად: 1) ალექსი კომნენოსის გამეფებისას ძლიერი იყო ტენდენცია კომნენოსების დინასტია შეეერთებინათ დუკების გვართან; ამიტომ განზრახული იყო შეეუღლებინათ ალექსი და მარიამი, მიხეილ VII დუკას მეუღლე და კონსტანტინე დუკას დედა; 2) ამავე მოსაზრებებით კონსტანტინე დუკაზე დანიშნეს ანნა კომნენე (ალექსი კომნენოსის ასული), რომელიც სიყრმიდანვე ითვლებოდა მომავალ მემკვიდრედ ბიზანტიის ტახტისა¹.

ბიზანტიაში გათხოვილი მართა-ყოფილი მარიამის შესახებ ძველ ქართულ წყაროებშიც მოიპოვება საგულისხმო ცნობები, რომლებიც აქვე მოგვყავს:

დედოფალი მართა, ბერძენთა მეფის მიხეილ დუკას მეუღლე

«ხოლო დიდმან ბაგრატ მეფემან გაათხოვა ასული თვისი მართა და შერთო ბერძენთა მეფესა» (მატიანე ქართლისა: ქ. ცხ. 308, 6 – 7).

მართას ჩასვლა კონსტანტინეპოლში

«მას ჟამსა, ოდეს იგი თეოდორა დედოფალსა ეპყრა ბერძენთა მეფობაჲ, ითხოვა ბაგრატ მეფისაგან, რათა მოსცეს ასული თვისი მართა და შვილად თვსად აღზარდოს.

«ხოლო მეფემან ბაგრატ სიხარულითა დიდითა წარმოგზავნა შვილი თვისი მართა კაცთა თანა საკუთართა თვსთა, ხოლო მათ დღეთა შინა, განგებითა საღმრთოთა, თეოდორა დედოფალი აღესრულა, და მასვე ჟამსა მარიამ დედოფალი, დედა ბაგრატ მეფისა, მუნ იყო, და წმიდაჲცა ესე მამა ჩუენი² მუნვე იყო, მიზეზითა რათამე საქმეთათა.

«ხოლო, ვითარცა ვთქუთ, მი-რა-იცვალა თეოდორა დედოფალი, მეყუსეულად მართა, ასული ბაგრატისა, სამეუფოდ შემოიყვანეს და, ვითარცა იხილა წმიდამან ამან მართა, სასმენელად ყოველთა წინასწარმეტყუელა და თქუა, ვითარმედ: „უწყოდეთ ყო-

¹ იხ. Ф. Успенский, История византийской империи, III (1948), 171 – 172.

² იგულისხმება გიორგი მთაწმინდელი.

ველთა, ვითარმედ დღეს დედოფალი განვიდა და დედოფალი შემოვიდა“. ხოლო მაშინ დაყო მცირედი ჟამი და კუალად ზემოვე წარიყვანეს, მართა, ხოლო ოდეს მოიწია ჟამი, კუალად მოსთხოვა დუკიწმან¹ და სძლად თვსად სამეფოსა ამას ქალაქსა შემოიყვანა.

«მაშინ, რომელთა ასმიოდა წინასწარი მეტყუელებად ბერისა, იხილეს რა ადსრულებულად, ყოველთა დაუკვრდა და მადლობდეს ღმერთსა, რომელი წინასწარ ყოველსავე გამოუცხადებს ნების-ყოფელთა თვსთა, და ეგრეთვე მარიამ დედოფალმან რქუა წმიდასა მას, იყო რა იგი აღმოსავლეთს, ვითარმედ: „მამაო, ადსრულა წინასწარ-მეტყუელებად შენი, რა იგი ოდესმე წინასწარმეტყუელებათას თვს“ (ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა: ათონის კრებული, გვ. 306, 26 – 307, 11). (ეს ტექსტი წეტანილია „მატიანე ქართლისაში“, თეიმურაზისეულ ნუსხაში. იხ. ქ. ცხ. I (955). გვ. 307 – 308).

მართა უფლისწული კონსტანტინე დუკიწის რძალი

(ბაგრატ IV-ის მიერ მოწვეული გიორგი მთაწმიდელი უკან ბრუნდება ბიზანტიაში. ბაგრატმა, «სამეუფოთა წიგნთა მიერ და მანდატურთა წინაშე ღვთისმსახურისა კონსტანტინე დუკიწისა წინაშე წარგზავნა [გიორგი] მრავლითა ნიჭითა და საფასითა თვთ მეფემან და ყოველთა მთავართა თვსთა და ეპისკოპოზთა, და აღივსო ყოველი სამეფო მისი მწუხარებითა და ურვითა...

«ხოლო წარმოვემართენით მას ჟამსა, ოდეს მართა უფლისწული სძლად თვსად კონსტანტინე დუკიწმან მოიყვანა დედოფლად სამეუფოსა ქალაქსა და, ვითარცა დაგვწერია პირველვე წინასწარმეტყუელებისათვს ბერისა: რამეთუ ოდეს წარმოჰყვანდა პირველ ჩუენსა, ჰრქუა მარიამ ბაგრატის დედამან ბერსა, ვითარმედ: „აჰა, მამაო, ადსრულა წინასწარმეტყუელებად შენი მართას ზედა!“ და ესრეთ წარმოიყვანეს დიდითა დიდებითა სამეუფოდ; ხოლო მეფისა მიერ წარმოვლინებულ იყო ჰრონი², ხოლო თვსისა მამისა მიერ ჰყვეს ნეტარი ბერი პეტრე პატრიკ ყოფილი და იოანე ბედიელი მთავარეპისკოპოსი და სვზგელოზი და სხუად ერი ფრიადი, რომელნი პირველ ჩუენსა მისრულ იყვნეს» (ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა: ათონის კრებული, გვ. 330, 22 – 331, 2).

მართა კონსტანტინეპოლში 1066 წელს

A – 134 ხელნაწერის 591 გვერდზე არის ანდერძ-მინაწერი, სადაც იხსენიება ბაგრატის ასული მართა, მისი ჩასვლა კონსტანტინეპოლში.

¹ დუკიციმან (ქ. ცხ.).

² ჰრომი (?)

«მადლითა და შეწევნითა წა მამისა ჩუენისა ილარიუნისითა, მე უღირ-
სი გლახაკი ჰრომანაელი მამად გ ე ლ ა ს ი ჩემსა წინამძღუ[რ]ობასა ღირს
ვიქმენ აღწერ(ებ)ად წმიდასა ამას და სულთა განმანათლებელსა კლემექსსა
და ცხორებასა წსა და მოციქულთა სწორისა ბ ა გ რ ა ტ ი ს ა სადიდე-
ბელად და სალოცველად ღვთივ დაცვოლისა და ძლიერისა აფსაზთა და
ქართველთა მეფისა ბაგრატისთვის და ძისა მათისა გ ი ო რ გ ი კ უ რ ა-
პალატისათვის – ადიდენ ღმერთმან! – და სალოცველად სულისა ჩემისა
და მშობელთა ჩემთათვის და ყოველთა მამათა და ძმათა ჰრომანაელ-
თათვის. დაიწერა ჳელითა სჳმეონ დვალისაძთა სოხასტერსა ¹ შინა
ჰრომანაძასასა ანა წმიდას, მეფობასა დ ო კ ი ს ა ს ა მას ჟამსა ოდეს
ბაგრატის ასული მ ა რ თ ა სამეფოს იყო ქრონიკონსა ს²ჳ (286=1066)
(თ. ჟორდანია, Описание I, 1 1 – 142; მ. ჯ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი: ათონის კრებული
გვ. 307, შენ. **.

მართას ძმა არის გიორგი მეორე

«ითარგმნა უკუე ² წიგნი ესე მეტაფრასტი ³ ქალაქსა შინა სამეუფოსა
კონსტანტინეპოლეს ⁴ მონასტერსა შინა ყოვლად-შუენიერსა ტრიანდაფ-
ლიუს ⁵, დედისა ღმრთისასა, უღირსისა მიერ თეოფილეს ⁶ რეცა ⁷ ხუცეს-
მონაზონისა, და ⁸ მათვე ჳელთა ⁹ მიერ დაინუსხა ¹⁰ დასაბამითგანთა წელთა
ექუსათას ხუთას ოთხმოცდამეცხრესა ¹¹, ინდიკტიონსა ოთხსა ¹² ბერძუ-
ლად, მეფობასა აღმოსავლეთს გიორგი კესაროსისა, ბაგრატის ძისასა,
რომლისა ბრძანებითა და მოღუაწებითა ¹³ ვიწყე თარგმნად ¹⁴ წიგნთა
სადმრთოთა ¹⁵ ელენურისაგან ¹⁶ ქართულად: მიეცინ ¹⁷ ღმერთმან სრულე-

¹ მონასტერსა – ჯანაშვილი.

² უკუე < Blake,

³ მეტარფა ი კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე...

⁴ კონსტანტინოპოლს (ცაგარელი, ჟორდანია).

⁵ ტრიანფლიუს (ცაგარელი, ჟორდანია), ტრიანდაფლიუს BI.

⁶ თეოფილესა (ცაგარელი, ჟორდანია).

⁷ რეცა < (ცაგარელი, ჟორდანია).

⁸ და < (ცაგარელი, ჟორდანია).

⁹ ჳელითა (ცაგარელი, ჟორდანია).

¹⁰ გაინუსხა (ცაგარელი, ჟორდანია).

¹¹ 6589 წელი უდრის 1081 წელს (6589 – 5508 = 1081).

¹² ბერძნული IV ინდიკტიონი უდრის 1081 წელს.

¹³ და მოღუაწებითა < (ცაგარელი, ჟორდანია).

¹⁴ თარგმანად BI.

¹⁵ სადმრთოთა < (ცაგარელი, ჟორდანია).

¹⁶ ელენურისაგან (ცაგარელი, ჟორდანია).

¹⁷ მიეცინ – საუკუნოდ < (ცაგარელი, ჟორდანია).

ბად კეთილთაჲ აქაცა და საუკუნოდ! ხოლო საბერძნეთს დედოფლობასა მართა¹ მისვე² გიორგის დისასა, და მეფობასა ნიკიფორე ბოტონიოტისა³ და ალექსი კომნიანოსისა⁴, მას ჟამსა ოდეს ბაგრატის ასული, მარიამ დედოფალი, აღმოსავლეთით კოსტანტინეპოლეს შემოვიდა» (ათონის ივერთა მონასტრის XI საუკუნის ხელნაწერის მინაწერი: ალ. ცაგარელი, Сведения I, გვ. 80; თ. ჟორდანიას, ქრონიკები I. გვ. 228 – 229; R. Blake, Catalogue des manuscrits géorgiens de la Bibliothèque de la Laure d'Iviron au mont Athos, Paris 1932 – 1934, გვ. 118 – 121 კ. კეკელიძე, ბიზანტიური მეტაფრასტიკა და ქართული აგიოგრაფია: თსუ შრომები XXX ს, 1947, გვ. 25; კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია I, 1960, გვ. 245).

მარიამ დედოფალი დავით აღმაშენებლის მეფობას მოსწრებია

ღირს ვიქმენ მე უღირსი ეგნატი სახელით ოდენ ხუცესმონაზონი, ხოლო საქმითა და გონებითა უდები, აღწერად წმიდასა ამას წიგნსა, თარგმანებასა წმიდისა სახარებისასა, განმანათლებელსა ყოველთა ეკლესიათასა, ღვთივ აღშენებულსა უდაბნოსა შინა წყაროდსთავს, სენაკსა შინა ნეტარისა ბერისა ეფთჳმესსა, რომლისაცა ფერჯთა თანა აღზრდილ ვიყავ, და შევწირე ეკლესიასა წყაროდსთავისასა აღსადგომელსა მცსნელისა და მაცხოვრისა ჩუენისა იჴქა, სადიდებელად და სალოცველად დითივ გვრგვინსანთა მეფეთა ჩუენთა სულითა განათლებულისა კურთხეულისა დედოფლისა მარიამისა⁵ და ძმისა მათისა გიორგი მეფეთა-მეფისა და კესაროსისა, და ძისა მათისა დავით მეფისა და სევასტოსისა და სანატრელისა დედისა მათისა ელენე დედოფლისა და გამზრდელისა ჩემისა მამისა ეფთჳმესა⁶ (ხელნაწერი A – 136, გვ. 391a; ხელნაწერი შეიცავს წყაროსთავის „მათეს სახარების თარგმანებას“).

¹ მართა[დსსა] (კეკელიძე).

² მისივე (ცაგარელი, ჟორდანიას).

³ ბოტანატისა (ცაგარელი, ჟორდანიას).

⁴ კომნიანოსთა (ცაგარელი, კომნიანოსასა (ჟორდანიას).

⁵ თ. ჟორდანიას! ევ. მუხ. 134, მართა-ყოფილი მარიამ.

⁶ თ. ჟორდანიას ურთავს შენიშვნას: „აქედან ჩანს, რომ მეფენი გიორგი და დავით ერთად მეფობდნენ. ეს მტკიცდება აგრეთვე ჩვენის ქრონიკით... ელენე დედოფალი აქამომდე უცნობი პირი იყო ჩვენის ისტორიისა. რომ დავით აღმაშენებლის დედას ერქვა ელენე, ეს ჩანს აგრეთვე შიო-მღვიმის ტყავზე ნაწერი ტიბიკონისგან და საეკლ. მუზეუმში დაცულის გელათის გულანისაგან (ქრონიკები I, 234).

1103 წელს მარიამ დედოფალი ცოცხალია

«მეგლის წერაში», რუის-ურბნისის 1103 წლის კრების დადგენილების ბოლოში დასახელებულ პირთა შორის მოხსენებულია მართა-ყოფილი მ ა რ ი ა მ დ ე დ ო ფ ა ლ ი ც, როგორც ჯერ კიდევ ცოცხალი.

«მეგლის წერად წმიდისა და ღვთივ შეკრებულისა კრებისად, რომელი შემოკრება ბრძანებითა კეთილად მსახურისა და ლ~თივ დაცვულისა მეფისა ჩუენისა დავით აფხაზთა და ქართველთა, რანთა და კახთა მეფისასა...» (თ. ჟ ო რ დ ა ნ ი ა, ქრონიკები II, 56)

«კეთილად მსახურისა და ლ~თის დაცვულისა მეფისა ჩუენისა, გიორგი მეფეთა მეფისა, და ყოვლისა აღმოსავალისა და დასავალისა კესაროსისა, მრავალმცა არიან წელნი.

«კეთილად მსახურისა და ლ~თის მოყუარისა დედოფლისა ჩუენისა მ ა რ თ ა (ა ვ ლ უ ს ტ ი ნ ა ი) ს ნ ი მრავალმცა არიან წელნი და ჟამნი].

«დავით ლ~თის მსახურისა [და ლ~თივ დაცვულისა] მეფისა [ჩუენისა] აფხაზთა და ქართველთა, რანთა და კახთა თვთმპყრობელისა, მრავალმცა არიან წელნი» (ქრონიკები II, 70; A – 76, გვ. 494 b) ¹.

მარიამ მართა-ყოფილი

«თუესა ნოენბერსა: კა: ალაპი არს დ ე დ ო ფ ლ ი ს ა ჩუ ე ნ ი ს ა მ ა რ ი ა მ მ ა რ თ ა - ყ ო ფ ი ლ ი ს ა და მისა მათისა კოსტანტინე პოროგენისა: დიდთა და მრავალთა ქველის მოქმედებათა მათ-

¹ აქ მოხსენებულ მართა დედოფლის შესახებ თ. ჟორდანიას შენიშნავს: „ეს მართა ბაგრატ IV-ის ქალი და იმპერატორის მიქელ დუკის ცოლი (შეირთო 1071 წ.), ბერძენთაგან „მარიამად“ წოდებული, ქმრის სიკვდილის შემდეგ (1078 წ.) დაბრუნებულია საქართველოს, ხოლო 1081 წელს სელჯუკთაგან საქართველოს აოხრების გამო ისევ საბერძნეთს წასულა; და რა ქართველობა ისევ გაძლიერებულია, ისევ სამშობლოში დაბრუნებულია და 1103 წლის კრებასა დასწრებია“.

თ. ჟ ო რ დ ა ნ ი ა ს ამ შენიშვნებში ზოგიერთი რამ კორექტივს საჭიროებს:

1) „მეგლის წერაში“ მოხსენიება ამა თუ იმ პირისა სრულიად არ ნიშნავს იმას, რომ ის ამ კრებას დაესწრო.

2) მარიამ დედოფალი თავის ქმრის მიხეილ დუკას გარდაცვალების შემდეგ ცოლად გაჰყვა ნიკიფორე ბოტანიატეს და არ არის დასაჯერებელი, რომ ის ბიზანტიიდან წამოსულიყო. მას შეეძლო წამოსვლა 1081 წელს, როდესაც ნიკიფორე ბოტანიატე გადააყენა ალექსი კომნენოსმა, რასაც ჰგულმსხმობს, ალბათ, ზემოთ მოყვანილი მინაწერი „მეტაფრასის“ ხელნაწერისა: «მას ჟამსა ოდეს ბაგრატის ასული, მარიამ დედოფალი, აღმოსავლეთით კოსტანტინეპოლეს შემოვიდა» (იხ. ზემოთ გვ. 116).

თათს, რომელ აჩუენნეს ჩუენ ზედა: პირველად განგუათავისუფლ-
ნეს სიკრიტონისაგან რომელნი მესოლიმნისათს გუთხოვდეს
ხუთსა ლიტრასა, მათ მისცეს განძი ესე და აღმოკოცეს მისოლიმნი
სიკრიტონისაგან. და კულად სხუათა პრასტინათს და მელინძათათს
ლიად ილუაწეს მეფეთა თანა, და მერმე მოსცეს ძმათა გასაყოფლად
ლიტრად: ვ. ამის ყოვლისათს გარდაიკდებოდის აღაპი მათი, ვითარცა
მამის დედისა მათისათს სწერია მით წესითა, ანაფორადთა და ყოვ-
ლითა ნუგეშინის ცემითა ძმათადთა, ეწდიოს მწუხრსა გ და სამხრად
ხუთხუთი» (ათონის კრებული, გვ. 259, № 133).

ზემოთ მოყვანილი ქართული ცნობებიდან ირკვევა შემდეგი:

1) ზაგრატ IV-ის ასული მართა დედოფალ თეოდორას მოთხოვნით აღსა-
ზრდელად ჩაუყვანიათ კონსტანტინეპოლში გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრება 306).

ვინ იყო ეს თეოდორა? იგი იყო კონსტანტინე VIII-ის ასული, ბასილ II
ბულგართმეულეტის ძმისწული. ჯერ მეფობდა 1042 წელს, ხოლო კონსტანტინე
VIII-ის შემდეგ (იგი გარდაიცვალა) 1054 წელს), იგი, უკვე მოხუცებული, გაამე-
ფეს (1054 – 1056 წ. წ.). გარდაიცვალა 72 წლისა.

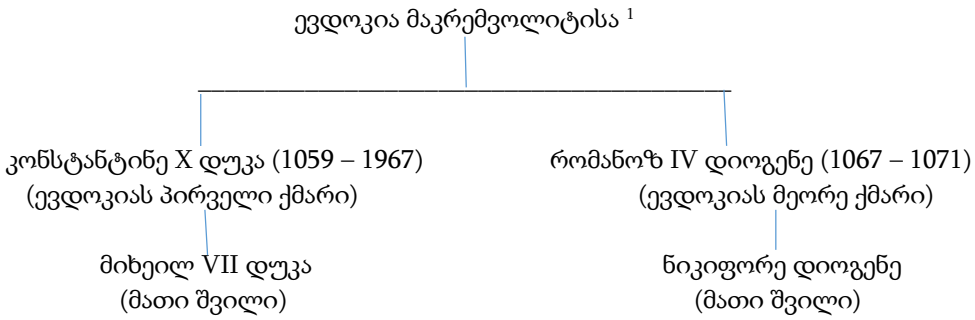
2) თეოდორას გარდაცვალების შემდეგ (1056 წ.) დუკიწმან მოითხოვა
მართა რძლად, და, როდესაც გიორგი მთაწმინდელი საქართველოში ყოფნის
შემდეგ დაბრუნდა კონსტანტინეპოლში, კონსტანტინე დუკიწმან რძლად
მოიყვანა მართა.

რომელია ეს დუკიწი, ანუ კონსტანტინე დუკიწი? ეს შეიძლება იყოს მხო-
ლოდ კონსტანტინე X დუკა, რომელიც მეფობდა 1059 – 1067 წლებში.
რძლად მოიყვანა რომ ამბობს ისტორიკოსი, ესე იგი მოიყვანა მიხეილის საცო-
ლედ: ეს იყო კონსტანტინე X-ის და ევდოკიას უმცროსი ვაჟი; მისი მასწავლე-
ბელი იყო მიქელ პსელოსი.

3) ქართველთა მეფის ასული მართა-ყოფილი მარიამი არ ივიწყებს თვის-
ტომთ ბიზანტიის დედოფლად ყოფნის დროს და ათონის ივერთა მონასტრის
მიმართ მრავალ ქველისმოქმედებას აჩუენებს (ათონის კრებული, გვ. 250; აღაპი
№ 133) ¹.

ამ უკანასკნელ სააღაპო ცნობასთან დაკავშირებით ზედმეტი არ იქნება მოვი-
გონოთ, რომ მარიამ მართა-ყოფილს რაღაც კავშირი უნდა ჰქონდეს პეტრი-
წონთანაც. ანა კომნენეს «ალექსიადში» (IX, 5) ვკითხულობთ, რომ მარიამ
დედოფალს მამულები აქვს პეტრიწონშიც (იხ. ზემოთ გვ. 89, 107 – 108), სადაც
ერთხელ თავი შეაფარა მარიამის მაზლმა ნიკიფორე დიოგენემ (მიხეილ VII დუკას
ნახევარ-ძმამ):

¹ ამ აღაპის ცნობის მნიშვნელობის შესახებ იხ. ნელი მახარაძე, ტერ-
მინ „მისოლიმნის“ გაგებისათვის: სპეციალური აკადემიის მოამბე, 1964 წ.,
გვ. 247 – 254.

ნიკიფორე დიოგენეს შესახებ ანა კომნენეს მიერ აღწერილი ეს ამბები (მისი გამოხდომა ალექსის წინააღმდეგ, ამ ცდის დამარცხება და მისი თავშეფარება პეტრიწონში) თარიღდება 1094 წლით, როდესაც, მამასადამე, პეტრიწონის სავანე უკვე მოწყობილია გრიგოლ ბაკურიანისძის მიერ (1083 წელს).

II

ანა კომნენეს ცნობები იოანე იტალოსის შესახებ

თუმცა ის ნაწყვეტები ანა კომნენეს შრომიდან, რომლებიც ჩვენ მოვიყვანეთ ზემოთ გვ. გვ. 93 – 99, უშუალოდ არ ეხება საქართველოს, მაგრამ ისინი ეხება იოანე იტალოსს, რომლის მოღვაწეობა მჭიდროდ არის დაკავშირებული ქართველი ფილოსოფოსის იოანე პეტრიწის ფართოდ გაშლილ რენესანსულ მუშაობასთან ამავე დროს, ანა კომნენეს მიერ V, 8 – 9 თავებში წარმოდგენილი დახასიათება გამოჩენილი ბიზანტიელი ფილოსოფოსისა სამართლიანად ითვლება მეცნიერებაში XI საუკუნის ბიზანტიის საზოგადოებრივ-კულტურული ცხოვრების საუკეთესო მიმოხილვად.

ამ მიმოხილვაში ჩვენს ყურადღებას იპყრობს შემდეგი ადგილები:

1) ანა კომნენეს თქმით (V; იხ. ზემოთ გვ. 96) იოანე იტალოსი «ღრმად შეიჭრა დიალექტიკაში და ყოველდღიურ არევ-დარევას იწვევდა შეგროვებულ ხალხში იმით, რომ სოფისტიკურ აზდა-უბდას თხზავდა და ყველაფერს, რაც კი რამეს ასეთს წამოაყენებდა, მაშინვე მიუყენებდა ამნაირსავე დასაბუთებას». მართალია, ანა კომნენე, როგორც შვილი ალექსი კომნენოსისა, რომელიც არ იზიარებდა იოანე იტალოსის მეთოდებს, იოანეს დებულებებს «სოფის-

¹ ეს ცხრილი მოგვყავს იმიტომ, რომ გამოთქმულია აზრი, თითქოს მიხეილ VII დუკა და ნიკიფორე დიოგენე დედით-ერთი ძმები კი არ ყოფილიყვნენ, არამედ გერი-ძმები. იაკ ლიუბარსკის მიერ ნათქვამი (გვ. 254: Мария при-близила к себе Никифора как сводного брата прежнего императора, ее мужа Михаила Дука) უნებლიე ლაფსუსი უნდა იყოს, რადგან ბერძნულში ნათლად სწერია *ἀδελφὸν θύια μητρίθεν* („ძმა იყო დედის მხრით“), ხოლო შემდეგ თვით იაკ. ლიუბარსკი წერს: они были единоутробными братьями от разных отцов. რუსული „сводный брат“ არ ნიშნავს „ნახევარ-ძმას“, ის ნიშნავს „გერი-ძმას“, რომელიც მოჰყვანა დედინაცვალს, რომელიც მეორე-ჯერ გათხოვდა, ან მამინაცვალს, რომელმაც მეორე ცოლი შეირთო.

ტიკურ აბდა-უბდას **(σοφιστικὰς ῥητορίας)** უწოდებს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მაინც ის არის ხაზგასმული, რომ იოანე იტალოსი ყველაფერს (იგულისხმე დოგმატიკურ საკითხებს) «დასაბუთებას მიუყენებდა» ხოლმე, ე. ი. არ კმაყოფილდებოდა ამ დებულებათა რწმენით და, მსგავსად მიქელ პსელოსისა, დოგმატების დასაბუთებას მოითხოვდა (იხ. ზემოთ გვ. 2 – 3).

2) მართალია, ალექსი კომნენოსი ძალიან ზრუნავდა მეცნიერების განვითარებაზე და, როგორც ამბობს ანნა კომნენე, მან «საჩქაროდ მიიღო ზომები, რომ მოეგროვებინა ეს ნაპერწკლები და ვისაც კი მეცნიერებისადმი მიდრეკილება ჰქონდა, მათ დაუცხრომლა აქეზებდა სწავლისათვის» (იხ. ზემოთ გვ. 103 – 104), მაგრამ ეს სწავლა მას ისე კი არ ესმოდა როგორც იოანე იტალოსს (და წინათ მიქელ პსელოსს), არამედ ის მოუწოდებდა ახალგაზრდებს «ს ა ღ ვ თ ო წ ი გ ნ ე ბ ი ს შ ე ს წ ა ვ ლ ი ს ა თ ვ ი ს ნ ა ვ ლ ე ბ ი მ ი ს ა თ ვ ი ს რ ა ს ა ც ი ო ა ნ ე ი ტ ა ლ ო ს ს ე ჯ ა თ ე ბ ი ს ა თ ვ ი ს ნ ა ვ ლ ე ბ ი ყ უ რ ა დ ლ ე ბ ა მი ე ქ ც ი ა თ (იქვე, გვ. 104), ე. ი. ნაკლები ყურადღება მიექციათ იმისათვის, რასაც იოანე იტალოსი ქადაგებდა.

რადგან იოანე იტალოსი განაგრძობდა «ეკლესიის დოგმატების მასხარად აგდებას» (პატრიარქ ევსტრატე გარიდას დროს), იგი, იოანე იტალოსი, გაასამართლეს და, ანნა კომნენეს თქმით, «თერთმეტ თავად იქმნა იტალოსის ბოროტი დოგმატები ჩამოყალიბებული» (იხ. ზემოთ გვ. 105).

3) დასასრულ, შევგრძობით «ალექსიადის» ტექსტის იმ ადგილზე, სადაც ანნა კომნენე იწყებს თხრობას იოანე იტალოსის შესახებ. სახელდობრ, ეს თხრობა იწყება შემდეგი სიტყვებით:

Ἐπὶ τούτοις γὰρ καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἴταλὸν ἐβλάστησαν μεγάλας τῆν ἐκκλησίαν συνταράττοντα – «ამ ხანებში აღმოცენდა და გავრცელდა იტალოსის მოძღვრება, რომელმაც ძალიან შეაშფოთა ეკლესია» (იხ. ზემოთ გვ. 93), ასე არის «ალექსიადის» ყველა ნუსხაში, ხოლო, როგორც გადმოგვცემს «ალექსიადის» პირველი ტომის გამომცემელი Ludovicus Schopenus, ერთ-ერთ ხელნაწერში (G) ეს ადგილი ასე იკითხება: **Ἐπὶ τούτοις γὰρ καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἴταλὸν περὶ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἰταλικοῦ ἐβλάστησαν μεγάλας τῆν ἐκκλησίαν** – «ამ ხანებში იტალოსის მოძღვრება [შ ე ს ა ხ ე ბ ი ტ ა ლ ი ე ლ თ ა წ ვ ა ლ ე ბ ი ს ა] აღმოცენდა და გავრცელდა, რომელმაც ძალიან შეაშფოთა ეკლესია». ძნელი არ არის იმის დანახვა, რომ G-ხელნაწერს, სხვა ნუსხებთან შედარებით, ზედმეტი აქვს **περὶ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἰταλικοῦ** («შესახებ იტალიელთა წვალებისა»), და მართალი იყო გამომცემელი L Schopenus, რომელმაც ეს სიტყვები ფრჩხილებში ჩასხა და თქვა: ეს მთელი პარაგრაფის სათაურია, რომელიც ხელნაწერის გადამწერს ტექსტში შეუტანიაო და ფრჩხილებში ვათავსებო (ego indicem capitls, qui in textum irrepsit, uncis inclusi: იხ. Annae Comnenae Alesiadis libri XV. Volumen I. Bonnae, 1839, p. 256).

მთელ ამ მსჯელობაში საგულისხმოა ის, რომ ხელნაწერის გადამწერს (თუ რედაქტორს, ან იქნებ თვით ავტორს) (ცალკე თავად გამოუყვია თხრობა იოანე იტალოსის შესახებ და ამ თავისათვის დაურქმევია: **περὶ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἰταλικοῦ** – «შესახებ იტალიელის წვალებისა», ანუ, როგორც ძველი ქართველი იტყოდა, «შესახებ იტალიელთა წვალებისა». ამ გარემოებას ჩვენ ვაქცევთ ყურადღებას შემდეგი მიზეზის გამო:

იოანე პეტრიწის „განმარტების“ ბოლოსიტყვაობაში სწერია: «...ვინა სადა ყოველმან ი ტ ა ლ ი ე ლ თ ა წ ვ ა ლ ე ბ ა მ ა ნ ვ ი თ ა რ ქ ა ლ წ უ ლ ს ა პ ა ტ ი ს ც ა და

მიემსახურა» (იოანე პეტრიწის შრომები, ტ. II [1937], გვ. 217, 26 – 27). ამის შესახებ ჩვენ ვწერდით: „უკანასკნელ წინადადებაში უნდა იგულისხმებოდეს იოანე იტალოსის მიმდევართა («იტალიელთა») რომელიღაც მწვალებლური აზრი, რომელიც «ქალწულს» ეხებოდა. რომ საქმის ვითარება სწორედ ასეთია და რომ აქ იოანე იტალოსი უნდა იგულისხმებოდეს, ამას ადასტურებს ის გარემოება, რომ იოანე იტალოსისა და მისი სკოლის წინააღმდეგ წამოყენებულ 11 ბრალდებაში ერთი (მეექვსე ბრალდება) მართლაც «ქალწულის» საკითხს ეხება (იხ. Ф. Успенский, Синодик в неделю православия. Одесса 1893, გვ. 16, § 6)“ (იოანე პეტრიწის შრომები, ტ. I [1938 – 1940], გვ. XV).

ეს ჩვენი შეხედულება გაზიარებულ იქნა, კერძოდ, აკად. კ. კეკელიძის მიერაც (იხ. მისი „ქართული ლიტერატურის ისტორია“, ტ. I [1940]) ხოლო შემდეგ, 1955 წელს, გ. ბ. თევზაძემ თავის გამოკვლევაში „პეტრიწის ბოლოსიტყვაობის ერთი ადგილის გაგებისათვის“ (საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. XVI, № 9) აღნიშნული გამოთქმა «იტალიელთა წვალება» მიაკუთვნა პითაღორელებს. ამის კვალობაზე კ. კეკელიძემაც დასწერა („ქართული ლიტერატურის ისტორია“ I [1960], გვ. 296) „ამდენხან გავრცელებული იყო შეხედულება, თითქო «იტალიელთა წვალება» აღნიშნავს იოანე იტალოსის მწვალებლობას. ნამდვილად კი ამ სიტყვებს არავითარი კავშირი არა აქვს იოანე იტალოსთან და მის წვალებასთან. აქ იგულისხმებიან პითაღორელები, რომელნიც ფილოსოფიის ისტორიაში ცნობილი არიან იტალიელებად“.

ჩვენ ისევ ჩვენს ძველს აზრს ვადგივართ, რომ გამოთქმა «იტალიელთა წვალება» იოანე იტალოსის მწვალებლობას ეხება: ამ აზრის სისწორეში კიდევ უფრო დაგვარწმუნა ანნა კომნენეს G ხელნაწერში შეტანილმა სათაურმა: **περι της αιρέσεως του 'Ιταλικού**, რაც ზედმიწევნით უდრის იოანე პეტრიწის გამოთქმას «იტალიელთა წვალებამან», ე. ი. იოანე იტალოსის მწვალებლობამ.

ნიკეტა ხონიატე

ნიკეტა ხონიატე XII საუკუნის შუაწლების ისტორიკოსია, დაიბადა ხონეში (Χάνα ძველი „კოლოსე“). ბავშვობა გაატარა კონსტანტინეპოლში სადაც სწავლობდა თავისი ძმის, მიხეილ ხონიატეს, ხელმძღვანელობით. სწავლის დასრულების შემდეგ იგი სახელმწიფო სამსახურში შევიდა და ისააკ ანგელოსის (1185 – 1195) დროს კეისრის მდივანი იყო, ხოლო 1189 წლიდან ფილიპოპოლის თემის სტრატეგოსი, 1204 წლის წინ მან მიაღწია ლოგოთეტის პატივს, ხოლო 1204 წელს დატრიალებული კატასტროფის შემდეგ გაიქცა და თავი შეაფარა ნიკეას, სადაც თეოდორე ლასკარის კარზე მსახურობდა. გარდაიცვალა 1213 წელს.

მრავალმხრივი იყო მისი ლიტერატურული მოღვაწეობა:

1) მისი მთავარი ნაშრომია 21 წიგნისაგან შემდგარი „ისტორია“, რომელიც მოიცავს 1180 – 1206 წლების ამბებს.

2) თხზულება იმ „ქანდაკებათა შესახებ“, რომლებიც დაამსხვრირეს ლათინებმა (1204 წელს) მხოლოდ ხელნაწერის სახით არის მოღწეული.

3) მასვე ეკუთვნის 1185 წელს დაწერილი პოემა ისააკ ანგელოსისა და მარგარიტას (უნგრეთის მეფის ბელა III-ის ასულის) ქორწინებაზე¹.

ნიკეტას „ისტორია“ (Ἱστορικὴ διήγησις) სრულად არის მოღწეული და იქ აღწერილია: იოანე II კომნენოსის (1118 – 1143), მანუილ I კომნენოსის (1143 – 1180), ალექსი II კომნენოსის (1180 – 1183), ანდრონიკე I კომნენოსის (1183 – 1185), ისააკ II ანგელოსის (1185 – 1195), ალექსი III ანგელოსის (1195 – 1203), ალექსი IV-ის (1203 – 1204) და ალექსი V დუკა მურზუფლეს (1204) ისტორია. შრომის ბოლოს მოთხრობილია ამბები კონსტანტინეპოლის დაცემის შემდეგ.

მასალების ამოკრეფის დროს ხელთ გვქონდა:

Nicetae Choniatae Historia. Ex recensione IMM. Bekkeri (CB), Bonnae 1835.

Nicetae Choniatae Historia. PG, 139, 319 – 1039.

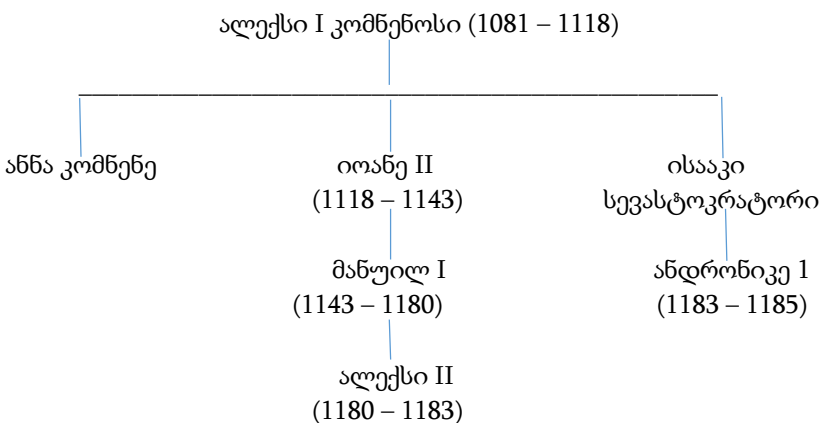
¹ იხ. K. Krumbacher GBL¹ (1897), 281 – 286; G. Moravcsik, Byzantinoturcica I² (1958), 444 – 450.

Никиты Хониата История, начинающаяся с царствования Иоанна Комнина. Том I (1118 – 1185). Перевод В. И. Делюцкого. СПб 1860. Том II (1186 – 1206). Перевод Н. В. Чельцова. СПб 1862.

Byzantinische Geschichtsschreiber. Band IX: Die Kreuzfahrer erobern Konstantinopel (აქ არის ნიკეტა ხონიატეს „ისტორიის“ ის ადგილები გადმოთარგმნილი, რომლებიც ჯვაროსანთა ლაშქრობას ეხება. თარგმნილი და განმარტებულია Franz Grabler-ის მიერ). Graz, 1958.

ბიზანტიელი წარჩინებულის ჩაცმულობა

[1180 წელს გარდაიცვალა ბიზანტიის კეისარი მანუილ I (1143 – 1180), მას დარჩა ვაჟი ალექსი (ალექსი II კომნენოსი, 1180 – 1183 წ. წ), რომლის მცირეწლოვანობის გამო – იგი მხოლოდ 13 წლისა იყო – სახელმწიფოს მართავდნენ დედოფალი მარიამი (მარიამ ანტიოქიელი, წარმოშობით ფრანგი) და პროტოსევასტოსი ალექსი. მათი პოლიტიკა იყო ლათინოფილური და, ამიტომ, გასაგებია ეროვნულად განწყობილი მოსახლეობის პროტესტანტული სულისკვეთება. ამ უკანასკნელთა მოძრაობას სათავეში ჩაუდგა ანდრონიკე კომნენოსი, მანუილ კეისრის ბიძაშვილი, 67 წლის მოხუცი.

1182 წელს მოხდა აჯანყება ფრანგი (ფრანკი) მარიამის წინააღმდეგ და სამეფოს მხსნელად დასახეს ანდრონიკე კომნენოსი. ჯერ ანდრონიკე გამოაცხადეს თანაკეისრად, ხოლო მალე ნორჩი მეფე ალექსი II მოაშთვეს და მეფედ აკურთხეს ანდრონიკე.

ქვემოთ მოგვყავს ის ადგილი, სადაც მოთხრობილია იმის შესახებ, რომ ანდრონიკესთან მოდის დელეგაცია პატრიარქ თეოდოსის (1178 – 1183) მეთაურობით, რათა სთხოვონ ანდრონიკეს უპატრონოს სახელმწიფოს]

Πάντων δ' ἐς Ἀνδρόνικον
 διαπορθμειομένων, λοιπὸς ἐς
 αὐτὸν περαιοῦται ὁ πατριάρχης
 Θεοδόσιος μετὰ τῶν λογίων τοῦ
 βήματος¹. Ὁ μὲν οὖν εἰς τὴν
 ἑαυτοῦ ἐγγίξει· σκητὴν τὸν μέ-
 γαν ἀρχιερέα ἐνωτισάμενος ἔξει-
 σιν εὐθύς πρὸς ὑπάντησιν, στο-
 λὴν ἡμφιεσμένος σχιστὴν ἰοβάρ-
 φον ἠφῆς τῆς Ἰβηρικῆς,
 εἰς γόνατα καὶ γλουτοὺς κατα-
 βαίνουσαν καὶ πυκάζουσαν τὰ
 ἕως βραχίονος, καὶ πურამίδου-
 νην καλῦπτραν τῆ κεφαλῆ περι-
 κείμενος, καπνηρὰν τὴν χροίαν
 καὶ πρὸς τῶν ἱππέων χηλῶν
 βαλῶν ἑαυτὸν ἔκειτο τετανυμέ-
 νος μέγας μεγαλωστί (CB 328,
 6—14).

მის შემდეგ, რაც ყველანი გადავიდნენ გაღმა ანდრონიკესთან, ზოლოს გადავიდა მასთან პატრიარქი თეოდოსიც, თან ახლდნენ წარჩინებული სასულიერო პირები¹. ანდრონიკემ რომ შეიტყო, რომ მის კარავს უახლოვდებოდა დიდი არქიელი, მაშინვე მიეგება მას; ჩაცევა იისფერი სამოსი, წინ ჩაჭრილი, იბერიული ქსოვილისაგან შეკერილი, რომელიც მუხლამდე და დუნდულეზამდე სწვდებოდა და ჰვარავდა ტანს ვიდრე მკლავამდე; თავზე ეხურა პირამიდული საბურავი, კვამლის ფერისა; ასე ჩაცმული ცხენის ჩლიქებთან დავარდა და ამხელა კაცი გრძლად გადაჭიმული იწვა.

[ასეთივე ჩაცმულობა აღწერილი აქვს ისტორიკოსს მაშინაც, როდესაც გადმოგვცემს მეფედ კურთხევის ამბავს]

Τοῦ δ' Ἀνδρόνικου καταβάν-
 τος ἀπὸ τοῦ τυραννείου ἐς τὸ ἐν
 Βλαχέρναις βασιλείον, καὶ γενο-
 μένου κατὰ τὸν ἐντὸς τοῦτου
 ὑψηρεφῆ δόμον δὲ Πολύτιμος λέ-
 γεται, ἐπίσταται καὶ ὁ βασιλεὺς
 Ἀλέξιος² ἐκ τῶν ἕξωθεν, ὁμοῦ

როდესაც ანდრონიკე ტირანთა სახლიდან ჩავიდა ვლახერნის სასახლეში და მის შიგნით მყოფ ერთ მაღალჭერიან ოთახში რომ იყო, რომელსაც პოლიტიმოსი (ე. ი. ძვირფასი) ეწოდება, მოვიდა აგრეთვე მეფე ალექსიც,

¹ სიტყვა βήμα, რომელიც ჩვეულებრივ „საყდარს“, „დალიქს“, „ტახტს“ ნიშნავს. გვიან ბერძნულში და ბიზანტიურში იხმარება აგრეთვე „სამღვდელოების“ აღსანიშნავად. იხ. Sophocles s. v.

² ე. ი. ყრმა მეფე ალექსი II.

παιάνων τε καὶ στεναγμάτων (ὁὖ γὰρ πάντες τῷ καιρῷ παρεσύρησαν) ἐνῶν μεστὰ τὰ ἀνάκτορα, καὶ αὐτὸν Ἀνδρόνικον ὡς βασιλέα σχεδὸν παρὰ πάντων καταλαβῶν εὐφημοῦμενον. Ἐκὼν τοίνυν ἀέκοντί γε θυμαῶ τοῖς τελευμένοις ἐπευδοκῆσας ἐκολλάκευε καὶ κείνους ἐν τοῖς λοιποῖς τὸ γερόντιον, Ἀνδρόνικον εἰς τὸ συμβασιλεύειν ἐπεγείρων, καὶ προθυμοποιῶν εἰς τὸ ἐνεστὸς ἔργον τὸν ἀκρατῶς εἰς τοῦτο πάλαι φερόμενον.

მოდგინებდა მას იმ საქმეში, რომლისთვისაც ის დიდი ხანია დაუცხრომლად იღწვოდა,

Τὸ δὲ τῆς Ἀνδρόνικου φαιρίας φερμότερον καὶ ἀκκιζόμενον Ἀνδρόνικον καὶ τὴν συνεδρίαν εἰρωνεύσμενον ἀμφοτέραις συσχόντες εἰς τὴν χρυσόπαστον κλίνην ἐφῆκαν ἐφ' ἧς ὁ βασιλεὺς ἔζαεν. Ἄλλοι δὲ τὴν καπνηρὰν καὶ πυραμοειδῆ ἐρέαν² τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενοι πυρσὴν αὐτῷ περιέθειντο, καὶ στολὴν βασιλικὴν ἐνέθεισαν ἕτεροι.

რომელსაც გარეთ სძენოდა სასახლიდან ერთსა და იმავე დროს პენებიც¹ და კვენესაც (ვინაიდან ყველანი ხომ არ გაუტაცნია მედროვეობას), გაიგონა აგრეთვე თვით ანდრონიკეს როგორ მეფედ აცხადებდნენ თითქმის ყველანი. ამიტომ, თუმცა უნებური სულისკვეთებით, მან თავისი ნებით ანგარიში გაუწია მომხდარ ამბავს და თვითონაც სხვებთან ერთად უპირმოთნეა მოხუცს, და ანდრონიკეს სთხოვდა ჩემი თანამეფე იყავიო; და ამით ის უგულ-

ანდრონიკეს მიმდევრებმა ორივე ხელი სტაცეს ანდრონიკეს, რომელიც ძალიან იპრანჭებოდა და კრებულსაც დასცინოდა, და დასვეს ოქროქსოვილ სარეცელზე, რომელზედაც მეფე ჯდებოდა. სხვებმა კიდეც მოხადეს თავიდან კვამლის ფერი პირამიდული ქუდი² და მოახვიეს მას ცეცხლის-ფერი, სხვებმა კიდეც ჩააცვეს სამეფო ტანსაცმელი.

¹ პენები – სამადლობელო საზეიმო შემახილები.

² სიტყვას აზრის მიხედვით ვთარგმნით „ქუდი“, ისე კი იგი ნიშნავს „მატყლს“. შესაძლებელია ის „მატყლის ქუდს“, „ნაზდის ქუდსაც“ ნიშნავდეს.

ზემოთ წარმოდგენილი აღწერა ბიზანტიელი დიდებულის ჩაცმულობისა, ტანსაცმელისა და თავსაბურავისა, დიდ ინტერესს იწვევს ჩვენს სამეცნიერო წრეებში, განსაკუთრებით მის შემდეგ, რაც იერუსალიმის ჯვარის მონასტრის კედელზე აღმოჩნდა შოთა რუსთაველის პორტრეტი.

პროფ. შ. ამირანაშვილი ამის შესახებ წერს: „თამარ დედოფალს ესტუმრა თავისი მეუღლით და შვილებით ანდრონიკე კომნინი, ბიზანტიის კეისრის ძმისწული, რომელსაც შემდეგ მოკლე ხნით კეისრის ტახტი ეკავა (1183 – 1185); მისი შვილი ალექსი I თამარ მეფემ ტრაპიზონის იმპერატორის ტახტზე დასვა.

Τῆ δὲ ἡσπεραία ἐπὶ τῆς Μεγάλης ἑκκλησίας ἀρχαμένης τῆς τῶν βυζαντινῶν ἀναρχίσεως γίνεσθαι: Ἀνδρόνικος ἀνηγορεύετο πρότερον, ὁ δὲ Ἀλέξιος ἡπεβέβαστο. μεταπετοίσσης τῆς: τὰξεως (CB 351, 1 i — 352, 9).

ხოლო მეორე დღეს, როდესაც დიდ ეკლესიაში დაიწყეს მეფეების გამოცხადება, ჯერ ანდრონიკე დაასახელეს, ხოლო ალექსი ქვევით გამოაცხადეს, ასე შეცვალეს რიგი.

მუჰამედს დაპყრობილი აქვს იბერია

[იოანე კომნენოსი სალაშქროდ „გაემგზავრა არმენიაკთა თემში შეჭრილი მტრის წინააღმდეგ]

Προσέμενος δὲ μεταλθεῖν τοὺς κατὰ τὸ θῆμα τῶν Ἀρμενιῶνων παρεσφουζήντας βαραβάρους, ἄμα δὲ καὶ Κωνσταντῖνον τὸν Γαζάρην

რადგან მან (ე. ი. იოანე კომნენოსმა) გადაწყვიტა დაესაჯა არმენიაკთა თემში შეჭრილი ბარბაროსები და ამავე დროს შე-

ანდრონიკე კომნინი, უებრო რაინდი, ულამაზესი ვაჟკაცი, რომელიც გასაოცარი გემოვნებით იცვამდა. ბერძენი ისტორიკოსი ნიკიტა ხონიატე, რომელიც მისი თანამედროვე იყო, ამბობს, რომ იგი ყოველთვის ატარებდა ქართულ მაღალ თავსაბურავს და იისფერ ქართული ქსოვილისაგან შეკერილს ზედა სამოსელს. იმპერატორ მანუელ კომნინის გარდაცვალების შემდეგ, დელეგაცია პატრიარქ თეოდოსის მეთაურობით წარსდგა ანდრონიკეს წინაშე, რათა მას ეკისრა იმპერატორის მოვალეობის შესრულება: «ანდრონიკემ გაიგო რა, რომ მღვდელმთავარი მიუახლოვდა მის კარავს, მაშინვე მიეგება მას და თან ჩაიცვა იისფერი წამოსასხამი – წინ გაჭრილი, იხერიული ქსოვილიდან შეკერილი, რომელიც მუხლამდე წვდებოდა და უკან ეშვებოდა, ხოლო თავზე დაიხურა მაღალი წვეტიანი რუხი თავსაბურავი». კურთხევის დროს, როგორც იგივე ისტორიკოსი აღნიშნავს, მას მოხადეს «მაღალი წვეტიანი თავსაბურავი». მაღალ წვეტიან მომრგვალებულ თავსაბურავს ატარებდნენ საქართველოში ერისთავთ-ერისთავები“ (ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“ 1961, № 4).

„ანდრონიკე კომნინი კი, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საზეიმო შემთხვევის დროს ატარებდა საქართველოში დამზადებული ქსოვილიდან შეკერილ მუქი წითელი ფერის სკარამანგიონს და ქართულ თავსაბურავს“ (შ. ამირანაშვილი, იქვე, გვ. 67).

ასეთსავე ტანსაცმელსა და თავსაბურავს ხედავს პროფ. შ. ამირანაშვილი შოთა რუსთაველის იერუსალიმურ სურათზე: „რუსთაველის გამოსახულების ფერადი სურათის შესწავლა სავსებით ადასტურებს იმ გარემოებას, რომ მას ტანს აცვია ქართველი ვაზირისათვის დამახასიათებელი ტანსაცმელი, ქართული ქსოვილიდან შეკერილი, და თავზე აქვს მაღალი ქართული თავსაბურავი“ (შ. ამირანაშვილი, იქვე, გვ. 68).

κατασχεῖν χρόνον ἥδη συχνὸν
τὴν Τραπεζοῦντα ὑποποιησάμενον
καὶ ἦϊεσι τυρρανικοῖς αὐτὴν δι-
εξάγοντα, διὰ τῆς τῶν Παφλαγό-
νων συναγκείας τὴν περιείαν τί-
θησιν αἰεὶ τῶν τοῦ Πόντου παρα-
λλίων τόπων βαδίζειν ἐχόμενα,
δυσοῖν ἔνεκα. τοῦ τ' ἐκ τῆς
οὐκείας χώρας τὴν στρατιάν οἱ
πορίζεσθαι τὰ βιάσιμα, καὶ εἰ
δειήσει συρρηξάαι πόλεμον, κατὰ
μῖαν μοῖραν ἔχειν αὐτὸν ἐπικεί-
μενον, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἑκατέρων με-
ρῶν περικείμενον κἀντεῦθεν πρὸς
περικύκλωσιν ἐπιτήρησον.

არა ორივე მხრიდან თავდასხმა და აქედან ადვილად გარსშე-
მორტყმა.

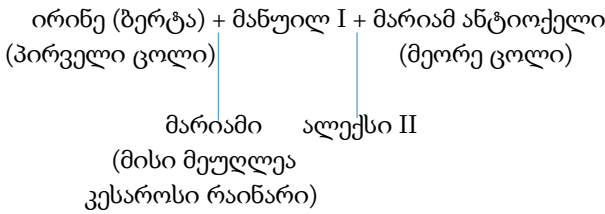
Ἦν γὰρ δ τῆς Καισαρείας
τότε κρατῶν Μουχοῦμετ, περι οὐ
εἰπεῖν ἔφθην, πλείστην ὅτι
περιβεβλημένος ἰσχύς, μέρος τε
τῆς Ἰβηρίας ὑπαγαγόμενος
καὶ ἔνια τῆς τῶν ποταμῶν μέσης
παραστησάμενος (CB, p. 45,
10—23).

ეპყრო კონსტანტინე გაბრა, რო-
მელსაც უკვე კარგა ხანია დაე-
მორჩილებინა ტრაპეზუნტი და
მართავდა მას ტირანული წესე-
ბით, ის აწყობს გამგზავრებას
პაფლაგონიის ხეობით და სულ
პონტოს სანაპირო ადგილებით
მიდის, ორი რამის გამო: ჯერ
ერთი იმიტომ, რომ საკუთარი
სამფლობელოდან მოემარაგებინა
მას ჯარი სურსათით; მეორე კი-
დეც ის იყო, რომ თუ ომის გა-
ჩაღება დასჭირდებოდა, მხოლოდ
ერთი მხრით შესძლებოდა მტერს
მის წინააღმდეგ შემოტევა და

კესარიას მაშინ ფლობდა მუ-
ხუმედი, რომლის შესახებაც უკვე
ვთქვით, რომ იგი უდიდესი ძა-
ლით იყო აღჭურვილი, ი ბ ე-
რ ი ი ს ნაწილიც უკვე დაემორ-
ჩილებინა და შუამდინარეთის
ზოგიერთი ადგილებიც დაექვემ-
დებარებინა.

იბერიელები ბიზანტიის ჯარში ალექსი II კომნენოსის დროს

[1180 – 1183 წლებში დიდი მღელვარებაა სამეფო კარზე. მანუილ I
კომნენოსის გარდაცვალების (1180 წ.) შემდეგ სამეფო ტახტზე
ავიდა მისი მცირეწლოვანი ვაჟი ალექსი, მაგრამ სახელმწიფოს
მმართველობა ხელში ჩაიგდეს დედოფალმა მარიამმა და პროტო-
სევასტოსმა ალექსიმ (მცირეწლოვანი მეფის ბიძაშვილმა). მაგრამ
ამ რეგენტების გარდა სამეფო კარზე არიან მეფის და მარიამი
(არა ღვიძლი და, არამედ მანუილ I-ის ქალიშვილი პირველი ცოლი-
საგან) და მისი ქმარი.

და, აი, სამეფო კარზე ინტრიგების ქსელს აბამს მეფის და მარიამი თავისი ქმრით კესაროს რაინარით, რომლებიც ცდილობენ რეგენტი პროტოსევასტოსი ალექსი მოსპონ და ამ მიზნით შეთქმულებას აწყობენ. საქმე გამომჟღავნდა: მარიამის მიერ დაქირავებული მკვლელები შეიპყრეს. მარიამი თავისი ქმრით კესაროს რაინარით შეიხიზნა დიდ ეკლესიაში და გაავრცელა ხმები, თითქოს მას სდევნიდნენ დედინაცვალი მარიამი (დედოფალი) და მისი საყვარელი (რეგენტი ალექსი). თუმცა მეფემ ბრძანება გასცა, რომ ისინი ტაძრიდან გამოსულიყვნენ, მაგრამ აჯანყებულმა მარიამმა მოახერხა და დარაჯები დააყენა ეკლესიის შესასვლელის დასაცავად და შეუდგა ჯარის შედგენასაც]

Ἄρει δ' ἐπεκτεινομένη τῶς χεῖροσι καὶ προβαίνουσα τῶς οὐκ ἐπαინετέοις, καὶ ξυμμαχικὸν τάγμα ξηνολογεῖ καὶ τλῆθει στρατῶν τὸν φεῖον περὶ βίβλον' καὶ Ἰταλιώτας γὰρ συγκαγῆσθην ἑπλομάχους, καὶ μεγαθύμους ἔφους ἐστρατολόγησεν Ἰβήρας κατ' ἐμπορίαν τῇ πόλει παραβαλόντας, καὶ Ῥωμαίων ἐπλιτεύουσιν ἐπεσπάσατο φάλαγγα (CB, p. 303, 17–23).

ის (მარიამი) ცუდი რამეების-კენ მიისწრაფოდა და არა საქებურ საქმეებისკენ წინ მიიწევდა: მოკავშირე რაზმს ქირაობს და საბრძოლო ბანაკად აქცევს ღვთაებრივ გალავანს; მან შეაგროვა მძიმეშეიარაღებული იტალიელები და დაიქირავა მამაცი ა ღ მ ო ს ა ვ ლ ე ლ ი ი ბ ე რ ი ე ლ ე ბ ი, სავაჭრო დავალებებით სატახტო ქალაქში მყოფნი, აგრეთვე მი-

იმხრო რომაელთა შეიარაღებული ფალანგი.

იბერიელები ბიზანტიის ჯარში ისააკ ანგელოსის დროს

[მიმდინარეობს ბრძოლა ალექსი ვრანასთან, რომლის წარმატებებმა სასოწარკვეთილებაში ჩააგდო კეისარი ისააკ ანგელოსი. კეისარი იმის მაგიერ რომ ეზრუნა სამხედრო ღონისძიებათა მისაღებად, დროს ატარებდა ლოცვაში და მონაზონთა შემოკრებაში თავის გარშემო. კესაროსი კონრადი ¹ მოსვენებას არ აძლევს ისააკს და აიძულებს მიიღოს ზომები ჯარების დასარაზმავად.]

¹ კონრადი, მონფერატელი მარკიზის შვილი, იყო ისააკ ანგელოსის სიძე, მისი დის თეოდორას ქმარი.

Οἷς δὴ τοῦ Καίσαρος λόγοις καθάπερ ἐνδελεχεῖ βουπλήγι τιτρώμενος ἀνένηψέ τε τοῦ ἀάρου καὶ τῆς ἀκηδίας μεθῆρμωστο, καὶ ἤρξατο συλλέγειν συμμαχικόν. Μὴ εὐπορεῖν δὲ λέγων χρυσίων, ἐκ τῶν βασιλικῶν ταμείων ἀργύρεα σκεύη ἀνελόμενος παρακατέθετο ταῦτα τοῖς χρυσίου εὐποροῦσι τεμένεσι, καὶ τὰ ἐκείθεν πορισθέντα χρήματα εἰς συλλογὴν διέδωκε στρατιᾶς, κἄν ὕστερον μετὰ τὴν νίκην καὶ τὸ χρυσίον οὐκ ἀπέδωκε καὶ τὰ παρακατατεθέντα ἀνείλετο.

ჯვება რომ მოიპოვა, ოქრო აღარ მიუცია უკან, დაგირავებული ჭურჭელი კი წამოიღო.

Ἄμει καὶ ἐν βραχεῖ καιρῷ ὁ μὲν Κορράδος ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν πόλιν συναγῆοχε Λατίνων ἰππότητας περὶ τοὺς δὶς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα, πάντας ἀρειμαίνουσ, καὶ πεζοὺς πεντακοσίους. Οὐκ ὀλίγοι δ' ἐστρατολογήθησαν καὶ ἀπὸ Ἰσμαηλιτῶν καὶ τῶν ἑσῶν Ἰβήρων, κατ' ἐμπορίαν στείλαμένων τὴν ἐς τὴν βασιλῖδα τῶν πόλεων (CB, p. 499, 7–20).

კესაროსის (ე. ი. კონრადის) ამ სიტყვებით განგმირული მეფე (ისაკ ანგელოსი), თითქოს განუწყვეტლივ დეზით ჩხვლეტდნენო, გამოფხიზლდა საღათას ძილისაგან, უზრუნველობა გადააგდო და დაიწყო მოკავშირეებისაგან ჯარის შეკრება. რადგან უჩივოდა სახსრების ნაკლებობას, სამეფო საგანძურებიდან გამოიღო ვერცხლის ჭურჭელი და ჩააბარა ისინი ოქროთი მდიდარ საყდრებს, და იქიდან გამოტანილი ფული¹ მისცა ჯარის შესაკრებად, თუმცა შემდეგ, გამარ-

მართლაც, სულ მოკლე ხანში კონრადმა შეკრიბა ქალაქში მყოფ ლათინთაგან ცხენოსნები დაახლოვებით ორას ორმოცდაათამდე, ყველანი მამაცნი, და ხუთასი ქვეითთა ჯარისკაცი. არა მცირედნი ჩაეწერნენ ჯარში ისმაელიტთაგან და აღმოსავლელი იბერიელი თაგან², რომლებიც სამეუფო ქალაქში სავაჭროდ იყვნენ გამოგზავნილი³.

¹ ესე იგი: სამეფო საგანძურებიდან გამოტანილი ჭურჭელი გირაოდ შეიტანა ეკლესიებში, საიდანაც ფული წამოიღო.

² ისტორიკოსი საჭიროდ თვლის თქვას «აღმოსავლელ იბერიელთაგან», რათა განასხვავოს ისინი „დასავლელ იბერიელთაგან“ (ე. ი. ისპანიის იბერიელთაგან).

³ შეიძლება გვეთქვას „იყვნენ ჩამოსული“, მაგრამ რამდენადაც ბერძნულად სწერია სτείλαμένων, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ კონსტანტინეპოლში ჩასული იყვნენ იბერიელები არა მარტო თავისი ინიციატივით როგორც კერძო პირები, არამედ საქართველოს მთავრობასთან შეთანხმებით, ან სათანადო სავაჭრო კორპორაციების დავალებითაც. ასე დასმა საკითხისა მით უფრო საფიქრებელია, რომ ასევე ამბობს ისტორიკოსი ნიკეტა ხონიატე მეორე შემთხვევაშიც, როდესაც მეფის

ფაზისის სანაპიროებზე მცხოვრები იბერიელები

[1204 წლის კატასტროფის შემდეგ მცირე აზიაში, ნიკეის მხარეში, ცდილობენ გადაარჩინონ ბიზანტიური მმართველობა (შემდეგში აქ შეიქმნება ნიკეის სამეფო). ძალაუფლებისათვის იბრძვიან მანუილ მავროზომი, მენდრის დაბლობის მფლობელი, თეოდორე ლასკარი, და დავითი, ბითვინიის მფლობელი და მმა ტრაპეზუნტის მეფის ალექსისა (1204 – 1222)]

‘Ο μὲν γὰρ Μαυροζώμης Μα-
νυσὴλ τὸν Καίχοσρόην ὑποδόνς,
οὐ πᾶνυ πρὸ πολλοῦ τῆ σφετέρῃ
θυσιατρὶ συναφθέντα καὶ τῆς
Ἰκονιαρχίας ἀνθὺς λαβόμενον, ἧς
εἶχε πρότερον ἐκπεσών, πάντα
ἦν μηχανώμενος, εἰ πως ἀντὶ
συναίρομένου τοῦ βασιλείου τύχη
ὀνόματος, καὶ τὴν ὄσπην ποτίξει
Μαίανδρος ἐπιών μετὰ Τούρκων
ἐφθιειρέ τε καὶ ἔκχειρεν.

მანუილ მავროზომი, რომელსაც სწყალობდა ქაიხოსრო (ამან წინათ მისი ქალიშვილი შეერთო და იკონიის ტახტი, რომელიც დაკარგული ჰქონდა, კვლავ დაიბრუნა) და რომელიც ყველა ზომას ღებულობდა, რომ რამენაირად მისი დახმარებით მეფის სახელი ჰღირსებოდა, და რასაც კი მენდრი რწყავს, იმ ადგილებს დასხმოდა თურქთა ჯარით და არბევდა და სრავდა.

ალექსი II-ის (1180 – 1183) წინააღმდეგ აჯანყებულმა მისმა დამ მარიამმა ჯარი შეაგროვა და იქ ჩარიცხა კონსტანტინეპოლში მყოფი იბერიელი ვაჭრები (იხ. აქვე ზემოთ გვ. 126). საგულისხმოა როგორ ერთნაირი სიტყვებით არის აღწერილი იბერიელების მონაწილეობა ბიზანტიურ ჯარში ორსავე შემთხვევაში:

ალექსი II-ის დროს

Καὶ Ἰταλιώτας γὰρ συναγῆοχεν
ὄπλομάχοις, καὶ μεγαθύμοις ἔφοις
ἐστρατολογῆοχεν Ἰβήρας καὶ ἔμπο-
ρίαν τῆ πόλει παραβαλόντας
(CB 303).

ისააკ II ანგელოსის დროს

‘Ο μὲν Κοροάδος ἀπὸ τῶν κατὰ
τὴν πόλιν συναγῆοχε Λατίνων ἐπιπό-
τας... Ὅθκ ὀλίγοι ἐστρατολογῆοχσαν
καὶ ἀπὸ Ἰσραηλιτῶν καὶ τῶν ἐφῶν
Ἰβήρων, καὶ ἔμπορίαν στείλαμε-
ν ὡν τὴν ἐς τὴν βασιλίδαν τῶν πόλεων
(CB 499).

საჭიროა, ჩვენს აზრით, ყურადღება მიექცეს იმას, რომ ორსავე შემთხვევაში კონსტანტინეპოლში ქართველების ყოფნის მიზეზი და მიზანი გამოხატულია ისეთი ზმნებით, რომლებიც გულისხმობენ ქართველების ჩასვლას ბიზანტიის სატახტო ქალაქში არა თავისი კერძო ინიციატივით; **παραβαλόντας** და **στείλαμένων** — ორივე გამოხატავს იმ ვაჭრების მოსვლას „დავალებით“ (*παραβέλλω*) ან „მივლინებით“ (*στέλλω*).

‘Ο δὲ Λάσκαρις Θεόδωρος, ὃς γένει εὐπρεπέστατος καὶ κήδει βασιλείῳ περιδούξος¹, ἀποκρουσάμενος ἔχεινον τὸ ἐρυσίρῳν πέδιλον ὑποδύεται καὶ βασιλεὺς Ῥωμαίων ἡφ’ ἑλῶν τῶν ἑρῶν ἀναγορεύεται πόλεων. ‘Ο δ’ ἐκ Κομνηνῶν Δαβίδ στρατολογήσας Παφλαγόνας καὶ οἱ τὴν Ποντικὴν οἰκοῦσιν Ἡράκλειαν, καὶ μοῖραν μισθωσάμενος Ἰβήρων τῶν πινόντων τοῦ Φάσιδος, κώμας καὶ πόλεις ὑπεποιεῖτο, καὶ τὸν οἰκείον μεγαλύνων κασίγητον ἢ ἡ κλήσις Ἀλέξιος², πρῶτος ἔχεινος καὶ προκῆρυξ ἐγένετο (CB, 827, 16–828, 9).

ხოლო თეოდორე ლასკარიმ, წარმომობით უდიდებულესმა და სამეფო გვართან ნათესაობით ცნობილმა, მოიგერია იგი, ჩაცვა წითელი წაღები და რომელთა მეფედ იქმნა გამოცხადებული ყველა აღმოსავლური ქალაქების მიერ. ხოლო კომნენოსთაგან დავითმა² დარაზმა პაფლაგონელები და ისინიც, რომლებიც ცხოვრობენ პონტოს ერაკლიაში, აგრეთვე დაიქირავა იბერიელთა რაზმეული, იმ იბერიელთა, რომელნიც ფაზისის წყალს სვამენ⁴, დაიმორჩილა სოფლები და ქალაქები და ადიდებდა თავის ძმას რომელსაც ალექსი ეწოდებდა; მის წინამორბედად და მაცნედ გამოდიოდა⁵.

დება; მის წინამორბედად და მაცნედ გამოდიოდა⁵.

¹ ეს სიტყვა (περιδούξος) ძველს ბერძნულში არ იხმარება, ბიზანტიური პერიოდის ბერძნულშიც იშვიათია.

² დავითი იყო კეისარ ანდრონიკე I-ის ვაჟის, მანუელის, შვილი.

³ ეს არის დავითის ძმა, ტრაპეზუნტის მეფე ალექსი (1204 – 1222), რომელსაც არ სურდა ტრაპეზუნტის დატოვება და ამიტომ უარი განაცხადა ნიკეის პრეტენზიებზე.

⁴ ე. ი. მდინარე ფაზისის სანაპიროებზე ცხოვრობენ.

⁵ აქ მოყვანილი მასალა კიდევ ერთხელ სვამს საკითხს, რომ დასავლეთ საქართველოში სხვა ქართველ ტომებთან ერთად იბერიელებიც ცხოვრობდნენ. რამდენჯერმე არიან მოხსენებული ის იბერიელები, რომლებიც კონსტანტინეპოლში ჩასულან სავაჭრო მიზნებით; საჭირო შემთხვევაში ისინი ბიზანტიელებს დაუქირავებიათ ჯარისკაცებად:

1) დავით კომნენოსმა დაიქირავა იბერიელები, რომელნიც ფაზისის სანაპიროებზე ცხოვრობენ.

2) ალექსი II კომნენოსის დროს დაქირავებულ იქმნენ იტალიელები და აღმოსავლელი იბერიელები.

3) კონრად მონფერატელმა ისააკ ანგელოსისათვის დაიქირავა ისმაელიტები და ის აღმოსავლელი იბერიელები, რომელნიც კონსტანტინეპოლში იყვნენ ჩასული სავაჭრო მიზნით (CB 499).

თუმცა მხოლოდ ერთ ადგილას სწერია იბერიელები, რომელნიც ფაზისის სანაპიროებზე ცხოვრობენ (ე. ი. რომ აქ ლაპარაკია დასავლეთ საქართველოს იბერიელებზე), მაგრამ ძნელი არ არის იმის შემჩნევა, რომ ყველგან ლაპარაკია იბერიელთა დაქირავებაზე ერთნაირი ფრაზეოლოგიით (იხ.

ფოთი სავაჭრო ქალაქია

[ისტორიკოსი მოგვითხრობს იმის შესახებ, რომ ალექსი III ანგელოსის (1195 – 1203) დროს შავ ზღვაზე მეკობრეები თარეშობდნენ და სავაჭრო ხომალდებს სძარცვავდნენ. ერთ ასეთ შემთხვევაზე შემდეგს გადმოგვცემს:]

Ἄλλ' οἶον καὶ τὸδ' ἔρρεξεν
 οὐτος ὁ βασιλεύς. Ἄνδρ' ἑνὶ
 παραθόνος τριήρεις ἕξ, ἧ ἡ μὲν
 κλήσις ἦν Κωνσταντίνος ἡ δ'
 ἐπίκλησις Φραγγόπουλος, ἐς τὸν
 Εὐξείνιον Πόντον ἐξέπεμψε, τῷ
 μὲν δοκῆν περὶ φορτίου πλοίου
 τινὸς ἐξετάσσοντα, ἐκ Φάσιδος
 κατὰίροντος εἰς Βυζάντιον, περὶ
 δὲ Κερασσόντα ναυαγήσαντος, τῷ
 δὲ ὄντι ταῖς ἐς πόλιν τὴν Ἀμυσ-
 σον¹ καταπλευσσαις δλκάσις ἐπι-
 θησόμενον καὶ τούτων τὰ ἀγώ-
 γιμα προνομύσσοντα. Ὁ δὲ κατ'
 ἐπίταγμα τὸ βασιλικὸν ἐς τὸν
 Εὐξείνιον ἀναπλεύσας οὐδὲμιᾶς
 φείδεται νηὸς, ἀλλὰ πάσας σκυ-
 λήσας, ὅσαι τε ἐς Βυζάντιον
 ἐμπορευμάτων πλήρεις κατήγοντο,
 καὶ ὅσαι ἀσμίς ἀγήγοντο ἀποδι-
 δόμενα: τὰ ἑαυτῶν καὶ ἄλλ' ἄττα

მაგრამ, აი, რა საქმე ჩაიდინა თვითონ მეფემ. ექვსი ტრიერი ჩააბარა ერთ კაცს, რომლის სახელი იყო კონსტანტინე, ხოლო მეტსახელი ფრანგოპულოსი, და გაგზავნა იგი ევქსინის პონტოში თითქოს იმ მიზნით, რომ დაემდინა ტვირთი ერთი ხომალდისა, რომელიც მოდიოდა ფაზისიდან ბიზანტიონში და კერასუნტის მახლობლად დაიშხვრა, ნამდვილად კი უნდოდა თავს დასხმოდა სატვირთო ხომალდებს, რომლებიც ქალაქ ამინსოში¹ მისცურავდნენ, და მათი ტვირთი დაეტაცნა. მეფის განკარგულების მიხედვით მან გასცურა ევქსინის პონტოში და არც ერთი ხომალდი არ დაინდო, ყველა ხომალდები გაძარცვა, რომლებიც კი ბიზანტიონში მოდიოდ-

ზემოთ გვ. 130, შენიშვნა), და, მამასადამე, საფიქრებელია, რომ ყველგან ლაპარაკია იმ იბერიელებზე, რომლებიც დასავლეთ საქართველოდან ჩადიოდნენ კონსტანტინეპოლში სავაჭრო მიზნებით.

ამ მოსაზრებას კიდევ უფრო აძლიერებს უკანასკნელი ფრაგმენტი („ფოთი სავაჭრო ქალაქია“), სადაც ლაპარაკია იმ ვაჭრებზე, რომელთაც საქონელი მოჰქონდათ ფაზისი და ან (ე. ი. ფოთიდან) კონსტანტინეპოლში.

ასე რომ, დღეს უკვე განცალკევებულად აღარ დგას ის ცნობა, რომელიც ჩვენ მოვათავსეთ „გეორგიკის“ II ტომში და რომელიც გადმოგვცემს იმის შესახებ, რომ ქართლის მეფეს (არიანეს დროისათვის, II საუკ.) უკვე დაკავებული ჰქონია შავი ზღვის სანაპირო აფხაროსის სამხრეთით (იხ. „გეორგიკა“ II, 1965 წ. გვ. 25 – 26).

¹ „ამინსო“ ან „ამისოს“ – დღევანდელი სამსუნო.

ἐνθήμεναι, μετὰ δὺο μῆνας ὑπέ-
στρεψε, τινὰς τῶν ἐμπόρων μα-
χαίρα ὑποδικάσας καὶ τῷ βυθῷ
παρὰπέμφας, ὣν τὰ χρέηματα
αὐτὸς ἰδῶσατο, τοὺς δ' ἄλλους
ὑπέρου γυμνοτέρους ἀποπεμφάμε-
νος (CB 699, 7—21).

რები მახვილით გაასამართლა და ქვესკნელში გაისტუმრა, და მათი ქონება მიითვისა, სხვები კიდეც როდინის ქვაზე უფრო ტიტვლები გაისტუმრა.

ნენ, საქონლით დატვირთულები, და ისინიც, რომლებსაც ჩაეზარე-
ბინათ თავისი საქონელი და სხვა
საქონელი ჩაელაგებინათ და უკან
ბრუნდებოდნენ, – და ორი თვის
შემდეგ ის (*ე. ო. ფრანგოპულოსი*)
უკან დაბრუნდა; ზოგიერთი ვაჭ-

ბიზანტიის კეისრის ტიტული

Μανουῆλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ
πιστὸς βασιλεὺς Πορφυρογέννη-
τος, Ῥωμαίων ἀυτακράτωρ εὐσε-
βέστατος, ἀεισέβαστος, Ἀὔγουσ-
τος, Ἰσαυρικὸς, Κιλικικὸς, Ἀρμε-
νικὸς, Δαλματικὸς, Ουγγρικὸς,
Βοσθνικὸς, Χροβατικὸς, Δαζι-
κὸς, Ἰβηρικὸς, Βουλγαρικὸς,
Σερβικὸς, Ζεχχικὸς, Χαζαρικὸς,
Γοთικὸς, Φεოკυβέρηντος, κληρο-
νόμος τοῦ στέμματος τοῦ μεγά-
λου Κωνσταντίνου, καὶ ψυχῆ
νεμόμενος πάντα τὰ τοῦτου δι-
καιᾶ· ὡς τινων ἀποστατησάντων¹
τοῦ κράτους ἡμῶν, τοῖς τοῦ
φιλοχρίστου ἡμῶν παντὸς λαοῦ
τῆς Φεοφυλάκτου ἡμῶν βασιλῆδος
πόλεως, ἔτι δὲ καὶ πᾶσι τοῖς
τῶν ὑπὸ τῆν τῆς ἡμετέρας βασι-
λείας ἔξουσίαν χωρῶν ἡπειρωτι-

ქრისტე ღმერთის შემწეობით
მორწმუნე მეფე მანუელი, პორ-
ფიროგენეტი, რომაელთა თვით-
მპყრობელი, კეთილსათნო, მუდამ
სათნო, ავგუსტოსი, ისავრიელი,
კილიკიელი, არმენიელი, დალმა-
ტიელი, უნგრელი, ბოსთნიელი,
ხორვატიელი, ლ ა ზ თ ა, ი ბ ე რ-
თ ა, ბულგართა, სერბთა, ჯიქთა,
ხაზართა, გუთთა ღვთივმმართ-
ველი, მემკვიდრე დიდი კონსტან-
ტინეს გვირგვინისა, ყველა მის
სამართალთა სულით მწყემსავი;
თუმცა ზოგიერთნი გადაუდგნენ
ჩვენს ძალაუფლებას, მაგრამ მთე-
ლი ჩვენი ღვთივ დაცული სამე-
ფო ქალაქის ქრისტესმოყვარე
ხალხისთვის ისევე როგორც
ჩვენ სამეფოს ძალაუფლების
ქვეშ მყოფ მხარეთა, როგორც

¹ შტრ. Fr. Dölger, Corpus der griechischen Urkunden... 2. Teil (1925), გვ. 65. აქ 1146 წლის თარიღით დასახელებულია ერთი უცნობი შინაარსის ხრისობული (Chrysobull unbekanntes Inhalts), რომლის დასაწყისი სიტყვებია: “Ὡς τινων ἀποστατησάντων.

ἁὐτὸν τὴν καὶ θαλαττίων οὐκ ἴστωσαν (Nicetae Choniatae Thesaurus orthodoxae fidei, lib. XXV: PG 140, 273).
 სახმელეთო ისე საზღვაო მხარეთა ყველა მცხოვრებლებისათვის მზრუნველია.

ზემოთ მოყვანილი მასალა მოიპოვება ნიკეტა ხონიატეს თეოლოგიურ ნაშრომში Ἐπιστολὰς Ὀρθοδόξων („განძი მართლმადიდებლობისა“), რომლის XXV თავი მიძღვნილი აქვს 1166 წლის კრებას, სადაც ირჩეოდა ერთი დებულება შესახებ ქრისტეს ბუნებისა. სახელდობრ: სახარებაში (იოანე 14,28) ქრისტე ეუბნება მოწაფეებს: «გესმა, რამეთუ გარქუ თქუნენ, ვითარმედ: მივალ და მოვალ თქუნენდა, უკუეთუმცა გიყუარდი მე, იხარეთ სამემცა, ვითარმედ მე მამისა მივალ, რამეთუ მამაჲ ჩემი უდიდეს არს ჩემსა (ὁ πατήρ μείζων μου ἐστιν)». ოთხთავის ეს უკანასკნელი სიტყვები (რომ „მამა ჩემზე უფრო დიდია“) საკამათოდ გაიხადეს კლერიკალებმა და მანუელ კეისარმა (1143 – 1180) საეკლესიო კრება მოიწვია 1166 წელს, რომელზედაც განხილულ იქმნა ეს დებულება¹. ნიკეტა ხონიატე თავის შრომაში ამ საეკლესიო კრების მეორე სხდომის (4 აპრილის, მე-14 ინდიქტიონს) ანგარიშს რომ გადმოგვეცემს, მას მოჰყავს ამ კრების სულისჩამდგმელის, მანუელ კეისარის ტიტული, სადაც ჩვენს ყურადღებას იქცევს ბიზანტიის კეისარის მოხსენიება როგორც აგრეთვე „ლ ა ზ თ ა და ი ბ ე რ თ ა“ მწყემსავისა.

ნიკეტა ხონიატეს მიერ მოყვანილი ეს ტიტული ემყარება საკანონმდებლო აქტების კრებულს, სადაც 1166 წლის საეკლესიო კრების დოკუმენტები იყო გამოქვეყნებული². ც ა ხ ა რ ი ა ფ ო ნ - ლ ო ნ -

¹ თ. უ ს პ ე ნ ს კ ი წერს: В двадцать третий год Мануила народился церковный вопрос, который начавшись с малого, подобно небольшой искорке, раздутой ветром, развился до громадных размеров, увлек не только высшие духовные чины, но и низшие, коснулся сената и дворца и перешел к простым людям. Вопрос был о словах Христаб сказанных ученикам в ночь перед страданиями: Иду к Отцу, ибо Отец мой больше Меня – в каком смысле нужно понимать эти слова? – Одни тольковали эти слова так, другие иначе. После уразумения истинного смысла этого вопроса, неправильные мнения были проданы осуждению“ (Ф. У с п е н с к и й, Очерки по истории Византийской образованности. СПб 1891, გვ. 225).

² ნიკეტა ხონიატეს შრომა დაწერილია 1204 – 1210 წლებში.

გ ე ნ თ ა ლ ი ს მიერ გამოცემულ კრებულში იგი მოთავსებულია როგორც 70. ნოველა ¹.

ბიზანტიის კეისრის ეს ტიტული ოფიციალურ აქტებში, როგორც ჩანს, იხმარებოდა, ხოლო ჩვენ ამჟამად არა გვაქვს საჭირო მასალები იმისათვის, რომ ზედმიწევნით ვილაპარაკოთ, თუ რომელი აქ მოხსენიებულ ხალხთაგან როდის იქმნა შეტანილი ბიზანტიის კეისრის ტიტულატურაში. ეს კი შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ზოგიერთი აქ დასახელებული ტომი ჯერ კიდევ X საუკუნემდე ყოფილა ბიზანტიის ქვეშევრდომი. აქ უნდა გავიხსენოთ კონსტანტინე პორფიროგენეტი სიტყვები შესახებ იმისა, რომ ზოგიერთი ტომები ბიზანტიის მმართველთა წრეების «უქნარობისა და გულუბრყვილობის წყალობით» ჩამოშორებიან ბიზანტიას. კონსტანტინე პორფიროგენეტი წერს:

Τῆς δὲ τῶν Ῥωμαίων βασιλείας ὅτι τῆν τότε κρατούντων ἰσχυρότητα καὶ ἀφέλειαν εἰς τὸ μῆδὲν παρῶσαν μικροῦ δεῖν ἐναπονευσάσης, καὶ μάλιστα δὲ ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ ἐξ Ἀμορίου, τοῦ Τραυλοῦ, οἱ τὰ τῆς Δελματίας κάστρα οἰκοῦντες γεγόνασιν αὐτοκέφαλοι, μῆτε τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων, μῆτε ἑτέρω τινὶ ὑποκείμενοι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκείσε ἔθνη, οἱ τε Χρῶβάτοι καὶ Σέρβλοι καὶ Ζαχλοῦμοι καὶ Τερβουσινῶται τε καὶ Κανάλιται καὶ Διοκλητιανοὶ καὶ οἱ Παγανοί, τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας ἀφῆυδασαντες γεγόνασιν ἰσόρροστοι καὶ αὐτοκέφαλοι, τινὲ μὴ ὑποκείμενοι — როდესაც რომაელთა სახელმწიფოს საზღვრები მაშინდელი მმართველობის უქნარობისა და გულუბრყვილობის წყალობით, და განსაკუთრებით მიხეილ ამორეველის (ზ ე დ წ ო დ ე ბ ი თ ჩლიფინას) დროს, თითქმის სრულიად შეირყა, დალმატიის ციხე-ქალაქების მცხოვრებნი გახდნენ თვითთავადნი, არც რომაელთა მეფეს ექვემდებარებოდნენ, არც სხვა ვინმეს, და იქაური ტომები, როგორც მაგალითად, ხროვატები და სერბლები, და ზახლუმები და ტერვუნოტები. ისევე როგორც კანალიტები და დიოკლეტიანები და პაგანები, მის შემდეგ რაც მათ მოიშორეს აღვირი რომაელთა სამეფოსი, გახდნენ თვითმმართველნი და თვითთავადნი და არავის არ ექვემდებარებოდნენ“ (Constantine Porphyrogenitus, De administrando imperio, Greek text edited by Gy. Moravesik. Budapest 1949, p. 124).

ჩვენს ყურადღებას იქცევს ის გარემოება, რომ აქ არიან ჩამოთვლილი იგივე ტომები, რომლებიც მანუელ კეისრის 1166 წლის ნოველაში არიან მოხსენიებული. აქ არიან მოხსენიებული ის ტომები, რომლებიც მაშინ (X საუკუნის წინა ხანებში) გადამდგარან; არ არიან აქ მოხსენიებული „ლაზები და იბერები“.

¹ Jus Gracco-romanum. Pars III. Novellae constitutiones. Edidit C. E. Zachariae a Lingenthal. Lipsiae 1856, გვ. 485 – 486.

კონსტანტინე პორფიროგენეტის მასალას უნდა ემყარებოდნენ თეოფანეს გამგრძელებელი და გიორგი კედრენე; უკანასკნელს უწერია:

...ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐν Παννονίᾳ καὶ Δαλματίᾳ, καὶ τῶν ἐπέκεινα τούτων διακείμενων Σκυθῶν, Χρωβάτων φησὶ καὶ Σερβῶν καὶ Ζαχλοῦβων, Τεθροσσοτῶν τε καὶ Καναλιτῶν καὶ Διοκλητῖανων καὶ Πενταῶν, τῆς ἀνέκαθεν Ῥωμαίων ἐπικρατείας ἀφῆρισσάντων καὶ αὐτοσόμων καθεστῆκότων (Cedrenus, ed. Bonnæ II, 218, 21 Sdd.) – როდესაც პანონიასა და დალმატიაში მცხოვრებლებმა და ამათ გადადმა მცხოვრებმა სკვითებმა. ხროვატებმა – ვამზობ მე – და სერბებმა და ზახლუმებმა, ისევე როგორც ტერვუნიოტებმა და კანალიტებმა, დიოკლეტიანებმა და რენტანებმა, რომელნიც ძველითგან რომაელთა ქვეშევრდომები იყვნენ, გადააგდეს რომაელთა უღელი და თვითთავადნი გახდნენ...“.

ამგვარად, არ არის საეჭვო, რომ ნიკეტა ხონიატეს მიერ მოყვანილი ტიტული ბიზანტიის კეისრისა ემყარება მტკიცე წყაროს; სამართლის ძეგლში, 70-ე ნოველაში, მოთავსებული ტიტული მანუელ კეისრისა წარმოადგენს ოფიციალურ წყაროს და მას, როგორც დავინახეთ, მხარს უჭერს როგორც X საუკუნის (კონსტანტინე პორფიროგენეტი და თეოფანეს გამგრძელებელი), ისე XI საუკუნის (კედრენე – სკილიცა) თხზულებებში არსებული ცნობები. ამ თხზულებებში მოხსენებული არიან როგორც ბიზანტიისაგან გადამდგარნი:

კონსტანტინე პორფ.	კედრენესთან
	პანონია
დალმატია	დალმატია
	სკვითები
ხროვატები	ხროვატები
სერბლები	სერბები
ზახლუმები	ზახლუმები
ტერვუნიოტები	ტერვუნიოტები
კანალიტები	კანალიტები
დიოკლეტიანები	დიოკლეტიანები
არენტანები	რენტანები
პაგანები	

არა მარტო შინაარსით, არამედ ჩამოთვლილ ხალხთა თანამიმდევრობითაც ეს ორი ცნობა ერთიმეორეს ფარავს, რაც გვაგულისხმევინებს, რომ ისინი ერთისა და იმავე წყაროდან მომდინარეობენ.

თუ კი ზემოთ მოყვანილი ტიტული ბიზანტიის კეისრის ოფიციალური ტიტული იყო იმ საუკუნეებისათვის, როდესაც ეს წყაროებია წარმოშობილი, რატომ არ იხსენიებიან აქ არც ლაზები და არც იბერები? ერთი შეხედვით, საფიქრებელია, რომ ისინი

ან 1) არ გადამდგარან ბიზანტიისაგან, 2) ან არ ითვლებოდნენ ბიზანტიის ხელქვეითებად. კერძოდ, ლ ა ზ ე ბ ი ს შესახებ შეგვიძლია ვთქვათ შემდეგი:

1204 წელს, როგორც სწერია თამარ მეფის ისტორიაში, თამარი «განრისხნა მეფესა ზედა ბერძენთასა, წარგზავნნა მცირედნი ვინმე ლიხთ-იქითნი, და წარუღეს ლ ა ზ ი ა, ტრაპიზონი, ლიმონი, სამისონი, სინოპი, კერასუნდი, კოტიორა, ამასტრია, არაკლია და ყოველნი ადგილნი ფებლალონისა და პონტოსანი, და მისცა ნათესავსა თვსსა ალექსის კომნიანოსსა, ანდრონიკეს შვილსა, რომელი იყო მაშინ თვთ წინაშე თამარ მეფისა შემოხუეწილი»¹. როგორც აქედან ჩანს, ლ ა ზ ე ბ ი 1204 წლის, წინა ხანებში ბიზანტიის იმპერიაში შედიოდა და, მამასადაძე, 1166 წლის ბიზანტიურ ნოველაში მისი მოხსენება გამართლებულია.

რაც შეეხება „იბერთა“ მოხსენებას ბიზანტიის კეისრის ტიტულში, ძნელია იმის თქმა, თუ როდის უნდა ყოფილიყო შესაძლებელი მათი ჩათვლა ბიზანტიის კეისრისაგან დამოკიდებულ მდგომარეობაში. იქნებ ამის საბუთი მისცა ბიზანტიის კეისარს იმ გამწვავებულმა ურთიერთობამ, რომელიც 1023 წლის წინა ხანებში შეიქმნა ბასილ II კეისარსა და გიორგი I-ის შორის, როდესაც «ბასილი მოვიდა ბასიანს, ითხოვდა ქუეყანათა და ციხეთა და აღუთქმიდა ზავსა და მშვიდობასა» (ქ. ცხ. I [1955], 287) და რის შედეგადაც «გაგრძელდა მათ შორის ბრძოლა, კუალადცა მეოტ იქმნნეს სპანი ქართველთანი და წამოვიდეს მეოტად, მოისრნეს ურიცხუნი პირითა მახვლისათა, და რომელნიმე ტყუე იქმნნეს და წარიღეს ავარი დიდძალი და განძი სამეფო, რომელი ჰქონდა თანა» (ქ. ცხ. I [1955], 287-288).

იბერია ჯვაროსანთა ომების დროს

‘Ως δὲ καὶ κλήρουσ πόλεων
καὶ χερῶν ἤρξαντο βάλλειν, ἴν
ἰδέσθαι καὶ φέσθαι ὅτι διὰ πλείσ-
του τοῦ φασμάτος ἀνδρῶν τυφο-
μαγῶν μὴ ξυμβλητῆν ἀπόνισαν.
εἴτ’ οὖν παράνισαν εἰπεῖν οἰκειό-

როდესაც იმათ² დაიწყეს წი-
ლის ყრა ქალაქებისა და ქვეყნე-
ბის გასანაწილებლად, უნდა გე-
ნახათ და გაგკვირვებოდათ ამ
ბისტგადაკრულ კაცთა შეუდა-
რებელი უგუნურება, უფრო შე-

¹ ქართლის ცხოვრება, ტ. II (1959), გვ. 142: ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართ-
ველი ერის ისტორია II (1965), გვ. 272 – 273.

² ე. ი. ჯვაროსნებმა, რომელთაც 1204 წელს ბიზანტია აიღეს.

τερων. Ὡς γὰρ βασιλέων ἤδη βασιλῆϊς καθιστώτες καὶ τὸ περίγειον ἔπαν ἐν χερσὶν ἔχοντες. τοῖς μὲν Ῥωμαῖκοῖς σχοινίσμασιν ἀπογραφεῖς ἐπέστησαν, γυνῶναι πρότερον τὰς ἐπετειούς ἀποφορὰς θέλοντες, εἰθ' οὕτω κατὰ πάλους αὐτὰ μερίσασθαι, τὰς δὲ παρ' ἄλλοις ἔθνεσι καὶ βασιλεῦσι καρπουμένας ἀρχὰς καὶ ἔξουσας ἐκ τοῦ αὐτίκα διείλοντο. Ἡ τε οὖν ἐν πόλεσιν εὐδαίμων καὶ πρὸς τῷ Νείλῳ κειμένη Ἀλεξάνδρεια τῷ τε κλήρῳ ὑπέκειτο καὶ Λιβύῃ, καὶ Λιβύης τὰ ἐς Νομάδας καὶ Γάδειρα παρατείνοντα, Πάρθῳι τε καὶ Πέρσαι, ἐπὶ δὲ Ἰβήρες ἑῷσι καὶ Ἀσσυρία γῆ καὶ Ἑρκανοί, καὶ ἕσα οἱ πρὸς ἕω μέγιστοι ποταμοῖ τοῖς ἔθνεσι διεκλήφασιν (CB, p. 787,10—788,1).

კანელები და რაც კი აღმოსავლეთით უდიდესი მდინარეების წყლებით არის შემოსაზღვრული.

საფერისად რომ ვთქვათ, სიგიჟე. თითქოს უკვე მეფეთა-მეფეები გამხდარიყვნენ და მთელი დედამიწა ხელში ჰქონოდეთ, რომაელთა სამფლობელოების აღმწერლები დანიშნეს იმ სურვილით, რათა წინასწარ სცოდნოდათ რა ყოველწლიური გადასახადები შემოუვიდოდათ, და ამრიგად შემდეგ ისინი გაეყოთ ერთმანეთში წილისწრით, ხოლო სხვა ტომებსა და მეფეებთან არსებული მოხარკე სამფლობელოები და საჯელოები მაშინვე გაინაწილეს; ასეთ ბედში მოხვდნენ: მდიდარი და ნილოსის გასწვრივ მდებარე ალექსანდრია და ლიბია, ლიბიიდან ნუმიდიამდე და ლადირთამდე გადაჭიმული მხარეები, პართები და სპარსელები, შემდეგ აღმოსავლელი იბერიები და ასირიის ქვეყანა, ჰირ-

ნიკიტა ხონიატე აქ განასხვავებს ჯვაროსანთა პოლიტიკას

1) თვით ბიზანტიის მიმართ და 2) ბიზანტიისაგან დამოკიდებულებაში მყოფ ქვეყნების მიმართ. ამ ცნობით:

1) ჯვაროსნებმა 1204 წელს მათი გამარჯვების შემდეგ ბიზანტიის პროვინციებში მოხელეები დაგზავნეს, რათა აღეწერათ ეს მხარეები ყოველწლიური გადასახადების შეწერის მიზნით, ხოლო

2) ის მხარეები, რომლებიც ბიზანტიის იმპერიას კი არ ეკუთვნოდნენ, არამედ მის მოხარკე სამფლობელოებად (καρπουμένας ἀρχὰς καὶ ἔξουσας) ირიცხებოდნენ, მაშინვე გაინაწილეს. ამ უკანასკნელთა რიცხვში დასახელებულია აღმოსავლეთი იბერია (Ἰβήρες ἑῷσι – აღმოსავლელი იბერიები).

თუ რამდენად შეეფერება ეს სინამდვილეს, ძნელია ამის თქმა, რამდენადაც სხვა არც ერთი წყარო ამაზე არაფერს ლაპარაკობს. ჩვენ იმდენად ვაქცევთ ყურადღებას ამ ცნობას, რამდენადაც იქ მოხსენებულია იბერია, როგორც ერთგვარად დამოკიდებული ბიზანტიისაგან, და ამდენად შეიძლება ეს ცნობაც გამოვიყენოთ იმის გასაგებად, თუ რატომ არის იბერიაც მოხსენებული ბიზანტიის კეისრის ტიტულში (იხ. ზემოთ გვ. 134 – 136).

რაც შეეხება ფაქტიურ მდგომარეობას, თუ რამდენად სარწმუნოა, რომ ჯვაროსანთა მიერ ერთმანეთში განაწილებულ ქვეყნებს შორის იბერიაც იყო, ამის შესახებ ნებას მივცემთ ჩვენს თავს მოვიყვანოთ სარატოველი პროფესორის ნ. პ. სოკოლოვის აზრი; მკვლევარს მოჰყავს ნიკეტა ხონიატეს ჩვენ მიერ ზემოთ მოთავსებული ცნობა ჯვაროსანთა მიერ ბიზანტიის მოხარკე მხარეების ერთმანეთში განაწილების შესახებ და დაასკვნის: Нужно сказать, что во всем этом нет ни слова правды – ни одна из этих территорий в договоре ¹ не упомянута ².

¹ იგულისხმება ის ხელშეკრულება, რომელიც დადევს ჯვაროსნებმა 1204 წლის მარტში, ე. წ. „განაწილების აქტი“.

² Н. П. С о к о л о в, Образование Венецианской колониальной империи. Саратов 1963, გვ. 397.

იოანე კინამოსი

იოანე კინამოსი დაიბადა (Ἰωάννης Κίνναμος) 1143 წლის მახლობელ ხანებში. ამის შესახებ ის თვითონ წერს თავის საისტორიო შრომაში: «ჩვენ გამოვავლენთ ორი მეფის მოღვაწეობას, რომელთაგან ერთმა თავისი სიცოცხლე დაამთავრა, ვიდრე ჩვენ დავიბადებოდით, ხოლო მეორე ჩვენ დროს ყვავოდა და გარდაცვალების შემდეგ სამეფო დაუტოვა თავის მცირეწლოვან ვაჟს. ეს მეფეები არიან იოანე და მანუელ კომნენოსები». აქ მოხსენებულ მეფეთაგან იოანე II კომნენოსი გარდაიცვალა 1143 წელს (და, მაშასადამე, იოანე კინამოსი დაბადებულა 1143 წლის შემდეგ), ხოლო მანუელ I კომნენოსი 1143 – 1180 წლებში მეფობდა და 1180 წელს სამეფო ტახტი გადავიდა მცირეწლოვან ალექსი II კომნენოსის ხელში.

ამგვარად, იოანე კინამოსი ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა მანუელ I კომნენოსის დროს (1143 – 1180), როგორც იოანე კინამოსის შრომის სათაურიდან ჩანს, იგი იყო „სამეფო მდივანი“ (βασίλικός γραμματικός), და კეისრის მახლობელი ადამიანი. ის ახალგაზრდობაში მონაწილეობდა მანუელ კეისრის ლაშქრობებში. მისი შრომიდან ჩანს, რომ სამხედრო საქმეების საფუძვლიანი ცოდნა ჰქონია და, მაშასადამე, სამხედრო განათლება უნდა ჰქონდეს მიღებული.

იოანე კინამოსს ეკუთვნის 1180 – 1183 წლებში დაწერილი საისტორიო შრომა, რომლის სათაურია: Ἐπιτομή τῶν κατορθωμάτων τῆς μακαρίτης βασιλείας καὶ πορφυρογεννητῆς αὐτοῦ Ἰωάννου τῆς Κομνηνῆς καὶ ἀφ᾽ ἡγήσειος τῶν πραχθέντων τῆς αἰδέμευς σὺν αὐτῶν τῆς βασιλείας καὶ πορφυρογεννητῆς αὐτοῦ Μανουήλ τῆς Κομνηνῆς ποσημείσας Ἰωάννου βασιλεὺς γραμματικῆς τῆς Κίνναμου – «მოკლე მიმოხილვა ნეტარისა და პორფიროგენეტ მეფის უფალ იოანე კომნენოსის წარმატებებისა და მოთხრობა მისი სახელოვანი ვაჟის, მეფისა და პორფიროგენეტ უფალის მანუელ კომნენოსის საქმეებისა, თხზულება სამეფო მდივნის კინამოსისა». ამ სათაურიდან ჩანს, რომ იოანე კინამოსის შრომა შეიცავდა 1118 – 1180 წლების ისტორიას, ე. ი.

იოანე II კომნენოსის (1118 – 1143) მეფობის მოკლე მიმოხილვას (ἐπιτομή) და მანუელ I კომნენოსის (1143 – 1180) მეფობის ისტორიას (ἀφῆγησις).

იოანე კინამოსის შრომა მოღწეულია ერთადერთი ხელნაწერით (Codex Vaticanus), რომლის ბოლო ძალიან დაზიანებულია: თხრობა წყდება 1176 წლის ამბებზე.

დიდ ღირსებად იოანე კინამოსის საისტორიო შრომისა ის უნდა ჩაითვალოს, რომ იგი დაწერილია პირველწყაროების მიხედვით. კერძოდ, ჯვაროსანთა მეორე ომის ამბებისათვის გამოყენებულია საარქივო მასალები. ან როგორ შეიძლებოდა, აღნიშნავს ფრ. დ ე ლ - გ ე რ ი, სამეფო მდივანს (γραμματικόν), რომელიც მეფის კარზე მსახურობდა და მეფესაც თან ახლდა ლაშქრობებში, არ სცოდნოდა მეფისა და მეფესთან მიწერ-მოწერა და ის არ გამოეყენებინა ¹.

იოანე კინამოსი ფრიად განათლებული კაცია; ის კარგად იცნობს ქსენოფონტს, მის „კიროპედიას“, რომლითაც სარგებლობს თავისი ისტორიის პირველ თავში; იცნობს ეზოპესაც; ანნაკომენეს «ალექსიადა», რასაკვირველია, წაკითხული აქვს და მას თვლის მიუდგომლად დაწერილ თხზულებად ². წყაროებში მოპოებულ ცნობებს ის კეთილსინდისიერად გადმოგვცემს, რაც მის თხზულებას, რომელსაც ის ერთ ადგილას ემახის χροικαὶ ὑπομνήσις («ჟამთააღწერას»), დიდ ნდობას აკუთვნებს.

გამოცემები და თარგმანები:

Ioannis Cinnami Epitome rerum ab Ioanue et Alexio ³ Comnenis gestarum. Ad fidem Codicis Vaticani recensuit Augustus Meineke, Bonnæ 1836. – პირველი გამოცემა ეკუთვნის დიუკანჟს (1670; პარიზის კორპუსში, CP), რომელმაც ვრცელი განმარტებებიც დაურთო. ეს განმარტებები განმეორებულია ა. მაინეკეს გამოცემაშიც (Caroli du Fresne in Historiam Ioannis Cinnami notae).

Краткое обозрение царствования Иоанна и Мануила Комнинов. Труд Иоанна Киннама. Перевод под редакцией профессора Карпова. СПб 1859.

¹ ob. K. Krumbacher GBL ². გვ. 280; Fr. Dölger, Corpus d. gr. Urkunden... Ragestun 2 (1925), გვ. V – VI.

² N. Iorga, Médaillous d'histoire littéraire byzantine: Byzantion 2 (1926). 283 – 284.

³ უნდა იყოს: Manuele.

შესავალიდან

1, 1. Οὐδὲ τὸ τῆς ἱστορίας ἔργον ἀφιλότιμον τοῖς πάλαι ἐνομίσθη σοφοῖς. Πλείστους μὲν οὖν αὐτῶν καὶ ἐντεθῆεν εὐδοκιμηθῆναι: ξυγέβη. Ὁ μὲν γὰρ τὰ Ἑλλήνων εἰς ἱστορίαν ἔλαβεν ἔργα, ὁ δὲ Κύρου διεξήλθεν ἀγωγὴν τε τῆν ἐκ παιδῶν καὶ πράξεις, ὅσαι εἰς ἀνδρας ἦκοντι τοῦτω ἐξεπονήθησαν.

Χρή γὰρ οἶμαι τοὺς γε μὴ πάνυ ἀναξίως τοῦτω ἐπιχειρήσαντας εἰδήσεώς τε τῆς περὶ ἕκαστα εὐ ἦκειν καὶ πραγμάτων ὡς ἐπίπαν ἀφεστάναι ὅσα βίῳ τῷδε συνῆξουσιν διηγεκέ: ὧν οὐδέτερον ὅπως οἶμαι χρεῶν ἡμῖν πάρεστιν.

Οὐκ οὖν οὐδὲ διὰ τοῦτο πάντασι ἔργα συγγετόν, ἢ τῷ ἡμετέρῳ δῆπου συνέπεσεν αἰῶνι, ἐπιμελητέον ὃ ὅπως μὴ καὶ τῆς ἐνοῦσης ἄρα εὐκαιρίας κατόπιν ἡμῖν ἔλθεῖν γένοιτο.

Γένοιτο δ' ἂν, εἰ τῶν ἄλλων καθάπαξ ἀπάντων καὶ ὅσα ἐς τὸν κοινόν ἦκει τῶν ἀνθρώπων βίον τῆν ἀφήγησιν ὑπερβάντες θυεῖν ἔργα παραστησόμεθα βασιλείῳ, ὧν ὁ μὲν ἔφηθη πρὸ τῆς εἰς τὸν βίον ἡμῶν προόδου τὸ ζῆν ἀπολιπών, ἄτερος δὲ ἦκμασέ τε ἐφ' ἡμῶν καὶ ἀπήγε: τοῦ βίου

ძველი ბრძენი კაცები არასაპატიოდ არ თვლიდნენ ისტორიის შესწავლის საქმეს, ის კი არა; ბევრმა მათგანმა სწორედ ამით გაითქვა სახელი. ერთმა ელინთა საქმეები აიღო ისტორიაში შესატანად; ხოლო მეორემ კიროსის აღზრდა გვიამბო, მისი ბავშვობიდან, და მისი საქმეები, რომლებიც მას უღვაწნია ვაჟკაცობის ასაკში შესულს.

ჩემის აზრით, ვინც ხელს ჰკიდებს ამ საქმეს, სრულიად არ არის უღირსი, კარგი ცოდნა ჰქონდეს თითოეული ამბის შესახებ და შორს იდგეს, საერთოდ, იმ საქმეებისაგან, რომლებიც განუწყვეტლივ შეიჭრება ხოლმე ჩვენს ცხოვრებაში: ამათგან, ჩემის აზრით, არც ერთი არა გვაქვს ჩვენ.

მაგრამ, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ჩვენ სრულიად გავუჩუმდეთ იმ საქმეებს, რომლებიც ჩვენს საუკუნეში მოხდა; უნდა ვიზრუნოთ იმაზე, რომ ჩვენს განკარგულებაში მოხვედრილი კარგი შემთხვევა არ გავუშვათ ხელიდან.

კარგი იქნება, თუ ჩვენ სრულიად განზე დავტოვებთ თხრობას ყველაფერ სხვაზე, რაც ადამიანთა საზოგადო ცხოვრებას ეხება და ორი მეფის მოღვაწეობას გამოვავლენთ, რომელთაგან ერთმა თავისი სიცოცხლე დაამთავრა, ვიდრე ჩვენ დავიზადებოდით, ხოლო მეორე ჩვენ დროს ყვა-

τὴν βασιλείαν ἀνήβη λιπὼν τῶν παιδῶν. Ἰωάννης οὗτοι καὶ Μανουὴλ οἱ Κομνηνοί (CB, p. 3—4).

ვოდა და გარდაცვალების შემდეგ სამეფო დაუტოვა თავის მცირეწლოვან ვაჟს. ეს მეფეები არიან იოანე და მანუელ კომნენოსები.

იბერიელები ბიზანტიის ჯარში

IV, 13. Ταῦτα μὲν δὴ τῆδε ἐπράσσετο· Γιλieleμος δὲ ἄρας ἐκ Μυζίας παντὶ τῶν στρατῶν ὡς ἐπὶ Βρεντέσιον ἐπορεύετο, ὃ τε στόλος αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἀντιπύρριμου τῶν Βρεντεσιῶν νησιδὸς ὀλίγων ἀπὸ σταδίων ὀρμισάμενος ἴστατο. Κατὰ ταῦτον γὰρ ἀμφοτέρωθεν Ῥωμαίοις τὴν προσβολὴν ποιῆσθαι διενοεῖτο.

აი, ეს ხდებოდა იქ¹. ხოლო გილიელში დაიდრა მჭობიდან მთელი თავისი ჯარით და გაემართა ბრინდიზიუმისაკენ; მისმა ფლოტმა კი ღუზა ჩაუშვა და დადგა ერთ პატარა კუნძულთან. რომელიც ბრინდიზიუმის პირდაპირ სრუტის გადაღმა მდებარეობდა რამდენიმე სტადიონის მოშორებით. ამის მიხედვით განზრახული იყო რომაელებისათვის შეეტიათ ორივე მხრით.

ლი იყო რომაელებისათვის შეეტიათ ორივე მხრით.

Ἄλλὰ Ῥωμαίους τὸ μὲν αὐτίκα διαναυμαχῆσαι πρὶν ἢ καὶ Γιλieleμον αὐτοῖς ἐπιστῆναι, δυσβουλία τις καὶ τὸ χρῆναι οἴμαι κακῶς αὐτοὺς πεπονθῆναι παρείλετο· πρὸς δὲ ἀμφοτέρους τὴν μάχην διενεγκόντες τὰ βασιλεύσας διέφθειρον πράγματα.

მაგრამ, რომ რომაელებს მაშინვე გაემართათ საზღვაო ბრძოლა მანამ, სანამ გილიელში მათ თავზე წამოადგებოდა, ამაში, ვფიქრობ, რაღაც მიუხევედრელობამ შეუშალა ხელი, რის გამოც მათ განიცადეს უბედურება: ორივე მხრიდან რომ ბრძოლაში ჩაეხენ, ამით მეფის საქმე ჩაფუშეს.

Στρατὸν γὰρ ἦκειν ἐκ Βυζαντίου παραδοκοῦντες ἤδη, ἐς τὴν ἐκείνου τάχα παρουσίαν τὴν προσβολὴν ἀπετίθειντο. Ὡς δὲ ἤδη ἐγγύς εἶναι ἠγγέλλετο Γιλieleμος, τότε δὴ τὴν ἀμφοτέρων ἄκοντες ἀνεδέχοντο μάχην. Ἄνδ-

იმის მოლოდინში, რომ ბიზანტიონიდან ჯარი მოვიდოდა, მათ, მისი მალე მოსვლის იმედით, შეტევა გადადევს. ხოლო როდესაც მათ ეუწყათ გილიელში ახლოს არისო, მაშინ ძალა-უნებურად უნდა მიეღოთ ბრძოლა

1 ამის წინ ლაპარაკია რომაელების (ე. ი. ბიზანტიელების) საზღვაო და სახმელეთო ბრძოლაზე გილიელთან (ვილჰელმთან), სიცილის მეფის, როგერის (როჟერის), შვილთან, ბრინდიზიუმის გარემოცვაზე და მის აღებაზე.

ρε τοῖνον δύο δοκίμω τὰ εἰς τὰς
μάχας ἐπιλεξόμενοι. Ἰωαννάκιον
τέ τινα Κριτόπλην καὶ Παιρά-
μην Πέρσην γένος, ἅμα Ἰβήρσι
καὶ Μασαγέταις ἐφ' ᾧ ἀκροβόλι-
σεσθαι ἔπεμψαν· οἱ καὶ ἐπειδὴ
τάχιστα τοῖς πολεμίσις συνέμιξαν
πρὸ πέντε πού καὶ τεσσαράκοντα
σταδίων τὸν χάρακα πηξάμενοις,
ἐν τῇ ἐγγύθειν ἀποπορεύει κατὰ
νώτου αὐτοῖς ἐπιπέμενοι πολλοὺς
τε τῶν ἐπὶ τῆς οὐραγίας ἔκτει-
ναν καὶ ἵππους τῶν σκευοφόρων
συχοῦς ἤλασαν, σημεῖόν τε σφᾶς
ἀφελόμενοι ἐπὶ Βρεντέσιον ἤλιθον
(CB, p. 166, 13 — 167, 12).

ცხენიც წართვეს მათ და ბრინდიზიუმში მივიდნენ.

ორივე მხრიდან, და, აი, გამო-
არჩიეს საბრძოლო საქმეებში გა-
მოცდილი ვაჟკაცი, ვინმე იოანაკი
კრიტოალენი და პერამი, წარ-
მოშობით სპარსელი, და იბე-
რიელებთან და მასაგეტებ-
თან ერთად გაგზავნეს ისრების
სატყორცნელად. ისინი სასწრა-
ფოდ შეებნენ მტერს, რომელიც
დაბანაკებული იყო ორმოცდა-
ხუთი სტადიონის მოშორებით,
და დაეყრდნენ რა იმას, რომ
ახლოს იყო უკანდახვევის გზა,
ზურგიდან დაესხნენ მათ, ბევრნი
ამოჟლიტეს მტრის ზურგის ნაწი-
ლებში, ბევრი ტვირთშიდავი

იბერიელთა და აზაზგთა ელჩები

[IV, 18. ამ თავში ლაპარაკია იმაზე, რომ კეისარი მანუელ კომ-
ნენოსი აწყობს ლაშქრობას აზიაში სომხეთის მთავრის ტოროსის
(Τερόζης) და ანტიოქიის მთავრის რენალდის (Ρενάλδος) წინააღმ-
დეგ. ანტიოქიის მთავარი, ფრანგი რაინდი რენალდ შატილიო-
ნელი (Renaud de Chatillon) დამნაშავედ გრძნობდა თავს კეისრის
წინაშე იმის გამო, რომ მან კვიპროსის წინააღმდეგ მოაწყო თავ-
დასხმა, დაამარცხა ბიზანტიის ჯარი, რომელსაც სარდლობდა მიხეილ
ვრანა, კუნძული დაარბია და გაძარცვა. ამიტომ ის წინადადებას
უთვლის კეისარ მანუელს, რომ მზად არის ჩააბაროს მას ანტიო-
ქიის აკროპოლისი, თუ აპატიებს ჩადენილ ბოროტებას. კეისარი
არ თანხმდება; მაშინ ის თვითონ მიდის კეისრის ბანაკში მუზარად-
მოხდილი, ფეხშიშველა და კისერში გამობმული თოკით და მახვი-
ლით მარცხენა ხელში].

IV, 18. Εἰσελθόντι δὲ τρόπῳ
τῆν εἰρημένῳ ἐπιχαμφθεῖς ἀφῆκεν
αὐτῷ τὸ ἐμπαρσίγημα, ὅρκους
ἄλλα τε πολλὰ πιστωσαμένῳ, ὅσα
ἤθλοντο· βᾶσιλεῖ βουλομένῳ ἐτύγ-

ასეთნაირად დამცირებული
რომ შევიდა კეისართან, ამას
გული აუჩუყდა და აპატია მას
შეურაცხმყოფელი საქციელი, ხო-
ლო რენალდმა ფიცით დაუდას-

χανε και δὴ και ἀρχιερέα ἐκ Βυζαντίου εἰς Ἀγτιόχειαν κατὰ ἔθος πέμπεσθαι τὸ παλαιόν. Ὅτε δὴ και θανάμα κατειχε τοὺς ὄσοι τηγινάδε ἐτύγγανον πρέσβεις ἐνταυθα παρατυχόντες τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐθνῶν, Χωρασμίων τε και Σουσίων και Ἐκβατάων, Μηδικῆς τε τῆς ἀπάσης και Βαβυλῶνος, ὧν δὴ τὸν ἀρχοντα μέγαν ἐκείνοι κλειζουσι σουλτάν, Νουραδίν τε τοῦ Βερροιαίου σατράπου και Ἰαγουπασάν τοῦ Περσῶν φυλάρχου, και Ἀβασγῶν και Ἰβήρων, ἔτι δὲ και Παλαιστινῶν και Ἀρμενίων τῶν ἐπέκεινα Ἰσαύρων.

მეზიელთა, რომლებიც ისავრიელთა

19. Ταῦτα μὲν οὖν τῆδε ἐπράσσετο (CB, p. 183, 2—14).

ტურა ბევრი რამ, რაც მეფეს სურდა, და აგრეთვე ისიც, რომ არქიელი ბიზანტიონიდან იგზავნებოდას ანტიოქიაში ძველი ჩვეულებისდა მიხედვით. საკვირველებად ეჩვენა ეს ყველას, ვინც კი მაშინ ჩამოსული იყვნენ იქ ელჩებად აზიის ხალხებისა: ხვარაზმელებისა და სუსიელებისა და ევბატანელებისა, მთელი მიდიისა და ბაბილონისა, რომელთა დიდ მთავარს ისინი სულტანს ეძახიან, – აგრეთვე ნურადინ ბეროელისა და სპარსთა ტომისმთავარ იაგუპასანისა, აბასგებოსა და იბერიელებისა.

აგრეთვე ბალესტინელთა და არ-

გადაღმა ცხოვრობენ. 19. აი, ეს მოხდა აქ.

რიზე – Πιτζιον¹

IV, 23. Ἀλλ' ἄρτι μὲν ἡ κατὰ Βιθυνίαν εἶχε τοῦτον πολέμῳ, ἐνθα τοὺς ἐκ Φιλομυλίου δεσμώτας Ῥωμαίων ἐνοιχισάμενος ἔφθη (Πύλαι ταύτη τὸ ὄνομα), και πρέσβεσιν ἐκ τοῦ σουλτάν ἀφικομένους ἐνταυθά που χρηματίσας, ἐπειδὴ μηδὲν ἰγνῆς αὐτοὺς ἀπαγγέλλοντας ἔγνω, αὐτοὺς μὲν ἀπεπέμφατο ἀπειλησάμενος, ὅτι γε μὴ κατὰ γνώμην

მაგრამ ახალი მოსული იყო ეს (ე. ი. მანუელი) ბითვინიის ერთ დაბაში, სადაც მან ფილომილიონიდან რომაელთა ტყვეები დაასახლა (ამის სახელია პილე), და იქ მოსულ სულტნის ელჩებს ელაპარაკებოდა, და, როდესაც მან გაიგო, რომ ისინი არავითარი სალი ცნობების მაუწყებელი არ იყვნენ, ისინი უკან გაგზავნა და დაემუქრა: თუ ჩემი

¹ ვათავსებთ ამ ნაწყვეტს, თუმცა აქ ტრავპეზუნტის მხარის ცნობილი რ ი ზ ე ('Πιζαιον, 'Πιζιον, 'Πιζιος, 'Πιζიῶς) კი არ იგულისხმება, არამედ რომელიღაც, ლიდიისა თუ ფრიგიის მიდამოებში მდებარე, რიზეზეა ლაპარაკი. საყურადღებოა თვით სახელწოდება ('Πιτζιον).

αὐτῶ ποιούντων οὐκ εἰς μακρὰν ἢ Ῥωμαίων τῆς σφετέρας καταδραμεῖται ἔππος καὶ ληΐσονται πάντα πολλῶ μᾶλλον ἢ νῦν.

‘Ο δὲ ἐπ’ ὀλίγον τῇ Αὐγούστη συνδιατρίψας χρόνον, εἶτα ἐκείθεν μεταβὰς (εἶχε γὰρ αὐτὸν χωρίον τηλικάδε ἐς τὴν περαιῖαν διαβάντα Ῥιτζίον πρὸς τῶν ἐγχωρίων κεκλημένων), ἐπὶ τὴν ἀντιπορθμον ἦλθεν, ἐκείθεν τε ὀδῶ πρῶτων διὰ τῶν ἀγχιάλων πόλεων ἐπὶ τὴν Φιλαδέλφου καταλαμβάνει, ὅθεν συσχευασάμενος ἐμβάλλει τῇ Περσικῇ (CB, p. 194, 6 — 18).

ნების მიხედვით არ მოიქცევით, მოკლე ხანში რომაელთა ცხენოსანი ჯარი თქვენს ქვეყანას დაესხმის და ყველაფერს დაარბევს უფრო მეტად, ვიდრე ახლათ,

მან (*კვისარმა*) ცოტა ხანს დაჰყო დედოფალთან და იქიდან, შემდეგ, გადავიდა სრუტის გადაღმა (რამეთუ ის ცხოვრობდა მაშინ იმ სოფელში, გადაღმა მხარეში, რომელსაც ადგილობრივი მცხოვრებლები ეძახიან რიწიონს), იქიდან კი გაიარა გზა სანაპირო ქალაქებით და მივიდა ფილადელოფოს ქალაქში, საიდანაც სათანადო მომზადების შემდეგ შეიჭრა სპარსეთში.

მიხეილ გაბრა¹

V, 13. Βασιλεὺς δέ, ἐπειδὴ μηδέπω τὰ πρὸς τὴν παρὰ πόδας ἔξαρτυσάμενος ἔτυχε μάχην, δείσας περὶ τῇ πόλει Ζεύγημ ἐπὶ πλείστον ἦδη πρὸς τοῦ Στεφάνου πυργηρουμένη, πρὸ τοῦ τὸν ὑπὲρ τῶν ὄλων ἐκρηξαὶ πόλεμον, στρατευμα λόγου ἄξιον βοηθήσον αὐτῇ ἔστειλεν, ὑπὸ στρατηγοῖς Μιχαήλ τε τῷ Γαβρᾶ καὶ τῷ Βρυεννίω Ἰωσήφ, ὑφ’ οὗς ἐτέλουν ἄλλοι τε τῶν ἐν Ῥωμαίοις ἐπιφανεστέρων, καὶ Ἰωάννης δὲ Ἄγγελον ἐπεχάλουν, ἀνήρ ἐμπειροπόλεμος,

ხოლო მეფემ, რადგან ის ჯერ კიდევ კარგად არ იყო მზად ბრძოლისათვის და რადგან ეშინოდა ქალაქ ზევგემის გამო, რომელიც სტეფანეს მიერ ალყაშემორტყმული იყო და ამით ძალიან შევიწროებული მანამ, სანამ ომს გაშლიდა მთელი სიძლიერით, საკმაო რაოდენობის დამხმარე ჯარი გაგზავნა სტრატეგოსების მიხეილ გაბრას და იოსებ ვრიენიოსის სარდლობით, რომელთა მძღოლობით სხვა, რომაელთა შორის გამოჩენილი პი-

¹ მიხეილ გაბრაზე ცნობებს ვათავსებთ დაკავშირებით გაბრას გვარეულობასთან რომლის მოღვაწეობა უკავშირდება ხალდიის თემს. იხ. ზემოთ, გვ. 110 – 111.

καὶ Ἰωάννης ὁ Ἰσῆς, Πέρσης
 μὲν τὸ γένος τροφῆς δὲ καὶ διαί-
 τῆς μεταλαχῶν Ῥωμαϊκῆς (CB,
 238, 6–14).

რებიც მსახურობდნენ – იოანე
 რომელსაც ანგელოსს ეძახდნენ,
 კაცი საომარ საქმეებში ძალიან
 გამოცდილი, და იოანე ისესი,

წარმოშობით სპარსელი, ხოლო რომაულ აღზრდასა და განათლე-
 ბას წილობდი.

VI, 3. Ὁ δὲ τῶν Οὐγγῶν ῥήξ
 τὰ καμῖστῶτα πάλιν κινήσας Διο-
 νύσιόν τινα τῶν παρ' αὐτῷ ἐπι-
 φανῶν, ἄνδρα πολέμων πολλῶν
 ἔμπειρον, στρατεύματι μεγάλῳ
 Σιρμίου καὶ πάλιν ἀντιποιηθῆναι
 ἔπειμφεν. Ὁ πυθόμενοι οἱ τῶν
 Ῥωμαίων στρατηγοὶ βουλευτέα
 σφίσι περὶ τούτου ἐπόουν. Προῦ-
 βαινε μὲν τὰ τῆς βουλῆς, οὐκ
 ἐπὶ τὸ Ῥωμαίοις ξυνοῖσον, ὁρῶν-
 των τῶν βουλευτῶν, ἀλλ' ὡς ἂν
 τις παραλογίσαιτο τὸν ἕτερον,
 μάλιστα μέντοι ἄμφω τῷ Μιχαήλ,
 ὃς τε Γαβρᾶς ἐπεκέκλητο ὄντι
 τῆς τῆδε χώρας τελῶν, καὶ ὁ
 Βρανᾶς στρατεύματος ἰδίᾳ κα-
 τάρχων καὶ αὐτός, ἀμφοτέρω μὲν
 πολεμικατάτῳ, ἀλλ' ὁ Βρανᾶς
 ἐκράτει μάλλον.

ჰუნთა მეფემ კვლავ დაარღვია
 დაწესებული ვითარება და გაგ-
 ზავნა ვინმე დიონისე, მასთან
 მყოფ წარჩინებულ კაცთაგანი,
 მრავალ ომში გამოცდილი, დიდ-
 ძალი ჯარით და დაავალა კვლავ
 აელო სირმიონი. ეს რომ შეიტ-
 ყვეს რომაელთა სარდლებმა, გა-
 მართეს ბჭობა ამის შესახებ.
 თათბირი ჩატარდა, მაგრამ რო-
 მაელებისათვის არ იყო სასარ-
 გებლო, რადგან მოთათბირენი
 იმას უცქეროდნენ, თუ ერთს
 მეორე როგორ მოეტყუებინა, გან-
 საკუთრებით გამოირჩეოდა ორი
 მიხელი, ერთი – გაბრას, რომე-
 ლიც ამ მხარის დუქსად მსახუ-
 რობდა, მეორე – ვრანა, რომე-
 ლიც თვითონ ედგა სათავეში
 ჯარს; ორივენი საუკეთესო მე-

ბრძოლეები იყვნენ, მაგრამ ვრანა უფრო აღემატებოდა გაბრას.

Βουλευόμενοι τοίνυν ἐπειδή-
 περ ἔδοκει νύκτωρ ἐπιπέσειν Διο-
 νύσιφ, ἄραντες πανστρατεὶ πρόσω
 ἐχώρουν. Γεγονότες δ' ἔνθα Διο-
 νύσιον στρατοπεδεύεσθαι συνέβαι-
 νεν, ἐπειδὴ παντάπασιν ἀνδρῶν
 ἔρημον τὸ στρατόπεδον εὔρον,
 ὑποδειλιᾶν ἤρξαντο. Ἰκανὸν γὰρ
 εἶπερ τι χῶρος ἔρημος καὶ ἀήθης
 διατριβῆ ψυχῆν ἐπὶ πολέμιας κα-
 τασεῖσαι στρατιωτικῆν. Ἰχνοσκο-

რადგან თათბირის შედეგად
 დაადგინეს ღამით დასხმოდნენ
 თავს დიონისეს, მთელი ჯარით
 აიყარნენ და წინ გასწიეს. იქ
 რომ მივიდნენ, სადაც დიონისე
 ბანაკად დამდგარიყო, და ნა-
 ხეს, რომ ეს ბანაკი კაცთაგან
 სრულიად დაცარიელებული იყო,
 ისინი შიშმა შეიპყრო, რამეთუ,
 ცნობილია, რომ უდაბური ადგი-
 ლი და უჩვეულო ცხოვრება

πρὸντες δ' ὁμῶς ἐπαρῆοντο, καὶ τάχα ἂν τι καὶ ἐπραξάν, εἴ γε πρωαιότερον τοῖς Οὐννοῖς ἐπέθειντο.

აღწევდნენ საწადელს, რომ ცოტა უფრო ადრე დასხმოდნენ ჰუნებებს.

Τότε δὲ ἐπεὶ ἡμέρα ἦδη διαφανῶς ἦν, ἀισθόμενοι Οὐννοὶ τοὺς τε ἵππους ἐισελάνθειν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἤρξαντο (ἐτύχχανον γὰρ ἐπὶ νομίην ἀναθίντες) καὶ τοὺς πρὸ τῶν σκηνῶν ἐξ ἔθους ἀεὶ ἐστῶσιν ἐπιβάνοντες φαλαγγηδὸν ἐτάττοντο, Ῥωμαίους τε σὺν ἀκοσμίᾳ πολλῇ φερομένους ἰδόντες (τοῖς γὰρ τὴν ἵππον ἐλαύνουσιν ἐπιθέμενοι Οὐννοῖς οἱ πλείους ἐσκεδάσθησαν) ἐπήλασαν τε αὐτοῖς καὶ τρεφόμενοι εἰς τοὺς κατόπιν ἰόντας τῆς Ῥωμαϊκῆς φάλαγγος συνελάσαι ἴσχυσαν. Ἐφ' οἷς συνταραχθέντες ἕκαστοι εἰς ὑπαγωγὴν ἔκλιναν. Καὶ τὸ λοιπὸν ἀνά κράτος Ῥωμαῖοι ἔφρουγον, οἰηθέντες πολλῶ πλείονα τῆς ὀρωμένης ἐπιθέσθαι σφίσι στρατιᾶς.

ბით უფრო მეტი ჯარი დაესხა მათ, ვიდრე ისინი ჰხედავდნენ.

Τὴν γὰρ τοῦ ἀληθοῦς γνῶσιν τε καὶ διάκρισιν κομιδῆ ὀλίγοις ἀνθρώπων ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἔστιν εὐρεῖν. Ὅθεν καὶ ταχὺ πάντων ἀπαγορευσάντων μέχρι μὲν τινος ἕστατον ἀμφοτέρω τῶ στρατηγῶ σὺν τοῖς σημείοις καὶ ὀλίγοις τῶν ἀμφ' αὐτούς, οἰομένω ἐπισυστήσασθαι αὐτῶ Ῥωμαίων τινάς· ὡς δὲ οὐδεὶς οὐδαμῶθεν

მტრის მიწაწყალზე მეზრძოლის სულს შეარყევს ხოლმე. ისინი მაინც მტრის კვალს ეძებდნენ და ისე მიიწევდნენ, და მალეც მი-

ხოლო რადგან მაშინ უკვე გათენებული იყო, ჰუნებმა, ეს რომ შეამჩნიეს, დაიწყეს ცხენების შერევა ბანაკში (ვინაიდან ისინი მაშინ საძოვარში იყვნენ) და შესხდნენ, ჩვეულებისამებრ, მუდამ კარავების წინ მდგომ ცხენებზე და დაეწყვნენ ფალანგ-ფალანგ; და როდესაც დაინახეს, რომ რომაელები ძალიან იყვნენ არეულ-დარეული (ვინაიდან, ცხენების შერეკვის დროს ჰუნებებს რომ შეუტიეს, ბევრნი მართლა დაიფანტნენ), შეუტიეს მათ, აოტეს და შესძლეს მიეგდოთ ისინი უკან მომავალ რომაულ ფალანგამდე. ამით შემფოთებულმა რომაელებმა უკან დაიხიეს. და, შემდეგ, რომაელები გაიქცნენ, რაც ძალა ჰქონდათ, რადგან ფიქრობდნენ, რომ გაცილებ-

ჰემმარიტების შეცნობა და ზედმიწევნით განსჯა მხოლოდ ზოგიერთ ადამიანს შეუძლია ასეთ პირობებში. როდესაც, ამრიგად, ყველანი სასწრაფოდ გაიკრიფნენ, ცოტა ხანს დარჩნენ სარდლები, ორივენი, აღმებით და მცირეოდენი ამალით, და ფიქრობდნენ, რომ ზოგიერთი რომაელიც შეჩერდებოდა. ხოლო

συνίστατο τούτοις, γῶτα λοιπὸν ἔδοσαν καὶ αὐτοί.

’Αλλ’ ὁ μὲν Βρανᾶς μεταξὺ ἐπιστραφεὶς τῶν τινὰ πολεμίων δόρατι ἔπαισεν, ἄτερος δὲ ἀπήει. Ὅτε δὴ καταφανῶς ἔγνωστο τὰ τῆς ἐν βουλήν πρότερον αὐτοῖς διαφορᾶς. Ὁ γάρ τοι Βρανᾶς ἐπειδὴ φεύγοντι ἀνθις συνέμιξε τῷ Γαβρᾶ, ἐπιτωθάζων μάλα καὶ ἐνδιάρυπτος „ἄρα, ἔφη, συνεβάλου με, ὦ σεβαστέ, ὅπως ἐσαῦθις τοῖς πολεμίοις ἀντεκατέστην, ἀπὸ δόρατός τε αὐτοῖς προσήνεχθην“; τοῦ δὲ καταφίσαντος, „ἀλλ’ ἔγωγε, εἶπεν, οὐ μὰ τὴν βασιλέως εἰδὸν σε κεφαλὴν θιμὴ ἀπιόντα“.

Οὕτως οἱ γὺν Ῥωμαῖοι οὐκ ἐπὶ τῷ κοινῇ συμφέροντι οὐδὲν πεπραγμάτευται ἕκαστος, ἀλλ’ ἄν τις αὐτὸς καλὸς καὶ ἀγαθὸς εἶναι δόξῃ, πάντα ἀναδέχεται πόνον (CB, 257, 17—259, 14).

რადგან არავინ არსაიდან არ შეუერთდა მათ, იმათ ზურგი უჩვენეს.

ვრანამ, მაინც, ამასობაში უკან მოიხედა და ერთი მოწინააღმდეგეთაგანი შუბით განგმირა, მეორე კი (*გ. ა. გაბრა*) გაიქცა. აი, ახლა ნათელი გახდა საბჭოში ამასწინათ მათი უთანხმოების ამბავი. როდესაც ვრანა კვლავ შეეყარა გაქცეულ გ ა ბ რ ა ს, დაცინვით და აგდებით უთხრა: „განა შენ, სევასტოსო, ხელავდი, როდესაც კიდევ ერთხელ მოწინააღმდეგეებს შევები და მათ შუბი ვესროლე?“ როდესაც მან დაუდასტურა, უთხრა: „მე კი, ვფიცავ მეფის თავს, დაგინახე, თუ არა გაქცეული“.

ამგვარად, ახლანდელი რომაელები საზოგადო სარგებლობისათვის არაფერს აკეთებენ; თითოეული მათგანი მთელ თავის შრომას იქით მიმართავს, რომ გამოჩნდეს კარგ და ვაჟკაც ადამიანად.

[VII, 1. ამ თავში ისტორიკოსი ლაპარაკობს ბიზანტიის კეისარ მანუელ I კომნენოსისა და იკონის სულტან კლიჩესთლანის (Κλιτζασθλάν)¹ ურთიერთობაზე. კეისარი უკმაყოფილოა სულტანის საქციელით და აპირებს მის წინააღმდეგ ლაშქრობის მოწყობას. სულტანი, ამას რომ გაიგებს, ელჩებს უგზავნის მას და ჰპირდება, რომ მოიქცევა ისე, როგორც მას, მეფეს, სურს. მიუხედავად ამ დაპირებისა, სულტანი მაინც აგრესიულ ზომებს ღებულობს მანუელის წინააღმდეგ.]

¹ ნიკეტა ხონიატეს მიხედვით Κλιτζασθλάν.

VII, 1. 'Εφ' οἷς ἰγχανάκτει μὲν βασιλεὺς καὶ αὐτίκα ἐπὶ μάχην καθίστασθαι: διανοεῖτο τῶν πραγμάτων δὲ αὐτῷ μηδαμῆ συγχωρόντων... τούτων δὴ ἕνεκα κατὰ τὰδε ἐποίησεν. Μιχαήλ μὲν ὃ ἐπίκλησις Γαβράς ἦν, ἄνδρα ὧς μοι πολλάκις ἐρρήθη ἕς τε τὸ τῶν σεβαστῶν ἀξίωμα ἦκοντα καὶ πολεμίων ἰκανῶς ἔμπειρον ἔργων, ἐπὶ τὴν Παφλαγόνων ἐξέστειλε, στρατεύμα δὲ μὲν αὐτίκα ἐπαγόμενον, ὃ δὲ καὶ ἐκ τῶν τῆδε χωρίων ἀθροίσοντα, ὅσοι τε ἀμφὶ Τραπεζοῦντι καὶ Οἰνάῳ πόλεσιν ὄκνηται Ποντικαῖς, καὶ τούτους δὲ μεταπεμφάμενον, ἐκέλευεν οὕτω ἕς Ἀμάσειαν παρελθεῖν.

ესენიც დაეხარებინა და უბრძანა ამასიაში გამართულიყო.

VII, 2. 'Αλλ' ὅπερ ἐλέγομεν, Μιχαήλ μὲν ἐπὶ Ἀμάσειαν ἔπεμψεν· ὃ δὲ τὸν Δαμάλεως πορθιμὸν διαβὰς εὐθὺς Μελαγγείων ἐχώρει. Ἐνθα ἕκ τε Βιθυνίας καὶ τῆς Ῥυθνακοῦ χωρίων στρατεύμα ἀγείρας ἰκανὸν ἐξήγει ἐπὶ τὰ Δορυλαίου πεδία, τὰ ἐκεῖσε Ῥωμαίων φρούρια εἰρήνης κατεχούσης ἔτι τῶν ἐπιτηδείων ἔμπλησόμενος καὶ τῶς τῷ σουλτᾶν ὀυσμεναίουσι: ψάρας ἔτι μὲλλον ἐμπροσθέντων, πρὸς δὲ καὶ Δορυλαίον ἀνοικοδομήτων...

Μιχαήλ δὲ ὁ Γαβράς σὺν τῷ στρατεύματι ἕς Ἀμάσειαν ἦλθε, παρακαλοῦμένός τε πρὸς τὴν πό-

ამაზე ძალიან გაჯავრდა მეფე და განიზრახა მაშინვე დაეწყო ბრძოლა; ხოლო, რადგან პირობები მას არავითარ შემთხვევაში ხელს არ უწყობდა, ამის გამო შემდეგი გააკეთა. მან გაგზავნა პაფლაგონთა ქვეყანაში მ ი ხ ე ი ლ ი, რომლის მეტსახელი იყო გა ბ რ ა, კაცი, როგორც მე არაერთხელ მითქვამს, სევასტოსთა პატივში აღზევებული და ომის საქმეებში საკმაოდ გამოცდილი, იმ დავალებით, რომ შეეკრიბა გარდა იმ ჯარისა, რომელიც იქ იყო მოყვანილი, აგრეთვე ის ჯარები იქაური მხარეებიდან, რომელნიც დაბინავებული იყვნენ ტ რ ა პ ე უ ნ ტ ი ს მიდამოებში და ოინაოს პონტურ ქალაქებში,

როგორც ვთქვით, მ ი ხ ე ი ლ ი ამასიისკენ გაგზავნა მეფემ; იმნაც გადალახა დამალისის სრუტე და პირდაპირ მელანგიისკენ გაემართა. აქ ბითვინიისა და რინდაკის მხარეებიდან საკმაო როდენობის ჯარი შეაგროვა და დორილეონის დაბლობისკენ გაემართა, რათა იქ, სანამ საზავო მდგომარეობა სუფევდა, რომაელთა ციხე-სიმაგრეები შეეცხო სურსათით, სულტანის მიმართ მტრულად განწყობილნი კიდევ უფრო წაექეზებინა და, გარდა ამისა, დორილეონიც აღედგინა...

მ ი ხ ე ი ლ გა ბ რ ა თავისი ჯარით მოვიდა ამასიაში და, როდესაც შესთავაზეს ქალაქის მამებმა

λιν ἐχόντων αὐτίκα δὴ ἐπὶ ταύτην παριέναι, ἐπειδὴ καὶ δὴναμὶς παρὰ Κλιτζεσθλάν¹ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀφιγμένη οὐ μακρὰν ἀποφεν τῆς πόλεως ἐσκήνου, οὐδ' αὖτις ἐθάρρει τὴν εἰσοδόν.

Ἴποψία γὰρ πολλῇ εἰς τοὺς ἔνδοξον ἐχρήτο μὴ προδοσίαν δῆπου κατ' αὐτοῦ μεμελετηχότες εἴησαν. Οἱ δὲ καὶ δῆμους τοῦτου δὴ ἔνεκα παρ' αὐτὸν ἔπεμψαν τὴν τε ἀκρόπολιν Ῥωμαίοις κατ' ἐξουσίαν ἔδοσαν. Ἄλλὰ ὀργισθεὶς τὴν ἀπάξ παραλαβόντα τὸν ἀνὴρωπον ἐπὶ σκήψαις

მაშინვე შესულიყო ქალაქში, ვერასგზით ვერ გაბედა შესვლა, რადგან კლიჩიესთლანის ჯარიც ამავე მიზნით მოსულიყო და ქალაქის მახლობლად, არც თუ ძალიან შორს, დაბანაკებულიყო.

ის დიდი ეჭვით უყურებდა ქალაქის შიგნით მყოფთ – ხომ ღალატი არა აქვთ რამენაირად ჩემს წინააღმდეგ დაგეგმილიო, ხოლო იმათ (*ე. ი. ქალაქის მამებმა*) მძევლებიც გამოუგზავნეს იმის გულისთვის და აკროპოლისიც გადასცეს რომაელებს მფლობელობაში. მაგრამ რაღაც შიშმა

¹ ეს სახელი Κλιτζεσθλάν (ნიკეტა ხონიატესთან Κλιτζασθλάν) უნდა უდრიდეს ქართული წყაროების „ციხილ-არსლან“-ს და რუსულ ლიტერატურაში მიღებულ Кылыч-арслан-ს (თურქულად Qiliç Arslan; იხ. G. Moravesik, Byzantinoturcica II, 161). ამ სახელით ცნობილია ორი სულტანი სელჯუკებისა:

ა) ციხილ-არსლან I, რომელიც 1092 – 1106 წლებში მართავდა და
ბ) ციხილ-არსლან II, რომლის მოღვაწეობა (1156 – 1192 წ.წ.) ხვდება მანუელ I კეისრის (1143 – 1180) ხანას.

ქართულ წყაროებში (თამარ მეფის ისტორიაში) მოთხრობილი, ციხილ-არსლანთან დაკავშირებული ამბები შეიძლება ეხებოდეს ციხილ-არსლან მეორეს, რომელმაც 1191 წელს სულტანად გამოაცხადა თავისი თავი, მაგრამ მალე მოკლულ იქმნა (ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქ. ერის ისტორია II, 1965, გვ. 266: ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი: «ამას ჟამსა მოიკლა ციხილ-არსლან ათაბაგი, და აწ გასულტნებული, მუჰლიდთა მიერ» – ქ. ცხ. II, 1959, გვ. 62, 13).

მისი ერთი ვაჟი თამარ მეფეს ეტრფოდა («სულტნისა ციხილ-არსლანის შვილთაგანი ერთი, ამბვისა სმენითა ხელ-ქმნილი, ძალითლა-სამე დაიჭირა მამამან სჯულისა დაგდებისა შიშითა» – ქ. ცხ. II, 1959, გვ. 42, 11). მ. ბ რ ო ს ე ფ ი ქ -რობს, რომე ეს ციხილ-არსლანი არის სწორედ „ცილიჯ-არსლანი“, რომლის ერთი ვაჟი ჰყავს მხედველობაში თამარ მეფის ისტორიკოსს. «En lisant Q i l i d - A r s l a n – წერს ბროსე, – on pourrait encore supposer que l'Analiste a eu en vue en fils du second des sultans de se nom, regnant à Icone: ce sultan ne mourut qu'en 1192» (M. B r o s s e t, Histoire de la Géorgie I, 1849, გვ. 418, შენიშვნა 1: იხ. აგრეთვე იქვე გვ. 435).

ოიანე კინამოსის მიერ აქ მოთხრობილი ლაშქრობა „კლიჩიესთლანისა“ ჰგულისხმობს მანუელ კეისრის დროს 1146 წელს მოწყობილ ლაშქრობას და მის მომდევნო ამბებს. იხ. Ф. Успенский. История Византийской империи т. III (1948), გვ. 274 შდდ.

ἄλλοτε ἄλλας ἀναχωρεῖν ἐποίει,
ἕως οἱ ἐπὶ τῆς πόλεως ἐγνοησά-
μενοι μὴ ταῖς μακραῖς Ῥωμαίων
ἀναβολαῖς παρὰ Κλιτζίεσθλάν
τῆς πόλεως ἀλούσης ἐς ἀπέχ-
θειαν αἰῶνα τὸν πάντα θεσπότη
ἐσομένῳ καθίσταντο, τοῦ παρὰ
σφίσι ἀρχοντος οὐδὲν ξυνειδότες
τοῖς εἰρημένους ταύτην παρ-
έδοσαν.

(*ე. ი. ქალაქის თავმა*) არაფერი იცოდა

Ἦδη δὲ καὶ Μιχαὴλ ἄρας
ἔχειθεν ἐπὶ γῆν τὴν Ῥωμαίων
ἦλθεν, οὔτε τῶν ἐπὶ τῆς ἀχρο-
πόλεως, ὧς μοι ἐρρήθη, Ῥω-
μαίων, οὔτε τοῦ τῶν ἄλλων λό-
γον πεποιημένος οὐδένα. Καὶ τὰ
μὲν Ἀμασειᾶς πόλεως ἐν τῷδε
ἔτελεύτα (CB 293, 1 — 296, 18).

შეიპყრო მთლიანად ეს ადამიანი
და ის სხვადასხვა საბაბით ფეხს
ითრევდა, ვიდრე ქალაქის უფრო-
სებმა, ვაითუ, რომაელთა დიდ-
ხანს დაყოვნების გამო, კლიჩი-
ესთლანის მიერ ქალაქი აღებული
იქნეს და ამის გამო სამუდამო
სიძულვილი დავიმსახუროთ მო-
მავალი ბატონისო, ჩააბარეს მას
ქალაქი ისე, რომ მათმა არქონტმა
ამის შესახებ.

მაშინ მ ი ხ ე ლ ი ა იყარა იქი-
დან და რომაელთა საზღვრებ-
თან მივიდა: არც აკროპოლის-
ში მყოფ რომაელებს, როგორც
ვთქვი, შეატყობინა, არც სხვა
ვინმეს აცნობა რამე. აი, ასე
დაბოლოვდა ამასიის საქმეები.

სამეცნიერო ლიტერატურაში დისკუსია გაიმართა XII საუკუ-
ნის ორი ისტორიკოსის, ნიკეტა ხონიატეს და იოანე კინამოსის
ურთიერთდამოკიდებულების საკითხის გარშემო.

თ. უ ს პ ე ნ ს კ ი მ თავის მონოგრაფიაში „Византийский писа-
тель Никита Акоминат Из Хон“ (СПБ 1874) აღნიშნა მთელი
რიგი ეპიზოდები, რომლებიც ნიკეტა ხონიატეს იოანე კინამოსის
„ისტორიიდან“ უნდა ჰქონდეს ამოღებული.

ვ. ვ ა ს ი ლ ე ვ ს კ ი არ დაეთანხმა თ. უსპენსკის და ამბობდა:
„ნიკეტა აკომინატე, როგორც ყველაფრიდან ჩანს, არ იცნობდა
თავისი წინამორბედის (ე. ი. იოანე კინამოსის) შრომასო“¹.

ბევრმა სპეციალისტმა, მათ შორის გ. ო ს ტ რ ო გ ო რ ს კ ი მ
(თავის წიგნში Geschichte des Byzantinischen States. München
1940, გვ. 249) მიიღო დებულება იმის შესახებ, რომ ხონიატე და

¹ ვ. კ რ უ მ ბ ა ხ ე რ ი ც ი მ აზრის იყო, რომ ნიკეტა ხონიატე არც კი იცნობ-
და კინამოსის „ისტორიას“ (GBL², 285: sicher ist aber, dass er das Werk
des Kinnamos nicht kannte).

კინამოსი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად სწერენ. თუ გ. მორავ-
ჩიკი თავის Byzantionoturcica-ს პირველ გამოცემაში (1942 წელს)
თავს იკავებდა საბოლოოდ ეთქვა ხონიატე-კინამოსის ურთიერთო-
ბის შესახებ (თუმცა მაინც აღნიშნავდა, რომ ხონიატემ ისარგებლა
კინამოსის ცნობებით ბიზანტიელთა და უნგრელთა ურთიერთობაზე),
ახალ გამოცემაში (1958 წ.) მან გარკვევით დაუჭირა მხარი იმათ,
ვინც კინამოსს მიიჩნევს ნიკეტა ხონიატეს წყაროდ და ეთქვა: „უახლეს
გამოკვლევებს¹ იმ დასკვნამდე მივყავართ, რომ ორივე ისტორიკო-
სის ნაშრომებში გამონათქვამთა ისეთი მსგავსებაა, რომ არასგზით
არ შეიძლება ეს უბრალო დამთხვევას მიეწეროს. ამის მიხედვით
ჩვენ უნდა მივიღოთ ის დებულება, რომ ნიკეტა ხონიატემ კინამო-
სის გამოუქვეყნებელი შრომა გამოიყენა როგორც წყარო, თუმცა
ზოგიერთი მონაკვეთები, რომლებიც კინამოსმა დაწვრილებით განი-
ხილა, ნიკეტამ უფრო მოკლედ წარმოადგინა; პირიქითაც, ზოგი-
ერთი მოვლენები, რომლებსაც კინამოსი მოკლედ შეეხო, ნიკეტამ
სხვა წყაროების მოშველიებით უფრო დაწვრილებით განიხილა³.

ვ. გრეკუს მიერ ხელახლა წამოყენებული დებულება (იხ. შე-
ნიშვნა¹, ამავე გვერდზე), რომ ნიკეტა ხონიატემ გამოიყენა კინა-
მოსის „ისტორია“, სათანადო მაგალითებით ნათელყო ა. კაჟ-
დანმა³.

¹ აქ პირველ რიგში მოსახსენებელია ის, რომ 1950 წელს რუმინელმა ბიზან-
ტინოლოგმა V. Grecu-მ ხელახლა დასვა საკითხი ხონიატე-კინამოსისა და იმ
დასკვნას დაადგა, რომ ხონიატემ ისარგებლა კინამოსის ისტორიით. თ. უსპენსკის
შრომა მას არ გამოუყენებია.

² „Man muss... annehmen, dass Niketas Choniates das unveröffent-
lichte Werk des Kinnamos als Quelle benutzt hat, Jedoch gewisse Teile,
die Kinnamos ausführlich heandelte, kürzer abtat; dagegen Ding.,
welche Kinnamos kurz oder nicht erwälut, unter Benutzung anderer
Quellen ausführlicher behandelte“ (G. Moravcsik, Byzantinoturcica
I² [1958], 446).

³ А. П. Каждан, Еще раз о Киннаме и Никите Хониате: Byzantino-
slavica XXIV, 1 (1963), გვ. 4 – 31.

გიორგი კოდინე

გიორგი კოდინეს სახელით მოღწეულია ორი შრომა,

1. ერთი არის Patria (ხელნაწერებში ჩვეულებრივ ეწოდება Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως), რომელშიც არის სხვადასხვა ტრაქტატი. ეს კრებული Patria უნდა იყოს შეთხზული ბასილ II-ის დროს (976 – 1025), უფრო საფიქრებელია, რომ ის XI – XII საუკუნეში იყოს შეთხზული ¹.

2. მეორე თხზულება წარმოადგენს კრებულს თანამდებობათა შესახებ. (Περί τών όφικίων τού παλατίου Κωνσταντινουπόλεως και τών όφικίων τής μεγάλης έκκλησίας. ამის ავტორი უცნობია, ხოლო მასალების მიხედვით ისე ჩანს, რომ ის 1347 – 1354 წლებში უნდა იყოს დაწერილი, იოანე VI კანტაკუზენეს დროს. ამდენად გამართლებულია, როდესაც ამ უაღრესად მნიშვნელოვან ტრაქტატს სამეფო კარის ცერემონიათა და თანამდებობის პირთა შესახებ უწოდებენ ფსევდო-კოდინეს ნაწარმოებს ².

რაც შეეხება პირველ შრომას, სწორედ მის ავტორად თვლიან კოდინეს. ამ შრომის ერთ ადგილას მოხსენიებული თარიღი, რომ, სახელდობრ, წმ. სოფიოს ტაძრის აშენების დროიდან (537 წ.) გასულია 458 წელით, მიუთითებს იმაზე, რომ ეს კრებული 995 წელს (537 – 459) უნდა იყოს შედგენილი. მეორე მხრით, ამავე კრებულში მოხსენიებული ყველაზე გვიანი მოვლენაა ძოწეული სვეტების დანგრევა ³, რასაც ადგილი ჰქონდა 1106 წელს.

Patria-ში შეტანილია ხუთი სხვადასხვა ტრაქტატი:

1) ცნობები კონსტანტინეპოლის დაარსების შესახებ (Παρακβί-
λαι έκ τής βίβλου τού χρονικού περί τών πατριών τής Κ-πό-

¹ გამოცემული: CB 1843 – Gcorgii Codini Excerpta de antiquitatibus Constantinopolitanis. Ex recognitions Immanueli Bekkeri.

² ამ შრომის გამოცემა იხ. Migne PG, ტ. 157.

³ ლაპარაკია იმ «ძოწეულსა და ბრწყინვალე სვეტზე» (ὁ πορφύρεος καὶ περίπλιτος σίτος), რომელზედაც აღმართული იყო კონსტანტინეს ქანდაკება. კოდინეს თქმით ეს მოხდა 6614 წელს (6614 – 5508 = 1106). იხ. Georgii Codini Excerpta. Bonnæ 1843, გვ. 15.

2) კონსტანტინეპოლის ტოპოგრაფია (Περὶ τῆς σχηματογραφίας Κ-πόλεως).

3) კონსტანტინეპოლში არსებული ქანდაკებებისა და სხვა ძეგლების აღწერა (Περὶ ἀγάλματων...).

4) კონსტანტინეპოლის შენობათა აღწერა: (Περὶ κτισμάτων τῆς Κ-πόλεως): სასახლეების, მონასტრების, საყდრების, საავადმყოფოების და სხვათა შესახებ.

5) ტრაქტატი წმ. სოფიოს ტაძრის აღშენების შესახებ (Περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τῆς ἀγίας Σοφίας).

უკანასნელი თხზულება („სოფია-წმინდის ტაძრის აღშენების შესახებ“) შეიცავს მრავალ საყურადღებო ცნობას მაშინდელ ტექნიკურ საშუალებათა შესახებ, მაგრამ სხვა მხრივ უმეტესად ლეგენდარული ხასიათისაა. ეს თხზულება ქართულადაც არის გადმოთარგმნილი და გამოცემულია ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი ს მიერ («უწყება და თხრობა აღშენებისათვის დიდებულისა სიბრძნისა ღისა აია სოფიას ტაძრისა») ¹.

ლიტერატურა:

K. Krumbacher ², BLG, გვ. 422 – 427 (იქვე დაწვრილებით გამოცემებზე და გამოკვლევებზე).

G. Moravcsik ², Byzantinoturcica I (1958), 276 – 278 (იქვე ლიტერატურა).

Г. Л а с к и н, Георгий Кодин о древностях Константинополя, Киев 1905.

მარიამ დედოფალი

Ἄνθηγορεῖσθῃ δὲ βασιλεὺς ὁ
κέρσιος Μιχαὴλ ὁ Δούκας, καὶ
ἐκράτησε τῆς βασιλείας ἅμα τῆ
μητρὶ αὐτοῦ Ἐὐδοκίᾳ, καὶ συνε-
βασίλευσε ταύτῃ μῆνα α'. Κατε-
βίβασε δὲ πάντας ² καὶ ἀπέχειρε,
μὴναρχος αὐτὸς κληθεὶς.

ხოლო მეფედ იქმნა გამოცხადებული უფალი მიხეილ დუკა; და მართავდა სახელმწიფოს თავის დედასთან ევდოკიასთან ერთად, და მასთან თანამეფობდა ერთი თვე. მერე სრულიად გადააყენა ის და გაამოლოზნა, თვითონ კი მარტო დარჩა მეფედ.

¹ Е. Т а к а й ш в и л п, Описание рукописей общества распространения грамотности. т. 1. Тб. 1902 – 1904. გვ. 585 – 600. ტექსტი გამოცემულია ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი ს მიერ XIX საუკუნის ხელნაწერის მიხედვით (ხელნაწერი 5 – 745). არსებობს ძველი ხელნაწერი XIII საუკუნისა (ხელნაწერი A – 70), საკმაოდ განსხვავებული ტექსტით.

² იქნება აქ უნდა ყოფილიყო :παῖσιν,

Ὁ οὖν κύριος Μιχαὴλ ὁ Δού-
κας, ὁ υἱὸς τοῦ κυρίου Κωνσταν-
τίνου καὶ τῆς Μακρεμβολιτίσσης
κυρᾶς Εὐδοκίας, μετὰ Μαρίας
τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἔτη ε' καὶ
ἤμισυ. Καταβίβασθεις δὲ παρὰ
τοῦ Βοτανιάτου ἀπὸ προδο-
σίας τῆς συμβίου αὐτοῦ,
καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἐνδύ-
θεις, ἀπεστάλη εἰς τὴν μονὴν τῶν
Στουδίου. Ἵστερον δὲ γέγονε καὶ
μητροπολίτης Ἐφέσου (CB 158;
Migne PG 157, 644—645).

უფალი მიხეილ დუკა, მამ,
ვაჟი უფალ კონსტანტინესი და
ქალბატონ ევდოკია მაკრემბო-
ლიტისასი, თავის მეუღლესთან,
მარიამთან ერთად მეფობდა
ექვსწელიწად ნახევარს ¹, ხოლო
ტახტიდან ჩამოგდებულ იქმნა
ბოტანიატის მიერ მისი მეუღ-
ლის ღალატის წყალობით, მო-
ნაზონის სქიმით გამოწყობილი
გაიგზავნა სტუდიელთა მონას-
ტერში, უფრო გვიან ეფესოს
მიტროპოლიტობა მიიღო ².

სამეფო წაღა

Ἡ μέντοι σπάθη τοῦ βασι-
λέως αἰεὶ εἰς τὸ ρουχαρεῖον ἐνρί-
σκεται, τὰ δὲ ὑποδήματα εἰς τὸ
βεστιάριον.

Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον εἶδος
ὑποδημάτων, ἃ καλοῦνται τζαγ-
γία, ἔχοντα ἐκ πλαγίων κατὰ
τὰς κνήμας καὶ ἐπὶ τῶν ταρσῶν
ἀετοὺς διὰ λίθων καὶ μαργάρων,
ἄτινα καὶ φορεῖ ὁ βασιλεὺς εἰς
τε τοὺς περιπάτους καὶ τὰς προ-
κύψεις. Καὶ ὁ ταῦτά ποιῶν οὐ

მეფის მახვილი მუდამ ინა-
ხება რუხარიონში, ხოლო ფეხ-
საცმელები – სატანსაცმელოში.

არის სხვაგვარი ფეხსაცმელე-
ბიც, რომელთაც ეწოდება წა-
ღები (წაღია); გვერდებზე, წვი-
ვების გასწვრივ და ქუსლებთან
აქვს არწივები ქვებისაგან და
მარგალიტებისაგან; მათ ატარებს
მეფე სეირნობის დროს და აღ-
ლუმის დროს (ad ostentationes).

1 მიხეილ VII დუკა პარაპინაკი მეფობდა 1071 – 1078 წლებში.

2 «უფალი მიხეილ დუკა ... ტახტიდან ჩამოგდებულ იქმნა ბოტანიატის მიერ...
და მონაზონის სქიმით გამოწყობილი გაიგზავნა სტუდიელთა მონასტერში, უფრო
გვიან ე ეფესოს მიტროპოლიტობა მიიღო» – ასე წერს გიორგი კოდინე,
ხოლო ანნა კომნენეს ცნობით: «როდესაც მიხეილ დუკა ტახტიდან გადააყენეს,
და, ნაცვლად სამეფო გვირგვინისა და მოწეულისა, პოდირი და არქიეპისკო-
პოსოს **(ὸν ποδήρη καὶ τῆν ἐπωμίδα τῆν ἀρχιερατικὴν)** სამხრე ჩაიცვა, სამე-
ფო საქმეების მართვას შეუდგა სამეფო ტახტზე ასული ბოტანიატე» (იხ. ზემოთ
გვ. 37). ანნა კომნენე მეორე ადგილასაც წერს: «მიხეილი ...ტახტიდან ჩამოაგდო
მის წინააღმდეგ აჯანყებულმა ბოტანიატემ, რის შემდეგაც ბერად აღიკვეცა,
ხოლო მერე არქიელის პოდირიც **(ἀρχιερατικὸν ποδήρη)** ჩაიცვა (იხ. ზემოთ
გვ. 41).

τζαγγάριος, ὃς οἱ ἕτεροι, ἀλλὰ
τζαγγᾶς ὀνομάζεται.

Ἰπηνίκα γοῦν δεήσει τὸν βα-
σιλέα καβαλλικεῦσαι, φέρει τὰ
ὑποδήματα παιδῶπουλον τοῦ βεσ-
τᾶριου ἐκτός, οὕτω κοινῶς ὀνο-
μαζομένου ἀλλαξιμαρίου (Codi-
ni Curopalatae De offi-

ciis constantinopolitanis: Migne, PG 157, 49 – 52).

ამათ მკეთებელს წაწაროს ი
კი არა ჰქვია, როგორც სხვებს,
არამედ მეწაღე (წაღასი).

როდესაც კი საჭიროა მე-
ფე აღმხედრდეს, ფეხსაცმელე-
ბი მოაქვს ბიჭს სატანსაცმელო-
დან, რომელსაც, ამრიგად, საზო-
გადოდ „ალაქსიმარიონს“ ემა-
ხიან.

ეს ნაწყვეტი მოგვყავს იმ დებულების განსავითარებლად, რომე-
ლიც ჩვენ წამოვაყენეთ ჯერ კიდევ 1936 წელს (იხ. გეორგიკა,
ტ. III, 265 – 266): ჩვენ ვამბობდით, რომ ბიზანტიურ-ბერძნულში
ხმარებული τζαγγίον, τζაγγა, τζαγγάον მომდინარეობს ქართული
სიტყვისაგან წაღა. ჩვენი მსჯელობა ემყარება საშუალო საუკუნეთა
ბერძნულის შემდეგი თვისებების გათვალისწინებას:

1) VI საუკუნისათვის, როდესაც ეს სიტყვა პირველად გვხვდება
(იოანე მალალას „ქრონოგრაფიაში“), ტკ მხოლოდ უცხო სიტყვათა,
კერძოდ ქართულ და სომხურ სიტყვათა საჭიროებისათვის იხმარება
და გადმოგვცემს ბგერებს: **ც ჩ წ ვ ძ ჯ**, მაგალითად:

Βασιβαυτζέ ვარაზვაჩე

Τζοბღ ნორ (ჟორ), *ჯორ*

Τζίβος ჯიბო

Τζάνοι ჭანები :

Τζιμισიკი ციმიხი, ჩიმიშკი («ოქრობეჭედი... ჩიმიშკისა (ვარიანტი:
წამიშკისა] ბოძებული იოანესდა)

Τζαγγარიოს საწანგრო.

სანამ ბერძნულ-ბიზანტიურში ტჯ-კომპლექსი შემოვიდოდა, იმავე
ბგერების გადმოსაცემად იხმარებოდა σ (Σίττας – Τζίττας, σαγγა-
რიος – Τζαγγარიος).

2) პირველად ეს სიტყვა ნახმარია ფორმით Τζაγγία (ჯაყგია,
იხ. მალალა: გეორგიკა III, 265), რომლის მხოლოდობითი რიცხვი
იქნება τζაγγίον || τζაγγίν || τζაγγί. აქ ინფიქსური „ნ“ (γγ) გამოწ-
ვეულია იმით, რომ უძიმისოდ მარტივი γ გუტურალად ვერ დარჩე-
ბოდა (-ს წინ: ის პალატალიზაციის გზით სრულიად გაქრებოდა
(შდრ. Ἄγια Σοφία, რომელიც გამოთქმაში გვაძლევს „აია სოფია“-ს).
ორი „გამმა“ კი (γγ) იმას იწვევს, რომ უნარჩუნებს გუტურალობას.

ამით აიხსნება ის, რომ τζαγγί, ζαγγα ერთადერთი შესაძლებელი ხერხია წალა-ს გადმოსაცემად.

3) ვინც არ იცოდა, რომ τζαγγί-ს დანიშნულება იყო ქართული წალა-ს გადმოცემა და მხოლოდ ბერძნულზე დაყრდნობით წაიკითხავდა მას, მიიღებდა გამოთქმას „წანგი“, და რომ ეს ასეც იყო, ჩანს იქიდან, რომ: ა) ჭანურმა ისესხა ის ბერძნულიდან და გამოთქვა „წ ა ნ გ ი“ (H. M a p p, Γραμματικά чанского языка 218) და ბ) საბერძნეთში მყოფმა ქართველებმა წაღების სახელოსნოს, ანუ ბერძნულად τζαγγάρσιον-ს უწოდეს „ს ა წ ა ნ გ რ ო“, («ხოლო საპარიკონომოსოდ და ს ა წ ა ნ გ რ ო დ და საჯორჯ და სამჭედლოდ და ხურონი და კალაფატნი და მანდრინნი და ვენაჭნი და მენავენი – ესე იკონომოსისა გასაგებელნი იყვნეს»: ცხორება იოვანესი და ეფთჳმესი, თბ. 1946, გვ. 43 – 44).

ეს ჩვენი დაკვირვება, თითქოს, მისაღებად მიიჩნია აკად. აკაკი შანიძემ, რომელმაც „იოანე და ეფთვიმე“ მთაწმიდელების ცხოვრებისათვის დართულ ლექსიკონში თქვა: „საწანგრო – სახარაზო, ფეხსაცმელების სახელოსნო (τζაγγίონ წალა, τζაγγარსიონ ან τζაγγარის მეწადე). ს. ყაუხჩიშვილი ფიქრობს, რომ სიტყვა τζაγγίონ ბერძნულში ქართულიდან არის შესული და იქიდან შემდეგ ქართულსა და ჭანურს დაჰბრუნებია ბერძნული ფორმითო; ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. ტ. III, 1936, გვ. 265 – 266“. იხ. ცხორება იოვანესი და ეფთჳმესი, თბ. 1946, გვ. 133.

კოდინეს, ტექსტში აღწერილი წაღები ჰგავს მალალას მიერ აღწერილებს:

მ ა ლ ა ლ ა

წაღები, რომელთაც ატარებდა (წათე), თავისი საკუთარი ქვეყნიდან ჩამოეტანა და მ ა რ გ ა ლ ი ტ ე ბ ი თ (μαργαρίτας) იყო შემკული.

კ ო დ ი ნ ე

არის სხვაგვარი ფეხსაცმელებიც, რომელთაც ეწოდება წაღები; გვერდებზე წვივების გასწვრივ და ქუსლებთან აქვს არწივები ქვებისაგან და მ ა რ გ ა ლ ი ტ ე ბ ი ს ა გ ა ნ (ὁὐδὲ λίσθαι καὶ μαργαρίτας).

კოდინეს ტექსტში ყურადღებას იპყრობს შემდეგი გარემოება. კოდინე წერს, რომ „წაღების“ მკერავს ეწოდება τζაγγაძ და არა Τζαγγარსიონ, როგორც ჩანს, „წანგარიოს“ ეწოდება საზოგადოდ „მეწადეს“. ე. ი. ჩვეულებრივი ფეხსაცმელების მკერავს, ხოლო იმას, ვინც ჰკერავს მარგალიტებით მორთულ „წაღებს“, მას ჰქვია τζაγγაძ. აი, ეს დამატებითი ცნობა შემოაქვს კოდინეს ტექსტს „წაღების“ საკითხის გარკვევისათვის.

იოველის ქრონოგრაფია

იოველის (Ἰωήλ) ბიოგრაფია უცნობია. ვიცით მხოლოდ, რომ ლათინთა ბატონობის ხანაში (1204 – 1261) დასწერა „მოკლე ქრონოგრაფია“ (Χρονογραφία ἐν συνόψει, რომელშიც აღწერილია ამბები ადამიდან ვიდრე 1204 წლამდე. ამბები 948 წლამდე გამოცემულია გიორგი ამარტოლის „ქრონოგრაფიის“ მიხედვით, ხოლო გვიანი დროისათვის ავტორი სარგებლობს სკიციუს შრომით.

იოველის „ქრონოგრაფიიდან“ მოგვყავს მხოლოდ მისი ბოლო ნაწილი, რომელშიც მოკლედ არის აღწერილი მარია მართა-ყოფილის თავგადასავალი.

გამოცემანი: 1) Ioelis chronographia compendiaria, rec. I. Bekkerus, Bonnae 1836 (CB).

2) Migne, Patrologia Graeca, 139, 223 – 288.

მიხეილ VII დუკა, მისი მეუღლე მარიაში და მათი ვაჟი კონსტანტინე

Αιεδέξατο τὴν βασιλείαν ὁ τοῦ Δούκα υἱὸς Μιχαὴλ ὁ λεγόμενος Παραπινάκης. Τοῦ δὲ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Εἰφιλίνου κοιμηθέντος, ὁ βασιλεὺς ἕτερόν τινα προεχειρίσατο Κοσμάν μοναχόν, τῆς ἀγίας μὲν πόλεως ἀφικόμενον, μεγίστη δὲ τιμῇ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν παρὰ βασιλεὺς τιμώμενον.

სამეფო ტახტზე ავიდა დუკას ვაჟი მიხეილი, რომელსაც პარაპინაკი ეწოდებოდა. როდესაც პატრიარქი იოანე ქსიფილინოსი გარდაიცვალა¹, მეფემ სხვა ვინმე აკურთხა, კოზმა მონაზონი, რომელიც წმინდა ქალაქიდან წამოსულიყო და მისი სათნოების გამო უდიდესი პატივით იდიდებოდა მეფის მიერ.

¹ პატრიარქი იოანე VIII ქსიფილინოსი 1064 – 1075 წლებში მღვდელმთავრობდა. მის შემდეგ პატრიარქად იყო კოზმა I იერუსალიმელი (1075 – 1081 წ.წ.).

Οὐ δὲ πολιτεται διὰ τὸ τὸν Βοτανειάτην ἐξ ἀνατολῆς ἦδη ἀναγορευθῆναι τὰ τε ἀνάκτορα κατασχόντες καὶ φύλακας αὐτοῖς ἐπιστήσαντες, καὶ τὸν βασιλεύοντα Μιχαὴλ καθαιρήσαντες¹ πρὸς τὴν τοῦ Στουδίου μονῆν παραπέμπουσιν μετ' εὐτελοῦς ὑποζυγίου σὺν τῇ Ἀγούστῃ Μαρίᾳ² τῇ ἐξ Ἄλανθ³ καὶ τῷ τούτου παιδὶ Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ, καὶ πρὸς τὸν μονήρη μεταλλάττουσι βίον κατὰ τὸ σάββατον τοῦ ἁγίου Λαζάρου, βασιλεύσαντα χρόνους ἕ'.

Ὅπως οὖν ὁ Βοτανειάτης Νικηφόρος παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἀναίμακτον ἀπέλαβε τὴν αὐτοκράτορα ἀρχὴν κατ' αὐτὴν τὴν μεγάλην Τρίτην, καὶ ταῖς τοῦ πατριάρχου χερσὶ τῷ βασιλικῷ ταινιοῦται διαδήματι, καὶ γυναικὶ συζεύγνυται τῇ ἐξ Ἄλανθ⁴ Μαρίᾳ, τῇ τοῦ Μιχαὴλ συμβίῳ. Ἐβασίλευσε δὲ ἔτη γ'

(Joëlis Chronographia compendiaria, CB 65 – 66).

მოქალაქეებმა იმის გამო, რომ ბოტანიატე აღმოსავლეთში მეფედ გამოაცხადეს, სასახლე აიღეს და იქ მცველები ჩააყენეს, მეფე მიხეილი გადააყენეს და სტუდიის მონასტერში გაგზავნეს, უბრალო სახედართ, მასთან ერთად მეუღლე ავგუსტა მარია მი, წარმოშობით ალანთაგანი და მისი ვაჟი კონსტანტინე პორფიროგენეტი; და მარტომყოფ ცხოვრებად შეუცვალეს წმინდა ლაზარეს შაბათის მიხედვით. იმეფა შვიდი წელი.

ამგვარად, ნიკიფორე ბოტანიატემ ყოველგვარი მოლოდინის გარეშე სისხლის დაუღვრელად მიიღო თვითმპყრობელი ძალუფლება თვით დიდ სამშაბათს⁴, პატრიარქის ხელით დაიდგა სამეფო გვირგვინი და ცოლად შეირთო მარიამ ალანთაგანი, მიხეილის მეუღლე. იმეფა სამ წელს.

¹ ყურადღებას ვაქცევთ სიტყვას *καθαιρήσαντες*. ფორმის მიხედვით ეს არის Part aoristi activi ზმნისაგან *καθαίρω*, რომელსაც ძველი ბერძნულის მიხედვით აორისტი აქვს კაშილი, ხოლო მიმღეობა – *καθηλόντες* (და არა *καθαίρησαντες*. როგორც ეს უხმარია ბიზანტიელ ისტორიკოსს).

² ეს არის მარიამ მართა-ყოფილი, ზოგიერთი ისტორიკოსის მიერ შეცდომით ალანად მიჩნეული. მარიამ დედოფალი აქ მოხსენებულია პატივით Ἀγούστα. ამავე პატივით მოხსენებულია იგი რუმის-ურბნისის «მეფლის წერაში», სადაც სწერია: «კეთილად მსახურისა და ღმრთის მოყუარისა დედოფლისა ჩუენისა მართა [ავღუსტიანი] ნი მრავალმცა არიან წ[ელნი და ჟამნი]» (იხ. აქვე, ზემოთ, გვ. 117).

³ ყველა გამოცემაში სწერია Ἀλαμανών, რაც აშკარა შეცდომას წარმოადგენს. იგივე იოველი ხომ აქვე, ცოტა ზემოთ წერს: *Μαρίᾳ τῇ ἐξ Ἄλανθ*.

⁴ დიდი სამშაბათი – ასე ეწოდებოდა ვნების კვირის სამშაბათს (იხ. Sophokles s. v. *ἑορτίος*).

იოანე სკილიცეს გამგრძელებელი

იოანე სკილიცე (Ἰωάννης Σκυλίτζης) იყო მცირე აზიიდან, თრაკსიონის თემიდან. ამიტომ უწოდებს მას გიორგი კედრენე Ἰωάννης ὁ Θρακῆσιος τὸ ἐπάνυμον. თვითონაც თავის თავს უწოდებს მიქელ ჰსელოსის თანამედროვეს, მაშასადამე, იგი, იოანე სკილიცე, XI საუკუნის მოღვაწეა.

„გეორგიკის“ V ტომში, სადაც მოთავსებულია გიორგი კედრენე, ნათქვამი გვაქვს: „გარდა გიორგი კედრენეს, იოანე სკილიცედან მომდინარე „ქრონოგრაფიისა“, რომელიც აგვიწერს ამბებს დასაბამითგან ვიდრე 1057 წლამდე (ისააკ კომნენოსის მეფობამდე), მოღწეულია 1057 – 1079 წლების „ისტორია“, რომელიც ეკუთვნის იოანე სკილიცეს, მაგრამ იოანე სკილიცეს მარტო ამ ოცი წლის „ისტორია“ კი არ დაუწერია, არამედ მის მიერ დაწერილი საისტორიო თხზულება მოიცავდა 811 – 1079 წლების ამბებს“¹.

უკანასკნელი წლების კვლევა-ძიებამ ნათელ-ჰყო, რომ გაგრძელება (1057 – 1079 წლების „ისტორიის“ შემცველი) ეკუთვნის არა იოანე სკილიცეს, არამედ ვინღაც უცნობი ავტორის ნაშრომს წარმოადგენს; ამიტომ ამ ნაშრომს უნდა დაერქვას Skylitzes Continuatus („სკილიცეს გაგრძელება“). იმის საბუთი, რომ 1057 – 1079 წლების ისტორია არ ეკუთვნის იოანე სკილიცეს, ეს არის, რომ მრავალ ხელნაწერში გარკვევით არის ნათქვამი, რომ სკილიცეს ნაშრომი მხოლოდ ისააკ კომნენოსის მეფობამდე (1057 წ.) აღწევდა და რომ, ამისდა კვალად, გიორგი კედრენეს „ქრონოგრაფიის“ მეორე ნაწილი, რომელიც სიტყვა-სიტყვით იმეორებდა იოანე სკილიცეს „ისტორიას“, მხოლოდ 1057 წლამდეა მოტანილი. მაშასადამე, გიორგი კედრენე ამ „ისტორიის“ გაგრძელებას (1057 – 1079 წლების ისტორიას) არც კი იცნობდა².

„სკილიცეს გაგრძელება“ მოთავსებულია ბონის კორპუსის იმ. II ტომში, სადაც გიორგი კედრენეს „ქრონოგრაფია“ არის დაბეჭდილი: C8 1859, 11, 636 – 744; გადაბეჭდილია M I g n e P G 122 (1889), 368 – 476).

¹ იხ. გეორგიკა, ტ. V (1963), გვ. 8.

² G. M o r a v c s i k, Byzantinoturcica II (1958), 340.

იბერია – მდიდარი ქვეყანაა

Προσκειμένου δὲ αὐτοῦ τοῖς τοιαύτοις διηγεῶς, τῶν δὲ στρατιωτικῶν ἡμεληκότος καὶ ῥαθυμῆσαντος, τὰ τῆς ἀνατολῆς, καὶ μᾶλλον τὰ ἐν τοῖς τέρμασι τῶν μερῶν τῶν Ῥωμαϊκῶν, ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐφέροντό τε καὶ ἦγοντο, καὶ ἐληϊζοντο καὶ διεφθειροντο ἅπαντα τῆ τε τῶν Τοῦρκων ἐπιδρομῆ καὶ κατισχύσει καὶ τῆ βιαίᾳ ὑποχωρήσει καὶ δειματώσει τῶν ἡμελημένων στρατιωτῶν· συνεχεῖς γὰρ ὑπῆρχον ἐκδρομαὶ καὶ λεηλασίαι συχναί, ἀφανιζομένου τοῦ προστυχόντος παντός. Διὸ καὶ ἡ εὐδαίμων χώρα τῆς Ἰβηρίας ἠρίπωτο παντελῶς καὶ ἠφάνιστο, ἥδη προκατειργασμένα καὶ ἡσθენηκυῖα καὶ κατὰ μικρὸν ἐπικλείπουσά τε καὶ φθίνουσα, συμμεταλαμβανομένου δὲ τοῦ δεινοῦ καὶ ὄσαι ταύτη παρέκειντο, Μεσοποταμία τε καὶ Χαλδαία, πρὸς δὲ Μελιτηνῆ καὶ Κολώνεια καὶ τὰ τῷ Εὐφράτῃ συγκείμενα ποταμῷ (CB II 652, 20—653, 9).

რადგან ის ¹ ასეთ საქმეებზე იყო გადაყოლილი, ხოლო სამხედრო საქმეებზე სრულიად არ ზრუნავდა, აღმოსავლეთის მხარეები, განსაკუთრებით კი რომაული ქვეყნის მოსაზღვრე მხარეები მტრის ლუკმად იყო გამხდარი, ყველაფერი ირბეოდა და ნადგურდებოდა თურქთა თავდასხმებისა და ძალადობის გამო, აგრეთვე იმის გამო, რომ აღვირახსნილი ჯარისკაცები ძალმომრობას ხმარობდნენ და თავზარს სცემდნენ ხალხს: განუწყვეტელი თავდასხმებისა და მარცვა-გლეჯის გამო ყველაფერი ნადგურდებოდა. ამიტომ იბერიის მდიდარი ქვეყანაც, რომელმაც უკვე წინათაც განიცადა რბევა და დასუსტებული იყო, საბოლოოდ დაეცა და განადგურდა, მასთან ერთად საფრთხე განიცადეს იმ მხარეებმა, რომლებიც მას (*ე. ი. იბერიას*) აკრავდნენ: მესოპოტამიამ და ხალდიამ, აგრეთვე მელიტენემ და კოლონიამ და მდინარე ევფრატის გაყოლებით მდებარე მხარეებმა ².

მწვალებლობა იბერიაში

Ἅπαντα τοιγαροῦν ἐπιδηγηθῆντα πολλῆν ἐνήκαν τῆν ἀθυμίαν ἡμῖν, λογιζομένοις θεοσημίαν εἶναι

ასე რომ ამ მოთხრობილმა ამბებმა დიდი მწუხარება მოგვაცენეს ჩვენ, რომლებიც ვფიქ-

¹ იგულისხმება კონსტანტინე X დუკა (1059 – 1067).

² ამ ნაწევეტში სკილიცეს გამგრძელებელი იმეორებს მიხეილ ატალიატეს. იხ. ზემოთ გვ. 31.

τὸ γεγονός καὶ μῆνιν καὶ χόλον
 θεοῦ, ὡς μὴ μόνον τῶν πολεμίων,
 ἀλλὰ τῶν στοιχείων ἀντιμαχομέ-
 νων ἡμῖν.

წინააღმდეგ, არამედ აგრეთვე სტიქიონების¹.

Πρότερον γὰρ ἢ τοσαύτη τῶν
 ἐθνῶν ὄρμη καὶ ἔπαρσις καὶ τῶν
 ὑπὸ Ῥωμαίους τελούντων κατα-
 κοπή ὄργη μὲν τοῦ θεοῦ, κατὰ
 τῶν αἰρετικῶν δέ, οἱ τὴν Ἰβη-
 ρίαν καὶ Μεσοποταμίαν μέχρι
 Λυκανδοῦ καὶ Μελιτηνῆς καὶ τὴν
 παρακειμένην οἰκοῦσιν Ἀρμενίαν,
 καὶ οἱ τὴν Ἰουδαϊκὴν τοῦ Νεσ-
 τορίου καὶ τῶν Ἀκεφάλων²
 φηροσκέουσιν αἵρεσιν· καὶ γὰρ
 πλήθουσιν αἶδε αἱ χῶραι τῆς
 τοιαύτης κακοδοξίας (CB II,
 687, 5—14).

რობდით, რომ ღვთიური საკვირ-
 ველება იყო რაც მოხდა, რისხვა
 და ბოღმა ღვთისა, რადგან არა
 მხოლოდ მტერი იბრძოდა ჩვენ

რამეთუ ჯერ ამხელა მოზღა-
 ვება ხალხებისა და ალელვება,
 და იმათი განდგომა, რომელნიც
 რომაელთა ხელქვეითნი იყვნენ,
 ღვთის რისხვას წარმოადგენდა,
 ხოლო შემდეგ [განრისხდა ღმერ-
 თი] მწვალებელთა წინააღმდეგ,
 რომელნიც ცხოვრობენ ი ბ ე-
 რ ი ა შ ი, ვიდრე ლიკანდემდე და
 მელიტენემდე, მეზობელ არმენი-
 ში და იუდეაში და რომელნიც
 აღიარებენ ნ ე ს ტ ო რ ი ო ს ო ს
 და უ თ ა ვ ო თ ა² მწვალებლობას,
 და ეს მხარეები სავსე არიან ამ-
 გვარი ბოროტი აზრებით.

მარიამ მართა-ყოფილი

Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς γυναικὸς
 αὐτοῦ τελευτησάσης τῆς Βερθη-
 νῆς ἄμα τῇ ἀναρρήσει ἀναγορευ-

მეფემ, მისი ცოლი ბერდენე
 რომ გარდაიცვალა, რომელიც
 დედოფლად იქმნა აღიარებული

¹ უნდა იგულისხმებოდეს შინაგანი ვითარება ქვეყნისა, შინაური განხეთქი-
 ლება.

² „უთავონი“ – Ἀκέφαλοι ასე ეწოდებოდათ მწვალებლებს, რომლებიც
 არ სცნობდნენ ქალკედონის კრების დადგენილებებს ქრისტეს ბუნების შესახებ.
 ასე ეწოდებოდა მათ, რადგან მეთაური („ეპისკოპოსი“) არა ჰყავდათო: Ἀκέφα-
 λοι δὲ ἐκλήθησαν διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτούς ἐπισκόπους. – ნ ე ს ტ ო რ ი ს მ წ ვ ა-
 ლ ე ბ ლ ო ბ ა, რომელიც აღიარებდა „ქრისტეს ადამიანური ბუნების დამოუკიდე-
 ბელ არსებობას“ და რომელმაც (სირიაში წარმოშობილმა) ფეხი მოიკიდა მთელ
 აღმოსავლეთში, საქართველოშიც იყო ცნობილი. „სპარსეთში ქრისტიანების დევ-
 ნისას არა ერთ და ორ ნესტორიანს უპოვნია ჩვენში თავშესაფარი და, ალბათ,
 მიმდევარნიც“ (ვ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე, ქართული ლიტერატურის ისტორია I |1962),
 482). ძველ ქართულ მწერლობაში მოიპოვება რამდენიმე ძეგლი, მიმართული
 ნესტორიანთა მოძღვრების წინააღმდეგ, მათ შორის იოანე დამასკელისა «სიტყუად
 დასამხობელი ნესტორიანთაი» (იქვე, 483).

θείσης και αὐτῆς, ἐτέραν ἡγά-
γετο.

Πολλὰ μὲν γὰρ αὐτῷ ἐμνησ-
τεύοντο· Ζωὴ τε γὰρ ἡ τοῦ βασι-
λέως τοῦ Δούκα θυγάτηρ, παρ-
θένος οὖσα και τῷ εἶδει εὐπρε-
πῆς, ἀλλὰ και τῶν συγκλητικῶν
θυγατέρες πολλὰί, ὥραν ἔχουσαι
γάμου· ὁ δὲ μίαν ἠρεῖτο τῶν δῶο,
ἡ τὴν τοῦ Δούκα σύζυγον και
αὐτῆς τοῦ Διογένοϋς Εὐδοκίαν ἡ
τοῦ ἑναγχοϋ βασιλεύοντοϋ Μιχαήλ
Μαρίαν τὴν ἐξ Ἄλανῶν.

Στέλλει γοῦν ληψόμενος τὴν
Εὐδοκίαν· ἡ δὲ ἠκολούθει περι-
χαρῶς. Ὅπερ γοῦς ὁ τηνικαῦτα
ἐπ' ἀρετῆ διαβεβημένος μονα-
χός, ὃν δὴ και πανάγιον ἀντ'
ἄλλου παντὸς ἐκάλουν ὀνόματοϋ,
παντὶ τρόπῳ διακωλύειν ἐσπού-
δασε τὸ ἀτόπημα, πολλῶν ὑπομ-
νήσας αὐτὴν τῶν δυνάμεων κω-
λύσται τῆς προθυμίας.

და მოაგონა მას (გ. ი. ევდოკიას) მრავალი რამ, რასაც შეეძლო
მისი შეყვება ამ სურვილისაგან.

Ἄγεται τοίνυν τὴν Μαρίαν
ἀπηρσῦθρασμένως ὁ βασιλεύς, και
ἱερολογεῖται αὐτῇ, και παραυτίκα
καθαιρεῖται ὁ ἱερεὺς ὡς προφα-
νοῦς μοιχείας τετελεσμένης.

Ὁ δὲ Μιχαήλ τὴν τρίχα κει-
ράμενος φήφῳ τοῦ πατριάρχου
και τῶν μητροπολιτῶν χειροτονεῖ-
ται Ἐφέσου ἀρχιερεὺς. Ἄπαξ
μέντοι μόνον ἐν ἐκείνῃ ἐφοιτησε,
και ὑποστρέψας ἔμεινε ἐν τῇ

მისი ტახტზე ასვლის-თანავე,
მეორე ცოლი მოიყვანა.

ბევრნი ეძლეოდნენ მას: ზოგ,
მეფის დუკას ასული, რომელიც
გაუთხოვარი იყო და გარეგნო-
ბით ლამაზი, და დარბაზის-ერთა
ასულები, ბევრნი, რომლებიც გა-
სათხოვარნი იყვნენ; ხოლო ის
არჩევანში იყო, რომელი ორთა-
გან ეთხოვა: დუკას მეუღლე,
მეორედ დიოგენეზე გათხოვილი
ევდოკია, თუ ახლახან მძევობი
მიხეილის მეუღლე მ ა რ ი ა მ
ა ლ ა ნ ე ლ ი.

გზავნის კაცებს რომ მოჰგვა-
რონ ევდოკია: ისიც დიდი სიხა-
რულით მოჰყვა მათ. ეს რომ
შეიტყო მონაზონმა, რომელიც
მაშინ თავისი სათნოებით სახელ-
განთქმული იყო და რომელსაც
ყოვლად-წმინდას ეძახდნენ, ყო-
ველგვარი სხვა სახელის მაგიერ,
მან ყოველნაირად სცადა დაებრ-
კოლებინა ეს უმსგავსი საქციელი

და, აი, მეფეს მოჰყავს, ყოვ-
ლად უსირცხვილოდ, მარიამი და
ეუღლება მას წმინდა ქორწინე-
ბით, და ის მღვდელი მაშინვე
შერისხულ იქმნა, რადგან აშკარა
მეძავობა დააკანონა.

ხოლო მიხეილი, პატრიარქის
დადგენილებით, გაკრიჭეს და
მიტროპოლიტად ხელთდასხმული
ევესოს არქიელად დაინიშნა.
მხოლოდ ერთხელ ჩავიდა იმ ქა-
ლაქში (გ. ი. ევგესობი) და, უკან

τοῦ Μανουήλ μονῆ, χερσὶν ἰδίας ἐργαζόμενος. Ἐτιμῆθη δὲ διαφερόντως ὑπὸ τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλεύσαντος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐφ' οὗ δὴ καὶ ἐκοιμήθη, τὴν ἑαυτοῦ σὺνζυγον Μαρίαν μετὰ τὴν τοῦ Βοτανειάτου καθαίρεσιν μοναχὴν γενομένην συμπαθείας τῶν εἰς αὐτὴν ἐπταισμένων ἀξιώσας ἐκ τῆς τελευτῆς (CB II 738, 5 — 739, 4).

რომ დაბრუნდა, დარჩა მანუელის სახელობის მონასტერში და საკუთარი ხელებით მუშაობდა. მას განსაკუთრებულად სცემდა პატივს ალექსი კომნენოსი, რომელიც ამ ამბების შემდეგ მეფობდა და რომლისა დროსაც იგი გარდაიცვალა, ხოლო თავისი (*ე. ი. მისი*) მეუღლე მარიამი ბოტანიატეს ჩამოგდების შემდეგ მოლოზან-იქმნა და თავისი გარდაცვა-

ლებით თანაგრძნობა დაიმსახურა იმისათვის, რაც კი ჩაუდენია.

მარიამის ვაჟი კონსტანტინე

Ἀποστείλας δὲ πρὸς τὸν τὴν Λογγιβαρδίαν κατέχοντα Φράγγον Ρουμπέρτον καλούμενον τὴν αὐτοῦ θυγατέρα τῷ σὺν Κωνσταντίνῳ γυναίκα ἡγάγετο, Ἐλένην μετονομάσας αὐτὴν (CB II, 720).

კაცები გაგზავნა (მიხეილმა) ლონგიბარდიის მფლობელ ფრანგთან, რომელსაც რობერტი ერქვა, და მოიყვანა თავისი ვაჟისთვის, კონსტანტინესთვის, ცოლად რობერტის ასული, რომელსაც სახელი შეუცვალეს და ელენე უწოდეს¹.

მიხეილ VII, მარიამი და კონსტანტინე

[დედაქალაქი კონსტანტინეპოლი, ყველა დიდებული, ვინც კი ქალაქებსა და დაბებში იყვნენ, აგრეთვე ეკლესიის მეთაურები შეიკრიბნენ აია სოფისის ტაძარში და ბოტანიატე გამოაცხადეს მეფედ;

¹ ნიკიფორე ვრიენიოსს გადმოცემული აქვს თავის „ისტორიაში“ ის ეპიზოდი, რომელიც ეხება ნიკიფორე ბოტანიატეს და მარიამის ჯვრის წერას. ვრიენიოსიც ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ რამდენადაც მარიამის პირველი ქმარი მიხეილ VII ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო, აგრეთვე ცოცხალი იყო ნიკიფორე ბოტანიატეს მეორე ცოლი, ამდენად ის მღვდელი «ცოდვას ჩაიდენდა მძაობისა (μοιχείαν) და სამცოლიანობის კურთხევით» (იხ. გეორგიკა, ტ. V [1963], გვ 311 – 312).

² ანნა კომნენეს დაწვრილებით აქვს მოთხრობილი რობერტის ასულის, ელენეს, დანიშვნის შესახებ კონსტანტინეზე. იხ. ზემოთ გვ. 39 – 42. კონსტანტინე 1074 წელს დაიბადა და, მამასადამე, ის რომ მიხეილ VII-ის დროს (1071 – 1079 წ.წ.) დანიშნეს ელენეზე, მთლად ბავშვი იქნებოდა, ოთხი-ხუთი წლისა.

ამათ მეთაურობდნენ ანტიოქიის პატრიარქი ემილიანე და იკონიის მიტროპოლიტი.]

Συννεύει: τε πᾶς ὁ κληρὸς αὐτοῖς καὶ ὁ σύγκλητος καὶ ἡ πόλις σχεδὸν ἅπασα.

Καὶ διαιρεθέντες κατὰ φατρίας¹ οἱ τῆς πολιτείας ἐπώνυμοι συνταγματάρχας τε προβάλλονται καὶ λόχους ἐπιφανεῖς συνεστήσαντο.

Κυριεύουσι δὲ καὶ τῶν ἀνακτόρων ἐξ ἐφόδου καὶ στρατιώτας ἐφιστῶσι, τοὺς τοῦ βασιλείως Μιχαήλ ἐκδιώξαντες, πολέμῳ τὸ μισθοφορικὸν καταγωνισάμενοι.

Καθαιροῦσι δὲ καὶ τὸν βασιλεύοντα Μιχαήλ φυγόντα εἰς τὰ ἐν Βλαχέρναις ἀνάκτορα σὺν τῇ Ἀνγούστη Μαρίᾳ τῇ ἐξ Ἀλάνων καὶ τῷ τούτου παιδί Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ, καὶ πρὸς τὸν μονήρη μεταλλάττουσι βίον, τῇ τοῦ Στουδίου μετ' εὐτελοῦς τοῦ ὑποζυγίου παραπεμψαντες μονῇ, μοναρχήσαντα χρόνους ἕξ, ἐν αὐτῷ τῷ Σαββάτῳ ᾧ ἢ ἐπὶ Λαζάρῳ θιασματουργία παρὰ τῶν πιστῶν ἐορτάζεται (CB II, 734).

მათ შეუერთდა მთელი სამღვდელოება და დარბაზის-ერი და თითქმის მთელი ქალაქი.

და ფრატრიებად დაიყვნენ სახელმწიფოს დიდებულნი, წამოაყენეს ერისმთავარნი და ბრწყინვალე სარდლები დააყენეს.

ერთბაშად დაეუფლნენ აგრეთვე სასახლეებს, ჯარისკაცები ჩააყენეს, მიხეილ მეფის კაცები გაამევეს და საბრძოლველად დაქირავებული ჯარი დაიმორჩილეს.

მეფე მიხეილი გადააყენეს და ის გაიქცა ვლახერხნის სასახლეში, მასთან ერთად მეუღლე ავგუსტა ალანთაგანი და მისი ვაჟი კონსტანტინე პორფიროგენეტი; და მარტომყოფ ცხოვრებად შეუცვალეს, გაგზავნეს რა სტუდიელთა მონასტერში უბრალო სახედართ, მის შემდეგ რაც იმეფა ექვსი წელი, იმავე შაბათს, როდესაც მორწმუნენი დღესასწაულობენ ლაზარეს საკვირველებას².

ვარესმანე იბერი

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπανελθὼν εἰς τὸν χάρακα μετὰ τῆν τῶν ἐχθρῶν ἀποσόβησιν ἔγνω τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ἱεραπόλεως ἐνοικῆσαι. Κατα-

ხოლო მეფე ბანაკში რომ დაბრუნდა მტრის უკუქცევის შემდეგ, გადაწყვიტა აეგო იერაპოლისის აკროპოლისი და, აი, მან

¹ ე. ი. *φρατρίας*.

² სკილიცეს გამგრძელებლის ეს ნაწყვეტი მთლიანად შესულია იოველის „ქრონოგრაფიაში“. იხ. ზემოთ გვ. 160.

στήσας οὖν τὸν Φαρσμάγην
ἐκείνον βέστην τὸν Ἀποκάπης
ἐξ Ἰβήρων τὸ γένος ἔλκοντα,
χώραν δέδωκε τοῖς ἐναντίοις ἀνα-
καλέσασθαι τε τὴν ἦτταν καὶ
ἀντίπαλον φέρεσθαι. (CB II,
675, 21—676, 3).

დანიშნა ამ აკროპოლისის უფრო-
სად ის ფარესმანე, ვესტი
აპოკაპისა, ტომით იბერი და
მოწინააღმდეგეებს საშუალება
მისცა ზარალიც აენაზღაურები-
ნათ და საწინააღმდეგოსთვისაც
მიეღწიათ (*ე. ი. გამარჯვებაც
აღედგინათ*).

[„სკილიცეს გამგრძელებელს“ ეს ცნობა ამოღებული აქვს მიხეილ ატალია-
ტეს „ისტორიიდან“, ხოლო აქ ტექსტი ცოტა განსხვავებულია „სკილიცეს გამ-
გრძელებლის“ ტექსტისაგან].

Ἐπανελθὼν δ' ὁ βασιλεὺς εἰς
τὸν χάρακα μετὰ τὴν τῶν ἐχθρῶν
ἀποσόβησιν, ἔγνω τὴν ἀκρόπολιν
τῆς Ἱεραπόλεως ἐνοικίσαι καὶ
στρατηγὸν ἀποδείξαι τασύτης, ἐφ'
ὃ κατὰ μικρὸν καὶ τὴν ἄλλην
πόλιν Ῥωμαίων γενέσθαι καὶ
Ἀρμενίων κατοικητήριον.

Καὶ διὰ τοῦτο χρονίσας ἐκεῖ-
σε, καὶ φρουράν, ὅση τις ἐδόκει
πρὸς φυλακὴν ἀυτάρχεις, καὶ
στρατηγὸν ἐπιστήσας Φαρσ-
μάτιον ἐκείνον βέστην τὸν Ἀπο-
κάπην, ἐξ Ἀρμενίων τὸ γέ-
νος ἔλκοντα, χώραν δέδωκε τοῖς
ἐναντίοις ἀνακαλέσασθαι τε τὴν
ἦτταν καὶ ἀντίπαλα φέρεσθαι
(CB 116, 4—13).

ხოლო მეფე ბანაკში რომ და-
ბრუნდა მტრის უკუქცევის შემ-
დეგ, გადაწყვიტა აეგო იერაპო-
ლის აკროპოლისი და მისი სტრა-
ტეგოსიც დანიშნა, რათა მოკლე
ხანში ის რომაელთა მეორე ქა-
ლაქი ყოფილიყო და არმენიელთა
სადგომი.

და ამიტომ დააყოვნა მან იქ,
და მეციხოვნენი, რამდენიც კი
მას საკმარისად მიაჩნდა დასაცა-
ვად, და სარდალი ფარასმა-
ტი ჩააყენა, ის ვესტი აპოკაპი,
წარმოშობით არმენიელთაგან,
რითაც საშუალება მისცა მტერს,
რათა ზარალი აენაზღაურებინა
და მდგომარეობა გაეთანაბრე-
ბინა.

ზემომოყვანილ ნაწყვეტში გადმოცემულია 1068 – 1069 წლის
აშბები. კეისარმა რომანოზ დიოგენემ (1067 – 1071) გადაწყვიტა
ელაშქრა მტრის წინააღმდეგ, რომელსაც დაეპყრა და გაენადგურე-
ბინა კვლი-სირია, კილიკია და თვით ანტიოქია. რომანოზმა ალყა

შემოარტყა იერაპოლისს (მისი ძველი სახელია Βαμψάνη, არაბულად „მანზიჯ“ Μέμπეტჯე) და 1068 წლის 20 ნოემბერს მტერი დაამარცხა. იერაპოლის ალების შემდეგ მან ჩააყენა იქ გარნიზონი ფ ა რ ს მ ა - ნ ი ს მეთაურობით ¹.

ფ ა რ ს მ ა ნ ი ² მიხეილ ატალიატეს „ისტორიაში“ მოხსენებულია როგორც არმენიელი (ἐξ Ἀρμενῶν τὸ γένος ἔλκονται), ხოლო სკილიცეს გამგრძელებელი, რომელიც როგორც ცნობილია, თითქმის სიტყვა-სიტყვით გადმოიწერს ხოლმე მიხეილ ატალიატეს „ისტორიის“ ტექსტს, გარკვევით ამბობს ἐξ Ἰβήρων τὸ γένος ἔλκονται. აქედან ჩანს, რომ სკილიცეს გამგრძელებელი ბრმად კი არ იწერდა ატალიატეს ტექსტს, არამედ მას ჰქონია აგრეთვე სხვა წყაროებიც, რომელთა მიხედვითაც ამოწმებდა მიხეილ ატალიატეს ცნობებს.

¹ E. Honigmann, Die Ostgrenze des Byzantinischen Reiches. Bruxelles 1935, გვ. 119.

² მისი სახელის ვარიანტებია: ა) მიხეილ ატალიატეს „ისტორიის“ ხელნაწერებში **Φαρσμάσιον და Φαρσμέσιον**; ბ) სკილიცეს გამგრძელებლის ტექსტში **Φαρσμάσιον**, ხოლო გ) მიხეილ ატალიატეს გამომცემელს (CB) უწერია **Φαρσ-**μάσιον. იხ. 9. H. Thurn. Textgeschichtliches zu Michael Attaleiates: BZ 57 (1964), გვ. 297.

კონსტანტინე მანასე

კონსტანტინე მანასე (Κωνσταντίνος Μανασής) XII საუკუნის მოღვაწეა. მისი ბიოგრაფიიდან ცნობილია შემდეგი ფაქტები: 1) იგი ნავპაქტის მიტროპოლიტი იყო და ამ თანამდებობაზე იყო, რომ 1187 წელს გარდაიცვალა. 2) მანუელ I კეისრის (1143 – 1180) რძლის (მისი ძმის სევასტოკრატი ანდრონიკეს ცოლის) ირინეს დავალებით დაუწერია თავისი „ქრონიკა“, რასაც მოწმობს ზოგიერთ ხელნაწერში არსებული ლემმა-სათაური: Ἐξεφωρήθη δὲ πρὸς τὴν σεβαστοκρατορίσσαν Εἰρήνην τὴν νύμφην τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουήλ σὺν τὰ ἀτὰδέλφω αὐτοῦ κυρῶ Ἀνδρονίκῳ.

კონსტანტინე მანასეს ეკუთვნის რამდენიმე საყურადღებო შრომა:

1. „ქრონიკა“, Σύνοψις ἱστορικῆ ρομელიც დაწერილია ე. წ. პოლიტიკური ლექსით, თხუთმეტმარცვლოვანათი, და მოიცავს ამბებს „დასაზამითგან ქვეყნისა“ ვიდრე ნიკიფორე ბოტანიატამდე, 1081 წლამდე. როგორც ზემოთ ითქვა, „ქრონიკა“ შეადგინა კონსტანტინე მანასემ მანუელის რძლის, ირინეს დავალებით. ზოგიერთ ხელნაწერში მისი სათაურია: Τοῦ κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσή «Σύνοψις Χρονικῆ», ἀρχομένη ἀπὸ κοσμοποιίας μέχρι τοῦ κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου. სხვა ხელნაწერებში კიდევ სწერია: Τοῦ φιλοσόφου κυρίου Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσή «Σύνοψις χρονικῆ» διὰ στίχων, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τὴν ἀρχὴν ποιουμένη καὶ διήκουσα μέχρι τῆς βασιλείας κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου (და შემდეგ მოსდევს ზემოთ მოყვანილი ლემმა ირინეს შესახებ).

2. რომანი „არისტანდრეს და კალითეას სიყვარულის ცხრა წიგნი“. ამ რომანის არც ერთი ხელნაწერი ჯერ აღმოჩენილი არაა; ცნობილია მხოლოდ რამდენიმე ნაწყვეტი (საკმაოდ ვრცელი), რომლებიც შეუტანია XIV საუკუნის მწერალს მ ა კ ა რ ი ხ რ ი ს ო კ ე ფ ა ლ ე ს თავის კრებულში Ῥομάνια („ვარდის ბაღი“, „ვარდფანჯები“); ამ რომანის რამდენიმე ფრაგმენტი მოიპოვება აგრეთვე უსახელოდ გადმოცემულ ერთ „ანთოლოგიაში“ (იხ. R. Hercher-ის გამოცემაში: *Scriptores erotici graeci*, vol. II. Leipzig, BT, 1859).

იმ დროს როდესაც XII საუკუნის სხვა რომანისტები ხმარობენ

იამბურ ტრიმეტრს, კონსტანტინე მანასეს ეს რომანი დაწერილი ჰქონია ხალხური საზომით, თ ხ უ თ მ ე ტ მ ა რ ც ვ ლ ი ა ნ ი ლექსით.

მოგვყავს ნიმუში ასეთი ლექსისა:

Τοῖς παροργίσις Ἐρωτος ὑπηρετεῖν τόν οἶνον.

Ἐντεῦθεν οἶνος λέγεται γάλα τῆς Ἀφροδίτης ¹.

„ღვინო ემსახურება ეროსის სააღზნებო საქმეებს.

„ამიტომ ამბობენ, რომ ღვინო აფროდიტეს რძე არისო“.

3. სამგლოვიარო სიტყვა, წარმოთქმული 1173 წელს ნიკიფორე კომნენოსის გარდაცვალების გამო.

ნიკიფორე კომნენოსი იყო ანნა კომნენეს და კესაროს ნიკიფორე ვრიენიოსის შვილიშვილი. მას სჭერია თანამდებობა ὁ ἐπί τῶν δεήσεων, რომლის მოვალეობას შეადგენდა მეფის სახელზე შემოსული განცხადებების მოვლა, აგრეთვე იმ განცხადებებისა, რომლებშიც უჩიოდნენ თანამდებობის პირებს ². ნიკიფორე კომნენოსი გარდაცვლილა ჯერ კიდევ ახალგაზრდა.

კონსტანტინე მანასეს ეს სიტყვა გამოსცა ე. კ უ რ ც მ ა (Λόγος ἐπικηδεῖος τοῦ φιλοσόφου κυρὸν Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ ρός τὸν ἀποιχόμενον ἐπὶ τῶν δεήσεων κυρὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνὸν τὸν ἐκγονὸν τοῦ καίσαρος – „ფილოსოფოს უფალ კონსტანტინე მანასეს სამგლოვიარო სიტყვა, შედგენილი თხოვნათა მიმღებ მოხელის, კესაროს ვრიენიოსის შვილიშვილის ნიკიფორე კომნენოსის გარდაცვალების გამო“) ³.

კონსტანტინე მანასეს ეკუთვნის რამდენიმე სხვა ნაშრომიც (სიტყვები, წერილები და სხვ.) ⁴.

ლიტერატურა:

Constantini Manassis Breviarium historiae metricum. Recognovit Immanuel Bekkerus. Bonnae 1837.

¹ ob. Erotici scriptores graeci. Recognovit Rudolphus Hercher. Tomus alter. Lipsiae 1859, გვ. 567. ჰერხერის ამ გამოცემის 553 – 577 გვერდებზე დაბეჭდილია კონსტანტინე მანასეს რომანის მოღწეული ფრაგმენტები: Ἐκ τῶν κατὰ Ἀρίστανδρον καὶ Καλλιθέαν ἐννέα λόγοι. მოღწეულია პირველი წიგნის 68 ტაბო: II – 95 ტაბო; III – 72; IV – 76; V – 54; VI – 65; VII – 51; VIII – 42; IX, 84.

² Н. С к а б а л а н о в и ч, Византийское государство и церковь в XI веке. СПб 1884, გვ. 175.

³ ob. Виз. Временник XVII (1911), გვ. 302.

⁴ К. К r u m b a c h e r GBL², 376 – 380; G. M o r a v s c i k, Byzantionoturcica II², 353 – 386.

Migne, Patrologia graeca, t. 127, 219 – 472.

R. Hercher, Erotici scriptores graeci, tomus alter, L. 1859, 553 – 577.

Э. Курц, Евстафия Фессалоникского и Константина Манасси монодии на кончину Никифора Комнина: В. Вр. 17 (1911), 283 – 322).

ბარდას აჯანყება და იბერები

Καὶ Βάρδας μὲν ὑπέκλυσε τῇ τοῦ κραιτοῦντος ῥάβδῳ,	და ბარდა მოიდრიკა ხელმწიფის ჯოხის ქვეშ,
Καὶ πάντες ὑπεστάλησαν λάβρα βασιλειῶντες,	და ყველანი, ფარულად მეფობის მაძიებელნი, იოტნენ,
Ἐίχε δ' εὐθύς Βασιλεῖον Ἀρράβων ἐπιναρχία	და არაბთა სამფლობელომ მაშინვე ბასილი მიიქუა,
Καὶ Φάσιδος τὸ πόντιμον ἰβηρο- τρόφον ῥεῖθρον	და ფაზისის იბერთ-მკვებავმა მტკნარმა მდინარებამ,
Καὶ γῆ Φοινίκων βλέψασα ταυτὸν ᾧσε: πρηστῆρα.	და ფინიკიელთა ქვეყანამ, რომე- ლიც უყურებდა მას როგორც გრიგალს.
Ἐφριξάν τοῦτον Ἰβηρες, ἐπτηξάν Ταυροσάνθαι·	იბერებს მისი შეემინდათ, ტავ- რო-სკვითები შედრკნენ.
Ἵ ἡ γαῦρος ἐδραπέτευεν ἐκεῖνος Ἰβηράρχης.	ის ამაყი იბერთ-მთავარი წავიდა.
Οὕτως ὀξέως ἀπασαν ἐπέδραμεν Ἀσίαν·	ასე სწრაფად მთელი აზია და- ლაშქრა ¹ . (ტ. 5962 – 5969)

¹ ამ ნაწევებში, თითქოს, იმაზე უნდა იყოს ლაპარაკი, რომ ბარდა სკლია-როსის აჯანყების ჩაქრობის შემდეგ ბასილ II-მ მკაცრ პოლიტიკას მიმართა. «ყველანი, ფარულად მეფობის მაძიებელნი, იოტნენო» რომ ამბობს კონსტანტინე მანასე, იგულისხმებიან, ალბათ, ჯერ ბარდა სკლიაროსი და მერე ბარდა ფოკა. 987 წელს აჯანყებულ ბარდა ფოკას მიეშველა დავით კუროპალატი, რამაც გამოიწვია ბასილის რისხვა (იხ. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქ. ერის ისტორია II [1965], 128): «ამაყი იბერთ-მთავარი, (Ἰβηροδραπέτης)», საფიქრებელია ჰგულისხმობდეს დავით კუროპალატს. ბასილ კეისარს ავტორი ადარებს გრიგალს, რომელმაც «სწრაფად მთელი აზია დალაშქრა».

ამის შემდეგ კონსტანტინე მანასე ლაპარაკობს დანარჩენ მხარეებზედაც, სადაც ბასილ II-მ ილაშქრა.

Καὶ τὴν τεκοῦσαν στένουσαν
πολλὰ καὶ γοωμένην
τῶν περιβόλων τῆς ἀρχῆς ἄκουσαν
ἀπελαύνει:

Καὶ τίθησι μοναστήριον...

Μαθὼν δὲ καὶ τὸν Ῥωμανὸν
πάλιν βασιλειῶντα,

Καὶ πάλιν ἧς ἐκπέπτωκεν ἀρχῆς
ὀρεκτιῶντα...

Πέμπει τοὺς πολεμήσοντας καὶ
τοὺς συλληφισμένους...

Ἀπαλλαγείς δὲ Μιχαὴλ τῶν πα-
ρεστῶτων φόβων

Ἀχείμαστόν³ τε τῆς ἀρχῆς παρα-
λαβὼν τὸ σκάφος,

Θορύβους μὲν ἀρείκους καὶ θωρα-
κοφορίας

Καὶ θροῦν τὸν ἐνυάλιον καὶ μόχ-
θους καὶ κινδύνους

Οὐδ' ὄναρ ἐφαντάζετο...

Εἷς δὲ τις μεγαλογενῆς καὶ τῶν
ἐκ πρώτης ρίζης,

Γεραίτερος μακρόβιος, Πύλιος
ἄλλος Νέστωρ

(Βοτανειάτην ἔλεγον ἐκεῖνον Νικη-
φόρον)...

Καταλαμβάνει Νίκαιαν, πέμπει
πρὸς τὸν κρατοῦντα

და მშობელი დედა¹, დიდად
მკვნესარი და მტირალი
სახელისუფლო ბჭეთაგან ძალით
გაგადო

და შეამლოზნა...

როდესაც შეიტყო, რომ რომა-
ნოზი კვლავ მეფობას აპირებდა,
და კვლავ ისწრაფოდა ტახტის-
კენ, საიდანაც ჩამოვარდა...

გაგზავნა მიხეილმა მის წინააღმ-
დეგ საომრად და შესაპყრობად².

როდესაც მიხეილი გადაურჩა ჩა-
მოწოლილ საშიშროებას

და ჩაიბარა სამეფოს უშიშარი
ხომალდი,

საომარ არევ-დარევას და აზ-
ჯართ-ჟღარუნს,

მსახრავ ბრძოლებს, უბედურე-
ბებს და ხიფათს

სიზმარშიც კი ვერ წარმოიდ-
გენდა...

მაგრამ ერთი ვინმე დიდგვარიანი
და პირველფუძიანთაგანი,

საკმაოდ ხანდაზმული, მეორე პი-
ლოსელი ნესტორი

(ასე ეძახდნენ ნიკიფორე ბოტა-
ნიატეს)...

ხელთ იგდებს ნიკეას, უგზავნის
ხელმწიფეს

¹ ევდოკია იყო მიხეილ დუკას მშობელი დედა და საკვირველია, რომ ჰ. გელცერის „მოკლე ისტორია-ში“, რომელიც კ. კრუმბახერის GBL-ს აქვს დართული, სწერია: Eudokia und ihr ältester S t i e f s o h n Michael Dukas GBL, 1011; და რუსულ თარგმანშიც: Евдокия и ее старший п а с ы н о к – Бенешевич, очерки I, 121). კონსტანტინე მანასეს (და სხვებსაც) გარკვევით უწერია: τὴν τεκοῦσαν, „მშობელი დედა“.

² რომანოზი შეიპყრეს, თვალეზი დასთხარეს და პირქუშ კუნძულზე გადაკარგეს.

³ უფრო მოველოდით: ἀχείματον ან ἀχείμανιον.

Γράμμα παραινετήριον δῆθιν,
 αὐτὸν συμπεῖθιν
 Ἄναιμωτὶ τῷ γέροντι τῶν σκήπ-
 τρων ὑπεκστῆναι,
 Αὐτὸν δ' ὡς ἀπειρόμαχον ζῆς ἐν
 ἀπραγμοσύνη.
 Καὶ τί πολλά καὶ περιττά; φθά-
 νει τὴν βασιλίδα,
 Καὶ πορφυρίδι μὲν αὐτὸς κοσ-
 μεῖται χρυσοπάστῳ,
 Ὁ πρὶν δὲ κράτωρ Μιχαὴλ γίνε-
 ται μελαμφόρος,
 Ἔτεσιν ἕξ γευσάμενος τοῦ βασι-
 λείου κράτους.
 Ἄλλὰ γὰρ ἐκλαθόμενοι αὐτοῦ τε
 καὶ τοῦ γήρωσ
 Ὁ γέρων ὁ παλαιγενῆς οὐτος ὁ
 Νικηφόρος
 Τῆ γαμετῆ τοῦ Μιχαὴλ ζεύγνυται
 νόμφ γάμου,
 Καὶ ταῦτα γέρων τρυφερῶ, πέμ-
 πελος νεαζούσῃ.
 Αὐτὸν δὲ βαρύνόμενον καὶ δυσ-
 ανασχετοῦντα
 Τῆς Ἐφεσίων πόλεως ποιμένα
 καθίσταται.

დამრიგებლობითს წერილს და
 ურჩევს მას
 სისხლის დაუღვრელად დაუთმოს
 მოხუცს სკიპტრა,
 თვითონ კი ბრძოლებისაგან თა-
 ვისუფალ ცხოვრებას მიეცეს.
 ამაზე მეტი რა გავიხსენო? მოდის
 სამეფო ქალაქში
 მოწეულით და ოქრომკვდით შე-
 მკული,
 ხოლო წინანდელი ხელმწიფე მი-
 ხელილი შავი ანაფორით იმოსება,
 ექვს წელიწადს სამეფო ძალა-
 უფლების მგემებელი.
 მაგრამ თვითონ მას ავიწყდება
 თავისი სიბერე
 და მიხრწნილი ბებერი ნიკიფორე
 მიხეილის მეუღლეს შეეუღლა კა-
 ნონიერი ქორწინებით.
 და მიხრწნილი მოხუცი ამ ნაზ
 ახალგაზრდას დაეუფლა;
 თვით იგი კი დამწუხრებული და
 დაჯავრიანებული
 ეფესელთა ქალაქის მწყემსად
 დააყენა ¹ (ტ 6613 – 6684)

¹ რომ მიხეილ დუკა ეფესოს მწყემსად (მიტროპოლიტად) იქმნა დაყენებული, ამას სხვა მეთისტორიენიც გადმოგვცემენ. იხ. ზემოთ გვ. 156, შენ. 2.

იოანე ზონარა

ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანით გამოცემად დაამზადა
და გამოკვლევა დაურთო

მიხეილ კახაძემ

იოანე ზონარას ცნობები საქართველოს შესახებ 1954 – 1955 წლებში დაამზადა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტის წყაროთა პუბლიკაციის განყოფილების დავალებით ამ განყოფილების უფროსმა მეცნ. თანამშრომელმა, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატმა და ჩვენში კარგად ცნობილმა ბიზანტინისტმა მიხეილ კახაძემ. მან ამოკრიფა ნაწყვეტები ბერძნული ტექსტის გამოცემებიდან, შეადარა სხვადასხვა გამოცემებში მოყვანილი ვარიანტები, ბერძნული ტექსტი თარგმნა ქართულად და შესავალი ნარკვევიც დაურთო. ამავე დროს თავისი შრომის ხელნაწერის აშიებზე საშენიშვნო მითითებები იყო მიწერილი და, რასაკვირველია, ამ მითითებების მიხედვით განზრახული ჰქონდა დაერთო შინაარსობლივი კომენტარები, რომლებიც ბერძნული ტექსტის გაგებაში უთუოდ ნათელს შეიტანდა.

მ. კახაძე უდროოდ გარდაიცვალა 1959 წელს მძიმე ავადმყოფობის შემდეგ და, ზოგიერთი მისი ნაშრომი, მათ შორის „იოანე ზონარაც“ საბოლოოდ გამართული არ აღმოჩნდა. ჩვენ თავის დროზედაც დაგვეგმილი გვექონდა, რომ მ. კახაძის „იოანე ზონარა“ შევიდოდა ჩვენი „გეორგიკის“ სათანადო ტომში, ისევე როგორც დოკ. ალ. გამყრელიძის „ამიანე მარცელინე“ შევიდა „გეორგიკის“ I ტომში. და როდესაც ახლა „გეორგიკის“ VI ტომი იბეჭდებოდა, სადაც ქრონოლოგიურად „იოანე ზონარაც“ უნდა შესულიყო, წინათ შედგენილი გეგმა არ შეეცვალეთ და ვათავსებთ აქ მ. კახაძის ნაშრომს.

მკითხველი ადვილად მიხვდება, რომ ბერძნული ტექსტის სწორად გაგებისათვის აუცილებელია შინაარსობლივი კვლევა-ძიების ჩატარება. წინააღმდეგ შემთხვევაში შეიძლება ზოგჯერ გაუგებრობა დაიბადოს.

ამის საილუსტრაციოდ შეგვეძლო მოგვეყვანა შემდეგი შემთხვევა. თავისი „ისტორიის“ XV, I-ში იოანე ზონარა მოგვითხრობს ლეონ სპათარზე, რომელსაც იუსტინიანე II გზავნის აბაზგების წინააღმდეგ. ამასთან დაკავშირებით ზონარას აგონდება პროკოპი კესარიელის „ისტორიის“ ის თავი, სადაც ლაპარაკია აბაზგებზე, თუ როგორ ასაჭურისებდნენ ისინი ბავშვებს და ჰყიდდნენ «რომაელებზე აუარებელ ვერცხლად», თუ როგორ მოათვინიერა იუსტინიანემ აბაზგები მათში ქრისტიანობის გავრცელებით და სხვ. და ყველაფერ ამის შემდეგ ისტორიკოსი განაგრძობს: «ამიტომ აბაზგების დასასჯელად ცხვირმოჭრილმა იუსტინიანემ... გაგზავნა სპათარი ლეონი»-ო (იხ. გვ. 238 – 231). მკითხველს ეგონება, რომ აქ ერთსა და იმავე იუსტინიანეზეა საუბარი, იმ დროს როდესაც ამ მოთხრობის პირველ ნახევარში VI საუკუნის ამბებია გადმოცემული (იუსტინიანე I), ხოლო მეორე ნახევარში – VIII საუკუნის დასაწყისი იგულისხმება.

სამწუხაროდ, მ. კახაძეს არ დასცალდა საბოლოო რედაქცია გაეკეთებინა თავისი ნაშრომისათვის და დაემუშავებინა ის საკითხები, რომელთა შესახებაც თავისი დედნის აშიებზე მითითებული ჰქონდა სათანადო წყაროები. ჩვენ, შეძლებისდაგვარად, შევამოწმეთ მ. კახაძის მითითებების მხედველობაში მიღებით თარგმანის შინაარსობლივი მხარე და, სადაც კი შევნიშნეთ უზუსტობა ან ხარვეზიანობა, შევავსეთ და შევასწორეთ. შესაძლებელია ზოგი რამე ჩვენც გამოგვჩა, მაგრამ მკითხველს გვერდში ექნება ბერძნული ტექსტი, რომელიც ჩვენ დიდის ყურადღებით შევამოწმეთ.

ს. ყაუხჩიშვილი

იოანე ზონარა

იოანე ზონარა ერისკაცობაში დიდი სახელმწიფო მოხელე ყოფილა: ბიზანტიის მეფის კარზე მას სჭერია, ჩვენში მიღებული სამოხელეო ტერმინებით რომ ვთქვათ, ქემიკთ-უხუცესისა (ყორჩიბაშის) და მწიგნობართ-უხუცესის თანამდებობანი (μύαα δρσγγάρσδ τής βίγλγ καί πρσασσστκρήτς) ¹. ბოლოს, მოხუცებულობის დროს, ბერად აღკვეცილა და თავისი სიცოცხლის უკანასკნელი წლები წმინდა გლიკერიას კუნძულზე არსებულ მონასტერში გაუტარებია ². მიზეზი მისი შემონაზვნებისა ყოფილა მისთვის ძვირფასი და საყვარელი ცოლმვილის ამოწყვეტა. უცხოვრია იოანე ზონარას XI საუკუნის დასასრულსა და XII საუკუნის პირველ ნახევარში ³. სამწერლო მოღვაწეობა, ალბათ, ბერობაში დაუწყია (ერობაში, როგორც მაღალი რანგის მოხელე, მწერლობისათვის დროს ვერ იშოვიდა).

იოანე ზონარას ლიტერატურული მემკვიდრეობა დიდიცაა და მრავალფეროვანიც: მის კალამს ეკუთვნის ეგზეგეტიკური თხზულებანი, ცხოვრებები, სიტყვები, მოსახსენებლები და „მსოფლიო ქრონიკა“ (έπιτομή ιστορίων) ⁴. სპეციალურ ლიტერატურაში დავა იყო

¹ ასე გადმოგვცემს ზემოაღნიშნულ ბერძნულ სამოხელეო ტერმინებს კ. კ რ უ მ ბ ა ხ ე რ ი (იხ. Очерки по истории Византии, под редакцией и с предисловием В. Н. Бенешевича. вып. III, 113. კ რ ა ს ნ ო ქ ო ნ ი ს თარგმანით ი. ზ ო ნ ა რ ა ს ეჭირა იმპერატორის ტრიბუნალის ვიცე-თავმჯდომარისა და მწიგნობართ-უხუცესის თანამდებობანი (იხ. იხ. К р а с н о ж е и М., Толкователи канонического кодекса восточной церкви: Аристин, Зонара и Вальсамои. М. 1892 г. 53. 89).

² წმ. გლიკერიას კუნძული, როგორც პ ა ვ ლ ო ვ მ ა გამოარკვია, იყო ერთ-ერთი საუფლისწულო კუნძულთაგანი მარმარილოს ზღვაში (იხ. П. О. Ка р и ш - к о в с к и й, Балканские войны Святослава в Византийской литературе; Византийский Временник 6, 1953 წ. გვ. 59).

³ იქვე.

⁴ პ ა ვ ლ ო ვ ი ს აზრით „მსოფლიო ქრონიკა“ ზონარას პირველი თხზულებაა. (იხ. А. П а в л о в, К вопросу о хронологическом отношении между Аристином и Зонарой, как писателями толкований на церковные правила) [ЖМНП. 1896, № 1, გვ. 173]. იოანე ზონარას მიეწერება აგრეთვე ლექსიკონი, რომელიც სპეციალისტთა აზრით არავითარ შემთხვევაში მას არ ეკუთვნის (იხ. ტ ი ტ მ ა ნ ი ს გამოცემა Ioannis Zonarae Lexicon, Лиц. 1908).

იმის შესახებ, რომ არის თუ არა ერთი და იგივე პიროვნება ჟამ-თააღმწერელი იოანე ზონარა და საეკლესიო თხზულებათა ავტორი ასკეტი-ზონარა, მაგრამ ჯერჯერობით მათი იგივეობა თუ დამტკიცებული არაა, არც უარყოფილია მეცნიერულად. ამ სადავო საკითხს, ჩვენის აზრით, გადასწყვეტს საპირისპირო ტექსტთა სტილისტიკური და ენობრივი ანალიზი რომლის გაკეთება ჯერ არც ერთ მხარეს არ უკისრია. ჩვენ ეს საკითხი სრულებით არ გვაინტერესებს და თუ ვახსენეთ მხოლოდ იმიტომ, რომ იოანე ზონარას ლიტერატურულ მემკვიდრეობაზე ორიოდ სიტყვის თქმა აუცილებელ საჭიროებად მიგვაჩნია.

იოანე ზონარას ისტორია დიდი მოცულობის თხზულებათა და შეიცავს ამბებს ქვეყნის დასაბამიდან ვიდრე 1118 წლამდე, იოანე II კომნენოსის (1118 – 1143) ტახტზე ასვლის დრომდე¹. ამ უზარმაზარი წიგნის შედგენისას იოანე ზონარას ხელთ ჰქონია შემდეგი წყაროები: 1. იოსებ ფლავიოსის ა) იუდეელთა ომი და ბ) იუდეელთა სიძველენი. 2. ძველი აღთქმის წიგნები. 3. ევსებიოსის „ქრონიკა“. 4. თეოდორიტეს „ეკლესიის ისტორია“, 5. ქსენოფონტის „კიროპედია“ (მთლიანად). 6. პლუტარქე. 7. ჰეროდოტე. 8. არიანე. 9. დიონ კასიოსი (რომის ისტორიისათვის). 10. თეოფანეს „ქრონოგრა“. 11. პროკოპი კესარიელი. 11. პატრიარქი ნიკიფორე. 13. კედრენე. 14. სიმეონ ლოგოთეტი და მაგისტროსი (სიმონ მეტაფრასტი), 15. სკილიცე. 16. ფსელოსი. 17. იოანე ქსიფილინოსი, 18. პეტრე პატრიკიოსი, 19. ნიკიფორე მონაზონი. 20. სკილიცეს გაგრძელება. 21. გიორგის გაგრძელება და 22. თეოფანეს გაგრძელება. (აქვე უნდა შევნიშნოთ: 1) რომ XIII წიგნიდან XVIII წიგნამდე ჯერჯერობით წყაროები მიკვლეული არაა და 2) I – XIII წიგნებშია ცი გამოყენებული აქვს იოანე ზონარას, გარდა დასახელებული წყაროებისა, მრავალი უცნობი ავტორი).

იოანე ზონარას „მსოფლიო ქრონიკა“ ამ სახის ბიზანტიურ სხვა „ქრონიკებთან“ შედარებით მაღალი ღირსების თხზულებათა, ის სხვა ქრონიკებზე საფუძვლიანიცაა და გარდა ამისა შეიცავს მრავალ ჩვენამდე მოუღწეველ კარგ საისტორიო წყაროებს. მაშინ როცა

¹ მართალია იოანე ზონარას „ქრონიკაში“ გაზმული თხრობა 1118 წლამდე მოდის, მაგრამ კანტი-კუნტად ცნობები მას შემდეგდროინდელი წლების შესახებაც მოეპოვება. ეს გარემოება საშუალებას აძლევს მკვლევართ ივარაუდონ, რომ „ქრონიკა“ ზონარას დაუწერია იოანე II კომნენოსის მეფობაში (1118 – 1143), ხოლო დანარჩენი თხზულებები კი – მანუელის დროს (ე. ი. 1143 – 1180). (იხ. ა. პავლოვი Op. c. გვ. 174).

სხვა ჟამთააღმწერლები კმაყოფილდებოდნენ ძველი ბიზანტიური კრებულებით, როგორცაა, მაგალითად, იოანე ანტიოქიელისა, თეოფანე ჟამთააღმწერელისა და გიორგი ამარტოლის თხზულებები. იოანე ზონარა, პირიქით, პოულობს უფრო ვრცელ ძველ საისტორიო შრომებს და იქიდან ღებულობს ახალსა და საინტერესო მასალებს.

იოანე ზონარას „ისტორია“ არა მარტო მაღალი ღირსების მასალათა სიუხვით სჯობია სხვა ჟამთააღმწერლებისას, არამედ გადმოცემის ფორმითაც, ენით. მაშინ როდესაც სხვა ავტორები თავს არ იწუხებენ მასალათა გადამუშავებაზე და პირდაპირ გადმოიწერენ ამათუ იმ წყაროს, იოანე ზონარა ასე როდი იქცევა: ის ცდილობს, რამდენადაც კი მოსახერხებელია, მოკლედ და თავისი ენით გადმოსცეს მის ხელთ არსებული წყარო ¹. მიუხედავად ამისა უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ იოანე ზონარა, ძალიან ხშირად, მისდა უნებურად წყაროს გავლენის ქვეშ ექცევა და მის ისტორიაში ენისა და სტილის სიჭრელე იგრძნობა, ხშირად მის ისტორიაში **შეხვედებით** წინააღმდეგობებსაც, რასაც თვითონაც კარგად გრძნობს, მაგრამ გამოსავალს ვერ პოულობს ². რომ ეს ნაკლი თავიდან აეცილებინა, მაშინ ის ყველა წყაროს კრიტიკულად უნდა მიდგომოდა და თავიდან ბოლომდე ეს უზარმაზარი საისტორიო მასალა საკუთარი გონების ბრძმედში გაეტარებინა. ეს საქმე კი იმდენად ძნელია, რომ დაჩაჩანაკებული ბერის ენერგიას, ალბათ, აღემატებოდა. ისტორიის «ორიგინალურ ნაწილში იოანე ზონარას თხრობა არის ნარნარა, მწყობრი, რომელსაც არ აფერხებს არავითარი მოულოდნელობა ელფერით გამოწვეული» შენიშნავს კ. კრუმჰაიხერი. (იხ. Очерки по истории Византии вып. III, 116). ასეთ ორიგინალურ ნაწილად ზონარას „ისტორიისა“ მიაჩნიათ ალექსი კომნენოსის მეფობის პერიოდი, ე. ი. ის ამბები, რომლებიც აღწერილია 1080 – 1118 წლების ქვეშ (იხ. Скабаланович, Византийское государство и церковь в XI в.). მაგრამ საკითხი ისმის: განა ეს ნაწილი კი არის ორიგინალური? მთლიანად ზონარას წყაროები ხომ მიკვლეული არაა ჯერჯერობით? ჩვენ ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ XIII წიგნიდან XVIII წიგნამდე ზონარას წყაროების კვლევაზე

¹ ამის დასამტკიცებლად იხ. ქვემოთ ორი მაგალითი: 1) იაფეტის მოდგმა და 2) წათე I-ის გამეფება.

² იხ. ქვემოთ «იოანე ოქროპირის დასაფლავების ადგილი იოანე ზონარას მიხედვით».

არავის უმუშავია და ალექსი კომნენოსის მეფობის ხანაც ხომ სწორედ ისტორიის ამ ნაწილშია?

ზემოჩამოთვლილი ღირსებების გარდა იოანე ზონარას „ისტორიის“ მთავარი მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ მან შემოგვინახა მრავალი ძვირფასი საისტორიო წყარო, რომლებსაც ჩვენამდე არ მოუღწევია. ასე, მაგალითად, ზონარამ და იოანე ქსიფილინოსმა აღუდგინეს ისტორიას დიონ კასიოსის 1 – 21 წიგნები, რომელთა დედნები დღემდე დაკარგულად ითვლება¹. იოანე ქსიფილინოსისა და იოანე ზონარას „ისტორიები“ ერთად-ერთი წყაროა ამ ძვირფასი საისტორიო წიგნების აღსადგენად. ამას გარდა ზონარამ შემოგვინახა რომელიღაც უცნობი საუკეთესო წყარო, რომელშიაც მოცემულია ბიზანტიის ისტორია ლეონ I-დან იუსტინე II-დე (457 – 578 წლები) და სხვა.

მიუხედავად იმ განსაკუთრებული მნიშვნელობისა, რომელიც იოანე ზონარას „ისტორიას“ აქვს, ის სათანადოდ არც შესწავლილია და არც გამოცემული. მთლიანი გამოცემა ზონარას ისტორიის სამი არსებობს: Dindorfius BT (ლაიპციგი, 1868 – 1875 წლებში) ექვს ნაკვეთად (წიგნად), რომელთაგან I – IV-ში მოთავსებულია ისტორიის ტექსტი, ხოლო V – VI-ში ვარიანტები ორი ხელნაწერის მიხედვით. 2) PG 134, 135 ტომები და 3) პარიზის კორპუსში გამოქვეყნებული 1715 წელს (I, II ტ.). არც ერთი ეს გამოცემა დღევანდელ მეცნიერული მოთხოვნების სიმაღლეზე არ დგას. შედარებით ამ გამოცემებთან უფრო მაღლა დგას ბიუსტინერ ვობსტის გამოცემა (ბონი, 1897), რომელშიაც გათვალისწინებულია მრავალი ხელნაწერი ზონარას „ისტორიისა“, მაგრამ ის მთლიანი გამოცემა არაა, მასში მხოლოდ XIII – XVIII წიგნებია გამოქვეყნებული.

რაც შეეხება იოანე ზონარას „ისტორიის“ თარგმანებს, არც აქაა სახარბიელო მდგომარეობა; არსებობს ზონარას „ისტორიის“ თარგმანები ლათინურ, იტალიურ, ფრანგულ და ახალბერძნულ ენებზე.

სლავურ ქვეყნებში ზონარას ბედმა არ გაუღიმა; სლავი ქრონოგრაფოსები მხოლოდ კომპილაციებით დაკმაყოფილდნენ, ერთი ასეთი კომპილაცია დაბეჭდა პროფ. ბოდინსკიმ 1847 წელს სათაურით „Паралипомен Зонары“. მეორე კომპილაცია იპოვა კ. ლავროვიმა ათონის მთაზე არსებულ ზოგრაფის მონასტერში

¹ სპეციალურ ლიტერატურაში ცნობილია, რომ დიონ კასიოსის „ისტორიიდან“ ჩვენამდე, ასე თუ ისე მთლიანი სახით, მოაღწია მხოლოდ 37 – 54 წიგნებმა.

1894 წელს და ცნობები მისი ურთიერთობისა ზონარას ცნობილ რუსულ კომპილაციებთან ¹ დაბეჭდა 1897 წ. № 4-ში.

3. ლავროვის ცნობით რუმინელების მუხომის უნდოლსკის კრებულში მოიპოვება ზონარას ტექსტის სრული (არა კომპილირებული, არა შემოკლებული) ნუსხა. სხვათა შორის, იოანე ზონარას ისტორიის ნუსხათა სიმცირე სლავურ ენებზე მიუთითებს იმ ფაქტზე, რომ ის მაინცაღამაინც მოწონებული ავტორი არ ყოფილა სლავთა საისტორიო მწერლობაში ².

დასასრულ, ერთი საკითხიც: არის თუ არა გამოყენებული იოანე ზონარას „ისტორია“ ქართულ ისტორიოგრაფიაში? ამ კითხვაზე შეიძლება მხოლოდ უარყოფითი პასუხის გაცემა: არც ერთ ქართველ ისტორიკოსს ზონარას ცნობებით არ უსარგებლნია ³; მიზეზი ამისა ალბათ ისაა, რომ ჩვენი ისტორიკოსები კედრენე-სკილიცეთი სარგებლობდნენ და რადგანაც ამ ჟამთააღმწერლებს იმეორებს ზონარაც X – XI საუკუნეების საქართველოს შესახები ცნობების გადმოცემისას, ამიტომ ჩვენმა ისტორიკოსებმა, სამართლიანად, პირველ წყაროს გამოყენება ამაჯობინეს. მაგრამ ასეთი საქციელი ქართველი ისტორიკოსებისა სამართლიანი არაა; ზონარა, როგორც ზემოთ ითქვა, სიტყვა-სიტყვით არც ერთ წყაროს არ იმეორებს და, ამას გარდა, ისიცაა გასათვალისწინებელი, რომ მას რომელიმე

¹ ა. კ. კ. ო. ვ. მ. ა. ბევრი იმუშავა რუსულ მატრიანეთა შედგენილობის გამოკვლევაზე და იგი იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ დიდი უმეტესობა რუსული მატრიანეებისა წარმოადგენს ოთხი ბიზანტიელი ჟამთააღმწერლის – იოანე მალალას, გიორგი ამარტოლის, კონსტანტინე მანასესა და იოანე ზონარას ქრონიკების კომპილაციას.

² არსებობს ზონარას „ქრონიკის“ სრული რედაქციის ოთხიოდე ნუსხა სერბულ ენაზე, რომლებიც წარმოადგენენ ერთი დედნიდან მომდინარე პირებს (იხ. *Потоп в П. О., Судьба хроники Зонары в славяно-русской литературе* [ИОРЯС, т. XXII, 1917, 2. გვ. 157]. რაც შეეხება მოკლე რედაქციას, ე. წ. „პარალიპომენს“ – ის ვრცელი რედაქციის მხოლოდ მექანიკურ შემოკლებას წარმოადგენს (იქვე, გვ. 161) 3. კ. ო. ტ. ა. კ. ო. ვ. ი. უგულუველ ჰყოფს მის მიერვე მოყვანილ ფაქტებს და მაინც ცდილობს დაგვარწმუნოს, რომ თითქოს ზონარა დიდი პოპულარობით სარგებლობდა სლავურ ქვეყნებში! (იხ. ს. გვ. 141). ამას გარდა მისაღებია მხედველობაში ის გარემოებაც, რომ ზონარას ტექსტი სერბულ ვრცელ რედაქციაში ბოლომდე, 1118 წლამდე, კი არაა თარგმნილი, არამედ კონსტანტინე პორფიროგენეტის (913 – 969) დრომდე. ეს ფაქტიც, ჩვენის აზრით, იოანე ზონარას არაპოპულარობაზე უნდა მიუთითებდეს.

³ მხედველობაში არაა მისაღები დ. ბ. ა. ქ. რ. ა. მ. ის მიერ ზონარას სახელის ლიტონი ხსენება კედრენესთან ერთად (იხ. ისტორია საქართველოს I, 238).

უცნობ მასალაზე დაყრდნობით შესაძლებელია სხვა კონიექტურაც ჰქონდეს მოცემული. ზონარას ცნობების რაობა სხვა ჟამთააღმწერელთა ცნობებთან მიმართებით ჩვენ მომავალში უნდა შევისწავლოთ, ხოლო ამჟამად კი, მისი ცნობების თარგმანით შემოვიფარგლებით, გავეცნოთ მისი ტექსტების ნიმუშებს ქართულ თარგმანში:

1. იოანე ზონარას დამოკიდებულება წყაროებისადმი

ბერძნული ბიბლია:

წეს. 10,2: Ἦσοι Ἰάφεθ· Γαμέθ, καὶ Μαγῶν, καὶ Μαδαί, καὶ Ἰῶσαν, καὶ Ἑλισά, καὶ Θοβέλ, καὶ Μοσὸχ, καὶ Θείραξ. Καὶ ἴσοι Γαμέθ Ἀσχαυῆξ, καὶ Ἰυφῶθ, καὶ Θεργαμά. Καὶ ἴσοι Ἰῶσαν Ἑλισά, καὶ Θάρασις...
Iosephi Ant. 1, 4—6.

ბიბლიის ქართ. თარგ. ვულგატი:

ძენი იაფეთისნი, ღამერ და მაგოგ და მადაიმ, და იოვან: და ელისა. და თობელ, და მოსოქ და თირის და ძენი ღამერისნი, ასქანაზ, რიფათ და თორღამა, და ძენი იოვანისნი, ელისა და თარშის...

იაფეთის მოდგმა

ოსებ ფლავიოსი

(იოანე პეტრიწის თარგმანი)

ხოლო იაფეთოსს უკუწინობის ყრმისა იყვნეს ძენი შუდნი. და მკვდრარიან ისინი ტავროსს და ამანოსს მთაგან დამწყებელნი და შთამოვლენასიად ვიდრე მდინარედმდე ტანაჲსა. ხოლო ევროპეს შინა ვიდრე ღადირთადმდე მოწყენილნი, ქუეყანასა, რომელი დაემთხვა და არა ვიეთისა მკვდრობისათჳს წართნის სახელითა მათითა უწოდნეს. რამეთუ აწ ელინთა მიერ ღალატად წოდებულნი. ხოლო ღომარად სახელდებულნი მალღანი დაამკვდრნა. ხოლო სკვთას მის მიერ სახელდებულნი და იაფეთისს უკუწყრმათაგან იოვანოსა და მადოსა, მადოს ვიდრემე მიერ მადელნი იქმნებიან წართნის, რომელნიცა ელინთა მიერ მიდად იწოდებიან. ხოლო იოვანოსგან იონა და ყოველნი ელინნი იქმნებიან. დაამკვდრებს უკუწ თოვილოსცა – თოვილთასა, რომელნი აწ ივირად იწოდებიან. ხოლო მესქინნი მესხიოსს მიერ აღშენებულნი

იოანე ზონარა 1, 5

იაფეტს ჰყავდა შვიდი ძე, რომლებიც ტავრისა და ამანის მთებიდან გამოვიდნენ და [დასახლდნენ] – აზიაში ტანაისის მდინარემდე, ხოლო ევროპაში – ღადირთა [ქვეყანამდე]: მათი სახელების მიხედვით წოდებულ იქმნენ ხალხები: გომარისაგან – გომარელნი, რომლებიც აწ გალატელებად იწოდებიან: მაგოგისაგან – მაგოგელნი, ამჟამად სკვითებად წოდებულნი, იობასაგან – იონები და ყველა ელინნი არიან სახელდებულნი, მადაისაგან – მადელნი, რომელთაც ახლა მიდიელები ჰქვიათ. თობელისაგან – თობელნი დაერქვათ, ესენი იბერები არიან. მოსოხისაგან წარმოიშვა მესხინთა ტომი, ესენი აწ კაპადოკიელებად სახელიდებიან; თირასაგან – თირელნი, ბოლოს თრაკიელებად შეეცვალათ მათ სახელი. იაფეტის მის ასხანაქსისაგან – ასხანაქსები, ამჟამად რეგენები რომ ეწოდებათ, წარმოიშვნენ, ხოლო რიფათელთა ტომს რიფათისაგან მომდინარედ ვარაუდობენ, წინათ მათ პაფლაგონიელებს

აწ კაპადუკად იწოდებიან და რამეთუ დასაბამით განისა სახელისა მათისა მერმეცა ნიში იჩუწნებვის, რამეთუ ქალაქი არს მათ შორის და აწცა მახაკად ცხადმყოფელი გულიცმის ყოფად შემძლებელთა ესრეთ ოდესმე სახელის-დებასა ყოველისა ნათესავისასა. ხოლო თირას – თირად ეწოდა, რომელთა ემთავრა, ხოლო ელინთა – თრაკად გარდასახელნეს იგინი. და ესოდენი ვიდრემე ნათესავნი იაფეთოას ყრმათაგან დაემკვდრებიან. ხოლო დომაროესგან სამთა ქეთა ქმნილთა ასხნაზოს ვიდრემე ასხნაზნი დაამკვდრნა, რომელნი აწ რიგინად ელინთა მიერ იწოდებიან. ხოლო რეფათის – რიფათელნი, პაფლაღონად სახელდებულნი; და თორღამოს უკუწ თორღამელნი, რომელნი თნებისაგან ელინთადას ფრევიად იწოდნეს. [ხოლო] იოვანოესგან იაფეთოესამის მიერცა სამთა ყრმათა ქმნილთა სასა, ელისას ვიდრემე ელისელ, რომელთა ემთავრა, ხოლო აწ ეოლნი არიან. ხოლო თარსოს – თარსთა, რამეთუ ესრეთ იწოდებოდა ძუწლად კილიკია [და] მომასწავებელ უკუწ ესე, რამეთუ ტარსოდ მათ მიერ ქალაქთა უპატოსნესი იწოდების დედაქალაქად [მყოფი] გარდამდებელთაგან ტარისათა წოდებისა მიმართ თანისა¹;

ემახდნენ; თორღამელნი თავიანთ თავს თვლიან თორღამის მემკვიდრეებად, რომელთაც შემდეგ ფრიგიელები ეწოდათ: ელისელნი – რომლებსაც მთავრობდა ელისე, ამჟამად ეოლიელნი არიან; თარსისაგან თარსელთ მიიკუთვნეს სახელი. ძველად კილიკიელები იწოდებოდნენ თარსელებად, [მაგრამ ვინაიდან] მათ ქვეყანაში არსებულ ყველაზე უპატოსნეს ქალაქს ტარსოსი ერქვა, მშესცვალეს τ-თი (*Θαρσός – Ταρσός*).

¹ „პასქალური ქრონიკის“ ავტორი (VII ს.) და გიორგი სინგელოზი VIII – IX ს.ს.) სულ სხვაგვარად წარმოგვიდგენენ იაფეთის მოდგმის სურათს:

პასქალური ქრონიკა

ნოეს მესამე ვაჟის, იაფეთის, შვილები თოთხმეტია, ამდენივეა მათი მოდგმა: გამბრი, რომლისაგანაც წარმოშობილნი არიან კელტები. მაგოგი, რომლისაგანაც არიან აკირტანები, ზოგიერთები ამბობენ, რომ მაგოგისაგან არიან წარმოშობილი გუთები, სარმატები და სკვითები. მადაი, რომლისაგან

გიორგი სინგელოზი

ნოეს მესამე ვაჟისაგან, იაფეთისაგან წარმოდგა თხუთმეტი ასეთი ტომი: ნოეს მესამე ვაჟის, იაფეთის ვაჟები: ა) გამერი, რომლისაგან წარმოშობილნი არიან კაპადოკიელები. ბ) მაგოგი, რომლისაგანაც არიან კელტები ანუ გალატელები. გ) მადაი, რომლისაგანაც არიან მადიელები, დ) იოთამი, რომლისაგანაც

იოსებ ფლავიოსისა და ზონარას პარალელურ ტექსტთა შედარებიდან აშკარად ჩანს, თუ რამდენად ამოკლებდა იოანე ზონარა; მასთან, ე. ი. ზონარასთან ტექსტების შეპირისპირებით გამოტოვებულია: «ნ ო ხ ო ს ყ რ მ ი ს ა» (ვისი ძეა იაფეტი, ზონარა არას ამბობს) «და იაფეთოდს უკუჭ ყრმათაგან», «რამეთუ დასაზამითგანისა სახელისა მათისა მერმეცა ნიში იჩუჭნების, რამეთუ ქალაქი არს მათ შორის და აწცა მაზაკად ცხადყოფელი გულისჯმის ყოფად შემძლებელთაჲ ესრეთ ოდესმე სახელის-დებასა ყოველისა ნათესავისასა», ხოლო ღომაროდსგან სამთა ძეთა ქმნილთა», „ხოლო იაფეთოდსა მის მიერცა სამთა ძეთა ყრმათა ქმნილობას». ანდა ავიღოთ მეორე მაგალითი: წათე I-ის გამეფება ლაზიკაში თეოფანე ჟამთააღმწერლისა და იოანე ზონარას მიხედვით:

2. წათე I-ის გამეფება ლაზიკაში ¹

თეოფანე ჟამთააღმწერელი

იოანე ზონარა

ნაც არიან ბრეტანიელები. იოია, მისგან არიან ესპანელები, რომლებსაც აგრეთვე ტირანიელები ეწოდებათ. ელისა, რომლისაგანაც არიან მავრები. იობელი, რომლისაგანაც არიან მაკუაკები. მოსოხი, რომლისაგანაც არიან გეტულები. თერასი, რომლისაგანაც არიან აფრები, ასქანათი, რომლისაგანაც არიან მაზიკები. რიფათი, რომლისაგანაც არიან გარეგანი ტარამანტები. თორგარმა, რომლისაგანაც არიან ბორადები. ჰერკა, რომლისაგანაც არიან ბელტიონები, თარსები, საიდანაც არიან შინაგანი ტარამანტები. როდიელები, საიდანაც არიან რომაელები, რომლებსაც აგრეთვე ლატინები ეწოდებათ (იხ. ს. ყაუხჩიშვილი. გეორგიკა IV, 1, 6).

არიან ჰელლინები ანუ იონიელები. ე) თობელი, რომლისაგანაც არიან თეტალიელები. ვ) მოსოხი, რომლისაგანაც არიან ილლირიელები. ზ) თერასი, რომლისაგანაც არიან თრაკიელები. ლ) ქეტტემი, რომლისაგანაც არიან მაკედონიელები, იაფეთის ვაჟის ზამერის ვაჟები: თ) ასქანაზი, რომლისაგანაც არიან რეგინები. ი) რიქათი, რომლისაგანაც არიან სავრომატები. ია) თორგამა, რომლისაგანაც არიან არმენიელები, იოვანის ვაჟები: იბ) ელისსა, მისგან სიკელიელები. იგ) თარსები, საიდანაც არიან იბერიელები. იდ) კიტები, საიდანაც არიან ლატინები ანუ რომაელები. იე) როდიოსი, საიდანაც არიან როდიელები (ს. ყაუხჩიშვილი. გეორგიკა IV, I, 61 – 62).

¹ წათე I-ის მონათვლისა და ლაზიკაში გამეფების ამბავს გადმოგვცემენ „პასქალური ქრონიკა“ და იოანე მალალა (იხ. ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა IV, 1, 11; გეორგიკა III, 264), მაგრამ ისინი არ უნდა იყვნენ ზონარას წყარო, ამ წლები-სათვის (VI ს.) ლიტერატურაში ზონარას წყაროდ მიჩნეულია თეოფანე ჟამთააღმწერელი.

ონτος, και φιλοῦντος τὸν Τζάθιον, ὡς και αὐτοῦ προβαλλομένου αὐτὸν βασιλέα, τῶν Λαζῶν, ἤλθε πρὸς Ἰουστινὸν εἰς τὸ Βυζάντιον, και παρεκάλεισε τὸν βασιλέα γενέσθαι αὐτὸν χριστιανὸν και ὅπ' αὐτοῦ ἀναγορευθῆναι βασιλέα τῶν Λαζῶν· ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ χαρᾶς αὐτὸν δεξάμενος ἐφώτισεν αὐτόν, και υἱὸν ἀνηγόρευσε. ἔγρημε δὲ και γυναῖκα Ῥωμαίαν, τὴν ἐγγόνην Νόμου τοῦ πατριζίου και ἀποκουροπαλάτου, Οὐαλέριανὴν τινα, και εἰς τὴν ἰδίαν χώραν ἔλαβεν, προχειρισθεὶς παρὰ Ἰουστινίου βασιλεὺς τῶν Λαζῶν, φορέσας στέφανον και χλανίδα βασιλικὴν ἄσπρην ἔχουσαν ταβλὴν χρυσοῦν, ἐν ᾗ ἐκ κεντητοῦ ἐνεκεχάρακτο ἡ εἰκὼν τοῦ βασιλέως Ἰουστινίου, και σιζάριον ἄσπρον ἔχον πλουμίαν χρυσοῦ, και εἰκόνα τοῦ βασιλέως. Τὰ γὰρ τεύχη αὐτοῦ ἰσοῦσια ἦσαν ἔχοντα μαργαρίτας Περσικῆ στήματι ὁμοίως και ἡ ζώνη αὐτοῦ ἦν χρυσοῦ δὴ μαργαριτῶν. ἔλαβε δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως δῶρα πολλά, και μετὰ χαρᾶς ἀπῆλθεν εἰς τὰ ἰδία...

Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει ὁ βασιλεὺς Περσῶν ἐπολέμησε τῷ Λαζῷ Τζαθίῳ, ὡς προσηρῆναι Ῥωμαίοις..

ამ დროს ლაზთა მეფე წათი გადაუდგა სპარსელთა სამეფოს, როდესაც იქ მეფობდა კავადი, რომელსაც წათი იმდენად უყვარდა, რომ ის ლაზთა მეფედ დააყენა. წათი მივიდა ბიზანტიონში იუსტინესთან და სთხოვა მეფეს, რათა მას გაექრისტიანებინა ის და მასვე ეკურთხებინა ის ლაზთა მეფედ. მეფემ სიხარულით მიიღო ის, მონათლა და შვილად გამოაცხადა. წათიმ შეირთო რომელი ქალი, პატრიკიოს და აპოკუროპალატ ნომოსის შვილიშვილი, სახელად ვალერიანე, რომელიც წაიყვანა თავის საკუთარ ქვეყანაში, როდესაც იუსტინეს მიერ ლაზთა მეფედ იქნა ნაკურთხი. მას ემოსა გვირგვინი

te τοῦ βασιλέως ὀνομασθεὶς, και βασιλεὺς Λαζῶν ἀναγορευθεὶς γυναικί τε συζευχθεὶς ἐνὸς τῶν συγκλητικῶν θυγατρὶ, εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἐπανελήλυθε. Τοῦτο αἷτιον αὐτῶν μάχης Ῥωμαίοις και Πέρσαις ἐγένετο, ὡς τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων τοῦς αὐτοῖς ὑπέειποντας σφετεριζομένου.

ლაზების მთავარი წათე სპარსელებს გადაუდგა და იუსტინეს (ე. ირომაელებს) მიემხრო, ის [ბიზანტიაში, იუსტინეს სასახლეში ყოფნისას] მონათლა, მეფის ძედ იწოდდა, ლაზთა მეფედ იქმნა გამოცხადებული საჯაროდ, ერთი სენატორის (სვინკლიტიკოსის) ქალი შეირთო ცოლად და თავის ქვეყანაში დაბრუნდა; ეს შეიქმნა მიზეზი იმომისა, რომელიც კვლავ დაიწყო რომაელებსა და სპარსელებს შორის. [თუმცა] რომაელთა მეფე [წათეს მონათვლაში] თავის მონაწილეობას უარყოფდა.

და თეთრი სამეფო ქლანიდი, რომელ-
საც ჰქონდა ჩავლებული ოქროს ზოლი,
სადაც იუსტინე მეფის სურათი იყო
ამოქარგული; აგრეთვე თეთრი სტიქარი
ოქრომკედით ნაქსოვი და მეფის სურა-
თით. მისი წაღები წითელი იყო და
მარგალიტებით შემკული სპარსულ ყაი-
დაზე. ამგვარადვე მისი სარტყელიც
ოქროსი იყო და მარგალიტებით შემ-
კულ. მეფისაგან ბევრი საჩუქრები მი-
იღო მან და დიდად ნასიამოვნები და-
ბრუნდა თავის ქვეყანაში ...

ამავე წელს სპარსელთა მეფემ ომი
დაუწყო ლაზთა მეფეს წათის იმის გამო,
რომ უკანასკნელი რომაელთა მხარეზე
გადავიდა...

(ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა I
1. 77 – 79).

თეოფანე ჟამთააღმწერლის ტექსტი ზონარასთან ძალზე შემო-
კლებულია: იოანე ზონარა წათეს მეუღლის ვინაობა გამოტოვებული
აქვს, გამოტოვებული აქვს ტექსტის მოზრდილი ნაწილი, სადაც
წათეს ჩაცმულობაზეა საუბარი თეოფანესთან, ელჩების გაგზავნა
ორივე მოპირდაპირე მხარეთაგან – სპარსეთის მეფის კავადის ბრალ-
დება და ბიზანტიის მეფის დიპლომატიური თავისმართლება წათეს
მონათვლისა გამო და სხვა.

როგორც ზემოთ ითქვა იოანე ზონარა სიტყვა-სიტყვით კი არ
იწერს წყაროდან ტექსტს, არამედ მას საკუთარი ენით გადმოსცემს.
რომ ეს ნამდვილად ასეა, ამაში იმავე წათე I-ის გამეფების პარა-
ლელური ტექსტების ლექსიკური მასალის შედარება ცხადყოფს:

3. იოანე ზონარას მიერ წყაროს ენის გათავისებურება

ლექსიკური მასალა

თეოფანე ჟამთააღმწერელი:

βασίλειος მეფე
ἦλθε (ზმნიდან ἔρχομαι) მივიდა

ἐπάσιε (ზმნიდან παύω) მონათლა

ἀνυψώθη (ἀνυψώθη) გამო-
ცხადება

იოანე ზონარა:

ἀρχηγός მთავარი
πρῶτος (ზმნიდან πρῶτος) მი-
ემბრო

βαπτιστής (ზმნიდან βαπτίζω) მო-
ინათლა

ἐπαύθη (ზმნიდან ἐπαύθη) წო-
დება

ἐγὼ (ზმნიდან ἦαυθ) შეერთო,
იქროწინა
εἰς τὴν ἰδέαν თავის

საჯესჟმეს (ზმნიდან საჯესჟსჟს) შე-
ერთო, რეს. შეეუღლა.
εἰς τὴν ἰαυთინ თავის.

ამ მცირე საილუსტრაციო მასალიდან კარგად ჩანს იოანე ზონარას რედაქტორული მუშაობა საისტორიო წყაროზე. მას, ამ შემთხვევაში, თეოფანე ჟამთააღმწერლის ვულგარული ენა არ მოსწონს და ცდილობს შეარჩიოს უფრო ლიტერატურული სიტყვები და ამის შედეგად იძლევა დედნისაგან განსხვავებულ, სტილისტიკურად და ენობრივად შეცვლილ ახალ რედაქციას.

დასასრულ, ზონარას მასალათა გაცნობის მიზნით მოვიყვანოთ ორი ადგილი მისი ტექსტიდან:

4. იოანე ოქროპირის დასაფლავების ადგილი ზონარას მიხედვით

სპეციალურ ლიტერატურაში ცნობილია, რომ იოანე ოქროპირი მისი პირადი მტრების დაბეზლებითა, და კერძოდ, ევდოქსიას დაჟინებითი მოთხოვნით თეოდოსი დიდმა გადასახლა სომხეთის მიყრუებულ პროვინციაში, კუკუსოში. სამი წელიწადი იცხოვრა დიდ სივიწროვესა და გაჭირვებაში აქ იოანემ და შემდეგ მისმა მტრებმა განიზრახეს მისი კიდევ უფრო შორს გადაკარგვა: აფხაზეთის განაპირა კუთხეში, ბ ი ჭ ვ ი ნ თ ა შ ი, სამი თვის განმავლობაში საშინელ პირობებში მოგზაურობის შემდეგ, არაქათ გამოცლილი იოანე გარდაიცვალა კომანაში და იქვე დაასაფლავეს.

ეს ამბავი იოანე ზონარას ასე აქვს გადმოცემული: (XIII, 20)
«დედოფალმა ევდოქსიამ თავისი უსამართლო და შეურაცხმყოფელი ენით [იოანე ოქროპირის მიმართ] გადაიბირა ხალხი მის გაძევებაზე (ნამუსიც ასეთი ცუდი ჰქონდა მას), და ხალხის გულისწყრომა აღაგზნო [ამ] დიდი მამის წინააღმდეგ. მიიზიდა რა ქმარი ისე, როგორც ავშარით [მითრევენ ხოლმე ცხენს], კვლავ მიიმხრო იგი წმიდა მამის ექსორიაზე. ხოლო ეკლესიიდან განიდევნა იოანე ოქროპირი ტირანულად და გაიგზავნა ძლიერ შორს, განაპირას მდებარე ადგილზე სახიფათო გზით; აი, აუტანელ გზებზე მან განიცადა მრავალი ტანჯვა, რაც ოქროპირს მოთხრობილი აქვს თავისი ოქროს ენით წერილებში, რომელთა მოსმენა ძლიერ საჭიროა. მიაღწიეს რა კუკუსომდე, აქედან გაემართნენ ბ ი ჭ ვ ი ნ თ ი ს ა კ ე ნ: კომანაში რომ მივიდნენ (დაბაა ეს ადგილი), იქ გარდაიცვალა 52 წლის ასაკში იოანე ოქროპირი, რომელიც სამეფო ქალაქში

მღვდელთმთავრობდა (ე. ი. ეპისკოპოსობდა) 5^{1/2} წელიწადს ¹ (ზონარა XIII, 20). და მეორე ცნობაც ამავე ოქროპირზე:

... XIII 22: ითხოვა სამღვდელოებამ [გადაწყვიტა] ოქროპირის ნემტის ბიჭვინთი და ან გადმოსვენება და არდატოვება განაპირა ადგილას წმინდანის ცხედრისა. მეფემ ეს მოსაზრება გაიზიარა და გადმოსვენებულ იქმნა ამ წმინდანის ნემტი დიდის პატივით და დაფლულ იქმნა წმინდა მოციქულის სახელობის ტაძრის საკურთხეველის შუა ადგილას ² (ზონარა XIII, 22).

როგორც ვხედავთ ეს ორი ცნობა ერთმანეთის საპირისპიროა: პირველი ცნობის მიხედვით იოანე ოქროპირი დასაფლავდა კომაში (ეს ტრადიციული ცნობაა), ხოლო მეორით – იოანე ოქროპირი დაუსაფლავებიათ ბიჭვინთში (ოქროპირის ნემტის ბიჭვინთიდან გადმოსვენებაზეა საუბარი). ყოვლად შეუძლებელია ბერად აღკვეცილ იოანე ზონარას ზეპირად დაეწერა ეს ცნობა, მას ხელთ ექნებოდა ალბათ სხვა მასალა, რომლის მიხედვითაც იოანე ოქროპირის დასაფლავების ადგილად ბიჭვინთი იყო დასახელებული. საინტერესო დეტალია და ეგების სარწმუნოც იყოს. იოანე ზონარას „ისტორიაში“ ასეთი ურთიერთსაწინააღმდეგო ცნობები ბევრია: „მე რომ ეს წინააღმდეგობანი მომესპო, ხელახლა უნდა დამეწერა მთელი ისტორიაო“, შენიშნავს ის წინასიტყვაობაში.

5. ზონარა იბერების სიმამაცის შესახებ

X, 4: «პომპეუსმა აფრანიოსი დატოვა არმენიის ციხის მეთვალყურედ და თვითონ კავკასიის [მთებში] მცხოვრებ ტომთა გავლით მითრიდატესკენ გაემართა. ყველაზე დიდი ამ ტომებს შორის არიან ალბანელები, რომლებიც აღმოსავლეთით კასპიის ზღვამდე არიან დასახლებულნი, და იბერები, რომლებიც მესხეთის მთასა და პონტოში ბინადრობენ. თავდაპირველად ალბანელებმა პომპეუსის თხოვნა [შეიწყნარეს] და გზა მისცეს, ხოლო შემდეგ, იყვნენ რა არა ნაკლებ ორმოცი ათასისა, მას თავს დაესხნენ, მაგრამ [დამარცხდნენ], გაიქცნენ და ბევრიც ამოწყდა. მაშინ მათმა მეფემ პომპეუსს გაუგზავნა უხუცესნი [მოსალაპარაკებლად] და დაზავების შემდეგ პომპეუსი გაემართა იბერთა წინააღმდეგ. იბერები ალბანელებზე უფრო კარგი მებრძოლები არიან; ისინი არც მიდიელებსა და არც

¹ იოანე ოქროპირი გარდაიცვალა 407 წელს, ბიზანტიის იმპერატორის არკადის (395 – 408) დროს.

² ოქროპირის ნემტის გადმოსვენება მოხდა 438 წელს, თეოდოსი II-ის (408 – 450) მეფობაში.

სპარსელებს არ დამორჩილებიან და მხოლოდ მაკედონელთა ძლიერებას [ვერ გაუმაგრდნენ], გაექცნენ. ალექსანდრე მაკედონელმა ვირკანიის. (ე. ი. კასპიის) ზღვიდან მოულოდნელი დარტყმით დასცა იბერიელები. მაშინაც არ გაქცეულან იბერები უბრძოლველად, დიდი ზრძოლა [გაუმართეს], ბევრი მათგანი ამოწყდა და ბევრიც ტყვედ ჩაიგდო ხელში მაკედონელმა».

ზონარას ეს ცნობა, სხვათაშორის, იმ მხრივაცაა საინტერესო, რომ აქ საუბარია ალექსანდრე მაკედონელის საქართველოში ყოფნის შესახებ, რასაც მხარს უჭერს კ ვ ი ნ ტ კ უ რ ც ი უ ს ი (I ს. ახ. წ. აღ.), ლ ე ო ნ ტ ი მ რ ო ვ ე ლ ი, სომხური „ალექსანდრეს ცხოვრება“, გ. წერეთელი და მარი ბროსე, საწინააღმდეგო აზრისა არიან ამ საკითხზე ივ. ჯავახიშვილი და ს. ჯანაშია. (იხ. ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია I³, 447 და ს. ჯანაშია „შრომები“ II, 10).

6. ზონარა ამაზონების შესახებ

X, 4: «კომპეუსი თავს დაესხა მათ (ე. ი. ალბანელებს), და თვით მეფის ძმები, ჯარს რომ მხედართმთავრობდნენ, დაამარცხა; კომპეუსი მეფის ძმებს პირადად დაესხა თავს, შეებრძოლა და დახოცა. ამბობენ, რომ ალბანელებს ამაზონებიც ეხმარებოდნენო [ამ ბრძოლაში], მაგრამ როგორც ცხედართა გაჩხრეკის შედეგად გამოირკვა ბრძოლის დამთავრების შემდეგ, რომაელებმა ამაზონური ფარები და ჩექმები კი ნახეს, ხოლო დედაკაცთა გვამები არ შეხვედრიათ, ამაზონებს ვირკანიის ზღვის მახლობლად მცხოვრებთაგან (ე. ი. ალბანელებისაგან) ყოფს კავკასიის მთა...».

ამ ტექსტიდან აშკარად ჩანს იოანე ზონარას სკეპტიკური დამოკიდებულება ამ ლეგენდარულ ხალხისადმი და ვფიქრობთ, აქ იგი პროკოპი კესარიელის გავლენის ქვეშ უნდა იყოს; პროკოპი კესარიელი De bello Gothico-ში კატეგორიულად ამბობს: «დღესდღეობით კავკასიონის მთის გარშემო მდებარე ადგილებში არსად არავითარი ხსოვნა ან სახელი ამაზონთა არაა დაცული, თუმცა სტრაბონისა და ზოგიერთი სხვა მწერლის მიერ მათ შესახებ ბევრი თქმულა. მაგრამ მე ვფიქრობ ამაზონების შესახებ ყველაზე უფრო ახლოს არიან ჭეშმარიტებასთან ისინი, რომელნიც ამბობენ, რომ არასდროს არ არსებულა ვაჟკაცური ქალების გვარი და მხოლოდ კავკასიონის მთაში ადამიანთა ბუნება ვერ უკუაგდებდა საკუთარ კანონებს, არამედ რომ ბარბაროსებმა გამოილაშქრეს ამ

ადგილებიდან აზიაზე დიდძალი ჯარითა და თავიანთი ცოლებითურთ და, დაიბანაკეს რა მდინარე თერმოდონტის ირგვლივ, დასტოვეს იქ ცოლები, ხოლო თვითონ მთელ აზიას შეესივნენ; (გეორგიკა II, 101 – 102). პროკოპი კესარიელის აზრით, ქმრები ბრძოლებში ამოწყდნენ და ცოლებთან არც ერთი არ დაბრუნებულა. ამის შემდეგ ცოლები იძულებული შეიქნენ თვით აეღოთ თავიანთი ქმრების იარაღი და დაეცვათ თავი. ამ ბრძოლებში ქალებიც (ცოლები) ისე ამოწყდნენ, რომ ცოცხალი არც ერთი მათგანი არ დარჩენილა. ასე გაჩნდა პროკოპი კესარიელის აზრით ლეგენდა ამაზონების შესახებ. ანალოგიურ ამბად პროკოპი ასახელებს ჰუნების ლაშქრობას რომაელთა წინააღმდეგ: დაღუპული ჰუნების გვამებში დედაკაცთა გვამებაც კი ნახეს რომაელებმაო – ამბობს ის,

ეს სკვპსისი პროკოპი კესარიელისა ამაზონების ლეგენდის მიმართ ჩვენ სადი, კრიტიკული აზროვნების გამოვლენად მიგვაჩნია: „ამაზონები“ ჩვენის აზრით, ეთნიკურ ერთეულზე არ უნდა მიუთითებდეს. იოანე ზონარაც ამ საკითხში პროკოპი კესარიელის პოზიციასე დგას.

დასკვნები

1. იოანე ზონარა ქართულ ისტორიოგრაფიაში ჯერ არავის გამოუყენებია; როგორც ირკვევა, მისი ცნობები საქართველოს შესახებ შეიცავს საკმაო რაოდენობით საინტერესო მასალას.
2. იოანე ზონარა წყაროებში ამოკლებს ტექსტის მოცულობას, სცვლის ენასა და სტილს ისე, რომ ფაქტიურ მასალას ხელუხლებლად სტოვებს (აქედანაა მის ცნობებში წინააღმდეგობანი).
3. იოანე ზონარას ცნობების საბოლოო დამუშავებისათვის ჩვენ აუცილებლად მიგვაჩნია მისი ტექსტის შეპირისპირება წყაროებთან და ამ ნიადაგზე იოანეს ტექსტის ყველა თავისებურების გამორკვევა.
4. იოანე ზონარას ცნობებს საქართველოს შესახებ, ჩვენის აზრით, აქვს გარდამავალი ღირებულება; ე. ი. როდესაც ამ ჟამთააღმწერლის ყველა წყარო ცალ-ცალკე ითარგმნება ქართულად, მაშინ იოანე ზონარას ცნობათა მნიშვნელობა საკმაოდ შემცირდება.
5. ვინაიდან ჯერჯერობით არ არსებობს იოანე ზონარას „ისტორიის“ სრული კრიტიკულად დადგენილი ტექსტი წყაროების გათვალისწინებით, ამიტომ მისი ცნობების ქართულ თარგმანსაც არ შეიძლება ჰქონდეს საბოლოოდ მეცნიერულად დადგენილი ტექსტის პრეტენზია.

იაფეტის მოღვა

I, 5. Ἐπτά γοῦν υἱοὺς ὁ Ἰάφεθ ἐγέννησεν, οἱ ἀπὸ Ταύρου καὶ Ἀμαγού τῶν ὄρων προήλθον, ἐπὶ μὲν τῆς Ἀσίας ἄχρι ποταμοῦ Τανάιδος, ἐπὶ δὲ τῆς Εὐρώπης ἕως Γαδείρων· ὧν τοῖς ὀνόμασι καὶ ἔθνη ἐπεκλήθησαν, Ἰομαρεῖς μὲν ἀπὸ Γάμερ, οἱ νῦν Γαλάται λεγόμενοι· Μαγώγας δὲ τοὺς¹ ἐξ αὐτοῦ ὀνόμασεν οἱ Μαγῶγ, Σκύθαι δὲ νῦν καλοῦνται. Ἐκ δὲ Ἰωβάν Ἰωνες καὶ πάντες Ἑλληνες ἐπεκλήθησαν, ἐκ Μαδαῖ δὲ Μαδαῖται, οἱ Μῆδοι προσαγορεύονται νῦν. Θοβὲλ δὲ Θοβήλους τοὺς ἐξ αὐτοῦ ἐπωνόμασεν· οὗτοι δ' εἰσὶν Ἰβηρες. Ὁ δὲ γε Μοσόχ τοῦ γένους κατήρξε τῶν Μεσσηγιῶν· Καππαδόκαι δ' οὗτοι νομίζονται. Θειρᾶς δὲ Θείρας τοὺς ἐξ αὐτοῦ προσηγόρευσεν, οἱ Θραῖκες μετωνομάσθησαν ἕστερον. Ἐκ δὲ τῶν ἐκγόμων² Ἰάφεθ Ἀσχανάξαι μὲν οἱ κληθέντες Ῥηγήνες ἐξ Ἀσχανάξ προήχθησαν, Ῥιφαθαῖται δέ, οὕτω πρὶν τοὺς Παφλαγόνας ἐκάλου, ἐκ Ῥιφᾶθ τὸ γένος ἔλκειν πιστεύονται· καὶ Θοργαμαῖται τὸν Θοργαμᾶν³ πρό-

იაფეტს ჰყავდა შვიდი ძე, რომლებიც ტავრისა და ამანის მთებიდან გამოვიდნენ და [დასახლდნენ] – აზიაში ტანაისის მდინარემდე, ხოლო ევროპაში ლადირთა [ქვეყნამდე]; მათ სახელთა მიხედვით წოდებულ იქნენ ხალხები: – გომარისაგან – გომარელნი, რომლებიც აწ გალატელებად იწოდებიან; მაგოგისაგან – მაგოგელნი, ამჟამად სკვითებად წოდებულნი, იობასაგან – იონები და ყველა ელიონნი არიან სახელდებულნი, მადაისაგან – მადელნი, რომელთაც ახლა მიდიელები ჰქვიათ. თობელისაგან – თობელნი დაერქვათ, ესენი იბერები არიან. მოსოხისაგან წარმოიშვა მესხინთა ტომი. ესენი აწ კაპადოკიელებად სახელიდებიან; თირასაგან – თირელნი, ბოლოს თრაკიელებად შეეცვალათ მათ სახელი. იაფეტის ძის ასხანაქსისაგან – ასხანაქსები, ამჟამად რეგენები რომ ეწოდებათ, წარმოიშვენ, ხოლო რიფათელთა ტომს რიფათისაგან მომდინარედ ვარაუდობენ, წინათ მათ ჰაფლაგონიელებს ეძახდნენ თორგა-

¹ τοὺς] τοῦ, et τοὺς margo r. Monac.

² ἐκγόμων] ἐγγόνων M.

³ Θοργαμᾶν] Θοργαμᾶ M.

γονον ἑαυτοῖς ἐπιγράψουσιν, οἱ
Φρύγες μετακλήθησάν ἕστερον.
Ἐλισάν δὲ Ἐλισαίων ἀρχηγέ-
της¹ ἐγένετο, ὅπερ εἰσὶν Ἰδιοεῖς.
Καὶ Θαρσεὺς δὲ τῶν Θαρσέων
ἐχρημάτισε πρόγονος· τὸ γὰρ
πάλαι Θαρσεῖς ἐκαλοῦντο οἱ Κί-
λικες· ὅθεν καὶ ἡ τῶν παρ' αὐ-
τοῖς πόλεων ἀξιολογητέρα² Ἰαρ-
σὸς καλεῖται, τοῦ μῆτις μετα-
βληθέντος εἰς ταῦθ.

ლაქს ტარსოსი ერქვა, მ შესცვალეს τ-თი.

პომპეუსის ლაშქრობა

Λ, 4—5. Τοῦτων δὲ εἰς Ῥώ-
μην ἀπαγγεληθέντων, γράφει νό-
μον εἰς δημάρχων ὁ Μάλλιος,
παραλαβόντα Πομπήιον πᾶσαν
τὴν χώραν Ἰσθῆς ὁ Λεύκολλος
ἦρχε, προσλαβόντα δὲ καὶ Βιθυ-
νίαν, πολεμεῖν Μιθριδάτη καὶ
Τιγράνη τοῖς βασιλεῦσιν, ἔχοντα
καὶ τὴν ναυτικὴν δύναμιν καὶ
τὸ κράτος τῆς Ἰαλιάσσης, ὡς ἦδη
ταῦτα εἰλήφει· ταῦτα δὲ ἦν ἕφ'
ἐνὶ συλλήβδην γενέσθαι τὴν Ρω-
μαίων ἡγεμονίαν. Τὸ μὲν οὖν
ψήφισμα ἐκαρῶμην φοβηθέντων
τὸν δήμον τῶν ἀριστοκρατικῶν,
καὶ σιωπησάντων.

დაწყვეტილება რომ დამტკიცდა, არისტოკრატია ჯერ შეშინდა,
მაგრამ შემდგომ იგი დამშვიდდა.

Πομπήιος δὲ δεξάμενος τὰ
γράμματα λέγεται τὰς ὀφρῖς συ-

მელნი თავიანთ თავს თვლიან
თორგამას მემკვიდრეებად, რო-
მელთაც შემდეგ ფრიგიელები
ეწოდებათ; ელისელნი – რომლებ-
საც მთავრობდა ელისე, ამჟამად
ეოლიელნი არიან; თარსისაგან
თარსელთ მიიკუთვნეს სახელი,
ძველად კილიკიელები იწოდე-
ბოდნენ თარსელებად [მაგრამ
კინიდაში] მათ ქვეყანაში არსე-
ბულ ყველაზე უპატიოსნეს ქა-

რომში ცნობილი გახდა ის
ამბავი, რომ სახალხო ტრიბუნის,
მანლიოსის სახელზე გამოიცა ერ-
თი კანონი, რომლის ძალითაც
პომპეუსს უნდა აეღო მართვა-
გამგეობა ყველა იმ ქვეყნისა,
რომლებიც [მანამდე] ლუკულეს
ეპყრა, მიელო ბითონია და გა-
ნეგრძო ომი მეფეების – მითრი-
დატესა და ტიგრანის წინააღმ-
დეგ; როცა უკვე პომპეუსმა აიღო
ხელში საზღვაო ფლოტის ძალთა
ხელისუფლებაც, ეს იყო ერთი
პიროვნების ხელში თავის მოყრა
მთელი რომის ჰეგემონიისა. მარ-
თალია, [ზემოთ აღნიშნული] გა-

ამბობენ პომპეუსმა როდესაც
ბრძანება მიიღო, წარბები შეი-

¹ ἀρχηγέτης] ἀρχιγέτης M.

² ἀξιολογητέρα] ἀξιολογοτέρα M.

ναγαγείν, καὶ τὸν μηρὸν πατά-
ξαι, ὡς δυσχεραίνων καὶ βαρυνό-
μενος τὴν ἀρχήν. Τὴν δ' εἰρω-
γείαν οὐδ' οἱ πάνυ συνήθεις αὐτῷ
ῥᾶον ἦνεγκαν.

Ἰέως δὲ τὴν μεταξὺ Φοινί-
κης καὶ Βοσπόρου θάλασσαν ἐπὶ
φρουρᾷ τῷ στόλῳ διαλαβῶν αὐτὸς
ἐβάδιζεν ἐπὶ Μιθριδάτην. Ἐκεί-
νου δ' ἐκλιπόντος ὄρος δύσμαχον
ὡς ἄνδρον, ἐν ᾧ ἐστρατοπεδεύ-
ετο, ὁ Πομπήϊος κατέσχευεν αὐτό,
καὶ τῇ φύσει τῶν βλαστανόντων,
καὶ ταῖς συγκλιναῖς τῶν τόπων
τεχμαιρόμενος, ἔχειν πηγὰς τὸ
χωρίον, ὀρύσσειν ἐκέλευσε φρέ-
ατα. Καὶ ταχὺ μεστὸν ἦν ὑδα-
τος τὸ στρατόπεδον. Ἐπειτα
περιστρατοπεδεύσας, ἐπετείχιζεν
αὐτό. Ὅ δὲ πέντε καὶ τεσσαρά-
κοντα πολιορκηθεὶς ἡμέρας, ἔλα-
θεν ἀποδράς μετὰ τῆς ἐβρωμε-
νεστέρας δυνάμεως, ἀποκτείνας
τοὺς ἀχρήστους καὶ τοὺς νο-
σοῦντας.

ძლიერებას ვერ გაუძლეს. განზრახული ჰქონდათ ციხიდან გაქცევა და ასე დაიხოცნენ დაავადებულნი უსარგებლოდ.

Καταλαβῶν δὲ αὐτὸν περὶ
τὸν Εὐφράτην ὁ Πομπήϊος, ἵνα
μὴ φθάσῃ περάσας τὸν ποταμόν,
ἐκ μέσων νυκτῶν ἐπήγε τὴν
στρατιάν. Ἦν οὖν ἀνάγκη ὑπὲρ
τοῦ χάρακος μάχεσθαι. Σελήνη
δ' ἦν καταφερομένη, ὅ τούς βασι-
λικούς ἔσφηλεν· εἶχον μὲν γὰρ
κατὰ νώτου τὴν σελήνην Ῥω-
μαῖοι. ἦδη δὲ περὶ θύσιν οὐσίας

რა და მუხლზე ხელი დაირტყა უკმაყოფილომ ამ მძიმე და საძნელო თანამდებობაზე დანიშვნის გამო. თვალთმაქცობისადმი ის მტრულად იყო განწყობილი, ადვილად არ აჰყვებოდა.

უპირველეს ყოვლისა დაიწყო ომი ფინიკიისა და ბოსფორის ზღვის შუა [მდებარე] სიმაგრის დასაპყრობად, დაიპყრო იგი და [ამის შემდეგ] გაემურა მითრიდატეს წინააღმდეგ. ამ დროს განვლეს ერთი ძნელად საომარი უწყლო მთა და მასზე დაბანაკდნენ. პომპეუსს ეჭირა ის; მოპირდაპირე მხარეს მდებარეობდა ბუნებით ნაყოფიერი ადგილი, სადაც სავარაუდო იყო წყაროს არსებობა. პომპეუსმა ბრძანება გასცა ამოეთხარათ ჭები და უმოკლეს ხანში ბანაკი აივსო წყლით. ამის შემდეგ დაბანაკდნენ მის ირგვლივ და გაამაგრეს იგი. ხოლო ისინი (ე. ი. მტრები) ალყაშემორტყმული იყვნენ ორმოცდა ხუთი დღე, რომაელთა

დაიპყრო რა პომპეუსმა ეს [ციხე-სიმაგრე], რომ ლაშქარი არ გასწყვეტოდა მდინარეზე გადასვლის დროს, შუალამით გადაიყვანა რაზმები ევფრატზე. აუცილებელი იყო ხელ-კეტებით ბრძოლა. მთვარე ამოსული იყო და ამან შეცდომაში შეიყვანა მეფის (ე. ი. მითრიდატეს) ჯარი: რომაელებს ზურგიდან აშუქებდა

αἱ σκιαὶ τῶν σωμάτων πρόσθεν
προτοῦσαι πολὺ δόκησιν παρῆχον
τοῖς πολεμίοις ἐγγίξαι τοὺς Ῥω-
μαίους αὐτοῖς, καὶ τοὺς ἴσσοὺς
ἀφέντες ἐφίκοντο οὐδενός· ὁ συ-
νιδόντες¹ Ῥωμαῖοι μετὰ κραυγῆς
ἐπέδραμον καὶ φεύγοντας ἔκτει-
νον, ὡς πολὺ πλείους μυρίων
ἀποθάνειν. Αὐτὸς δὲ Μιθριδάτης
μετὰ πλείωνων διέφυγε.

რეობაში მტრები], უკან დაედევნენ ყოიხით და გაქცეულებს კლავ-
დნენ და *[აზგვარად]* მრავალი ათეული ათასი დახოცეს. თვით მი-
რიდატე მრავალრიცხოვანი მხლებლებითურთ გაიქცა.

Πομπήιος δὲ εἰς Ἀρμενίαν
ἐνέβαλε, τοῦ νέου Τιγράνου κα-
λοῦντος αὐτόν· ἤδη γὰρ ἀφειστή-
κει τοῦ πατρός. Ὁ δὲ βασιλεὺς
Τιγράνης ὑπὸ Λευκόλλου συντε-
ριμμένος, ἡμερον δὲ συνθάνόμε-
νος τὸν Πομπήιον, ἑαυτὸν τε
παρέδωκε καὶ φρουρὰν ἐδέξατο
περὶ τὰ βασίλεια. Προσῶν δὲ
τῇ Πομπηίῳ τὴν τε χίταριν²
ἀφείλε τῆς κεφαλῆς καὶ ὄρμησε
πρὸ ποδῶν αὐτὴν ἐκείνου θεῖναι
καὶ καταβαλεῖν ἑαυτόν. Ἄλλ' ὁ
Πομπήιος τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ λαβό-
μενος προσηγάγετο καὶ πλησίον
ἰδρύσατο, τὸν δ' ἐκείνου υἱὸν
ἐπὶ θάτερα, καὶ εἶπε τῶν μὲν
ἄλλων δεῖν αἰτιασθαι Λεύκολλον,
ὕπ' ἐκείνου γὰρ ἀφηρησθαι Συ-
ρίαν, Φοινίκην, Κιλικίαν, Γαλα-
τίαν, Σωφῆνην, ἃ δὲ ἄχρις αὐτοῦ

მთვარე და ყოველი კაცი ორ-
ორად ჩანდა, სხეულთა ჩრდი-
ლები წინიდან ბევრად წარმო-
ახენდა რომაელებს და ასე უახ-
ლოვდებოდნენ ისინი მტრებს,
რომლებიც შეშინდნენ, დაჰყარეს
სატყორცნი შუბები ისე, რომ
არც ერთ მათგანს *[იარაღისათ-*
ვის] ხელი არ უხლია. რომაე-
ლებმა იხილეს რა *[ამ მდგომ-*

[ამის შემდეგ] პომპეუსმა არ-
მენიისაკენ გაილაშქრა. არმენიის
მეფის ტიგრანის ძეს „ახალ-
გაზრდა ტიგრანს“ უწოდებდნენ.
იგი მამას განუდგა. *[მოხუცი]*
ტიგრანი, რომელიც დამარცხე-
ბულ იქმნა ლუკულეს მიერ, ცნო-
ბილი იყო თავისი სიმშვიდითა
და უწყინარობით. მან პომპეუსს
[უბრძოლელად] გადასცა ციხე და
სამაგიეროდ მისგან *(ე. ი. პომ-*
პეუსისაგან) მიიღო მეფობა. *[ტიგ-*
რანმა] მიიწვია პომპეუსი სასახ-
ლეში, მოიხადა თავიდან სპარ-
სული სამეფო თავსაბურავი, გა-
ემართა მისკენ, რათა ქუდიც ჩა-
ეგდო და თვითონაც ჩავარდნო-
და ფეხებში. მაგრამ პომპეუსმა
[ამის ნება არ დართო მას], მარ-
ჯვნივ დაისვა იგი, მოაყვანიხა
როგორც მახლობელნი, ისე მისი

¹ *συνιδόντες]* *συνειδόντες*, sed delete s r. M.

² *χίταριν* Duc. *χίταριν* ut Wolfius, quod restitui, etsi ad Parisinae
χίταριν tacet Haasius, quum etiam in Vindob. sit per τ *καταριν* M.

διατετήρηται ἕξειν, Σωφηνῆς δὲ βασιλεύσειν τὸν σίβν. Ἐπὶ τούτοις ὁ μὲν Ἰγυράνης ἠγάπησεν, ὁ δὲ σίβς ἐδυσφόρει, καὶ κληθεὶς ἐπὶ δεῖπνον οὐκ, ἔφη, Πομπηίου δεῖσθαι τοιαῦτα τιμῶντος· καὶ γὰρ αὐτὸς ἄλλον ἐβήσειν Ἑμμαίον. Ἐκ τούτου δεθεὶς εἰς τὸν Φρίαμβον ἐφυλάττετο.

ვაჟი, მოპირდაპირე მხარეს დასხა ისინი და უთხრა: ლუკულეს სხვა რამეში უნდა დასდონ ბრალი; მისი დროიდან წაგვერთვა სირია, ფინიკია, კილიკია, გალატია, სოფენე, რომლებიც მანამდე დაცული იყო; სოფენეში იძეფოს [შენმა] ძემ; ამის გამო ტიგრანი პომპეუსის კმაყოფილი დარ-

ჩა, ხოლო მისი ძე – უკმაყოფილო. [პომპეუსი] სუფრაზე [ასე] ეუბნებოდა ტიგრანს: არაა საჭირო პომპეუსს ასეთი პატივით ეპყრობოდეს, რომ ის სხვა რომაელს იპოვის.

პომპეუსი მიემგზავრება კავკასიაში

Καταλιπὼν δὲ Πομπηῖος φρουρὸν Ἀρμενίας Ἀφράνιον αὐτὸς διὰ τῶν περιουκούντων τὸν Καύκασον ἐθνῶν ἐπὶ Μιθριδάτην ἐβάδιξε. Μέγιστα δὲ αὐτῶν εἰσιν ἔθνη Ἀλβανοὶ τε καὶ Ἰβηρες, οἳ μὲν ἐπὶ τὰ Μεσχιικά ὄρη καὶ τὸν Πόντον καθήκοντες, Ἀλβανοὶ δ' ἐπὶ τὴν ἕω καὶ τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Οὗτοι πρῶτον μὲν αἰτήσαντι Πομπηῖον δῖον ἔδοσαν, εἶτα γενόμενοι τετρακισμυρίων οὐκ ἐλάττους προσέβαλον αὐτῷ, καὶ τραπέντες ἐφθάρησαν παμπληθεῖς. Τῷ δὲ βασιλεῖ αὐτῶν πέμφαντι πρέσβεις σπεισάμενος ἀπήει ἐπὶ τοὺς Ἰβηρας μαχιμώτερος ὄντας τῶν Ἀλβανῶν καὶ μήτε Μήδοις μήτε Πέρσαις ὑπείξαντας, διαφυγόντας δὲ καὶ τὴν τῶν Μακεδόνων δυναστείαν, Ἀλεξάνδρου ταχέως ἐκ τῆς Ἰρκανίας ἀπάραντας, ἀλλὰ

პომპეუსმა აფრანიოსი დატოვა არმენიის ციხის მეთვალყურედ და თვითონ კავკასიის [მთებში] მცხოვრებ ტომთა გავლით მითრიდატესაკენ გაემართა. ყველაზე დიდი ამ ტომებს შორის არიან ალბანელები, რომლებიც აღმოსავლეთით კასპიის ზღვამდე არიან დასახლებულნი, და იბერები, რომლებიც მესხეთის მთასა და პონტოში ბინადრობენ. თავდაპირველად ალბანელებმა პომპეუსის თხოვნა [შეიწყნარეს] და გზა მისცეს, ხოლო შემდეგ, იყვნენ რა არა ნაკლებ ორმოცი ათასისა, მას თავს დაესხნენ, მაგრამ [დამარცხდნენ], გაიქცნენ და ბევრიც დაიხოცა. მაშინ მათმა ძეგემ გაუგზავნა უხუცესნი [მოსალაპარაკებლად] და დაზავების შემდეგ პომპეუსი გაემართა იბერთა წინააღმდეგ. იბერები ალბანელებზე უფრო კარგი მებრძო-

καὶ τούτους μεγάλη μάχη τρε-
ψάμενος πολλοὺς ἀνείλε καὶ
πλείους ἐξώγρησεν.

ლები არიან; ისინი არც მიდიე-
ლებსა და არც სპარსელებს არ
დამორჩილებიან [არასოდეს] და

მხოლოდ მაკედონელთა ძლიერებას [ვერ გაუმავრდნენ], გაექცნენ,
ალექსანდრე მაკედონელმა ვირკანიის ზღვიდან მოულოდნელი დარ-
ტყმით დასცა იბერიელები. მაშინაც არ გაქცეულან იბერები
უბრძოლველად, დიდი ბრძოლა [გაუმართეს], ბევრი ამოწყდა და
ბევრიც ტყვედ ჩაიგდო ხელში მაკედონელმა.

Ἐντεῦθεν εἰς τὴν Κόλχων
ἐνέβηλεν. Αὐθις δὲ Ἄλβανῶν
ἀποστάντων ἤλαυνεν ἐπ' αὐτοὺς
δι' ἀνδρῶν καὶ ἀργαλέας ὁδῶν,
ἕδωρ ἐν ἀσχοῖς πολλοῖς ἐπικομι-
ζόμενος. Καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς
ὑπὲρ τοῦ ἀλελφοῦ τοῦ σφῶν βασι-
λέως στρατηγούμενοις ἐνίκησε·
καὶ αὐτὸν ἐπελθόντα οἱ καὶ
βαλόντα ἐκ χειρὸς διελάσας ἀπέκ-
τεινεν. Ὅτε καὶ Ἀμαζόνες λέ-
γονται: συμμαχῆσαι τοῖς Ἄλβα-
νοῖς. Μετὰ γὰρ τὴν μάχην σκυ-
λευσμένων τῶν νεκρῶν, πέλταις
Ἀμαζονικαῖς οἱ Ῥωμαῖοι καὶ
κοιθούργοις¹ ἐνέτυχον, σῶμα δὲ
γυναικεῖον οὐδὲν εὗρέθη. Νέμον-
ται δὲ αὐταὶ τὰ καθήκοντα πρὸς
Ἰρκανίαν θάλασσαν τοῦ Καυκά-
σου· μέσον δὲ τῶν Ἄλβανῶν καὶ
αὐτῶν οἰκοῦσι Γέλλαι καὶ Αἰγυες,
οἷς ἔτους ἑκάστου περὶ τὸν Θερ-
μῶδοντα ποταμὸν εἰς ταύτῳ φοι-
τῶσα: ἑμιλοῦσιν ἐπὶ δῶμα² μῆνας·
εἶτα καθ' ἑαυτὰς ἀπαλλαγεῖσθαι
ἑῶσιν· τεκοῦσθαι· δὲ τὰ μὲν ἄρρενα

აქედან პომპეუსი გაემართა
კოლხიდისაკენ. კვლავ აჯანყდნენ
ალბანელები და რომაელებს მგზავ-
რობა მოუხდათ მათ ქვეყნებზე
უწყლო და ძნელად სავალი გზე-
ბით. წყლით უზრუნველსაყოფად
თან წაიღეს მრავალი წყლით
სავსე გულა. პომპეუსი თავს და-
ესხა მათ, და თვით მეფის ძმები,
ჯარს რომ მხედართმთავრობდ-
ნენ, დაამარცხა; პომპეუსი მათ
პირადად დაესხა თავს, შეებრძო-
ლა და დახოცა. ამბობენ, რომ
ალბანელებს ამაზონებიც ეხმარე-
ბოდნენო [ამ ბრძოლებში], მაგ-
რამ როგორც ცხედართა გაჩხრე-
კის შედეგად გამოირკვა ბრძო-
ლის დამთავრების შემდეგ, რომაელებმა ამაზონური ფარები და
ჩექმები ვი ნახეს, ხოლო დედა-
კაცთა გვამები არ შეხვედრიათ.
ამაზონებს ვირკანიის ზღვის მახ-
ლობლად მცხოვრებთაგან (ე. ი.
ალბანელებისაგან) ყოფს კავკა-
სიის მთა; ალბანელებსა და ამათ
შუა ცხოვრობენ გელები და ლი-

¹ κοιθούργοις] κοιθόρνοις M.

² δῶμα] δῶο M.

κομίσασαι¹ περί τήν τῶν πατέ-
ρων ἐκτίθενται γῆν, τὰ δὲ γε
θήλεα τρέφουσι.

გიელები, რომლებიც ყოველ წე-
ლიწადს გადმოდიან მდინარე
თერმოდონტით და ორი თვის

განმავლობაში დროს ატარებენ ამათთან (ე. ი. *ამაზონებთან*) ერთად,
ხოლო შემდეგ უმადაკაცებოდ ცხოვრობენ. რომ მოილოგინებენ,
ვაჟებს მამის ქვეყანაში დაადებენ, ხოლო ქალებს – თვითონ ზრდიან
ხოლმე.

Τῶν δὲ τοῦ Μιθριδάτου παλ-
λακῶν ἀναχθειςῶν πρὸς αὐτόν
οὐδεμίαν ἔγνω Πομπήϊος.

იმათ (ე. ი. *გელებმა და ლი-
გიელებმა*) მითრიდატეს ხარჭები
მოუყვანეს პომპეუსს, ამან კი არც
ერთით არ ისარგებლა.

Χ, 5. Στρατονίκη δέ, ἣ καὶ
μέγιστον παρὰ Μιθριδάτη ἔσχεν
ἀξίωμα, καὶ τὸ πολυχρυσότατον
τῶν φρουρίων ἐφύλαττε, δῶρά τε
πολλὰ τῷ Πομπηίῳ προσήγαγε
καὶ τὸ φρούριον παρεδίδου. Ὁ δὲ
τῶν προσαχθέντων ὄσα κόσμον
ἱεροῖς καὶ λαμπρότητα τῷ θρι-
άμβῳ παρείχον λαβὼν μόνα, τὰ
λοιπὰ τήν Στρατονίκην ἔχειν ἐκέ-
λευσε.

სტრატონიკეს, რომელიც მით-
რიდატეს დროს დიდად დაფა-
სებული და პატივცემული იყო,
ეპყრა ერთი ფრიად მდიდარი
ციხე; მან ბევრი საჩუქარი გაუგ-
ზავნა პომპეუსს და ციხეც გადა-
სცა. პომპეუსმა აქედან მხო-
ლოდ ის დაიტოვა, რაც ტაძრე-
ბის სამკაულად და ტრიუმფის
ჩასატარებლად იყო საჭირო, ხო-
ლო დანარჩენი, ბრძანა, დაებრუ-
ნებინათ სტრატონიკესათვის.

Καὶ τοῦ βασιλέως δὲ τῶν
Ἰβήρων κλίνην, καὶ τράπεζαν
καὶ θρόνον, χρυσᾶ πάντα πεπομ-
φότος αὐτῷ, καὶ ταῦτα τοῖς
ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδέ-
δωκεν.

იბერიის მეფისგან მოუვიდა
[*საჩუქრად*] საწოლი, ტაბლა და
ტახტი, ყველა ოქროსი, რომ-
ლებიც გადასცა სახალხო სალა-
როებს.

Ὡς δὲ τὸν Μιθριδάτην ἑώρα
φεύγοντα χαλεπώτερον ἢ μαχό-
μενον, τούτῳ μὲν εἶπεν ἰσχυρό-
τερον ἑαυτοῦ πολέμιον τὸν λιμὸν
ἀπολείπειν, αὐτὸς δὲ προήγε σὺν
στρατιᾷ.

როდესაც სტრატონიკემ იხი-
ლა მითრიდატე დიდ გასაჭირში
იყო ბრძოლის დროს და გარბო-
და, მაშინ მან გადასწყვიტა ამ
უსასტიკესი მტრისა და სიმში-
ლისაგან თავის დაღწევა და მის

ხელქვეით ჯართან ერთად გამოვიდა ბრძოლის ასპარეზიდან.

¹ κομίσασαι] κομιζουσαι pr., ζου in σα mutato r.

Χειρωσάμενος δὲ δι' Ἀφρα-
γίου τοῦς περὶ Ἀμαγὸν¹ Ἄρα-
βας, καταβὰς εἰς Συρίαν ταύ-
την μὲν ἐπαρχίαν καὶ κτήμα
Ῥωμαίων ἀπέφηνε, τὴν δὲ Ἰουδαί-
αν ὑπέταξε, καὶ τὸν βασιλέα
αὐτῆς Ἀριστόβουλον συνέλαβεν,
ὡς ἐν τοῖς Ἰουδαϊκοῖς ἡδὴ ἱστο-
ρηται. Μέγα δ' ἦν ὄνομα τῆς
αὐτοῦ θυνάμειος καὶ μείζον τῆς
ἀρετῆς καὶ πραότητος. Ὁ δὲ
τῶν περὶ τὴν Πέτραν Ἀράβων
βασιλεὺς δεῖσας ἔγραψε Πομπηίῳ
πάντα πείθεσθαι.

მეფის შიშით ყველა საქმენი პომპეუსისა, პეტრას რომ ეხება, სარ-
წმუნოდ არ აღუწერია.

Ἠγγέλη μὲντοι αὐτῷ τεθνεὼς
καὶ ὁ Μιθριδάτης, Φαρνάκου τοῦ
υἱοῦ² διαχρησαμένου αὐτόν. Εἰς
Ἄμυντον οὖν ἀφικομένη Πομπηίῳ
πολλὰ³ μὲν δῶρα παρὰ Φαρνάκου
κεκόμιστο, πολλὰ δὲ γε προσή-
νεκτο σώματα, καὶ αὐτὸς ὁ Μιθ-
ριδάτου γεκρός.

Ἐπανῶν δὲ λυπηρὰν τὴν ἐπά-
νοτον ἔσχηκε διὰ τὴν γυναῖκα
Μουκίαν ἐξυβρίσασαν παρὰ τὴν
ἀποδημίαν αὐτοῦ⁴ καὶ πλησιάσας
τῇ Ἰταλίᾳ ἐπειψεν ἐκείνη τὴν
ἀφῆσιν.

Εἰς δὲ τὴν Ῥώμην λόγοι πε-
ρὶ αὐτοῦ ἐγίνοντο, καὶ θόρυβος

პომპეუსმა დაიმორჩილა რა
აფრანიოსის მეშვეობით არაბები,
რომლებიც ამანის მახლობლად
მოსახლეობენ, გაემართა სირიისა-
კენ და ისიც რომის პროვინციად
და სამფლობელოდ გამოაცხადა;
მანვე დაიპყრო იუდეა და მისი
მეფე – არისტობულე, – როგორც
იუდეელთა ისტორიაშია მოთხ-
რობილი, – შეიპყრო. დიდი იყო
მისი (ე. ო. პომპეუსის) ძლიერება
და კიდევ უფრო მეტი მისი სათ-
ნოება და კაცთ-მოყვარება, მას
(ე. ო. იოსებ ფლავიოსს) არაბთა

მაშინ ეუწყა პომპეუსს სიკვ-
დილი მითრიდატესი, რომელიც
მოკლულ იქმნა ფარნაკეს ძის
მიერ. ამინსოს როცა მივიდა პომ-
პეუსი, მას ფარნაკემ მიართვა
მრავალი საჩუქარი, [მტერთა]
მრავალი გვამებიც მიუტანეს მას
და [მათ შორის] თვით მითრი-
დატეს ნეშტიც.

უკან მომავალს სამწუხარო
დაბრუნება გამოუვიდა მისი ცო-
ლის გამო, რომელიც მისი იქ
არყოფნის დროს გაუნამუსებუ-
ლა. როდესაც მიუახლოვდნენ
იტალიას, გაყრის ქალაქი გა-
უგზავნა.

რომში პომპეუსის შესახებ ხმა
გავარდა და შიშობდნენ: „ქალაქ-

¹ Ἄμαγον] etiam hic codex ut Wolfius et Duc., quod hic sine libris
correctum, supra p. 21. A ex A.

² υἱοῦ] υἱὸς αὐτοῦ M.

³ πολλὰ μὲν δῶρα] om. et addit margo r.

τὴν ὡς τὸ στράτευμα τῆ πόλει.
 ἐπάξοντός τε καὶ μοναρχήσοντος.
 ἵ) δὲ τῆς Ἰταλίας τε ἅμα ἐπέβη
 καὶ ἐκκλησιάσας τοὺς στρατιώ-
 τας ἐκέλευσεν ἕκαστον πρὸς τὰ
 οἰκεία τρέπεσθαι, ἀνθὶς δὲ
 συναθροισθῆναι διὰ τὸν ἠριάμ-
 βον. Σκεδασθείσης δ' οὕτω τῆς
 στρατιᾶς ἀνοπλον αἱ πόλεις ὀρω-
 σαι Πομπήϊον καὶ μετ' ὀλίγων
 ἀπιόντα, ὑφ' ἠδονῆς ἐκχεόμενα
 καὶ προπέμπουσαι συγκατήγον εἰς
 τὴν Ῥώμην μετὰ δυνάμειος πλεί-
 ονος. Τοῦ δὲ νόμου μὴ συγχω-
 ροῦντος πρὸ τοῦ ἠριάμβου παρελ-
 θεῖν εἰς τὴν πόλιν, πέμψας ἠξίου
 τὴν βουλὴν ὑπερθέσθαι τὰς τῶν
 ὑπάτων ἀρχαιρεσίας. Κάτωνος δ'
 ἐναντιωθέντος οὐκ ἔτυχε· διὸ καὶ
 οἰκειώσασθαι τὸν ἄνδρα ἠθέλησε.
 Δυσεῖν οὖν ἀδελφιδῶν οὐσῶν ἐκεί-
 νῳ, τὴν μὲν αὐτὸς εἰζήτει λαβεῖν,
 τὴν δὲ τῷ υἱῷ συνοικίσαι· παραι-
 τουμένου δὲ τὴν ἀγγιστείαν τοῦ
 Κάτωνος, ὡς διαφθορὰν ἐσομέ-
 νην αὐτῷ· τοῦ τρόπου, ἢ ἀδελφῆ
 καὶ ἢ γυνῆ ἐχαλέπαινον.

პობოდა მათ შორის [წინააღმდეგობა], თუმცა ამით შეურაცხყოფდა თავის ცოლსა და დას.

Ἄφρανήφ δὲ Πομπήϊου ὑπα-
 τείαν μετιόντος, καὶ διὰ τοῦτο
 πρὸς τὰς φυλάς ἀργύριον ἀναλί-
 σκοντος, καὶ καθῶς ἐντεθεῖεν
 ἀκούοντος ὡς ὄντιον τὴν ἀρχὴν
 ποιούμενου τοῖς μὴ ταύτης ἀξίους,
 ὁ Κάτων πρὸς τὰς γυναῖκας
 „τούτων“ ἔφη „τῶν ὄνειδῶν κοινω-

ში ჯარს შემოიყვანს თუ არა,
 [მაშინვე] მონარქად დაჯდებაო“;
 [ამ ჭორების გასაფანტად] მან
 იტალიაში ჩასვლისთანავე თავი
 მოუყარა ჯარს და უბრძანა ყვე-
 ლა მათგანი თავიანთ სახლში
 წასულიყო და შემდეგ კვლავ მო-
 ბრუნებულნიყვნენ ტრიუმფის ჩა-
 სატარებლად. პომპეუსმა იმიტომ
 გაუშვა ჯარი, რომ ისინი შეუ-
 იარაღებელი ენახა ქალაქს და
 ცოტა ხნის შემდეგ უკან მობრუ-
 ნებულთ წინ გაძლოლოდა რომი-
 საკენ. ადათის მიხედვით შეუწ-
 ყნარებელი იყო ზემოთ ქალაქში
 გავლა მანამ, სანამ სენატი არ
 შეარჩევდა კონსულს ცერემონიის
 ხელმძღვანელად. კატონი წინა-
 აღმდეგი არ იყო იმიტომ, რომ
 [ახალი] მეგობრები „მოკეთენი
 უნდოდა შეეძინა: ორი ძმისწული
 ჰყავდა მას [პომპეუსს], რომელ-
 თაგან ერთი თვითონ მას [კატონს]
 სურდა შეერთო ცოლად, ხოლო
 მეორე – თავისი ვაჟისთვის უნდო-
 და მოეყვანა. დაუმოყვრდებოდა
 რა მას კატონი, ამ გზით მოის-

აფრანოისმა, რომელიც პომ-
 პეუსის შემდეგ კონსულად იყო
 არჩეული და თავისი დაუდევრო-
 ბით ფულები გაფლანგა და რომ-
 ლის შესახებაც ცუდი ხმები და-
 დიოდა [იმ დროიდან], როდესაც
 მან, წინათ, საქონელი შეიძინა
 ფილესათვის, უღირსი საქმენი

νητέον ἡμῖν οἰκείους γενομένοις
πρὸς τὸν Προμήιον“.

ჩაიდიხა: კატონმა უთხრა ქალებს;
[*ავრანთოსის*] მიერ ჩადენილ სა-

მარცხვინო საქმეებში პომპეუსის მიმართ წილი ჩვენც გვიდევს,
როგორც მის მახლობლებსო.

Τοῦ δὲ θηριάμβου τῷ μεγέθει
καίπερ εἰς δύο ἡμέρας μερισθέν-
τος ὁ χρόνος οὐκ ἐξήρκεσεν, ἀλλὰ
τῶν παρεσκευασμένων¹ πολλὰ
τῆς θέας ἐξέπεσε. Γράμμασι δὲ
προηγούμενοις ἐδηλοῦτο τὰ γένη,
καθ' ὧν ἐθηριάμβευεν. Ἦν δὲ
ταῦτα, Πόντος, Ἀρμενία, Παφ-
λαγονία, Καππαδοκία, Μηδία,
Κόλχοι, Ἰβηρες, Ἀλβανοί, Συρία,
Κιλικία, Μεσοποταμία, τὰ περι
Φοινίκην καὶ Παλαιστίνην, Ἰου-
δαία, Ἀραβία, τὸ πειρατικὸν
ἅπαν ἐν γῆ καὶ θαλάττῃ κατα-
πεπολημένον.

პომპეუსმა გადაიხადა დიდი
ტრიუმფი, რაც ორი დღე გაგრ-
ძელდა; მაგრამ დროის ნაკლე-
ბობის გამო ბევრი სანახაობა
არ შესდგა. ტრიუმფის წინ მი-
ჰქონდათ დაფები, რომლებზედაც
აღნიშნული იყო პომპეუსის მიერ
დამარცხებულ ხალხთა ვინაობა.
ეს ქვეყნები იყო: პონტო, არმე-
ნია, პაფლაგონია, კაპადოკია,
მიდია, კოლხები, იბერები, ალბა-
ნელები, კილიკია, მესოპოტამია,
ფინიკია და პალესტინა, იუდეა,
არაბეთი და ყველა კუთხის მე-
კობრენი, რომლებიც დამარცხე-

ბულ იქმნენ როგორც ხმელეთზე, ისე ზღვაზე.

Ἐν δὲ τούτοις φρούρια μὲν
ἡλωκότα χιλίων οὐκ ἐλάττω,
πόλεις δὲ οὐ πολὺ τῶν ἐνακο-
σίων ἀποδέουσαι, πειρατικαὶ δὲ
νῆες ὀκτακόσiai, κατοικίαι δὲ
πόλεων μιᾶς δέουσαι τεσσαρά-
κοντα.

ამათში [*მოხსენებული*] იყო
პომპეუსის მიერ აღებული ციხე-
სიმაგრენი არა ნაკლებ ათასისა,
ქალაქები ბევრით არა ნაკლები
ცხრაასისა, ზღვის მეკობრენი 800
და მის მიერ დაარსებული 39
კოლონია.

Πρὸς δὲ τούτοις ἔφραξε διὰ
τῶν γραμμάτων ὅτι πεντακισχί-
λαι μὲν μυριάδες ἐκ τῶν τελῶν
ὑπῆρχον, ἐκ δὲ ὧν αὐτὸς προσ-
εκτήσατο μυρίας ὀκτακισχιλίας
πεντακοσίας Ῥωμαῖοι λαμβάνου-
σιν, ἀναφέρεται δὲ εἰς τὸ δημό-
σιον ταμεῖον² ἐν νομίσματι καὶ

ამასთან ერთად დაფებზე აღ-
ნიშნული იყო, რომ რომის იმპე-
რიამი არსებულ 15.000 საბაჟოს
გარდა, თვით პომპეუსის მიერ
იყო დაარსებული 18.500 საბაჟო.
ტრიუმფის დროს გაატარეს ხა-
ზინა ფულეებითა და ოქრო-ვერ-
ცხლის ქურჭლეულობით [*სავსე*] –

¹ *παρεσκευασμένων*] *παρασκευασμένων* M.

² *ταμεῖον*] *ταμείον* M.

κατασκευαῖς ἀργυρίου καὶ χρυ-
σίου δισμύρια τέλαντα, παρέξ τῶν
τοῖς στρατιώταις δεδομένων.

Αἰχμάλωτοι δὲ ἐπομπεύθησαν
ἀνευ τῶν ἀρχιπειρατῶν σὺς Τιγ-
ράνου τοῦ Ἀρμενίου μετὰ γυναι-
κὸς καὶ μισγατέρων, αὐτοῦ τε
Τιγράνου τοῦ βασιλέως γυνὴ Ζω-
σίμη, καὶ βασιλεὺς Ἰουδαίων
Ἀριστόβουλος, καὶ συγγενεῖς Μιθ-
ριδάτου, ἄλλοι τε πλείους.

Μέγιστον δὲ ἐπήρξε πρὸς δό-
ξαν αὐτῶ, ὅτι τρεῖς τεθριαμβευ-
κῶς, τὸν μὲν πρῶτον ἐκ Λιβύης,
τὸν δὲ δεύτερον ἐξ Εὐρώπης, τὸν
δὲ τελευταῖον ἀπὸ τῆς Ἀσίας
κατάγων, τρόπον τινὰ τὴν οἰκου-
μένην ἐδόκει τοῖς τρισὶν ἐπήχ-
θαι θριάμβοις· ἦν δὲ τότε ἐτῶν
τεσσαρακοντα.

[ამის შესახებ უკვე ითქვა]. მაშინ იყო 40 წლისა.

20,000 ტალანტის ღირებული,
გარდა იმისა, რასაკვირველია,
ჯარისკაცებს რომ დაურიგდათ,

მეკობრეთა ბელადების გარდა,
გაატარეს შემდეგი ტყვეები: სომ-
ხეთის მეფის ტიგრანის ძე ცო-
ლით და ქალიშვილებით, თვით
ტიგრან მეფის ცოლი ზოსიმე,
იუდეელთა მეფე არისტობულე,
მითრიდატეს ნათესავნი და სხვა
მრავალი.

დიდი სახელი ჰქონდა მოხვე-
ჭილი პომპეუსს, რომელსაც სამი
ტრიუმფი მოუწყვეს: პირველი –
როცა ლიბიიდან [დაბრუნდა],
მეორე იყო მაშინ, როდესაც ევ-
როპიდან მოვიდა [ძლევამობილი],
ხოლო უკანასკნელი – აზიიდან
დაბრუნების შემდეგ და რა სახი-
თაც მოეწყო მესამე ტრიუმფი,

ფარსმან მეფე

XI, 24. Ὁ μὲν δὴ πρὸς
Ἰουδαίους πόλεμος οὕτως ἦγυσ-
το, ὁ δὲ πρὸς Ἀλβανούς, εἰσι
δὲ Μασσαγέται κατὰ τὸν Δίω-
να ὑπὸ Φαρασμάνου κελίετο· καὶ
τὴν μὲν Μηδίαν λίαν ἐλύπησε,
τῆς δ' Ἀρμενίας καὶ τῆς Καπ-
παδοκίας ἦψατο μὲν, τῶν δ'
Ἀλβανῶν πῆ μὲν ὄρωις πεισ-
θέντων, πῆ δὲ θεισάντων ἐπαύ-
σατο.

ასე დასრულდა ომი იუდე-
ველთა წინააღმდეგ, ხოლო ომი
ალბანელების წინააღმდეგ (ალბა-
ნელები დიონის მიხედვით მასა-
გეტები არიან) ფარსმანის წყალო-
ბით ატყდა. მიდიელებიც ძალზე
შეავიწროვა, არმენიასა და კაპა-
დოკიასაც მისწვდა; ალბანელებ-
მა ძლივს-ძლივობით საჩუქრებით
მოახერხეს შერიგება, ხოლო
სხვებმა თხოვნა-მუდართით [დააღ-
წიეს თავი] და დაამშვიდეს იგი.

მდინარე ფაზისი

XII, 28. Ἦν διεθέξατο Ἰάκι-
τες. πρῶτον ἀνὴρ· πέντε γὰρ
ἔτων εἶναι· καὶ ἐβδωμήκοντα ἀνα-
γράφεται, ὅτε ἤρθε εἰς μοναρχί-
αν. Ἦ στρατιωτικὸν δὲ αὐτὸν
ἀνηγόρευσε καὶ ἀπόντα· ἐν Καμ-
πανίᾳ γὰρ τότε διέτριβεν, ἐνθα
δεδεγμένος τὸ ψήφισμα, εἰς Ἰώ-
μην εἰσήλασε μετὰ στήματός
ἰδιωτικοῦ, καὶ γνώμη τῆς συγκ-
λήτου τε καὶ τοῦ δήμου τὴν
στολήν περιεβάλετο τὴν βᾶσι-
λειον.

Σκῆψαι δὲ τὴν Μαιώτιδα λίμ-
νην καὶ τὸν Φάσιν ποταμὸν πε-
ρασηθέντες Πόντῳ καὶ Καππα-
δοκίᾳ ἐπήλθον καὶ Ἰαλατίᾳ
καὶ Κιλικίᾳ. Τούτοις ὁ Ἰάκιτος
συμμίξας καὶ ὁ Φλωριανὸς ὑπαρ-
χας ὡν πολλοὺς ἀνεῖλον, οἱ δὲ
λοιποὶ φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐπρα-
γματεύσαντο.

ტაკიტოსი როცა აღზევდა, მამინ იგი უკვე მოხუცებული იყო. 75 წლისა იყო, – ამბობენ, – თვითმპყრობელი რომ გახდა. სამხედრო ნაწილებმა დაასახელეს ის და იგი საჯაროდ გამოაცხადეს კეისრად (კამპანიაში იმყოფებოდა ის მაშინ); ამ გადაწყვეტილების მიმღები, აქედან რომისაკენ გაემურა საკუთარი (ე. ი. სამხედრო) ტანსაცმლით და იქ სენატისა და ხალხის მხარდაჭერით შეიმოსა სამეფო სამოსელი.

სკვითებმა მეოტიდის ტბა და მდინარე ფაზისი გადმოსცურეს (გადმოლახეს) და პონტოსა, კაპადოკიასა, გალატიასა და კილიკიაში შევიდნენ; ტაკიტოსი მათ შეებრძოლა და ფლორიანოსის მხედართმთავრობით ბევრნი ამოჟლიტა; ხოლო დარჩენილებმა გაქცევით უშველეს თავს.

მასაგეტები

XIII, 7. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα
κατὰ τῆς πόλεως ἐπινοησάμενος,
καὶ πλείστους τῶν οἰκείων ἀπο-
βαλὼν ὑπὲρ γὰρ τὰς εἴκοσι χιλιά-
δας κινδυνεῦσαι λέγεται τοῦ Περ-
σικοῦ στρατεύματος πολιορκουμέ-
νης Νισίβειας, μετ' ἀισχύνης ἀνε-
χρήρησεν. Ἦδη γὰρ καὶ Μασα-
γέται τῇ Περσίδι ἐπήλθοσαν,
καὶ αὐτῇ ἐλυμαίνοντο. Κωνσταν-
τὸς δὲ ὁ βασιλεὺς τὴν μὲν Νίσι-

მრავალი სხვაც გამოიგონა ქალაქის წინააღმდეგ; აუარებელი მცხოვრებნი განდევნა [ქალაქიდან]; (ამბობენ ნიზიბინს რომ სპარსელთა ჯარებმა ალყა შემოარტყე, 20.000-ზე მეტი კაცი ჩავარდა საფრთხეშიო), [ხოლო შემდეგ] შერცხვენილნი უკუიქცნენ. იმ დროს მასაგეტები სპარსეთში შევიდნენ და მას დიდოზიანი მიაყენეს. კონსტანტი მე-

ριν κατωχύρωσε, και τους πολί-
τας αυτής ανεκτήσατο, αυτός δε
ἀνακωχῆς ἦδη τῇ ἑρίᾳ γενομένης
ἐκ τῶν Περσῶν. πρὸς τὰ ἐσπέρια
ῥήμησε. Καὶ οἱ ἀγγέλλεται Βετ-
ραχνίων κοινοπραγίας τῆ Μαγ-
νεντρί.

ფემ ნიზიზინი გაამაგრა და ქა-
ლაქი კვლავ დაასახლა. კონსტან-
ტი მათ (*სპარსელებს*) დაეზავა
და აღმოსავლეთიდან დასავლე-
თისაკენ შემოიქცა და გაიგო
ბეტრანიელთა (*ვარ. ბრეტანიელ-
თა*) და მაგნესიელთა ერთობლი-
ვი მოქმედების ამბავი.

იოანე ოქროპირის გადასახლება კუკუსოში და ბიჭვინთაში

XIII, 20, Ἡ δὲ βασιλεὺς Ἐὐδο-
ξία ἑαυτῇ τὰς περὶ ἀδικίας διδασ-
καλίας προσαρμόττουσα, ἤλεγχε
γὰρ αὐτὴν ἢ συνειδήσις τοιαύτην
ἴσταν, ἐμηνία, και τοὺς ψυμοὺς
ἐξέκαιε κατὰ τοῦ μεγάλου πατ-
ρός. Καὶ πάλιν, ἵνα τὰ ἐν μέσῳ
παρῶ, πείθει τὸν γαμέτην, ἔλκου-
σα τοῦτον ὡσπερ ἐκ φορβειᾶς,
ὑπερρῆαν τοῦ ἁγίου καταψηφι-
τασθῆαι. Καὶ ὁ μὲν τῆς ἐκκλη-
σίας ἐξῴσθη τυραννικῶς, και εἰς
γῶρας ἀπήγετο ἐπικινδύνοϋς, και
εἰς πορρωτάτω κειμένας ἐσχά-
τιᾶς, πολλῶν πειραθεῖς κατὰ τὴν
ῥῆδὴν δυσχερῶν, ἃ τῆς ἐκείνου
χρυσέας γλώττης ἐν ἐπιστολαῖς
ἔξεστιν ἀκούειν διηγουμένης.

დედოფალმა ევდოქსიამ თა-
ვისი უსამართლო, შეურაცხყო-
ფელი, ენით [*იოანე ოქროპირის
მიმართ*] გადაიბირა ხალხი მის
გაძევებაზე (ნამუსიც ასევე ცუდი
ჰქონდა მას), და ხალხის გულის-
წყრომა ადაგზნო [*აშ*] დიდი მამის
წინააღმდეგ. მიიზიდა რა ქმარი
ისე, როგორც ავშარიოთ [*ბითორე-
ვენ ხოლომე ცხენს*], კვლავ მიიმხ-
რო იგი წმიდა მამის ექსორიაზე.
ხოლო ეკლესიიდან განიდევნა
იოანე ოქროპირი ტირანულად
და გაიგზავნა ძლიერ შორს, გა-
ნაპირას მდებარე ადგილზე სახი-
ფათო სავალი გზით; ამ აუტანელ
გზებზე მან განიცადა მრავალი
ტანჯვა, რაც ოქროპირს მოთხ-

რობილი აქვს თავისი ოქროს ენით წერილებში, რომელთა მოსმენა
ძლიერ საჭიროა.

Καταντήσας δ' εἰς Κουκου-
σόν, κάκειθεν εἰς Πιτυοῦντα
ἀπαγόμενος, ἐν Κομάνοις γενόμε-
νος, ἐκεῖ τὴν ζωὴν ἐξέμετρησεν,
ἔτων γεγονῶς δύο τε και πεντή-
κοντα, ἀρχιερατεύσας δὲ τῆς

მიადწიეს რა კუკუსომდე, აქე-
დან გაემართნენ ბ ი ჭ ვ ი ნ თ ი-
ს ა კ ე ნ; კომანაში რომ მივიდნენ
(*დაბაა ეს ადგილი*), იქ გარდაიც-
ვალა იოანე ოქროპირი 52 წლის
ასაკში, რომელიც სამეფო ქა-

βασιλίδος τῶν πόλεων ἕτη πέντε
πρὸς τῷ ἡμίσει.

(Ὁὐκ ἐπενύσταξε μέντοι ἡ θεία
οἴκη, ἀλλὰ ταχέως μετήλθε τὴν
τριτάλαιαν ἐκείνην βασιλισσαν.
Ὁδῶ γὰρ τρεῖς παρθῆνον μῆνες
μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χρυσσο-
τόμου πατρός καὶ βιαίῳ περιπέπ-
τακε μόρφῳ. Κυρσῆς γὰρ τὸ
ἔμβρυον τέθνηκε, καὶ ὠδίνες
ἐκείνην συνείχον δρυμῆται· σαπέν-
τος δ' ἔνδον ἐκείνου, καὶ ἡ γη-
δὺς τῆς βασιλισσῆς μετέσχε τῆς
σῆψως, καὶ οὕτως ἀθλίως με-
τήλλαξε τὴν ζωὴν.

Τοῦ μέντοι Χρυσορρήμονος
ἐκείνου πατρός ἐκβληθέντος τῆς
ἐκκλησίας ἀγτεισάγεται τις Ἄρ-
σάκιος, καὶ ἐπὶ δύο ἐπισκοπήσας
ἐνιαυτοὺς θνήσκει μεθ' ὃν κε-
χειροτόνητο Ἀττικός.

შემდეგ გარდაიცვალა და რომლის შემდეგ ხელდასხმულ იქმნა
[*ეპისკოპოსად*] ატიკოსი.

Τῆς δ' Ἐὐδοξίας προτεθνη-
κυίας τοῦ ὀμεινέτου καὶ αὐτο-
κράτορος, καὶ αὐτὸς οὐ μετὰ
μακρὸν ἐπανήλθεν αὐτῇ ὁ Ἀρκά-
διος, βασιλεύσας μετὰ τὸν θάνα-
τον Θεοδοσίου τοῦ οἰκείου πατ-
ρός ἕτη τεσσαρεσκάδεκα καὶ μῆ-
νας τρεῖς πρὸς ἡμέραις τρισί.
Λέγεται δὲ τῆς Ἐὐδοξίας τυγχά-
νειν ὁ εἰς τὰ λεγόμενα Πιττάκια
ἔστως κίων.

Θνήσων δὲ ὁ Ἀρκάδιος τὸν
υἱὸν ἑαυτοῦ τῆς βασιλείας διαδό-
χον κατέλιπε Θεοδόσιον τὸν Μιχ-

ლაქში მღვდელმთავრობდა (*ე. ი. ეპისკოპოსობდა*) ხუთნახევარ წე-
ლიწადს.

მაგრამ არ ეძინა საღვთო სა-
მართალს, არამედ დაუყოვნებ-
ლივ ეწვია საშინელი უბედურება
დედოფალს; ჯერ კიდევ არ გა-
სულიყო 3 თვე ოქროპირის გარ-
დაცვალებიდან, რომ არაბუნებ-
რივი სიკვდილი დაატყდა მას
თავს; შვა მკვდარი შვილი, მშო-
ბიარობისას ჰქონდა აუტანელი
ტკივილები, დაუღპა შიგნეული
და საშვილოსნოს დაღპობისაგან
დაიღუპა დედოფალი. [აი] ასე
უბედურად გარდაიცვალა იგი.

ხოლო როდესაც მამა ოქრო-
პირი განდევნილ იქმნა ეკლესიი-
დან, მის ნაცვლად [*საეპისკოპო-
სო*] ტახტი დაიკავა არსაკმა, რო-
მელიც მხოლოდ 2 წლის გან-
მავლობაში ეპისკოპოსობდა და

ევდოქსიას გარდაცვალებიდან
მცირე დროის განვლის შემდეგ
მოკვდა მისი მეუღლე – თვით-
მპყრობელი, და მის შემდეგ [*სა-
მეფო*] ტახტი დაიჭირა არკადიმ
და იმეფა მამის, თეოდოსის გარ-
დაცვალებიდან თოთხმეტი წელი,
სამი თვე და სამი დღე. ამბო-
ბენ, რომ ევდოქსიას ნახელარია
პიტაკიებში აღმართული სვეტი.

ხოლო გარდაიცვალა რა არ-
კადი, მეფობა მემკვიდრეობით
დარჩა მის ძეს, თეოდოსის, რო-

ρὸν λεγόμενον πρὸς ἀντιδιαστο-
λὴν τοῦ πάππου αὐτοῦ ἢ ὅτι ἐν
παιδικῇ πᾶν ἐτύγγανεν ἡλικίᾳ
τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τελευτήσαντος·
ἐπτα γὰρ ἦν τότε μόνον ἐνιαυ-
τῶν. Ἄλλ' ἀναβιβλήσῃω τὰ περὶ
ταῦτου· τὰ δὲ κατὰ τὸν Ὀνώ-
ριον ὁ λόγος ἐν ἐπιτομῇ διε-
ξίτω...

იყო, მაგრამ ამის შესახებ [საუბარი] გადავდოთ და ჰონორიოსის
შესახებ მოკლედ მოგახსენებთ...

მელსაც „მცირეს“ უწოდებდნენ:
წინააღმდეგ მისი პაპის (ე. ი.
თეოდოსი დიდის) მიერ სახელ-
მწიფოს ორად გაყოფისა, [თეო-
დოსი მცირე რომის სახელმწიფოს
თვითმპყრობელი გახდა]. ჯერ კი-
დეც მცირეწლოვანი იყო იგი,
როდესაც მამა გარდაეცვალა:
მაშინ ის მხოლოდ შვიდი წლისა

XIII, 22. Ἄντεισῆχθη δὲ εἰς
τὴν τῆς Νέας Ῥώμης ποιμαντι-
κὴν Μαξιμιανὸς τῆς Ἐκκλησίας
πρεσβύτερος. Καὶ μετὰ τοῦ-
τον ἐπὶ διετίαν ἀρχιερατεύσαντα
Πρόκλος ὁ τοῦ Χρυσοστόμου μα-
θητὴς πατριάρχης προεχειρίσθη,
ὑπὸ Σιωνίου τοῦ πατριάρχου
πρῆγην ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς
Κυζίκου, μὴ δεχθεὶς δὲ παρὰ
τῶν ἐκεί, ἕτερον ἐλομένων ἀρχιε-
ρέα, καὶ τὸν μετὰξὺ χρόνον σχο-
λάζων.

მისტაცა. შუალედი დროის განმავლობაში ეპისკოპოსის ადგილი
თავისუფალი იყო.

Ὁὗτος τοίνυν τῷ θρόνῳ τῆς
Κωνσταντίνου ἐνθρονισθεὶς, ἀξιοῖ
τὸν βασιλέα τὸ σῶμα τοῦ Χρυ-
σοστόμου ἐκ Πιτυοῦντος ἀνα-
κομισθήναι, καὶ μὴ μένειν καὶ
θανόντα τὸν ἅγιον ὑπερόριον.
Πείθεται τούτῳ ὁ βασιλεὺς, καὶ
ἀνακομιζεται ὁ τοῦ ἁγίου νεκ-
ρὸς, καὶ ὑποδέχεται μεθ' ὑπερ-
βαλλούσης τιμῆς, καὶ κατατίθε-
ται ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ

ხოლო ახალი რომის (ე. ი.
კონსტანტინეპოლის) სამწყსოს მე-
თაურად შემოყვანილ იქმნა ეკ-
ლესიის ხუცესი მაქსიმიანე.
ამის შემდეგ ორი წლის განმავ-
ლობაში ეპისკოპოსობდა პროკ-
ლე, ოქროპირის მოწაფე, რო-
მელმაც პატრიარქობა მიიღო
პატრიარქ სისინიოსისგან, რო-
მელიც თავდაპირველად კიზიკის
ეპისკოპოსი იყო; ამ უკანასკნელს
აქ ეპისკოპოსობა კი არ მიუღია
[საკვლესიო წესით], არამედ სხვას

ამგვარად, მან დაიჭირა რა
კონსტანტინეს კათედრა, მე-
ფეს სთხოვა სამღვდელოებამ
ოქროპირის ნემტის ბიჭვინ-
თიდან გადმოსვენება და არ-
დატოვება განაპირა ადგილას
წმიდანის ცხედრისა. მეფემ ეს
მოსაზრება გაიზიარა და გადმო-
სვენებულ იქმნა ამ წმინდანის
ნემტი დიდის პატივით; დაფლეს
წმიდა მოციქულთა სახელობის

τῶν ἁγίων Ἀποστόλων περιωνύμου νοῦ.

Βουλῆεις δὲ ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος τὰ τείχη μεταθεῖναι τῆς πόλεως καὶ μείζονα τὴν τάτης θέσθαι περιοχὴν. Κύριω τῷ ἐπάρχῳ τὸ ἔργον ἀνέθετο· καὶ ὁ σπουδῇ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ χρησάμενος ἀνήγειρε τὸ χερσαῖον τεῖχος ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης ὅν' ἐξήκοντα ἡμερῶν. Ὁ γοῦν δῆμος τῆς πόλεως ἐπὶ τῷ ἔργῳ ἦσθεις, καὶ τῆς ταχυτήτος ὑπερβαυμάσας τὸν ἔπαρχον, ἐξεβόησε δημοσίᾳ „Κωνσταντίνος ἔκτισε, Κύριος ἀνεγένεσε“.

«კონსტანტინემ ააშენა და კიროსმა განაახლა».

Διὸ φθονῆεις παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ ὑποπτειθεῖς, καὶ ἄκων κείρεται κληρικὸς, εἶτα καὶ Σμύρνης ἐπίσκοπος γίνεται.

იგი (კიროსი) სმირნის ეპისკოპოსი გახდა.

ლაზთა მეფე წათე

XIV, 5. Ὁ μέντοι Λαζῶν ἀρχηγὸς Ἰζάθιος ἀποστατήσας Περσῶν, προσεβῆναι τῷ Ἰουστινῳ, καὶ βαπτισθεῖς, υἱὸς τε τοῦ βασιλέως ὀνομασθεῖς, καὶ βασιλεὺς Λαζῶν ἀναγορευθεῖς, γυναικί τε συζευχθεῖς ἑνὸς τῶν συγκλητικῶν θυγατρί, εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἐπανελήλυθε. Τοῦτο αἴτιον αὐτῷ μάχης Ῥωμαίοις καὶ Πέρσαις ἐγένετο, ὡς τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων τοὺς αὐτοῖς ὑπέλιποντας σφετερίζομένου.

მეფე [წათეს მონათვლაში] თავის მონაწილეობას უარყოფდა.

ტაძრის საკურთხევლის შუა ადგილას.

თეოდოსი მეფემ მოისურვა ქალაქისათვის ზღუდის შემოვლება, ქალაქის უფრო გაფართოება და ამ საქმის განხორციელება დაავალა ეპარქოსს კიროსს, რომელმაც გამოიჩინა დიდი მისწრაფება და გულმოდგინეობა და სამოცდაათ დღეში შემოავლო ზღუდე ხმელეთს ზღვიდან-ზღვამდე. ხოლო ქალაქის მცხოვრებნი დადგებოდნენ ხოლმე [მეწყურებდნენ] და უკვირდათ რა ამ საქმის ასე სწრაფად შესრულება, ეპარქოსმა საჯაროდ განაცხადა:

ამიტომ შეშურდათ რა მეფის მომხრეებს კიროსის სახელი, მასზე ეჭვი მიიტანეს, და მისდა უნებურად ბერად აღკვეცეს. ბოლოს

ლაზების მთავარი წათე სპარსელებს გადაუდგა და იუსტინეს (ე. ი. რომაელებს) მიემხრო. ის [ბიზანტიაში იუსტინეს სასახლეში ყოფნისას] მოინათლა, მეფის ძედ იწოდა, ლაზთა მეფედ იქმნა გამოცხადებული საჯაროდ, ერთი სენატორის (სვინკლიტიკოსის) ქალი შეირთო ცოლად და თავის ქვეყანაში დაბრუნდა; ის შეიქმნა მიზეზი იმ ომისა, რომელიც კვლავ დაიწყო რომაელებსა და სპარსელებს შორის, [თუმცა] რომაელთა

Τότε καὶ τὰ κατὰ τὸν ἅγιον Ἀρέθῃαν ἐν Νεγρᾶ τῇ πόλει συμβέβηκε. Κουάδης δὲ τοὺς ἐν τῇ αὐτοῦ ἀρχῇ τυγχάνοντας Μανχαίους ἐφόνευσεν ἅπαντας καὶ τὸν αὐτῶν ἐπίσκοπον καὶ τὰς βίβλους κατέκαυσεν. ὅτι ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ τὴν μυσαρὰν αὐτῶν ὀδᾶξαντες ἀλρεσιν τὰ αὐτῶν φρονεῖν παρεσκεύασαν. Ἡ δὲ πόλις Ἀνάξαρχος ἢ Ἀνάξαρχα, τῆς δευτέρας Κιλικίας οὐσα μητροπόλις, τότε ὑπὸ σεισμοῦ συνεπτῶθη· καὶ ἡ Ἐδεσσα, πόλις οὐσα περιφανῆς τῆς Ὀσροηνῶν ἐπαρχίας, κατεκλύσθη, τοῦ μέσον αὐτῆς ῥέοντος ποταμοῦ πλημμυρήσαντος, κεκλημένου Σκιρτοῦ, καὶ τοὺς τε τῆς πόλεως οἴκους καταβαλόντος καὶ παρασύραντος, καὶ τοὺς αὐτῆς ἐνοικοῦντας, οἷς μὲν συγχώσαντος τοῖς συμπτῶμασιν, οἷς δὲ καταποντίσαντος.

ბეთში და დაიბრჩენენ ამ უბედური შემთხვევის დროს.

XIV, 8. Ἦδη δὲ τοῦ τῶν Οὐανδήλων πολέμου καταλυθέντος στέλλεται παρὰ τοῦ βασιλέως εἰς Ῥώμην, ταύτην τε καὶ πᾶσαν αὐτῷ τὴν Ἰταλίαν παραστησόμενος, ὑπὸ Γότθων κατεχομένην, ὧν Θεοδᾶτος ἦν ἡγεμῶν. Τοῦτο μαθὼν ὁ Θεοδᾶτος, Ἀγαπητὸν τὸν Ῥώμης μέγαν ἀρχιερέα, ἄνδρα θεοπέσιον, στέλλει τῷ βασιλεῖ πρεσβευσόμενον. Ὁ δὲ καταλαβὼν τὸ Βυζάντιον, καὶ τῷ Ἰουστινιανῷ ἐντυχῶν, πρῶτον περὶ θεοῦ καὶ τῆς εἰς

მაშინ ქალაქ ნეგრაში წმინდა არეთას გარშემო შემდეგი ამბები მოხდა. კავადი შვეიდა რა ამ ქალაქში, უწინარეს ყოვლისა ამოსწყვიტა ყველა მანიქეველი მათი ეპისკოპოსითურთ, დასწვა [საეკლესიო] წიგნები იმიტომ, რომ ერთი მისი მეთაგანი ამ მწვალებლობის საზიზღარ მოძღვრებას [თანაუგრძნობდა], ავრცელებდა და მათი მიმდევარი სურდა გამხდარიყო. ქალაქი ანამარბოსი ანუ ანამარბა. კილიკიის მეორე დედა-ქალაქი, მაშინ დაინგრა მიწის ძვრისაგან; და ედესა, ცნობილი ქალაქი ოსროენის პროვინციისა, დაიფარა წყლით იმ მდინარის ადიდებისა გამო, რომელიც ქალაქს შუაში ჩამოუდის და რომელსაც სკირტი ეწოდება; [ზემოდასახელებული] ქალაქის მცხოვრებნი ჩასცვივნენ [წყალში], აირივნენ ერთმა-

ვანდალებთან ომის დამთავრებისთანავე, გაგზავნილ იქმნა იგი (ე. ო. ველიზარი) მეფის მიერ რომისაკენ; გუთებისაგან მხარდაჭერილი მთელი თავისი ჯარით ის იდგა იტალიასთან, რომლის ჰეგემონი იყო [მაშინ] თევდატოსი; თევდატოსმა გაიგო თუ არა ეს [ამბავი, დაუყოვნებლივ] გაგზავნა მეფესთან ელჩად აგაპეტოსი, ღვთისნიერი კაცი და მთელ რომში უპირველესი ქურუმი. მან მიაღწია რა ბიზანტიას, ნახა იუსტინიანე [მეფე]

αὐτὸν διαλέγεται πίστεως, καὶ τὴν εἰς τὸν θρόνον τῆς Νέας Ῥώμης ἀναγωγὴν Ἀνθίμου ὑπ' αἰτίαν πεποιήτο, ὅτι τε μὴ κανονικῶς ἐκ Ἰραπεζούτσος, ἢ τῶν εἰς τὸν Πολεμωνιακὸν πόγκτον κειμένων πόλεων τυγχάνει μητρόπολις, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετένεκτο, καὶ ἔτι καὶ τῆς Σεύηρου κακοδοξίας μετέσχηκεν.

ტ რ ა პ ი ზ ო ნ ი დ ა ნ კონსტანტინეპოლში გადაიტანა და რომელიც სვეროსის ცუდი საქმიანობის მონაწილე იყო...

XIV, 12. Ὁ δὲ γε Μαυρίκιος τῆς τῶν κοινῶν διοικήσεως εἶχετο, στεφθεὶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ. Ἦν δέ, ὅτε τῆς αὐταρχίας ἐπέβη, ἑτῶν τεσσαράκοντα πρὸς τρισὶν. Ἐγράφετο δὲ ἐν τοῖς συμβολαῖσις Μαυρίκιος ὁ καὶ Τιβέριος¹.

Χαγάνος δὲ ὁ τῶν Ἀβάρων ἀρχηγὸς τὸ Σίρμιον χειρωσάμενος ἐζήτησε προστεθῆναι ταῖς ὀγδοήκοντα χιλιάσι ταῖς ἐτησίως αὐτῷ παρεχομέναις, καὶ ἑτέρας εἰκοσι· καὶ ὁ βασιλεὺς εἰρηνεῦειν ἐθέλων τὴν προσθήκην ταύτην ἐποίησεν. Ὁ δὲ καὶ ἐλέφαντα ἤτησε, μήπω τὸ ζῶον ἰδῶν· τὸν μελζονα τοῖνον ὃν εἶχεν ὁ βασιλεὺς αὐτῷ πέπομφεν. Ὁ δὲ Χαγάνος ἀπληστυόμενος ἢ προφάσεις τοῦ μὴ εἰρηνεῦειν ζητῶν, ἑτέρας εἰκοσι· χιλιάδας ταῖς ἑκατὸν προστεθῆναι ἀπήτησε. Μὴ καταδεξαμένου δὲ καὶ ταύτην

და ყველაფერი მოახსენა სიმართლით პირველად ღვთისერთგულე-ბისათვის და მეორეც ერთგულე-ბისათვის ახალი რომის (ე. ი.

კონსტანტინეპოლის) სამეფო ტახტისა, სადაც მივიდა იგი ანთიმოსის უკანონო საქციელის სამხილებლად, რომელმაც პონტოს მიტროპოლიაში შემავალი ქალაქის – პოლემონიაკის კათედრა

როცა სახელმწიფოს მმართველი შეიქმნა მავრიკიოსი, მას გვირგვინი უკურთხა პატრიარქმა იოანე მმარხველმა. თვითმპყრობელობას რომ მიადწია, ის მაშინ 43 წლისა იყო; საბუთებში იწერებოდა მავრიკიოს-ტიბერიოსი¹.

ავარების არხეგოსმა (მთავარმა) ხაგანმა როდესაც სირმიონი დაიპყრო, მავრიკიოსს მოსთხოვა ხარკი ყოველწლიურად 80.000 და ამას გარდა სხვა გადასახადი 20.000. მეფეს (ე. ი. მავრიკიოსს) ვინაიდან სურდა მშვიდობიანად მოეგვარებინა საქმე, ამიტომ გადასახადის მიცემაზე თანხმობა განაცხადა. ხაგანმა სპილოც მოსთხოვა მეფეს ისე, რომ ჯერ ნახიცი არ ჰყავდა ეს ცხოველი. მეფე ამაზეც დაეთანხმა და ყველაზე დიდი სპილო გაუგზავნა. ხოლო გაუმადლარი ხაგანი საბაბს ეძებდა, რომ დაზავება არ მომხ-

¹ მისი სახელი პაპირუსებში სწერია: *Φλ. Τιβέριος Μαυρίκιος.*

τὴν προσθήκην τοῦ βασιλέως ἐστράτευσεν κατὰ Ῥωμαίων ἐκείνου καὶ πόλεις πολλὰς τοῦ Ἰλλυρικῶν ἐχειρώσατο· ἠπεῖλαι δὲ καὶ τὸ Μακρὸν καταστρέψαι τείχος. Στείλας οὖν πρέσβεις πρὸς τὸν βάρβαρον ὁ Μαυρικίος σπονδὰς ἔθετο. Ὁ μὲντοι Χαγάνος ἀπληστος καὶ ἄπιστος ὢν, δόλῳ κατὰ Ῥωμαίων ἐγένετο, αὐτὸς μὲν ἡσυχάζων, ἔθνη δὲ τινα τῶν Σκλαβηῶν παρασκευάσας τὴν ὑπὸ Ῥωμαίους ληίζεσθαι, οἱ καὶ μέχρι τοῦ Μακροῦ τείχους πεφθίκασι.

დარიყო და ამიტომ [დამატებით] კიდევ მოითხოვა 120.000; ამჯერად ხარკის გაღებაზე მეფემ უარი განაცხადა და ამ საბაბით ხაგანმა რომაელების წინააღმდეგ გაილაშქრა, ილირიკის მრავალი ქალაქი დაიპყრო და [ქალაქის] გრძელ ზღუდემდე მიადწია. მაგრიკოსმა ბარბაროსებს მოციქულები გაუგზავნა და ზავი ითხოვა. თუმცა ხაგანი, ეს გაუმაძღარი და ურწმუნო [პიროვნება], ახლა თვითონ დამშვიდდა, მაგრამ მოქმედებდა რა რომაელთა

წინააღმდეგ მზაკვრულად, რომაელთა [მიწა-წყლის] საძარცვად სლავიანთა ხალხები აამხედრა, რომლებმაც გრძელ ზღუდემდე [ყველაფერი] მიწასთან გაასწორეს.

ἰ) βασιλεὺς δὲ Κομენτίου στρατηγὸν προβαλόμενος, καὶ δι' αὐτοῦ τοῖς βαρβάροις ἀμύρωσ ἐπεξελεῖσθαι τῶν Ῥωμαϊκῶν αὐτοῦς ἑρίων ἀπίλασεν, ἀναιρεθέντων πολλῶν, καὶ τὴν λείαν ἕσση ἔλαβον καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἐπανεσώσατο.

[ამის შემდეგ] მეფემ სტრატეგოსად დანიშნა კომენტიოლოსი, რომელმაც ბარბაროსები დაუყოვნებლივ განდევნა, რომაელთა საზღვრების იქით გადახვეწა, გასწყვიტა აუარებელი და ბევრი ტყვე და ნადავლიც ჩაიგდო ხელში.

XIV, 14. Πολυειδῆ μὲντοι τότε κακὰ τοὺς Ῥωμαίους κατέλαβεν. Ἐν μὲν γὰρ τῇ Ἐφῶ Πέρσαι τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην καὶ Φοινίκην ὑφ' ἑαυτοῦς ἐποιήσαντο. Τὴν Ἀρμενίαν δὲ καὶ Καππαδοκίαν καὶ τὴν Παφλαγονίαν καὶ Γαλατίαν κατέδραμον, καὶ μέχρι Χαλκηδόνος προήλθοσαν, ἅπαντα ληίζόμειοι. Ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ Ἄβαρες τὴν Θράκην ἐδήσασαν καὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατόπεδα, ἃ ἐν ἀμφοτέροις ἦσαν

ამას გარდა მაშინ რომაელებს მრავალგვარი უბედურება დაატყდათ თავზე; აღმოსავლეთში სპარსელებმა სირია, პალესტინა და ფინიკია მიისაკუთრეს; არმენიასა, კაპადოკიასა, პაფლაგონიასა და გალატიას თავს დაესხნენ, ქალკედონამდე მივიდნენ და ყველაფერი გამარცხეს; ევროპაში ავარებმა თრაკია დაამხეს და რომაელთა ჯარი, რომელიც ორად იყო გაყოფილი, მრავალი ამოწყდა [ამ ბრძოლებში]. მოსახ-

τοῖς τμήμασι, διεφθάρησαν, καὶ ἄλλως δὲ πολλῆ τῶν ἀνθρώπων θνήσις ἐγένετο καὶ ἀφορία καρπῶν καὶ ζῳῶν φθορὰ ἐκ βαρυντάτων χεიმῶνων.

XIV, 22. Στείλας δὲ τὸν στρατηγὸν Λεόντιον ὁ Ἰουστινιανὸς ὑπέταξε δι' αὐτοῦ τὴν Ἰβηρίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν καὶ χώρας ἑτέρας. Οὗτος ὁ βασιλεὺς ἔλυσε καὶ τὰς πρὸς τοὺς Βουλγάρους σποנדάς, μὴ ἀνεχόμενος δασμοὺς παρέχειν αὐτοῖς. Ἐκστρατεύσας δὲ κατὰ τὰ Ἑσπερία πολλὰ τῶν Σθλαβικῶν ἐθνῶν ὑπηγάγετο, τὰ μὲν ἐκόντα, ἕνια δὲ πολέμου νόμῳ.

ხოლო სხვები მოყვანილ იქმნენ მორჩილებაში იარაღის საშუალებით.

Ἐξ ὧν καὶ νέον συνεστήσατο σύνταγμα. Κατ' ἐκλογὴν γὰρ εἰληφῶς ἐκ τούτων ἀνδρας γενναίους τε καὶ νεάζοντας εἰς χιλιάδας τριάκοντα, λαὸν αὐτοὺς ἐκάλεσε περιοσίον. Οἷς γεγεθῶς τε καὶ πεποιθῶς καὶ τὰς πρὸς τοὺς Ἀραβας συνθήκας παρέλυσεν, αἰτίαν ἐσχηκῶς δι' ἵσταλὸν τοῦ ἐτησίου φόρου χάραγμα οὐ Ῥωμαϊκὸν εἶχε σφράγισμα, ἀλλὰ νέον Ἀράβιον. Οὐδὲ γὰρ ἐξῆν ἐν χρυσῷ νομίσματι χαρακτηρὰ ἕτερον ἐντυποῖσθαι ἢ τὸν τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων. Ἐστράτευσεν οὖν κατ' αὐτῶν οὐ τοσοῦτον ταῖς Ῥωμαϊκαῖς συντάξεσι τεθαρρηκῶς ὅσον τῷ νέῳ τούτῳ

ლეობის დიდი ნაწილი დაიხოცა აგრეთვე [სახელმწიფოში] გაჩენილი სიკვდილიანობით, [რასაც ზედ დაერთო] მოუსავლიანობა და საქონლის ჭირი, მკაცრი ზამთრით რომ იყო გამოწვეული.

იუსტინიანე [კეისრის] მიერ გაგზავნილმა სტრატეგოსმა ლეონტიმ დაიპყრო იბერია, ალბანია და სხვა ქვეყნები. ეს მეფე ბულგარელებსაც დაეზავა, და, მათი დაახლოვების მიზნით, ისინი ხარკისაგან განათავისუფლა. იუსტინიანემ ილაშქრა დასავლეთის ქვეყნების წინააღმდეგ და დაიმორჩილა მრავალი სლავური ტომი, რომელთაგან ზოგნი მას თავიანთი სურვილით მიემხრნენ,

სლავური ტომებისაგან მან შეადგინა ახალი სამხედრო რაზმები: არჩევის გზით ამათგან მან შეარჩია მხნე და ახალგაზრდა მამაკაცები რიცხვით 30.000, რომელთაც უწოდა „რჩეული“. ეს ხალხები სიხარულით მიენდვნენ [კეისარს]; ამ უკანასკნელმა ხელშეკრულება დადვა არაბებთანაც, რომლებმაც იკისრეს ყოველწლიური ხარკის გადახდა იმნაირობით, რომ მათ მიერ გაღებულ საგადასახადო ფულეებზე უნდა ყოფილიყო არა რომაული, არამედ არაბული წარწერები. არც ის იყო ნებადართული, რომ ოქროს მონეტებზე ყოფილიყო გამოხატული რომაელი მეფის სუ-

καὶ περισσίῳ λαῷ. Ἰὼν δὲ Ἄραβων τὰς σπονδὰς αἰτουμένων μὴ ἐπιτεῖσθαι μηδὲ τὰς ἔγγράφους παραβῆναι συνθήκας καὶ τὸν θεὸν ἐπιμαρτυρομένων, ὅς μέσος παραληφθεὶς αὐτὰς ἐμπεπέδωκε, καὶ ἐκδοικητὴν καλοῦντων αὐτὸν κατὰ τῶν τῆς μάχης αἰτίων, ὁ βασιλεὺς τὰ ὠτα πρὸς ταῦτα βύσας πρὸς μάχην ἤτοιμαστο. Οἱ γοῶν Ἄραβες δὶδρατι τὸ τῶν σπονδῶν προσθήσαντες ἔγγραφοι, καὶ ὡςπερ σημαίαν ἄραντες τοῦτο τοῦ σφῶν στρατεύματος προερχόμενον, συρρήγγυνται τοῖς Ῥωμαίοις· καὶ αὐτίκα ἐκ τοῦ περιουσίου λαοῦ αἱ εἰκοσι χιλιάδες πρὸς τοὺς Ἄραβας ἠτομόλησαν, ὃ τοῖς Ῥωμαίοις θειλίας γέγονεν αἴτιον, τοῖς δ' ἐναντιοῖς ἐνήκε θάσος, καὶ ἦττηντο μὲν οἱ Ῥωμαῖοι, ἢ νίκη δ' ἔπεμειδία τοῖς Ἄραβιν· οἱ τοῖς φεύγουσιν ἐφεπόμενοι ἀνήρουν ὅς καταλάμβανον, ὡς καὶ ἀριθμοῦ κρείττους σχεδὸν ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων πεσεῖν. Δισχωρῶς δὲ διαφυγῶν ὁ βασιλεὺς μετ' ὀλίγων τὸν ὄλεθρον, ἐπεὶ κατὰ τὸν Δευκάτην ἐγένετο, τοὺς περιλειφθέντας ἐκ τοῦ περιουσίου λαοῦ τῶν Σιθλαβικῶν ἀναιρεθῆναι πάντας προσέταξε. Καὶ ὁ μὲν εἰς τὸ Βυζάντιον παραγεγονῶς οἰκοδομαῖς προσησχόλητο. Οὗτος γὰρ τὸν μεγίστον τῶν πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον βασιλείων ἰσχυρότατος Τρίκ-

რათი, გაილაშქრა მათ წინააღმდეგ არა იმდენად რომაულ რაზმებზე დანდობით, რამდენადაც ამ ახალი რჩეული ჯარის იმედით. არაბებს კი არც ზავი უარუყვიათ, არც ხელშეკრულების მუხლები დაურღვევიათ, არამედ ღვთისადმი მიცემულ ფიცს მტკიცედ იცავდნენ და უსამართლოდ თვლიდნენ უმიზეზოდ ომის დაწყებას, ხოლო მეფემ ყურად არ ილო ეს გარემოება და ომისათვის გაემზადა. არაბებმა [ამის კასუსხად] შუბის წვერზე წამოაგეს ხელშეკრულება, მაღლა ამართეს ის როგორც ნიშანი [მისი გაუქმებისა]. დაიძრნენ ორივე მხრიდან მოწინააღმდეგენი და შეეტაკნენ ერთმანეთს; და მაშინვე მოწინააღმდეგეთა ხალხის სიჭარბისა გამო 20.000 კაცი არაბთა მხარეზე გადავიდა, რამაც გამოიწვია რომაელებში შიში და არაბებში გამხნეება, რომაელთა დამარცხება და არაბთა გამარჯვება; არაბები გაქცეულებს სდევნიდნენ, ხელში ჩაგდებულთ ხოცდნენ და ამგვარად საუკეთესო ნაწილი რომაელთა ჯარისა თითქმის მთლიანად ამოწყდა. სირცხვილნაჭამმა მეფემ გაქცევით დააღწია თავი სიკვდილს. მცირე ამალასთან ერთად გაემართა ლევკადისაკენ, ბრძანება გასცა დაეხოცათ სლავთა რჩეული რაზმიდან ვინც კი დარჩენილიყო ცოცხალი. ბიზანტიონში დაბრუნების-

ლიონ, ὅς καὶ τῇ αὐτοῦ καλεῖται κλήσει μέχρι τοῦ νῦν λεγόμενος Ἰουστινιάνειος. Οἱ δὲ τῆς Ἁγαρ ἀδεῶς ἐξ ἐκείνου ταῖς τῶν Ῥωμαίων χώραις ἐπέβαινον, καὶ ὁ τῆς Ἀρμενίας ἐπιστατῶν Σαββάτιος ὁ πατρίκιος τὴν ἤτταν τοῦ βασιλέως μαθὼν, τοῖς Ἁραψι προσεχώρησε καὶ τὴν Ἀρμενίαν αὐτοῖς παραδέδωκε. Καὶ οὐκ ἐπαύοντο ἄπασαν τὴν ἔφην δησύντες, καὶ τοὺς Χριστανύμους ἀίχμαλωτίζοντες.

ვიდა. არ დაცხრნენ აღმოსავლეთის მტრები და ქრისტიანთა დამმონებელნი.

Ἦν δὲ τῷ βασιλεῖ τούτῳ ἐκτομίας Στέφανος, τὸ μὲν γένος ἐκ βαρβάρων ἔλκων, ἀπηγῆς δὲ καὶ ὑπὲρ βαρβάρους καὶ λίαν ὠμότατος. Οὗτος παρ' αὐτῷ πλεῖστα θεδυνημένος καὶ σακελλάριος προσελήθη, καὶ βαρὺς ἦν ἄπασιν οὐκ ἐν εἰσπράξεσι μόνον, ἀλλὰ μέντοι καὶ ἐν κολάσεσι, καὶ οὐ τοὺς τυχόντας μόνον ἐκόλαζεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπερλίαν ἤπτετο, ὡς καὶ αὐτὴν τυπτήσαι ποτε τὴν μητέρα τοῦ βασιλεύοντος. Καὶ τινα δὲ μοναχὸν Θεοδόσιον, ἔγκλειστον πρὶν ὄντα, γενικὸν ὁ βασιλεὺς προεβάλετο, καὶ ἦν οὐδ' οὗτος ἤττων εἰς κακίαν τοῦ ἐκτομίου Στεφάνου. Πολλῶν οὖν παρ' αὐτῶν θειῶν ἐπενεηγμένων τῷ πολιτεύματι, μισητὸς ἄπασιν ὁ Ἰουστινιανὸς ἔδοξε.

ვალ საშინელებათა ჩამდენად მეფე იყო მიჩნეული და ამის გამო იუსტინიანეს ყოვლად საზიზღარ პიროვნებად თვლიდნენ.

თანავე მეფე შეუდგა მშენებლობას. ეს იყო იმპერიის აღმოსავლეთ ნაწილში აშენებული უდიდესი ტრიკლინი, რომელსაც მისი სახელი ერქვა და დღემდე იუსტინიანეს სახელს ატარებს. ხოლო აგარიანნი ამ დროიდან მოკიდებული უშიშრად გადადიოდნენ რომაელთა მიწა-წყალზე; არმენიის პატრიკიოსმა რომ გაიგო მეფის დამარცხების ამბავი, არაბებს გადასცა არმენია, და თვითონაც მათ მხარეზე გადა-

იყო ამ მეფის დროს ვინმე სტეფანე, საჭურისი, ჩამომავლობით ბარბაროსთაგან გამოსული, სასტიკი და ბარბაროსზე უარესი, ზომიერად უღმობელი. იგი თავისი მეცადინეობით ფრიად შეძლებული გახდა, საკელარის თანამდებობამდე მიაღწია და აუტანელი იყო ყოვლად არა მარტო გადასახადის აკრეფის დროს, არამედ სასჯელის დადების დროსაც. ის სჯიდა არა მხოლოდ მდაბიო ხალხს, არამედ დიდებულებსაც კი ეხებოდა; მის მიერ, მაგალითად, ერთხელ, გვემეს მეფის დედა და ვინღაც ბერი თეოდოსი, რომელიც მეფეს ნათესავად მოხვდებოდა, პატიმრობაში იმყოფებოდა ფრიად ცუდ პირობებში საჭურის სტეფანეს წყალობით. მოქალაქეთა შორის იმ მრავალ

Τὸν γοῦν στρατηγὸν Λεόντιον ἐξ ὑπονοίας τοῦ τῆς βασιλείας ἐφίεσθαι, καθείρξας ἐπὶ δύο ἐνιαυτούς, ὕστερον ἐκβαλὼν στρατηγὸν Ἑλλάδος ἐποίησεν. Ὁ δὲ Παῦλος τινὲς μοναχῶ ἀστρολογίαν μετιόντι καὶ τὴν βασιλείαν χρησμοδοτοῦντι αὐτῷ φησιν ὡς „ἐγὼ ἦδη ἄπειμι πρὸς Ἑλλάδα“ οἶδα δὲ ὅτι ὁ βασιλεὺς στελεῖ τοὺς ἀναίρησοντάς με ὀπίσω μου. Ἄ δὲ σὺ μοι προῦλεγες, οἴχονται“. Ὁ δὲ, „μὴ δειλανδρήσῃς“ ἔφη, „ἀλλ’ ἐπιχειρήσον τῇ πράξει καὶ οὐκ ἀστοχήσεις τοῦ ἐφετοῦ“. Παραλαβὼν οὖν ὁ Λεόντιος τοὺς ἐπιβάρβρει καὶ τὰς δημοσίας διαρρήξας εἰρκτάς, τοὺς καθειργμένους ἐξήγαγεν, εἰς πλῆθος περισταμένους πολὺν, οἱ καὶ εἰς τὸ μέγα παρελθόντες τέμενος τοῦ θεοῦ, πολλῶν καὶ ἄλλων συνεισρυσέντων, ὑβρίζον μὲν τὸν Ἰουστινιανόν, εὐφήμουν δὲ τὸν Λεόντιον, συνεργούντος καὶ Καλλινίκου τοῦ πατριάρχου. Ἐκειθεν δ’ εἰς τὸ ἐπιπλήλατον μεταχωρήσαντες θέατρον τὰ ὅμοια διεπράττοντο, καὶ τὸν Ἰουστινιανὸν τῶν ἀνακτόρων ἐξαγαγόντες, κατὰ τὴν σφενδόνην ἐρρινοτόμησαν, καὶ εἰς Χερσῶνα ἔθετο ὑπερόριον, ἐνιαυτούς ἐκκαίδεκα τῆς βασιλείας κρατήσαντα.

Τὸν δ’ ἐκτομίαν Στέφανον, τὸν σακελλάριον δηλαδῆ, καὶ τὸν μοναχὸν Θεοδόσιον τὸν γενικὸν συλλαβόμενοι, καὶ σχοίλους ἐξ-

ხოლო სტრატეგოსი ლეონტი სახელმწიფო ხელისუფალთა ეჭვებით ორ წელს იყო დაპატიმრებული და ბოლოს განთავისუფლდა და ელადის სტრატეგოსი გახდა. ვინღაც ჰავლე ბერმა, რომელმაც ასტროლოგობას თავი დაანება და მეფის წინასწარმეტყველობა აირჩია, თქვა: „მე თუმცა შორსა ვარ ელადისაგან, მაგრამ ვიცი, რომ მეფე ჩემს მოსაკლავად გზავნის [ჯალათს]. ხოლო რაც შენ მე მიწინასწარმეტყველე, აღსრულდეს“. „შენ – უთხრა მან – არ უნდა შედრკე, არამედ იმოქმედო და არ შეგეშინდეს მსაჯულისა“. ირწმუნა ლეონტიმ ნაწინასწარმეტყველევით და გამხნევდა, საჯაროდ გარღვია ის ზღუდე, რომელშიაც იგი იყო დამწყვდეული, [გამოვიდა] მის ირგვლივ მყოფ უამრავ ხალხთან ერთად, გადავიდნენ დიდ საღვთო მამულზე, შეგროვდნენ ერთად, ლანძღავდნენ იუსტინიანეს, აქებდნენ ლეონტის: [მათი] ხელის შემწყობი იყო პატრიარქი კალინიკე. აქედან განვლეს თეატრის საჯინბო ამგვარივე მოქმედებით, გამოიყვანეს იუსტინიანე სახლიდან, შურდულით ცხვირი მოაგლიჯეს და ექსორია უყვეს ხერსონესში, მისი მეფობის მე-16 წელს.

ხოლო საჭურისი სტეფანე, ესე იგი საკელარი, და ბერი თეოდოსი, მათი ოჯახის წევრებთან ერთად შეიპყრეს, ფე-

ἀφῆσαντες τῶν ποδῶν αὐτῶν, σύρον-
τες διὰ τῆς Ἀγορᾶς εἰς τὸν Βοῦν
ἀπήγαγον, καὶ κατέκαυσαν.

XIV, 23. Τοῦτων δὲ γενομέ-
νων ὁ Λεόντιος τῆς βασιλείας
ἐκράτησεν, ἐφ' οὗ οἱ Ἄραβες
τὰς Ῥωμαϊκὰς κατατρέχοντες χῶ-
ρας πολλοὺς αἰχμαλώτους ἐλάμ-

βανον, εἶτα καὶ τὴν Ἀφρικὴν ὑφ' ἑαυτοῦς ἐποίησαντο.

Στέλλει τοίνυν τοῦτο μαθῶν
ὁ βασιλεὺς Λεόντιος ἕνα τῶν
πατρικίων Ἰωάννην, ἄνδρα ἥρα-
τήριον, μετὰ τοῦ στόλου παντός
τῆ Ῥωμαίων ἡγεμονία τὴν Ἀφ-
ρικὴν ἀνασώσασθαι· ὃς καὶ πο-
λέμῳ τοὺς ἐκεῖ τρεψάμενος Ἄρα-
βας τὴν Ἀφρικὴν αὐτῶν ἡλευθέρ-
ωσε, κάκει παρεχρίμασε, γρά-
ψας τὰ πεπραγμένα τῷ βασιλεῖ,
καὶ τὸ ποιητέον ἀναμένων ἐπιτα-
γῆναι αὐτῷ. Ὁ δὲ τῶν Ἀγαρη-
νῶν πρωτοσύμβουλος, οὕτω γὰρ
ἐχάλουν τοὺς σφῶν προεξάρχον-
τας, τὰ κατὰ τὴν Ἀφρικὴν συμ-
βεβήκοτα μαθῶν, καὶ ἐν δεινῷ
τὴν ἐκ ταύτης ποιούμενος ἔκπτω-
σιν, στόλον ἐτοιμάζει βαρύντατον,
καὶ στέλλει αὐθις τὴν Ἀφρικὴν
ἀνακαλεσόμενος. Πρὸς ὃν ὁ ῥη-
θεὶς πατρικίος Ἰωάννης ναυμα-
χῆσαι μὴ ἐξαρκῶν, τοῦ λιμένος
ἐξέστη, καὶ ἐπανήρχετο πρὸς τὸν
βασιλέα, ἀτήσων πλείονα δύνα-
μιν. Γενομένου δὲ κατὰ τὴν
Κρήτην τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στόλου,
οἱ τοῦ λαοῦ προϊστάμενοι, πῆ
μὲν δι' αἰσχύνης ποιούμενοι τὸ
ὑποχωρήσαι τῆς Ἀφρικῆς τοῖς

ხეზში თოკები მოაბეს, აგორას
გავლით მიიყვანეს ხარის მოედან-
თან და [ოქ] დასწვეს.

ამის შემდეგ, ლეონტი რომ
გამეფდა, არაბები შემოიჭრნენ
რომაელთა მიწა-წყალზე, ხელთ
იგდეს მრავალი ტყვე და აფრი-
კაც დაიპყრეს.

შეიტყო თუ არა ეს ამბავი მეფე
ლეონტიმ, გაგზავნა იქ ჯარით
პატრიკიოსი იოანე, მხნე და საქ-
მიანი კაცი, რომელმაც აფრიკაში
რომაელთა ბატონობა აღადგინა,
იქიდან გადარეკა არაბები, აფ-
რიკა განათავისუფლა, იქვე და-
იხამთრა, აცნობა მეფეს მის მიერ
ჩატარებული სამხარი ოპერაციე-
ბის შესახებ და იქ დარჩენისა-
თვის მეფისგან დასტური მოით-
ხოვა. ხოლო აგარიანთა ბელად-
მა (ასე უწოდებენ ისინი თავიანთ
მეთაურებს), აფრიკის წინააღმ-
დეგ ლაშქრობის [შედეგებით] შემ-
ფოთებულმა საფრთხიდან თავის
დასაღწევად შეჰკრიბა დიდძალი
ჯარი და დაუყოვნებლივ გაგზავ-
ნა აფრიკაში იმ ჯარის უკან გა-
საწევად, რომელსაც იოანე მხე-
დართმთავრობდა. ამასთან ერ-
თად ამბობდნენ, რომ პატრი-
კიოსი იოანე ზღვაზე იბრძოდა
არადაძაკმაყოფილებლად, ნავ-
სადგურს შეაფარა თავი, დაბ-
რუნდა სამშობლოში და უფრო
მეტი ჯარი მოითხოვა. როცა
რომაელთა ფლოტი კრეტასთან
იდგა, ჯარის მოწინავე ნაწი-

πολεμίοις ταύτης παραχωρήσαν-
τες, πῆ δὲ καὶ δεδουκότες τὴν
τοῦ βασιλέως ὀργὴν, πείθουσι τὸ
ναυτικὸν εἰς ἀποστασίαν ἐκκλι-
ναι, καὶ δυσφημῆσαι τὸν Λεόν-
τιον, εὐφημῆσαι δὲ βασιλικῶς
τὸν Ἀψίμαρον τῶν Κιβυρραιωτῶν
ὄντα Δρουγγάριον, ὃν αὐτίκα καὶ
Τιβέριον μετωνόμασαν. Οὗτος οὖν,
ἅμα τῷ στόλῳ καταλαβὼν τὸ
Βυζάντιον, ἐν Συκαίς τὰ σκάφη
προσώρμισεν. Ὁ δὲ γε Λεόντιος
τὴν τῆς πόλεως φυλακὴν διὰ
φροντίδος πεποίητο,

შეეხება ლეონტიოსს, მას დაევალა ქალაქის დაცვისათვის ზრუნვა.

Ἄλλὰ τινες τῶν ἐπαρχεωτῶν
ἀρχόντων τὸ κατὰ Βλαχέρνας
τείχος φυλάσσειν λαχόντες, ἐκεί-
θιν εἰσῆγαγον τὸν Ἀψίμαρον,
καὶ ταῦτα μεθ' ὄρκων φρικτῶν
τὰς κλείς ἐμπιστευθέντες τῶν
τοῦ τείχους ἐκείνου πυλῶν. Εἰσ-
ελθόντες οὖν οὕτως οἱ τοῦ στό-
λου τὰς οἰκίας τῶν πολιτῶν
ἐλείσαντο. Ὁ δὲ Ἀψίμαρος τὸν
μὲν Λεόντιον ἀφείλετο τῆς ῥινὸς
καὶ ὑπὸ φυλακὴν ἐποίησατο, βα-
σιλεύσαντα ἔτη τρία.

Τοὺς δὲ αὐτῷ συναιρομένους
ἐκ τῶν ἀρχόντων τυπτήσας καὶ
τῶν ὑπαρχόντων στερήσας ὑπερ-
ορίους ἐποίησεν.

ველობა ჩამოერთვა და სამშობლოს საზღვრებიდან განიდევნა.

XIV, 24: Καὶ ὁ μὲν Ἀψίμα-
ρος ἢ Τιβέριος οὕτω τῆς βασι-
λείας ἐκράτησεν, αὐτίκα δὲ τὸν
ἴδιον ἀδελφὸν Ἡράκλειον πάντων

ლებმა აფრიკიდან უკან დაიხიეს
სამარცხვინოდ მტრის ყოველ-
გვარი მოძალების გარეშე და,
ემინოდათ რა მეფის გულის-
წყრომისა, შთააგონეს მეზღვაუ-
რებს ამზობეულიყვნენ, ლანძღა-
დნენ ლეონტის, მეფურ ქებას შე-
ასხამდნენ მაშინ დრუნგარად
მყოფს აფსიმარე კვირიეოტელს,
რომელსაც მაშინვე შეუცვალეს სა-
ხელი ტიბერიოსად; ხოლო მან
(*ე. ი. ტიბერიოსმა*) დაუყოვნებ-
ლივ ჩაიბარა ბიზანტიის ფლოტი
და სიკეში შევიდა ნავებით. რაც

მაგრამ ვინღაც პროვინციის
არქონტაგანნი, რომელთაც ვლა-
ხერნის ციხის დაცვა ევალებო-
დათ, იქიდან მივიდნენ აფსიმა-
რესთან და მას საშინელი ფიცის
ქვეშ გამოსტყუეს ციხის ბჭის გა-
საღები; ამ ხერხით ჯარისკაცები
შიგ შევიდნენ და დაარბიეს მოქა-
ლაქეთა ოჯახები. [*ამის გამო*]
აფსიმარემ ლეონტის ცხვირი
მოსჭრა და ციხეში ჩააგდო.
ლეონტიმ იმეფა სამი წელი.

ხოლო ის პროვინციის არ-
ქონტი, რომელმაც ხალხი გამარ-
ცვა, არქონტობიდან ჩამოგდე-
ბულ იქმნა, პროვინციის მმართველობა

ამგვარად ჩაიგდო ხელში მე-
ფობა აფსიმარემ ანუ ტიბერიოს-
მა, რომელმაც მაშინვე დანიშნა
თავისი ძმა ირაკლი მთელი ქვეყ-

τῶν ἑπιχειῶν καὶ πεζῶν στρατευμάτων στρατηγὸν μονώτατον προβαλλόμενος στέλλει πρὸς ἕω τοῖς Ἀγαρηνοῖς ἀντιτάττεσθαι.

Κατέδραμον οὖν τὴν Συρίαν Ῥωμαῖοι, καὶ μέχρι Σαμοσάτων ἀφίκοντο, τὰ περίξ ἅπαντα προνομεύσαντες καὶ πολλοὺς σφόδρα τῶν Ἀγαρηνῶν διεχρήσαντο, καὶ δοριαλώτους ἐλόντες πλείστους καὶ λείαν ἄλλην ἀμύθητον φόβον μέγαν τοῖς Ἀραψιν ἐνεποίησαν.

Βαάνης δὲ ἦ Ἑπταδαίμων ἐπίκλησις, τὴν τετάρτην Ἀρμενίαν τοῖς Ἀραψι προῦδωκεν, εἶτα οἱ ἄρχοντες Ἀρμενίας κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν στρασιάσαντες ἐκείνους μὲν ἔκτειναν, πρὸς δὲ τὸν Ἀψίμαρον διεπέμφαντο καὶ Ῥωμαίους αὐτοῖς εἰς τὴν χώραν ἐδέξαντο. Ἄλλ' ὁ Μωάμεθ κατ' αὐτῶν ἐπελθὼν ὑπὸ τοὺς Ἀγαρηνοὺς καὶ πάλιν τὴν Ἀρμενίαν πεποίηκε καὶ τοὺς τῶν Ἀρμενίων προέχοντας ζῶντας κατέκαυσε. Τότε καὶ κατα τῆς Κιλικίας Ἀγαρηνοὶ ἐπεστράτευσαν, οἱς συμβαλὼν ὁ τοῦ βασιλέως ὀμαίμων Ἡράκλειος τοὺς μὲν πλείονας μαχαίρας ἔργασατο, τοὺς δὲ λοιποὺς ζαγγρήσας, ὁσμίους τῷ κρατοῦντι ἐξέπεμψε. Φιλιππίκων δὲ τὸν υἱὸν τοῦ πατρικίου Νικηφόρου βασιλειῶντα, ὅτι κατ' ὄναρ ἔδοξε τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν σκιάζεσθαι ὑπὸ αἵματι, εἰς Κεφαλληνίαν ἐξώρισεν ὁ Ἀψίμαρος.

ნის ცხენოსან და ქვეით ჯართა სტრატეგოსად და გაგზავნა აღმოსავლეთს აგარიანთა წინააღმდეგ საომრად.

რომაელებმა სირია დალაშქრეს და სამოსატამდე მიადწიეს. ირგვლივ მდებარე კუთხეები გაძარცვეს, აუარებელი აგარიანნი დახოცეს, მრავალი ტყვე და აურაცხელი ნადავლი ხელთ იგდეს (და ამით) არაბები საშინელ შიშსა და ძრწოლაში ჩაყარეს.

ზაანიმ რომელსაც მეტსახელად „შვიდ-ეშმაკას“ ეძახდნენ, მეოთხე არმენია მოლაღატურად არაბებს გადასცა. ამ დროიდან მოყოლებული არმენიის არქონტები აგარიანთაგან ინიშნებოდნენ და ვიდრე სიკვდილამდე მთავრობდნენ. მათ (ე. ო. IV არმენიის მოსახლეობამ) ავსიძარეს გაუგზავნეს წარმომადგენელი და რომაელებმაც დაუყოვნებლივ ჩაიძარეს ეს ქვეყანა. მაგრამ მაშინ აგარიანთა მხედართმთავარმა მოამედმა მათ წინააღმდეგ კვლავ აგარიანებს დაუმორჩილა არმენია და მისი მთავრები ცოცხლად დასწვა. ამ დროსვე კილიკიის წინააღმდეგ გაილაშქრეს აგარიანებმა, რომელთაც მეფის ნათესავი ირაკლი შეებრძოლა. [ამ ბრძოლაში] მრავალი ამოწყვიტეს, ბევრიც დაატყვევეს და ბორკილ - გაყრილნი [ციხეებში] ჩაყარეს. ფილიპიკე, პატრიკიოს ნიკიფორეს ძე, რომელიც მეფობას აპირებდა და რომელმაც სიზ-

მარი ნახა, რომ თითქოს მისი თავი დაფარა არწივის ჩრდილმა, კვევალენიაში გადასახლა ავსიმარემ.

Ἰουστινιανὸς δὲ ἐν Δερσῶνι, ὡς εἴρηται, περιορισθεὶς, ἦδυσ νήπιη διαδράναι ἐκεῖθεν, καὶ τῷ Χαζάρων ἀρχηγῷ Σαγάνῳ προσελθεῖν καὶ δεχθεὶς παρ' ἐκείνου φιλοτιμότητα τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ ἔγγιμε Θεοδώραν, καὶ μετ' ὀλίγον ἐκεῖθεν ἀπελθὼν εἰς ἄλλην χώραν μετὰ τῆς αὐτοῦ διέτριβε γυναικός.

Καὶ ὁ Ἀψίμαρος διεπέμψατο πρὸς τὸν Χαγάνον, χρήματα δώσειν αὐτῷ πολλὰ ὑπισχνούμενος, εἰ στείλειεν αὐτῷ τὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ κεφαλὴν. Καὶ ὡς συνέθετο, καὶ δύο τινὰς τῶν φκειωμένων αὐτῷ στείλας ἐν ἀπορρήτοις ἐνετείλατο τὸν Ἰουστινιανὸν ἀνελεῖν· ὁ δὲ διὰ δούλου μαθουσα ἢ Θεοδώρα τῷ ἀνδρὶ καταγγέλλει. Ὁ δὲ τοὺς ἐνταλθέντας αὐτὸν ἀνελεῖν ἰδὶα προσκαλεσάμενος ἕκαστον ἀγγόνῃ στερίσκει τοῦ ζῆν, καὶ τὴν μὲν Θεοδώραν εἰς Χαζარიαν ἐξέπεμψεν, αὐτὸς δὲ εἰς ἀλιάδα ἐμβεβηκῶς ἀπέπλευσε, πρὸς Τέρβελιν ἀπιὼν τὸν τῶν Βουλγάρων ἐξάρχοντα. Κλύδωνος δὲ μεγάλου κατειληφότος αὐτὸν ἐν τῷ πλείειν, καταδύναται τὸ πλοιάριον ἐκινδύνευσε. Ἦν δὲ συμπλεόντων ἐπαγγείλασθαι τῷ θεῷ συμβουλευόντων αὐτῷ, εἰ περιορισθεῖη καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπολήψοιτο, μή τι κακὸν τοῖς κατ' αὐτοῦ γενομένοις ἐπενεγκεῖν, ἐκεῖ-

როგორც ზემოთ ითქვა, იუსტინიანე გადასახლებულ იქმნა ხერსონესში; მან მოახერხა იქიდან გაქცევა და ხაზართა მთავარ-ხაგანთან მისვლა. მიღებულ იქმნა მის მიერ გულთბილად, ცოლად შეირთო მისი დაჲ თეოდორა, მცირე ხნის შემდეგ იქიდან წავიდა სხვა ქვეყანაში და ცხოვრობდა თავის ცოლთან ერთად.

ავსიმარემ ხაგანს [საიდუმლოდ] კაცები გაუგზავნა და აღუთქვა დიდი თანხა, თუ კი იგი გაუგზავნიდა მას (ე.ი. ავსიმარეს) იუსტინიანეს [მოჭრილ] თავს; როგორც დათქმული იყო, ორი ადგილობრივი მცხოვრები უნდა საიდუმლოდ წასულიყო ავსიმარესთან და ეცნობებინა იუსტინიანეს მოკვლის ამბავი; ეს განზრახვა გაიგო თეოდორამ მონის მეშვეობით და ქმარს აცნობა. იუსტინიანემ კი მის მოსაკლავად მოსული კაცები თვითონ შეიპყრა და გასცა ბრძანება, რომ ისინი დაეხოცათ მოშობიით; ხოლო რაც შეეხება თეოდორას, ის ხაზარეთში გაგზავნა, თვითონ კი მეთევზეთა ნავში ჩაჯდა, ტერბელისთან გაემურა, ბულგართა მთავართან. ზღვაში ცურვის დროს ატყდა დიდი ღელვა და ნავს დანთქმის საშიშროება ემუქრებოდა. ნავში მსხდომთ ღმერთს აღთქმა მისცეს და უთხრეს: თუ ის მათ

ნოს, „Ἢν φείσομαι τούτων“, ἔφη, „τινός, ἀντίκα καταποντισθείην ᾧδὲ“.

იღებდა. «თუ კი ამ ფიცისაგან რაიმე არ დავიცვა, – თქვა მან, – აქვე ჩავიძირო ზღვაში»,

Περὶσώθεις οὖν καὶ τῶ τῶν Βουλγάρων ἄρχοντι προσελθῶν καὶ πλείστα παρασχών, ἀλλὰ μέντοι καὶ παρέχειν ἐπαγγελιάμενος, εἰ παρ' αὐτοῦ καταχθίη πρὸς τὴν προγονικὴν βασιλείαν, καὶ τὴν θυγατέρα αὐτῆ συζῆσαι καθυποσχόμενος, σὺν ἐκείνῃ μετὰ βαρβαρικῆς βαρείας ὀνόμαως τὴν ὑπερχειμένην κατελήφει τῶν πόλεων καὶ πρὸ τῶν τειχῶν στρατοπεδεύσάμενος ἀπειρεῖστο τῶν πολιτῶν, αὐτοῖς ἕκ τοῦ τείχεος προκύντουσιν ὀμιλῶν. Οἱ δὲ οὐ μόνον αὐτὸν οὐ προσέεντο, ἀλλὰ καὶ ὕβρεις αὐτοῦ κατέχεον πλημμυεῖς. Νυκτὸς οὖν διὰ τοῦ ἀγωγῶν εἰσθῆς ἐντὸς ἀνέδου τῆς πόλεως καὶ ταύτης ἐγένετο ἐγκρατής. Ὁ δὲ Ἀψιμάρος εἰς Ἀπολλωνιάδα φυγῶν κατελήφθη.

ბელი და 7 წელი იძეგა ამჯერად. ხოლო აფსიმარეს აპოლონიადისკენ მოუხდა გაქცევა.

XIV, 25. Ἰὼ μὲν οὖν Βουλγάρων ἄρχοντι δῶρα πολλὰ παρασχών, καὶ συνθήκας εἰρήνης μετ' αὐτοῦ ποιησάμενος ἀπελθεῖν αὐτὸν παρεσχέασεν. Τοῦ δὲ Ἀψιμάρου καὶ Ἡράκλειου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν ἀχθέντων, ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ Λεοντίου, τὸν Ἡράκλειον σὺν ἄλλοις

გადაარჩენდა და ძალაუფლებას დაუბრუნებდა, არც ერთ ბოროტებას მომავალში არ ჩა-

ხოლო გადარჩა რა და მივიდა ბულგარეთის მთავართან, ბევრი რამ დაავიწყდა და სხვათაშორის ის აღთქმაც, რომელიც ზღვაში მისცა ღმერთს, თუ კი დაუბრუნებდა სამემკვიდრეო მეფობას, და შეჰპირდა [ბულგარეთის მთავარს] მისი ქალის ცოლად შერთვას; [ამის შემდეგ იუსტინიანემ] მის ხელქვეით არსებული უცხო ტომის დიდი სამხედრო ძალით ალყა შემოარტყა ქალაქს; უწინარეს ყოვლისა რომ გაემიზნა ქალაქის დაცვა, იგი დაბანაკდა ქალაქის ზღუდესთან და იქიდან შეიყვანა ჯარები. თავის რაზმებში [იუსტინიანეს] არა თუ მხოლოდ ჰყავდა უცხო ტომის ხალხი, არამედ მათ უზომო თავხედობასაც კი ითმენდა. ღამით, მეფურის მეშვეობით შეთხარა ქალაქის [ზღუდე] შიგნით და ასე გახდა თვითმპყრო-

მან ბულგართა მთავრებს აუარებელი საჩუქარი მისცა, სამშვიდობო ზავიც დაუდო და მათი ჯარი გაისტუმრა. აფსიმარე და მისი ძმა ირაკლი, აგრეთვე ლეონტი და ირაკლისთან ერთად სხვებიც მრავალნი, მასთან მიყვანილნი, იუსტინიანემ ზღუდის მახლობლად ძელეებზე ჩამოჰკიდა;

πλείοσιν ἐν ξύλοις παρὰ τοῖς
 τείχεσιν ἀπηώρησε, τὸν Ἀψίμα-
 ρον δὲ γε καὶ τὸν Δεόντιον θεσ-
 μίους διὰ τῆς ἀγορᾶς περιαγα-
 γῶν καὶ θεατρίστας ἱππικοῦ ἀγο-
 μένου, ῥιφέντας ὑπὸ τοὺς πόδας
 αὐτοῦ κατὰ τῶν τραχήλων πεπά-
 τηκε, καὶ οὕτως ἐκτιμήθησαν τὰς
 αὐτῶν κειφαλάς ἐν τῇ κυνηγίῳ
 προσέταξεν, ἐπιτᾶ τὸν Ἀψίμαρ-
 ον ἐν αὐτοῖς βασιλεύσαντος. Τὸν δὲ
 πατριάρχην Καλλίνικον πρότερον
 αὐτοῦ πηρώσας τὰ ἕμματα εἰς
 Ἑρώμηγ ἔθηκε ὑπερόριον. Κύρον
 δὲ τινα μοναχὸν ἐγκλειστον πατ-
 ριάρχην προβάλετο, ἕξ αὐτῷ
 τὴν εἰς τὴν βασιλείαν ἀποκατάσ-
 τασιν προεφοίβασε. Πολὺ δὲ πλη-
 θος ἔκ τε τοῦ δημοτικοῦ καὶ
 τοῦ στρατιωτικοῦ τότε διεφθει-
 ρεν οὗτος ὁ βασιλεύς, τοὺς
 μὲν φανερώς, ἐνίοις μὲντοι καὶ
 ἀφανῶς.

Στείλας δ' εἰς Λαζαρίαν,
 ἤγαγε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Θεο-
 δώραν, ἥδη αὐτῷ τεκοῦσαν υἱόν,
 ὃν Τιβέριον κατωνόμασε, κακεί-
 νην δὲ καὶ τὸ παιδίον τοῦ τῆς
 βασιλείας ἀξιῶσας ὀνόματος, καὶ
 ἄμφω ἔστεψε. Λύσας δὲ τὰς
 πρὸς τοὺς Βουλγάρους σπονδὰς
 κατ' αὐτῶν ἐξεστράτευσσε σὺν
 ἱππικαῖς τε καὶ πεζικαῖς δυνά-
 μεσι καὶ σὺν στόλῳ πολλῷ, καὶ
 ἀπηλθε πρὸς τὴν Ἀρχίαλον. Τὸ
 μὲν οὖν πρῶτον δέισαντες αἱ
 Βούλγαροι εἰς τὰ ὄρη ἀνέδραμον,
 ἐκείθεν δὲ ἀσυντάκτως ὄρωντες

ავსიძარე და ლეონტი როცა შე-
 ბორკილნი მოედანზე გაატარეს,
 მათ დაინახეს აღმხედრებული (მე-
 ფე), მას ფეხებში ჩაუკვივდნენ
 და [ცხენს] ქედზე ჩამოეკიდნენ;
 იუსტინიანემ ისინი გადაჰკელა
 და უბრძანა მათთვის თავები მო-
 ეკვეთათ მონადირეთა მოედანზე.
 მან შვიდ წელს იმეფა ავსიძა-
 რეს შემდეგ. პატრიარქ კალინი-
 კეს ჯერ თვალები დასთხარეს და
 შემდეგ მეფის ბრძანებით რომში
 იქნა გადასახლებული. ვინმე ბერი
 კიროსი, რომელიც პატრიარქო-
 ბიდან გადაყენებული და დაპა-
 ტიმრებული იყო, იუსტინიანეს
 ხელმეორედ გამეფებისთანავე და-
 ინიშნა პატრიარქად. ამ მეფემ
 აუარებელი ხალხი დახოცა რო-
 გორც მოქალაქეთაგან, ისე მხედ-
 რებიდანაც – დახოცა ზოგნი ამ-
 კარად და ზოგიც ფარულად.

გაგზავნა [კაცები] ხაზარეთში,
 მოიყვანა თავისი ცოლი თეო-
 დორა, რომელსაც ის იყო ეშვა
 მე, რომელსაც უწოდა ტიბე-
 რიოსი; აი, სწორედ ეს ბავშვი
 შემდეგ შემკულ იქნა სამეფო
 სახელითა და გვირგვინით. და-
 არღვია ბულგარეთთან არსებული
 საზავო ხელშეკრულება, გაილაშქ-
 რა მათ წინააღმდეგ ცხენოსანი
 და ქვეითი ჯარის მძლავრი შე-
 ნაერთით და უზარმაზარი ფლო-
 ტით გაემართა ანხილისკენ.
 პირველად ბულგარელები შეშინ-
 დნენ და მთებისკენ გაიქცნენ,

τήν τῶν Ῥωμαίων στρατιᾶν σκη-
νουμένην καὶ ἀπροσέκτως εἰς
χορτασμάτων συλλογὴν σκιδναμέ-
νην, ἀνεθάρσησαν, καὶ ἐπελθόν-
τες αὐτοῖς πολλοὺς μὲν ἀνείλον,
οὐ μείους δὲ ἤχμαλώτευσαν, καὶ
ἔππον συνέσχον πολλήν.

ლი ტყვედ ჩაიგდეს ხელში და ბევრი

Ὁ μέντοι βασιλεὺς σὺν τοῖς
περιλειφθεῖσιν εἰς τὸ ἐκεῖ συνεκ-
λείσθησαν φρούριον. Ἐῖτα τοὺς
ἔππους πάντας νευροκοπήσαντες,
ἵνα μὴ τούτους λάβοιεν οἱ πολέ-
μοι, τοῖς τοῦ στόλου σκάφεσιν
ἐμβεβηγότες ἐπανήλθον εἰς τὸ
Βυζάντιον σὺν αἰσχύνῃ πολλῇ.

Μηنيὼν δὲ τοῖς ἐν Χερσῶνι,
ὅτι ἐκεῖ περιωρισμένον αὐτὸν
γόντες νεωτερίζοντα ἡβουλήθη-
σαν ἀνελεῖν, στέλλει τριήρεις καὶ
ὄρωμνας καὶ νῆας ἑτέρας τῶν
φορτηγῶν σὺν στρατεύματι πλεί-
στω καὶ δυσὶ στρατηγοῖς, ἐντει-
λάμενος αὐτοῖς μὴ φείσασθαι
τινος τῶν ἐκεῖ, ἀλλὰ πάντας
συγκόψαι τοῖς ξίφεσιν. Οἱ σὺν
οὐδενὶ πόνῳ, οὐ γὰρ ἀντέστησαν
οἱ τῶν ἐν Χερσῶνι πόλεων κάτοι-
κοι, παραλαβόντες αὐτοὺς ἀπαν-
τας σχεδὸν ἀνηρήκασιν, μόνης
τῆς νεαζούσης ἡλικίας μέχρι
μειρακίων φεισάμενοι. Ὁ μαθὼν
Ἰουστινιανός, ὅτι μὴ καὶ τού-
τους ἀνείλον, ἐξώργιστο, καὶ
πρὸς αὐτὸν ἀποσταλῆναι παρε-
κελεύσατο. Ἀποσταλέντας δὲ κα-
ταποντισθῆναι ἐν τῇ θάλασσει
συνέβη τοὺς πλείονας, καὶ ἔδοξε

და იქიდან იხილეს რა რომელითა
ჯარი უწყესრიგოდ დაბანაკებუ-
ლი, უდარდელად მიმოფანტულ-
ნი იქ დაყრილ საქონლის საკვებ-
თან ერთად, გამხნევდნენ, შე-
ეტაკნენ რომაელებს, არამცირე-
დი ნაწილი ამოჟლიტეს, მრავა-
ცხენიც წაჰგვარეს.

ხოლო მეფე დარჩენილ ჯარ-
თან ერთად ჩაიკეტა იქვე [*არსე-
ბულ*] ციხეში; შემდეგ ცხენებს
ძარღვები გადაუჭრეს რომ მტრებს
არ ჩავარდნოდათ ხელში, ნავებ-
ში ჩასხდნენ და დიდად სირცხ-
ვილ ნაჰამნი დაბრუნდნენ უკან,
ბიზანტიონში.

ხერსონესში მდგომმა ჯარის
ნაწილებმა გაიგეს თუ არა ახალი
ამბავი (*ე. ი. იუსტინიანეს დამარ-
ცხება*), გაჯავრდნენ და გადა-
სწყვიტეს გზა გადაეჭრათ (*უკან
მომავალ*) ფლოტისათვის და ამო-
ეჟლიტათ ისინი; [*ამ მიზნის გან-
სახორციელებლად*] მათ გაგზავნეს
სამ-ნიჩბიანი ხომალდები (ტრი-
რეის) დრომონები და სხვა საბარგო
ხომალდები დიდძალი ჯა-
რიით და ორი სტრატეგოსით,
რომელთაც ებრძანათ არ შემი-
ნებულოყვნენ და მახვილებით ამო-
ეწყვიტათ ისინი; ხოლო მათ გა-
უჭირვებლივ (*ხერსონესში მცხოვ-
რებთ წინააღმდეგობა არ გაუწე-
ვიათ*) შეიპყრეს ისინი და გარდა
ჩვილებისა და ყმაწვილებისა თი-
თქმის ყველანი ამოჟლიტეს. ეს
რომ გაიგო იუსტინიანემ, ხერ-
სონესში რომლებიც ცოცხლები

τοῦτο τῷ βασιλεῖ καταθύμιον. Καὶ οὐδ' οὕτω τῆς κατ' ἐκείνων
μανίας ἐμπέπληστο, ἀλλ' ἠπεῖλει
καὶ αὐτοῖς στελεῖν, καὶ οὕτω τὴν
χώραν ἐξερημῶσαι ὡς καὶ τὰς
πόλεις καθελεῖν καὶ ἀροτριᾶσαι.
Διὰ ταῦτα οἱ ἔτι περιλειφθέντες
ἐν Χερσῶνι καὶ οἱ τούτων περι-
οικοὶ ἀποστατήσαντες Φιλιππικὸν
τὸν τοῦ Βαρδάνη, ἐν ὃ λόγος
ἱστορήσῃ παρα τοῦ Ἀφίμαρου
εἰς Κεφαλληνίαν περιορισθῆναι,
ἀρτι ἀνακληθέντα ἐκ τῆς ὑπερο-
ρίας καὶ ἐπανιόντα πρὸς τὴν
Κωνσταντινούπολιν, κάκει γενό-
μενον βασιλέα ἀναγορεύουσι, καὶ
τοῦ σφῶν ἄρχοντος Ἡλία συμ-
πράττοντος. Ἄ μαθὼν Ἰουστι-
νιανὸς τοὺς μὲν τοῦ Ἡλία παῖ-
δας ἐν τῷ κόλπῳ κατέσφαξε τῆς
μητρὸς, ἐκείνην δὲ δούλῳ αὐτῆς
Ἰνδῶ μαγεῖρῳ συνέζευξεν. Ἔπειτα,
στόλον ἐτοιμασάμενος στέλλει κα-
τὰ Χερσῶνος, ἐντειλάμενος τῷ
τοῦ στόλου κατάρχοντι ἠβηδὸν
ξύμπαντας ἀνελεῖν. Ἦδη δὲ κα-
ταλαβάντος τὴν Χερσῶνα τοῦ ναυ-
τικοῦ, καὶ πολιορκουῦντος αὐτὴν
ἦγον Χάζαροι τοῖς Χερσωνίταις
ἐπικαυρήσαντες, Ἐντεῦθεν ἡ μὲν
πολιορκία ἐλέλυτο, οἱ δὲ τοῦ
στόλου μὴ τολμῶντες πρὸς τὸν
βασιλέα ἐπανελεῖν, τοῦ μὲν
βλασφημίας κατέχεον, τὸν δὲ
Βαρδάνην ὡς βασιλέα εὐφήμησαν.

დარჩნენ ისინიც რომ არ ამო-
ეწყვიტათ სიბრაზით, ამიტომ მან
ბრძანა გადარჩენილთა საშველად
გაგზავნა ექსპედიციისა, რომლის
ერთი ნაწილი ზღვაში ჩაიძირა
და ჰგონებდნენ, რომ ეს ამბავი
მეფის სურვილით მოხდაო; და
არც ეს მომხდარა მისი (ე. ი.
იუსტინიანეს) შლევგიანობის მი-
ზეზით, არამედ ეს მოხდა იმ მე-
ორე ექსპედიციის გაგზავნის გა-
მო. ამგვარად იქცა ეს ქვეყანა
უდაბნოდ, ქალაქი ხერსონესი
მოიხსო და გაუკაცრიელდა (სახ-
ნავ-სათეს მიწად იქცა). ამიტომ
იყო, რომ ვინც კი გადარჩა ხერ-
სონესში ცოცხალი, ისინი გა-
ნაპირა რაიონებში ცხოვრობ-
დნენ; ეს უკანასკნელნი აჯანყ-
დნენ რომ ფილიპიკე ვარდა-
ნის-ძე, რომელზედაც ვთქვით,
რომ აფსიმარემ კეფალენიაში
გადაასახლა, რომ დაბრუნდა
გადასახლებიდან, ჩავიდა კონ-
სტანტინეპოლში; იქ ყოფნისას
იგი გამოაცხადეს მეფედ, რაშიც
მას ეხმარებოდა არქონტი ელია.
როცა იუსტინიანემ გაიგო ეს
ამბავი ელიას ბავშვები მუ-
ცელში ჩაუკლა მათ დედას და
ცოლად შერთო მის მონას,
ინდოელ მზარეულს. ამის შემ-
დეგ იუსტინიანემ შეკრიბა ლაშ-
ქარი და გაგზავნა ხერსონესის
წინააღმდეგ. და თან უბრძანა

ჯარის მეთაურებს, რომ დაეხოცათ იქ ყველა სრულწლოვანი. როცა
თავს დაესხნენ ხერსონესს მეზღვაურები და ალყა შემოარტყეს მას,
მივიდნენ ხაზარები ხერსონელთა დასახმარებლად; ამიერიდან ალყა

მოიხსნა, მეფის ჯარი მტერს ვერ გაუმკლავდა და პირი სამშობ-
ლოსაკენ იბრუნა. ამის გამო ისინი მეფეს ლანძღავდნენ, ხოლო
ვარდანს კი, ვითარცა მეფეს, აქებდნენ და ადიდებდნენ.

Καιροῦ δὲ παραρρυσθέντος
συχοῦ, ὅτι μηδὲν αὐτῷ ἐκ τοῦ
στόλου μεμῆνυτο, ὁ βασιλεὺς ὑπο-
τοπήσας συμβῆναί τι φερόμενον
κατ' αὐτοῦ, ἐξώρμησε τῆς Βυ-
ζαντιδος, καὶ ἕως Σιώνης ἐλθὼν
ὄρα τὸν στόλον εὐθὺς τῆς πύλεως
πλοῖζόμενον· αὐτίκα τοίνυν γέγο-
νε καὶ αὐτὸς ὀπισθόρμητος. Τοῦ
δὲ Φιλιππικοῦ εὐπλοήσαντος, καὶ
προκαταλαβόντος τὴν μεγάλοπο-
λιν, ἐκείνος ἐν τῷ Δαματρῦ
ἐσκήνωσε· πρὸς δὲ ὃν ὁ εἰρημένος
Ἡλίας σταλαὶς ἡδυνήθη παῖσαι
τὸ μετὰ Ἰουστινιανοῦ στρατιω-
τικὸν ἀποστῆναι αὐτοῦ καὶ προσ-
ρῆναι Φιλιππικῷ. Καταλειφθεὶς
τοίνυν παρὰ τῶν στρατιωτῶν
Ἰουστινιανὸς χειροῦται καὶ χερ-
σὶν οἰκείαις εὐθύς ὁ Ἡλίας
ἀφείλε τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν. Ὁ δὲ
τούτου παῖς ὁ Τιβέριος μετὰ τῆς
πρὸς μητρὸς μάμης Ἀναστα-
σίας, ἣ γὰρ μήτηρ αὐτοῦ Θεο-
δώρα ἔφθη θαναεῖν, τῷ ἐν Βλα-
χέρναις ναῷ προσφυγῶν εἰσέδου
τὸ θείον θυσιαστήριον, καὶ ὑπὸ
τὴν παναγῆ γενόμενος τράπεζαν,
ἐνὸς τῶν ταύτην ἀνεχόντων στυ-
λίσκων δεδραγμένος, ἐκέτευε μὴ
θαναεῖν. Ἄλλ' οἱ σταλέντες εἰς
ζήτησιν αὐτοῦ ἐξεγκύσαντες τοῦ
θυσιαστηρίου τὸν παῖδα μαχαίρα
τούτου τὸν λαμδὸν ὡς βοσκήμα-
τος ἀπέτεμον ἀπηγῶς.

საკმაოდ დიდმა დრომ განვ-
ლო მას შემდეგ, რაც არაფერი
სმენოდათ ექსპედიციისა, [რის
გამოც] დაეჭვებულმა მეფემ გადა-
წყვიტა მათთან შეერთება და
გაეშურა ბიზანტიონიდან; სინოპს
რომ მიაღწია, დაინახა ქალა-
ქის წინააღმდეგ მცურავი ხომალ-
დები და სასწრაფოდ უკან გამო-
ბრუნდა. ფილიპიკემ კი მშვიდო-
ბით მისცურა, აიღო დედაქალა-
ქი, და იქ დამატრიაში დაიბა-
ნავა; ვინაიდან ელიას არ შეეძ-
ლო იუსტინიანეს მხედრობას გა-
მკლავებოდა, არ სურდა აგრეთვე
ფილიპიკეს ჩამოშორება და არც
ის შეეძლო, რომ მეფეს დანდო-
ბოდა, ამიტომ გაუგზავნა ელჩე-
ბი მშვიდობის ჩამოსაგდებად.
იუსტინიანეს ჯარისკაცებმა შუა-
კაცები შეიპყრეს, ელიას ჯარები
დაამარცხეს, ელიაც ხელში ჩა-
იგდეს და მამინვე თავი მოჰკვე-
თეს. ხოლო ზავში ტიბერიოსი
თავისი ბებია (დედის მხრივ)
ანასტასიასთან ერთად (დედა
თეოდორა ადრე გარდაცვლილიყო)
ვლახერნის ეკლესიისაკენ გაიქცა,
ღვთის საკურთხევლამდე მოვიდა
და ყოვლად წმინდა საკურთხე-
ვლამდე მიაღწია და მის ერთ
სვეტზე მიყრდნობილი ევედრე-
ბოდა [ღმერთს] სიცოცხლის შე-
ნარჩუნებას. მაგრამ მის სამებ-
რად გაგზავნილებმა, გამოათ-

რიეს საკურთხეველიდან ბავშვი და დანით, ისე ვითარცა ბატკანს, შეუღბრალეებლად გამოსჭრეს ყელი.

XIV, 26. Ἦδη δὲ τῆς βασιλείας τυχῶν ὁ Φιλιππικὸς κατὰ τῆς ἕκτης οἰκουμενικῆς συνόδου ἠπλίσσατο, καὶ σύνοδον ἀφροίσας ὁ μάταιος ἠκύρωσεν ὅσον τὸ κατ' αὐτὸν δι' αὐτῆς τὴν ἀγίαν ἐκείνην σύνοδον. Λέγεται γὰρ ἄρτι τοῦ Ἀεοντίου τῶν σχήπτρων ἐπειλημμένου χρησιμοδοτῆσαι τούτῳ δὴ τῷ Φιλιππικῷ τὴν εἰς τὸν βασιλείου θρόνον ἀναγαγὴν μοναχὸν τινα ἔγκλειστον ὄντα ἐν τῇ τοῦ Καλλιστράτου μονῆ, καὶ τῆς προῤῥήσεως αἰτήσαι μισθὸν τῆς ἕκτης συνόδου ἀπέτησιν, ἣν γὰρ τῆς τῶν Μονοθελητῶν ὁ μοναχὸς ἐκείνος αἰρέσεως, καὶ τὸν ὑποσχέσθαι. Τὴν μὲν οὖν οἰκουμενικὴν ἕκτην σύνοδον ἠκύρωσεν, ὡς ἐδόκει. Αὐτὸς δὲ, σωροὺς χρημάτων ἐκ παλαιότερων μησαυρισθέντας αὐτοκρατόρων ἐν τοῖς βασιλείοις εὐρῶν εἰς οὐδὲν θέον τούτοις χρησάμενος, τὰ πλείω διεσχόρπισε διὰ βραχείου καιροῦ· καὶ τάχα καὶ ἅπαντα κατηγάλωσεν ἄν, εἰ ἐπὶ πλέον τῇ βασιλείᾳ προσέμεινεν. Ἐν μὲν γὰρ τῷ λέγειν ἐδόκει ῥητορικώτατος μὴ ἀμοιρῶν τε συνέσεως, ἐν δὲ τῷ πράττειν ἦν ξυμπάντων ἀσυνετώτερος, καὶ πάμπαν ἀδέξιός. Κύρον δὲ τὸν πατριάρχην ἐξωθήσας τῆς ἐκκλησίας, ἐπὶ ἐξ ἕτη ἐν ταύτῃ διαγαγόντα, Ἰωάννης ὁμόδοξον αὐτῷ προεβάλετο.

როდესაც ფილიპიკემ ხელთ იგდო მეფობა, მოიწვია საეკლესიო კრება VI მსოფლიო საეკლესიო კრების წინააღმდეგ; აქ შეკრებილებმა უგუნურად გააუქმეს ყველაფერი, რაც კი იმ წმინდა კრების მიერ იყო დადგენილი. ამბობენ, რომ ვიდრე ლეონი სკიპტრის მპყრობელი გახდებოდა, ეს იწინასწარმეტყველა ფილიპიკეს მეფობის დროს ვინმე გაუნათლებელმა ბერმა, რომელიც კალისტრატეს მონასტერში იყო შემონაზვნებული და წინასწარმეტყველებისათვის მოითხოვა გასამრჯელო VI კრების უარყოფელმა (*ეს ბერი იყო ერთი მონოთელიტთაგანი, მწვალებელი*) და ერეტიკოსმა. ასე და ამგვარად მეექვსე მსოფლიო საეკლესიო კრება უარყოფილ იქნა, როგორც ივარაუდა [*ამ ბერმა*]. ხოლო ამან (*ე. ი. ფილიპიკემ*) ნახა რა სახელმწიფო [*ხაზინაში*] ის დიდი მარაგი ქონებისა, რაც მის წინამორბედ თვითმპყრობელთ მოეგროვებინათ, დიდი ნაწილი ამ ფულებისა მოკლე ხანში არა საჭიროებისამებრ გაფლანგა და ცოტა ხანში სულ დააცალიერა სალარო და სახელმწიფო დიდი ხნის მანძილზე დატოვა გაჭირვებაში. საუბარში მას თავი მოჰქონდა მჭევრმეტყველად და გონიერებას არ იყო მოკლებული; ხოლო საქმიანობა-

ში იყო ყოვლად უგუნური, უჭკუო და მოუქნელი და მოუხერხებელი. პატრიარქი კიროსი გადააყენა და ეკლესიიდან განდევნა, და ასე ამყოფა ექვს წელიწადს, ჩამოგდებულ იქნა აგრეთვე მისი თანამოაზრე იოანეც.

Οἱ μέντοι Βούλγαροι: τὴν Θράκην ἄπασαν ληϊσάμενοι: μέχρι τῆς πόλεως κατέδραμον ἅπαντα καὶ λείαν πολλὴν καὶ αἰχμαλώτους λαβόντες σχεδὸν ὑπὲρ ἀριθμὸν ὑπενόστησαν. Ἄλλὰ μὴν καὶ τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον ὁμοίως οἱ τῆς Ἄγαρ διέθιντο. Δύο δὲ παρελθόντων ἐνιαυτῶν καὶ μηνῶν τινων, ἐξότου τῆς βασιλείας ἐκράτησεν, ἐπὶ ἡλκτον ἐπιτελέσας ἀγῶνα, καὶ ἐν τῷ τοῦ Ζευξίππου μετὰ τὸν ἀγῶνα λουσάμενος λουτρῷ, συσσίτους τινὰς τῶν τῆς συγκλήτου πεποίητο, ὡς δ' ἐνιοὶ λέγουσι, τοὺς ἐν τῇ τῶν Ἴππων ἀμίλλη νικήσαντας. Κατακαίμενος οὖν ἐν τῷ συμποσίῳ, παρὰ τινων τῶν τῆς γερουσίας κατασχεςθεὶς τυφλοῦται. Ταῦτα δ' ἐπράχθη κατὰ τὸ Σάββατον τῆς Πεντηκοστῆς. Τῇ δ' ἐξῆς κατ' αὐτὴν ἡμέραν τὴν πεντηκοστὴν ἀθροισθέντες οἱ τε τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ ὁ ἡγεμῶν δὸς ἄρχων, Ἄρτέμιον τὸν πρωτοασηκρήτις

προχειρίζοντα: αὐτοκράτορα, μετονομάσαντες Ἀναστάσιον.

XIV, 27. Ἦν δὲ οὗτος ὁ βασιλεὺς καὶ λόγοις παντοίως ὠμίληκός, καὶ πραγμάτων διοικήσεων ἐντριβέστατος. Οὗτος τὸν

ამ დროს ბულგარელებმა მთელი თრაკია დალაშქრეს, ქალაქამდე (ე. ი. კონსტანტინეპოლამდე) მიადწიეს, დიდი ნადავლი და თითქმის ურიცხვი ტყვე ხელთ იგდეს და უკან გაბრუნდნენ. მაგრამ როგორც ამოვიდა, ისევე ჩაესვენა აგარიანთა მზე. ორი წელი და რამდენიმე თვე გავიდა მას შემდეგ, რაც [გილიპიკე] ¹ სამეფო ტახტი დაიჭირა, [ერთხელ] მარულის დამთავრების შემდეგ ტანი დაიბანა ძვექსიპის აბანოში და სადილობდა ვინმე სენატორთან ერთად, რომელსაც ზოგნი ცირკის (ცხენთა მეჯობის) მოტრფიალეს ეძახდნენ. ნადიმობის დროს იგი დაბრმავებულ იქმნა ერთი სენატორის მიერ. ეს მოხდა სამეობის შაბათს. მცირე ხნის შემდეგ ამავე სამეობას შეიკრიბა სენატორთა და მდაბიო ხალხთა საბჭო და თვითმპყრობელი გახდა არტემი, რომელსაც შემდგომ ანასტასი ² დაარქვეს სახელად.

ეს მეფე იყო ყოველმხრივ განათლებული, გულისხმიერი და საქმიანობაშიც ფრიად გამოცდილი. მან პატრიარქი იოანე სა-

¹ გილიპიკე, ბიზანტიის კეისარი 711 – 713 წწ.

² არტემი (=ანასტასი) ბიზანტიის კეისარი 713 – 716 წწ.

πατριάρχην Ἰωάννην τοῦ ἀρχιερατικοῦ καταπαύσας θρόνου, ὡς μὴ ὀρθόδοξον, ἕτη τρία τῆς ἐκκλησίας κρατήσαντα, μετατίθησιν ἐκ Κυζίκου ἐπὶ τὴν ἱερὰν καθέδραν τῆς βασιλίδος τῶν πάλεων Γερμανόν, ὃν ἄνωθι ποῦ ὁ λόγος ἱστόρησε παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου τῶν παιδογόνων ἀφαιρεθῆναι μορίων.

Μαθῶν δὲ ὅτι ἐξ Ἀλεξανδρείας ἐπὶ Φοινίκην πλοῖα προσιώρμισαν, ἵνα ξύλα ἐκεῖθεν κομισσῶνται γαυπηγήσιμα, στόλον ἐτοιμάσας ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν, κελεύσας καὶ τοὺς τῶν θεμάτων στόλους εἰς τὴν νῆσον καταραῖ Ῥόδον, ἀάκει ἐνωθῆναι, καὶ οὕτως ἐκπλεῦσαι κατὰ τῶν ἐναντίων, προβαλόμενος ἄρχοντα τοῦ στόλου παντὸς Ἰωάννης τῆς τοῦ ἱεροῦ μεγάλης ἐκκλησίας διάκονον καὶ γενικὸν λογοθέτην. Πάντων οὖν εἰς τὴν Ῥόδον συναθροισθέντων, ὁ διάκονος Ἰωάννης πρὸς ἐκπλοῦν ἡτοίμαστο, οἱ δὲ τοῦ στόλου, καὶ μᾶλλον οἱ τοῦ θέματος τοῦ Ὀφικίου, οὐκ ἦσαν πειθήνιοι, οὐ γὰρ καλῶς πρὸς τὸν κρατοῦντα διέκριντο, ἐπεὶ μὴδ' ἐκεῖνος τῇ πλευστικῇ στρατιᾷ κεχρημένος ἦν δεξιῶς.

Ὡς δὲ πρὸς τὴν ἐκείνων ἀπειθειαν ὁ διάκονος ἀρχικώτερον διετέθη, καὶ δριμύτερον αὐτοῖς προσεφέρετο, εἰς στάσιν τούτοις ἡρέθισε καὶ τὸν βασιλέα δυσφη-

არქიელო ტახტიდან ჩამოაგდო, როგორც არა ორთოდოქსი, რომელსაც სამი წლის განმავლობაში ეჭირა ეკლესიის საჭე, სატახტო ქალაქის წმინდა კათედრის მკვრობელად გადმოიყვანა კიზიკიდან გერმანე, რომლის შესახებ ზემოთ გვქონდა საუბარი, რომ კონსტანტინე პოგონატემ სამშობლიარო ჯირკვლები ამოკვეთა.

გაიგო თუ არა მეფემ, რომ ფინიკიისაკენ გავიდა ნავები ხომალდთა საშენი ხე-ტყის მასალის შესაძენადო, შეკრიბა ჯარი და გაგზავნა მათ წინააღმდეგ, ბრძანება გასცა ჯარი საჭურვლითა და სანოვავით წარემართათ კუნძულ როდოსისაკენ და იქ შეერთებულთ გაეცურათ მტრის წინააღმდეგ; მთელი ფლოტის უფროსად დანიშნულ იქნა ეკლესიის მსახური და მთავარი ლოგოთეტი იოანე. ყველა ჯარები როდოსზე შეგროვდა და იოანე ზღვაში გასასვლელად უკვე მზად იყო; მეზღვაურნი საერთოდ და კერძოდ კი ოფსიკიონის ხელქვეითი ჯარი ურჩობდნენ, არ იყვნენ კარგად განწყობილი მეფისადმი და ამიტომ არც მენიხბენი შველოდნენ ჯარს მარჯვედ.

ამ უკანასკნელთა დაუმორჩილებლობის მიზეზი იყო ის, რომ მათ უფროსად მიჩენილი ჰყავდათ დიაკონი, რომლის სისასტიკესაც განიცდიდნენ და რაც მათ მღელ-

μήσαντες αὐτὸν ἀνείλον εὐθύς.
Καὶ τοῦ πρόσω χωρεῖν ἀφέμενοι,
οἱ μὲν ἀπήεσαν οἴκαδε, οἱ δὲ
πρὸς τὸ Βυζάντιον ἄρμησαν·

ერთმა ნაწილმა თავიანთ სახლებს მიაშურა, ხოლო დანარჩენნი
ბიზანტიონისკენ გაემართნენ.

Καὶ ἐν τῷ Ἀτραμυτίῳ γενόμενοι Θεοδόσιον τινα πράκτορα τῶν δημοσίων τελῶν, ἰδιώτην ἄνδρα, ἄκοντα λαβόντες, ἀνηγγέρευσαν αὐτοκράτορα. Ταῦτα μαθὼν ὁ Ἀρτέμιος στόλον ἡτοίμασε καὶ τῇ πόλει ἐπέστησε φυλακὴν, αὐτὸς δ' ἐν Νικαίᾳ διεῖχε τῇ μητροπόλει τῶν Βιθυνῶν. Οἱ δὲ στασιασταὶ διὰ τε γῆς καὶ θαλάσσης ἀφίκοντο εἰς Χρυσόπολιν, καὶ μέχρι μὲν τινος ναυμαχίαι ἐγίνοντο, εἶτα περαιωθεὶς εἰς Θράκην ὁ Θεοδόσιος διὰ τοῦ τείχους τῶν Βλαχερνῶν ἐκ προδοσίας εἰς τὴν Μεγαλόπολιν εἰσελήλυθε, καὶ τοῦ σὺν αὐτῷ ναυτικοῦ τε καὶ στρατιωτικοῦ εἰσρύντοσ ἐν ταύτῃ πολλὰ τῶν ἐν ταῖς οἰκίαις χρημάτων ἡρπάγησαν. Τοὺς δὲ ὑπὲρ Ἀρτεμίου ἀντεχομένους τῶν ἀρχόντων συλλαβόμενοι, καὶ τὸν πατριάρχην Γερμανὸν παραλαβόντες, ἀπήλθον εἰς Νικαίαν, δευκνόντες τῷ Ἀρτεμίῳ ὅτι ἡ πόλις ἤδη παρελήφθη καὶ τὰ βασιλεία. Καὶ ὃς τὸ μοναδικὸν ἀμφιασάμενος σχῆμα, καὶ πίστει λαβὼν μὴ τι περαιτέρω παθεῖν, παρέδωκεν αὐτοῖς ἑαυτὸν,

ვარებას იწვევდა; [ამიტომ] ისინი მეფეს ლანძღავდნენ, თვითნებურად წამოიშალნენ და უკან წასასვლელად გაემზადნენ; ამათგან

როცა ფლოტი იდგა ატრამიტში, იქ ვინმე მეზაქეთაგანი, სახალხო საბაჟოდან, თეოდოსი, კაცი მდაბიო და არა დიდებელი, მისდა უნებურად ჯარის მიერ გამოცხადებულ იქნა თვითმპყრობელად. გაიგო თუ არა ეს არტემიოსმა, ჯარები შეკრიბა, ქალაქს მცველები დაუყენა და თვითონ ბითვინიის დედა-ქალაქ ნიკეაში შევიდა. მეამბოხენი ხმელეთითა და ზღვით ხრისოპოლში შევიდნენ და ვიდრე იქამდე მიაღწევდნენ მოხდა საზღვაო ბრძოლები. შემდეგ თეოდოსი თრაკიაში მივიდა ზღვით, ვლახერნის ზღუდის მოღალატე მცველთა დახმარებით შევიდა მეგალოპოლში, მენავებთან და ჯარისკაცებთან ერთად ცოცხალი გადარჩა, და აუარებელი ქონება სასახლისა გაიტაცა. არტემის მოწინააღმდეგეებმა ჩაიგდეს თუ არა ხელში ხელისუფლება, დაატყვევეს პატრიარქი გერმანე, მივიდნენ ნიკეაში, ნახეს არტემის მიერ მიტოვებული ქალაქი და სასახლე. არტემიმ შეიმოსა ბერის ჩოხა, დასდო ფიცი, რომ არ უღალატებდა ვნებულს (ქ. ი.

¹ თეოდოსი III (ატრამუტი) ბიზანტიის კეისარი 716 – 717 წწ.

καὶ ἐν Θεσσαλονίκη περιωρίσθη, βασιλεύσας, ἕνα ἑνιαυτὸν ἐπιμησὶ τρισίην.

XIV, 28. Ἦν δὲ Θεοδοσίος ἡθους μὲν χρηστοῦ, καὶ βίου σεμνοῦ, ἀπράγμων δ' ἀνήρ· καὶ πρὸς πραγμάτων διοίκησιν καὶ ταῦτα βασιλείας σφόδρα ἀποπεφυκώς. Λέων δὲ ὁ καὶ Κόνων, παρὰ τοῦ Ἀρτεμίου στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν προβληθεὶς, ὑπὲρ τοῦ Ἀρτεμίου δῆθεν φρονῶν, οὐχ ὑπαίξε Θεοδοσίῳ, σὺμπνοῦν ἔχων καὶ τὸ τῶν Ἀρμενιῶν στρατηγὸν Ἀρτάβασδον τὸν Ἀρμένιον.

Ἄρας οὖν ἐκεῖθεν, μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ταγμάτων εἰς Νικομήδειαν ἔρχεται, ἕνθα τὸν τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου υἱὸν ἐνήρηκώς, καὶ αὐτὸν μετὰ τῆς βασιλικῆς ἀποσκευῆς χειρωσάμενος, ἀφίκετο εἰς Χρυσόπολιν, ὃ δὲ Θεοδοσίος ἀπραγμόνως τῆς βασιλείας ἐξέστη αὐτῷ εἰς κληρικὸν καρεῖς μετὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ πληροφορίαν λαβὼν μὴ τι ἕτερον ὑποστῆναι ὁ μὲν ἡσυχῶς ἐβίω τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς, βασιλεύσας δύο ἑνιαυτούς.

XV, 1. Ὁ Λέων δὲ τοῦ τῆς βασιλείας ὀνόματος ἀναξίως ἡξίωτο· ᾧ πατρις μὲν ἦν Ἰσαυρία,

ქრისტეს), მისცა მას ნებსით თავი თვისი და თესლონიკეში გადასახლდა. იმეფა ერთი წელი და სამი თვე.

თეოდოსი იყო სათნო ხასიათისა და დარბაისელი, ყოველმხრივ უქნარა და [უვარგისი] სახელმწიფოს მმართველობაში, და მეფობისათვის ფრიად შეუფერებელი. ლეონი, რომელსაც ჰქვია კონონი, აღმოსავლეთის სტრატეგოსად არტემის მიერ დანიშნული და [აშჳამად] ბედის ანაზარად მიტოვებული, ცხადია, არტემიოსს ემხრობოდა, თეოდოსის არ დამორჩილებია; მას არმენიაკთა თემის სტრატეგოს სომეხ არტავასდესთან ჰქონდა ერთსულოვნება.

წავიდა რა იქიდან თავისი ხელქვეითი ჯარებით, ნიკომიდიასში მივიდა, იქ იპოვა მეფე თეოდოსის ძე, მას თავისი ხელით სამეფო გვირგვინი დაადგა და მივიდა ხრისოპოლში. თეოდოსი სამეფო საქმეთაგან მოცილილი თავის ვაჟთან ერთად ბერად აღიკვეცა და ღრმა მოხუცებამდე იცხოვრა ასე მყუდროდ. და ასე მშვიდად გაატარა მან თავისი დარჩენილი სიცოცხლე. იმეფა ორ წელიწადს.

მეფის სახელს ეღირსა უღირსი ლეონი ¹, რომლის სამშობლო იყო ისაურია, საიდანაც თვისი

¹ ლეონ (ლეონტიოსი) – ბიზანტიის კეისარი (უზურპატორი) 695 – 698 წწ.

ἐκείθεν δε μετοικισθεῖς μετὰ τῶν τακόντων παρὰ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ, μήπω τῆς ἀρχῆς ἐξωσιέντος, ἐν Μεσημῆρια τῆ θρακικῆ πεποιήτο τὰς διατριβάς. Καθαιρεθέντος δὲ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῆς ἀρχῆς, εἶτα ἐπανερχομένου μετὰ Βουλγάρων εἰς τὸ τὴν βασιλείαν ἀνθὶς ἀναλαβεῖν, ὁ Λέων ἀπαντήσας αὐτῷ ὄρωρα προσήγγειεν. Καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς σπαθῆριον αὐτὸν ἀντίκα ἐτίμησεν, καὶ βασιλεύσας τὸ δευτέρον αὐτὸν ἐκείνωσάτο.

Εἶτα ἔσταλτο παρ' αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἄλανοὺς συγκληῖσαν αὐτοὺς κατὰ τῶν Ἀβασγῶν, ἀποστάντων τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς. Οἱ γὰρ Ἀβασγοί¹, ὡς ὁ Καισαρεὺς Πρωκόπιος ἱστορεῖ, δυοῖν ὁμοφύλοις ἦσαν ὑπήκοοι, τῷ μὲν κρατοῦντι τῆς πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον μοίρας αὐτῶν, τῷ δὲ τῆς τετραμμένης πρὸς δύνοντα. Καὶ ἀμφω δὲ τοῦτω τὸ ἀρχοντε ὑπὸ φιλοχρηματίας κακῶς ἐχρῶντο τῷ ἔθνει· ὅσους γὰρ ἀν παῖδας εὐρισχαν ὠραίους, καὶ τὸ εἶδος καλοὺς, καὶ τὴν ἄλλην τοῦ σώματος φύσιν δεξιούς, βίᾳ τῶν τοκέων ἀφέλιοντες καὶ τῶν παιδογόνων μορίων σιθῆρη στερίσκοντες, ἐκείνους μὲν πολλῶν χρηματων Ῥωμαίους ἐπίπρασκον, περὶ τοὺς ἐκτομίας ἐπτοημένους αἰεί,

შვილებითურთ გადასახლდა მეფე იუსტინიანესთან მანამ, ვიდრე მას (ე. ო. იუსტინიანეს) მეფობიდან გადააგდებდნენ, და თრაკიის ქალაქ მესემბრიაში ცხოვრობდა, როდესაც იუსტინიანე სამეფო ტახტიდან ჩამოაგდეს, იგი მოვიდა ბულგარელებთან ერთად და მეფობა დაიბრუნა; მაშინ მასთან მრავალი საჩუქრით წარსდგა ლეონი. იუსტინიანემ მას სპათარის თანამდებობა უბოძა და მეორედ გამეფების შემდეგ² თავის [სასახლეში] დააბინავა.

მაშინ გაგზავნილ იქნა მის [ე. ო. იუსტინიანეს] მიერ [ჯარი] ალანებისაკენ აბაზგთა წინააღმდეგ, რომლებიც რომაელთა მმართველობას გადაუდგნენ. აბაზგები, – როგორც პროკოპი კესარიელი ამბობს, – ემორჩილებიან ორ თვისტომ [მთავარს], რომელთაგან ერთს უპყრია ქვეყნის აღმოსავლეთი ნაწილი, ხოლო მეორეს დასავლეთი. ამ მთავრებს, ორივეს, ჩვეულებად ჰქონდათ საშინელი ვეცხლის მოყვარულობა. რომელ ბავშვსაც კი ნახავდნენ შესაფერისს, სახით ლამაზსა და ტანით მოხდენილს, მათ ძალით წაართმევდნენ მშობლებს; სამშობიარო ჯირკვლებს რკინით უსპობდნენ და ყიდდნენ რომაელებზე აუარებელ ვერცხლად და, ამრიგად, სა-

¹ შდრ. პროკოპი კესარიელი De bello Gothico VIII, 3 (გეორგიკა II², 133).

² იუსტინიანე II მეორედ გამეფდა 685 წელს.

τοὺς δὲ τούτων πατέρας εὐφύς
ἐκτεινον, ἵνα μὴ ποτε μὴνιῶντες
διὰ τοὺς παῖδας βουλεύσωνται
κατ' αὐτῶν ἐπανάστασιν. Καὶ
ἦν παρ' αὐτοῖς τὸ παῖδα τεκεῖν
ἀγαθὸν τὴν ὄψιν δυστύχημα μέ-
γιστον, τῆς τῶν παίδων εὐπρε-
πείας ἀλλασσομένοις τὸν θάνα-
τον. Καὶ οὕτω μὲν τοῖς Ἀβασ-
γοῖς οἱ σφῶν προσεφέροντο ἄρ-
χοντες.

Ἰουστινιανὸς δὲ ὁ πρῶτος
στεύλας παρ' αὐτοῖς ἔνα τῶν ἐν
τοῖς βασιλείοις εὐνούχων σφίσι
ὁμογενῆ πολλοὶ γὰρ περὶ τὰ
Ῥωμαίων ἀρχεῖα τοιοῦτοι ἐτρέ-
φοντο, ἀπέειπε τοῖς ἡγεμόσι τῶν
Ἀβασγῶν μηκέτι μηδένα τὴν
ἀρβένωπιαν ἐκτέμνεσθαι βιαζόμε-
νον· τελευτήσειν γὰρ τὴν πρά-
ξιν αὐτοῖς εἰς κενόν, μηδενὸς
Ῥωμαίων πρίασθαι βουλευσομένου
τοὺς ἐκτομίας αὐτῶν. Τοῦτο τοῖς
Ἀβασγοῖς ἀσμενέστατα προσεδέ-
δεκτο, καὶ τῆ ἐπιταγῆ τοῦ βασι-
λέως Ῥωμαίων θαρβήσαντες τοῦ
λοιποῦ πρὸς τοῦργον τοῦτο τοῖς
ἀρχουσιν αὐτῶν οὐχ ὑπέκυπτον,
κάκεινοι δὲ πρὸς τὴν πράξιν
ἦσαν νωθέστεροι. Εἶτα καὶ ἄμφω
τοὺς αὐτῶν ἀρχηγούς καθελόν-
τες ἤθελον βιοτεύειν αὐτόνομοι.
Μέχρι μέντοι τότε καὶ τῆς τῶν
χριστιανῶν φηρησκείας ἦσαν ἀμύ-

მუდამოდ ასაჭურისებდნენ; ხოლო
რაც შეეხება მამებს, მათ მაშინ-
ვე ხოცდნენ, რათა ოდესმე შური
არ ეძიათ შვილების გამო, არ
განეზრახთ მათ წინააღმდეგ
ამხედრება; ამიტომ აბაზგებში
ლამაზი ბავშვის გაჩენა დიდი
უბედურება იყო, სილამაზე ბავ-
შვისა მამის სიკვდილს [*μοახψα-
ζεβδα*]. ამიტომ აფხაზებმა ორი-
ვე მთავარი ჩამოაგდეს.

[*აბაზგიაში*]¹ იუსტინიანემ
პირველად გაგზავნა ერთი სასახ-
ლის ევზუქთაგანი (*საჭურისთაგა-
ნი*), რომელიც ტომით აბაზგი
იყო² (*ასეთები რომელთა სამეფო
კარზე ბევრნი იზრდებოდნენ*) და
უბრძანა აბაზგების მთავრებს არ
დაესაჭურისებინათ ძალით არც
ერთი მამაკაცთაგანი. ხოლო თუ-
კი ასეთი საქმიანობა მათში
კვლავ განმეორდებოდა, მაშინ
ვერც ერთ რომაელს ვერ უნდა
გაებედა საჭურისთა ყიდვა. ამ
გარემოებამ დიდი სიხარული გა-
მოიწვია აბაზგებში, რომელთა
მეფის ბრძანებამ ისინი გაამხნე-
ვა; ხოლო მოპირდაპირენი (*ე. ი.
მთავრები*) ამ ბრძანებას თუმცა
არა ხალისით, მაგრამ მაინც
დაემორჩილნენ. მაშინ აბაზგებმა
ზემოდასახელებული ორი მთავა-
რი გადააყენეს და მოისურვეს
თავისთავადი ცხოვრება. ისინი

¹ ევანგელის ისტორია IV, 22; ეფრემ მცირის „უწყება“ (ქრონიკები I, 53).

² ზონარას წყაროს (პროკოპი კესარიელის) მიხედვით ამ აბაზგს „ევფრატა“ რქმევია სახელიად (იხ. გეორგიკა II, 104).

ητοι, ἄλση δὲ καὶ ἰλας ἐσέβοντο καὶ τὰ δένδρα τοῦτοις ἐξ ἀφελείας βαρβαρικῆς εἰς θεοὺς ἐνομίζοντο. Ἰουστινιανὸς δὲ μεταθεῖναι σφᾶς πρὸς ἐστέβειαν σποῦδασμα ἔθετο, καὶ στείλας παρ' αὐτοῖς ἱεροὺς ἄνδρας, δι' αὐτῶν εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοὺς μετήγεχε τοῦ θεοῦ. Εἶτα καὶ θεῖον ἐν Ἀβασγοῖς τῆς Θεοτόκου ἐδείματο τέμενος καὶ ἱερεῖς ἐγκατέστησε, καὶ οὕτως εἰς ἡμῖν τὰ τῶν χριστιανῶν αὐτοὺς μετήγαγεν ἐκ τῶν πάνυ βαρβαρικῶν.

მღვდელთ-მსახურნი და, ამგვარად, უაღრესად ბარბაროსული ტომი იქცა ქრისტიანულ ტომად.

Ἐντεῦθεν ὑπ' οὐδενος ἀρχομένων τῶν Ἀβασγῶν οἱ βασιλεῖς Ῥωμαίων ἐστελλον ἄρχοντας, καὶ ὑπ' ἐκείνων αὐτοῖς διητῶντο τὰ πραγματά. Χωρησάντων δὲ τῶν στελλομένων εἰς ἀδικίας καὶ τυραννικώτερον χρωμένων αὐτοῖς, δείσαντες μὴ πάντῃ δουλαφῶσι Ῥωμαίους, ἀφίστανται καὶ οὐκέτι δέχεσθαι ἄρχοντα Ῥωμαῖον ἐβούλοντο.

არ დაემორჩილებოდნენ და გადაუდგებოდნენ რომაელებს და არც ერთ არქონტს რომაელებისას არ ისურვებდნენ.

Διὰ τοῦτο τίσασθαι θέλων αὐτοὺς ὁ ῥινότιμητος Ἰουστινιανὸς στέλλει τὸν σπαθᾶριον Λέοντα πρὸς τοὺς Ἀλανοὺς, οὗς Ἀλβανοὺς ὁ Προκόπιος γράφει, χρήμασι πλείστοις κατὰ τῶν Ἀβασγῶν ἑμῶρων ὄντων αὐτοῖς, ὀπλί-

მანამდე ქრისტიანულ წესებს არ იცნობდნენ და თავყვანს სცემდნენ ქალებსა და ხეებს, რომლებიც ბარბაროსული გულუბრყვილობის გამო ღმერთებად ჰყავდათ წარმოდგენილი. იუსტინიანემ მოაქცია ისინი და შეუცვალა [ურწმუნოება] ჭეშმარიტი ღვთის რწმენით, გაგზავნა მათში წმინდა კაცები, რომელთა მიერ მათ (ე. ი. აბაზგებმა) იცნეს ღმერთი. ამის შემდეგ აბაზგიის საღვთო ქალაში აშენდა ღვთისმშობლის ტაძარი, დადგენილ იქნენ

ამიერიდან აბაზგების არც ერთი მმართველი ადგილობრივად არ ინიშნებოდა, იქ რომაელთა მეფეები გზავნიდნენ არქონტებს და უკანასკნელნიც მეფეთა კარნახით მართავდნენ [სახელმწიფო] საქმეებს. თუკი [რომელიმე] გაგზავნილთაგანი უსამართლოდ მოიქცეოდა, და ხალხს ტირანულად მოეპყრობოდა, [მაშინ აბაზგები] შეშინდებოდნენ,

ამიტომ აბაზგების დასასჯელად ცხვირმოჭრილმა იუსტინიანემ¹ აბაზგიის მეზობლად მცხოვრებ ალანების შესაიარაღებლად დიდძალი ფულით გაგზავნა სპათარი ლეონი; აბაზგიაში ლეონმა მრავალი წელი დაჰყო

¹ იუსტინიანე II (685 – 695). შდრ. გეორგიკა IV, 1. გვ. 106.

σαι τούτους βουλόμενος. Ἐκεῖ
τοῖνυν δ Ἀέων γενόμενος, καὶ
συχνοὺς διατρέψας ἐνιαυτούς, ὄψε
καὶ μόλις ἐπανελήλυθε, μήτε τὸν
Ἰουστινιανὸν εὐρηκῶς, ἀνήρητο
γάρ, μήτε μὴν τὸν Φιλιππικόν,
καθῆρετο γὰρ πηρωθεῖς, ὡς
εἴρηται, καὶ τὰ ὄμματα, πρόσσειν
οὖν Ἀρτεμίω βασιλεύοντι τότε.
Ὁ δὲ καὶ προσήκατο αὐτὸν εὐμε-
νῶς, καὶ στρατηγὸν τοῦ τῶν Ἀνα-
τολικῶν προεχειρίσατο θιέματος.

XV, 4. Ἦδη δὲ τοῦ υἱοῦ
αὐτοῦ Κωνσταντίνου τελούντος
εἰς μείρακας, ζεύγυσιν αὐτῷ
γαμετὴν τὴν θυγατέρα Χαγάνου
τοῦ τῶν Σκυθῶν ἡγεμονεύοντος,
βαπτίσας αὐτὴν καὶ ὀνομάσας
Εἰρήνην, ἣτις οὐ συνυπήχθη τῇ
τοῦ ἀνδρὸς κακοδοξίᾳ, ἀλλὰ μνη-
θεῖσα τὸ δόγμα τὸ εὐσεβὲς ἔμει-
γεν ἀμειτάτρεπτος. Σεισμοῦ δὲ
συμβεβηκότος σφοδρῶς κατὰ τὸ
Βυζάντιον ναοὶ τε πολλοὶ καὶ
οἰκίαι συνέπεσον καὶ πληθὺς
ἀνθρώπων συγκέχαστο τοῖς συμ-
πτώμασιν.

ვებში. [მაშინ წაიქცა აგრეთვე არკადის სვეტი ქსეროლოვში (ἐν τῷ
τοῦ Θηρολόφου) რომ იყო აღმართული, თუეოდოსე დიდის ძეგლი –
ოქროს ნავთსადგურში, დაინგრა ქალაქის ზღუდე ხმელეთის მხრივ,
ქალაქი ნიკომედია და ბითონიის დედა-ქალაქი ნიკეა].

XV, 13. Τῆς Εἰρήνης δὲ μο-
ναρχησάσης, ὡς λέλεκται, οἱ

და როცა ძლივ-ძლივობით, დი-
დის დაგვიანებით უკან დაბრუნ-
და, ვერც იუსტინიანე ნახა ¹
(უკვე მკვდარი იყო) ², ვერც ფი-
ლიპიკე (როგორც ვთქვით იგი
თვალეზის დათხრის დროს გარდა-
იცვალა) ³ და მას (ე. ო. ლეონს)
მეფედ დახვდა არტემი ⁴, რო-
მელმაც ის გულთბილად მიიღო
და მთელი აღმოსავლეთის სტრა-
ტეგოსად დანიშნა.

როდესაც უკვე მისი ძე კონ-
სტანტინე სრულწლოვანი გახდა,
მას ცოლად შერთო სკვითთა
მთავრის, ხაგანის, ქალიშვილი,
რომელიც მონათლეს და სახელად
ირინე დაარქვეს, მაგრამ ხომ
ცნობილია ადამიანის მისწრაფე-
ბა ცუდისა და თვალთმაქცობი-
სადმი? ირინე თუმცა მოინათლა
[გარეგნულად], მაგრამ სინამდვი-
ლეში ურწმუნოდვე დარჩა. საში-
ნელი მიწისძვრა დაატყდა თავს
ბიზანტიონს, მრავალი ეკლესია და
საცხოვრებელი სახლი დაინგრა
და ბევრი ხალხი მოყვა ნანგრე-

ირინეს მეფობის დროს ⁵, რო-
გორც ითქვა, დედოფლის მახ-

¹ შდრ. გეორგიკა IV, 1, გვ. 113.

² იუსტინიანე II გარდაიცვალა 695 წელს (გამეფდა 685 წ.).

³ ფილიპიკე, ბიზანტიის კეისარი (711 – 713).

⁴ არტემი, იგივე ანასტასი, ბიზანტიის კეისარი (713 – 716).

⁵ ირინე – ბიზანტიის დედოფალი (797 – 802).

ἀνδράδελφοι αὐτῆς καθειργμένοι
 τυγχάνοντες, ἠδυνήθησαν τῇ Με-
 γάλῃ προσελθεῖν ἐκκλησίᾳ, παρὰ
 τινῶν νεωτεριστῶν πρὸς τοῦτο
 ἀναπεισθέντες. Ἄετιος οὖν ὁ
 εὐνοῦχος, μέγα τότε παρὰ τῇ
 βασιλίσῃ δυνάμενος, ἀπελθὼν
 καὶ πίστει αὐτοῖς παρασχὼν ὡς
 οὐδὲν δεινὸν πείσονται, ἐξήνεγκε
 τῆς ἐκκλησίας αὐτοὺς καὶ εἰς
 Ἀθήνας ἀπήχθησαν ὑπερόριοι.
 Ἐκκεῖ διαγόντων αὐτῶν, τινὲς
 τῶν τῆς Ἑλλάδος προσήλυτον τῷ
 ἄρχοντι τῶν Σιλαβικῶν ἐθνῶν,
 δεόμενοι αὐτοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς
 καὶ ἕνα προχειρίσασθαι βασιλέα,
 καὶ ἀγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὴν βασι-
 λίδα τῶν πόλεων. Μηνυθέντος
 δὲ τοῦτο τῇ βασιλίδι, προστάξει
 ἐκείνης ἀπετυφλώθησαν ἅπαντες.

ამბავი დედოფალმა, გასცა ბრძანება

‘Ὁ δὲ τῶν Φράγγων ἄρχηγὸς
 Κάρουλος βασιλεὺς Ῥωμαίων πα-
 ρὰ τοῦ πάπα Λέοντος, ὡς εἴρη-
 ται, ἀναγορευθεὶς, πρέσβεις ἔπεμ-
 ψε πρὸς τὴν Εἰρήνην, ζητῶν συ-
 ζευχθῆναι αὐτῇ κατὰ συμβῆσιν
 γαμικῆν. Καὶ οὐδ’ ἐκείνη τοῦτο
 ἀβούλητον ἔδοξε, καὶ γέγονεν ἄν,
 εἰ μὴ ὁ ἐκτομίας Ἄετιος παρα-
 δυναστεύων πᾶσαν ἐκίνησε μηχα-
 νὴν εἰς τὸ μὴ ἀποτελεσθῆναι
 τὴν συζυγίαν. Οὗτος γὰρ μέγα
 δυνάμενος ἐν τοῖς βασιλείοις, τὸν
 οἰκεῖον ὁμαίμονα Λέοντα ἀξιῶ-
 σαι τῆς βασιλείας διὰ μελέτης
 πεποίητο, ὅς δὲ Λέων διὰ σπου-
 δῆς τοῦ Ἄετίου μόνος αὐτὸς

ლები დაპატიმრებულნი იყვნენ
 და მათ შესძლეს დიდ ეკლესიაში
 თავის შეფარება ვიღაც მეამბოხე-
 ების წაქეზებით. საჭურისი აეტი,
 რომელიც მაშინ დედოფლის მიერ
 განდიდებული იყო ფრიად, მი-
 ვიდა მათთან (ე. ი. ირინეს მაზ-
 ლებთან) და ფიცით მიიხდო ისი-
 ნი, რომ ცუდს არას შეამთხვევ-
 და, გამოიტყუა ეკლესიიდან და
 ათენში გადაასახლა. და როდე-
 საც ისინი ათენში იმყოფებოდ-
 ნენ, მათთან მივიდა ერთი ელა-
 დის არქონტოზანი, ტომით სლა-
 ვი, რომელსაც ძმებმა სთხოვეს
 იქიდან მათი გაყვანა, ერთი მათ-
 განის გამეფებისათვის ხელისშე-
 წყობა და სატახტო ქალაქისაკენ
 მათთან ერთად გამგზავრება. გა-
 იგო თუ არა ამ შეთქმულების
 მაზლთა დაბრძანების შესახებ.

ფრანგთა არხეგოსმა კარუ-
 ლოსმა, რომელიც როგორც ით-
 ქვა, პაპის ლეონტის დახმარებით
 რომაელთა მეფე გახდა, ელჩები
 გაუგზავნა ირინეს და ითხოვა
 მასთან შეუღლება, მისი ცოლად
 შერთვა [კანონიერი] ქორწინე-
 ბით. საჭურისმა აეტიმ, რომე-
 ლიც [სინამდვილეში] სახელმწი-
 ფოს თანამმართველი იყო, ეს
 ამბავი არასასურველ მოვლენად
 მიიჩნია და ყოველგვარი მანქა-
 ნება აამოძრავა, რომ ქორწინება
 არ შემდგარიყო. აეტი იყო ერთ-
 ერთი უმძლავრესთაგანი სახელ-
 მწიფოში; მისი მეცადინეობით
 მიიღო მეფობა ლეონმა, რომელ-

στρατηγὸς Θράκης καὶ Μακεδονίας προὑβέβλητο· ὁ δὲ γε Ἀέτιος τῶν ἐφῶν ἦρχε θεμάτων τοῦ Ὀψικίου καὶ τῶν Ἀνατολικῶν.

საც იგი ნათესავადაც მოხვდებოდა; სამაგიეროდ ლეონმა ის დანიშნა თრაკიისა და მაკედონიის სტრატეგოსად; ხოლო

შემდეგ აეტი შეიქმნა ოფსიკიონისა და ანატოლიკის თემების უფროსი აღმოსავლეთში.

XVII, 7. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὰς τῶν ἀποστασιῶν φροντίδας ἀποφορτισάμενος ἐπὶ τὴν Θράκην ἐξῆγει, καὶ εἰς Θεσσαλονίκην ἐφοίτησε, τῷ περιωνύμῳ μάρτυρι ἀνθιστομολογούμενος. Καταλείψας δ' ἐκεῖ στρατάρχην τῶν ἐπισήμων μετὰ βαρείας δυνάμεως, ἵνα κωλύσῃ τὰς τοῦ Σαμουήλ ἐκδρομὰς, ἐπάνεισι πρὸς τὴν Βύζαντος, καὶ εἰς Ἰβηρίαν ἀπῆγει, κληρονόμος καταλειφθεὶς παρὰ τοῦ κουροπαλάτου Δαβίδ θανόντος τῆς ἐκείνῃ διαφερούσης ἀρχῆς. Ἐνθαπερ γεγωνῶς καὶ τῆς καταλειφθείσης αὐτῷ χώρας ἐπιλαβόμενος, καὶ τὸν τοῦ Δαβίδ ἀδελφὸν τὸν Γεώργιον τῆς ἐνδοτέρας Ἰβηρίας ἡγεμονεῖοντα παρασκευάσας ἡσυχίαν ἄγειν καὶ τοῖς ἰδίοις ἀρκεῖσθαι καὶ δμηρον τὸν ἐκείνου παῖδα λαβών, ἐπὶ Φοινίκην ἐχώρησε, καὶ τὸν τε τῆς Τριπόλεως ἀρχοντα καὶ τὸν τῆς Δαμασκοῦ καὶ τὸν τῆς Τύρου καὶ Ἡερυτοῦ, κατὰ συνθήκας τῆ πρὸς τῆ Δάφνῃ Ἀντιοχείᾳ ἐπιόντας καὶ κακοῦντας τὰ ὑπ' αὐτήν,

ხოლო როდესაც მეფე [ბასილი] ¹ მეამბოხეთა ტვირთისაგან განთავისუფლდა [იგულისხმება ბარდა ფოკას და ბარდა სკლეროსის შეთანხმებული ამბოხების ჩაქრობა, რაც ბარდა ფოკას მოულოდნელმა სიკვდილმა დააჩქარა მ. კ.], თრაკიისაკენ გაემგზავრა, თესალონიკეში არსებული ყველა ცნობილი მოწამის საფლავი მოიხილა და მაღლი შესწირა. თესალონიკეში მან დასტოვა კარგი (სახელგანთქმული) სტრატეგოსი დიდძალი ჯარით, რათა მათ შეეფერხებინათ სამუელის გამობდომები (თავდასხმები), დაბრუნდა ბიზანტიონში და აქედან გაემართა ი ბ ე რ ი ს ა კ ე ნ. იმ დროს უკვე გარდაცვლილი დ ა ვ ი თ კ უ რ ა პ ა ლ ა ტ ი ს მიერ დატოვებული მემკვიდრეობის სადაო საკითხების მოსაგვარებლად. იქ ყოფნისას იგი დაეუფლა ყველა იმ დატოვებულ ადგილებს, უშინაგანესი იბერიის მთავარს დავითის ძმას გიორგის ², წინადადება მისცა დაწყნარებულიყო და თავისი სამფლობელოთი

¹ ბასილი II, ბიზანტიის კეისარი (976 – 1025).
² გიორგი I იყო არა დავით კუროპალატის ძმა, არამედ ბაგრატ III-ის (975 – 1014) ძე.

ἀνέστειλε καὶ δούλωσιν Ῥωμαίοις
τηρεῖν ἀνέπεισε, καὶ ἡμέρους κἀκ
τούτων λαβῶν ἐπανέειξεν. Ἄλλὰ
ταῦτα μὲν εἶχον οὕτω.

სი, ტვროსისა და ბეირუთის მთავრებს, რომელთაც ხელშეკრულება დაერღვიათ და ანტიოქიაში არსებულ დაფნესათვის თავის მხრივ ვნება მიეყენებინათ, შეებრძოლა, რომაელთა მორჩილების ქვეშ მოაქცია. მათგანაც მძევლები წაიყვანა და უკან გაბრუნდა. აი, ასე მოხდა ეს.

XVII, 9. Εἶτα κατὰ Ἀβασ-
γίας ἐκστρατεύει ὁ βασιλεὺς, τοῦ
ταύτης κρατοῦντος παρασπονδή-
σαντος. Ἐκεῖ δὲ τούτου γεγονό-
τος, ἐπισθεν ἀποστατοῦσιν ὁ τε
Ξιφίας καὶ Νικηφόρος ὁ υἱὸς
Βάρδα τοῦ Φωκᾶ οἱ πατρίσιοι,
ἀλλὰ ταχέως ἢ τούτων ἐσβέσθη
ἀποστασία, τοῦ μὲν Ξιφία τὸν
Φωκᾶν ἀνελόντος, αὐτοῦ δὲ συλ-
ληθφέντος καὶ δεσμίῳ ἀπαχθέν-
τος εἰς τὴν τῶν πόλεων βασι-
λεύουσαν. Ἄρτι δὲ τὰς περὶ τῆς
τυρανίδος ταύτης φροντίδας ὁ
βασιλεὺς ἀποσκευασάμενος συρ-
ρήγνυται τοῖς Ἀβασγοῖς, καὶ
μάχης ἰσχυρᾶς γενομένης ἔπεσον
πολλοὶ ἀμφοτέρωθεν καὶ ἦν ἰσόρ-
ροπος ὁ ἀγὼν, εἶτ' ἀσπίς κροτη-
θέντος πολέμου νικῶσι. Ῥωμαῖοι,
καὶ ὁ τῶν Ἀβασγῶν ἡγεμὼν
Γεώργιος εἰς τὰ τῆς Ἰβηρίας
ἀπέδρα βασιῦτερα, καὶ μετὰ βρα-
χὺ σπονδᾶς αἰτήσας ἐξέστη τῷ
βασιλεῖ χάρας ἐπόσης ὁ αὐτο-
κράτωρ ἐβούλετο, εἰς ἡμερείαν

დაკმაყოფილებულიყო, მძევლად წამოიყვანა მისი ძე (ე. ი. ბაგრატი IV)¹ და ფინიკიისაკენ გაემგზავრა. ტრიპოლის, დამასკო-

მერმე აბაზგიის წინააღმდეგ გაილაშქრა მეფემ იმიტომ, რომ მისმა მპყრობელმა (ე. ი. გიორგი I-მა) დაარღვია [ბიზანტიასთან დადებული] ხელშეკრულება. მისი იქ ყოფნის დროს ამბოხება მოაწყვეს ქსიფიამ² და ნიკიფორემ, ბარდა ფოკას ძემ, რომლებიც პატრიკიოსები იყვნენ, მაგრამ ეს შეთქმულება სასწრაფოდ იქნა ჩაქრობილი იმიტომ, რომ ქსიფიამ მოკლა ფოკა, ხოლო თვით ქსიფია შეპყრობილ იქნა და შებოროკილი მიიყვანეს სამეფო ქალაქში (ე. ი. კონსტანტინეპოლში), იმ დროს როდესაც მეფე სახელმწიფოსათვის ამ საზრუნავში იყო, აბაზგებმა დაიწყეს შეტევები და ამ ფიცხელ ომში ბევრი ამოწყდა ორივე მხრიდან, იბრძოდნენ ერთნაირი თავგამოდებით, მაგრამ ამჯერადაც ომში გამარჯვება ხვდათ რომაელებს და აბაზგიის მთავარი გიორგი შიდა იბერიისაკენ გაიქცა; მცირე ხნის შემ-

¹ ბასილი II-მ მძევლად წაიყვანა ბაგრატი IV 1023 – 1024 წწ. (იხ. ივ. ჯ ა ვ ა-ბ ი შ ვ ი ლ ი, ქართველი ერის ისტორია II, 134).

² ქსიფესა და ფოკას დამარცხება უნდა მომხდარიყო 1023 წლის მახლობლად.

παρασχών Παγκράτιον τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ ταῦτα διαγύσας ὁ βασιλεὺς ἐπανέξευσεν.

დეგ გიორგიმ ითხოვა ზავი, დაუთმო თვითმპყრობელს ყველა ის ქვეყნები, რომლებსაც იგი მო-

ითხოვდა და მძევლად მისცა თვისი ძე – ზაგრატი. აი ასე მოაგვარა საქმე და მძიმე უღელი მოიხსნა ქედიდან მეფემ.

XVII, 11. Τοῦ μέντοι τῆς Ἀβασγίας ἡγεμονεύοντος Γεωργίου θανόντος ἢ τούτου σύζυγος σπονδὰς ἐξήτησε καὶ σύνοικον τῷ υἱῷ. Καὶ ὁ βασιλεὺς τὰς τε σπονδὰς ἀνεκαίνισε καὶ τὴν παιᾶνα Βασιλείου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τὴν Ἑλένην νύμφην εἰς Ἀβασγίαν ἀπέστειλε, τὸν νυμφίον Παγκράτιον κουροπαλάτην τετιμηκώς.

ვინაიდან მაშინ აბაზგიის მთავარი გიორგი მომკვდარიყო, მისი მეუღლე ეძიებდა ზავსა და საცოლეს თავისი ვაჟისათვის¹. მეფემ ზავი განუახლა, და თავისი ძმის ბასილის ქალიშვილი ელენე აბაზგიაში გაგზავნა დედოფლად და მისი საქმრო ზაგრატი კურაპალატობის პატივში აიყვანა².

XVII, 14. Παγκράτιος δὲ ὁ ἔρχων Ἀβασγίας, ᾧ τὴν οἰκειὰν ἀνεψιὰν ὁ βασιλεὺς ἡρμόσατο Ῥωμανός, τὰς τε πρὸς Ῥωμαίους σπονδὰς ἔλυσε καὶ ἂν παρεχόμενος πρὶν Ῥωμαίοις φρούριον καὶ πόλεων ἐπελάβητο πάσιν, ἃς τὰχὰ δίκας Ῥωμαίους πραττόμενος ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ θείου τῆς αὐτοῦ δμευνέτιδος.

ხოლო აბაზგიის მთავარმა ზაგრატმა, რომელიც მეფე რომანოსის³ მოკვთე და ნათესავი იყო, რომაელებთან დადებული ზავით დაარღვია, რომაელებმა აღმოსავლეთის ციხეები და ქალაქები კვლავ სწრაფად დაიბრუნეს უკან იმიტომ, რომ სიძმარულე მეფისა⁴ და ღვთისნიერი დედოფლის მხარეზე იყო.

¹ სკილიცე-კედრენეს მიხედვით გიორგი I-ის მეუღლეს (ე. ი. მარიამ დედოფალს) მეფისთვის (ბასილი II-ისათვის) გაუგზავნია ელჩები საჩუქრებით და უთხოვია ზავი და მშვიდობა და საცოლე ზაგრატ IV-ისათვის (*ἢ δὲ τοῦτου σύνοικος πρέσβεις εἰς βασιλέα στείλαισα μετὰ δώρων σπονδὰς τε εἰρηυακὰς ἐξήτει καὶ τῷ ταύτης υἱῷ Παγκρατίῳ τὴν συνοικήσουσαν*).

² ზაგრატ IV-ის დედა, მარიამ დედოფალი, ბიზანტიაში წავიდა, ქვეყნისთვის ზავი ითხოვა, შვილს კუროპალატობა მოუპოვა და ცოლი მოჰგვარა 1029 – 1030 წწ. (იხ. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, op. cit. II², 137). ამ დროს ბიზანტიაში მეფობდა რომანოზ III არგირი (1028 – 1034) მის ცოლთან ზოიასთან (1028 – 1050) ერთად.

³ რომანოს III (არგირი) ბიზანტიის კეისარი, უფრო სწორად თანამმართველი დედოფალ ზოიასთან ერთად (1028 – 1034).

⁴ იგულისხმება ბიზანტიის იმპერატორი კონსტანტინე VIII (1025 – 1028) და მისი ლაშქრობა საქართველოში 1028 წელს (იხ. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, II², 135),

XVII, 25. Καὶ ὅς τῷ Λιπαρίτῃ θυνάστη μοίρας τῶν Ἰβήρων τυγχάνοντι ἐπέστειλε συνελθεῖν τοῖς Ῥωμαίοις καὶ ἐπαρῆξαι κατὰ τῶν Τούρκων. Τῶν Τούρκων δὲ ἐπιστάντων ἤδη, οἱ Ῥωμαῖοι πολεμήσαι σφίσι οὐκ ἔκριναν, εἰ μὴ ἐνωθεῖεν κατὰ τὴν βασιλικὴν ἐντολὴν καὶ τοῖς Ἰβηρσιν. Ἀτρεμοῦντων δὲ τῶν στρατιωτῶν, μὴ θυνάμενος αὐτοῖς ὁ Ἄλιμ συμβαλεῖν εἰς ὀχύρωμά τι προσκαθημένοις; ἔπεισι τῷ Ἄρτζε, κωμόπολις δ' ἦν τοῦτο πληθὺς ὁ ἐνὸς αὐτῷ ἴσως εἰποῖμι, καὶ ἀριθμὸν ὑπερβαίνουσα, ἔμποροι δ' ἦσαν οἱ ἀνθρώποι, καὶ πλοῦτος ἦν αὐτοῖς περιττός. Ὡς γοῦν ἀτείχιστον τὴν κωμόπολιν ἐξ ἐφόδου ἔλθῃ αὐτὴν οἱ βάρβαροι ἤλιπζον, ἀλλ' ἔγνωσαν παραβουκολούμενοι ταῖς ἐλπίσιν, ἐπεὶ περ ταύτῃ προσέβαλον.

სები იმედოვნებდნენ, რომ მას გაუჭირვებლივ, გზად ჩავლით, ჩაიგდებდნენ ხელში; ეს ამბავი მოხერხებით გაიგეს და არჭეს თავს დაესხნენ.

Ταῖς γὰρ διόδοις ὕλας ἐπαγαγόντες οἱ ταύτης κάτοικοι, καὶ ταύταις αὐτὰς ἀποφράξαντες, ἐκ τῶν θωμάτων ἔβαλλον τοὺς ἐναντίους καὶ ἀνήρουν πολλοὺς, καὶ τοῦτο ἐφ' ἡμέραις ἐγίνετο ἔξ. Ὡς δ' ἔγνω ὁ τῶν Τούρκων στρατηγὸς ὁ Ἄλιμ ἐρρωμενέστατα τοὺς Ἄρτζηνοὺς ἀντεχομένους καὶ πολιορκία ῥᾶστα μὴ ἄλωτός, πῦρ τῶν ἀνδρῶν περιγεγέσθαι δ' ἔγνωκεν· αὐτίκα τοῖνυν

და მას შემდეგ რაც ლიპარიტმა დიდი ნაწილი იბერიისა იგდო ხელთ, გაგზავნა რომაელთა მიმართ [მოციქულები] და დახმარება აღუთქვა თურგთა წინააღმდეგ ბრძოლაში. თურქების ჯარი იდგა ერთ ადგილას და რომაელები მათთან შებრძოლებას ვერ ბედავდნენ მანამ, ვიდრე მათ, მეფის ბრძანებისაებრ, არ შეერთდებოდა იბერიელთა ჯარი. ვინაიდან რომაელთა სამხედრო ნაწილები უმოძრაოდ იდგნენ, ალიმმა ვერ შესძლო თავს დასხმოდა იმ ნაწილებს, სადაც ისინი იყვნენ გამაგრებულნი და ამიტომ გაემართა არჭესაკენ; ეს იყო დაბა, ასე ვთქვათ, მრავალრიცხოვანი მოსახლეობით, რიცხვჭარბი; ვაჭრები იყვნენ იქაურები და ქონებაც აუარებელი ჰქონდათ. ხოლო ვინაიდან დაბა დაუცველი იყო, ბარბარო-

დაბის მცხოვრებლებმა ხეები მოზიდეს, შესასვლელი გზები ჩახერგეს, სახლებიდან ესროდნენ მტერს და ბევრიც ამოჟლიტეს. ასეთი ბრძოლა წარმოებდა 6 დღის განმავლობაში. შეიტყო თუ არა თურქთა მხედართმთავარმა ალიმმა არჭელების მედგარი თავდაცვის შესახებ დარწმუნდა, რომ ალყის შემორტყმით მიზანს ადვილად ვერ მიაღწევდა და გადაწყვიტა ცეცხლით დაემარცხე-

ἀνήπτο τοῦτο καὶ τοὺς οὐκίμησιν ὑπεβάλλετο. Ὡς δ' ἐξήφθη πανταχόθεν πυρκαϊά, τρέπονται μὲν οἱ ἐγγύριοι, οἱ δὲ βάρβαροι κρητοῦσι τῆς κωμοπόλεως καὶ πολὺν ἐν αὐτῇ χρυσὸν καὶ ἄλλον πλοῦτον εὐρήκασιν, ὅσος μὴ κατηνάλωτο πυρῇ.

Ἐντεῦθεν ἀμφὶς κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ὠρμήκασι στρατιάς. Ἦδη δὲ Λιπαρίτου σὺν τοῖς Ἰβηρσι παραγεγονότος, συμβολῆ τῶν στρατευμάτων ἐγένετο περὶ βουλυτόν. Ὁ μὲν οὖν Ἀλίμ καὶ Χοροσάνης, ἕτερος δ' οὗτος ἦν στρατηγὸς τῶν βαρβάρων, μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς τραπέντες ἐνέκλιναν εἰς φυγὴν, καὶ σφᾶς οἱ ἀντιτεταγμένοι Ῥωμαῖοι μέχρι πόρρω νυκτῶν κατεδίωκον.

Ὁ δὲ Λιπαρίτης κατ' ἄλλο κέρασ μαχόμενος ἐάλω τοῖς ἐναντίοις. Ὡς δ' ἐπαύσαντο τῆς διώξεως οἱ Ῥωμαῖοι, τὸν Λιπαρίτην προσέμενον, μὴ εἰδότες δὲ περὶ ἐκείνον συμβέβηκεν. Ἐν τοσοῦτῳ δὲ τις αὐτοῖς ἀγγέλλει τοῦ Λιπαρίτου τὴν ἄλωσιν, καὶ ὅτι λαβόντες αὐτὸν οἱ ἐλόντες ἀπίασιν σὺν σπουδῇ. Οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι ταῦτα μαθόντες ἐν ἀπιστίαις ἦσαν.

კლო] სასწრაფოდ გაგზავნის [ამბავი]. რომაელები ამის გაგებით ძალზე ნაწყენი დარჩნენ.

ბინა მცხოვრებნი; ამრიგად, დაუყოვნებლივ აანთეს ცეცხლები და სახლებს დააყარეს. როცა ყველგან გაჩნდა ცეცხლის კერები, ადგილობრივი მცხოვრებნი გაიქცნენ და ბარბაროსებმა ხელთ იგდეს დაბა, აუარებელი ოქრო და სხვა სიმდიდრე იპოვეს, რაც კი ცეცხლს არ გაენადგურებინა.

აქედან კვლავ რომაელთა ჯარის წინააღმდეგ გაემართნენ [ბარბაროსები]. უკვე ლიპარიტიც მოსულიყო იბერიელთა ჯარით, შეტაკება [მოწინააღმდეგე] ჯარებისა მოხდა საღამოს ჟამს. ალიმმა და ხოროსანმა (ეს ბარბაროსთა მეორე მხედართმთავარი იყო) ამის გამო პირი იბრუნეს გასაქცევად და რომაელთა რაზმებმა მათ სდიეს მანამ, სანამ ძალზე არ დაბნელდა.

ხოლო ლიპარიტი, რომელიც მეორე ფრთაზე იბრძოდა, მტრების მიერ იქმნა დატყვევებული¹. როდესაც რომაელებმა [ბარბაროსები] დევნა შეწყვიტეს, ლიპარიტს დაელოდნენ, მაგრამ ვერავინ ნახეს ისეთი, რომელიც ლიპარიტს შეხვედროდეს. ამ მდგომარეობაში რომ იყვნენ, ერთმა [პიროვნებათ] აუწყა მათ ლიპარიტის დატყვევება, ხელში ჩაგდება და მტერთა მიერ მისი [შეზო-

¹ ლიპარიტის დატყვევება თურქთა მიერ მოხდა 1048 წ. (იხ. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი-შ ვ ი ლ ი II, 145 და Cedrenus II, 575 – 580).

Οἱ βάρβαροι δὲ τῷ Σουλτάν τὸν Λιπαρίτην ἐκόμισαν. Ὁ μὲν τοι βασιλεὺς μαθὼν τοῦ Λιπαρίτου τὴν ἄλωσιν, πέμπει πρὸς τὸν Σουλτάν, ἐλευθερίας ἀξιῶσαι τὸν Λιπαρίτην ζητῶν, καὶ λύτρα τούτου πέμψας πολλά καὶ ὄωρα δὲ τῷ Σουλτάν, καὶ σπονδὰς μέσον Ῥωμαίων καὶ Τούρκων ζητῶν γενέσθαι. Ὁ δὲ Σουλτάν τὸν μὲν Λιπαρίτην ὄωρον στέλλει, τὰ δὲ γὰρ λύτρα πάντα τῷ ὑπὲρ οὗ ἐπεπόμφεισαν δέδωκε, καὶ μηκέτι ὄπλα κατὰ Τούρκων ἀρρασθαὶ παρηγγύησεν. Ἐκπέπομφε δὲ κακείνος· πρέσβυν πρὸς βασιλέα, ὃν ἐκάλουν ἐκείνοι σερίφηγ. Οὗτος δ' ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ὅπερ πάλαι ἦν παρ' ἡμῖν ὁ λεγόμενος σύγκελλος· ὡς γὰρ ὁ σύγκελλος τοῦ πατριάρχου θανόντος εἰς τὸν ἐκείνου τόπον ἀντικαθίστατο, οὕτω καὶ ὁ σερίφηγ τοῦ Χαλιφᾶ φθαρέντος ἐκείνος τὸν τελευταίαν διαδέχεται.

დაცვალების შემდეგ გარდაცვლილის

Εἰσελθὼν οὖν εἰς τὴν μεγαλόπολιν ὁ σερίφηγ καὶ εἰς ὀμίλειαν τῷ κρατῶντι ἐλθὼν καὶ ὀμιλήσας ὑπερηφάνως φόρους τε τελεῖν ἀπαιτῶν τῷ Σουλτάν, ἀπέμφοθη.

ზარზაროსებმა ლიპარიტი სულტანს¹ მიჰგვარეს. მაგრამ მეფემ (*ე. ი. კეისარმა*) შეიტყო თუ არა ლიპარიტის დატყვევება, კაცები გაუგზავნა სულტანს დიდი გამოსასყიდი თანხითა და საჩუქრებით, ითხოვა ლიპარიტის განთავისუფლება და რომაელებს და თურქებს შორის ზავის დადება. სულტანმაც თავის მხრივ ლიპარიტის ხელით საჩუქარიც გაუგზავნა მეფეს და მისთვის გაგზავნილი თანხაც უკან დაუბრუნა და ბრძანება გასცა, რომ არც ერთ თურქ ჯარისკაცთაგანს მისთვის ხელი არ ეხლო. და იქიდან (*ე. ი. თურქებიდან*) გამოგზავნილ იქნა მეფის მიმართ უხუცესი, რომელსაც სერიფს ეძახიან; ეს არის იმათი ისეთივე [*მოხელე*] უძველეს დროიდან, როგორცაა ჩვენში სინკელოზი. და როგორც სინკელოზი პატრიარქის სიკვდილის შემდეგ მის ადგილს დაიჭერს, ასევე სერიფიც – ხალიფას გარდაცვალების შემდეგ.

გამოემართა სერიფი დიდი ქალაქისაკენ (*ე. ი. კონსტანტინეპოლისაკენ*), მეფის სანახავად მოვიდა, წარუდგინა მას დიდი გადასახადი, სულტანი რომ ითხოვდა [*რომაელებისაგან*], და უკან გაბრუნდა.

¹ სულტან ტოღრულბეგს მიჰგვარეს ლიპარიტი 1048 წელს. კონსტანტინე IX-მ, ბიზანტიის კეისარმა (1042 – 1054) საჩუქრები და ფული გაუგზავნა სულტანს და 1051 წელს ლიპარიტი განათავისუფლეს (ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართ. ერის ისტორია II², 146).

Ἐντεῦθεν βάρυθιμῆσα; ὁ Σαυλτῶν αὐτὸς κατὰ Ῥωμαίων ἐχώρησε, καὶ ἔκτατε προχωροῦν τὸ τῶν Τούρκων ξίφος τῆς ἐφῶς πάσης ἐκράτησε καὶ μέχρι τῆς ἀντιπόρθιμου τῆ Βυζαντίδι ἡπει- ρου κατήντησε. Ἐὰ μὲν οὖν τῶν Τούρκων τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

XVIII, 28. Ἄρτι δ' ἐξεβλήοντι τὸν τῶν Μαγγάνων περίβολον προσουπαντῶσιν οἱ Ἀβασγοί· οὗτοι δ' ἦσαν οἱ τῆ ἐξ Ἀβασγίας κο- μισθείση παιδί καὶ νυμφευσμένη τῷ μείζονι τῶν υἱέων τοῦ Καί- σαρος ἐκεῖθεν συναπεστάλησαν, καὶ ὑπηγηκότες ἐπηλάλαζάν τε καὶ προσεκύνησαν. Τότε φασὶ τὴν βασιλίδα τῷ θνήσκοντι βασι- λει περιπαθῶς ἀπαγγεῖλαι τὴν τοῦ υἱέος ἀπέλευσιν, τὸν δὲ φθέγγασθαι μὲν πρὸς τοῦτο μη- δέν, ἢ μὴ βουλόμενον ἢ μὴ θυ- νάμενον, διαῖραι δὲ τὰς χεῖρας ὑψοῦσ οὐκ οἶδ' ὑπερευχόμενον τοῦ υἱοῦ εἶτε μὴν κατευχόμενον. Ἕτεροι δὲ φασὶ μὴ τὰς χεῖρας διαῖραι τὸν θνήσκοντα, μηδὲ γὰρ οἶον τ' εἶναι ἤδη ἐκλείποντα, τῆς δὲ βασιλίδος πολλάκις ἀνακρα- γούσης. Ὡς „ἀπεισιν ὁ υἱός σου ἔτι ζῶντά σε τὴν βασιλείαν ἀφαι- ρησόμενος“ ἐκείνον ὑπομειδιᾶσαι βραχὺ τι καὶ ἀμυδρόν, ἢ τῶν λεγομένων καταγελῶντα, εἰ νομί- ζοιτο περὶ τῆς βασιλείας φροντί- ζειν ἐκπνέων ἤδη καὶ τῶν γση- ρῶν ἀφιστάμενος, ἢ τὴν τῆς ψυ-

ამ დროიდან განრისხდა სულ- ტანი რომაელებზე და გაემართა მათ წინააღმდეგ, ამიერიდანვე დაიძრა თურქთა ტომი აღმოსავ- ლეთიდან, დაიპყრეს ყველა ად- გილი და ბიზანტიდის გაღმა მდე- ბარე ქვეყნებამდე მიაღწიეს. აი, ამნაირად დაეუფლნენ თურქები ამ ადგილებს.

მანგანის კარიბჭიდან გამო- სვლისთანავე მას შემოხვდნენ აბაზგები; ესენი იყვნენ აბაზგიი- დან წამოყოლილი მხლებლები იმ ქალიშვილისა, რომელიც დანიშ- ნული იყო კესაროსის უფროს ვაჟზე. შემოხვედრილმა [აფხა- ზებმა] მიიღობინეს [მეფესთან] და თაყვანი სცეს მას. მაშინ ამბობენ, რომ დედოფალმა მომაკვდავ მე- ფეს აუწყა მისი ვაჟის წასვლა, ხოლო მას (ე. ი. მეფეს) ამის თაობაზე კრინტიც არ დაუძრავს; ან არ სურდა ეთქვა რამე, ან არ შეეძლო. «ხელები აღაპყროო მალლა» ამბობდნენ, მაგრამ არ იცოდნენ უნდა დაეწყევლა თუ დაელოცა თავისი ვაჟი. ხოლო სხვები მომაკვდავის მიერ ხელე- ბის აპყრობაზე არაფერს ამ- ბობენ და არც დანარჩენ სხვა რაიმეს; ამბობდნენ მხოლოდ იმას, რომ დედოფალმა არაერთ- გზის ჩაიბუტბუტაო, რომ «დაი- ლუპოს შენი ძე, თუ კი იგი შენს სიცოცხლეში მეფობას მოგტა- ცებსო»; ამ დროს მას (ე. ი. მეფეს) მცირედ ჩაცვინა გაურკვეველი მისამართით, შესაძლოა თქმუ-

χῆς ἐπὶ τῷ πραττομένῳ διάθεσιν ὑπεμφαίνοντα. Ἐλέγετο γὰρ τοι καὶ παρ' ἄλλων καὶ παρ' ἐκείνου τοῦ πορφυρογενοῦς αὐτοκράτορος μὴ γνώμης ἄτερ πατρικῆς θέσθαι τὴν εἰς τὰ βασιλεια πάροδον, ἀλλὰ παρ' ἐκείνου ἐπιτετραφῆναι οἱ τὴν ἕξοδον καὶ σύνθημα ταύτης ἐκ τοῦ πατρὸς λαβεῖν τὸν ἐκείνου δακτύλιον· ταῦτα δὲ μὴ παρούσης γενέσθαι τῆς βασιλίδος καὶ ἀγνοούσης ὅτι γεγόνασιν. Ὁ μὲν οὖν ἀπῆγει. Τῆς φήμης δὲ κηρυξάσης ταχὺ τὸ πραχθέν, τῷ βασιλεῖ τούτῳ καὶ τὸ συγγενὲς προσῆγει καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχόντων πολλοὶ καὶ τῶν τῆς συγκλήτου βουλήs.

მა ასე ჩაიარა. სწრაფად გავრცელდა ხმები ამ მეფის საქმეთა შესახებ და შეიკრიბნენ მეფის ნათესავები, მრავალი სამხედრო არქონტი და სენატის წევრები.

ლის გამო, რომ განა შეუძლია მომაკვდავს, რომელსაც ცალი ფეხი სამარეში უდგას, იზრუნოს სახელმწიფოსათვის, ან და გამოიჩინოს ასეთი საქმიანი განწყობილება სულისა. ამ მოწითმოსილ თვითმპყრობელზე ითქვა სხვათა მიერ სხვა რამეებიც: უაზრობა არისო მამისეული მემკვიდრეობის დაგდებისა და სახელმწიფოსაგან გასვლის [*ამბავი*]; პირიქით, თვით მისგან (*ე. ი. მეფისაგან*) იქნაო, დასასრულ, ხელდასხმული და მამისგან მიიღოო სამეფო ბეჭედი მისმა ძემ; ეს არ იცოდნენ დედოფლის ფარეშებმა (პაროსთეს = თანადამსწრეებმა) რომ მოხდაო, ამ ამბავ-

მიქელ პსელოსის

ორი ტრაქტატი

- ა) განმარტება დღესასწაულთათვის
ბ) პირმშობსათვის

I*

მქლ პანუპერტიმოსისა მონაზონისა ჰსელოსისა
 თქუმული განმარტებად საიდუმლოსა საუფლოსა
 წმიდათა დღესასწაულთასა

წინადათგან ჯეროვანისა გალობისა თანა და კითხვისა თითოეულისა საღმრთოდასა წერილისა მეცნიერებად გვღირს დღესასწაულისა და ამისისა საიდუმლოსა მედღ(19b)ესასწაულთა, რადათა ამისნი¹ მეცნიერნი და ძალისა მისისა მიმართ თავთა თვსთა მიმყვანებელნი ჭეშმარიტებით ზიარ ვიქმნებოდით აღსრულებულისა საღმრთოდასა საიდუმლოდასა და ნებისაებრ ღმრთისა შემკრებელისა ჩუენ ამისსა მიმართ მედღესასწაულნი ვიპოვნეთ. საჭიროდ შევჰრაცხე აწ მცირედისა მიერ გამოჩინებს(?) რომელსამე და სახესა დღესასწაულისგან ცხად ყოფად და რადათა ძუელთა დღესასწაულთაგან ვიწყო.

რად შაბათი და რად ახალთთუე²

ყაბათი არს ბოროტთაგან უქმებად და განყენებად, ხოლო ახალთთუე განახლებად კეთილთა საქმეთა შინა³ და საღმრთოდათა მცნებითა და სარწმუნოებითა და ახალსა კაცსა ხატებრივსა დამზადებლისა მისისა ღმრთისსა თავსა შორის თვსსა ჩუენებად ამათ მიერ. ხოლო ვინადათგან პასხადსათვს და ერგასისა მაშინ ითქუას, რაჟამს ყოველთა დღესასწაულთა ჩუენ კაცთათვს ვთქუათ.

* იბეჭდება პირველად.

¹ ამინის.

² ახალთთუე.

³ ლ ა მ ბ რ ო ს ი ს კატალოგში (I, 324, s. № 3599) ვკითხულობთ, რომ XIV ს.

ხელნაწერს № 3599, რომელიც შეიცავს დავითნს (*ψαλτήριον*), წინ უძღვის უსათაურო ძეგლი, რომელიც ასე იწყება:

*Σάββατον μὲν ἔστιν ἀπὸ τῶν κακῶν
 ἔργων καὶ ἀποχή. [N]εομηνία δὲ τὸ
 ἀεὶ θεύξειν τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις.*

რაც სიტყვა-სიტყვით უდრის ქართული ტექსტის სიტყვებს

«შაბათი არს – კეთილთა საქმეთა შინა».

ლამბროსის აღწერილობაში სხვა არაფერია მოყვანილი, და არც ის სჩანს, თუ ეს ძეგლი რამხელაა. მაგრამ იმავე ხელნაწერში ორი სტატის შემდეგ მოიპოვება მიქელ ჰსელოსის *Στιχηρὰ εἰς τὸν ἑρ' ψαλμόν*, და იქნებ პირველი ძეგლიც ჰსელოსისავე იყოს.

რამდენი მოასწავებს კრებად

აწ უკუე საიდუმლოდ მოსწავებული კარვობისა მიერ არს კაცობრივთა სხეულთა შემტკიცებად აღდგომისა მიერ უხრწნელობითა და უკ[უ]დავებითა, ანუთუ სავანენი ზეცისა სამეფოსანი, რომელნიცა წმიდათა ვითარ რიტორთა მიერ ფინიკთა სულიერთადასა და ძეწნისა და ყოვლისავე ხისა სულნელისა თავსა თვსთა აღჰმართნეს. და ძეწნი ვიდრემე მოასწავებს უნაყოფობასა ბოროტთასა, რამეთუ უნაყოფოდ არს ნერგი ესე. ხოლო ყოვლისგან ხისა სულნელნი რტონი სულნელე[ა]სა¹ ცხად ჰყოფენ საღმრთოთა ² სათნოებათასა. ხოლო რტონი ფინიკთანი მოასწავებენ სიწმიდესა გულისსა, ესე იგი არს გონებისასა, და სიწმიდესა მეცნიერებისასა, და ბოროტისა მიმართ ძღვევისასა, რამეთუ სიწმიდისა და სიმაღლისა და ძღვევისასა ხედ ი(20a)ტყუან ფინიკსა მამანი. ამათ მიერისა უკუე წარმართებისა და კეთილის ყოფისგან ზენათა სავანეთა მოუგებს ვინმე თავსა თვსსა და კ[ა]რვობასა საუკუნესა და ღმრთისა სათნოსა დღესასწაულობს. არა უკუე ესრეთ, ვითარ აწ იუდეელთა ჰგონიეს მეკარვობისა ყოფად.. და ესენი ვიდრემე ძუელთა დღესასწაულთათვს.

წმიდისა ქრისტეს-შობისათვს

ჴოლო იწყებოდენ ჩუენთვსცა და პირველად ვიდრემე უთესლოდას ³ მიდგომილებისათვს ჩუენთვს მუცლად მღებლისა ღმრთისა, სიტყვსა საშოსა შინა ღმრთის-მშობლისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა, ვთქუათ აწ უკუე ყოვლისა ჳორციელისა გემოვნებისგან განყენებული და ყოვლისა სიწმიდისა თანამსმენე-ქმნილი საღმრთოდას სიტყვსად, და ამისი ყოვლისა შიშისა თანა გონებასა შინა თვსსა მოქონებული და კეთილთა საქმეთა მიერ ამისი სრულ-მყოფელი წერილისაებრ „ამისთვს შიში შენი უფალო მუცლად ვიღეთ და ვიღმეთ» ნანდვლ კეთილად ღმრთისა სიტყვსა მუცლად ღებასა საშოსა შინა ქალწულისასა, ესე იგი არს ხარებასა წმიდისა ღმრთისა მშობელისასა დღესასწაულობს. ხოლო საქმით სრულ-მყოფელსა და ვითარ სხეულსა შინა სათნოებათა მიერ სულიერთა ჳემმარტისა მეცნიერებისა მიერ უვნებელითა სარწმუნოებით სმენითა მუცლად უღებეს გონებასა შინა თვსსა საღმრთოდ

¹ სლ~ლბსა.

² სლ~თდათა.

³ უთესლოსად.

სიტუადა, და საჩინო-მყოფელსა ამისსა მოუკლებელისა სათნოებისა მიერ აღუსრულებიეს წინადაწარმეტყუელისა მიერ თქუმული: «და გუელმოდა და ვშვით სული მაცხოვარებისა შენისა: ვყავ მიწასა ზედა და ჯეროვნად უკუე ჭემმარიტებით ჩუენთვს წმიდის ღმრთის-მშობელისგან ჯორციელად შობილისა ღმრთისა სიტყვსა შობასა დღესასწაულობს. ხოლო დაწესებულნი მწყემსნი შობილისა ქრისტეს სიტყვერ(20b)ისა სამწყსოსანი, უკუეთუ კეთილად და მეცნიერად მღვდარებით სცვიდენ თვსთა საცავთა თქუმულსა სამწყსოსა ღამესა შინა ამის ცხორებისასა, ესევეთარნი იგი არა კაცთაგან, არამედ ზეციერთა ძალთაგან ისწავებენ შობილსა საიდუმლოდას ¹ ვიდრეღა ნეშტად თ[უა]ლით მხილველ იქმნენ ესენი და სხუათა ახარებდენ ამას.

წინადაცუეთისათვს

ჴოლო მოქმედებისა მიერ და უმახვლესისა ყოვლისა მახვლისა ორპირისა საღმრთოდას სიტყვსა ყოველსა ბიწსა და ჯორციელსა გულისთქუმასა თავთა თვსთაგან მომკუეთელნი და შობითგანსა საჭურველსა უმეცრებისასა მთავარებრივისგან თავთა თვსთადას განმგდებელნი, ესევეთარნი ესე კეთილად მერვესა დღესა უფლისა წინადაცუეთისასა სრულ-ჰყოფენ, რამეთუ ჩუენ ვართ წინადაცუეთილნი სულიერითა წინადაცუეთითა ქრისტესითა. და კუალადწინადაცუეთად გულისა სულითა არა წერილითა, რომლისა ქებაჲ არა კაცთაგან, არამედ ღმრთისგან.

წმიდათა ღმრთის გამოჩინებისათვს

ჴოლო ბიწსა სუნდისისასა მადლითა სულისა წმიდისათა განბანილნი და ვითარ მომკუდარნი სოფელი ² და ქრისტეს თანა დაფლულნი ნათლისღებისა მიერ სიკუდილისა მისისა მიმართ, ვითარცა იტყვს მოციქული: ესენი წმიდათა ღმრთის გამოჩინებათა დღესასწაულსა სათნოდ ღმრთისა დღესასწაულობენ და განათლდებიან გონებითა ესევეთარნი გამოჩინებითა მით და უხილ[ავ]ად ნათლისა განმანათლებელისათა, ყოველსა კაცსა მომავალსა არა ამად სოფლად, არამედ სოფლად სათნოებათა და საღმრთოდას მეცნიერებისა. რამეთუ მრავალნი მოვიდეს ამად სოფლად გ(21a)რძნობადად და არა განათლდეს საღმრთოდათა ნათლითა, არამედ ბნელსა შინა უმეცრებისა და ურწმუნოებისა წარვიდეს. ხოლო

¹ საიდუმლოდას.

² სფლი.

სიღრმისგან საღმრთოთა ¹ წერილთადასა მეცნიერებას საღმრთოთა განწესებათასა და გუართა სათნოებათასა, ვითარ წყალსა სულიერსა კეთილისა გამოძიებასა მიერ აღმომავსებელნი. ესენი კეთილად წმიდათა ღმრთის გამოჩინებათა წყალსა წყაროთაგან ცხორებისათა სულიერითა სიხარულითა აღმომავსებენ წერილისაებრ: «აღმომავსეთ ² წყალი მხიარულებით წყაროთაგან ცხორებისათა».

მიგებებისათვის

შა მეორმოცესა დღესა შინა უფლისა შობისასა ქმნილთა მისთვის ლუკაჲს წმიდასა სახარებასა შინა და სიმეონისთვის, რომლისა ძლით მიგებებად ესევეთარი ესე დღე იწოდა. ჯერ არს საიდუმლოდ განგონებაჲ, რადთა მეცნიერნი ამათისა გონებისანი ძალისაებრ და მიერ მოსწავებულთა საიდუმლოთანი ესრეთ ვდღესასწაულობდეთ და საიდუმლოდ მივეგებნეთ უფალსა. რამეთუ წერილ არიან თქუმულსა სახარებასა შინა ესენი: «და რაჟამს აღივსნეს დღენი განწმედისა მათისანი სჯულისაებრ მოსესისა, აღიყვანეს იგი იერუსალიმად წარდგინებად უფლისა, ვითარცა წერილ არს სჯულსა შინა უფლისასა, ვითარმედ «ყოველი წული განმღებელი საშოისა ³ წმიდაჲ უფლისა იწოდოს». და შეწირვად მსხუერპლსა თქმულისაებრ სჯულსა შინა უფლისასა: უღლეულსა გურიტასა ანუ ორთა მართუეთა ტრედთასა, და ამათ ვიდრემე წმიდაჲ სახარებაჲ. ხოლო ესრეთ ცხორებად მნებებელი ეძიებს ნანდულ გონებასა მას შინა წერილთასა, რადთა არა განვარდეს ჭემმარიტებისგან სხუათა ნაცვლად სხუათასა ⁴ შემრაცხელი. იძიებოდედ უკუე პირველად ვიდრემე ვისთვის წერილ არს განწმედისა მათისანო. ხოლო მეორედ წარდგინებისათვის ამისისა უფლისა და მესამედ რაჲ ჰნებაჲს შეწირვასა უღ(21b)ლეულთა გურიტასა და ორთა მართუეთა ტრედთასა. რამეთუ უკუეთუ ვინმე ჰგონოს თქუმად აღივსნესო დღენი განწმედისა მათისანი წმიდისა ღმრთის-მშობლისათვის ანუ სანატრელისა იოსებისთვის ⁵, განვარდეს ჭემმარიტებისგან ესევეთარი იგი, და მგომობელ იქმნეს მრავალთად. რამეთუ არცა იოსებ ⁶ იცნა ქალწული, არცა ამან უხრწნელმან და მარადის ქალწულმან უსჯულოებათა შინა მუცლად ილო და უთესლოდ შვა მისგან განჯორციელებული ღმრთისა სიტყუად. არცა თვთ მის უფლისათვის უხრწნელისა და უზემთაჲს ყოვლისა სიწმიდისა

¹ ს~დთოდთა, ² აღმომავსეთ.

³ ს~დშოსა. ⁴ სხუ~დთასა.

⁵ ის~ბისთვის. ⁶ ის~ბ.

მყოფისა თქუმად ესევითარი რადმე: «მოფგოს ვინ არა თუმცა თქუ-
 მად იკადრად». და უკუეთუ ესეცა თუ წარდგინებად მისა უფლისა თვთ
 მის უფლისათვს ვინმე ჰგონოს და ესრეთცა განვარდეს ჯეროვნისგან,
 რამეთუ ოდეს მიეფარა უფალი თუალთაგან მამისათა, რადთამცა ვერ
 შესაძლებელი იყო მის მიერ ხილვად ანუ რომელი ადგილი არს გარემე
 მეფობისა მისისა, რადთა მუნ მყოფი არა იყოს მამისა თანა, გარნა
 თუ რამეთუ იერუსალჴმს აღყვანებულ იქმნა და ტაძრად შეიყვანა ¹.
 ხოლო ვითარ სახის დამსახველთა მსხუერპლთა მისთვის (მისთვის) მი-
 ილებდეს, ვინამთგან თვით იგი ჴემშარიტებად იყო, ნუსადა უკუე ამათსა
 ესრეთ ქუნებულობასა არა მისთვის, არამედ ჩუენთვის ქმნად და დაწე-
 რად ჯერ არს შერაცხვად. რამეთუ ვითარცა ღმერთად მყოფი არა
 თავისა თვისისათვს ბუნებით კაც იქმნების უქცეველად და ხორცითა,
 წინა დაიცუეთს ², და ნათელს ილებს, და ჯუარს ეცუმის, და აღდგე-
 ბის არამედ ჩუენთვის, რადთა ჩუენ კაცად მყოფნი დადებულებით
 მადლისა მიერ ღმერთ ვიქმნეთ, და წინა დავიცვთოთ სულიერად, არა
 სჯულიერად, და ბიწი განვიბნ[ი]ოთ ცოდვისადა ნათლის ღებისა მიერ, და
 ჯუარს ვეცუნეთ სოფელსა და აღვდგეთ ღმრთისა. ესრეთ და აქაცა
 შინა განწმედისა მათისა და წარდგინე(22a)ბად მისა უფლისა და სახის
 დამსახველთა მსხუერპლთათვს არა მისთვის, არამედ ჩუენთვის ქმნილ
 არიანცა და დაწერილ, რადთა ვისწაოთ განწმედად და წარდგინებად
 თავთა თვსთად ღმრთისა საიდუმლოდ შემწირველთა მისა სულიერადცა
 უღლეულთა გურიტთასა, ანუ ორთა მართუეთა ტრედთასა, რად სას-
 წაული იყო გურიტი ანუ რად სასწაული მართუენი, და გურიტი ვიდ-
 რემე სიწმიდისა დამყარებისა სახე არს. რამეთუ იტყვნ ³ უდაბნოდასა
 მოყუარედ ყოფასა ესევითარისა ცხოველისასა, და წმიდად ვიდრელა
 მოკუდესლა თუ მამალი გინა დედალი, არცა ერთი მათგანი შეეუღლე-
 ბის სხუასა ⁴. მართუენი უმანკოებისა და სიმშვდისა სახენი არიან: რაო-
 დენნი უკუე სიწმიდისა მიერ განსწმედენ თავთა თვსთა ჴორციელთა
 გემოვნებათა და გულისთქუმათაგან და უმანკობისა მიერ და სიმშვდისა
 განეყენებინ გულის-წყრომასა და რისხვასა. ჴემშარიტად კეთილთა
 მსხუერპლთა და ღმრთისა სათნოთა შემწირველნი ეჩუენებიან მას და
 წარმოუდგებიან ჴეცისა იერუსალჴმსა შინა, და ტ[ა]ძარსა წმიდასა
 მისსა, სადა ყოველთა მხიარულთა მკვიდრობად. რამეთუ არა რად
 ესრეთ საყუარელ ღმრთისა და სათნო ვითარ უმანკო[ე]ბად და სიმშვდე.
 ამისთვის ესე ოდენ ჴნებავს წმიდად ყოფა ჩუენი უფალსა ვიდრელა

¹ შეიყვანა.² დაიცუეთს.³ იტყვნ.⁴ სხუ~დასა.

არცა მიხედვად დედაკაცისა ვიდრე გულისთქუმამდეცა გვიბრძანებს, ხოლო უმანკოებისათჳს დამსახველი იტყჳს, ვითარმედ «უკუეთუ არა იქცეთ და იქმნეთ ვითარცა ყრმანი, ვერ შეხზდეთ სასუფეველსა ცათასა». და არა სხეულისა ქცევად თქუა და ქმნად, ვითარ ყრმათა ¹ უფალსა ², რამეთუ არა ვინ ოდეს ესე ქმნა. რამეთუ, არცა დაღათუ მნებებელ იყოს ³, შემძლებელ არს ამას, არამედ უმანკოებასა ყრმათა მიერ მასწავებელი წინა დამდებელ(22b)ი მოძღურობს ⁴ მეტყუელი: «ისწავეთ ჩემგან რამეთუ მშუდ ვარ და მდაბალ გულითა და ჰპოოთ განსუენებად სულთა თქუენთად». ხოლო უკუეთუ ვინმე სწავლის მოყუ[ა]რედ მყოფმან თქუას რასა მნებებელმან მოსწავებად სიტყუად, მან ორთა და ორთად თქუა შეწირვად. და რად არიან თქუმულნი მფრინველნი და რომელნიმე სრულნი, ხოლო რომელნიმე მართუენი ვიტყჳ, ვითარმედ «ვინადთგან კაცი ორკეცი არს, ესე იგი არს სულისა და სხეულისა, მრჩობლსა ეძიებს» ჩუენგან ქრისტე ღმერთი: თანად სიწმიდესა და უმანკოებასა და სიმშუდესა, რადთა მრჩობლ კერძო სულითა ვიტყჳ და სხეულითა; წმიდად იყოს მგულუებელისა სათნო-ყოფად ღმრთისა და სხეულითა ვიდრემე განყენებულ იყოს ჯორციელთაგან გემოვნებათა. ხოლო სულითა ამათისა გულისთქუმისა მიმართ აღუძრველ ⁵ უფლისა მიერ თქმულისაებრ, ვითარმედ მიმხედველი დედაკაცისადა გულისთქუმად მისსა აწვე იმრუშა გულსა შინა თჳსსა. და კუალად რომელიცა საჩინოდ საგონებელ იყოს მშუდად და უმანკოდ არა მშუდი არს, არამედ მჩემებელი, მქონებელი დაფარულისა სიბოროტისა, საბურველსა ხილულსა და საეჭუელსა უმანკო[ე]ზასა ⁶, რომელთაცა დამსახველი წინააღწარმეტყუელი იტყჳს, ვითარმედ «პირითა მათითა აკურთხევდეს და გულითა მათითა სწყევდეს». და მეტყუელნი მშვიდობასა მახლობელთა მათ თანა, ხოლო ბოროტთა გულთა შინა მათთა, რადთა უკუე სხეულითა და სულითა წმიდანნი და უმანკონნი და მშუდნი ვიყვნეთ. მრჩობლნი პირველ თქუმულნი, მფრინველნი სჯულის-მდებელმან ღმერთმან შეწირვად ბრძანნა, ვითარ სახედ ესევითართა და ესეოდენტა მფრინველთადას ჭემმარიტებასა და სისრულესა შეწირვად მისსა მნ(23a)ებებელმან, ხოლო რომელთამე სრულთა და რომელთამე მართუეთა შეწირვისა ბრძანებად განგჯცხადებს, ვითარმედ «გვღირს ჩუენ გონიერებითა და სიწინდითა სრულ-ქმნად, ხოლო სრულ ბორო-

¹ ყრმათა.

² უფალსა] ო~ა.

³ მნებებელი ყოს.

⁴ მოძღრ~ბს.

⁵ აღუძრვ~ლ.

⁶ უმანკო~ზასა.

ტითა ჩვლ–ქმნად», ვითარ და მოციქულიცა ამას მოძღურობს მეტყუელი: ნუ ყრმა იქმნებით გონებითა, არამედ სიბოროტითა ჩვლ იყვნით, ხოლო გონიერებით სრულ იქმნებით და საჩინო. ვისწრაფოთ უკუე და ჩუენცა ესევეითართა შეწირვად ძღუენთა და მსხუერპლთა სულიერთა, რადთა და ჩუენცა ვეჩუ[ე]ნნეთ მას იერუსალჴმსა მას შინა ზეცისასა, და ტაძარსა წმიდასა მისსა. და ესენი ვიდრემე ამათოვს. ხოლო წერილთათვს სანატრელისა სვმიონისთვს: უკუეთუ ვითარ ჰნე-ბავს სულსა წმიდასა და ამათცა განვიხილვიდეთ. მრავალსა სარგებელსა ღირს ვიქმნეთ და აღმენებასა, ვითარმედ უკუე ასოთა მიწის ზედათა მომაკუდინებელნი, ვითარცა იტყვს მოციქული და სიკუდილსა ქრისტესსა სხეულსა შინა მომღებელნი, და მც(ე)ცოვნებითა ¹ გონიერებისა და სიბრძნისადთა შემკობილნი და მორჩილ–ქმნილნი საღმრთოთა მცნებათანი ² და გონიერსა დამკვდრებულნი იერუსალჴმსა ვიტყვ, ვითარმედ: შემძლებელ ვიქმნეთ უშფოთელსა და მშვდობითსა ცხო-რებასა მკვდრობისა მიერ მოგებად.

რასა მოასწავებს იერუსალჴმი

ჴოლო იერუსალჴმი ხილვად გამოდთარგმნანების ³ მშვდობისა და საღმრთოთა სიტყუდსა არა შეურაცხებით განმცდელნი, არამედ საქმიერებითისა მიერ საიდუმლოდ მკლავთა ზედა შემწყნარებელნი. რამეთუ სახენი არიან საქმისანი კელნი და მკლავნი. და ესევეითართა და ესეოდენტა წარმართებათა თანა განმშაადებელნი თავთა თვსთანი მიგებებად მომავლ(23b)ისა ვითარ დამკვდრებად ტაძარსა შინა სოფელსა ამას განსჯად ცხოველთა და მკუდართა. ესრეთ ესენი საღმრთოთა ნებისაებრ მიგებებასა უფლისასა დღესასწაულობენ წერილისაებრ სახარებას უფლისასა სანატრელისა. სვმიონისთვს ქმნილნი და იგინიცა სვმიონად სულიერად, ესე იგი არს მორჩილნი საღმრთოთა ბრძანებათანი, რამეთუ სვმიონ მორჩილად გამოდთარგმნანების. და ყოველთავე ზემოთქუმულთა წარმართებელნი მართლიად და ჴემმარიტად მარადის დღესა შინა განსლვისა მათისასას თქუმულნი თქუნენ ნეტარისა სვმიონისებრ: აწ განუტევე მონაი ⁴ მეფეო თქუმულთაებრ მშვდობით. რამეთუ იხილეს თუალთა ჩემთა მაცხოვარებად შენი რომელი განუ-მზადე წინაშე პირსა ყოველთა ერთასა ნათელი გამოჩინებისათვს წარ-

¹ მცეცოვნებითა.

² მცნებათანი.

³ გამოდთარგმნანების.

⁴ მნ~დ მ~ფო.

მართთადას¹, დადებად ერისა შენისა ისრაელისა, ხოლო არა ამათ თქუმულთაებრ ცხორებულთა, არამედ შფოთთა² შინა და ჯდომათა და განსაცდელთა ცხორებრივთა მქცეველთა, და ჯორციელთა გემოვნებათა და მიწიერთა საქმეთა თანა შეკრულთა, ვითარ სადმე თქუან³, ვითარმედ: იხილეს თუალთა ჩემთა მაცხოვარებად შენი, რომელი განჰმზადე წინაშე პირსა ყოველთა ერთასა ნათელი გამოჩინებისათჳს წარმართთასა, დადებად ერისა შენისა ისრაელისა მარადის თანა გრძნობადთა და თანად გონიერთა თუალთა მათთა საოცრებათა მიმართ მსოფლიოთა და სახილავთა უშუერთთა და გულისთქუმათა უძღებთა მიმართ მოცალე-ქმნასა შინა. ანუ ვითარ ჰგონიეს ესევეითართა ამათ მიგებებასა უფლისასა დღესასწაულობად მუცლისა და გემოვნებისა, და ნეშტთა საცთურთა სხეულისათა შემსჭუალულთა, არა არს ესრეთ დღესასწაულობად უფლისა, არა არს არცა ესევეითართა საქმეთა მინდობად და სასოებად⁴ მგებად. არამედ მ(24a)ნებებელსა კადნიერებით მიგებებად უფლისა ზემო თქმულისაებრ სათნოებითა და სარწმუნოებითა და მეცნიერებითა უცთომელითა თანააც შემკობად თავისა თჳსისა, რადთა საკუთრად და ჭემმარიტებით მინდობილობდეს მოციქულისა თანა თქუამად, ვითარმედ ჩუენ ცხოველნი დაშთომილნი აღვიტაცენით ღრუბლითა⁵ მიგებებად უფლისა ჰაერთამდინ. და ესრეთ მარადის უფლისა თანა ვიყოფვოდით.

ბად[ა]თათჳს

ჴოლო უკუეთუ დღესა ბადათასა დღესასწაულობად გუნებაჲ უფლისა გვღირს საიდუმლოდსა სრულ ქმნილისაებრ, ვითარცა წერილ არს წმიდასა სახარებასა შინა ესევეითარისა დღისათჳს განსწავლად თავთა თჳსთა, რადთა ჭემმარიტებით დღე ბადათად აღვასრულოთ. წერილ არიან უკუე სახარებასა შინა ესენი: «და რაჟამს მიეახლნეს იერუსალჴმად და მივიდეს ვითსფაგიდ⁶ და ვითანიად მთასა ზეთის-ხილთასა. მაშინ წარავლინნა იესუ ორნი მოწაფენი მეტყუელმან მათმან: წარვედით ქალაქსა რომელ არს წინაშე თქუენსა, და მეყსეულად ჰპოოთ ვირი დაბმული და კიცჳ მის თანა, აღმჳსნელთა მოდყვანეთ ჩემდა. და უკუეთუ ვინმე გრქუად რად თქუენ, არქუთ თქუენ ვითარმედ უფალსა მათი სახმარებად აქუს». და მეყსეულად წარმოავლინნეს იგინი

¹ წარმართთასა. ² შფოთთა.

³ თქუნ. ⁴ სსოფდ.

⁵ ღრურბლითა. ⁶ ვითსბგიდ.

წარსრულთა უკუე მოწაფეთა და მოქმედთა ვითარცა უბრძანა მათ ი¹ ვ. მოდყვანეს ვირი და კიცვ, და დასხნეს მათ ზედა სამოსელნი მათნი და აღსუეს იგი მათ ზედა, ხოლო უმრავლესი ერი დაუფენდა გზასა ზედა. ხოლო ერნი წარმავალნი და უკუან შედგომილნი ჯმობდეს მეტყუელნი: «ოსანნა ძესა დავითისსა, კურთხეულ არს მომავალი სახელითა უფლისათა, ოსანნა მაღალთა შინა». და ესენი ვიდრემე საღმრთოთა სახარებათანი. ხოლო მე გლახაკი და უღონოდ გონებითა და სავსებულსა² არა მქონებელი, ესე იგი არს ძალსა მისაწდ(24b)ომელსა თქუმულთასა³, ვინადთგან ღრმა არს ჯურღმული საღმრთოთა⁴ მოგონებათად, ვითარ სადმე შემძლებელ ვიქმნე აღმოვსებად და სუმევად წყურიელთა სულიერსა წყალსა საღმრთოთა წერილთასა, არამედ ქრისტეს ჭემმარიტისა ღმრთისა, რომელი მოანიჭებს უშურველად წყალსა ცხოველსა მოქენეთა მისთა მომწოდებელმან შემწედ ძალი-საებრ გონებასა შინა ჩემსა მყოფისა მცირედთა მიერ. რამეთუ არა შევიდობვი გარეშემცველთა ჩემთა საკრველთაგან უმრავლესთა მიერ თქუმად, ვთქუა განზრახვისა და წადიერებისა შენისათვის: მონაო საკუთარო ღმრთისაო წინამდებარეთა სახარებისა სიტყუათა ძალი და პირველ ვიდრემე ჯერ არს თქუმად თუ რაძსა მოასწავებს თითოეული სიტყუად და სახე მოაქუს, რაძთა იქმნეს გონებათა და საქმეთა მოსწავებად. და შემდგომად ამისსა ყოველსა გონებასა და ნებასა თქმულთა მოსწავებულთასა ერთად შემკრებელმან ცხადი ძალი ყოვლისა სადღუმლოძსა წერილთად მოგცე შენ.

რასა მოასწავებს ვითსფაგი

წითსფაგი უკუე სახლად⁴ დაწუთა გამოდთარგმანების. ხოლო დაწუნი სახედ მოიღებვიან სიტყუათა მოძღურებისათა:

რად ვითანია

ხოლო ვითანიად სახლად მორჩილებისა გამოდთარგმანების: და იერუსალჴმი ხილვად მშჯდობისად, ვითარ და ზემოცა თქმულ არს: წარვლინებულნი უფლისა მიერ მოწაფენი მოასწავებენ მოციქულობასა და ქუეშე მეტყუელებასა, რამეთუ მოწაფე სიტყვსა და ქუეშე⁵ მეტყუელ იქმნეს, რომლისა ძ¹ლით არა ვინ მახარებელთაგანმან სახელნი წარვლინებულთანი განაცხადნა.

¹ დასავსებულსა.

² მისაწდომელ სათქუმლთასა.

³ სლთ¹ათა.

⁴ სხ¹ლდ.

⁵ აღბათ: სიტყვსადა ქუეშე-მეტყუელ.

ვინ წარვლინებულნი მოწაფენი

ჴოლო ორნი წარვლინებულნი ცხად ჰყოფენ ორთა აღთქუმათა: ახალსა ვიტყვ და ძუელსა.

რად არს დაბად წინა-კერძო

(25a)ჴოლო დაბად, რომლისა მიმართ წარივლინნეს უფლისა მიმართ, რომლისადა არცა სახელი თქუეს მახარებელთა, ვითარ ვისთფაგისა და ვითარნიადსადა, არამედ და წინაშე წარვლინებულთასაცა ყოფა, ესე-ვითარისა დაბისადა სოფელსა ამას დასახავს, რამეთუ ნაცვალ მდებარეობს ჰქეშმარიტებით შემდგომად და დამოწაფებად უფლისა მნებებელთათვის სოფლისა ამის სიყუარული წერილისაებრ, რამეთუ სიყუარული სოფლისადა მტერობადა ¹ ღმრთისა არს.

რად არს ვირი და კიცვ

ჴოლო ვირი დაბმული ესევითარსა დაბასა და კიცვ მოასწავებს ყოველსა ბუნებასა კაცთა აღჰსნილსა ვიდრემე ეშმაკისგან და ვითარ განჰარულსა სამოთხისაგან ცოუნებისა მიერ და გარდასლვისა საღმრთოდასა მცნებისგან. ხოლო დაბმულსა საცთურითა სოფლისადათა ² და საოცრებითა ³ და მსახურებითა კერჰთადათა. და ჴორციელთა გულისთქუმითა და გემოვნებითა და ნეშტითა ცოდვისა საცთურითა, რომელიცა ორთა ერთა მათგან იყო, ესე იგი არს იუდაებრივისა ნათესავისა და წარმართთა, და ვირისა მიერ ვიდრემე დასახავს ერსა იუდეელთასა. ხოლო კიცვსა მიერ ახალსა ერსა წარმართთასა, რომელთაცა უფალსა ⁴ კაცთ-მოყუარებით თვსთა მოწაფეთა და წინადსწარმეტყუელთა და სახარებისა სიტყვთა მოძღურებისა მიერ ჰნებავს პირველ თქუმულისას დაბისა ⁵ და მისთა საკრველთაგან გამოჰსნა, და მიყვანებად თავად თვსად.

ჴოლო ქუემე დაფენა სამოსელთა მათთადა მოასწავებს ჩუ[ეუ]ლებითსა წურთილობთსა.

¹ მტერობადა.

² სოფლისათა.

³ საუცრებითა.

⁴ უფალსა] ოწა.

⁵ დაბისა| დაბთისა.

რად არს დაფენა სამოსელთა

ჴოლო მოკუეთად რტოთად და ქუეშე დაფენად ცხად ჰყოფს ურწმუნოებისგან ¹ მოკუეთასა, ვითარ ველურისა ზეთის-ხილისგან, და სარწმუნოებისა ² მართლისა მიერ დამორჩილებასა უფლისასა.

რად რტოთა ბადათა ფინიკისათად

ჴოლო ბაიასა ფინიკთა სატურთავი დასახავს ძლევასა, რომელი(25b) ჩუენთვს სძლო უფალმან სოფელსა, ვითარცა იტყვს მინდობილობით, რამეთუ მე მიძლევია სოფლისათვს, რამეთუ სასწაულ ძლევისა ბადანი არიან. უსანნა გამოდთარგმანებისა სიხარულად ანუ დიდებად ³ ვიდრედა არს ესევითარად თქმული, ვითარმედ: მადლობად და დიდებად ⁴ ძესა დავითისსა. ამისთვსცა წმიდად ლუკა ვითარ გამომთარგმანებელი უსანნა მაღალთა შინადასა ნაცვლად დიდებად მაღალთა შინადასა ⁵. იტყვს მისსა სახარებასა შინა შემკობით.

ვინ წინამავალნი და უკ[უ]ანა შედგომილნი

ჴოლო წინამავალნი და უკუანა შედგომილნი ერნი ცხად ჰყოფენ ერთხმობას და მართალ ⁶ აღსარებასა მართლისა სარწმუნოებისასა უწინარეს კორციელად მოსლვისა მისისასა და შემდგომად ამათსა მისსა მიმართ მართლიად მრწმუნებელთასა, და წინა მავალთაგან ვიდრემე დადასახვიან აბელისნი და ენუქისნი და ნოესნი, აბრაჰამისნი თანად და იისუდსნი და წინადასწარმეტყუელთა ყოველთანი და მსგავსად მათსა უფლისათვს სათნო-ყოფილთანი სარწმუნოებისა მიერ. ხოლო უკუანა შედგომილთა ერთაგან მოდსწავებიან შემდგომად კორციელისა განგებულები მისისა ჩუენდა მომართ ⁷ მოსლვად სარწმუნოებისა მიერ და საქმისა და მეცნიერებისა სათნო-ყოფილნი მისა მოციქულნი თანად და მოწამენი და მოძღუარნი, და რაოდენნი კუალთა მისთა შეუდგეს და შედგომილ არიან ამათსა ესრეთ თქმულობასა. და მცირედ სახარებისა სიტყვთა გონებასა და ბადათთად სახელდებულისა დღესასწაულისა, ცხად გექმნასა: ერთად შემოკლებული ყოველსავე გონებასა

¹ ურწმუნობისგან.

² სარწმუნობისა.

³ დ~ბდ.

⁴ და დ~ბდ.

⁵ შინადა.

⁶ მრ~თლ (=მართლ!).

⁷ ჩუენდა მომართ] დანსდა მიმართ.

თქმულთასა ვიტყვ, ვითარმედ ვინადთგან ღმრთისა მიერ შექმნილი კაცი და სამოთხესა შინა მის მიერ დადებული ხოლო ეშმაკისა ¹ მიერ ცთუნებული. და ვითარ აღწსნილი ამის მიერ სამოთხისგან საღმრთოდსა მეცნიერებისა დაქსნისათვს. და დაბმული (ბმული) ბოროტად სიყუარულთა ნივთიერთა და ჯორციელთა გემოვნე(26a)ბათადთა დააბა წინაშე სამოთხისა და ბადასა, ხოლო ამას იტყვს: სოფელსა მოვიდა უფალი ჩუენი იესუ ქრისტე ჯორციელად მოსლვისა მიერ სათნო-ყოფითა მამისადთა სულითა წმიდითა განქსნად მრავალსახეთა ეშმაკისა საკრველთაგან. ხოლო უსიტყუთა ცხოველთა მიაშგავსა ² კაცი სიტყუამან განჯადისა(?) ვიდრემე საღმრთოდ სიტყვსა. ხოლო უსიტყუად ცხოვრებისათვს და ამის ძლით პირუტყუ-ქმნისათვს ცნობითა წერილისაებრ, ვითარმედ პატივსა შინა იყო და არა გულის-ჯმად იყო, ჰბაძვიდა პირუტყუთა უგუნურთა და მიემსგავსა ³ მათ. ხოლო ორობად, ვითარცა თქმულ არს, ორთა ერთა წარმართთა [და] იუდეელთასა ეშმაკისა მიერ პყრობასა ცხად ჰყოფს. და მიმოვიდოდა ვიდრემე უფალი მქადაგებელი სახარებასა ცათა სასუფეველისასა. განმკურნებელი ყოველსა სენსა და ყოველსა უძღურებასა, გონიერსა თანად და გრძნობადსა. ხოლო ვინადთგან ვიდრე ჯოჯოხეთამდე მცოდველობითისა სიკუდილისა მიერ შთაყვანა კაცობრივი ბუნებად ეშმაკმან, ვიდრე მიერ ჯოჯოხეთამდე შთავიდა ნეფსითისა ვნებისა მიერ უფალი. და მუნ მბრძოლმან ძღვევასა და მძღველმან და მომაკუდინებელმან ბოროტთა დასაბამისა ვეშაპისამან. და ყოველსა ძალსა მისსა ვითარ ბჭეთა რვალისათა შემმუსრველმან და მოქლონთა რკინისათა შემფქველმან და სიკუდილისა საკრველთა განმხეთქელმან განჰქსნა მიერ და გამოაყვანა სამოთხისგან მიპარული ეშმაკისა მიერ და წარტყუნული ⁴ კაცი. და ვითარცა ქუნასა იერუსალიმსა ბადათა შევიდა, ვითარცა იტყვს მოციქული, ვითარმედ «არა ჯელით ქმულთა სიწმიდეთა შ[ე]ვიდა ქრისტე ნაცვალსახესა ჰქემარტთა, არამედ თვთ მას ცასა აწ მდგომარეობად წინაშე პირსა ღმრთისსა ჩუენთვს. ხოლო შევიდენ მის თანა რაოდენნი უწინარეს ჯორციელად ჩუენდა მიმართ მოსლვისა მისისა. და რაოდენნი შემდგომად ამათსა სარწმუნოებისა მიერ და ყოვლისა სათნოებისა სათნო ეყვენეს მას, და სათნო-ყოფილნი საცნაუ[რ] იქმნეს ქონებად გონიერ(26b)თა ბადათა, ესე იგი არს ძღვევასა მიმართ, ვინად უკუე ყოველთა დამტევებელნი და სიტყუასა ღმრთისასა შედგომილნი, ვითარ

¹ ეშმაკისა.

² მიაშგავსა.

³ მიემსგავსა.

⁴ წრტყუნული.

წმიდანი მოწაფენი მიიწევინ, ვითარ ვითანიად და ვითსფაგიდ გონიერად, ესე იგი არს მორჩილებად და გულსმოდგინებად საღმრთოთა ბრძანებათა. და ესე ვითარისა კეთილისა წარმმართველნი მიწევინ ¹(?) შემძლებლობისა მიმართ სხუათაცა მოძღურებად. და მაშინ წარივლინებიან სიტყვსა მიერ პირუტყუ ²-ქმნილთა მიმართ უსიტყუებისგან და ვითარ უსიტყუთა ცხოველთა ნევსით თვსით ქმნილთა, და სიყუარულითა ჯორციელთა გემოვნებადთადათა, და მიწიერთა და ნივთიერთა საქმეთა მიერ და ნეშტითა სოფლისა ამის საცთურისათა, ვითარ დაბასა რომელსამე შინა წინაშე ყოვლისა კეთილისა დაბმულთა სიტყუათა მიერ ძუელისა და ახლისა აღთქუმისათა ჯელოვნებით აღვსნად. და უფლისა მიყვანებად მქონებელისა საკმარებასა ცხორებისა ჩუენისასა. რამეთუ თქუა, ვითარმედ უკუეთუ ვინმე გრქუას რა თქუენ არქუთ, ვითარმედ «უფალსა ხმარებად აქუს მათი», ესე იგი არს, ვითარმედ სახმარებად აქუს ცხორებისა ჩუენისად, რაფთა და ჩუენცა შემძლებელ ვიყვენით სხუათა ცხოვნებასა, ვითარ სახედ თქუ[ა] ტიმოთე პავლე მოაქცია ³ ამაოებისგან ამის სოფლისა. და კუალად ტიმოთე წარავლინა გამოვსნად სხუათა. და მის მიერ გამოვსნილთა ამის სოფლისგან და ღმრთისა მიყვანებელთა კუალად ამათ გამოივსნენ სხუანი და უფლისა მიყვანენს საკმარებასა ჩუენსა მოქონებულისა ურთიერთარსისა ცხორებისა მოურნეობისათვს. ხოლო ესე ვითარნი ესე პირველად ვიდრემე თვსთა სამოსელთა დაჰვენენ მათ მიერ აღვსნილთა ზედა. ამისსა შემდგომად უფალსა აღიყვანებენ და აღსუმენ მათ ზედა, ესე იგი არს განსწურთიან მათ პირველად ჩუეულებათა კეთილთა შინა მტკიცე-ქმნად და არა უწურთელ და თავხედ ყოფად. და შემდგომად ამისსა მაღალსა და ზე აღსრულსა სიტყუასა დაამტკიცებენ მათ შორის, (27a) რაფთა ამისნი თავთა შორის მჯდომარედ მქონებელნი ჯეროვნად იტყოდიან: აგამადლო შენ, უფალო ღმერთო ჩემო, მეფეო ჩემო. ხოლო სხუათა ვითარ ველურისა ზეთის-ხილისა ურწმუნოებისა რტოთა მომკუეთელნი და კეთილ ზეთის-ხილად მართლ-მადიდებლობისა გარდამცვლებელნი ქუეშე დაუფენენ, ესე იგი არს დაუმორჩილებენ უფალსა. ხოლო სხუათა კუალად ღონეთა მიმართ ეშმაკისათა კეთილად აღჭურვენ, ვითარცა სანატრელი მოციქული პავლე ეფესოელთა მიწერილი იტყვს: შედმოსეთ ყოვლად საჭურველი ღმრთისად, რაფთა შეუძლოთ თქუენ დადგომად ღონეთა მიმართ ეშმაკისათა, რამეთუ არა არს ჩუენდა ბრძოლად სისხლისა მიმართ და ჯორცისა, არამედ

¹ მიწევინ.

² პირუტყუ.

³ მოაქცი.

მთავრობათა მიმართ, კელმწიფებათა მიმართ, სოფლის-მპყრობელთა მიმართ ამის სოფლისათა, სულთა მიმართ სიბოროტისათა, ამათ ბოროტთა ძალთა მიმართ კეთილად აღმჭურველნი და განმამტკიცებელნი. და ვითარ ჯერ არს ძლევა მასწავლელნი მიაართუმენ ამათ მაცხოვარსა ყოველთასა, ვითარ ზადათა სულიერთა და ღმრთისა სათნოთა ეშმაკისა მიმართსა ძლევისა მქონებელთა. და ყოველნივე წინა მავალნი და უკან შედგომილნი პირველ თქუმულისა სახისაებრა ერთითა სარწმუნოებითა ერთგობით მადიდებელნი და მაქებელნი ცხორებისათს ნათესავისა ჩუენისა მოსრულისა ქრისტეს ღმრთისნი შევლენ ზენასა იერუსალიმსა, სადა ყოველთა მოხარულთა ¹ მკვიდრობად არს ქრისტეს მიმართ. ესე საიდუმლონი კიცხსა და ზადათათს წმიდათა მამათა მიერ მოძღურებულ იქმნეს, ესრეთ უკუე დღესასწაულობად, ესრეთ იპყრობდ ზადათა, რადთა და შენცა ძლევის მომღებელად ხილულ ქრისტეს ღმრთისა თანა ზენასა იერუსალიმს შეხვდე, მაქებელი და მადიდებელი მისი ამინ.

სერობისათს

სერობად საიდუმლოდ დაფარულთა სწავლათა არს. ხოლო ამათ არა ვინ სხუად ღირს იქმნების გარნა მხოლოდ სიტყ(27b)ჳსა შედგომილნი, ვიდრე დღესასწაულამდე. რამეთუ იხილელა ვითარ მრავალთა თანა ჭამა და ისერა უფალმან. ხოლო მაშინ მხოლოთა მოწაფეთა თანა ოდეს და ფერჳნიცა მათნი დაჰბანნა. რამეთუ სურვიელთა ჭემმარიტებით მიმთხუევად მეცნიერებასა საღმრთოდთა და გამოუთქმელთა წესთასა უღირს ყოვლითურთ შედგომად ჭემმარიტისა სიტყჳსად. და შემდგომად განბანისა ბიწსა ცოდვისასა ყოვლისა სულისა მათისგან უღირს სიტყჳსა მიერ და თავისა თჳსისა განბანად ბოროტთა გულის-სიტყჳათა, რადთა ესრეთ აქუნდეს ნაწილი უფლისა თანა. რამეთუ ესე არს მის მიერ პავლეს მიერ თქმული, ვითარმედ: უკუეთუ არა დაგბანნე ფერჳნი შენნი, არა გაქუნდეს ნაწილი თქუნ თანა. და ვითარ განბანილსა სხეულითა არა აქუს საჳმარებად. გარნა თუ ფერჳთა განბანისად, ესე იგი არს, ვითარმედ: ბიწსა შინა ცოდვისასა სულისა თჳსისგან ყოვლითურთ განმბანელსა თანა აც სჳნდისისაცა ბიწისა განბანად, რადთა ყოვლითურთ წმიდა-მყოფი ღირს იქმნეს მიმთხუევად დაფარულსა საიდუმლოსა შინა საღმრთოდთა სიტყჳთა და უფლისა თანა ნაწილსა. ესრეთვე უკუე ვისწრაფოთ საიდუმლოდსა სერსა აღსრუ-

¹ მხარლთა.

ლებად და ურთიერთასა ფერტთა დაბანად, მეცნიერებისაებრ ღმრთისა ვისწრაფოთ. რამეთუ ვითარცა დაბანა ფერხთად მახლობელისა სხეულისათა სიმდაბლისა კერძოდ არს. ესრეთ სიტყვსა მიერ განბანად ბიწსა ცოდვისასა გინა ბოროტთა გულის-სიტყუათად სულისგან ძმისა თვისისა სიყუარული სახე არს. მრჩობლ კერძოდ უკუე მივემსგავსნეთ უფალსა. ვინადთგან მრჩობლნივე ჩუენთვს ქმნნა და თქუა, ვითარმედ სახე მოგცე თქუენ, რადთა, ვითარცა მე გიყავ თქუენ, და თქუენცა ჰყოფდეთ განსაცდელთა და ჭირთა და დევნულებათა და საკრველთა სიყმილისა თანად, და წყურილსა, და მიღებასა მონაგებთასა, და სხუათა ბოროტთა სათნოებისათვს და სარწმუნოებისა მართლისა მომთმენელნი მოღუაწებისა თანა, და მღვიძარებისა ნებსითისა, და გალობისა მოცალე ქმნილნი. ესე წყალობათა და სიკუდილსა ქრისტესსა თვსსა სხეულსა შინა მოიღებენ ყოვლისა სიხარულისა და გულს მოდგინებისა თანა. საქმით სიტყუასა ¹ უფლისასა სრულ-ყოფელნი მეტყუელსა: «აღიღე ჯუარი ჩემი დღითი-დღე და შემომიდეგ მე», ხოლო გულისგმა ყვეს წინაისწარმეტყუელისა მიერ თქუმული, ვითარმედ: შენთვს მოვკუდებით ყოველსა დღესა. შევრაცხენით, ვითარცა ცხოვარნი კლვისანი. ხოლო საქმით და ჭემმარიტებით მოციქულისა მიერ თქუმულსა ჰყოფენ: «ჩემდა სოფელი ჯუარცუმულ არს და მე სოფლისა. და ჩემდა ნუ იყოფინ სიქადულ გარნა ჯუართა ქრისტესითა». რამეთუ არა რომელსა მქონებელნი სოფლისასა არცა რას სოფლისაებრ მოქმედნი, არამედ ² მსგავსთა, რომელნი ქრისტემან მოითმინნა ჯუარსა ზედა, მენებელნი მისსა მიმართ მართლისა სარწმუნოებისა და სათნო-ყოფისათვს ნანდვლ საქმით და სიტყვით და ჭემმარიტებით აჩუენებენ თქუმულთა, და ესევეითარნი-იგი არა ერთგზის წელიწადსა შინა, არამედ ყოველსა შინა ცხორებასა მათსა სადღუმლოდსა უფლისა ჯუარცუმისა და აღდგომისა მისისასა, რომელი სახელიდების პასხად, აღასრულებენ. რამეთუ პასხად ითარგმანების უკუეთუ უკუე სიბოროტისგან სათნოებისა მიმართ და ბნელისა უმეცრებისგან ნათლისა მიმართ მეცნიერებისა და წვალეებისაგან მართლ-მადიდებლობისა მიმართ და სოფლისაგან ზეციერისა იერუსალიმისა მიმართ ყოვლისა მოსწრაფებისა თანა წიაღვლენ. რამეთუ ჭამეთო, იტვს, პასხად ფყოვლისა თანა მოსწრაფებისა. ამისთვს განსაცდელთა და ჭირთა და ნეშტთა ყოველთა მომთმენელნი ჭემმარიტებით პასხასა სრულ ჰყოფენ, ღმერთსა ჰნებავს და სათნო უჩნს. აწ უკუე შენ ყოველთავე მსგავსთა თქმულთადას მავნებელი, მონაო ღმრთისაო და

¹ სიტყუასა.

² არამედ] აწ.

შეყარებულო, ვითარ რომელთაგანმე მონასტრისა შენისა და მას შინა ყოველთა ავაზაკებრ წარტაცებისათვს და სხუათაგან სხუათა, ვითარ და უფლისა მაკუდინებელთაცა, სამოსელნი(28b) უფლისანი მიიხუნეს და თავთა თვსთა განუყვნეს. იხარებდ და მხიარულ იყავ, რამეთუ ქრისტეს თანა და ქრისტესთვს ამათი მომთმენელი მის თანა და მის მიერ იდიდო.

ზეცად ამაღლებისათვს უფლისა

მა ზეცად ამაღლებისათვსცა უფლისა ძალისაებრ ჩემისა მცირედთა მიერ განვაცხადო საიდუმლოდ, რადთა ძალისა მისისა მეცნიერთა ვისწრაფოთ მისსა მიმართ მიწვენად ძალისაებრ აწ უკუე ცოდვისა მიერ წარმწყმედელისა კაცისა ცხოვნებად მოსრული უფალი: კაც იქმნა, ვითარცა კაცთ-მოყუარე ყოველსავე კაცობრისა თავისა თვსისა შემაერთებელი გუამოვნებით და სრულ-მყოფელი თავისა თვსისა მიერ ყოველთავე საცხოვრებელთა ჩუენთად და მარგებელთად¹. შემდგომად ორმეოცთა დღეთასად აღდგომისა მისისა აღვიდა ზეცად, ვინაფთგან კაც იქმნა არაოდეს დამტევებელი ცათად, ვითარცა ღმერთი, და თავის მიერ თვსისა, და თავსა შორის თვსსა შესწირავს, ვითარ მსხუერპლსა ცხორებისა ჩუენისასა ღმრთისა და მამისა სულითა წმიდითა კაცებასა², რადთა სადაცა იყოს მსხუერპლთა დასაბამ ნათეს[ა]ვისა ჩუენისად, მუნ ნეშტიცა შეუდგეს შესუალულებად. განზრახვად უკუე არს ცხორებისა ჩუენისა მოქმედისა ქრისტესი, რადთა მის თანა და სადაცა იგი არს, ვიყვნეთ და ჩუენცა. რამეთუ იტყვს, ვითარმედ «მნებავს სადაცა მე ვიყო და იგინიცა იყვნენ ჩემ თანა. და კუალად იტყვს: სადაცა იყოს მძორები, მუნცა შეკრბიან ორბნი. ხოლო გონიერნი ორბნი არიან, არაოდეს მოკუდავებითისა ცოდვისა ზიარნი, არცა ქუემთერევეთა საქმეთა შემსჭუ[ა]ლულნი, არამედ მაღლად მფრინველნი სათნოებითა და მეცნიერებითა. და სულისა თუალსა წმიდად მქონებელნი საღმრთოღსა ნათლისა შარავანდის მიმართ უვნებელად აღხედვად. რამეთუ იტყვან გრძნობადთა ორბთათვს, ვითარმედ: «მარჯუედ მქონებელ არიან აღხედვად გრძნობადისა მზისა შარავანდედთა მი(29a)მართ» და ვითარმედ «მაღალთა შინა ფრინვენ მარადის». და არაოდეს საზრდელ თვსად ჰყოფენ³ მომკუდარსა რასავე, არამედ ცოცხალსა ნაცვლად უკუე გრძნობადთა ორბთასა. გონიერნი ორბნი არიან, ვითარცა თქუმილ არს, რომელნი არა მკუდარსა და მკუდარ-მოქმედსა

¹ და მრგელთად.

² კვებსა.

³ ჰყოფენ] ჰვენ.

ცოდვასა, არამედ მარადის ცხოველსა სიტყუასა საღმრთოდ საზრდე-
ლად სულისა მოქმედნი და სიმაღლესა სათნოებისა და საღმრთოჲსა
ბრწყინვალესა მეცნიერებისასა მაძიებელნი და ყოველსა მზისა სიმართ-
ლისა შარავანდსა შემწყნარებელნი სიწმიდითა გონებისაჲთა. ესევეთარნი
უკუე მუნ შეკრბენ, სადაცა იყოს მსხუერპლად დასაბამი სხეულისა
ჩუენისაჲ. და ესენი მარადის უფლისა თანა იყენენ. ვისწრაფოთ უკუე
და ჩუენცა ესევეთარად ქუეყნად, რაჲთა მარადის ზენისა მეძიებელთა
სიმაღლედ საღმრთოჲსა სათნოებისა და მეცნიე[რ]ებისა აღსრულთა
და არა რომელსა მოკუდავისა ცოდვისასა მქონებელთა საკუთრად და
ჭეშმარიტებით ამაღლებად ჩუენთჳს კაც-ქმნილისაჲ აღვასრულოთ.

მარტვლისათჳს

ჲოლო დასასრულ ყოველთა ჩუენთა დღესასწაულთა არს წმი-
დად ერგასისი, რომელსა შინა წმიდისა სულისა მოსლვად კაცთა
მიმართ იქმნა. რამეთუ ჩუენი რად მსხუერპლ¹ დასაბამი ქრისტეს მიერ
საუკუნეთა კეთილთაჲ მოსლვითა წმიდისა სულისათა ჩუენცა მოვი-
ღეთ. და იქნა ესევეთარი საღმრთოდ დაგებაჲ შუამდგომელობითა
იესუ ქრისტეს ღმრთისა ჩუენისაჲთა. ერგასისი უკუე არს დასაბამი
დასასრული ყოვლისა კეთილისაჲ საკუთრად და ჭეშმარიტებით იგი
ღმერთი. დასაბამ ვიდრემე, რამეთუ მის მიერ ყოვლისა კეთილისა
დასაბამი არს, ხოლო დასასრულ, რამეთუ შემდგომად ყოვლისა
აღსლვისა დასასრულ ქმნისა ყოვლისავე სათნოებითისა და მეცნიერე-
ბითისა კეთილისა მას შინა განვისუენებთ. რამეთუ იგი არს თვთჳა-
მოვანი სათნოებაჲ და მეცნიერებაჲ. რამეთუ ვითარცა ერთისგან და-
მწყებელნი და შვდგზის შვდსა რიცხუსა მომმრგულებელნი, ორმეოცდა-
ცხრასა რიცხუსა შუეადგინებთ. ამისსა შემდგომად ზედ (29b) დაძენითა
ერთისა[ა]თა, რომლისგან ვიწყეთ, ორმეოცდა ათსა სრულ ვჳყოფთ
რიცხუსა ესრეთ ღმრთისა მიერ ყოვლისა კეთილისა დამწყებელსა და
აღსლვათა ყოვლისა სათნოებისა და მეცნიერებისათა მარადის მოქ-
მედსა ღმრთისა მიმართ აქუნდეს დასასრული და განსუენებაჲ თანა
მემწყობრსა და თანამოხარულსა ანგელოზთა და წმიდათასა დაუსრუ-
ლებელთა საუკუნეთა, რომელთა თანა-ჰმემწყობრეობდე და თანა-
მიიხუნე საუკუნონი კეთილნი თქმულთაებრ და უზეშთაეს თქმულთა
მარადის მედღესასწაულემან ქრისტეს იესუდს მიერ უფლისა ჩუენისა,
რომლისა თანა ღმერთსა და მამასა თანა წმიდითურთ დიდებაჲ, (დიდე-
ბაჲ) პატივი და თაყუანისცემა აწ საუკუნეთა მარადის უკუნისამდე ამინ.

¹ მსხუ~პლ.

II*

[287 v] დიდისა ფილოსოფოსისა ფსელოსისაჲ
 მოწაფეთა თჳსთა მიმართ თარგმანებაჲ სიტყუასა მას
 ღმრთისმეტყუელისასა მეტყუელსა: «ვითარცა იქმნა
 პირმშო მრავალთა ძმათა შორის, ეგრეთვე პირმშო
 მკუდართაგან ღირს იჩინა ყოფად».

თქუნ ვიდრემე მრავალთა ძმათა შორის პირმშოებაჲ თუ რასა ცხადჰყოფს, სახელი ესე გამომწულილველთა იკითხეთ, ხოლო სხუათაცა ესე ვითარისა ამის სახელისა საცნაურებათა გამოვეძიებ¹, რამეთუ ვჰპოვებ საღმრთოსა წერილსა ოთხგზის წარმომაჩინებელად სიტყუასა ამას პირმშოებისასა, რამეთუ: «პირმშოდ ყოვლისა აგებულისად» და «პირმშოდ მრავალთა ძმათა შორის» და «პირმშოდ მკუდართაგან». და კუალად მარტივად ესრეთ «პირმშოდ» თჳნიერ სხჳსა მიმართისა თჳსებითისა მოჴსენებისა ქადაგებს იგი უფალსა. გარნა სხუანი ვიდრემე უდარესადრე შეაურვებენ მსმენელსა. ხოლო «პირმშოდ ყოვლისა აგებულისად» მოხსენებაჲ დამზადებელისაჲ და ბუნებასა ჟამთა და საუკუნეთასა ზესთა დამყარებულისაჲ უფროდსდა ესე არს, რომელი სწყლავს გონებასა გამომწულილველისასა, რამეთუ უკუეთუ პირმშო ცისა და ქუეყანისა და უაღრეს (მათსა, ანუ მათ შინათა არს, მისცა სადმე ჟამიერთა საცნაურებითა მიუღებიეს დასაბამი მყოფობითისა გუამოვნებისაჲ. გარნა უჯერო არს დაზადებულთა თანა შეტყუების ყოფად დამზადებელისაჲ, რამეთუ ვითარ² შეზომებით შეესწოროს შექმნილი შემოქმედსა თჳსსა და არცა ესე სამართალ არს, რათა ამიერ ირაცხვოდის პატივი ღმრთეებისაჲ. რამეთუ არა ვინადთგან უხუცეს სხუათა არს შესაქმე მზისაჲ, ამის ძლით დამზადებელცა არს და ღმერთ: არცა ცასა უხუცესობითა მზისაჲთა უსრულესობაჲ აქუს არსებისაჲცა, ვერცა განევლთის არა-არსისაგან არსად მოსრულობასა, ეგრეთვე არცა ვინადთგან პირმშო ცისა არს უფალი და თანად ყოვლისა აგებულისა, რაოდენსაცა პირველისაგან და ერთისა მიზეზისა მიუღიეს ყოფად, ამისთჳს ზესთა არსებისაცა არს და ზესთა საუკუნეობისა³: იძიებოდედ უკუე ჩუენდად,

* პირველად დაბეჭდა ივ. ლოლაშვილი (L): იხ. ძველი ქართული მწერლობის საკითხები. II (1964), 71 – 91.

¹ გამოვეძიებ G.

² ვერ L.

³ საუკუნეობისა L.

თუ რაღა მნებებელი საღმრთოდ წერილი «პირმშოდ ყოვლისა აგებულისად» წამებს ყოფასა ღმრთისასა. მე უკუე ვიტყვ, ვითარმედ დაბადებელმან ყოვლისა აგებულისამან სრულყო რა¹ ჩუენ-ძლითი განგებულებად. და ახალ ადამ-ქმნილმან, თავსა შორის თვსსა განაახლა ყოველივე ცოდვისა მიერ შემუსრვილი ბუნება, რამეთუ მის მიერ მიღებულითა მით კაცითა თავდგმულებით შესრულებულ ყოველი, და საღმრთოთა მადლთა სიმდიდრისა მიმნიჭებელმან მისდა, შუვამდგომელობითა მისითა, დამჯობილი ბუნება ჩუენი, ვითარცა დაძულებული და უჩინო-ქმნილი, კუალად აღაგო. რამეთუ აღგებად² ამას ადგილსა, კუალად აღგება გულისწმა იყოფებოდედ, ესე იგი არს მეორედ დაბადება და კუალად შექმნად, რომელსა საღმრთოდას ნათლისღებისა და სათნოებათა წარმართებისა მიერ მიაქუს შემტკიცებულება: ამის უკუე უსაღმრთოესისა განახლებისა წინამძღუარ იქმნა რა ღმერთი; ვითარცა სახის დასაბამი რამე სათნოებათა მიერისა ძეგლთ-მქანდაკებლობისა³ და ხატთ-მწერლობისა ჩუენისა, პირმშოდ სახელ-იდვა ყოვლისა აგებულისად, ესე იგი არს [288 r] დასაბამად და თავად მეორისა დაბადებისა ჩუენისად, რამეთუ პირველი დაბადება ჩუენი სამოთხეს შინა სრულ იქმნა, რომლისა შესავალ არა-არსისაგან არსად მოყვანება იქმნა; ხოლო მეორე ქრისტეს შორის ბუნებისა ჩუენისა კუალად დაბადება, რომლისა დასაბამ არა თუ ყოფად მოსვლად, არამედ კეთილად ყოფისა მიმართი შეცვალება იქმნა, რამეთუ დაკლებულ ვიქმნენით რა ამისგან სიბოროტისა მიერ, კუალად თავისა მიმართ თვსისა აღმიყვანნა განგებულებისა მიერ, ვინადოგან კეთილ რამე მოგზაურობა არს პირველისავე წესისა მიმართ აღყვანება სულისად სათნოებათა-მიერთა კუალად გებითა: რომლისა პირველ დამწყებელობითა პირმშოდ იწოდა ქრისტე: ესრეთ უკუე «პირმშოდ ყოვლისა აგებულისად» საღმრთოდას წერილისა მიერ სახელ-იდების უფალი ჩუენი:..

ხოლო თუ ვითარ «მრავალთაცა ძმათა შორის პირმშოდ» იწოდების, რამეთუ მრავალთა ძმათა შორისობასა განყოფილი ნაწილი აქუს ყოვლისა აგებულისად, რამეთუ მრავალნი ვითარცა ყოვლისავე შესაკრებელისა მიმართ მეორედ დაბადებულთა აგებულთადას გამომჩინებელ არიან ქუე-დაშთომილთა, ვითარ უკუე პირმშო არს ყოვლისა აგებულისადა და მრავალთა ძმათა შორისცა⁵; რამეთუ კაცთმოყუარებისაგან მისისა და აღმრჩველობისა ჩუენისა განყოფად ესე სახელთად იქმნა და რამეთუ მან ამისთვის მოდრიკნა ცანი და გარდამოხდა,

¹ რაღ < L. ² აგებად G. ³ ძეგლთმქანდაკებლობისა L.

⁴ მოსვლად L. ⁵ შორისაცა L.

რათა ყოველივე ბუნებად აღიყვანოს და ღირს ყოს უსაღმრთოესთა: ხოლო ჩუენ უფროდსა ¹ და გონებანი ჩუენნი ვერ გულისჯმისყოფითა ძალს საიდუმლოდსასა არა თანა მიჰყვეს თანაშთამომავალობასა უფლისასა. არამედ პირველთანავე ჩუეულებათა შინა დაადგრეს: ვინადთგან უკუე არა ყოველნივე პირმშოსა მას თანა კუალად ვიშვენით, საღმრთოდთა ამით მეორედ დაბადებითა, არამედ არიანვე ვიეთნიმე გარდასლვისა მიერსა მას დაძუელებასა შინა დაშთომილნი. ამისთჳს «პირმშოდ მრავალთა ძმათა შორის» სახელ-იდების, ვიეთ ამათ თანა ნერგქმნილთა მსგავსებასა ხატისა მისისასა, და მცნობელთა ძალსა საიდუმლოისასა და მათთჳს შთამოსრულისა თანა ზეცად მიმართ აღმავალთა: ანუ თუ ესრეთცა ითქუას, ვითარმედ საქმითისა და ხედვითისა სათნოებისა წინადადწყებელ რაი იქმნა უფალი, საქმითისაებრ ვიდრემე სათნოებისა, ვითარცა უმდაბლესისა დაყოველთა შორის მდებარისა, პირმშო ² იქმნა ყოვლისა აგებულისა, ხოლო ხედვითისაებრ და უმაღლესისა პირმშო ვიეთმე ძმათა, რომელთაცა ეგევითარისა ჩუეულებისა გუარად განსწავლნეს თავნი თჳსნი:

არამედ «პირმშო და ³ მკუდართაგანცა» ვინადთგან შობად ითქუმის მათგანცა აღდგომად უსაშინელესად და უმსწრაფლესად ღმრთისმეტყუელისა ჳმათაებრ, რომელმან სამთა წესთა შინა აღრიცხუნა რად შობანი ჩუენნი, სხუათა თანა ესეცა აღრიცხუნა: ვინადთგან უკუე გჳჳმს ჩუენ ყოველთავე მუნადსა მოქალაქობისა მიმართ მეორისა ცხორებისა მიერ სრბად, ხოლო პირველად უფალმან წარვლო იგი სამისა დღისად, რად აღდგა მკუდრეთით. რომლისათჳსცა «პირმშოდ მკუდართაგან» სახელ-იდების, რამეთუ არა თუ ვინცავინ უწინარეს უფლისა ცხორებისა(288a)ვე მომართ მოიქცა განმგდებელი მკუდრობისად; პირმშოდ აღდგომისა ჩუენისად საგონებელ არს იგი, ვინადთგან რომელი არა ცხორებისა მიმართ აღდგეს, იგი კუალადცა მოკუდების; ხოლო ქრისტე, რომელი მოკუდა ცოდვითა, მოკუდა ერთგზის; ხოლო რომელი ცხოველ არს, ცხოველ არს ღმრთისა დიდისაებრ მოციქულისა: ესრეთ ვიდრემე აქაცა პირმშობისა სახელი არა განტევებულად, არამედ სხვისა მიმართისა თვისებისა თანა წარმოიჩინების: ხოლო მე გამოვიძიე რად, ვპოე მოციქული მიმწერელად ებრაელთა და თჳნიერ თანაშეუღლვისა მომჳსენებელად ამის სახელისა, რამეთუ რაჳამს ხმოზს: «შემოჰყავსო კუალად პირმშოდ სოფლად იტყჳს»: რამეთუ აქა არცა მრავალთა ძმათა შორისობად დაერთვის, არცა ყოვლისა აგებულისა, არცა მკუდართაგანობად სახელსა პირმშობისასა. არამედ ესრეთ მარ-

¹ უფროდსა G. ² პირმშოდ L. ³ პირმშოდ L, პირმშო და codd.

ტივად და განტევებულად მოიღებვის: რადსათჳს უკუე სხუათა ვიდრემე ზედა დასდვა სახელი, ხოლო აქა მარტივად ხმა ყო: ანუ თუ რამეთუ ენება მარტივისა ამის მიერ ხმისა ყოველთავე შესწავებათა ამის სახელისათა შემოკრებად, გინათუ ვითარ მე ვჰგონებ აწინდელსა სადმე საწუთოსა შინა თვისებათა ამათანა მხედველი უფლისად მოციქული თანად გულისწმაცყოფსცა და ხმობს მისთჳს, რამეთუ ესე ვითარი არს აქა ესე ცხორებად თჳსებითი და სხვისა მიმართ თანა-შეტყუებითი; ხოლო უსადმრთოესი ცხორებად, რომლისა მიმართ დასასრულისა იგი დაწყნარებად ჩუენი მხედველ არს, ვინადთგან უაღრეს არს იგი და უთვისო, უაღრესადცა და უთვისოდ ჰხედავს მას იგი გულისწმის ყოფათა შინა და წარმოაჩენს სიტყუათა შინა: ხოლო რად არს აქა დართვა «კუალადისად», რამეთუ რაჟამს «კუალად შემოჰყავსო, იტყვს, პირმშოდ სოფლად». რამეთუ ძუელადცა სადმე შემოიყვანა იგი მამამან განმგებელად ჩუენ-ძლითისა საიდუმლოდსად; არამედ მაშინ ვიდრემე მაცხოვარებისა ჩუენისა თვითმოქმედად შემოყვანებულ იქმნა. ხოლო რაჟამს კუალად მამის, მიერ სოფლად შემოყვანებულ იქმნეს, ვითარცა მსაჯული თუალუხუავი, შემოყვანებულ იქმნების წინამსწარმეტყუელისა დანიელისებრ, რომლისა მიერ შესამრწუნებელობად და საშინელებად წარმოითქმის მის საშუელისად:.

აწ უკუე ვინადთგან სხჳსა ცხორებისა მიმართ განვემგზავრებით და არა თანა დავსრულდებით დასასრულსა ცხორებისასა, არამედ სხუად რადმე საუკუნოდთ მიმითუალავს ჩუენ ამიერ მიცვალებულთა, გვქმს აქადთ მუნ წარმავალთა წინაგანმზადებულ ყოფად, რათა არა შევშფოთნეთ და უსიტყუელ ვიქმნნეთ ჩუენ მიერ აქა ქმნილთათჳს. ხოლო ვიტყვ არა ენისა რიტორობად ¹ აღლესვითა, არამედ სულისა განშუენებითა და სინიდისისა განწმედითა, რათა სამუნოდ იგი მსაჯული კაცთმოყუარებით შუად რწმუნებულ ვყოთ:.. უკუეთუ ესრეთ წარვჰმართნეთ თავნი თჳსნი და ესრეთ მოწყალე ვყოთ მსაჯული მგლოვარე ქმნილთა მათთჳს, რომელთა-იგი პირველ დავაკლდით უხუებათა კეთილთასა და აქამსა განწმედისა მიერ მამულად სოფლად მოსლვისა მოსწრაფეთა, რომლისაგან განვრდომილ ვიქმნენით, უწყი, ვითარმედ ვითარცა ² კაცთმოყუარემან არა შეგვწდვენეს, ხოლო ზენადთ დაკუეთებულთა ცოდვისა მიერ, არამედ ზეცათა სასუფეველისა მკვდრადცა ³ გამომაჩინნეს ჩუენ.

¹ რიტორებად L.² ვითარცა GL.<S.³ მკვდრადცა GL.

საკუთარ სახელთა საძიებელი *

ა

აბაზგები: მათ ჰყავდათ ორი საკუთარი მეფე 228 – 229; შემდეგ ბიზანტიელებმა ჩაუყენეს თავისი არქონტები 230; აბაზგების ადათები და სარწმუნოება 229 – 230; აბაზგთა ბავშვები ლამაზები არიან 229; აბაზგთა განდგომა იუსტინიანე II-ის დროს 228; მათი აჯანყება ბიზანტიის მეფის წინააღმდეგ (1022 – 23 წ. წ.) 27 – 30; ისინი კარგად არიან შეიარაღებული 27; ბიზ. წინააღმდეგ ომში ბევრნი გაიჟლიტნენ 28; აბაზგებმა შეუტყეს ბასალი II-ს და დამარცხდნენ 234; აბაზგთა ელჩები ბიზანტიონში 144 – 145; აბაზგი გრამატიკოსი იოანე პეტრიწი* 98. იხ. აგრეთვე აბაზგთა.

აბაზგთა: აბაზგიის მპყრობელია გიორგი I (1014 – 1027) 234; მის წინააღმდეგ ლაშქრობს ბასილი მეორე 234; აბაზგიიდან ბიზანტიაში გამოთხოვილი ქალი 239, იხ. აგრეთვე აბაზგები.

აბულ-ყასიმი, თურქი ამირა: 75, 79, *74.

აგაპეტოსი, რომის პაპი (აგაპეტოს 1, 535 – 536 წელს): 207.

აგარიანნი (არაბები): 57, 214, 216; უშიშრად გადადიან ბიზანტიის მიწაწყალზე 212.

აეტი, საჭურისი (VIII საუკ.): არსებითად თანამმართველი იყო. «ერთ-ერთი უმძლავრესთაგანი სახელმწიფოში» 232; ლეონმა ის დანიშნა თრაკიის და მაკედონიის სტრატეგოსად, აგრეთვე ოფსიკიონისა და ანატოლიკის თემების უფროსად 233.

ავარები: მათ დაამხეს თრაკია (VI – VII საუკ.) 208, 209.

ავგუსტა: მარიამ დედოფლის, მართა-ყოფილის ზედწოდება 117, 166.

ავლონი (Valona): იგი აიღო რობერტმა 80.

აზია: 74, 144, 182, 190, 191, 201; აზიის ხალხები 145.

ათენი 232.

ათონი: ათონის მთა 180; ათონის ივერთა მონასტერი 116, 118; ათონის ბერძნული ხელნაწერი 5.

* საძიებლის მასალა ამოწერილია აღმოსავლეთმცოდნეობის „ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომლის ნ ე ლ ი მ ა ხ ა რ ა ძ ი ს მიერ.

- აიაქსი** (აიაქს ტელამონის ძე): იგი ჰერაკლეს ტყავში გაეხვია 88.
- აკეფალები** („უთავონი“); მწვალეებელთა სექტა არის 163, *163.
- აკირტანები**: მაგოგი, რომლისაგანაც არიან აკირტანები *183.
- ალაბი** („ხალეპ“): 75, 76.
- ალამანია** (გერმანია): 83.
- ალანები**: 166, 228; მათ აიარალებს იუსტინიანე II აბაზგების წინა-
აღმდეგ სალამქროდ 230.
- ალბანელები**: 188, 189, 195, 201; ალბანელები აუჯანყდნენ რომაე-
ლებს 196; პომპეუსის მიერ დამარცხებულ ხალხთა სიაში იყვ-
ნენ აღნიშნული 200.
- ალექსანდრე კავასილა**: მეთაურობდა (XI საუკ.) თესალიელების
რაზმეულს 81.
- ალექსანდრე მაკედონელი**: *79, 189, 196.
- ალექსანდრია**: მდიდარი და ნილოსის გასწვრივ მდებარე ალექსანდ-
რია 138.
- ალექსი I კომნენოსი** (ბიზანტიის კეისარი, 1081 – 1118 წ. წ.): 36,
37, *102, 111, 123, 179, 180; მისი ქალია ანნა კომნენე 33;
მისი ძმია ნიკიფორე კომნენოსი *59; მისი და არის ევდოკია
*82; ალექსი იშვილა დედოფალმა მარიამმა 50; ალექსი პატივს
სცემს მიხეილ VII პარაპინაკს, მარიამის მეუღლეს 165; ალექსი
იყო სხოლათა დომესტიკოსი 35; ის იყო დასავლეთის ჯარების
დიდი დომესტიკოსი და ექსარხოსი 44; მან მარიამ დედოფლის
დახმარებით გადმოაგდო ნიკიფორე ბოტანიატე და თვითონ
გამეფდა *45, 47, 48, 52, 55, 59, *117; მისი თანაკეისარია მა-
რიამ დედოფლის ვაჟი კონსტანტინე 43, *46, 70, 71, 113, 116;
ალექსიმ დაამარცხა რობერტი და ბოემუნდი 73, 83; ალექსის
ურთიერთობა გრიგოლ ბაკურიანთან 79 – 84, *83, 86, 88; ნი-
კიფორე დიოგენე მტრობს ალექსის 89, 90, 93, *107; ალექსის
წინააღმდეგ მოქმედება განიზრახა მისმა ძმისშვილმა იოანემ
*110; ალექსი ზომებს ღებულობს მეცნიერების აყვავებისათ-
ვის 93; 95; ზომებს ღებულობს იოანე იტალოსის წინააღმდეგ
104, 106, 119, 120; ზრუნავს დედათ-დიაკონებზე, განსაკუთ-
რებით იბერიელ მოლოზნებზე 110; ალექსის უკანასკნელი წუ-
თები 239 – 240; მისი გარდაცვალება 34.
- ალექსი II კომნენოსი** (ბიზანტიის კეისარი, 1180 – 1183 წ. წ.): იგი
მანუელ I კომნენოსის შვილია 122, 123, 127, 140; იგი, ყრმა
მეფე, პირმოთნეობით სთხოვს ანდრონიკე კომნენოსს თანამე-

ფე იყავიო 124 – 125, 126; მის დროს ბიზანტიის ჯარში არიან იბერიელები 127.

ალექსი III ანგელოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1195 – 1203 წ. წ.)
122, 132.

ალექსი IV (ბიზანტიის კეისარი, 1203 – 1204 წ. წ.): 122.

ალექსი V დუკა (მურზუფლე; ბიზანტიის კეისარი, 1204 წ.): 122.

ალექსი I კომნენოსი (ტრაპეზუნტის მეფე, 1204 – 1222 წ. წ.): იგი თამარ მეფის ნათესავია და ანდრონიკეს შვილია *125, 137; მისი ძმა არის დავითი 130, 131; მან უარი განაცხადა ნიკეის პრეტენზიებზე *131.

ალექსი ვრანა, ბიზანტიელი სარდალი ისააკ II-ის (1185 – 1195 წ. წ.) დროს: 128.

ალექსი პროტოსევასტოსი: იგი ალექსი II კომნენოსის მცირეწლოვანობის გამო მართავს სახელმწიფოს 123, 127.

ალიმი, თურქთა მხედართმთავარი: 236.

ალფ-არსლანი, სელჯუკთა სულტანი (1063 – 1072 წ. წ.): * 74

ამაზონები: 189, 196, 197.

ამანის მთა: 182, 191; მის მახლობლად მოსახლეობენ არაბები 198.

ამასია, ქალაქი ჰელენოპონტოში: 150, 152.

ამასტრია, ამასტრისი; ქალაქი ევქსინის პონტოსთან 137.

ამინსო ქალ. (დღევანდელი სამსუნი): 132, *132, 198.

ამირანაშვილი შ., აკადემიკოსი: *125 – *126.

ანასტასია, იუსტინიანე II-ის მეუღლის თეოდორას დედა, ტიბერიოსის დიდედა: 222.

ანასტასი II (ბიზანტიის კეისარი, 713 – 716 წ. წ.): მისი გამეფება, მისი დახასიათება 224; ოფსიკიონის ჯარი კარგად არ არის მისდამი განწყობილი 225; მას ლანძღავენ 226; შეიმოსა ბერის ჩოხა და თესალონიკეში დასახლდა 226 – 227.

ანატოლიკის თემი: მისი სტრატეგოსია ნიკიფორე ბოტანიატე *29.

ანამარბა (ანამარბოსი): კილიკიის მეორე დედაქალაქია 207.

ანდრონიკე I კომნენოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1183 – 1185 წ. წ.): 122, 123, მისი გამეფება 125, 126; იგი, გამეფებამდე, თამარ მეფეს ეწვია *125; მისი ჩაცმულობა გამეფებამდე (იბერიული ქსოვილისაგან შეკერილი სამოსი ეცვა) 124, *125 – *126; მისი ვაჟია მანუელი, ხოლო შვილიშვილია დავითი *131; მისი შვილია ტრაპეზუნტის მეფე ალექსი I კომნენოსი 137.

1. ანდრონიკე დუკა; მისი ასულია ირინე, ალექსი I კომნენოსის მეუღლე და ანნა კომნენეს დედა *38/

- 2. ანდრონიკე დუკა**, კეისარ მიხეილ VII დუკას ძმა; 17.
- ანდრონიკე**, სევასტოკრატორი, მანუელ I-ის ძმა; 169.
- ანთიმოსი**: მან პოლემონიაკის კათედრა ტრაპეზუნტიდან კონსტანტინეპოლში გადაიტანა 208.
- ანისი**: დიდი და მჭიდროდ დასახლებული ქალაქია 31; იგი ვერ დაიმორჩილა კონსტანტინე IX მონომახოსმა 32.
- ანნა კომნენე**: 4, 33 – 191, 45, *45, *49, 76, *79; *97, *98, *108, *109, *111, *156, *165. ანნა ალექსი I-ის და ირინესშვილია *102, 123; ანნა დანიშნული იყო კონსტანტინეზე, მარიამის ვაჟზე 40, *10, 73; ანნას ქმარი იყო ნიკიფორე ვრიენიოსი, 34 – 35; მისი «ალექსიადა» 21, 35 – 36, *46, 141. ანნა ცდება გრიგოლ ბაკურიანის წარმომავლობის საკითხში *59; ანნა კომნენეს ცნობები გრიგოლ ბაკურიანის შესახებ 79 – 88; ანნა კომნენეს ცნობები იოანე იტალოსის შესახებ 119 – 121; ანნა კომნენეს ცნობები მარიამ დედოფლის შესახებ 112 – 113.
- ანტიოქია**: *74, 75, 76, 144, 145; ანტიოქიის აკროპოლისი 144; ანტიოქიის პატრიარქი ემელიანე 166; ანტიოქია გაანადგურეს არაბებმა 167.
- ანტიოქოზი**: იგი მეთაურობდა მაკედონელების რაზმეულს 81.
- ანხიალე**, ქალაქი: 219; ანხიალის დუქსად დაინიშნა სიანოში 78, 79.
- აპელესი** (ძველი ბერძენი მხატვარი, ძვ. წ. IV საუკ.): 68.
- აპელხასიმი**, თურქი ამირა (აბულ-ყასიმი); 73, 74.
- აპოკაპი**: ვესტი აპოკაპისა 167.
- აპოლონიადა**, ქალაქი; იქ გაიქცა აფსიმარე 705 წელს 218.
- არაბები**: 13, 216: არაბთა სამფლობელო 171; არაბთა მეფე 198; არაბებთან ხელშეკრულება დადვა იუსტინიანე II-მ 210, მათ იკისრეს ყოველწლიური ხარკის გადახდა 210, 211; არაბები შეიჭრნენ ბიზანტიელთა მიწაწყალზე 214.
- არაბეთი**: 200.
- არაკლია** (ჰერაკლეა): 137.
- არეთა**: წმ. არეთა 207.
- არენტანები**, ტომი: 136.
- არიანე**, ისტორიკოსი (ახ. წ., II საუკ.): *132, 178.
- არისტობულე**, იუდეელთა მეფე: 198, 201.
- არისტოტელე** 33, 97, 101; არისტოტელესეული წინაკარი 104, *104.
- არკადი** (ბიზანტიის კეისარი, 395 – 408 წ. წ.): *188, 204; არკადის სვეტი ქსეროლოფში 231.

- არმენია:** 74, 194, 200, 201, 216; არმენიის ციხე 188, 195; არმენიის პატრიკიოსი 212; არმენიას თავს დაესხნენ სპარსელები VI საუკუნეში 209.
- არმენიაკთა თემი:** 126, 227; არმენიაკთა ადგილები 109.
- არმენიელები:** 22, *109, 133, 168 *184, არმენიელთა ელჩები ბიზანტიონში 145; არმენიელთა სადგომია იერაპოლისი 167. იხ. აგრეთვე არმენია.
- არსაკი:** მან საეპისკოპოსო ტახტი დაიკავა ოქროპირის შემდეგ 204.
- არსენი იყალთოელი:** 6, 7, 8.
- არტავასდი,** არმენიაკთა თემის სტრატეგოსი: 227.
- არტემი** (ანასტასი II; ბიზანტიის კეისარი, 713 – 716 წ. წ.): 224, 226, 227, 231, იხ: ანასტასი II.
- არჭე,** დაბა ჭარბად დასახლებული: 236: არჭელები 236.
- ასირია:** 22; ასირიის ქვეყანა 138.
- ასირიელები:** 22.
- ასქანაზი** (ასხანაზოს, ასხანაქსი, ასხანაზი, 182, 183, *184 (ასქანათი). 191, 191 (ასხანაქსები); ასქანოზ-ძე ღამერისი 182; ასხანაქსი – იაფეტის ძმა 182.
- ატალეია,** ადგილი პამფილიაში: 20.
- ატიკოსი:** ეპისკოპოსად ხელდასხმული იქმნა არსაკის შემდეგ 204.
- ატრამიტი,** ქალაქი მეზიაში: 226.
- აფრანიოსი,** პომპეუსის მიმდევარი: 188, 195, 198; იგი პომპეუსის შემდეგ კონსულად იყო არჩეული 199, 200.
- აფრები:** თერასი, რომლისაგანაც არიან აფრები *184.
- აფრიკა:** ბიზანტიის ბატონობა აფრიკაში 214, 215.
- აფროდიტე:** 170.
- აფსაროსი:** შავი ზღვის სანაპიროზე *132.
- აფსიმარე** (კეისარი ტიბერიოსი III – 698 – 705 წ. წ.): 215, 216; აწყობს იუსტინიანე II-ის მოკვლას 217; იგი 705 წელს აპოლონიადაში გაიქცა 218; მან კეფალენიაში გადაასახლა ფილიპიკე 221; იუსტინიანემ იგი ძელზე ჩამოჰკიდა 218 – 219.
- აფხაზები:** 115, 116. იხ. აფხაზები.
- აფხაზეთი:** 187, იხ. აფხაზთა.
- აქილევსი:** 18, *79.
- აღმოსავლეთი იბერია:** 138; აღმოსავლელი იბერები 128, 139, *131, 138. იხ. იბერები, იბერია.

ახალი რომი: 205, 208. იხ. კონსტანტინეპოლი, ბიზანტიონი, რომი.
ახრიდა: ახრიდის გარშემო მცხოვრები თურქები (ანუ თურქ-ვარდარიოტები) 81.

ბ

ბაანი („შვიდ-ე შმაკა“): მან IV არმენია არაბებს გადასცა 216.

ბაბილონი: 145.

ბაგრატ IV (საქართველოს მეფე, 1027 – 1072 წ. წ.): 117; მისი დედა მარიამი *235; იგი მძევლად ჰყავს ბიზანტიის კეისარს 29, *29, *30, 234, *234; მისი ძეა გიორგი 115; მისი ასული ბიზანტიის დედოფალი მარიამი (მართა-ყოფილი) *108, 112, 113, 116, 118; ბაგრატმა გიორგი მთაწმიდელი მოიწვია 114.

ბაგრატი; ერთი სომეხი 32.

ბაიბურთი, ქალაქი: 11, 112.

ბაკურიანი, გრიგოლ ბაკურიანის ძე: *59 იგი დიდი დომესტიკოსი 83, 84, 86, 87. იხ. გრიგოლ ბაკურიანის ძე.

ბარბაროსები: სკვითები ბორილე და გერმანე 46.

ბარდა სკლიაროსი: მისი აჯანყება 171, *171, 233.

ბარდა ფოკა: 10, 11, 12; *171, მისი ძეა ნიკიფორე 234.

ბასიანი: 137.

ბასილი II (ბიზანტიის კეისარი, 976 – 1025 წ. წ.): *9, 10, 12, *19, *30, 94, 118, 137, 154; ბასილი და კონსტანტინე პორფიროგენეტები 4, 9; მან ორჯერ ბრძოლა გაუმართა აბაზგებს 28; მან შექმნა მრავალტალანთანი ხაზინა 13; იბერიიდან და არაბეთიდან დიდძალი სიმდიდრე გაზიდა 13; ჩააქრო ბარდა ფოკას და ბარდა სკლიაროსის აჯანყებები 233; იგი ებრძვის ტრიპოლის, დამასკოს, ტვიროსისა და ბეირუთის მთავრებს 234: მთელი აზია დალაშქრა 171; ბასილი შედარებულია გრიგალთან 171, *171.

ბაქრაძე დიმ.: *181.

ბაღდადი: 75.

ბეზობრაზოვი პ.: *3.

ბელა III, უნგრეთის მეფე: 122.

ბელეროფონტი (მითოლოგია): 172, *172.

ბელტიონები, ტომი: *184.

ბენეშევიჩი ვ.: *173, *177.

ბერდენე, ნიკიფორე ბოტანიატეს მეუღლე: 163.

ბერძნები: ბერძენთა მოსახლეობა *111; ბერძენთა მეფობა 113. იხ. რომაელები, ბიზანტიელები.

ბეტრანიელნი (ვარ. ბრეტანიელნი): 103.

ბიზანტია: 112, 114, *117, 118, 123, *125, 128, 135, 136, 137, 138, 180, 185, 206, 207: ბიზანტიის სამეფო *45; ბიზანტიის მეფე (იგულისხმება იუსტინე) 186; ბიზანტიის მეფის კარი 177; ბიზანტიის ტახტი 113; ბიზანტიის სატახტო ქალაქი 130, ბიზანტიის კეისარი და მისი ტიტული 133, 134, 135; ბიზანტიის ჯარი 144; ბიზანტიის მოხარკე მხარეები 139; ბიზანტია XI საუკუნეში 119; ბიზანტიისა და საქართველოს შორის კონფლიქტი 1022 – 1023 წელს *30.

ბიზანტიელები (რომაელები): *131, *143; ბიზანტიელი ისტორიკოსები *29; ბიზანტიელთა ურთიერთობა უნგრელებთან 153. იხ. აგრეთვე რომაელები.

ბიზანტიონი '(კონსტანტინეპოლი): 44, 143, 185, 211, 215, 220, 226, 233; ბიზანტიონიდან გადასახლდა მიქელ ჰსელოსი 97; ფაზისიდან ბიზანტიონში დადის სავაჭრო ხომალდები 132; ბიზანტიაში ჩავიდა მანუელ კეისარი 145; ბიზანტიონიდან იგზავნება არქიელი ანტიოქიაში 145; მიწისძვრა VIII საუკუნეში 231.

ბიზანტიდი, იგივეა რაც ბიზანტიონი.

ბითვინია: 150, 192, 226; ბითვინიის დედაქალაქი ნიკეა 231; ბითვინიის სანაპიროები 73.

ბიუტნერ-ვოლსტი: 180.

ბიჭვინთა: 203, 205; აქ გადმოასახლეს იოანე ოქროპირი, მაგრამ ვერ მოაღწია 187, 188.

ბლეიკი რ: 116.

ბოგომილები: *109.

ბოდიანსკი, პროფ.: 180.

ბოემუნდი, რობერტის ვაჟი: 73.

ბორატები, ტომი: *184.

ბორილე, სკვითი: 46, 47.

ბოსთნიელი (ბიზანტიის კეისრის ტიტულშია): 133.

ბოსფორი: 73; ბოსფორის ზღვა 193.

1. (მიხეილ ბოტანიატე): *29, 30, *30.

2. **ბოტანიატე** (ნიკიფორე ბოტანიატე, ბიზანტიის კეისარი, 1078 – 1081 წ. წ.): 35, 41, 42, 43, 45, *45, 46, 51, 156, 160. იხ. ნიკიფორე ბოტანიატე.

ბრეტანელები, ტომი: *184.

ბრიენიუსი, წარჩინებული ლათინი, მთავარსარდალი 93.

ბრინდიზიუმი, ქალაქი: 44, 143, 144.

ბროსე მ.: *151, 189.

ბუზანი, თურქი ამირა, ედესის მმართველი 74, 79.

ბულგარელები: 133, 228; იუსტინიანე II მათ დაეზავა 210; მათი მთავარი («ექსარხონ») ტერბელი 217, 218; მათ წინააღმდეგ ლაშქრობს იუსტინიანე 219; მათ დაამარცხეს ბიზანტიელები 220; მათ დალაშქრეს თრაკია 224.

ბ

გაბრიამე, გაბრიჩიძე; *111.

გალატია: 195, 202; მას თავს დაესხნენ სპარსელები VI საუკუნეში 209.

გალატელები: 182, *183, 191.

გამერი: (ბიბლი.): *183, *184.

განგი, მდინარე: 23.

გელათი: *6, *116; გელათის მონასტერი 6; გელათის ხელნაწერი 6.

გელასი, ჰრომანაელთა მამა: 115.

გელები, ტომი: 196, 197.

გელცერი ჰ.: *172.

1. **გერმანე**, კონსტანტინეპოლეს პატრიარქი (715 – 730 წ. წ.). იგი გადმოიყვანეს კიზიკიდან 225; იგი დაატყვევეს 226.

2. **გერმანე**, სკვითი: 46, 47, 58.

გეტულები, ტომი: *184.

გილიელმი (ვილჰელმი): იგი არის სიცილიის მეფის როგერის (როჟერის) შვილი: 143, *143.

გიორგი I (საქართველოს მეფე, 1014 – 1027 წ. წ.): 116, 117, 137, 233; იგი ბაგრატის ძეა და კესაროსი 115; 116; იგი კურაპალატია 115; ბაგრატ IV მისი ძეა 234; იგი, აბახგების ერისთავი, ებრძვის ბიზანტიელებს და მარცხდება. 28; მან თავისი ვაჟი ბაგრატ მძევლად ჩააბარა ბიზანტიის კეისარს 29, *29, *30; დამარცხდა ბასილ II-სთან ბრძოლაში და ითხოვა ზავი 234 – 235; მისი გარდაცვალება 235.

გიორგი II (საქართველოს მეფე, 1072 – 1089. წ. წ.): იგი ბაგრატ IV-ის ძეა და მარიამ მართა-ყოფილის ძმა 116.

გიორგი ამარტოლი: 159, 179, *181; გიორგის გამგრძელებელი 178.

გიორგი კედრენე; 136, 161: მისი ცნობები ლიპარიტ ორბელიანზე *25.

გიორგი კოდინე: 151 – 158.

გიორგი მანიაკე: მან "აჯანყება მოაწყო კონსტანტინე მონომახოსის დროს 94.

გიორგი მთაწმიდელი: 113, 114, 118.

გიორგი მონომახატი, ილირიკის დუკი: 46.

გიორგი პალეოლოგი, ალექსი I კომნენოსის ქვისლი (ალექსის მეუღლე ირინე და გიორგის ცოლი ანნა დები იყვნენ): 66.

გიორგი სინგელოზი: *183.

გლიკერია: წმინდა გლიკერიას კუნძული 177.

გომარი (ბიბლიური): 182, 191; **გომარელნი** (აწ გალატებად იწოდებიან) 182, 191.

გრეკუ ვ. (V. Grecu), რუმინელი ბიზანტინისტი 153, *153.

გრიგოლ ბაკურიანის ძე: 79, 80, *83, 85, 107, *108, 119; ანნა კომნენე გრიგოლ ბაკურიანისძის შესახებ 79 – 88, იხ, აგრეთვე ბაკურიანი.

გრიგოლ კამატეროსი, მეფის მდივანი: 92.

გუთები: 133, *183, 207.

დ

Dawes El. A. S: ანნა კომნენეს «ალექსიადის» მთარგმნელი 36, *45.

დავით აღმაშენებელი (საქართველოს მეფე, 1089 – 1125): 116, 117; მისი დედაა ელენე *116.

დავით კურაპალატი: მიეშველა 987 წელს ბარდა ფოკას *171; მის მემკვიდრეობას ეპატრონება ბიზანტია 233.

დავით კომნენოსი, კეისარ ანდრონიკე I-ის შვილის, მანუელის, ვაჟი 130, *131; იგი ბითვინიის მფლობელია და ტრაპეზუნტის მეფის ალექსი I-ის ძმაა 130.

დალმატია: 135, 136; **დალმატიელი** 133.

დამალისის სრუტე: 150.

დამატრია: აქ დაიბანაკა ფილიპიკემ 222.

დანუბი, მდინარე: 85, 86.

დასავლეთი საქართველო: *111, 131; დასავლეთ საქართველოს იბერიელები *131; **დასავლელი იბერიელები** *129.

დაფნე: იგი ანტიოქიასთან არსებობს 234.

დელგერი ფრ. (Fr. Dölger): *46, *133, 141, *141, *172.

დელმატია (დალმატია): 136.

დვინი, ქალაქი სომხეთში: 32.

დილი შ. (Ch. Diehl) *33.

1. დიოგენე (რომანოზ IV დიოგენე): 41, 164.

2. დიოგენე (ნიკიფორე დიოგენე): 90, 91. იხ. ნიკიფორე დიოგენე.

დიოკლეტიანები, ტომი: 135, 136.

დიონ კასიოსი: 178, 180, *180, 201.

დიონისე: იგი იგზავნება ჰუნთა მეფისაგან სირმიონის ასაღებად 147.

დირახიუმი, ქალაქი: 34, 47; მისი ძველი სახელია ეპიდამნი *97; დირახიუმის დუკა 37.

დიტერიხი კ.: *21.

დიუ-კანჟი: *36, *59, 141.

დოკი (დუკა): იგულისხმება – კონსტანტინე X დუკა 115. იხ. დუკიწი.

დოლოცკი ვ.: 123.

დორილეონი: დორილეონის დაბლობი 150.

დრისტრა: მას ფლობდა ტატუში 85.

დუკიწი (კონსტანტინე დუკიწი, კონსტანტინე X დუკა): 118.

ე

ეგნატი, ხუცესმონაზონი: 116.

ედესა: ოსროენის ცნობილი ქალაქია 207, ედესის მმართველი თურქი ამირა *74.

ევდოკია მაკრემბოლიტისა, კონსტანტინე X დუკის ცოლია 118, 119; მათი შვილია მიხეილ VII, დუკა პარაპინაკი 119, 155, 156, 173, *173; მისი მეორე ქმარია რომანოზ IV დიოგენე 119, 164, 172; მათი შვილია ნიკიფორე დიოგენე *89, 119.

ევდოკია, ალექსი I კომნენოსის და, იგი ცოლად ჰყავდა ნიკიფორე მელისენს *82.

ევდოქსია, დედოფალი, არკადი კეისრის მეუღლე 187, 203, 204.

ევპრეპია, კონსტანტინე IX, მონომახოსის და 13.

ევროპა: 182, 191, 201; აქ ილაშქრეს ავარებმა VII საუკუნეში 209.

ევრიპე (სრუტე ევბეასა და ბეოტიას შუა): 56.

ევსებოსი („ქრონიკის“ ავტორი): 178.

ევსტრათი გარიდა, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (1081 – 1084); 105.

ევფრათი, მდინარე: 31 193.

ევქსინის პონტო: 132.

ეზოპე: მას იცნობს იოანე კინამოსი 141.

ეკბატანელები, აზიის ხალხი: 145.

ელადა: ელადის სტრატეგოსი ლეონტი 213; ელადის არქონტი 232.

1. ელენე, დედოფალი, დავით აღმაშენებლის დედა: 116.

2. ელენე, ბასილ II-ის ძმის ქალიშვილი, ბაგრატ IV-ის მეუღლე: 235

3. ელენე, კონსტანტინე IX მონომახოსის უფროსი და: 13.

4. ელენე, რობერტის ასული, კონსტანტინე პროფიროგენეტის (მარიამ მართა-ყოფილის ვაჟის) დანიშნული: *38, 39, 42, 165, *165.

ელა, არქონტი: 221; მას იუსტინიანე II-მ თავი მოჰკვეთა 222.

ელინნი: 142, 182, 183, 191; ელინთა და ქალდეველთა მოძღვრება 95; ელინთა ენა 100.

ელისა, ელისე (ბიბლ.): 182, 183, *184, 192; ელისელნი 183, 192.

ემილიანე, ანტიოქიის პატრიარქი: 166.

ეოლიელნი, ეოლნი: 183, 192.

ეპიდამნოსი (ეპიდამნი), ძველი ბერძნული კოლონია ილირიაში 97. *97, იხ. დირაქიუმი.

ერაკლია პონტოსი: 131.

ესპანელები: *184.

ეფესო: ეფესოს მიტროპოლიტობა მიიღო მიხეილ დუკამ: 156, 174 («ეფესელთა ქალაქის მწყემსად დააყენა»).

ეფთჳმე, ბერი: 116.

3

ვალდენბერგი ვ.: *3.

ვალერიანე, რომაელი ქალი, წათეს მეუღლე 185.

ვალსამონი: 177.

ვანდალები: მათთან ომს აწარმოებდა ველიზარი 207.

ვარაზვაჩე: 157.

ვასილევსკი ვ.: 152.

ველიატოვი, პატარა ქალაქი, ფილიპოპოლის მხარეში: 87; ველიატოვის ბორცვი 86.

ველიზარი, ცნობილი ბიზანტიელი მხედართმთავარი: 207.

ვიჯინა, ციხე-სიმაგრე დუნაის ქვემო წელის მხარეში: 85.

ვირკანიის ზღვა (კასპიის ზღვა): 189, 196.

ვლახერნი (კონსტანტინეპოლის რაიონი): 226; ვლახერნის ციხე-კედელი 215; ვლახერნის სასახლე 124; ვლახერნის სასახლეში გაიქცა მიხეილ VII დუკა 166; ვლახერნის ეკლესია 222.

ვორილა, მონა: 57, 58.

ვრანა (ნიკოლოზ ვრანა?), გამოცდილი სარდალი: 86, 87.

ვრიენიოსი (ნიკიფორე ვრიენიოსი), ანნა კომნენეს ქმარი: 35. იხ. ნიკიფორე ვრიენიოსი.

ვურანიწოვი (Браничево), ადგილი სადღაც მდ. ისტროსის მიდამოებში: 107.

ზ

ზახლუმები, ტომი: 135, 136.

ზევეგმა, ქალაქი სირიაში: 146.

ზოგრაფის მონასტერი, ათონის მთაზე: 180.

1. **ზოე** (ზიზანტიის დედოფალი, 1042 წელს): 4, *19; იგი კონსტანტინე IX მონომახოსის (1042 – 1054) ცოლი იყო 2; იგი მეფობდა თეოდორასთან ერთად 4, *9.

2. **ზოე** (მეფის დუკას ასული?), გაუთხოვარი და გარეგნობით ლამაზი: სურს მისთხოვდეს ნიკიფორე ბოტანიატეს 164.

ზონარა, იოანე ზონარა: *49, 178. იხ. იოანე ზონარა.

ზოსიმე, ტიგრან მეფის ცოლი: 201.

თ

თამარ მეფე: *125, 137, თამარ მეფის ისტორია *151.

თარსოს (თარსი, თარსები) ტომი: 183, *184, 192; თარსელნი 192.

თარშის, ძე იოვანისი (ზიზლ.); 182.

თაყაიშვილი ე.: 155.

თაჰამთა, გოლიათი: *79.

თევდატოსი, იტალიის ჰეგემონი: 207.

თევზაძე გ. 121.

1. **თეოდორა** (ზიზანტიის დედოფალი, 1042 და 1054 – 1056 წ. წ.):

2. 4, 9, *9, *19, 113, 118.

2. **თეოდორა**, ხაზარი (იუსტინიანე II-ის ცოლი): 217, 219.

3. **თეოდორა**, ისააკ ანგელოსის და: 128.

თეოდორე გაბრა: 111, 112.

თეოდორე I ლასკარი. (ნიკეის სამეფოს მბრძანებელი, 1206 – 1222 წ. წ.): მის კარზე მსახურებდა ისტორიკოსი ნიკიტა ხონიატე 122; იგი რომაელთა მეფედ იქმნა გამოცხადებული 130, 131.

თეოდორიტე კვირელი, „საეკლესიო ისტორიის“ ავტორი: 178.

თეოდოსი I დიდი (ზიზანტიის კეისარი, 379 – 395 წ. წ.): 204, 205, 206, 231.

თეოდოსი II მცირე (ზიზანტიის კეისარი, 408 – 450 წ. წ.): *188, 204.

- თეოდოსი III ატრამუტი** (ბიზანტიის კეისარი, 716 – 717 წ. წ.): 226, 227.
- თეოდოსი** (კონსტანტინოპოლის პატრიარქი, 1178 – 1183 წ. წ.): 124, *126.
- თეოდოსი ბერი** (VII საუკ.): 212, იგი დაწვეს 213 – 214.
- თეოდოტა**, მიქელ ჰსელოსის დედა: 1.
- თეოფანე ჟამთააღმწერელი**: 179, *184, 186, 187; თეოფანეს გამგრძელებელი 136, 178.
- თეოფილაქტე ბულგარელი**: *59.
- თეოფილე**, ხუცესმონაზონი: 115.
- თერასი** («რომლისაგან არიან აფრები», ბიბლ.): *184.
- თერმოდონტი**, მდინარე: 190, 197.
- თესალიელები**, **თეტალიელები**: 81, *184.
- თესალონიკე**: 233.
- თირა** (ბიბლ.): 182, 183, 191. **თირელნი**: 182, 191.
- თიბელი** (მე იაფეტისი): 182, *184, 191. – **თიბელნი** («ესენი იბერები არიან») 182. – **თივილო** 182.
- თორგამა**, **თორგარმა**: 184, *184, 192. – **თორგამელნი** 191.
- თორნიკე – ლეონი**, სომეხი სარდალი: 14, 15.
- თორღამე**, **თორღამოს** (მე დამერისი; ბიბლ.): 182, 183. – **თორღამელნი** 183.
- თრაკესიის თემი**: 161.
- თრაკია**: 59, *88, 107, 109, 226, 233; თრაკიის სოფლები 110; თრაკიის ქალაქი მესემბრია 228; თრაკია დაამხეს ავარებმა (VII საუკ.) 209; თრაკია დალაშქრეს ბულგარელებმა 224.
- თრაკიელები**: 182, *184, 191 («წინათ თირელნი»).
- თუკიდიდე**: 36.
- თურნი ჰ.** (H. Thurn): *168.
- თურქები**: 26, 55, 74, 77, 81, 111; თურქთა თავდასხმები ბიზანტიაზე 162; თურქთა შემოტევა XI საუკუნეში 31; თურქთა ტომი იპყრობს ადგილებს 239; თურქების წინააღმდეგ იბრძვის ბიზანტიელებისათვის ლიპარიტ ორბელიანი *25, 236.

o

- იაგუჰასანი**, სპარსთა ტომის-მთავარი (ფილარხი): 145.
- იამბლიხოსი**: მისი მოძღვრება და იოანე იტალოსი 101.
- იასიტები** (იასიტი შეიძლება იყოს ანნა კომნენეს დის, ევდოკიას,

ქმარი; ან და შესაძლებელია ეს იყოს იოანე იტალოსის მოწაფის პაპა. იხ. Любарский გვ. 512 – 513): 101.

იაფეტი (იაფეთი, იაფეთოჲ): *179, 182, 183, 184, 191.

იბერები, იბერიელები: 12, 128, 130, 133, 135, 136, 137, 144, 182, *184, 188, 189, 191, 195, 196, 200; იბერთა წარმოშობა და კავშირი ისპანიის იბერებთან 21, 22, *22; იბერიული წარმოშობის სიაოში 73, 77, იბერები უმამაცესი ვაჟკაცები არიან 21, 188; იბერები ბარდა სკლიაროსის აჯანყების დროს 171. *171; იბერები ბიზანტიის ჯარში 23, 127, 143; იბერიელთა რაზმეული 131; ბარდა ფოკამ შეკრიბა იბერიელთა ჯარი 10; იბერიელთა ჯარი ლიპარიტის სარდლობით 236, 237; იბერთა ელჩები ბიზანტიონში 145; იბერიელი მოლოზნები. მათზე ზრუნავს ალექსი კომნენოსი 110; იბერიელი ვაჭრები *130. *131; ბასილი II-მ იბერიელთა საგანძურები დააცალიერა 13. იბერთა მთავარი («იბერარხეს») 171, *171; ფარესმანე იბერი 166 – 167. იხ. აგრეთვე 1. იბერია.

1. იბერია: *15, 16, 126, 127, 139; იბერიის სახელწოდება 22; აღმოსავლეთი იბერია, მისი საზღვრები 23; იბერიის სოფლები 26; იბერიის გამგებლობა 15; იბერია – მდიდარი ქვეყანაა 31, 162; იბერია მოარბიეს (ჰუნებმა?), უდაბური გახადეს 24; იბერია დაიპყრო ლეონტიმ იუსტინიანე II-ის დროს 210; ანისიდან და დვინიდან თურქები იბერიაში აპირებენ შეჭრას 32; ბასილ II იბერიისკენ გაემართა 233; იბერია უშინაგანესი (შიდა ქართლი?), მისი მთავარი გიორგი (გიორგი I) 233; იბერია ჯვაროსანთა ომების დროს 137, მწვალებლობა იბერიაში 162. – ი ბ ე რ ი ი ს თ ე მ ი 13, *15.

2. იბერია, ისპანიის იბერია: კელტიბერია მდებარეობს რომის დასავლეთ ნაწილში 21.

იბერიის თემი: მის სტრატეგოსად კონსტანტინე IX მონომახოსმა გაგზავნა თორნიკე 13, *15.

იერაპოლისი: 166, 167, 168.

იერუსალიმი: 75; იერუსალიმის ჯვარის მონასტერი *125.

ივირი (იბერი): «თოვილთასა, რომელნი აწ ივირად იწოდებიან» 182.

იკონია: იკონიის ტახტი 130, იკონიის მიტროპოლიტი 166.

ილარიუნი (ილარიონი): ჰრომანაელი მამა 115.

ილირია: 84, *97. – ი ლ ლ ი რ ი ე ლ ე ბ ი *184.

ილირიკი: 73; ილირიკის დუკი 46; ილირიკის მრავალი ქალაქი დაიპყრო ხაგანმა 209.

- იმეროსი («ჰიმეროს» იგივეა რაც ეროსი) 68, 69, *69.
 იოანაკი კრიტოპლენი, საბრძოლო საქმეებში გამოცდილი: 144.
 იოანე ალანი: 46.
 იოანე ანგელოსი; კაცი საომარ საქმეებში გამოცდილი 147.
 იოანე ანტიოქიელი (ისტორიკოსი): 179.
 იოანე ბედიელი, მთავარეპისკოპოსი: 114.
 იოანე დამასკელი: მისი სიტყვები ნესტორიანთა წინააღმდეგ *163.
 იოანე დუკა, კესარი, კონსტანტინე X დუკას ძმა: *38, 41, 67, 69, 70.
 იოანე ზონარა: 177 – 208; 2, 4, 33.
 იოანე ისესი, წარმომობით სპარსელი: 147.
 იოანე იტალოსი: 3: ანნა კომნენე იოანე იტალოსის შესახებ 93 – 106, 119 – 121.
 იოანე VI კანტაკუზენე (1341 – 1355): 154.
 იოანე, კალინიკეს შვილი (მანის მიმდევრის კალინიკეს შვილი): 109.
 იოანე კინამოსი: 140 – 158.
 იოანე ლოგოთეტი (მთავარი ლოგოთეტი) 225.
 იოანე მალალა: 157, *181, *184.
 1. იოანე II კომნენოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1118 – 1143 წ. წ.): 123, 140, 141, 143; იგი ალექსი I კომნენოსის ვაჟია 122, 123 და ანნა კომნენეს უმცროსი ძმა 34; ის ალექსი I-ის თანამმართველია *46; მის მიერ ძალაუფლების ხელში აღება 239 – 240; მის მეფობაში დასწერა თავისი „ისტორია“ იოანე ზონარამ 178, *178.
 2. იოანე კომნენოსი, ალექსი I კომნენოსის მამა და ანნა კომნენეს პაპა 82.
 3. იოანე კომნენოსი, ალექსი კომნენოსის ძმისშვილი: მან განიზრახა მოქმედება თავისი ბიძის წინააღმდეგ *110.
 იოანე მმარხველი, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი იოანე IV (582 - 595 წ. წ.): მან გვირგვინი უკურთხა მავრიკიოსს 208.
 იოანე VI, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (712 – 715): ანასტასი II-მ გადააყენა 224 – 225.
 იოანე ოქროპირი: მისი გამეგება და კუკუსოში და ბიჭვინთაში გადასახლება 203; მისი დასაფლავების ადგილი *179, 187.
 იოანე პატრიკიოსი: გაგზავნა ლეონტიმ ჯარით არაბების წინააღმდეგ. 214.
 იოანე პეტრიწი: 7, 119, 120, 121, 182; მას, როგორც აბაზგ გრამატიკოსს, წერილს სწერს იოანე იტალოსი *98.

იოანე სკილიცე: მას არ ეკუთვნის 1057 – 1079 წლების „ისტორია“ 161.

იოანე სკილიცეს გამგრძელებელი: 161 – 165; მას გამოყენებული აქვს მიხეილ ატალიატეს „ისტორია“ 21 („იოანე სკილიცეს „გამგრძელება“ მეტწილად წარმოადგენს მიხეილ ატალიატეს „ისტორიის“ პარაფრაზს და ამავე დროს ექსცერპტს მისი შრომისას“: გ. მორავჩიკი II², 340).

იოანე სოლომონი, იოანე იტალიოსის მოწაფე: 101 (შემდეგში ერთ-ერთი შეთქმულების მონაწილე).

იოანე ქსიფილინოსი: 178, 180.

იოანე ჩიმისხი (ბიზანტიის კეისარი, 969 – 976 წ. წ.): 4, 109.

იოზი (ბიზლ.): 182, 191: იოზელი *84.

იოველი, ისტორიკოსი (XII – XIII საუკე): მისი „ქრონოგრაფია“ 159 – 160, 166.

იოსებ ვრიენოსი, ბიზანტიელი სარდალი: 146.

იოსებ ფლავიოსი: 178, 182, 184, 198.

ირაკლი («ჰერაკლეოს»), ტიბერიოს III-ის ძმა 215 – 216, 218,

1. **ირინე,** დედოფალი (ბიზანტიის მეფე, 797 – 802 წ. წ.): 231, 232, *232; იგი სკვითთა მთავრის, ხაგანის, ასულია და კონსტანტინე V-ის მეუღლე 231.

2. **ირინე,** დედოფალი, ალექსი I კომნენოსის ცოლი და ანნა კომნენეს დედა: 34, *38, 66, 72, *102, 239 – 240.

3. **ირინე,** ისააკ კომნენოსის, ალექსი I კომნენოსის ძმის, მეუღლე: იგი იყო მარიამ მართა-ყოფილის დისწული (ძმისწული) 49, *49. (არსებობს შეხედულება, რომ ეს ირინე იყო ბაგრატ IV-ის ძმის დემეტრეს ასული).

4. **ირინე** (ბერტა) მანუელ I კომნენოსის პირველი ცოლი: 128.

5. **ირინე,** სევასტოკრატორ ანდრონიკეს (მანუელ I-ის ძმის) ცოლი: 169.

1. **ისააკ LI კომნენოსი** (ბიზანტიის კეისარი, 1057 – 1059 წ. წ.): 2, 4, 9, *19; 161.

2. **ისააკ II ანგელოსი** (ბიზანტიის კეისარი, 1185 – 1195 წ. წ.): 128, 129, *131.

3. **ისააკ კომნენოსი,** სევასტოკრატორი, ალექსი I კომნენოსის ძმა. 47, 48, 49, 50, 52, 56, 72, 80, 104, 113.

ისავრია: 227. – ისავრიელი 133.

ისმაელიტები: 129, *131.

ისმაილი, სატრაპოუხუცესი: 11, 112.

ისპანია: ისპანიის იბერია 21, *129; ისპანიის იბერები *22.

ისტროსი, მდინარე: 106 – 107.

იტალია: 93, 198, 199, 207; იტალიის დაპყრობა 1071 წელს *97.

1. იტალიელი: 94, 128; იტალიელები დაიქირავეს ბიზანტიელებმა 128, *131; იტალიელთა საქმეების მცოდნე იყო იოანე იტალოსი 97.

2. იტალიელი: იტალიელები ანუ პითალორელები 121.

3. იტალიელი: იტალიელთა წვალეზა (ე. ი. იოანე იტალოსის წვალეზა): 120, 121.

იუდეა: 198, 200, 201.

იუდეელი: იუდეელთა სიძველენი (ფლავიოსისა) 178; იუდეელთა ისტორია 198.

იუსტინე I (ბიზანტიის კეისარი, 518 – 527 წ. წ.): მასთან მივიდა ლაზთა მეფე წათი 185, 186, 206.

იუსტინე II (ბიზანტიის კეისარი, 565 – 578 წ. წ.): 180.

იუსტინიანე I (ბიზანტიის კეისარი, 527 – 565 წ. წ.): მან აბაზგიაში აკრძალა დასაჭურისება 229; ააგო აბაზგიაში ღვთისმშობლის სახელობის ტაძარი 229; იტალიის ჰეგემონმა თევდატოსმა იუსტინიანესთან გაგზავნა ელჩად აგაპეტოსი 207.

იუსტინიანე II (ბიზანტიის კეისარი, 685 – 695 და 705 – 711 წ. წ.): მისი დედა 212; იუსტინიანეს საზიზღარ პიროვნებად თვლიან 212; მას ლანძღავენ 213; მას ცხვირი მოგლიჯეს (ამიტომ ეწოდება «რინოტმეტი») 213, 230, ის გზავნის სარდალ ლეონტის იბერიისა და ალბანიის წინააღმდეგ 210; დაეზავა ბულგარელებს 210; ემზადება ომისათვის არაბების წინააღმდეგ 211; იუსტინიანე გადაასახლეს ხერსონესში 217; კვლავ მოვიდა კონსტანტინეპოლში 218, 219; ხერსონესში გზავნის ექსპედიციას 220 – 221; მისი დამარცხება არაბებთან ბრძოლაში 211 – 212; იუსტინიანეს ჩამოგდება ტახტიდან 228; მისი სიკვდილი 231.

3

კავადი, სპარსთა მეფე (488 – 531 წ. წ.): 185, 186, 207.

კავასილა: ალექსანდრე კავასილა, თესალიელთა რაზმეულის მეთაური 81

კავკასია: კავკასიის მთა 189, 195, 196; კავკასიის მთებში მცხოვრებნი 188.

1. კალინიკე (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი, 694 – 705 წ. წ.): 213;
იუსტინიანე II-მ მას თვალები დასთხარა 219.
2. კალინიკე, ქალბატონი, მანის მიმდევარი: 109, *109.
- კალისტრატე: კალისტრატეს მონასტერი 223.
- კანალიტები, ტომი: 135, 136.
- კაპადუკი (კაპადუკი) იგივეა რაც კაპადუკიელი: «ხოლო მესხინნი მესხიოჲს მიერ აღშენებულნი აწ კ ა პ ა დ უ კ ა დ იწოდებ-
იან» 183.
- კაპადუკია (კაპადოკია): 200, 201, 202; კაპადოკიას თავს ესხმიან
სპარსელები VI საუკუნეში 209.
- კაპადუკიელები (კაპადოკიელები): «მოსოხისაგან წარმოიშვა მესხი-
ნთა ტომი, ესენი აწ: კაპადოკიელებად სახელიდებიან». 182,
191; «გამერი, რომლისაგან წარმოშობილნი არიან კაპადოკი-
ელნი» *183.
- კაჟდანი ა.: 153, *153.
- კარიშკოვსი პ.: *177.
- კარპოვი, პროფ.: 37, 141.
- კარულოსი, ფრანგთა არხეგოსი (კარლ დიდი): აპირებდა ირინე მე-
ფის შერთვას 232.
- კასტორია, ქალაქი: 93.
- პატონი: 199, 200.
- კახაძე მიხეილი: 175 – 240.
- კახნი: 117.
- კედრენე (გიორგი კედრენე, ისტორიკოსი): 178, 181, *181, *237. იხ.
გიორგი კედრენე.
- კეკელიძე, კ.: 6, *6, 7, *7, 8, *115, 116, 121, *163.
- კელტები: 13, *183.
- კელტიბერია: მდებარეობს რომის დასავლეთ ნაწილში 21.
- კერასუნდი (კერასუნტი): 132, 137.
- კესარია: კესარიას ფლობდა მუხუმედი 127.
- კეფალენია: აქ გადაასახლეს აფსიმარე (ტიბერიოს III) 221.
- კვიზიკი: 57, 205, 225; კვიზიკის აღება თურქების მიერ ნიკიფორე
ბოტანიატეს დროს 55.
- კვინტ კურციუსი: 189.
- კვიპროსი: ფრანგმა რენო შატონმა თავდასხმა მოაწყო კვიპროსის
წინააღმდეგ 144.
- კვირიკე ოკმელი, ხუცესი, გადამწერი: *25.
- კვირიეოტელი: კვირიეოტელი აფსიმარე: 215.

- კილიკია:** 183, 195, 200, 202; კილიკია გაანადგურეს არაბებმა 167; კილიკიის წინააღმდეგ ილაშქრეს აგარიანებმა 216.
- კილიკიელები:** 133, 192.
- 1. კიროსი, ბერი** (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი, 705 – 712); დაინიშნა პატრიარქად იუსტინიანე II-ის ხელმეორედ გამეფების თანავე 219.
 - 2. კიროსი, კონსტანტინეპოლის ეპარხოსი** თეოდოსი II-ის დროს: 206.
 - 3. კიროსი, სპარსეთის მეფე:** 142.
 - 4. კიროსი:** კიროსის ტაძარი კონსტანტინეპოლში 95.
- კიტიები, ტომი:** «კიტიები, საიდანაც არიან ლატინები ანუ რომაელები» *184.
- კლიჩესთლანი** (ყიზილ-არსლანი), იკონიის სულტანი: 149, *149, მისი ერთი ვაჟი ეტრფოდა თამარ მეფეს *151; კლიჩესთლანის ჯარი ამასიის ასაღებად იბრძვის 151, 152.
- კოდინე:** გიორგი კიდინე 154 – 158.
- კოზმა** (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი კოზმა I იერუსალიმელი, 1075 – 1081 წ. წ.): 67, 159, *159.
- კოლონია:** მას ანადგურებენ არაბები 162: მისი დარბევა თურქების მიერ XI საუკუნეში 31.
- კოლხები:** *29; მოხსენებული არიან პომპეუსის მიერ დამარცხებულ ხალხებში 200.
- კომენტოლოსი, სტრატეგოსი** (VI საუკ.): მან განდევნა ხაგანის ჯარები 209
- კომანა, ქალაქი პონტოში:** აქ გარდაიცვალა იოანე ოქროპირი 187, 188, 203.
- კომანები** (ყივჩაყები): მათ გადალახეს ისტროსი 106.
- კომნენოსები** (ალექსი და ისააკი): 47, 48, 49, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 65, 67, 69, 72, 113; დავით კომნენოსი 131.
- კონონი** (ლეონი), აღმოსავლეთის სტრატეგოსი: 227.
- კონრად მონფერატელი, მარკიზის შვილი, კესაროსი:** 129, *131; იგი ისააკ ანგელოსის სიძეა 128, *128.
- კონსტანტი I** (ზიზანტიის კეისარი, 353 – 361 წ. წ.): მან ნიზიბინი გაამაგრა 202 – 203.
- კონსტანტინე 1 დიდი** (ზიზანტიის კეისარი, 324 – 337 წ. წ.): მისი ქანდაკება აღმართული იყო «მოწეულ სვეტზე» *154; მან ააშენა კ-პოლის ზღუდე 206. მან გადმოსახლა იბერები ისპანიიდან 22, *22.

- კონსტანტინე IV ჰოგონატე** (ბიზანტიის კეისარი, 668 – 685 წ. წ.): 225.
- კონსტანტინე VII პორფიროგენეტი** (ბიზანტიის კეისარი, 913 – 959 წ. წ.): 135, 136, *181.
- კონსტანტინე VIII** (ბიზანტიის კეისარი, 1025 – 1028 წ. წ.): *9, *19, მისი ასულია თეოდორა, ბიზანტიის მეფე 118; მან ილაშქრა საქართველოში 1028 წელს *235.
- კონსტანტინე IX მონომახოსი** (ბიზანტიის კეისარი, 1042 – 1055 წ. წ.): 1, 2, 3, 4, 9, *9; *19; მას ჰყავს ორი და – ელენე და ევპრეპია 13, *13; მას აჯანყება მოუწყო 1047 წელს სომეხმა სარდალმა ლეონ-თორნიკემ *15; ზრუნავს დაკარგული ადგილების აღდგენაზე 16: მან «ააგო მთავარმოწამის გიორგის სავანე, რომელსაც მდაბიურად მანგანა ეწოდება» 71; მას სარდალად ჰყავს ლიპარიტი 24, 25, *25, 26; მან დატყვევებული ლიპარიტი გამოისყიდა 26, 238, *238; კონსტანტინემ ვერ შესძლო ანისის დამორჩილება 32.
- კონსტანტინე X დუკა** (ბიზანტიის კეისარი, 1059 – 1067 წ. წ.): 2, 4, 9, *9: კონსტანტინე იყო ევდოკიას ქმარი *89, 119 და მათი შვილია მიხეილ VII დუკა *89, 156, 172; ქართულ წყაროებში მას ჰქვია «კონსტანტინე დუკიწი 114, 116; კონსტანტინემ ისტორიკოსი მიხეილ ატალიატე მიიწვია სახელმწიფო საბჭოში სამუშაოდ 20.
- კონსტანტინე** (= კონსტანტინეპოლს): კონსტანტინეს კათედრა (ე. ი. საპატრიარქო კათედრა): 205: გავიდა კონსტანტინედან 80.
- კონსტანტინე გაბრა:** მას ტრაპეზუნტი დაუმორჩილებია 126 – 127; იოანე II კომნენოსი მას შეპყრობას უპირებს 127.
- კონსტანტინე დალასენოსი,** ალექსი I კომნენოსის ნათესავი დედის მხრით: 78.
- კონსტანტინე დუკა:** მიხეილ VII-ის ძმა: 17.
- კონსტანტინე დუკა პორფიროგენეტი,** მიხეილ VII დუკას და მარიამ დედოფლის ვაჟი: 16, 17 28, 42, 45, *45, 52, 54, 62, 63, 70, 71, 72, 73, 88, *88, 89, 90, 91, 93, *112, 117 («კონსტანტინე პორფიროგენისად»), 159, 160, 165 – 166, *165.. კონსტანტინეს სულიერი თვისებები 18; მისი სილამაზე, გარეგნობის აღწერა 18; საჭიროა იგი მშობელს (მიხეილ VII-ს) დაემსგავსოს 19; კონსტანტინე ანნა კომნენეს დანიშნულია ქ8, 39, 40, 113; კონსტანტინე ალექსი I კომნენოსის თანამმართველია 43 – 45, *46.

კონსტანტინე მანასე (ბიზანტიელი მწერალი და ისტორიკოსი, XII საუკ.): 169 – 174; *181.

კონსტანტინე ოპოსი: ექსკუვიტების მეთაური 81.

კონსტანტინე პსელოსი (მიქელ პსელოსის სახელი ერისკაცობაში): 1.

კონსტანტინე ფრანგოპულოსი, ხომალდების უფროსი ალექსი III ანგელოსის დროს.

კონსტანტინეპოლი (ბიზანტიის სამეფო ქალაქი): 1, 15 («პოლეოს». „ქალაქისა“), 20, *20, *29, 80 («კონსტანტინე»), 93, *93, 94, 97 («ჩავიდა კონსტანტინეს [ქალაქში]»), 105, 110, 112, 113, 114, 115, 116, *117, 118, 122, *129, 130, *131, *132, 137, 165, 205 («კონსტანტინეს კათედრა»), 208, 221, 238; კონსტანტინე-პოლის დაარსება 154, 155; იგი აიღო იუსტინიანე II-მ 705 წელს 218.

კრასნოჟონი მ.: *177.

კრეტა, კუნძული: აქ იდგა ბიზანტიის ფლოტი 214.

კრუმბახერი კ.: *33, *122, *141, *152, 155, *170, *173, *177, 179.

კუბიჩევი ვ.: *107.

კულეონი, მანიქეველთა მეთაური: 82, 85.

კუკუსო, ადგილი სომხეთში: აქ გადაასახლეს იოანე ოქროპირი 187.

კურცი ედ.: 4, 170, 171.

ლ

ლაგროვი პ.: მისი შრომა ზონარას „ისტორიაზე“ 180, 181.

ლაზარე: წმ. ლაზარეს საკვირველება 166.

ლაზები: *29; 137, 185, 206; ლაზთა მეფე წათე 185; ლაზები მოიხსენებიან ბიზანტიის კეისრის ტიტულში 133, 135, 136; ლაზ-ქანები *11. იხ, ლაზეთი და ლაზიკა.

ლაზეთი: ლაზეთი 1204 წლის წინა ხანებში ბიზანტიის იმპერიაში შედიოდა 137. – ლ ა ზ ი ა 137.

ლაზიკა: წათეს გამეფება ლაზიკაში 184, *184.

ლათინები: 96, 100, 122, 129, *184 («ლათინები ანუ რომაელები»): ლათინთა ბატონობა ბიზანტიაში 1204 – 1261 წლებში 159.

ლამბროსი სპ.: მისი „ხელნაწერთა კატალოგი“ 5.

ლასკინი გ.: 155.

ლეკადია: 211.

ლეიბი ბ. (B. Leib): ანნა კომნენეს „ალექსიადის“ გამომცემელი *36, *37.

ლეონ I (ბიზანტიის კეისარი, 457 – 474 წ. წ.): 180.

ლეონ III ისავრიელი (ბიზანტიის კეისარი, 717 – 741 წ. წ.): მისი ნათ-
ლოზის სახელი იყო „კონონ“, ამიტომ ჰქვია მას „ლეონ-კონონ-
ნი“ 227; ის რომ მიემხრო იუსტინიანე II-ს, ამან უბოძა მას
სპათარობა და გაგზავნა აბაზგიაში, სადაც დაჰყო დიდი ხანი
228, 230; იგი ანასტასი II-მ (არტემიმ) აღმოსავლეთის სტრა-
ტეგოსად დანიშნა 231; მიიღო მეფობა (717 წელს) აეტის შე-
მწეობით 232; ლეონის ვაჟი არის კონსტანტინე V კოპრონი-
მი 251.

ლეონ დიოგენე, რომანოზ IV დიოგენეს შვილი (ნიკიფორე დიოგენეს
ძმა): *90.

ლეონ დიაკონი: მისი „ისტორიის“ გაგრძელებაა მიქელ პსელოსის
„ქრონოგრაფია“ 4.

ლეონ თორნიკე, სომეხი სარდალი: მან აჯანყება მოუწყო 1047 წელს
კონსტანტინე IX მონომახოსს *15.

ლეონ-კონონი, აღმოსავლეთის სტრატეგოსი: 227.

ლეონი (რომის პაპი ლეონ III; 795 – 816 წ. წ.): მისი დახმარებით
გამეფდა კარლ დიდი 232.

ლეონტი (ბიზანტიის კეისარი, 695 – 698 წ. წ.): 223; მისი სამშობლოა
ისავრია 227; იგი იუსტინიანე II-ის დროს სტრატეგოსია 210;
იგი ორი წლით დაპატიმრებული იყო 213; მისი გამეფება 214;
მას ლანძღავენ 215; მას ცხვირი მოსჭრეს 698 წელს და ციხეში
ჩააგდეს 215; აუსტინიანე II-მ, რომელიც ხელმეორედ გამეფ-
და, ლეონტი ძელზე ჩამოჰკიდა 218, 219.

ლეონტი მროველი: 189.

ლიბია: 138, 201.

ლიგიელები: ცხოვრობენ მოხანებებელ და ამაზონთ შუა 196, 197.

ლიდია: *145.

ლიმონი: 137.

ლიპარიტი: ბიზანტიური ჯარის სარდალია 23 – 26; ეხმარება ბიზან-
ტიელებს თურქებთან ბრძოლაში 236 – 238; ლიპარიტის დიდ-
სულოვნება და მდგრადობა 25; ლიპარიტის დატყვევება და
გამოსყიდვა 237 – 238; იგი ტყვეობიდან განთავისუფლებულ
იქმნა 1051 წელს *25.

ლიუბარსკი ი: (Я. Н. Любарский): 37, *45, *59, *79, *83, *83, *88,
*104, *111, *119.

ლიხთ-იქითნი: 137.

ლიხუდე: პატრიკიოსი სტეფანე ლიხუდე, ბიზანტიის სარდალი
23, *23.

ლოლაშვილი ივ.: 260.

ლონგიბარდია: 84, 94, 97; მისი მფლობელი რობერტი 165.

ლუკულე, რომაელი სარდალი, ცნობილი თავისი სიმდიდრით, ხელგამლილობით, მწერლობის სიყვარულით: 192, 194, 195.

მ

მაგნენტიუსი (Flavius Magnentius), რომაელი კეისარი (350 – 353 წ.წ.): 203.

მაგოგი (ბიბლ.): 182, *183, 191. – მაგოგელნი 191; «ამჟამად სკვითებად წოდებულნი» 182.

მადაი (ბიბლ.): 182 (მადაიმ, მადომ), *138, 191. – მადელნი (მიდიელები) 182, *183 (მადიელები), 191.

მაგრები: «ელისა, რომლისაგანაც არიან მაგრები» *184.

მაგრიკიოსი (ბიზანტიის კეისარი, 582 – 602 წ. წ.): 208; ხაგანს ზავსა სთხოვს 209.

მაზიკები (ბიბლ.): *184.

მაკარი ხრისოკეფალე, X IV საუკუნის მწერალი: 169.

მაკედონელები: 81, *184, 189; მაკედონელთა ძლიერება 196.

მაკედონია: *88.

მაკუაკები (ბიბლ.), ტომი: *184.

მალალა (იოანე მალალა): 158. იხ. იოანე მალალა.

მანასკერტი (მანძიკიერტი): 26.

მანზიჯი (არაბულად გამოთქმული «ბამზიკე», იერაპოლისის ძველი სახელი): 168.

მანგანა: მთავარმოწამის გიორგის სავანე – მანგანა 71; მანგანის კარიბჭე («პერიბოლოს») 239.

მანი (ახალი მოძღვრების მეთაური): 109.

მანიქეველები (მანის მოძღვრების მიმდევარნი): 84, 207; მანიქეველთა მოდგმა 86; მანიქეველთა მწვალებლობა 108; მანიქეველთა მოძღვრება 109.

მანლიოსი, სახალხო ტრიბენი: 192.

1. მანუელ II კომნენოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1143 – 1180 წ. წ.): 122, 126, 127, 140, 141, 143, *178; მანუელ კომნენოსის ვაჟია ალექსი (ალექსი II კომნენოსი) 123; მისი რძალია ირინე 169; მისი პირველი ცოლია ირინე (ბერტა), ხოლო მეორე – მარიამ ანტიოქელი 128; ბიზანტიის კეისრის ტიტული მანუელის დროს 133 – 137; მანუელმა 1166 წელს მოიწვია საეკლესიო კრება 134, *134; მანუელი აწყობს ლაშქრობას აზიაში 144; მისი

ჩასვლა ბითვინიაში 145; მანუელის ურთიერთობა ყიზილ-არსლანთან 149, *151;

2. მანუელ მავროზომი, მეანდრის დაბლობის მფლობელი: 130.

3. მანუელი, ანდრონიკე I კომნენოსის ვაჟი: *131.

4. მანუელი: მანუელის სახელობის მონასტერი 165.

მარგარიტა, უნგრეთის მეფის ბელა III-ის ასული 122.

მართა (საქართველოს მეფის ბაგრატ IV-ის ასული, ბიზანტიის კეისარზე გათხოვილი და მ ა რ ი ა მ ა დ წოდებული): 112, 116, 118; დედოფალი მართა ბერძენთა მეფის მიხეილ დუკას მეუღლე 113, 114; მართა კონსტანტინეპოლში 114; მართა უფლისწული კონსტანტინე დუკის რძალი 114; მართა ავღუსტინა-ისი 117, 166; მართას ძმა გიორგი (საქართველოს მეფე გიორგი II) 115 იხ. 1 მარიამი.

მარი ნიკ.: აკადემიკოსი; *98, 158.

1. მარიამი (ბიზანტიის დედოფალი, მიხეილ VII დუკას მეუღლე): 16 (მარიამ მართა-ყოფილი), 37, 42, 43, *45, *49, 56, 61, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 89, 90, 92, 93, 112, 113, 114, 155, 156, 159, 160. მისი გვარიშვილობა და სიმდიდრე 17; მისი სილამაზე 17; მარიამის ვაჟია კონსტანტინე დუკა პორფიროგენეტი 88, *88, (და სხვაგანაც); მარიამის ვაჟი ალექსი კომნენოსის თანაკეისარია 43, *46; მარიამი მისთხოვდა ნიკიფორე ბოტანიატეს 37, 46, 163 – 165, *165; ნაზი ახალგაზრდა მიხრწნილ მოხუცს (ბოტანიატეს) მისთხოვდა 174; მარიამ დედოფალი და ალექსი კომნენოსი 47; მარიამის კავშირი პეტრიწონთან *107, *108; მარიამი დავით აღმაშენებელს მოსწრებია 116; მარიამი მოლოზან-იქმნა 165. ზოგიერთი ისტორიკოსი მას „მარიამ ალანელს“ ეძახის 160, 164.

2. მარიამი (საქართველოს დედოფალი, გიორგი I-ის მეუღლე, ბაგრატ IV-ის დედა): 114; მიდის ბიზანტიაში საქართველოს სახელმწიფო საქმეებზე მოსალაპარაკებლად 235, *235.

3. მარიამი (მანუელ I-ის ქალიშვილი პირველი ცოლისაგან): 127, 128, *130.

4. მარიამ ანტიოქელი (მანუელ I-ის მეორე ცოლი): 123, 127, 128.

მარიუპოლი: *111.

მარმარილოს ზღვა: *177.

მასაგეტები: არიან ბიზანტიის ჯარში 144; მასაგეტები სპარსეთში შევიდნენ და მას დიდი ზიანი მიაყენეს 202; ალბანელები დიონ კასიოსის მიხედვით მასაგეტები არიან 201.

- მაქსიმე აღმსარებელი:** მაქსიმე ფილოსოფოსი და მოწამე 102.
- მაქსიმიაზე** (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი, 431 – 434 წ. წ.); 205
- მალღონი** (ბიბლ.): ღომარად სახელ-დებულნი მალღონი 182.
- მახარაძე ნელი:** 118.
- მეანდრე,** მდინარე: მეანდრის დაბლობი 130.
- მეგალოპოლი,** ქალაქი: 226.
- მეზია,** მზზია: 143.
- მელანგია,** ადგილი მცირე აზიაში: 150.
- მელიტენე:** მას ანადგურებენ არაბები 162; მისი დარბევა თურქების მიერ XI საუკუნეში 31.
- მელიგმა:** მისი ძმა არის ტუტუმი, სელჯუკთა ამირა სირიაში *74.
- მენელაოსი** (მითოლ.): ქერა მენელაოსი (ამას ადარებს ისტორიკოსი მარიამის ვაჟს კონსტანტინეს) 62.
- მეოტიდის ტბა:** 202.
- მესემბრია,** თრაკიის ქალაქი: 228.
- მესოპოტამია:** 75, 200; მესოპოტამიას ანადგურებენ არაბები 162; მისი დარბევა თურქების მიერ XI საუკუნეში 31; მესოპოტამიის პროვინცია (აქ მოსამართლედ დაინიშნა პსელოსი) 1.
- მესქინნი,** «მესხიოას მიერ აღშენებულნი» 182. იხ. მესხინეპი.
- მესხეთის მთა:** 188, 195.
- მესხინები:** მესხინთა ტომი 182 («აწ კაპადოკიელებად სახელ-იდებიან»), 191.
- მესხიოა:** «მესქინნი მესხიოას მიერ აღშენებულნი აწ კაპადუკად იწოდებიან» 182.
- მიდი:** „მადელნი.. რომელნიცა ელლინთა მიერ მიდად იწოდებიან“ 182.
- მიდია:** 145, 200.
- მიდიელები:** 22. 188, 196, 201.
- მითრიდატე:** 188, 192, 193, 194, 195, 197, 198, 201.
- მიქელ პსელოსი** (XI საუკუნის მოღვაწე, მეცნიერი და მწერალი) 1 – 19; ერისკაცობაში კონსტანტინე 1; მას ეწოდება «იპერტიმოს» (ზეშთაპატივოსანი) 9; პსელოსს დაუახლოვდა იოანე იტალოსი 95, 96. (იტალოსი წინააღმდეგობას უწევს პსელოსს); ანნა კომნენე იმეორებს პსელოსის აზრებს *103, *104; მიქელ პსელოსი დოგმატების დასაბუთებას მოითხოვდა 2 – 3, 120; პსელოსის თანამედროვე ისტორიკოსი იოანე სკილიცე 161; მიქელ პსელოსის ცნობით „იბერიის სტრატეგოსად“ გაიგზავნა

თორნიკე *15; მიქელ VII-ის დახასიათება პსელოსის ქრონოგრაფიაში 16. იხ. აგრეთვე პსელოსი.

მიხეილ II ამორეველი, ე. წ. „ჩლიფინა“ (ბიზანტიის კეისარი, 820 – 829 წ. წ.): 135 .

მიხეილ IV პაფლაგონელი (ბიზანტიის კეისარი, 1034 – 1041 წ. წ.): 4, 9, *9, *19.

მიხეილ V კალაფატი (ბიზანტიის კეისარი, 1041 – 1042 წ. წ.): 9, *9, *19: იგი იყო მიხეილ IV პაფლაგონელის ძმისწული, რომელსაც კესაროსის პატივი ჰქონდა 4.

მიხეილ VI სტრატოტიკი (ბიზანტიის კეისარი, 1056 – 1057 წ. წ.): 2, *9, *19; მას მიხეილ მოხუცს ეძახიან 4.

მიხეილ VII დუკა პარაპინაკი (ბიზანტიის კეისარი 1071 – 1078 წ. წ.): 2, *29, 34, 42, 43, *45, 62, 67, 70, *74, *89, 90, *107, *108, 112, *113, *117, 119, 155, 159; მისი აღმზრდელი იყო მიქელ პსელოსი 16; მიხეილის დედაა ევდოკია *89, 155, *172; მიხეილი 1067 წლიდან კეისრის თანამოსაყდრეა 172, *172; ტახტზე ავიდა დიოგენეს შემდეგ 41; მისი მეუღლეა მარიაში, ბაგრატ IV-ის ასული 16, 42, 96, *96; 756, 160, 166 მიხეილის ტრფობა მარიამისადმი 17; მიხეილის ვაჟია კონსტანტინე დუკა პორფიროგენეტი 38, *38, 39, 72, 160, 165; მიხეილის ნახევარძმან იკიფორე დიოგენე 118; მიხეილის დროს შეუდგა პსელოსი თავისი „ქრონოგრაფიის“ გაგრძელების წერას *19; მის დროს მოღვაწეობს მიხეილ ატალიატე 20; მიხეილი ტახტიდან ჩამოაგდეს 37, 166; იგი გაკრიჭეს 164, 173; იგი მიტროპოლიტია ეფესოში 164 – 165, 174, *174.

მიხეილი, კომნენოსების სიძე, სეკრეტონთა ლოგოთეტი 61, 62.

მიხეილ ატალიატე, XI საუკუნის ისტორიკოსი: 20 – 32; 35; მისი „ისტორია“ 167, 168, *168; მას იმეორებს სვილიცეს გამგრძელებელი 31, 162.

მიხეილ გაზრა, სტრატეგოსი: 146, 147, 149, 150, 152.

მიხეილ ვრანა: 147, 149: კვიპროსზე სარდლობდა ბიზანტიის ჯარს 144.

მიხეილ ხონიატე: 122.

მომედი, აგარიანთა მხედართმთავარი VII საუკუნეში: 216.

მომფსუესტია, ქალაქი კილიკიაში: *74.

მონომახოსი, კონსტანტინე IX მონომახოსი: 49.

მონფერატელი მარკიზი: მისი შვილია კონრადი: 128.

მორავიკი გ.: გამოჩენილი უნგრელი ბიზანტინისტი. *33, *122, 135, *151, *153, 585 *161, *170.
მოსოქ (მოსოხი), იაფეტის ძე 182.
მოსოხი (ბიბლ.): 182, 184, *184, 191.
მუზაკე, ბიზანტიელი მოხელე: 92.
მუკია, პომპეუსის ცოლი: 198.
მუხუმედი. (მუჰამედი): კესარიის მფლობელი: 126, 127.
მუჰლიდნი: *151.
მჯზია (მეზია): 143.
მცირე აზია: აქ იყო თრაკეზიონის თემი 161.

ნ

ნავპაქტი: ნავპაქტის მიტროპოლიტი კონსტანტინე მანასე 169.
ნებროთი: *79.
ნეგრა, ქალაქი: აქაური მანიქეველები ამოწყვიტა კავადმა 207.
ნეოპტოლემოსი, აქილევსის ძე: 18.
1. ნესტორი, პილოსელი (მითოლ.): 19; მეორე პილოსელ ნესტორს ეძახდნენ ნიკიფორე ბოტანიატეს 173.
2. ნესტორი (ანუ ნესტორიოსი), მწვალებელი: 163, *163.
ნეფტალიტები, ჰუნნ-ნეფთალიტები (ანუ თურქები) 23; მათი შემოტევა XI საუკუნეში იბერიაზე, ხალდიაზე, მესოპოტამიაზე 31.
ნიზიბინი: კონსტანტი მეფემ ნიზიბინი გაამაგრა 202, 203.
ნიკეა: 74, 75, 122, 130, *131, 231; ნიკეა ბიზანტიის დედაქალაქია 226; ნიკეა ხელთ იგდო ნიკიფორე ბოტანიატემ 173, 174.
ნიკეტა ხონიატე (XII საუკუნის ისტორიკოსი): 122 – 139, *149, 152.
ნიკიფორე, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (806 – 815 წ. წ.), „ქრონოგრაფის“ ავტორი: 178.
ნიკიფორე III ბოტანიატე ბიზანტიის კეისარი, 1078 – 1081 წ. წ.): *29, *30, 55, 62, 65, *83, 112, 113, 116, 117, 169; ნიკიფორეს ეძახდნენ პილოსელ ნესტორს 173; ნიკიფორემ გაგზავნა ალექსი ნიკიფორე ვრიენიოსის წინააღმდეგ 37; ნიკიფორემ გააუქმა ხელშეკრულება რობერტის ასულის ელენეს დანიშვნის შესახებ მარიამ მართა-ყოფილის შვილზე, კონსტანტინე პორფიროგენეტზე 40; ნიკიფორეს ძალიან უყვარდა ალექსი და ისააკ კომნენები 47; ნიკიფორემ შეირთო მარიამ მართა-ყოფილი 67, 69, 70, 164, *165, 174. ნიკიფორეს დროს მოღვაწეობს მიხეილ ატალიატე 20; ნიკიფორე ბოტანიატეს ჩამოგდება ტახტიდან 61.

ნიკიფორე დიოგენე, რომანოზ IV დიოგენეს შვილი და მიხეილ VII დუკას ნახევარ-ძმა 89, *90, 118, 119; იგი მარიამ დედოფალმა დაიახლოვა 90, *107. ნიკიფორე დიოგენეს შეთქმულება ალექსი I კომნენოსის წინააღმდეგ 92, 93.

1. **ნიკიფორე ვრიენიოსი** (უფროსი): ნიკიფორე ვრიენიოსის (ანნა კომნენეს მეუღლის) მამა 34; იგი დირახიუმის დუკად აღაზრდა მიხეილ VII დუკამ 37; მან გაიზარა გადგომოდა მიხეილს 37/

2. **ნიკიფორე ვრიენიოსი** (უმცროსი), ანნა კომნენეს მეუღლე: 33, 34; ნიკიფორეს „ისტორია“ 21, *51, *165; იგი უზვად სარგებლობს მიქელ პსელოსის „ქრონოგრაფიით“ 4; ნიკიფორეს შვილიშვილია ნიკიფორე კომნენოსი 170.

1. **ნიკიფორე კომნენოსი**, ალექსი I კომნენოსის ძმა, დიდი დრუნკარი *59.

2. **ნიკიფორე კომნენოსი**, ანნა კომნენეს და ნიკიფორე ვრიენიოსის შვილიშვილი: 170.

ნიკიფორე მელისენი, კესარი (მას ცოლად ჰყავდა ალექსი I კომნენოსის და ევდოკია): *82, 83, *83.

1. **ნიკიფორე ფოკას ძე**: ნიკიფორე ქსიფიასთან ერთად აუჯანყდა ბასილის 234.

2. **ნიკიფორე ქსიფიასი**; ნიკიფორე ფოკას ძესთან ერთად აუჯანყდა ბასილის 234.

ნიკოლაძე ევს.: 6.

ნიკოლოზ ვრანა: კაცი მამაცი და საომარ საქმეებში გამოცდილი 81.

ნიკომედა: 227, 231.

ნისის თემი: 107.

ნოე (ბიბლ.): *183.

ნომოსი, პატრიკოსი და აპოკურაპალატი: მისი შვილიშვილი ცოლად შეირთო ლაზთა მეფემ წათემ 185.

ნორმანები: *97; ნორმანელი ტირანები 39.

ნოხო (ბიბლ.): 182.

ნუმადია: «ლიბიიდან ნუმადიამდე» 138.

ნურადინ ბეროელი, სატრაპი: 145.

ნუცუბიძე შ., აკადემიკოსი: 7, 8, *8.

ო

ოინაო: ოინაოს პონტური ქალაქები 150.

ორესტე (მითოლ.): ორესტე და პილადე 49.

ორესტიადა, ქალაქი (ადრიანოპოლის ძველი სახელმწოდება): 81.

ოსროენე: ოსროენის პროვინცია 207.
 ოსტროგორსკი გ., 152.
 ოფსიკიონი: ოფსიკიონის თემი 225.
 ოქროპირი: 205. იხ. იოანე ოქროპირი.

პ

პაგანები, ტომი 135, 136.
 1. პავლე: პავლე ბერი 213.
 2. პავლე (კალინიკეს, მანის მიმდევარი ქალის, ვაჟი): 109, *109.
 3. პავლე: პავლეს ტაძარი 110.
 პავლოვი ა: *177, *178.
 პაკურიანი (Пакуриан Pacurianos) იხ. ბაკურიანი, გრიგოლ ბაკურიანისძე:
 პალესტინა: 200. აიღეს სპარსელებმა VI საუკუნეში 209.
 პალესტინელი: მათი ელჩები ბიზანტიონში 145.
 პანონია: 136.
 პაპადოპულო-კერამეცსი ა.: *111.
 პართები: 138.
 პატროკლე (ტროადის ომის გმირი): 67.
 პაფლაგონია: 127, 200; პაფლადონი 182.; პაფლაგონიას თავს დაესხნენ სპარსელები VI საუკუნეში 209.
 პაფლაგონელები: 131, 191; პაფლაგონთა ქვეყანა 150.
 პეგასი (მითოლ.): პეგასი და ბელეროფონტი 172, *172.
 პენტეგოსტი, ადგილი სერის მიდამოებში, მაკედონიაში; 88.
 პერამი, წარმოშობით სპარსელი, სარდალი: 144
 პერიბლეპტის სავანე (ღვთისმშობლის სახელობის მონასტერი): 61, *61.
 პერნივი: აქ იყო მარიამ დედოფლის მამულები 89, *108.
 1. პეტრე პატრიკიოსი, ბიზანტიელი ისტორიკოსი (VI საუკ.) 178.
 2. პეტრე პატრიკ-ყოფილი, ბერი (XI საუკ.): 114.
 პეტრიწონი: აქ იყო მარიამ დედოფლის მამულები 89, *108; 118; პეტრიწონის მონასტერი და სემინარია *107, 108; პეტრიწონში ჩააყენა ჯარი ალექსი კომნენოსმა 106, 107.
 «პიგის» მონასტერი (კონსტანტინეპოლში); 97.
 პითაღორელები (მათ აგრეთვე „იტალიელები“ ეწოდებათ): 121.
 პილადე (მითოლ.): ორესტე და პილადე 49.
 პილე, ადგილი ბითვინიაში; 145.
 პლატონი: *79, 97, 101; პლატონის დიალოგები 33.

პლუტარქე: 178.

პოლემონის პონტო: 208.

პოლისი (ე. ი. კონსტანტინეპოლი): 15

პომპეუსი: 192, 197, 199; პომპეუსი და მისი ცოლი მუკია 198; პომპეუსი მიდის მითრიდატესთან 188, 193; თავს დაესხა ალბანელებს 189; კოლხიდისკენ გაემართა 196; პომპეუსი და ტიგრანი 194; პომპეუსმა დიდი ტრიუმფი გადაიხადა 200, 201.

პონტო: 188, 195, 200, 202; პონტოს ერაკლია 131; პონტოს მიტროპოლია 208; პონტოს სანაპირო 127; «ადგილნი პონტოსანი» 137.

პოპოვი ა.: *181.

პოტაპოვი პ.: *181.

პორფირიოსი: პორფირიოსის მოძღვრება 101.

პოსინი: პოსინის მიერ შედგენილი ლექსიკონი *36.

1. **პროკლე,** V საუკუნის ფილოსოფოსი: პროკლე დიადოხოსი: 101.

2. **პროკლე** (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი, 434 – 447 წ. წ.): იგი იოანე ოქროპირის მოწაფე იყო 205.

პროკოპი კესარიელი (ისტორიკოსი, VI საუკ.): 36, 178, 189, 190: პროკოპის ცნობები აბაზგების შესახებ 228.

პროპონტიდა: 73.

პსელოსი (მიქელ პსელოსი): 35, 97, 178 («ვსელოსი»). იხ. მიქელ პსელოსი.

ჟორდანია თედო: 115, 116, 117, *117.

რ

რადინოსი, კონსტანტინეპოლის ეპარხოზი: 61, 62.

რაინარი, კესაროსი: იგი მანუელ I-ის სიძეა 128.

რანნი («რანთა და კახთა»): 117.

რაული, დიდებული: რობერტ გვისკარმა იგი ელჩად გაგზავნა ნიკოფორე ბოტანიატესთან 43, 44.

რეგენეპი (რეგინეპი), ტომი: ასხანაქსები, ამჟამად რეგინეპი რომ ეწოდებათ 182; *184, 191.

რექტორი (რექტორი), მონაზონი: თავის თავს მიხეილ მეფედ აცხადებდა 41, 42.

რენალდი, ანტიოქიის მთავარი: 144.

რენო ე. (Renauld), მიქელ პსელოსის „ქრონოგრაფიის" გამომცემელი: 4.

რიზე: 1) დაბა ტრაპეზუნტის მხარეში *145; 2) სოფელი მცირე აზიაში 145, 146.

რინდაკი, მხარე: 150.

რიფათი, ძე ლამერისი (ბიბლ.): 182, 183, *184; რ ი ფ ა თ ე ლ ნ ი («წინათ პაფლაგონელებს ეძახდნენ») 182, 183.

რიქათი: *184 («რომლისაგანაც არიან სავრომატები»).

რიწიონი, სოფელი მცირე აზიაში: 146.

რობერტი (რობერტ გვისკარი), ლანგობარდიის მფლობელი: 41, 82, 165; მის ქალიშვილზე, ელენეზე, დანიშნეს მარიამის ვაჟი კონსტანტინე *38, 39, 165; რობერტთან გამოცხადდა ცრუ-მიხეილი 41, 42; რობერტი გაიძვერაა 43, 44; მისი ვაჟია ბოემუნდი 73; ალექსი კომნენოსი ემზადება რობერტ გვისკარის წინააღმდეგ საომრად 83.

როდიოსი (ბიბლ.): *184; რ ო დ ი ე ლ ე ბ ი *184.

1. რომაელები (დასავლეთისა): 190, 192, 194, 195, 196; მათ ლატი-ნები ეწოდებათ 184; მათ დაიპყრეს ეპიდამნი *97; რომაელების წინააღმდეგ იბრძოდნენ იბერები 21; რომაელების მეფე კარულოსი (კარლ დიდი) 232.

2. რომაელები (ბიზანტიელები): 32, 37, 44, 46, 128, 143, 147, 148, 149, 15; 185, 186, 206, 211, 229, 230, 235, 236, 237; რომაელთა მეფეა მონომახოსი 94, მიხეილ დუკა 41, ალექსი I კომნენოსი 66, მანუელ I კომნენოსი 133, თეოდორე ლასკარი 131; რობერტ გვისკარი ოცნებობდა რომაელთა ტახტი მიეღო 39; რომაელთა ქვეყანა 23, 162; რომაელთა სახელმწიფო 26, 35, 38, 94; რომაელთა სახელმწიფოს საზღვრები 135; რომაელთა სამფლობელო 138; რომაელთა ქვეშევრდომები 133 – 137, მათი ხელქვეითი ტომები 163; რომაელთა ციხე-სიმაგრეები 150; რომაელთა ჯარი 31, 87, 146; რომაელების ფლოტი 214; რომაელების სიმწყობრე 28; რომაელთა ქვეყნებს არბევენ სკვითები 86; რომაელთა წინააღმდეგ ილაშქრა ხაგანმა 209; მათ მიწაწაღზე შეიჭრნენ არაბები 214; რომაელები დაამარცხეს ბულგარელებმა 220; რომაელთა წინააღმდეგ ემზადება რობერტი 42, 43; ლათინები რომაელთა წინააღმდეგ იბრძვიან 97; რომაელებმა დალაშქრეს სირია 216; რომაელებმა გაჟლიტეს აბაზგები 28, 29. – რ ო მ ა უ ლ ი წ ა რ წ ე რ ე ბ ი 210.

რომანა: რომანოზ არგირის მიერ აგებული მონასტერი *61.

რომანოზ III არგიროსი (ბიზანტიის კეისარი, 1028 – 1034 წ. წ.): 4, 9, *9, *19, 61; მან თავისი ძმისშვილი (თუ დისშვილი) დანიშნა ბაგრატ IV-ზე 235. მის მიერ აგებული მონასტერი *61.

რომანოზ IV დიოგენე (ბიზანტიის კეისარი, 1067 – 1071 წ.წ.): 2, 20, *74, 172, *173, *173; იგი არის ნიკიფორე დიოგენეს მამა *89, 119; მან ილაშქრა 1068 წელს იერაპოლისში 167 – 168; რომანოზის მოწინააღმდეგეა ნიკიფორე ბოტანიატე *29; რომანოზს თვალები დასთხარეს 74, *173.

რომი: 97, 178, 192, 198, 199, 202; 207, რომის იმპერია 21, 200; რომის პროვინციად გამოაცხადა პომპეუსმა სირია 198; რომის სახელმწიფოს მართავს თეოდოსი მცირე 205. რომში VI საუკუნეში უპირველესი ქურუმი იყო აგაპეტოსი 207.

რუისი: რუის-ურბნისის კრება 117; რუის-ურბნისის „მეგლის-წერა“ *160.

ს

საბერძნეთი (ბიზანტია): ბასილი II-ს «შიში აქუნდა საბერძნეთით განდგომისა» და მოსთხოვა გიორგის მძევლად შვილი ბაგრატო გაეგზავნა *30; საბერძნეთში დედოფლობდა მარიამ მართაყოფილი 116, *117. საბერძნეთში მყოფი ქართველები 158.

სავრომატები: ისინი არბევენ ერთ სკვითურ ტომს 85; რიქათი, რომლისაგანაც არიან სავრომატები *184.

სათა კ.: 4, *20.

სალერნო იტალიის ქალაქი: 43.

სამბსონი (გოლიათი სამსონი): *79.

სამისონი (პონტოს ქალაქი სამსუნის): 137; ძველად მას ერქვა „ამინ--სოს“ ან „ამისოს“ *132.

სამოსატა, ქალაქი სირიის პროვინციაში, კომაგენეში: 216.

სამსუნის იხ. სამისონი.

სამუელი: მისი გამოხდომები ბიზანტიის წინააღმდეგ 233.

სანიგები (ქართული ტომი): *29.

სარკინოზები: სარდალ ტატიკიოსის მამა იყო სარკინოზი 81.

სარმატები: «მაგოგისაგან არიან წარმოშობილი გუთები, სარმატები და სკვითები» *183.

საქართველო: *15, 112, *117, 118, 119; *126, 129, 181, *181, 190; გიორგი I საქართველოს მეფე *30; ბიზანტიასა და საქართველოს შორის კონფლიქტი 1022 – 1023 წელს *30; საქართვე-

ლოში ცნობილია, ნესტორის მწვალეობა *163; საქართველოს იბერები და ისპანიის იბერები *22.

საჯა: დუნაის გასწვრივ მცხოვრებ ერთ-ერთი ტომის (ბულგარელების?) წინამძღოლი 85.

სევეროსი (ანტიოქიის პატრიარქი, 512 – 518 წ. წ.): იგი მონოფიზიტი იყო 208 .

Sewter E. R. A.: მიქელ პსელოსის “ქრონოგრაფიის“ ინგლისურად მთარგმნელი 5.

სელჯუკები: *117: სელჯუკთა ამირა სირიაში ტუტუში *74; სელჯუკების სულტანი ყიზილ-არსლანი *151.

სერი, მაკედონიის ქალაქი: სერის მიდამოები 88.

სერბები: 133, 136; სერბლები 135, 136.

სერვლია, იოანე იტალოსის მოწაფე: 101.

სესთლავი: დუნაის გასწვრივ მცხოვრებ ერთ-ერთი ტომის (ბულგარელების?) წინამძღოლი 85.

სიაოში, დიდი სულტანის ელჩი: იგი იბერიული წარმოშობისაა 73, 77, 78, 79; რას ნიშნავს სიტყვა „სიაოშ“ *79.

სიბთ-იბნ ალ-ჯაუზი (არაბი ისტორიკოსი): *79.

სიკე, ნავსაყუდელი (კონსტანტინეპოლში; ახლანდელი პერა ანუ გალატა): 215.

სიკელიელები (სიცილიელები): *184.

სიკუტრისი ი.: *19.

სიმეონ დვალი (გადამწერი ჰრომანას მონასტერში): 115.

სიმეონ ლოგოთეტი (სიმეონ მეტაფრასტი): 178.

სინა: სინას მთის ხელნაწერი *25.

სინადინი, წარჩინებული: მას ვარაუდობს ნიკიფორე ბოტანიატე თავის მემკვიდრედ სამეფო ტახტზე: 51 – 59.

სინოპი: *74, 75; 78; 79; 187, 222.

სირია: 23, 195: რომის პროვინციად გამოაცხადა იგი პომპეუსმა 198; სირიის საზღვრებთან მდებარეობდა დვინი 32; სირიაში წარმოიშვა ნესტორის მწვალეობა *163; სირია აიღეს სპარსელებმა VI საუკუნეში 209; სირია დალაშქრეს ბიზანტიელებმა 216; კვლი-სირია 167.

სირმიონი, (ქალაქი პანონიაში): ჰუნები სირმიონის ასაღებად ჯარს გზავნიან 147; სირმიონი დაიპყრო ხაგანმა 208.

სისინიოსი (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი, 426 – 427 წ. წ.): 205.

სიცილია: 93: სიცილიის მეფე როგერი (როჟერი) 143.

- სიცილიელები:** ისინი გადაუდგნენ რომაელთა (ე. ი. ბიზანტიელთა) სახელმწიფოს 94.
- სკაბალანოვიჩი ნ.:** *170, 179.
- სკვითები,** 13, 47, 86, 110, 136, *183, 202; სკვითები ზორილე და გერმანე 46; მაგოგელნი ამჟამად სკვითებად წოდებულნი 182; მაგოგისაგან არიან წარმოშობილი გუთები, სარმატები და სკვითები *183..
- სკილიცე** (ისტორიკოსი იოანე სკილიცე, XI საუკ.): 35, 136, 159. 178, 181; სკილიცე-კედრენე *235, იხ. იოანე სკილიცე.
- სკილიცეს გამგრძელებელი:** 21, 178, 161 – 168.
- სკირტი,** მდინარე: 2907.
- სკლირენა** (კეისარ კონსტანტინე მონომახოსის საყვარელი): 2.
- სკვთა:** 182.
- სლავები:** 47, 232; სლავთა რაზმი 211: სლავური ქვეყნები 180; სლავური ტომები იუსტინიანე II-მ დაიმორჩილა 210; ხაგანმა აამხედრა სლავები ბიზანტიის წინააღმდეგ (VI საუკუნეში) 209; სლავი ქრონოგრაფოსები 180.
- სმირნა:** სმირნის ეპისკოპოსი კიროსი 206.
- სოკოლოვი ნ. პ.:** 139, *139.
- სოკრატე,** ფილოსოფოსი: *79.
- სოლომონი:** სოლომონ ბრძენი *79, 110.
- სომხეთი:** სომხეთის პროვინცია 187; სომხეთის მთავარი 144. იხ. არმენია.
- სოფენე:** რომაელებს წაერთვათ სოფენე 195.
- 1. სოფოკლე,** ტრაგიკოსი: 17.
- 2. სოფოკლე:** ლექსიკოგრაფი Sophokles *124, *160.
- სპანდიარი,** გოლიათი: *79.
- სპარსეთი:** 23, 146, 202; ქრისტიანების დევნა სპარსეთში *163.
- სპარსელები,** სპარსნი: 138, 185, 189, 196. სპარსთა სულტანი 74; სპარსთა სამეფო 185; სპარსელების მეზობლები არიან ჰუნნ-ნეფთალიტები 23; სპარსელთა ჯარებმა ნიზიბინს ალყა შემოარტყეს 202; სპარსელებმა VI საუკუნეში აიღეს სირია, პალესტინა და ფინიკია 209; სპარსთა მეფემ ომი დაუწყო ლაზთა მეფეს წათეს 186; ლაზთა მეფე წათე გადაუდგა სპარსელებს 206, – ს ს პ ა რ ს უ ლ ი დ ი ა ლ ე ქ ტ ი 25.
- სტანიმაკი,** ქალაქი: 108.
- 1. სტეფანე:** მას ალყა აქვს შემორტყმული ზევგმისათვის 146.

2. სტეფანე საჭურისი (იუსტინიანე II-ის დროს): 212; იგი დაწვეს 213 – 214.

სტრაბონი: *22, 189.

სტრატონიკე: მითრიდატეს დროს მას ეპყრა ერთი ფრიად მდიდარი ციხე 197.

სტრიმონი, მდინარე: 88.

სტუდიელთა მონასტერი: 112, 156, 160, 166.

სულეიმანი (ამირა): 73, 74, 75, 76.

სუსიელები: სუსიელების ელჩები ბიზანტიონში 145.

ტ

ტავროდ მთა: 182; ტავრის მთა 182, 191.

ტავრო-სკვითები (ბასილი II-ის დროს): 711.

ტაკიტუსი (რომის იმპერატორი M. Claudius Tacitus, 275 – 278 წ. წ): 202.

ტანაისი, მდინარე: 182, 191.

ტარამანტები: რიფათი, რომლისგანაც არიან გარეგანი ტარამანტები *184: თარსები, საიდანაც არიან შინაგანი ტარამანტები *184.

ტარსო (თარსო): ქალაქთა უპატოსნესი იწოდების 183; ყველაზე უპატოსნეს ქალაქს ტარსოს იერქვა 183, 192.

ტატიკოსი, ალექსი I კომნენოსის ერთგული მხედარმთავარი, წარმოშობით თურქი: 81, 89, 91.

ტატუში, მხედართმთავარი (XI საუკ.), წარმოშობით პაჭანიკი: ტატუში, რომელსაც ხალიც ეწოდებოდა; ფლობდა დრისტრას 85.

ტერველი (ტერბელი), კესაროსი: იგი ბულგართა მთავარია 217.

ტერველიოტები, ტომი: ისინი ჩამოშორდნენ ბიზანტიას და გახდნენ თვითთავადნი 135, 136.

ტერნოვსკი თ. ა.: *181.

1. ტიბერიოს III აფსიმარე (ბიზანტიის კეისარი, 698 – 705 წ. წ.):

მისი სახელია აფსიმარე, მან ჩაიბარა ფლოტი 215, განიზრახავს იუსტინიანე II-ის მოკვლას 217: იგი 705 წელს აპოლონიადაში გაიქცა 218; მან კეფალენიაში გადაასახლა ფილიპიკე 221; იუსტინიანემ, ხელმეორედ რომ გამეფდა იგი ძელზე ჩამოჰკიდა 218 – 219.

2. ტიბერიოსი (იუსტინიანე II-ისა და თეოდორას შვილი): 219; მისი მოკვლა 222 – 223.

1. ტიგრანი, არმენიის მეფე: 192, 194, 195; მისი ცოლი ზოსიმე 201.

2. ტიგრანი, ტიგრანის ძე („ახალგაზრდა ტიგრანი“): 194, 201.

ტირანიელები: ესპანელები, რომლებსაც აგრეთვე ტირანიელები ეწოდებათ *184.

ტოროსი, სომხეთის მთავარი: 144.

ტოდრულბეგი, სულტანი: 238, *238, 239; მან განათავისუფლა ლიპარიტი: 25, *25.

ტრავლე, მანიქეველი (ნიკიფორე ბოტანიატემ ტრავლე დომესტიკოსის თანამდებობაზე აღაზევა): 86.

ტრიადიწა: პეტრიწოსში და ტრიადიწაში ჩააყენა ჯარი ალექსი I კომნენოსმა 107.

ტრაპეზუნტი (ტრაპიზონი): 110, 150, 208. ტრაპეზუნტის დუკად დანიშნა ალექსიმ თეოდორე გაბრა III; კონსტანტინე გაბრას დაუმორჩილებია ტრაპეზუნტი 127; ტრაპეზუნტი ბიზანტიას ჩამოართვა თამარ მეფემ «და მისცა ნათესავსა თვსსა ალექსის კომნიანოსსა, ანდრონიკეს შვილსა» 137, *125.

ტუტუში, ალფ-არსლანის ვაჟი, მელიქშას ძმა, სელჯუკთა ამირა სირიაში: 74; 75, 76, 77.

უ

უბერტოპულე (რობერტ გვისკარის დისწული, ბიზანტიის სამსახურში მყოფი): 61.

უნგრელები: 153, უნგრელი (მეფე) – ბიზანტიის კეისრის ტიტულში 133.

ურსელიოსი (ანუ რუსელიოსი). ბიზანტიის ჯარის ნორმანთა რაზმის წინამძღოლი: 47.

უსპენსკი თ. *23, 113, 121, *134, *151, *152, *153.

ფ

1. **ფაზისი,** მდინარე: 202; ფაზისის წყალი 131; ფაზისის სანაპიროები 130, *131.

2. **ფაზისი,** ქალაქი: 132, *132.

ფარნაკე: მისი ძის მიერ მოკლულ იქმნა მითრიდატე 198.

1. **ფარსმანი:** იბერიის მეფე (II საუკ.): 201.

2. **ფარსმანი:** ფარსმან იბერი: იგი იერაპოლის აკროპოლის უფროსად დანიშნა რომანოზ დიოგენემ 166 – 168.

ფებლალონი (პაფლაგონია): 137.

ფიდიასი, ბერძენი მოქანდაკე (ძვ. წ. V საუკუნე): 68.

ფილადელფოს ქალაქი: 146.

ფილარეტოსი (წარმოშობით არმენიელი): იგი დომესტიკოსის პატივში აღაზევს რომანოზ დიოგენემ 74, *74; ფილარეტოსის ვაჟი 75.

ფილიპიკე (ბიზანტიის კეისარი, 711 – 713 წ. წ.): 216 – 217, 221, 223, 224, 231.

ფილიპოპოლი: 88, 107, *107, *108, *109; ფილიპოპოლის თემი 122; ფილიპოპოლის მიდამოები 109.

ფილომილიონი (ფრიგიის ციხე-სიმაგრე): 145.

ფინიკია: 193, 195, 200, 225, 284.

ფლორიანოსი, მხედართმთავარი (ახ. წ. LI საუკუნე): 202.

ფოთი: ფოთი სავაჭრო ქალაქია 132, *132.

ფრანგოპულოსი: კონსტანტინე ფრანგოპულოსი (ხომალდების უფროსი ალექსი III ანგელოსის დროს) 132, 133.

ფრიგია: *145, 183. – ფრიგიელები 192.

ქ

1. **ქაიხოსრო** (გმირი): «ალექსანდრე და ქაიხოსრო მპყრობელთა შორის» *79.

2. **ქაიხოსრო** (იკონიის სულტანი, ყიზილ-არსლანის შვილი) 130.

ქალკედონი: 209; ქალკედონის კრება *163.

ქართველები: 115, 116, 118, *130, 137, 158; ქართველი ტომები (ლაზ-ჭანები) *111; სპანი ქართველთანი *30.

ქართლი: ქართლის მეფე *132.

ქეტტაემი (ბიბლ.) *184.

ქრისტეპოლი: აქ იყო მარიამ დედოფლის მამულები 89, 91, *108.

1. **ქსიფილინოსი** (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი იოანე VIII ქსიფილინოსი, 1064 – 1075 წ. წ.): 159, *159.

2. **ქსიფილინოსი** (ისტორიკოსი და მწერალი იოანე ქსიფილინოსი, პატრიარქ იოანე ქსიფილინოსის ძმისშვილი): 178, 180.

ქსანტასი, მანიქეველთა მეთაური: 82, 84.

ქსენოფონტი (ძვ. ბერძენი ისტორიკოსი): 141, 178.

ქსეროლოფი: 236.

ქსიფიასი (ნიკიფორე ქსიფიასი): ნიკიფორე ფოკას ძესთან, ერთად აუჯანყდა ბასილის 234.

ღ

ღადირთა: 138, 182; ღადირთა ქვეყანა 182, 191.

ღამერი (იაფეტის ძე): 182.

ლომარო: 183, 184; ლომარად სახელდებულნი მადლოგნი 182.

ღურზუფი: მარიუპოლისა და ღურზუფის რაიონი *111.

ყ

ყაუხჩიშვილი ს.: *98, 158; *184, 186.

1. ყიზილ-არსლახი I სელჯუკების სულტანი, 1092 – 1106 წ. წ: *151.

ყილიჯ – არსლანი; *151.

შ

შავი ზღვა: 132, შავიზღვის სანაპირო *.

შანიძე აკ.: 158.

შატილიონელი რეინალდი (ფრანგი რაინდი): 144.

შლომბერჟე გ.: *15.

შოთა რუსთაველი: მისი პორტრეტი იერუსალიმში *125, *126.

შუამდინარეთი: 172.

ჩ

ჩაუში (სიაოში): *79.

ჩელცოვი ნ.: 123.

ჩიმიშვი (იოანე ჩიმისხი, ბიზ. კეისარი, 969 – 976 წ. წ.): 4, 109, 157.

ც

ცაგარელი ალ.: 108, 116.

ცახარე ფონ-ლინგენტალი: 134, *135.

ციმისხი (ჩიმიშვი): იოანე ჩიმისხი. იხ. ჩიმიშვი.

ცოლაკი ე. თ. (Tsolakis): *20, *21.

ცურული: პატარა ქალაქი თრაკიის საზღვარზე 59.

ძ

ძევქსიპე: ძევქსიპეს აბანო 224.

წ

წათე I, ლაზთა მეფე: 158, *179, 184, 185, 186, 206.

წერეთელი გ.: 189.

ჭ

ჭანები: 157; ლაზ-ჭანები *11.

ხ

ხაზარეთი: 217; იქაურია იუსტინიანე II-ის ცოლი თეოდორა 219.

ხაზარნი: ისინი შეტანილი არიან ბიზანტიის კეისრის ტიტულში 133.

ხალდია: მას ანადგურებენ არაბები 162; მისი დარბევა თურქების მიერ XI საუკუნეში 31; ძველი ხალდიის ტერიტორია *111; ხალდიის ზემო მხარეები 111; ხალდიის თემი 110, *146.

ხალიბები: 108; ხალიბების მხარე 109.

ხარატიკე (მელიქშას სარდალი „ყარათეკინი“?): იგი არბევდა სინოპს 75; მისი გამეგება სინოპიდან 78, 79.

ხერსონესი: 220, 221; იქ იუსტინიანე II გადაასახლეს 213, 217.

ხვარაზმელები („ხორაზმიები“): მათი ელჩები ბიზანტიონში 145.

ხვარასანი; ხვარასნის სულტანის შვილია ისმაილი *111.

ხომატელები: 62.

ხონე (Chonae), ძველი „კოლოსე“: 122.

ხონიატე იხ. ნიკეტა ხონიატე.

ხორვატიელი: შეტანილია ბიზანტიის კეისრის ტიტულში 133. იხ. აგრეთვე 135, 136 („ხროვატები“).

ხოროსანი (თურქთა სარდალი): 237.

ხრისოპოლი: 226, 227.

ხროვატები: 135, 136. იხ. ხორვატიელი.

ჯ

ჯავახიშვილი ივ.: *25, *137, 151, *171, 189, *234, *235, *237, *238.

ჯანაშვილი მ.: 115.

ჯანაშია ს.: 189.

ჯიბო (იოანე ჯიბო, ლახეთის სტრატეგოსი): 157.

ჯიქნი: შეტანილი არიან ბიზანტიის კეისრის ტიტულში 133.

კ

კელინები: კელინები ანუ იონიელები *184

კენიოხები (ქართული ტომი): *29.

კერაკლე (მითოლ.): 18, 27, *29.

კეროდოტე: იყენებს იოანე ზონარა 178.

კერკა (ბიბლ): *184.

კერხერი რ.: 169, 171.

ჰირკანელები: გაინაწილეს ჯვაროსნებმა 138.

ჰონიგმანი ე.: *168.

ჰონორიოსი: თეოდოსის შვილი, რომის მეფე 205.

ჰრომანა (იხ. რომანა): ჰრომანაელი მამად გელასი 115.

ჰუნნები: მათი ლაშქრობა რომაელთა წინააღმდეგ 190; მათ დაამარცხეს ბიზანტიელები და ლიპარიტი შეიპყრეს 24: ჰუნთა მეფე 147.

ჰუნ-ნეფთალიტები: 23. იხ. ნეფთალიტები.

Addenda et corrigenda

გვ.	სტრ.	სწერა	უნდა იყოს
37	8	რომის	რომაელთა
93	24	ἐβλάστησαν	ἐβλάστησαν ¹ .
105	2-3	ევსტატი	ევსტრატი
138	11	წილისწრით	წილისყრით
145	13-14	ნურადინ ბეროელისა	ბეროელ სატრაპ ნურადინისა
176	31	გვ. 238 – 231	გვ. 230 – 231
187	16	თეოდოსი დიდმა	არკადიმ.
198	27-28	ცოლის	ცოლის მუკიას
203	7	მაგნესიელთა	მაგნენტიუსის
204	25 შდდ.	ევდოქსიას გარდაცვალებიდან – არკადიმ და იმეფა	ევდოქსია გარდაიცვალა მეუღლეზე და თვითმპყრობელზე ადრე, დიდი ხანი არ გასულა და მას მიჰყვა თვით არკადიც, რომელმაც იმეფა
205	16-25	ამის შემდეგ... მისტაცა	მაქსიმიანეს შემდეგ, რომელიც ორი წლის განმავლობაში ეპისკოპოსობდა, პატრიარქობა მიიღო პროკლემ, ოქროპირის მოწაფემ, რომელიც წინათ კვიზიკის ეპისკოპოსად ხელდასხმულ იქმნა პატრიარქ სისიონისაგან, მაგრამ კვიზიკელებმა ის არ მიიღეს, რადგან სხვა აერჩიათ.
230	33	ალანების	ალანების, რომლებზედაც პროკოპი წერს ალბანელებიო
235	17	ბაგრატმა, რომელიც – იყო	ბაგრატმა, რომელზედაც რომანოზ მეფემ დანიშნა თავისი დისშვილი (თუ ძმისშვილი)

ილუსტრაციები

აღმოჩნდა მარიამ დედოფლის ორი სურათი: 1) ერთში გამოსახულია მარიამ დედოფალი თავის პირველ ქმართან, მიხეილ VII დუკასთან ერთად; 2) მეორე სურათი წარმოგვიდგენს მარიამ დედოფალს და მის მეორე ქმარს ნიკიფორე III ბოტანიატეს.

პირველი სურათი დაცულია ხახულის ხატის ერთ-ერთი მინანქრის სახით და წარმოგვიდგენს მიხეილ VII დუკას და მარიამს, რომელთაც ორივე ხელით ლოცავს ქრისტე. ხატს აქვს წარწერა: Στέφα Μιχαήλ τὸν Μαριάμ χερσὶ μου – «ვაკურთხებ მიხეილსა და მარიამს ჩემი ხელებით».

ეს სურათი გამოქვეყნებულია აკად. შ. ამირანაშვილის შრომაში: *Les émaux de Géorgie*. Paris 1962, p. 100. ამ სურათის განსამარტავად დართულ აღწერაში შ. ამირანაშვილი წერს: „მიხეილ VII წარმოდგენილია საზეიმო პოზაში; მარჯვენა ხელში უჭირავს labarum-ი, ხოლო მარცხენა ხელში – თეთრი გრაგნილი. მარიამს მარჯვენა ხელი გულზე აქვს მიფარებული, ხოლო მარცხენაში უჭირავს კვერთხი, რომლის თავს აბოლოებს თანაბარ-მკლავებიანი ჯვარი. ჯვრის ასეთი ფორმა, რომელიც ძალიან ძველ ტრადიციას ემყარება, ქართული ხელოვნების დამახასიათებელია. იმ სურათში, რომელიც ჩვენ გვაცინტერესებს, ეს ფაქტი, რასაკვირველია, არ შეიძლება იყოს შემთხვევითი. ასევე, ერთ მინიატურაზე, რომელიც დაცულია პარიზის ნაც. ბიბლიოთეკის ხელნაწერში, იმავე დედოფალ მარიამს, რომელიც თავის მეორე მეუღლესთან ერთად არის გამოსახული, მარჯვენა ხელში უჭირავს ასეთივე კვერთხი. ყველა ოფიციალურ ცერემონიაში, რომლებშიც კი იღებდა იგი მონაწილეობას, მარიამი ქართულ კვერთხს ატარებდა“.

ჩვენი მხრით შეგვიძლია დავუმატოთ, რომ ხახულის მინანქარზე დედოფლის სახელი ქართული ფორმით სწერია (Μαριάμ), იმ დროს როდესაც მეორე სურათზე (იხ. ქვემოთ) სწერია ბერძნულად Μαρία.

მეორე სურათი (მარიამ დედოფალი და ნიკიფორე III ბოტანიატე) გამოქვეყნებული აქვს დ. ბელიაევის თავის Byzantiona-ს მეორე წიგნში: *Byzantion a*. Осерки, материалы и заметки по византийским древностям. Книга II. Ежедневные и воскресные приемы византийских царей и праздничные выходы их в храм св. Софии в IX – X в. СПб 1893. ამ სურათის განსამარტავად დ. ბელიაევი ურთავს ვრცელ აღწერას (იმავე წიგნის 300 – 304 გვერდებზე), რომლის სრული ტექსტი აქვე მოგვყავს.

На этой таблице мы имеем изображение царя и царицы, Никифора Вотаниата и Марии, в облачении, в которомъ совершался выходъ въ 1-й день Пасхи ¹.

Царь изображен в саккосе = дивитисии совершенно такого же покроя, как на табл. I; только материя, из которой сделан саккос, великолепнее и гораздо более расшита золотом. На ссаккос падет лор, сделанный из очень толстой парчи и усыпанный драгоценными камнями и жемчугом, таким же образом, как надета трабея па консуле Анастасии (табл. VIII), т. е. один конец его от подола идет на правое плечо и, выходя из под правой руки, своєю серединою лор переходит на левое плечо, откуда по спине опять спускается под правую руку; из под этой руки идет широкая полоса через живот и поднимается на левую руку, смешиваясь с её другим концом. Не смотря на это сходство в способе надевания, между лором Никифора Вотаниата и трабеею консула Анастасия большая разница. Трабея консула хотя и сделана из златотканной толстой материи, но она еще состоит из одного куска и обвивается вокруг тела более или менее свободно. Материал, из которого сделана трабея, хотя и довольно тяжел, но еще не настолько, чтобы обвивание трабеей было совсем невозможно. Но когда трабея=лор стала нанизываться драгоценными камнями и жемчугом, она сделалась до того тяжела и неудобна для обвивания и перегибания, что лор необходимо было разделить на части, которые можно было бы надевать отдельно без перегибания по возможности.

В таком виде лор является на нашем рисунке. Хотя он расположен еще подобно консульской трабее, но он уже состоит, очевидно, из отдельных частей, концы которых спрятаны или, быть может, сшиты. Так, конец лора, идущий снизу вверх до подола спереди, очевидно, пришит или пристегнут вверху под средней частью лора, перекрещивающийся на груди. Если бы он составлял с этой частью одно целое, то он, при своей толщине, не мог бы висеть прямо, а согнуть его весьма трудно без больших, некрасивых и тяжелых складок. Другой

¹ Рисунок сделан с копии, находящейся в Христианском Музее Академии Художеств и снягой с парижской рукописи Иоанна Златоуста. Ср. объяснения к 1 табл.

конец лора, идущий через живот на левую руку, состоит из двух частей: одна, широкая и украшенная, как и весь лор, камнями и жемчугом, идет поперек тела, начинаясь, вероятно, немного назад, под правой рукой; другая сделана из более тонкой и легкой шелковой материи, почти не расшитой золотом и не украшенной камнями, а только жемчугом, очевидно, для того, чтобы легко и удобно можно было ее перегибать через руку и чтобы она не слишком оттягивала руку, в которой Царь держит акакию в виде свитка (τόμος). Сравнительно большая ширина части лора, проходящей поперек тела объясняется тем, что и на консульских диптихах эта часть трабеи была гораздо шире остальных частей.

Средняя часть лора, покрывающая плечи и грудь, начинается, повидимому, на груди и оканчивается под правой рукой, где начинается поперечный конец лора, но как средняя часть располагалась и надевалась, сказать трудно, так как неизвестно, как расположен был лор назад, на спине. Видно только, что среднюю часть старались расположить так, чтобы расположение лора на груди и плечах походило на расположение средней части трабеа на консульских диптихах, хотя и это стремление все более и более забывалось, так что средняя часть выделилась в вполне самостоятельный предмет облачения, — оплечье, как у царицы Марии и у более поздних царей (ср. выше, стр. 214 прим. 1 этого очерка).

Корона на царе надета такой же формы, как на табл. VI, т. е. имеет форму шапки с широким золотым ободком украшенным жемчугом. Над лбом в ободке прорез, в который вставлен большой красный камень.

В правой руке царь держит скипетр в форме лабара (labarum), на котором вместо шелкового плата с надписью и монограммой Христа приделана разукрашенная драгоценными камнями и жемчугом дощечка. Такой формы скипетры встречаются часто на монетах.

В правой руке у царя акакия в форме свертка или свитка (τόμος).

Облачение царицы состоит из тех же предметов; сравнительно с царем у неё нет только акакии; по форме предметы облачения царицы значительно отличаются.

Корона царицы гораздо выше и по своему виду походит на короны цариц времен Палеологов т. е. на *τυρπώνιον* (ср. описание табл. III). Подвески, которые украшают корону Никифора и которые по обрядам Придворного Устава составляют принадлежность и короны царицы, корона Марии не имеет.

Скипетр царицы Марии заканчивается крестом наверху и вполне соответствует подобным скипетрам у царей.

Лор царицы, по своему покрою, значительно отличается от лора царя и, благодаря особенностям женского облачения, гораздо дальше и раньше ушел от своего прототипа.

Часть лора, окружающая грудь и плечи, получила уже форму самостоятельного широкого сиденья, из под которого на груди выходит широкое полотнище и доходит до подола, представляя собою вторую часть лора, соответствующую на консульских диптихах тому концу лора, который от подола поднимается на правое (а иногда на левое) плечо.

Поперечная часть лора, идущая у консулов от правого бока на левую руку, у цариц получила форму длинного, закругленного наверху и оканчивающегося острым углом внизу щита, который, поднимаясь от подола на левой стороне, оканчивается на уровне локтей, будучи пристегнут здесь к части лора, спускающейся от шеи к подолу. Вверху, где поперечная часть лора пристегивалась, выпускалась подкладка и надвигалась немного на лицевую сторону лора, в подражание и воспоминание той манере надевания этой части лора, при которой конец лора, проходящий поперек тела, перегибался для поднятия на левую руку, причем виднелась задняя сторона лора, подкладка, видная и на самом конце, спускавшемся с левой руки ¹.

Такую форму щита, которая, с первого взгляда, может показаться какою-то особенною принадлежностью облачения ца-

¹ Щитовидная форма поперечной части лора у цариц особенно бросается в глаза на изображении царицы св. Феодоры, Жены Θεοφιλα, в Митологии Василия, под 11 февраля (II, р. 181). Благодаря искусству и любезности Д. В. А й н а л о в а, приват-доц. Казанского университета, я имею, в числе нескольких других, раскрашенную с подлинника фотографическую копию этого изображения; щитовидная часть лора, как показывает моя копия, сделана из того же материала, как оплечье и передняя часть, спускающаяся от ворота к подолу. По середине щита большой крест темно-малинового цвета, окаймленный жемчугом.

рицы, поперечная часть лора приняла, благодаря тому, что эта часть трабеи издавна была гораздо шире всей остальной трабеи и, как мы видели на таблицах, изображающих консульские диктихи, прикрывает весь живот. Если мы трабею, например, консула Феликса (табл. II) спустим с левого плеча несколько ниже, то закругление внизу будет приходиться у правой ноги и вся передняя поперечная часть трабеи будет иметь более длинную, расширяющуюся кверху форму, причем будет прикрываться более правая сторона, чем левая. Почти в таком именно виде изображена поперечная часть *trabea* на диптихе неизвестного консула (верхняя часть диптиха отрезана), рисунок которого приложен к *Dissert. de numism. infer. aevi (tab. I) Д ю к а н - ж а = G o r i, Thes. Dipt. II, tav. II ad pag. 176*. Нижний конец поперечной части трабеи этого консула спущен до подола далматики, и потому прикрывает гораздо более правую сторону тела, чем левую, так что левая нога остается почти вся открытою.

Если эту часть консульской *trabea* сделать из более плотной и тяжелой материи и придать ей более правильную форму с закруглением наверху, то получится фигура, почти тождественная с той, в виде которой поперечная часть лора является на изображении цариц Марии и Феодоры. Так как занимающая нас часть лора царицы Марии представляет отдельную часть, то ей придана правильная форма и она сделана без складок, которые непременно были бы, если бы эта часть лора представляла конец лора, спускающийся с правого плеча через спину к левой ноге. Этих разъяснений, полагаю, достаточно для того, чтобы убедиться, что щитовидная нашивка на царицах не представляет собою какого-нибудь нового, особенного предмета обложения, а тот же лор, поперечная часть которого на других изображениях цариц (например, на табл. III) является в другом виде, в форме поперечной полосы, и более походит на соответствующую часть лор. царя.

Обращаясь к далматике царицы, ин видим, что она также отличается от обыкновенной далматики = саккоса царя тем, что рукава не только значительно шире, но и, кажется, пришиты к нолам далматики одною стороною расширенных концов. Но так как на рисунке этого видеть нельзя, то, быть может, широкий

разрез рукавов, сделанных из толстой материи, только пристегнут задней стороной к далматике, чтобы рукав плотнее прилегал и не топорщился, ради чего и нижним концам рукавов далматике = саккоса царицы Θεοδორы, жены Михаила Палеолога, пришиты тяжелые кисточки, оттягивающие рукав. Во всяком случае, покрой рукавов на обоих изображениях очень сходен. В остальном далматика = саккос царицы сходна с далматикою царя и сделана без пол, в виде мешка ¹.

Греческие надписи гласят: 1) над рамкой: Σκέπτοι σε Χριστός Εύλογών, Ῥώμης ἀνάξ, | Σύν βασιλίδι τῆ πανευγενεστάτη = Владыка Рима, да хранит тебя благословляющий Христос с благороднейшею царицей.

2) Над царем: Νικηφόρος ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστός βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Βοτανειάτης.

3) Над царицею: Μαρία, ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὴ βασίλισσα καὶ αὐτοκρατόρισα Ῥωμαίων.

¹ В обряде коронования царицы говорится, что она вводится в Августей (тронная зала во дворце Дафны) для коронования *φοροῦσα στὴν χάρην βασιλικόν* (Saerim. 1, 41, 208). Под этим (Царским стихарем) разумеется, очевидно, далматика, которая, когда речь идет о царях, в Придворном Уставе обыкновенно называется дивитисием (см. выше. стр. 52 след.) или полнее сахарин *σιχάρην δισητήσιον*. Далматика царицы Марии также может быть названа «царским стихарем», хотя особый покрой её рукавов явнешийся в позднейшее время. придает ей своеобразный вид.

საქართველოს შესახებ არსებული უცხოური წყაროების
კომისიის გამოცემანი

- წიგნი I: თ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, ჰეროდოტე. თბ. 1960.
- წიგნი II: ნ. კ ე ჭ ა ღ მ ა ძ ე, არიანე. თბ. 1961.
- წიგნი III: ვლ. ფ უ თ უ რ ი ძ ე, სპარსული ისტორიული საბუ-
თები. ნაკვ. I. თბ. 1961.
- წიგნი IV: ა. გ ა მ ყ რ ე ლ ი ძ ე და ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, გეორ-
გიკა, ტომი პირველი, თბ. 1961.
- წიგნი V: ნ. შ ო შ ი ა შ ვ ი ლ ი, გრიგოლ აკანელის მოისართა
ტომის ისტორია. თბ. 1961.
- წიგნი VI: ნ. ჯ ა ნ ა შ ი ა, ლაზარე ფარპეცი და მისი ცნობები
საქართველოს შესახებ. თბ. 1962.
- წიგნი VII: ეთ. ს ი ხ ა რ უ ლ ი ძ ე, იაკუთის ცნობები საქართვე-
ლოს და კავკასიის შესახებ. თბ. 1964.
- წიგნი VIII: ი. ც ი ნ ც ა ძ ე, ძველი რუსული წყაროები (XI –
XVI ს.ს.) საქართველოს შესახებ. თბ. 1962.
- წიგნი IX: გ. გ ე ლ ა შ ვ ი ლ ი, გიულდენშტედტის მოგზაურობა
საქართველოში. ტ. I, 1962.
- წიგნი X: ვლ. ფ უ თ უ რ ი ძ ე, სპარსული ისტორიული საბუ-
თები, ნაკვ. II, თბ. 1962.
- წიგნი XI: თ. მ ი ქ ე ლ ა ძ ე, ქსენოფონტის „ანაბაზისი“ (წარ-
მოებაში).
- წიგნი XII: ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, გეორგიკა, ტომი მეხუთე, თბ.
1963.
- წიგნი XIII: ნ. ც ა გ ა რ ე ი შ ვ ი ლ ი, იოანე დრასხანაკერტელის
„სომხეთის ისტორია“, თბ. 1965.
- წიგნი XIV: გ. გ ე ლ ა შ ვ ი ლ ი, გიულდენშტედტის მოგზაურობა
საქართველოში. ტ. II, 1964.
- წიგნი XV: ს. ჯ ი ქ ი ა, იბრაჰიმ ფეჩევის ცნობები საქართვე-
ლოსა და კავკასიის შესახებ. თბ. 1964.
- წიგნი XVI: ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, გეორგიკა, ტომი მეორე. თბ.
1965.
- წიგნი XVII: ნ. ლ ო მ ო უ რ ი, დიონ კასიოსი და მისი ცნობები
კავკასიის შესახებ. თბ. 1966.
- წიგნი XVIII: ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, გეორგიკა, ტომი მეექვსე.
თბ. 1966.
- წიგნი XIX: ვლ. ფ უ თ უ რ ი ძ ე, ჰასან რუმლუს ცნობები
საქართველოს შესახებ. თბ. 1966.